ANALELE

ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMULŬ XIV.

1891—1892

MEMORIILE SECȚIUNEI LITERARE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1893.

CUPRINSULŬ

FABULA IN GENERE

ŞI

FABULIŞTII ROMÂNI IN SPECIE

DE

TH. D. SPERANŢIA
Membru Corespondentŭ alŭ Academieĭ Române

Şedinţa din 13 Martie 1892.

IN LOCŬ DE PREFAŢA

Acéstă lucrare cuprinde:

I. Clasificarea genurilorŭ literare, comparaţia între fabulă şi celelalte genurĭ;

II. Originea şi istoriculŭ, *pe scurtŭ*, alŭ fabuleĭ, adecă fabula la *Indienĭ*, *Grecĭ*, *Arabĭ*, *Latinĭ*, *Francezĭ*, *Englejĭ*, *Germanĭ*, *Italienĭ*, *Ruşĭ*, *Polonĭ*, cu ceva date biografice asupra unora dintre fabuliştiĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ şi cu bucăţĭ alese din fabulele lorŭ.

Acésta e partea I care privesce fabula în genere.

Partea a II-a, despre fabuliştiĭ românĭ în specie, cuprinde:

I. Ochire istorică asupra fabuleĭ la Românĭ, începêndŭ dela traducţiunile în românesce ale fabulelorŭ luĭ Esop şi urmândŭ cu toţĭ fabuliştiĭ românĭ dela Ţichindealŭ până în ḑilele nóstre, cu date biografice despre fie-care şi cu bucăţĭ alese.

II. Analisa şi apreciarea fabulelorŭ românescĭ rĕmase dela scriitoriĭ: *Gh. Assaky*, *Const. Stamati*, *Ant. Pann*, *I. Heliade-Rădu-*

lescu, Alex. Donicĭ, Gr. Alexandrescu, C. V. Carp și Gh. Tăutu. Regretămŭ că numaĭ din nume cunóscemŭ pe fabulistulŭ besarabianŭ *Sirbu* de pe la 1851, a căruia colecțiune de fabule ne-a fostŭ peste putință a ne-o procura.

Ne oprimŭ cu analisa numaĭ asupra acestorŭ fabuliștĭ: 1) pentru că eĭ sunt aceĭ carĭ aŭ scrisŭ maĭ multe fabule, și 2) pentru că aŭ încetatŭ din viață.

Câtŭ pentru ceĭ-lalțĭ scriitorĭ, carĭ numaĭ accidentalŭ aŭ scrisŭ fabule, saŭ carĭ aŭ scrisŭ maĭ multe, dar din fericire îĭ avemŭ împreună cu noĭ în viéță, ne mărginimŭ a da numaĭ câte-va date biografice și a reproduce din fabulele lorŭ pe acelea carĭ ni s'aŭ părutŭ maĭ reușite. In acéstă categorie intră, dintre ceĭ morțĭ: G. Seulescu, C. Bălăcescu, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, Raleti și în viéță d-niĭ *G. Sion, V. A. Urechiă* și *B. P. Hasdeŭ.*

Acesta este cuprinsulŭ întregeĭ lurărĭ.

PARTEA I

I. CE ESTE FABULA

Fabula (din latin. *fābŭla* din *fār, fāris, fātus sum, fāri,* grec. *φάω,* a vorbi) ***în prosă orĭ în versurĭ, este o composițiune literară, care face parte din poesia epico-didactică.***

Din punctŭ de vedere alŭ numĕruluĭ cetitorilorŭ la carĭ se adreséză, tóte composițiile scrise se potŭ împărți în două grupe: ***corespondențele*** și ***scrierile.***

Corespondențele se adreséză la anumițĭ cititorĭ, saŭ la unŭ numĕrŭ restrînsŭ (epistole).

Scrierile se adreséză la toțĭ cetitoriĭ, adecă la orĭ-cine vrea să le cetéscă.

Fabula face parte din ***scrierĭ.***

Lăsândŭ la o parte composițiunile numite corespondențe, trecemŭ la scrierĭ.

* * *

Din punctŭ de vedere alŭ formeĭ scrierile potŭ să fie în prosă orĭ în versurĭ.

Fabula póte îmbrăca amêndouĕ aceste forme.

Scrierile se maĭ deosebescŭ între ele și după fondŭ, adecă după felulŭ materialuluĭ saŭ alŭ cunoscințelorŭ ce cuprindŭ.

Cunoscințele omenescĭ carĭ formézǎ materialulŭ scrierilorŭ sunt felurite.

Sunt unele cunoscinţe carĭ ne reproducŭ, în minte, lucrurile din lume tocmaĭ aşa cum aŭ fostŭ ele în momentulŭ când ne-aŭ impresionatŭ. Acestŭ felŭ de cunoscinţĭ se numescŭ *istorice.*

Scrierile alŭ căroru materialŭ este formatŭ de cunoscinţe istorice, forméză *genulŭ istoricŭ.*

Sunt unele cunoscinţe însă, carĭ, în locŭ de a ne reproduce în minte lucrurile din lume întocmaĭ aşa cum aŭ fostŭ ele în momentulŭ când ne-aŭ impresionatŭ, ni le reproducŭ óre-cum concentrate saŭ resumate în nisce tipurĭ simbolice. Vĕḑêndŭ, de exemplu, în trécĕtŭ, unŭ regimentŭ de soldaţĭ şi voindŭ în urmă să ne reproducemŭ în minte imaginea unuĭ soldatŭ, icóna ce ne va veni în minte va cuprinde clarŭ saŭ desluşitŭ numaĭ *notele comune* tuturorŭ soldaţilorŭ: uniforma, armele, ţinuta, etc., iar notele particulare indiviḑilorŭ, dacă nu vorŭ lipsi cu totulŭ, vorŭ fi relativŭ ca şi nule. Ne va veni în minte numaĭ unŭ tipŭ de soldatŭ, unŭ tipŭ în care sunt concentrate notele comune ale tuturorŭ soldaţilorŭ câţĭ i-amŭ vĕḑutŭ, unŭ tipŭ care va representa pe toţĭ soldaţiĭ în generalŭ şi nicĭ pe unulŭ în particularŭ. Ca şi tipulŭ soldatŭ, avemŭ tipulŭ *arborŭ,* care ne represintă toţĭ arboriĭ în generalŭ şi nicĭ pe unulŭ în particularŭ; tipulŭ *calŭ, leŭ, casă, locomotivă, legea căderei corpurilorŭ* (tipulŭ fenomenelorŭ de cădere) etc.

Acestŭ felŭ de cunoscinţe carĭ ne presintă realitatea concentrată în nisce tipurĭ simbolice, carĭ în generalŭ sémĕnă cu tóte lucrurile de acelaşĭ felŭ, iar în particularŭ nicĭ cu unulŭ, se numescŭ cunoscinţe *sciinţifice.*

Cunoscinţele sciinţifice ne presintă realitatea redusă, concentrată, adecă schimbată.

Scrierile alŭ căroru materialŭ este formatŭ de cunoscinţe sciinţifice forméză *genulŭ sciinţificŭ.*

Pe lângă cunoscinţele istorice şi sciinţifice se maĭ află încă unŭ felŭ de cunoscinţe, carĭ ne presintă realitatea cu desĕvêrşire schimbată.

Acestŭ felŭ de cunoscinţe se numescŭ *poetice.*

Cunoscinţele sciinţifice ne presintă concentrate saŭ grupate în tipurĭ simbolice numaĭ lucrurĭ de acelaşĭ felŭ, de esemplu: tipulŭ

calŭ ne represintă toțĭ caiĭ, de diferite mărimĭ și colorĭ; tipulŭ *casă* ne represintă tóte casele de diferite mărimĭ și forme, etc.

Cunoscințele poetice ne presintă realitatea schimbată în așa modŭ, că ne presintă ca unite lucrurĭ carĭ în realitate sunt cu desĕvêrșire despărțite, și ne presintă ca despărțite lucrurĭ carĭ în realitate vecĭnicŭ sunt unite.

In realitate, de esemplu, unŭ *corpŭ de omŭ* se vede în totŭdeauna unitŭ cu unŭ *capŭ de omŭ* și unŭ *corpŭ de calŭ* cu unŭ *capŭ de calŭ.* Cunoscințele poetice potŭ să ne presinte însă unŭ *corpŭ de calŭ* unitŭ cu unŭ *capŭ de omŭ* (Centaurulŭ mitologicŭ).

In realitate aripele sunt unite la corpurĭ de pasĕre. Cunoscințele poetice potŭ să ne presinte însă aripele de pasĕre unite cu unŭ corpŭ de omŭ (îngerulŭ).

Elementele cunoscințelorŭ istorice sunt imaginele maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ exacte și speciale ale lucrurilorŭ din realitate. Elementele cunoscințelorŭ sciințifice sunt notele comune maĭ multorŭ imaginĭ (saŭ și tuturorŭ imaginilorŭ), carĭ represintă lucrurĭ reale de acelașĭ felŭ. Cunoscințele istorice sunt, prin urmare, basa cunoscințelorŭ sciințifice. Precum cunoscințele istorice sunt scóse din realitate, așa și cunoscințele sciințifice sunt scóse din cunoscințele istorice. Precum cunoscințele istorice sunt nisce note ale realitățiĭ, așa și cunoscințele sciințifice sunt note ale cunoscințelorŭ istorice.

Elementele cunoscințelorŭ poetice sunt atâtŭ cunoscințele istorice câtŭ și cele sciințifice, adecă atâtŭ notele realitățiĭ câtŭ și notele cunoscințelorŭ istorice. Cunoscințele poetice formézá sinteza acestorŭ două felurĭ de cunoscințe. Sintetizarea lorŭ însă nu urmézá nicĭ o regulă: imaginea unuĭ lucru realŭ se póte unì cu imaginea altuĭ lucru realŭ fórte deosebitŭ saŭ cu unŭ tipŭ simbolicŭ care represintă nisce lucrurĭ reale cu totulŭ de altŭ-felŭ. Unirea acésta este cu totulŭ fantastică și fantazia e singura care guvernézá sintetizarea din care resultă cunoscințele poetice. — Cunoscințele poetice ne presintă realitatea schimbată, falsificată, adecă nu cum este.

Scrierile alŭ cărorŭ materialŭ este formatŭ de cunoscinţe poetice, forméză *genulŭ poeticŭ*.

Vrea să ḑică, după fondŭ, adecă după felulŭ materialuluĭ saŭ alŭ cunoscinţelorŭ ce cuprindŭ, scrierile se potŭ împărţi în treĭ grupe saŭ genurĭ:

1) genulŭ istoricŭ,

2) genulŭ sciinţificŭ, şi

3) genulŭ poeticŭ.

* * *

Amŭ ḑisŭ că fabula face parte din poesie. Lăsămŭ deci la o parte scrierile cu conţinutŭ numaĭ istoricŭ saŭ sciinţificŭ şi ne ocupămŭ numaĭ de producţiunile poetice.

Considerândŭ scrierile din punctŭ de vedere alŭ cunoscinţelorŭ ce cuprindŭ, amŭ găsitŭ treĭ genurĭ de scrierĭ. Totuşĭ genulŭ istoricŭ nu coprinde numaĭ cunoscinţe istorice, nicĭ genulŭ sciinţificŭ nu cuprinde numaĭ cunoscinţĭ sciinţifice, nicĭ celŭ poeticŭ, numaĭ poetice.

Tustrele felurile de cunoscinţe fiindŭ cuprinse de o singură minte, rare-orĭ şi cu anevoie acéstă singură minte póte să-şĭ manifeste în afară gândirile sale numaĭ printr'unŭ singurŭ felŭ de cunoscinţe. Tóte scrierile ce resultă din activitatea minţeĭ sunt maĭ în totŭ-d'a-una unŭ amestecŭ de tóte felurile de cunoscinţe; iar numirile genurilorŭ de scrierĭ se daŭ după predominarea cantitativă a unuĭ felŭ de cunoscinţe asupra altora. Astŭ-felŭ genulŭ istoricŭ se numesce acela în care predomină cunoscinţele istorice; genulŭ sciinţificŭ, acela în care predomină cunoscinţele sciinţifice şi genulŭ poeticŭ în care predomină cunoscinţele poetice.

Maĭ multŭ:

Din amesteculŭ cunoscinţelorŭ resultă genurĭ secundare de scrierĭ.

Din combinarea cunoscinţelorŭ istorice cu cele-lalte două felurĭ de cunoscinţĭ resultă:

1) *Scrierĭ istorico-sciinţifice*, şi 2) *Scrierĭ istorico-poetice*.

Din combinarea cunoscinţelorŭ sciinţifice cu cele-lalte două felurĭ de cunoscinţĭ resultă:

1) *Scrierĭ sciinţifico-istorice,* și 2) *Scrierĭ sciinţifico-poetice.*

Din combinarea cunoscinţelorŭ poetice cu cele-lalte două felurĭ de cunoscinţe resultă:

1) *Scrierĭ poetico-istorice* și 2) *Scrierĭ poetico-sciinţifice.*

Vrea să ḑică, din punctŭ de vedere alŭ feluluĭ de cunoscinţe cuprinse într'o scriere, avemŭ treĭ genurĭ principale de scrierĭ și șése genurĭ secundare, saŭ mixte, în totalŭ 9 genurĭ de scrierĭ.

A) Genurĭ principale:	*B) Genurĭ secundare:*
1) Genulŭ istoricŭ . . .	a) Istorico-sciinţificŭ, b) Istorico-poeticŭ;
2) Genulŭ sciinţificŭ . .	a) Sciinţifico-istoricŭ, b) Sciinţifico-poeticŭ,
3) Genulŭ poeticŭ . . .	a) Poetico-istoricŭ, b) Poetico-sciinţificŭ.

Din acestŭ tabloŭ se vede că genulŭ poeticŭ, de care ne ocupămŭ cuprinde treĭ felurĭ de scrierĭ saŭ treĭ felurĭ de producţiunĭ poetice:

1) Producţiunĭ poetice propriŭ ḑise,
2) Producţiunĭ poetico-istorice,
3) Producţiunĭ poetico-sciinţifice.

* * *

Amŭ numitŭ poetice acele cunoscinţe carĭ ne presintă realitatea ca schimbată.

Inţelesulŭ cuvîntuluĭ *poesie, ποίησις, facere, creaţiune* este tocmaĭ sinonimŭ cu acela de schimbare: a schimba unŭ lucru însemnéză a-lŭ face să nu maĭ fie elŭ, ci să fie *altulŭ* saŭ *altă-ceva.*

Realitatea pentru ochiĭ noștri se póte considera ca compusă din două părţĭ. *Intâia* parte și cea maĭ apropiată de noĭ este însășĭ persóna nóstră, suntemŭ noĭ înși-ne microcosmulŭ conscientŭ, care simte, este activŭ și scie că simte și că este activŭ. *A doua* parte este macrocosmulŭ care ne cuprinde și pe noĭ, care e diferitŭ de noĭ, care ne impresionéză, pe care îlŭ simţimŭ, a căruĭ influenţă

ajunge până la consciința nóstră, dar pe care consciința nóstră nu-lŭ străbate.

Partea realitățiĭ cea maĭ apropiată de noĭ suntemŭ noĭ înși-ne și tocmaĭ noĭ înși-ne suntemŭ acea parte a realitățeĭ despre care avemŭ cunoscințele cele maĭ puținŭ exacte.

Noĭ amŭ numitŭ cunoscințe poetice tocmaĭ pe acelea carĭ ne presintă realitatea ca schimbată, adecă neexactă. Deci producțiunile cele maĭ poetice, adecă *producțiunile poetice propriŭ ḑise* sunt acele alŭ cărorŭ materialŭ este privitorŭ la persóna nóstră, la cea ce se petrece în noĭ, pasiunĭ, emoțiunĭ, sentimente etc. Producțiunile poetice propriŭ ḑise corespundŭ deci tocmaĭ genuluĭ de poesie care s'a numitŭ și se numesce *genulŭ liricŭ* (dela instrumentulŭ musicalŭ *lyra*).

Producțiunile poetice carĭ privescŭ realitatea din afară de noĭ constituescŭ *genulŭ epicŭ,* numitŭ astŭ-felŭ dela grecesculŭ ἔπος, care însemnéză *vorbă, cuvîntŭ, povestire, vorbire. Poesie epică* ar puté deci să se traducă la urma urmeĭ prin: *fantastică povestire despre lume* saŭ despre realitatea din afară de noĭ.

Poetisarea realitățiĭ din afară de noĭ se face însă în două felurĭ:

1) Saŭ combinândŭ în modŭ fantasticŭ cunoscințele istorice, carĭ represintă obiectele realitățeĭ;

2) Saŭ combinândŭ în modŭ fantasticŭ tipurile formate din concentrarea imaginilorŭ ce represintă realitatea, adecă combinândŭ în modŭ fantasticŭ cunoscințe sciințifice.

Vrea să ḑică poesia epică este de două felurĭ:

1) Poesia epică istorică, pe care o putemŭ numi epică propriŭ ḑisă; și

2) Poesia epică sciințifică saŭ epică didactică.

In realitate din afară de noĭ, adecă în lume, putemŭ deosebi două părțĭ:

1) O parte care privesce pe omŭ, adecă faptele omenescĭ, și

2) O parte care privesce restulŭ natureĭ afară de faptele omenescĭ. De aceea poesia epică, atâtŭ cea epică propriŭ ḑisă câtŭ și poesia epică didactică, se póte împărți în două grupe și anume:

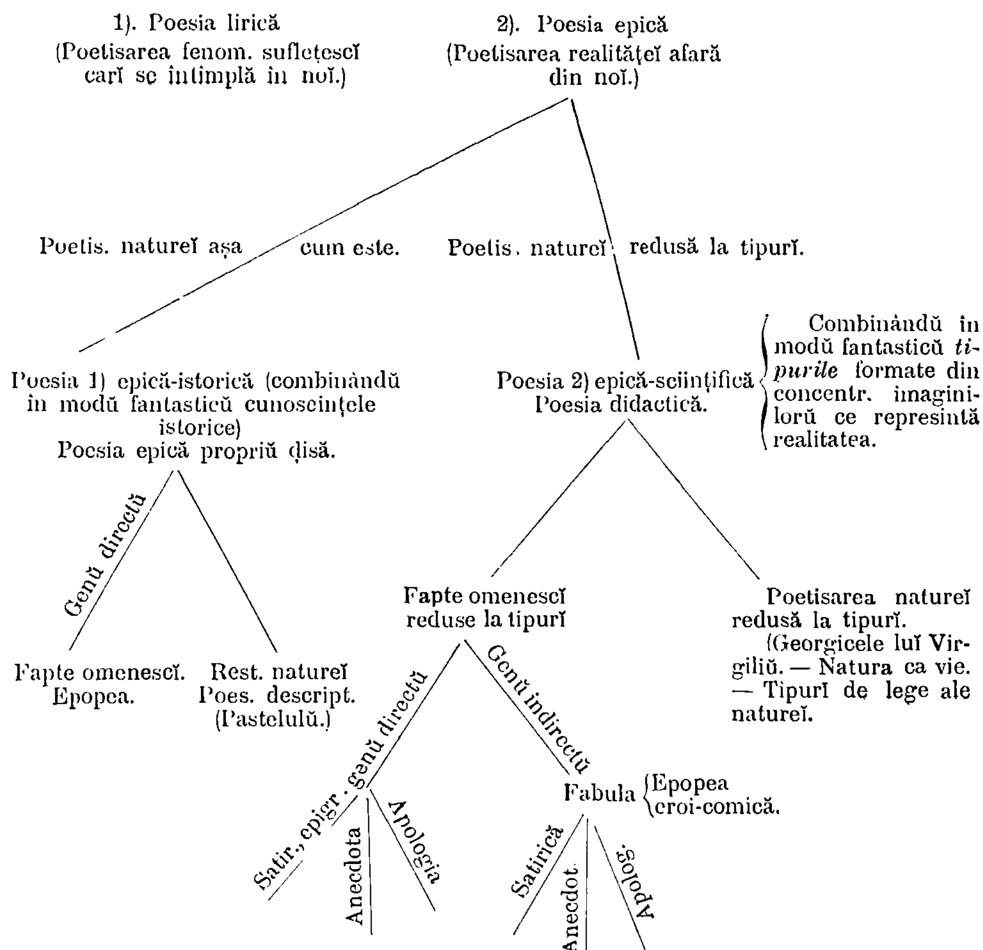
1) Poesia epică propriŭ ḑisă, care are de obiectŭ faptele omenescĭ, afară de restulŭ natureĭ.

2) Poesia epică propriŭ ḑisă, care are de obiectŭ restulŭ natureĭ, afară de faptele omenescĭ, și:

1) Poesia epică didactică, care are de obiectŭ faptele omenescĭ, afară de restulŭ natureĭ, și

2) Poesia epică didactică, care are de obiectŭ restulŭ natureĭ, afară de faptele omenescĭ.

Tabloulŭ I.

Dacă simplificămŭ clasificațiunea putemŭ împărți poesia epică în:

1) Poesia epică care are de obiectŭ faptele omenescĭ, și

2) Poesia epică care are de obiectŭ restulŭ natureĭ.

Apoĭ pe fie-care din aceste douě grupe din poesia epică le putemŭ împărți în alte douě grupe:

1) Poesia epică privindŭ pe omŭ și faptele omenescĭ, afară de restulŭ natureĭ în modŭ istoricŭ,

2) Poesia epică privindŭ pe omŭ și faptele omenescĭ, afară de restulŭ natureĭ reduse la tipurĭ, și

1) Poesia epică privindŭ restulŭ natureĭ, în afară de faptele omenescĭ, în modŭ istoricŭ,

2) Poesia epică privindŭ restulŭ natureĭ, în afară de faptele omenescĭ, ca redusŭ la tipurĭ.

Aceste patru felurĭ de poesiĭ epice îșĭ aŭ în literatură numirile și subdivisiunile lorŭ deja stabilite, deși până acum nu îndeajunsŭ de bine precisate și decĭ nu îndeajunsŭ de bine definite.

Urmândŭ însă, după priceperea nóstră, din punctulŭ de vedere din care amŭ începutŭ, ajungemŭ la următorulŭ resultatŭ:

1) Poesia epică propriŭ ḑisă, care privesce pe omŭ și faptele omenescĭ în modŭ istoricŭ pórtă numele de *epopee*.

2) Poesia epică didactică, care privesce pe omŭ și faptele omenescĭ, se împarte în douě grupe:

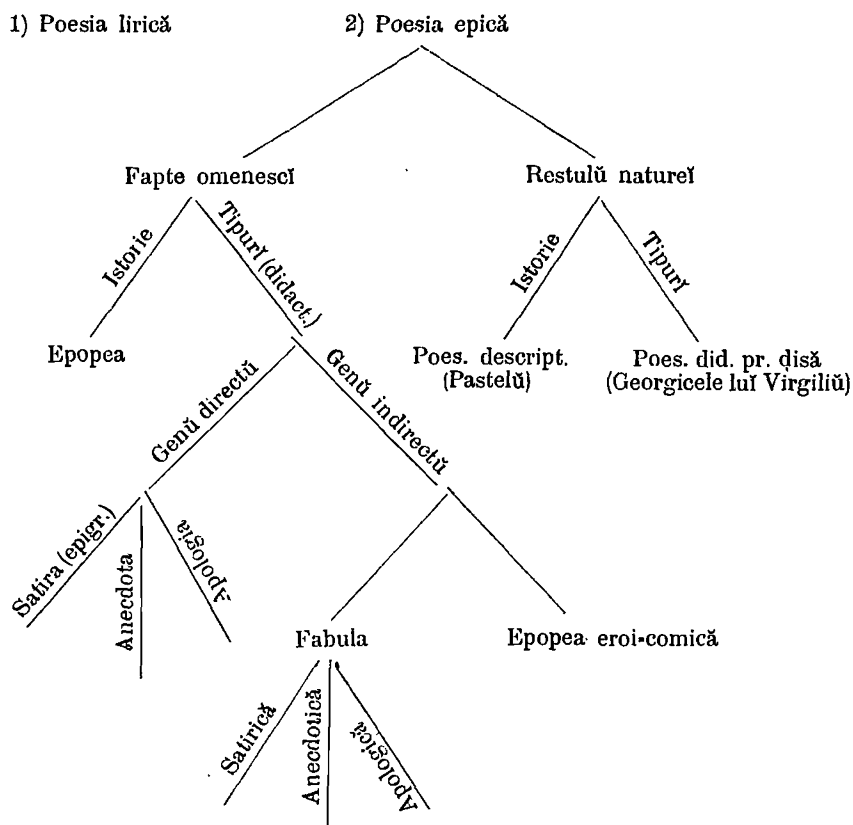
a) Grupulŭ care arată faptele omenescĭ în modŭ directŭ. In acestŭ grupŭ intră: 1) *satira* cu *epigrama*, 2) *anecdota* și 3) *apologulŭ*;

b) Grupulŭ care arată faptele omenescĭ în modŭ indirectŭ. Acestŭ grupŭ cuprinde *fabula* și poemulŭ *eroi-comicŭ*.

3) Poesia epică propriŭ ḑisă, care privesce restulŭ natureĭ în afară de faptele omenescĭ, în modŭ istoricŭ, pórtă numele de *poesie descriptivă* saŭ *pastelŭ*.

4) Poesia epică didactică, adecă aceea ce privesce restulŭ natureĭ, în afară de faptele omenescĭ ca redusŭ la tipurĭ, se numesce *poesie didactică propriŭ ḑisă :* Ast-felŭ sunt Georgicele luĭ Virgiliŭ, etc.

Tabloulŭ II.

* * *

Fabula face parte din poesia epică didactică, care cuprinde poetisarea faptelorŭ omenescĭ reduse la tipurĭ.

Acestŭ genŭ de poesie amŭ vĕḍutŭ, însă, că se subdivide în douĕ grupe:

1) Grupulŭ care arată în modŭ *directŭ* fapte omenescĭ ca făcute de ómenĭ.

2) Grupulŭ care arată în modŭ *indirectŭ* fapte omenescĭ ca făcute de animale saŭ lucrurĭ neînsufleţite.

Fabula face parte din grupulŭ acestŭ din urmă, adecă din genulŭ indirectŭ.

In clasificarea genurilorŭ poetice adese-orĭ fabula s'a confundatŭ și se confundă încă cu apologulŭ.

După clasificarea nóstră se vede, că fabula și apologulŭ facŭ parte fie-care din câte un grupŭ deosebitŭ și anume: Apologulŭ face parte din genulŭ directŭ și fabula din genulŭ indirectŭ. Pe de altă parte, în acelașĭ genŭ cu apologulŭ intră și *satira* și *anecdota*. Dacă fabula se póte confunda cu apologulŭ, pentru ce nu s'arŭ confunda și cu satira și cu anecdota?

Tóte genurile poetice aŭ scopulŭ de a moralisa, și ca dovadă la acésta avemŭ faptulŭ că tóte genurile poetice aŭ începuturĭ populare. Se potŭ fórte bine inventa lucrurĭ stricătóre, dar poporulŭ nu conservă, nu a conservatŭ și nu va conserva cea ce-ĭ este stricătorŭ saŭ cea ce nu-ĭ priesce. A conserva ceva stricătorŭ e contrarŭ propriei sale conservărĭ: cine cultivă unŭ vițiŭ îșĭ pregătesce însușĭ peirea.

Tóte genurile poesieĭ aŭ scopulŭ de a moralisa. Genulŭ liricŭ îșĭ plânge necazulŭ saŭ durerea, orĭ îșĭ cântă fericirea; în *Epopee* se laudă de-a dreptulŭ virtuțile saŭ faptele cele marĭ; în poesia epică didactică, și anume într'acea care arată fapte omenescĭ, din potrivă, nu se laudă de-a dreptulŭ virtutea saŭ faptele cele marĭ, carĭ trebue să fie imitate, ci se arată vițiile și greșalele, de carĭ omulŭ trebue să se feréscă; cu alte cuvinte în modŭ indirectŭ se propagă totŭ virtutea și faptele marĭ.

De óre-ce, însă, nimicŭ nu se perde în natură; de óre-ce orĭ-câtŭ de micŭ *ceva*, va rĕmâné în totŭd'a-una *ceva* saŭ se va schimba în *ceva*, dar nu va ajunge nicĭ-odată *nimicŭ*, adecă nu se va nimici: de aceea orĭ-ce faptă omenéscă nu póte fi indeferentă, adecă nu póte să rĕmână fără urmărĭ.

Urmările se consideră în generalŭ în raportŭ cu faptele carĭ le-aŭ produsŭ, ca efectele către cause, pe motivulŭ că efectulŭ nu póte întrece causa.

In dinamica socială, însă, forțele orĭ faptele omenescĭ se aplică adeseorĭ asupra unorŭ pârghiĭ fórte variate, astŭ-felŭ că efectele potŭ să întrécă îndecitŭ și însutitŭ causa; de acea nu faptele hotărescŭ

mărimea efectelorŭ, ci efectele hotărescŭ mărimea saŭ importanța faptelorŭ.

După urmările ce potŭ avé faptele, ómeniĭ le împărțescŭ în fapte bune și fapte rele. Apoĭ faptele bune se împărțescŭ de pildă, în *fapte bune* și *maĭ bune* saŭ *fórte bune;* și faptele rele în *fórte rele* și *maĭ puținŭ rele.*

Dintre genurile poetice, carĭ privescŭ faptele omenescĭ, epopea privesce faptele bune (1), iar poesia epică didactică, în care intră satira, anecdota, apologulŭ și fabula, privesce faptele rele, și anume :

Satira cuprinde faptele cele maĭ rele și maĭ periculóse pentru societate, pentru națiune saŭ indivizĭ, și poetulŭ satiricŭ, stăpânitŭ de iubirea virtuțiĭ, descriindŭ aceste fapte rele și exagerându-le, osândesce, desprețuesce și arată cu degetulŭ pe făptuitorulŭ lorŭ saŭ pe aceĭ carĭ îĭ îngădue. Poetulŭ satiricŭ biciuesce și apĕră cu pornire virtutea; poetulŭ satiricŭ e violentŭ, și îșĭ iea rolulŭ de *judecătorŭ.*

Anecdota saŭ *snóva* cuprinde totŭ faptele rele omenescĭ, însă nu pe acele rele de totŭ, saŭ când sunt și maĭ rele poetulŭ nu se arată pornitŭ, ci se mulțumesce numaĭ a le ridiculisa pentru a rușina pe făptuitorĭ și a desgusta pe alțiĭ de a le imita. In anecdotă poetulŭ nu e violentŭ și nu cere o rĕsplată cumplită ca satiriculŭ, ci se mulțumesce numaĭ a rîde saŭ a mustra prin rîsŭ; elŭ îșĭ păstréză óre-cum loculŭ de *prietenŭ,* față cu aceia de carĭ rîde.

Apologulŭ cuprinde totŭ fapte omenescĭ maĭ multŭ orĭ maĭ puținŭ rele. In apologŭ poetulŭ nu-șĭ iea rolulŭ nicĭ de judecătorŭ nicĭ de prietenŭ, saŭ putemŭ zice maĭ bine, că le păstréză pe amândouĕ, însă numaĭ într'o mică mĕsură. In apologŭ poetulŭ iea rolulŭ de povĕțuitorŭ, de *învĕțătorŭ:* arătândŭ fapta rea, elŭ arată și urmările eĭ și arată și fapta bună, care trebue să-ĭ iea loculŭ.

Fabula arată fapte omenescĭ *în modŭ indirectŭ,* adecă atribuindu-le la animale saŭ la lucrurĭ neînsuflețite. Prin acestŭ caracterŭ

(1) Amesteculŭ de fapte rele în epopee e făcutŭ numaĭ pentru a scóte în reliefŭ faptele marĭ: cam acesta e rolulŭ unuĭ *Tersites* în Iliada.

fabula se deosebesce de satiră, de anecdotă și de apologŭ. Prin împrejurarea însă că fabula se ocupă totŭ de faptele rele omenescĭ, ea se asémĕnă cu satira, cu anecdota și cu apologulŭ. In fabulă se arată fapte maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ rele, și fabulistulŭ păstréză ca și în apologŭ rolulŭ de *învĕțătorŭ*, însă unŭ învĕțătorŭ la care calitatea de judecătorŭ e multŭ maĭ pronunțată decât în apologŭ. Pe când apologulŭ e totŭ atâtŭ de îndepărtatŭ saŭ de apropiatŭ de satiră ca și de anecdotă, fabula se apropie maĭ multŭ de satiră; fabulistulŭ e maĭ multŭ judecătorŭ decât prietenŭ, elŭ nu rîde, strînge din dințĭ, mușcă, și cu atâtŭ mușcă maĭ tare, cu câtŭ se arată maĭ naivŭ.

Naivitatea deosebesce pe fabulistŭ de satiricŭ.

Vrea să dică:

In fabulă ca și în apologŭ, poetulŭ îșĭ iea rolulŭ de învĕțătorŭ, însă învĕțătorulŭ în apologŭ e *blândŭ*, pe când în fabulă e *aspru*.

Fabula și apologulŭ arată fapte omenescĭ rele; însă apologulŭ le însușesce, *de-a-dreptulŭ*, la ómenĭ, pe când fabula le însușesce, *în modŭ indirectŭ*, la alte ființe, vietățĭ saŭ lucrurĭ neînsuflețite.

Acestea sunt asemĕnările și deosebirea dintre fabulă și apologŭ.

Intre fabulă și apologŭ, însă, maĭ este încă o asemĕnare.

E lucru obicĭnuitŭ ca în vorbirea de tóte dilele ómeniĭ să-șĭ povestéscă felurite întîmplărĭ carĭ îĭ privescŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ; și totŭ lucru obicĭnuitŭ este că, după ce a povestitŭ unulŭ o întîmplare, să maĭ povestéscă și altulŭ o altă întîmplare, care să aibă vre-o legătură de asemĕnare saŭ de oposiție cu cea-laltă.

Când ómeniĭ îșĭ povestescŭ prin viŭ graiŭ întîmplările carĭ îĭ privescŭ, eĭ sciŭ scopulŭ povestiriĭ saŭ cum se dice, eĭ sciŭ la ce «*apropo*» sunt povestite.

Fabula și apologulŭ sunt tocmaĭ nisce povestirĭ de întîmplărĭ, de aceea povestașulŭ, adecă poetulŭ, trebue să caute unŭ mijlocŭ de a face cunoscutŭ scopulŭ povestiriĭ. Ceea ce se cunósce sub nume de «*morală*» la fabulă, saŭ sub nume de «*încheere*» la apo-

logŭ, servesce tocmaĭ pentru a arăta scopulŭ povestiriĭ. ***Morala*** este încă o parte comună fabuleĭ și apologuluĭ.

Uniĭ fabuliștĭ precum și uniĭ scriitorĭ de apologurĭ, în locŭ de a spune scopulŭ la sfîrșitulŭ povestireĭ, ca o încheere, îlŭ punŭ ca o introducere la începutŭ. Acésta, însă, întru câtŭ privesce asemĕnarea saŭ deosebirea dintre fabulă și apologŭ n'are nicĭ o importanță.

Apologurile cunoscute în Biblie sub numele de «*Parabole*» sunt lipsite de astŭ-felŭ de «*încheere*» saŭ «*morală*», și chiar și uniĭ scriitorĭ laicĭ, atâtŭ *fabuliștĭ* cât și scriitorĭ de apologurĭ, nu întrebuințéză «morala».

De aci se vede că «morală» saŭ «încheerea morală» nu este o parte integrantă din fabulă saŭ din apologŭ, ci o partecar e póte să fie saŭ póte să lipséscă. Vrea să dică fabula și apologulŭ se asémĕnă în privința «moraleĭ» numaĭ întru câtŭ ele potŭ s'o aibă câte odată, pe când cele-lalte felurĭ de poesie didactică citate maĭ sus, satira și anecdota, n'o aŭ nicĭ odată.

Arătândŭ loculŭ ce ocupă fabula printre cele-lalte producțiunĭ poetice, amŭ arătatŭ prin acésta ce este fabula.

II. ORIGINEA FABULEI

Acéstă cestiune, maĭ multŭ de curiositate până astădĭ, nu intră în cadrulŭ lucrăreĭ nóstre, dar, ca să nu se simţă vre-o ştirbire, împrumutămŭ ceva dela M. Édélestand du Méril.

Cândŭ istoria tuturorŭ popórelorŭ a începutŭ, dice elŭ, viaţa omuluĭ era prin raporturĭ intime amestecată cu viaţa animalelorŭ; câtă vreme imaginaţiunea şi sciinţa nu utilisase puterile natureĭ, omulŭ nu putea să-şĭ satisfacă trebuinţele decât apropiindu-şĭ prin vânătóre animale sĕlbatice, şi îngrijindŭ să le înmulţéscă pe acelea deja domesticite. Adese-orĭ pămĕntulŭ acoperitŭ de pădurĭ era locuitŭ de fiare sĕlbatice, şi arşiţele sfîşietóre ale sóreluĭ silindŭ pe omŭ a-şĭ căuta adăpostŭ la pădurĭ şi avêndŭ nevoie a se apĕra contra animalelorŭ maĭ tarĭ decâtŭ dînsulŭ, îlŭ nevoiescŭ să le studieze obiceiurile şi să fie cu gândulŭ numaĭ la ele.

In curîndŭ, decĭ, omulŭ începe a lega câte o idee de fie-care animalŭ pe care l'a observatŭ şi animalele acele carĭ l'aŭ impresionatŭ maĭ multŭ esercitéză o influenţă dominantă asupra formelorŭ gândireĭ sale şi asupra natureĭ graiuluĭ sĕŭ, elŭ numesce cu numele unuĭ animalŭ pe ómeniĭ carĭ posedă într'unŭ înaltŭ gradŭ calităţile carĭ i se parŭ luĭ că arŭ caracteriza specia; elŭ îşĭ înfrumuseţéză armele cu chipurĭ de animale şi pasĕrĭ, pe a cărora iuţélă o invidiază saŭ de a cărorŭ forţă se teme: în simbolismulŭ sĕŭ naivŭ elŭ însuşesce o însemnare reală uneĭ simple representărĭ, şi crede astŭ-felŭ că va tăia curagiulŭ inamicilorŭ sĕĭ şi va mări încrederea tovarăşilorŭ. Dela animale împrumută elŭ comparaţiunile cele maĭ obicĭnuite, nu numaĭ ca termenŭ de injurie pentru a-şĭ exprima dispreţulŭ, ci şi pentru a mări şi a poetiză obiectele admiraţiuneĭ sale. Homeridiĭ asemĕnaŭ încă pe Achile cu unŭ leŭ înconjuratŭ

de vênătorĭ aprigĭ, şi pe Troieniĭ carĭ se aruncase în luptă scoţêndŭ ţipete tarĭ, îĭ asemĕnaŭ cu unŭ cârdŭ de cocorĭ. Insuşĭ Indra, celŭ maĭ putemicŭ dintre ḑeiĭ Indienĭ, era asemĕnatŭ într'unŭ imnŭ, în cinstea luĭ, cu o vacă chemată la păscutŭ. Cerulŭ s'a populatŭ de constelaţiunĭ cu nume de animale; şi astăḑĭ încă se maĭ numĕră vre-o şépte speciĭ de animale printre cele 12 semne ale zodiaculuĭ; până şi graiulŭ de tóte ḑilele s'a îmbogăţitŭ cu vre-o câte-va onomatopee, carĭ însemnaŭ maĭ întâiŭ strigăte, a cărorŭ accepţiune întinḑêndu-se aŭ ajunsŭ să fie luate în înţelesŭ generalŭ. Şi aceste expresiunĭ, carĭ se potrivescŭ numaĭ cu forma şi natura animalelorŭ, s'aŭ îndepărtatŭ dela însemnarea lorŭ proprie şi aŭ devenitŭ metafore primite de toţĭ.

Una dintre înclinaţiunile omuluĭ e plăcerea de a vorbi de ocupaţiunile sale cele favorite, şi sĕrăcia cunoscinţelorŭ şi a ideilorŭ arŭ fi silitŭ pe cele d'întâiŭ popóre să-şĭ alégă, ca subiecte obicĭnuite de vorbă, obiceurile şi particularităţile animalelorŭ, chiar când ómeniĭ n'arŭ fi găsitŭ o plăcere într'însele. Işĭ povestiaŭ decĭ cu plăcere întîmplările de vênătóre; spuneaŭ observaţiunile lorŭ asupra instinctelorŭ animalelorŭ şi observaţiunile ce făcuseră asupra inteligenţeĭ şi curagiuluĭ lorŭ.

Aceste povestirĭ, la începutŭ, fie-care le făcea numaĭ ca să petrécă elŭ însuşĭ; Dumneḑeŭ însă ne-a datŭ, ca celŭ maĭ putemicŭ mobilŭ pentru progresulŭ umanităţiĭ, trebuinţa de a nu lăsa să se rupă în mâna nóstră firulŭ care trebue să lege generaţiunile noue de cele carĭ le-aŭ precedatŭ, şi de a le transmite sub beneficiŭ de inventarŭ tótă moştenirea trecutuluĭ. Nu e de ajunsŭ să-ĭ învĕţămŭ, prin povestirĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ poetice, a vênà cu succesŭ şi a se ferì de atacurile fiarelorŭ sĕlbatice; omulŭ caută să lase urmaşilorŭ regule de purtare stabilite în curgere de vécurĭ, carĭ să le arate trebuinţa de a-şĭ stăpânì patimile lorŭ şi a nu aţîţă patimile semenilorŭ. Orĭ-ce povaţă directă arată o îndoită pretenţiune care întărîtă uşorŭ amorulŭ propriŭ şi compromite multŭ fructele: presupunŭ o înţelepciune superióră şi dreptulŭ de a impune cu sila urmările proprieĭ sale experienţe. Pentru a se face în adevĕrŭ folositóre, învĕţăturile trebue

să încunjóre totŭ ceea-ce le-arŭ da unŭ caracterŭ personalŭ, și să se ascundă sub forma generală a uneĭ maxime saŭ a unuĭ proverbŭ. Dar spiritulŭ se supune cu greŭ unorŭ învĕțăminte alŭ cărorŭ scopŭ și folosŭ nu-lŭ înțelege, și chiar când într'unŭ momentŭ de nepĕsare le-arŭ primì fără greutate în curîndŭ ele vorŭ fi uitate, de óre-ce s'aŭ adresatŭ numaĭ la memorie. S'a căutatŭ deci a lumina mintea nemijlocitŭ printr'unŭ exemplu care o silia să scótă o regulă de purtare și să prevadă resultatele experienței. Licurgŭ făcuse deja din lecțiunĭ de acestea, date prin mijlocirea simțurilorŭ, o instituțiune socială: pentru a învĕța pe tinerii Sparțiațĭ folósele cumpĕtăriĭ elŭ a fostŭ voitŭ să le arate iloțĭ degradațĭ de beție. Acesta era numaĭ unŭ mijlocŭ fórte mărginitŭ și fórte imperfectŭ de educațiune: maĭ nicĭ-odată pildele carĭ se crează după plăcere n'aŭ nimicŭ îndestulătorŭ, care să le facă a eșì din întîmplările ordinare ale vieței și a fixa în minte urmările ce trebue să scótă din ele. Apologulŭ, din contra, să mlădie la tóte împrejurările și la tóte învĕțăturile: nicĭ o sensațiune străină scopuluĭ sĕŭ nu întórce atențiunea dela preceptulŭ moralŭ care se învĕlesce într'însulŭ, și sforțarea inteligenței de a scóte acestŭ preceptŭ îlŭ face, așa dicêndŭ, maĭ propriŭ, și îlŭ întipăresce maĭ adâncŭ în gândire.

Apologulŭ devine în acelașĭ timpŭ maĭ ușorŭ de priceputŭ și maĭ instructivŭ când personagele luĭ ne sunt fórte cunoscute și se întâlnescŭ destulŭ de amestecate în viața nóstră dilnică pentru ca să ne intereseze sórta lorŭ.

Urmările conduiteĭ lorŭ însă nu ne vorŭ învĕța nimicŭ practicŭ, dacă nu vomŭ puté să le aplicămŭ la noĭ înși-ne, dacă nu vorŭ avé unŭ caracterŭ generalŭ și dacă vorŭ fi aduse numaĭ printr'unŭ capriciŭ întîmplătorŭ saŭ de gusturĭ personale. Animalele cele maĭ apropiate de noĭ, la carĭ reflexiunea și consciința se deșteptă numaĭ în împrejurărĭ fórte escepționale, se parŭ astŭ-felŭ actoriĭ naturalĭ aĭ acestorŭ micĭ drame didactice și le daŭ unŭ felŭ de logică naivă. De altŭ-felŭ, acéstă fatală supunere a animalelorŭ la tendințele natureĭ lorŭ făcŭ multă vreme să se crédă, dacă nu în înțelepciunea lorŭ, celŭ puținŭ într'unŭ bunŭ simțŭ relativŭ, care le împedecà de a se depărtà

dela rolulŭ ce le era datŭ în ordinea generală a ființelorŭ. Acestŭ caracterŭ religiosŭ alŭ vieței lorŭ făcù sacrificarea lorŭ maĭ în deosebĭ plăcută ḑeilorŭ; și ómeniĭ ajungŭ ca în mișcările lorŭ cele maĭ indeferente să vaḑă fapte determinate maĭ dinainte de către Destinŭ, care arŭ puté să permită preḑicerea viitoruluĭ. Credința în inteligența lorŭ mergea până să le atribue cunoscința limbilorŭ omenescĭ: în Iliada, Hector adreséză unŭ felŭ de discursŭ filosoficŭ cailorŭ sĕĭ, și, deși semi-ḑeŭ, Polifemŭ mărturisesce în Odisea durerile sale unuĭ berbece ca unuĭ prietenŭ. O tradițiune, care se găsesce cu maĭ multă saŭ maĭ puțină limpeḑime în istoria mitică a maĭ tuturorŭ popórelorŭ, presupunea că ele la începutŭ puteaŭ să rĕspunḑă în aceeașĭ limbă (se găsesce în *Directorium humanae vitae: dicitur fuisse quidam rex in India qui habebat avem unam, Pinzam nomine, quae docta erat loqui et intelligere sermones hominis.)* Cronicarulŭ Aimoin ḑicea încă, pe la sfârșitulŭ seculuĭ alŭ X-lea: *Eo in tempore quo humanae copia eloquentiae cunctis inerat animantibus terrae,* și se credea că graiulŭ li se dedea la crăciunŭ. Insă când vocea omenéscă le-a fostŭ luată, păstrară, după o credință fórte rĕspândită, facultatea de a-șĭ comunica sentimentele lorŭ într'o limbă care le era proprie. (Poețiĭ din evulŭ mediŭ o numiaŭ latinésca lorŭ). Se cetesce încă în *Livre des merveilles:* «Intr'o ţéră era unŭ omŭ, căruia Dumneḑeŭ i-a fostŭ datŭ atâta sciință că înțelegea cea ce dobitócele și pasĕrile ḑiceaŭ; nu sunt încă 50 de anĭ (Du Meril publică în 1854) de când reproducêndŭ o aserțiune a luĭ Apollonius de Tyana, unŭ omŭ respectabilŭ, Dupont de Nemours, pretindea seriosŭ că posedă vocabularulŭ acesteĭ limbĭ.

Intâia condițiune a unorŭ asemene apologurĭ este a se cuprinde într'o istorie fórte simplă, a căreĭ fie-care împrejurare tinde imediatŭ la învĕțătura ce-șĭ propune. Lecțiunea lorŭ nu s'arŭ aplica cu folosŭ la aceste posițiunĭ complexe pe carĭ le crează rafinările civilisațiuniĭ: ea nu va căuta să probeze justiția saŭ bunătatea unuĭ sentimentŭ entusiastŭ, nicĭ a uneĭ ideĭ morale; ea se adreséză numaĭ la simțulŭ nostru practicŭ, la interesulŭ nostru bine înțelesŭ; ea pretinde numaĭ să ne învețe printr'unŭ esemplu sensibilŭ o regulă de purtare.

Fabula primitivă care se găsesce, celŭ puţinŭ în stare rudimentară, în tóte civilisaţiunile începĕtóre, nu este decât o alegorie exprimândŭ, pentru o mică acţiune cunoscută tuturorŭ, o ideе practică de o înţelepciune mărginită şi vulgară. Departe de a fi poetică, gândirea povestitoruluĭ nu este nicĭ-odată personală şi nu póte să şĭ-o apropriеze prin vivacitatea întorsătureĭ saŭ a coloritulŭĭ fraseĭ: eleganţa formeĭ dispare aci ea însĕşĭ în naturalulŭ amĕnuntelorŭ şi în naivitatea expresiuniĭ. Dară scopulŭ nu va fi atinsŭ pe deplinŭ dacă înţelesulŭ moralŭ se va presenta de sine şi aşa ḑicêndŭ brutalŭ în gândire; o învĕţătură aşa directă nu ar lovì în de ajunsŭ imaginaţiunea ca să rĕmâe în memorie: trebue ca inteligenţa să caute însemnarea şi ca plăcerea de a o descoperì să dea maĭ multă plasticitate sentimentuluĭ utilităţiĭ sale.

Sub influenţa civilisaţiuniĭ, aşa de specială a Indostanuluĭ, fabula luă desvĕlire şi câştigă o însemnătate pe care nicĭ unŭ poporŭ nu ĭ-ar fi dat'o; dar, deşì ea conservă în aparenţă forma sa primitivă, caracterele sale esenţiale aŭ fostŭ adâncŭ modificate. Divisândŭ populaţiunea în categoriĭ factice, a cărorŭ origine şi raţiune se perdea în adâncurile istorieĭ, legea religiósă a fostŭ impusă fie-căruia, după întîmplările nasccreĭ sale, obligaţiunĭ maşinale, străine învĕţăturilorŭ cugetuluĭ sĕŭ. S'a fostŭ deprinsŭ cu încetulŭ de a nu maĭ alerga la nevoe la propriele sale gândirĭ; când textulŭ uneĭ legĭ fără minte şi fără inimă nu lua pe séma luĭ responsabilitatea conduiteĭ nóstre, era nevoitŭ omulŭ a se adresa la lecţiunĭ de experienţă şi a se inspira din înţelepciunea trecutuluĭ.

Panteismulŭ din natura luĭ este înclinatŭ a înnăbuşì individualităţile şi a le vîrî ca pe nisce roţĭ mecanice într'unŭ totŭ însufleţitŭ de o singură viaţă: clasele pe carĭ le-a stabilitŭ elŭ pe malurile Gangeluĭ nu îndreptaŭ nicĭ decum acéstă crimă morală a natureĭ sale. In fondŭ nu era decât una singură: cele-lalte eraŭ stărĭ de degradaţiune maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ adâncă din care cineva se putea ridica printr'o cale imutabilă, negândŭ din ce în ce maĭ multŭ personalitatea sa şi percurgêndŭ unŭ ordinŭ succesivŭ de expiaţiunĭ şi de reabilitaţiunĭ. Principiulŭ chiar alŭ civilisaţiuniĭ şi alŭ

poesieĭ care, ca pretutindenea, tindea s'o completeze și s'o rădice la o putere maĭ înaltă, era unitatea fundamentală a tuturorŭ ființelorŭ și absorbirea vicțeĭ fie-căreia în ordinulŭ universalŭ. Pentru Indus nu numaĭ unitatea materieĭ persista în tóte manifestațiunile sale; nu numaĭ eroiĭ și ḑeiĭ se transfigurаŭ conținêndŭ existența lorŭ personală și se produceaŭ din noŭ sub aparențele exteriόre ale unuĭ animalŭ saŭ ale uneĭ plante, dar substanța lorŭ era identică. Orĭ-căruĭ regnŭ arŭ fi aparținutŭ, ómenĭ, plante saŭ animale, tóte ființele eraŭ însuflețite de o viéță sistematică, tóte ascultaŭ involuntarŭ de instinctele de conservațiune saŭ de ordine: istoria naturală nu forma decât o ramură din istoria umanitățeĭ.

In condițiunĭ așa de diferite, fabula nu rĕmâne numaĭ o alegorie luată dela animalele inferióre, ci ajunge o lecțiune positivă, care, în numele experiențeĭ personale, se dă orĭ-căruĭ omŭ. Fabula capĕtă influență așa de mare, încât ajunge ca un capitolŭ alŭ unuĭ codice moralŭ, și acésta nu face ca fabula să devină din ce în ce maĭ scurtă, pentru ca să se ajungă la morală; din contra, împinge imaginațiunea să înflorésсă povestirile din ce în ce maĭ multŭ. (A se vedé maĭ departe, pag. 9, 18 ale introducțiuniĭ din *Poésies inédites du moyen âge* a luĭ M. Edélestand du Méril, Paris 1854.)

III. ISTORICULŬ FABULEI.

In Orientŭ, din vremurile cele maĭ îndepărtate, fabula, împreună cu apologulŭ, serviaŭ ca mijlocŭ de propagandă religiósă și morală. Acestŭ felŭ de producțiunĭ literare fiindŭ pusŭ și în scrisŭ și formândŭ cu timpulŭ colecțiunĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ însemnate, unele dintre aceste colecțiunĭ aŭ ajunsŭ și până în ḑiua de astăḑĭ.

1. Fabula la Indienĭ și în Orientŭ.

Una dintre colecțiunile de fabule din India, ajunsă până la noĭ, e cunoscută sub numele de *Pantcha-Tantra* (Pança Tantra) și este atribuită luĭ *Vichnou-Sarma* (Vișnu-Sarma).

Vichnou-Sarma e numele unuĭ fabulistŭ care a trăitŭ între aniĭ 1000 și 1500 a. Chr. In tradițiunile orientale acestŭ fabulistŭ e cunoscutŭ și sub numele persianŭ de *Bidpay* și sub celŭ arabŭ de *Pilpay*.

Se spune despre acestŭ personagiŭ că a fostŭ vizirulŭ unuĭ rege numitŭ *Dobchélime* (Dobșelim) și că a fostŭ guvernatorulŭ uneĭ provinciĭ din Indostanŭ. Luĭ i se atribue o colecțiune de fabule fórte măestrite, alŭ căreĭ originalŭ în limba sanscrită se numea *Pantcha-Tantra*.

Acéstă scriere în prosă, întretăiată fórte adese-orĭ și de versurĭ, cuprinde maĭ întâĭ unŭ prologŭ saŭ întroducere, în care se arată importanța scrieriĭ pe care o presintă ca unŭ povĕțuitorŭ pentru educațiunea morală și politică a prinților.

După Introducere urméză cincĭ fabule, formândŭ fie-care câte o *secțiune* saŭ *carte,* de unde vine și numele colecțiuniĭ de Pantcha-Tantra adecă: *cele cincĭ cărțĭ.*

In fie-care din aceste cincĭ cărțĭ, saŭ fabule principale, intră, înlănțuite, după obiceiulŭ orientalŭ, alte fabule maĭ micĭ, cuprindêndŭ întîmplărĭ și fapte povestite de felurite animale ca: taurulŭ, leulŭ, brósca-țestósă, bufnița, corbulŭ, etc. Aceste fabule micĭ sunt în numĕrŭ de vre-o 69. Personagele principale, însă, ca tipurĭ de șiretenie și fățărie, din orientŭ, sunt doĭ șacalĭ.

Fabulele cuprinse în acéstă colecțiune în curândŭ s'aŭ rĕspânditŭ și la alte popóre și în alte limbĭ, după carĭ apoĭ însășĭ colecțiunea a fostŭ tradusă.

Incă înainte de seculuiŭ III d. Chr., sub titlulŭ de: *Hitopadesa* (Invĕțătură folositóre) s'a făcutŭ în sanscrita unŭ extractŭ din *Pantcha-Tantra.* Acestŭ extractŭ saŭ prescurtare era împărțitŭ în patru *cărțĭ,* dintre carĭ I-a era întitulată: *Câștigarea de prietenĭ;* a II-a *Despărțirea prietenilorŭ;* a III-a *Rĕsboiulŭ* și IV-a *Pacea.* Acéstă lucrare a fostŭ tradusă și imitată în diferite limbĭ. Textulŭ sanscritŭ *Hitopadesa* a fostŭ publicatŭ în Londra la 1810, dar era tradusŭ încă din 1787 de către *Ch Wilhins.* Apoĭ urmară și alte traducerĭ, între carĭ și cea făcută de W. de Schlegel și Ch. Lassen în limba germană (1831) și a luĭ Ed. Lancereau, în limba francesă (1855).

Colecțiunea *Pantcha-Tantra,* prin secl. VI d. Chr., din porunca regeluĭ *Khosroe Noushirvan,* a fostŭ tradusă, de către unŭ magŭ numitŭ *Buzrouyeh,* în prosă în vechia limbă persană — numită pehlvi — sub titlulŭ de: *Humaiounn Nameh* (carte domnéscă saŭ sfîntă). Apoĭ a fostŭ tradusă și în versurĭ de către unŭ poetŭ numitŭ Boudcki. Din acéstă limbă (din pehlvi) s'a tradusŭ apoĭ în limba arabă pentru califulŭ *Abougiafar Almansor* sub titlulŭ: *Calilah și Dimnah. Calilah* și *Dimnah* sunt numele celorŭ doĭ șacalĭ.

Pantcha-Tantra a fostŭ apoĭ tradusă în limba ebraică de către rabinulŭ Joël, iar din ebraica a fostŭ tradusă în latinesce pe la

1262 de către Ioanŭ de Capua, sub titlulŭ: *Directorium vitae*. În secolulŭ XV se făcù o traducere în limba turcéscă. În sfîrşitŭ urméză traducerile în limbile moderne ca, de exemplu, cea din franţuzesce a orientalistuluĭ francesŭ Antoine Galland, făcută după traducerea turcéscă *Houmaïounnameh*, în 1724.

La *Arabĭ* eraŭ cunoscute fabulele numite ale luĭ *Lokman înţeleptulŭ*. Numele Lokman era fórte comunŭ în Arabia. Despre unŭ Lokman se vorbesce şi în *Coranŭ*. Se ḑice că elŭ a trăitŭ pe vremea luĭ *Davidŭ* (1085—1015 a. Chr.) După epitetulŭ de *înţeleptŭ*, se crede că acestŭ Lokman arabŭ e tocmaĭ *înţeleptulŭ Solomonŭ*, fiulŭ luĭ Davidŭ; alţiĭ credŭ că ar fi *înţeleptulŭ Esopŭ* alŭ Grecilorŭ. După studiele făcute asupra limbeĭ în care aŭ fostŭ scrise fabulele luĭ *Lokman înţeleptulŭ* se vede că ele nu potŭ să fie maĭ vechĭ decât secolulŭ VII d. Chr. şi, deci unŭ împrumutŭ dela Greci; cu atâtŭ maĭ multŭ că mulţime de amĕnunte din viéţa luĭ Lokman se potrivescŭ cu amĕnuntele din viéţa înţeleptuluĭ Esopŭ.

2. Fabula la Grecĭ.

Representantulŭ Fabuleĭ la Grecĭ a fostŭ *Esopŭ* (Αἴσωπος), care a trăitŭ între aniĭ 620 şi 560 a. Chr.

Tradiţiunea populară despre viéţa luĭ Esopŭ a datŭ nascere la atâtea legende, încât e fórte greŭ a găsì adevĕrulŭ. Nicĭ loculŭ nascereĭ sale nu e cunoscutŭ. Elŭ se numesce Esopŭ Frigianulŭ, dar şi Frigia şi Lidia şi Grecia şi Tracia îşĭ dispută dreptulŭ de a-lŭ numì fiulŭ lorŭ. Uniĭ ḑicŭ că s'a născutŭ în *Cotyeum* saŭ Cotiarium în Frigia; alţiĭ, în Sardes din Lidia; alţiĭ, în Samos; alţiĭ, în Mesembria din Tracia. Iată ce ḑice *Suidas* la cuvîntulŭ Αἴσωπος:

«Esop Samianulŭ saŭ Sardianulŭ. Engitone însă ḑice că a fostŭ «Mesembrianŭ. Alţiĭ ḑicŭ că a fostŭ Cotianŭ-frigianŭ. A fostŭ şi «scriitorŭ, adecă inventatorŭ de discursurĭ şi sentinţe. Petrecù pe «lângă Cresus, fiindu-ĭ prietenŭ, în vremurile din naintea luĭ Pita-«gora. Elŭ, pe la mijloculŭ Olimpiadeĭ a 40-a, a scrisŭ, în 2 cărţĭ,

«cele ce i s'aŭ întîmplatŭ luĭ la Delfi. Maĭ multŭ însă, uniĭ pre-«tindŭ că Esopŭ ar fi scrisŭ numaĭ sentințe (rĕspunsurĭ). Căcĭ la «Delfi pe nedreptŭ a peritŭ precipitatŭ de dînșiĭ de pe stâncile nu-«mite Fedriade pe la a 54-a Olimpiadă, și că a fostŭ sclavulŭ li-«dianuluĭ Xantus. Alțiĭ dicŭ că a fostŭ alŭ unuĭ bărbatŭ Iadmon «Samianulŭ, a căruĭ sclavă era și Rodope, pe care Charaxos, fra-«tele Sapfeĭ, a luat'o femee — pe ea, care era de neamŭ tracianŭ, «și dela ea are copiĭ.

«Esopŭ era bărbatŭ nu numaĭ prin sórtă, ci și prin voință și toc-«maĭ din causa acésta nu era neprudentŭ. Fiindŭ-că legea nu-ĭ «dedea luĭ libertatea cuvîntuluĭ, de aceea elŭ trebuia să împodo-«béscă cu gustŭ și cu grație sfaturile sale alegorice și înflorite. In-«tocmaĭ cum și dintre doctorĭ, uniĭ liberĭ recomandă ceea ce trebue; «iar dacă nu este liberŭ și este de meserie doctorŭ, are nevoe și «să lingușéscă și să servéscă pe stăpânŭ.»

Din aceste cuvinte ale luĭ Suidas se vede că Esopŭ era sclavŭ, dar se vede în acelașĭ timpŭ și pricina care a datŭ nascere fabuleĭ: adecă, omulŭ fiindŭ sclavŭ și neavêndŭ libertatea să spună adevĕrulŭ pe față, îlŭ spune învĕlitŭ saŭ mascatŭ.

In sfîrșitŭ din comparațiunea diferitelorŭ legende și a diferitelorŭ date, reese cu multă probabilitate că Esopŭ a fostŭ în insula Samos sclavulŭ unuĭ óre-care Iadmon, pe care legendele îlŭ numescŭ Xantus.

Fiindŭ desrobitŭ de către stăpânulŭ seŭ, Esopŭ călĕtori prin diferite locurĭ. A fostŭ în Lidia la curtea luĭ Cresus; a fostŭ la Corintŭ la tiranulŭ *Periandru* și a asistatŭ la masa celorŭ șapte înțelepțĭ, în numĕrulŭ cărora, ca lingușire, a fostŭ pusŭ și Periandru. Plutarchŭ în *Banchetulŭ celorŭ șapte înțelepțĭ* (ediț. Dutheil, pag. 216, după E. Q. Visconti Iconologie grécă) spune că Esopŭ ședea la masă pe unŭ scaunŭ fórte jos, de desuptulŭ luĭ Solonŭ. Esopŭ a fostŭ și în Atena, unde găsindŭ pe atenienĭ nemulțumițĭ de guvernulŭ luĭ Pisistratŭ, se dice că le-a povestitŭ fabula cu *Bróștele carĭ cereaŭ unŭ rege*. Plutarchŭ spune că Esopŭ a fostŭ însărcinatŭ de Cresus să ducă nisce darurĭ scumpe la templulŭ dela Delfi și să împărțéscă delfienilorŭ o sumă însemnată de banĭ. Esopŭ a dusŭ

la templu darurile destinate, iar banĭ delfienilorŭ nu le-a împărțitŭ, căcĭ, ḑicea elŭ, că delfieniĭ sunt prea lacomĭ, și nevoindŭ să le maĭ ațîțe lăcomia, trimise baniĭ îndărătŭ luĭ Cresus. Din acéstă causă, delfieniĭ, găsindu-ĭ vină că ar fi furatŭ din templulŭ luĭ Apolon o cupă de aurŭ, l'aŭ osândit la mórte și — după cum spune Suidas — l'aŭ aruncatŭ de pe stânca Iliampeea dintr'unŭ crescetŭ alŭ Parnasuluĭ. O legendă maĭ nouĕ decât cea urmărită de Plutarchŭ ne presintă pe Esopŭ ča luândŭ parte la lupta dela Termopile, 80 de anĭ maĭ târḑiŭ.

Cea maĭ cunoscută descriere a vieţeĭ luĭ Esopŭ este acea găsită într'unŭ manuscrisŭ din secol. XIII și atribuită cu nedreptulŭ unuĭ învĕțatŭ călugĕrŭ grecŭ Planude (Πλανούδης), fostŭ ambasadorŭ în Veneția pe la 1327, prin urmare în secol. XIV, adecă multŭ maĭ în urmă decât data manuscrisuluĭ. In acésta biografie, numită a luĭ Planudes, pe lângă puținele date din viața luĭ Esopŭ, pe carĭ le-am amintitŭ maĭ sus, se maĭ înșiră și alte multe amĕnunte carĭ ne presintă pe Esopŭ ca unŭ monstru de diformitate fisică. In privința diformităţeĭ fisice a luĭ Esopŭ, în Iconologia grécă a luĭ E. Q. Visconti (vol. I, pag. 123) cetimŭ următórele rîndurĭ:

«Maĭ mulțĭ criticĭ, și din ceĭ maĭ ilustri, aŭ negatŭ diformitatea «luĭ Esopŭ, numaĭ pentru cuvîntulŭ că scriitoriĭ anteriorĭ călugĕ-«ruluĭ grecŭ (Planudes) autorulŭ vieţeĭ acestuĭ fabulistŭ, n'a vor-«bitŭ despre acestŭ lucru. Din tăcerea lorŭ caută să scótă acéstă «încheere, ca și cum am fi avutŭ scriitorĭ vechĭ carĭ arŭ fi vorbitŭ «destulŭ de pe largŭ despre Esopŭ, saŭ ca și cum povestindŭ câte-va «amĕnunute din viața acestuĭ omŭ rarŭ, arŭ fi fostŭ neapăratŭ să «vorbéscă despre defectele luĭ corporale. Iată unŭ monumentŭ «anteriorŭ cu maĭ mulțĭ secolĭ călugĕruluĭ grecŭ Planude și care «ne presintă imaginea în *hermes*, a unuĭ omŭ de spiritŭ ale căruĭ «forme exprimă fidelŭ defectuosităţile cele maĭ însemnate descrise «de autorulŭ vieţeĭ luĭ Esopŭ. E o dovadă care sare în ochĭ și «care depune în favórea adevĕruluĭ acestuĭ faptŭ. Apoĭ nu e peste «putință a recunósce în vechiĭ scriitorĭ unele trăsăturĭ privitóre la «defectele de conformațiune ale luĭ Esopŭ; ne putemŭ închipuì cu

«destulă probabilitatea că scaunulŭ fórte jos pe care Plutarchŭ aşéză «pe Esopŭ la banchetulŭ înţelepţilorŭ, n'are alte motive decât sta- «tura cea mică a fabulistuluĭ; şi că pasagiulŭ luĭ Lucianŭ, în care «acestŭ satiricŭ întroduce pe Esopŭ ca pe unŭ glumeţŭ saŭ bufonŭ «alŭ luĭ Epicurŭ, nu privesce maĭ puţinŭ conformaţiunea ridiculă «a frigianuluĭ decât veselia spirituluĭ seŭ.»

Insemnatulŭ filologŭ englesŭ Richard Bentley, autorulŭ savanteĭ ediţiunĭ a luĭ Fedru (din 1726), fostŭ conservatorŭ alŭ biblioteceĭ regale din Saint-James; poetulŭ şi academistulŭ francesŭ Claude-Gaspar Bachet de Meziriac 1630, autorulŭ uneĭ biografiĭ a luĭ Esopŭ; eruditulŭ francesŭ Mathurin Veyssière de la Croze; filologulŭ germanŭ, orientalistulŭ Paul-Ernest Jablonski (1750); toţĭ aceştĭ patru învĕţaţĭ, fără să maĭ vorbimŭ de alţiĭ, sunt contra păreriĭ care presintă pe Esopŭ diformŭ.

In adevĕrŭ, ne vine greŭ să ne închipuimŭ, dacă Esopŭ a fostŭ diformŭ, cum s'a pututŭ face ca ochiulŭ celŭ admiratorŭ de frumosŭ alŭ Grecilorŭ să fi lăsatŭ neobservatŭ unŭ contrastŭ aşa de mare între fisiculŭ şi psihiculŭ unuĭ omŭ aşa de cunoscutŭ şi aşa de popularŭ ca Esopŭ. Pe de altă parte ne vine în minte casulŭ luĭ Tirteŭ. Se dice că Tirteŭ, elegiaculŭ eroicŭ alŭ Spartanilorŭ, n'a fostŭ schiopŭ, ci i s'a disŭ schiopŭ în modŭ alegoricŭ după felulŭ versurilorŭ sale, fiind-că făcea distihurĭ compuse din două versurĭ neegale. Dacă Tirteŭ a pututŭ să capete epitetulŭ de schiopŭ din causa versurilorŭ sale schiópe, de ce n'ar fi fostŭ şi Esopŭ numitŭ gângavŭ din causă că făcea fabule, în carĭ punea să vorbéscă animalele, carĭ sunt lipsite de darulŭ vorbireĭ? De ce n'ar fi fostŭ şi Esopŭ asemĕnatŭ cu unŭ animalŭ, precum Tirteŭ a fostŭ asemĕnatŭ cu versurile sale? De altŭ-felŭ şi Esopŭ şi Tirteŭ aŭ trăitŭ cam prin aceleaşĭ vremurĭ (secl. VII a. Chr.), aceleaşĭ împrejurărĭ aŭ trebuitŭ să contribue la formarea aceluiaşĭ felŭ de legende despre unulŭ şi despre altulŭ.

In sfîrşitŭ, cum fabula s'a născutŭ în Orientŭ ca o protestaţiune timidă contra inegalităţeĭ sociale şi a tiranieĭ, cine scie, la

urma urmeĭ, dacă Esopŭ a fostŭ în adevĕrŭ sclavŭ și dacă nu cum-va sclavia luĭ este totŭ o apropiere alegorică.

Uniĭ aŭ ajunsŭ să afirme că Esopŭ e o personificare a fabuleĭ și a apologuluĭ, de óre-ce tóte fabulele și apologurile câte s'aŭ snovitŭ tocmaĭ de prin secol. IX, de la Hesiod, Archilochŭ, Stesicorŭ, Alceu, etc. i se atribuescŭ luĭ. Acésta e maĭ probabilŭ.

Despre loculŭ unde s'a născutŭ fabula, dacă ea a venitŭ din India în Grecia saŭ dacă din Grecia a trecutŭ în Orientŭ, nu maĭ e de vorbitŭ. Fabula și apologulŭ sunt nisce producţiunĭ spontanee la diferitele popóre carĭ se găsiaŭ în aceleașĭ împrejurărĭ fisice, psihice, sociale și morale.

Nu se scie dacă fabulele atrebuite luĭ Esopŭ aŭ fostŭ scrise de Esopŭ saŭ de vre-unŭ Esopŭ; ele aŭ fostŭ scrise probabilŭ cu multŭ maĭ în urmă. Obiceiulŭ de a scrie și a face colecţiunĭ era. Așa Socrate, când era în închisóre, se spune, îșĭ petrecea vremea punêndŭ în versurĭ fabule de ale luĭ Esopŭ, de acele de carĭ îșĭ aducea aminte. Archontele Demetrius de Falera (secl. III. a. Chr.) a făcutŭ o colecţiune de aceste fabule.

Babrius (secl. III. a. Chr.), despre care Impĕratulŭ Iulianŭ și Suidas și Avianus ḑicŭ că e celŭ maĭ meșterŭ întocmitorŭ de fabule de ale luĭ Esopŭ, a pusŭ în versurĭ fabule de acestea, din carĭ se găsescŭ reproduse și în Fedru. Călugĕriĭ bizantinĭ aŭ făcutŭ, în prosă, o colecţiune în care aŭ maĭ adaosŭ și încheerĭ morale scóse din Evanghelie și din S-ţiĭ Părinţĭ. De felulŭ acesta este colecţiunea intitulată Fabulele luĭ Esopŭ, făcută de Planude și publicată întâiașĭ-dată de Buono Accorso la Milanŭ în 1479, și cuprinḑêndŭ 140 fabule. Acéstă colecţiune este dintre tóte, acea care a circulatŭ maĭ multŭ, care în urmă s'a tradusŭ, amplificatŭ și comentatŭ de diferiţĭ scriitorĭ și în diferite limbĭ.

Fabulele luĭ Esopŭ aŭ fostŭ traduse în franţuzesce în 1542 de Gilles Corrozet.

In evulŭ mediŭ circulase mulţime de colecţiunĭ de fabule carĭ purtaŭ numele luĭ Esopŭ, dar carĭ eraŭ de provenienţă cu totulŭ nouă.

Neapěratŭ că fabulele luĭ Esopŭ se rapórtă la împrejurărĭ din vremea, de pe când trăia saŭ de pe când trebuia să trăiască autorulŭ.

Calitățile stiluluĭ sěŭ sunt ***simplicitatea*** și ***claritatea***.

Acțiunea e presentată ca reală, și morala e bine potrivită.

Narațiunea este simplă, naivă și îndestulŭ de pe scurtŭ.

Orînduirea părțilorŭ acțiuneĭ, saŭ, cum amŭ ḑice, tecnica narațiuneĭ e naturală și simplă. Arată numaĭ cea-ce are de arătatŭ, nu caută să apese maĭ multŭ asupra unorŭ lucrurĭ, nicĭ nu întrebuințéză descrierĭ de fapte saŭ lucrurĭ secundare, ca prin acésta să pună faptele principale maĭ în reliefŭ. Cu alte cuvinte Esopŭ nu caută să te convingă, ci povestesce lucrurile, adecă le spune așa cum îĭ vine la îndemână, dar le spune bine și fórte înțelesŭ.

Fie că le-a scrisŭ chiar Esopŭ saŭ orĭ-cine altulŭ, se vede că acelŭ ce le-a scrisŭ a avutŭ numaĭ gândulŭ ca să le scrie, saŭ să le adune, fără pretențiĭ literare, deși chiar din punctŭ de vedere literarŭ simplicitatea și claritatea sunt cele maĭ însemnate calitățĭ.

Reproducemŭ aci câte-va din fabulele sale, și reproducemŭ înadinsŭ de acele carĭ se maĭ găsescŭ imitate și de alțĭ fabuliștĭ, ca să ne servéscă la comparațiune. (După edițiunea *E. Sommer, Fabule alese. 1886.*)

Ἀλώπηξ.

Ἀλώπηξ, εἰς οἰκίαν ἐλθοῦσα ὑποκριτοῦ, καὶ ἕκαστα τῶν αὐτοῦ σκευῶν διερευνωμένη, εὗρε καὶ κεφαλὴν μορμολυκείου εὐφυῶς κατεσκευασμένην, ἣν καὶ ἀναλαβοῦσα ταῖς χερσὶν, ἔφη· „Ὦ οἵα κεφαλὴ, καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει.“

Ἐπιμύθιον. — Ὁ μῦθος προσήκει πρὸς ἄνδρας μεγαλοπρεπεῖς μὲν τῷ σώματι, κατὰ δε ψυχὴν ἀλογίστους.

Vulpea.

O vulpe intrândŭ în casa unuĭ comedianŭ, și căutândŭ fie-care din uneltele luĭ, găsì și o mască bine făcută, și luând'o în mânĭ, ḑise: «O ce frumosŭ capŭ, și creerĭ n'are.»

Morala. — Fabula privesce pe ómeniĭ frumoșĭ la față, dar proștĭ la minte.

Γέρων καὶ Θάνατος.

Γέρων ποτὲ ξύλα κόψας, ταῦτα φέρων, πολλὴν ὁδὸν ἐβάδιζε, καὶ διὰ τὸν πολὺν κόπον ἀποθέμενος ἐν τόπῳ τινὶ τὸν φόρτον, τὸν Θάνατον ἐπεκαλεῖτο. Τοῦ δὲ Θανάτου παρόντος, καὶ πυνθανομένου τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτὸν ἐκάλει, δειλιάσας ὁ Γέρων ἔφη· „Ἵνα μου τὸν φόρτον ἄρῃς."

Ἐπιμύθιον. — Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος φιλόζωός ἐστιν εἰ καὶ δυστυχεῖ καὶ πτωχός ἐστι.

Bĕtrânulŭ și Mórtea.

Unŭ bĕtrânŭ odată, după ce-șĭ tăiă lemne, luându-le în spate, merse cale lungă și, de multă ostenélă, punêndŭ sarcina într'unŭ locŭ, chemă mórtea Iar mórtea, arĕtându-se și întrebândŭ pricina pentru care a chemat'o, bĕtrânulŭ înspăimîntându-se ḑise: «ca să-mĭ ridicĭ sarcina.».

Morala. — Fabula arată că totŭ omulŭ este iubitorŭ de viaţă, chiar dacă este și nenorocitŭ și cerșetorŭ.

Ὄνος καὶ ἀλώπηξ.

Ὄνος, ἐνδυσάμενος λεοντῆν, περιῄει τἆλλα τῶν ζώων ἐκφοβῶν. Καὶ δὴ θεασάμενος Ἀλώπεκα, ἐπειρᾶτο νκαὶ ταύτῃ δεδίττεσθαι. Ἡ δὲ (ετύγχανε γάρ αυτοῦ φθεγξαμένου προακηκουῖα, πρὸς αὐτὸν ἔφη· „Ἀλλ' εὖ ἴσθι ὡς καὶ ἐγὼ ἄν σε ἐφοβήθην, εἰ μὴ ογκωμένου ἤκουσα.)"

Ἐπιμύθιον. — Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι ἔνιοι τῶν ἀπαιδεύτων, τοῖς ἔξω δοκοῦντές τινες εἶναι, ὑπὸ τῆς ἰδίας γλωσσαλγίας ἐλέγχονται.

Măgarulŭ și Vulpea.

Unŭ Măgarŭ, îmbrăcându-se cu o piele de leŭ, s'a dusŭ să sperie pe cele-lalte animale. Și vĕḑêndŭ, decĭ, o Vulpe încercă să o sperie și pe dînsa. Iar ea (fiind-că s'a întîmplatŭ să-lŭ auḑă maĭ înainte răgêndŭ) îĭ ḑise: «Dar sciĭ bine că și eŭ m'așĭ fi speriatŭ de tine dacă nu te-așĭ fi auḑitŭ răgêndŭ.»

Morala. — Fabula arată că uniĭ, arĕtându-se altora a fi ceva, se descoperŭ prin însășĭ mâncărimea lorŭ de limbă.

3. Fabula la Latinĭ.

Latiniĭ aŭ ca representantŭ alŭ fabuleĭ pe Fedru, care a scrisŭ pe vremea luĭ Tiberiŭ, pe la începutulŭ ereĭ creștine.

S'a ḑisŭ de uniĭ că fabulistulŭ Esopŭ era de origină din Tracia, dar Fedru spune elŭ însușĭ că este tracŭ, adecă de acelașĭ némŭ cu Daciĭ.

Câte-va amĕnunte despre Fedru găsimŭ numaĭ în prologurile și epilogurile celorŭ cincĭ cărțĭ, în carĭ sunt împărțite fabulele sale. Așa, găsimŭ că elŭ a fostŭ adusŭ la Roma ca robŭ, probabilŭ ca prisonierŭ de resbelŭ; iar titlulŭ cărțeĭ sale: ***Phaedri Augusti liberti fabulae aesopiae,*** arată că elŭ era unŭ desrobitŭ alŭ Impĕratuluĭ Augustŭ. Atâta e totŭ ce se scie despre dînsulŭ. Ba se maĭ scie că a fostŭ persecutatŭ de Sejanŭ, ministrulŭ Impĕratuluĭ Tiberiŭ, pentru că Sejanŭ, în lauda pe care Fedru o aducea virtuțiĭ, în una din fabulele sale, vedea o împunsătură satirică la adresa luĭ. O alusiune fórte obscură din prologulŭ cărțiĭ III arată că Fedru n'a publicatŭ acéstă a III-a carte până la mórtea luĭ Sejanŭ.

Se pare că ceĭ vechĭ nu sciaŭ de scrierile luĭ Fedru, de óre-ce Seneca, pe timpulŭ luĭ Claudiŭ, ḑicea că Romaniĭ n'aŭ scrisŭ fabule.

Celŭ întâiŭ scriitorŭ care vorbesce despre Fedru este poetulŭ și fabulistulŭ latinŭ Avienus, pe la sfîrșitulŭ secl. IV d. Chr.

In evulŭ-mediŭ însă fabulele luĭ aŭ fostŭ destulŭ de cunoscute, de óre-ce s'aŭ găsitŭ maĭ multe manuscrise din aceste vremurĭ.

In vremea renasceriĭ, gramatistulŭ italianŭ Nicolae Perotti fostŭ profesorŭ la Bolonia și maĭ apoĭ archiepiscopŭ la Siponto și guvernatorŭ alŭ Umbrieĭ și alŭ Perugieĭ, a făcutŭ o colecțiune de fabule de ale luĭ Esopŭ, ale luĭ Avienus și ale luĭ Fedru; dar acéstă colecțiune a rĕmasŭ necunoscută până la 1809, când a fostŭ publicată la Neapole de către Cassitti.

La sfîrșitulŭ secol. XVI jurisconsultulŭ și eruditulŭ francesŭ Petru Pithou din Troyes (la sudŭ de Paris), descoperindŭ fabulele luĭ Fedru

într'unŭ manuscrisŭ, care era celŭ puținŭ de prin secolulŭ X, le publică la *Troyes* în 1596.

Unŭ altŭ manuscrisŭ, totŭ așa de vechiŭ și care cuprinde diferite variante, a fostŭ întrodusŭ în edițiunea fabulelorŭ luĭ Fedru făcută de eruditulŭ francesŭ Nicolae Rigault în Paris la 1617.

Aceste prime edițiunĭ cuprindŭ 97 fabule împărțite în 5 cărțĭ, fie-care carte avêndŭ și unŭ prologŭ și unŭ epilogŭ.

Edițiunile de până în secl. XIX sunt făcute după textulŭ datŭ de Pithou și Rigault.

Intru câtŭ privesce amĕnuntele biografice, interesantă este prefața dela edițiunea luĭ Berger și Xivrey (Paris 1830).

Cu Fedru se începe seria fabuliștilorŭ, a cărorŭ existență e neîndoelnică.

Stilulŭ luĭ Fedru se asémĕnă cu alŭ luĭ Esopŭ, e simplu, dar e *multŭ maĭ concisŭ:* nu poțĭ găsì nicĭ unŭ cuvîntŭ de prisosŭ și nicĭ nu poțĭ înlocuì maĭ cu folosŭ vre-unŭ cuvîntŭ printr'unŭ altulŭ óre-care. *Simplicitatea, claritatea, puritatea, concisiunea* și *eleganța* sunt calitățile stiluluĭ sĕŭ. Fabulele sale sunt în versurĭ. Versurile luĭ sunt fórte măestrite, dar elŭ însu-șĭ este așa de meșterŭ, că nu se simte nicĭ o greutate în versificare. Versulŭ luĭ e curgĕtorŭ.

Acțiunea e presentată ca reală ca și la Esopŭ, și morala e bine potrivită, însă de multe orĭ e maĭ abstractă decâtŭ la Esopŭ. Este de observatŭ însă, că Fedru, în locŭ de a pune morala tocmaĭ la sfîrșitŭ, după cum face Esopŭ, o pune la începutŭ, sub forma de introducere.

Așezarea moraleĭ la începutŭ e ceva originalŭ la Fedru, dar în acelașĭ timpŭ ceva totŭ așa de naturalŭ și póte maĭ naturalŭ saŭ maĭ firescŭ decât așezarea moraleĭ la sfîrșitŭ.

In vorbirea de tóte ḑile, se povestescŭ felŭ de felŭ de lucrurĭ. Tóte aceste povestirĭ sunt motivate de anumite împrejurărĭ, cu carĭ se légă prin asociațiune de ideĭ.

Se scie ce vrea să ḑică în vorba ordinară unŭ «*à propos*». Eĭ bine, unŭ «*à propos*» din vorba ordinară este tocmaĭ motivulŭ povestireĭ

unuĭ faptŭ saŭ alŭ uneĭ împrejurărĭ. Fie-cine povestesce ceva ce este într'o legătură de asemĕnare saŭ de neasemĕnare, orĭ de contrastŭ cu lucrulŭ despre care a fostŭ vorba maĭ nainte. La fabuliștĭ resumatulŭ acestuĭ «*à propos*» este morala. Fedru de multe orĭ pune acestŭ «*à propos*» în fruntea fabuleĭ, urmândŭ calea firéscă, adecă arătândŭ motivulŭ dela care plécă vorbirea. Esopŭ, în privirea acésta, întrebuințéză maĭ multă măestrie. Esopŭ te angajază maĭ întâĭ cu povestirea și apoĭ îțĭ arată scopulŭ ce l'a avutŭ.

Tecnica naraţiuneĭ la Fedru e ca și la Esopŭ: naturală și simplă. Așéză lucrurile în ordinea lorŭ naturală, dar nu caută să convingă, nu caută să pună unele lucrurĭ maĭ în reliefŭ decât altele. Elŭ arată numaĭ pe cele ce trebuiaŭ puse în reliefŭ, iar pe cele-lalte le lasă și nu se maĭ ocupă de dînsele, ca și cum le-ar crede cunoscute de toțĭ saŭ ca și cum ar urma vorba evangelică: «*Cine are urechĭ de audită să audă.*»

Reproducemŭ din Fedru următórele fabule carĭ le-amŭ întâlnitŭ și la Esopŭ:

Vulpes ad Personam tragicam.

Personam tragicam fortè Vulpes viderat:
«O quanta species! inquit; cerebrum non habet!»

Hoc illis dictum est quibus honorem et gloriam
Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.

Vulpea la masca tragică.

O vulpe, vĕḑêndŭ din întîmplare o mască de teatru, ḑise: O, ce mare frumuseță și creierŭ n'are!

Acésta e spusă acelora cărora sórta le-a datŭ onóre și glorie, dar le-a luatŭ mintea.

Asinus et Leo venantes.

Virtutis expers, verbis jactans gloriam,
Ignotos fallit, notis est derisui.

Venari Asello comite quum vellet Leo,
Contexit illum frutice, et admonuit simul

Ut insueta voce terreret feras,
Fugientes ipse exciperet: Hic auritulus
Clamorem subitò tollit totis viribus,
Novoque turbat bestias miraculo.
Quae dum paventes exitus notos petunt,
Leonis affliguntur horrendo impetu.
Qui postquam caede fessus est, Asinum evocat,
Jubetque vocem premere. Tunc iste insolens:
Qualis viditur opera tibi vocis meae?
— Insignis, inquit, sic ut, nisi nôssem tuum
Animum genusque, simili fugisem metu.

Măgarulŭ și Leulŭ la vênătóre.

Celŭ lipsitŭ de meritŭ, lăudându-se prin vorbe, înșélă pe ceĭ necunoscĕtorĭ, iar cunoscĕtorilorŭ le este de rîsŭ.

Leulŭ voindŭ să mérgă la vênatŭ în tovărășie cu Măgarulŭ, îlŭ îndosì în tufișŭ și totŭ odată îlŭ sfătuì ca să sperie fiarele cu neobicĭnuitulŭ luĭ glasŭ, ca dînsele fugindŭ elŭ să le prindă.

Aci urechiatulŭ scóte de-odată unŭ strigătŭ din tóte puterile și prin acéstă nouă minune turbură tóte fiarele.

Pe când acestea înspăimîntate caută eșirile cunoscute, sunt întîmpinate de ataculŭ îngrozitorŭ alŭ Leuluĭ.

După ce se ostenesce de sugrumatŭ Leulŭ, chémă pe Măgarŭ și-ĭ poruncesce să înceteze strigătulŭ. Atuncĭ acesta obraznicŭ îĭ dice:

— Cum îțĭ pare isprava glasuluĭ meŭ?

— Insemnată, dice (Leulŭ), astŭ-felŭ că, dacă nu ți-așĭ fi cunoscutŭ mintea și némulŭ, așĭ fi fugitŭ și eŭ de așa grózǎ.

4. Fabula la Francezĭ.

Intre fabuliștiĭ francezĭ și chiar între fabuliștiĭ modernĭ celŭ întâiŭ locŭ îlŭ ocupă:

Jean de La Fontaine. Născutŭ dintr'o veche familie burgheză, la *Chateau-Thierry* în *Champagne* la 1621, murì în 1695 la Paris.

Primele cunoscințe le căpĕtă în orașulŭ sĕŭ natalŭ, dar avù o educație rĕŭ îngrijită. La vîrsta de 20 anĭ se duse la Oratorieniĭ

dela Reims ca să învețe teologia. După unŭ anŭ și jumĕtate însă, lasă teologia și se dă la o viață neregulată, în mijloculŭ căreia capĕtă și gustulŭ poesieĭ și gustulŭ de cetitŭ și cetesce nu numaĭ scriitoriĭ favoriţĭ aĭ timpuluĭ, ci și scriitorĭ vechĭ și scriitorĭ străinĭ.

Ca să-lŭ aducă la o viață statornică, tatălŭ sĕŭ îlŭ însură pe la vîrsta de 26 de anĭ și îĭ dădù funcțiunea sa (Maître particulier des eaux et forêts). La Fontaine însă în curândŭ îșĭ părăsesce soția și vinde și funcțiunea. La Fontaine avù și unŭ fiŭ cu a căruĭ educațiune, după recomandațiunea Dómneĭ de La Sablière, prietena și protectórea luĭ La Fontaine, s'a însărcinatŭ presidentulŭ Harley.

Pe séma luĭ La Fontaine s'aŭ născutŭ mulțime de legende și anecdote, din carĭ cea maĭ mare parte îlŭ presintă ca uitucŭ, negligentŭ, nepĕsătorŭ și destrăbălatŭ. Insușĭ La Bruyère, ca să pună maĭ în evidență frumusețea, eleganța și meritulŭ scrierilorŭ luĭ La Fontaine, ni-lŭ presintă ca o caricatură morală.

A fostŭ La Fontaine cam ușorŭ în moravurĭ, și dacă am puté ḑice maĭ bine: nepĕsătorŭ de ḑiua de mâne, dar atâta, și dovadă este că era în societatea ómenilorŭ și a damelorŭ celorŭ maĭ distinse și legăturile sale cu ómeniĭ de litere. Din contra, găsimŭ la La Fontaine douĕ calitățĭ fórte însemnate și fórte rarĭ:

Pe când era încă necunoscutŭ ca scriitorŭ, pe când de abia tradusese ***Eunuculŭ*** din Terențiŭ, Janmart, o rudă a luĭ, îlŭ presinta ministruluĭ Fouquet și acesta îlŭ luă între prieteniĭ luĭ și îĭ făcù și o pensiune, pe care La Fontaine, pentru ca s'o priméscă, trebuia să presinte câte o bucată în versurĭ. Acéstă pensiune îlŭ ajută să se stabiléscă în Paris. Apoĭ, când ministrulŭ Fouquet căḑù în disgrația regeluĭ și rĕmase părăsitŭ de toțĭ, La Fontaine îĭ rĕmase prietenŭ, și printr'o elegie a sa cerù regeluĭ ca să elibereze din închisóre pe ministrulŭ disgrațiatŭ. Iar când ruda sa Janmart, din causa desgrațieriĭ luĭ Fouquet, a trebuitŭ să plece în exilŭ la Limoges, La Fontaine merse cu dînsulŭ în acestŭ orașŭ.

La curte însă n'a avutŭ trecere La Fontaine. Era protegiatŭ de ómeniĭ ceĭ maĭ însemnațĭ, de damele cele maĭ influente la curte, însă, fie din causa prieteniceĭ ce avea elŭ pentru ministrulŭ disgra-

țiatŭ, fie din causa scrierilorŭ sale licențióse, ceea-ce nu e tocmaĭ de credutŭ, regele Ludovicŭ alŭ XIV nu-lŭ putea suferi. Acéstă ură a regeluĭ explică faptulŭ neiertatŭ că Boileau, în scrierea sa *Arta poetică*, nu numaĭ că n'a pusŭ numele luĭ La Fontaine, dar n'a pusŭ nicĭ fabula. Necazulŭ regeluĭ se dădù pe față maĭ alesŭ cu ocasia alegereĭ luĭ La Fontaine în Academia francesă. Printr'unŭ neobicĭnuitŭ actŭ de independență, Academia francesă, în 1684, în loculŭ vacantŭ alŭ luĭ Colbert, în locŭ să aleagă pe Boileau, candidatulŭ regeluĭ, alege pe La Fontaine. Regele nu voi să priméscă însă acéstă alegere, până când nu se făcù unŭ altŭ locŭ vacantŭ și fù alesŭ și Boileau. După alegerea luĭ Boileau, când delegațiunea academieĭ merge să-ĭ vestéscă regeluĭ alegerea, regele rĕspunde: «*Alegerea d-luĭ Despréaux* (așa se numia Boileau) *îmĭ «este fórte plăcută*. Acum putețĭ primì și pe La Fontaine, a fă«găduitŭ să fie cu minte.»

Mulțĭ adoratorĭ a avutŭ La Fontaine, mulțĭ are încă și astădĭ, și mulțĭ aŭ scrisŭ despre dînsulŭ. Charles Perrault, Abatele D'Olivet, criticulŭ Jean François de la Harpe vorbesce cu laude de scrierile sale; Chamfort îĭ comentéză fabulele; eruditulŭ literatorŭ francezŭ Walckenaer îĭ editéză scrierile și-ĭ face biografia; alțiĭ îĭ studiază limba, alțiĭ îĭ facŭ portretulŭ (Saint-Beuve); H. Taine pentru teza sa de doctorŭ în litere își alege subiectŭ: *La Fontaine și fabulele sale.*

Dintre cele vr'o 241 de fabule ale luĭ La Fontaine sunt unele maĭ puținŭ însemnate, dar altele sunt cap-d'opere. Ce putemŭ dice de esemplu de: *Stejarulŭ și Trestia* (Le Chène et le Roseau), *Țĕranulŭ dela Dunăre* (le Paysan du Danube), *Ghinda și Dovleaculŭ* (le Gland et la Citrouille), *Maimuța și Pisica* (le Singe et le Chat), *Carulŭ și Musca* (le Coche et la Mouche) și altele.

Iată ce dice *H. Taine*:

«La Fontaine zugrăvesce rarŭ, și totŭ-d'auna în două cuvinte, ex«teriorulŭ animalelorŭ; elŭ se ocupă numaĭ de caracterŭ. Elŭ este «unŭ istoricŭ alŭ sufletuluĭ și nu alŭ corpuluĭ. Ca să arate ochi«lorŭ acestŭ sufletŭ, elŭ îĭ dă sentimentele și condițiunile omuluĭ;

«acestŭ amestecŭ de natură omenéscă, departe de a șterge natura «animală, o pune în evidență, și capitolulŭ din zoologie este exactŭ «numaĭ pentru că este o comedie de moravurĭ.

«Poesia își arată aci tótă puterea. Transformândŭ ființele, ea dă «despre dînsele o idee maĭ exactă: ea le exprimă fiindŭ-că le de- «natureazā; și ea este celŭ maĭ credinciosŭ pictorŭ, fiindŭ-că e celŭ «maĭ liberŭ inventatorŭ. Ea întrece astŭ-felŭ sciința și elocința, și «îndrăsnescŭ a ḑice că portretele luĭ La Fontaine sunt maĭ esacte «și maĭ complete decât ale luĭ Buffon. Pe când Buffon, ca natu- «ralistŭ, descrie amĕnunțitŭ moravurile și organele fie-căruĭ ani- «malŭ; La Fontaine resumă tóte aceste detaliĭ într'unŭ singurŭ «epitetŭ glumețŭ. Pe când Buffon face pledoariĭ saŭ rechisitoriĭ și «ajunge fără restricțiune la laudă saŭ la disprețŭ; La Fontaine spune «binele și rĕulŭ, rîde de cânele pe care-lŭ socóte ***îngrijitorŭ*** și ***cre- «dinciosŭ,*** dar pe care îlŭ găsesce ***prostŭ și mâncăciosŭ.*** Elŭ își zu- «grăvesce fără orĭ-ce prevenire eroiĭ, rîndŭ pe rîndŭ, înșelătorĭ și «înșelațĭ, fericițĭ și nenorocițĭ, cu amesteculŭ de urîtŭ și de frumosŭ «pe care îlŭ dă natura și cu alternativa de plăcere și neplăcere care «e viéța. Poetulŭ e maĭ scurtŭ și maĭ animatŭ decât zoologistulŭ, «maĭ nepărtinitorŭ și maĭ dreptŭ decât oratorulŭ. Elŭ e creatorŭ, «pe când celŭ întâiŭ (zoologistulŭ) e numaĭ copiatorŭ; elŭ e pic- «torŭ, pe când celŭ alŭ doilea (oratorulŭ) este unŭ rezonatorŭ. (***H. Taine, Essaie sur les Fables de La Fontaine, 1853.***)

Din aceste laude ale luĭ Taine La Fontaine după cum e și dreptŭ, ese laudatŭ, dar Taine s'a înșelatŭ în privirea scopuluĭ fabuleĭ și alŭ luĭ La Fontaine. Maĭ cu sémă din comparațiunea ce face între Buffon și La Fontaine se vede că Taine și-a închipuitŭ că scopulŭ luĭ La Fontaine ca și alŭ fabuleĭ este de a descrie moravurile animalelorŭ, pe când din contra scopulŭ fabuleĭ este a ne arăta pe omŭ sub masca de animalŭ. Chiar lucrurile pe carĭ le laudă și de carĭ óre-cum se minunéză orĭ le admiră, arată că punctulŭ de vedere din care privesce elŭ fabula este greșitŭ. La Fontaine zugrăvesce pe scurtŭ animalele ca parte exterióră, pentru că nicĭ n'are nevoe de maĭ multŭ : zugrăvesce exteriorulŭ anima-

lului numaĭ întru câtŭ îĭ trebue ca să arate pe ómeniĭ saŭ pe omulŭ, orĭ tipulŭ de omŭ pe care acelŭ animalŭ îlŭ representă. Sentimentele şi condiţiunile omenescĭ neapĕratŭ că nu ştergŭ natura animală, căcĭ La Fontaine nu ne descrie animale ci ómenĭ, şi nu-şĭ dă ostenélă ca să arate cum le-arŭ şedé animalelorŭ cu sentimente omenescĭ; din contra, elŭ caută să pună în evidenţă partea animalică ce se găsesce la ómenĭ. Acésta ne explică pentru ce *«capitolulŭ din «zoologie este exactŭ numaĭ pentru că este o comedie de moravurĭ.»*

Din tótă comparaţiunea dintre La Fontaine şi Buffon, întru câtŭ privesce exactitatea descriereĭ caracteruluĭ animalelorŭ, nu resultă alta decât: 1) că La Fontaine a nemeritŭ bine animalele carĭ potŭ representa tipurile de caractere omenescĭ, 2) că La Fontaine a avutŭ atâta pĕtrundere, atâta putere de observaţiune şi aşa talentŭ de a descrie saŭ zugrăvì, încât Taine s'a înşelatŭ, şi privindŭ omulŭ descrisŭ de La Fontaine, i s'a părutŭ că vede animalulŭ care îlŭ representă.

Fabulele luĭ La Fontaine tóte la unŭ locŭ representă marea şi lunga comedie, care se jócă mereŭ, care a începutŭ a se juca de când e omulŭ şi care se va juca pe câtŭ va fi elŭ. Fabulele luĭ La Fontaine ne presintă o întrégă epopee — epopeea epopeilorŭ, în care iea parte întréga omenire, nu ca să cucerescă Troia, ci ca să cucerescă dreptulŭ de a trăì.

In decursulŭ acesteĭ lupte atâtŭ de vechĭ şi atâtŭ de nouĕ se desvĕlescŭ felŭ de felŭ de sentimente şi felŭ de felŭ de fapte, bune şi rele, mărețe şi detestabile, particulare şi generale, şi La Fontaine este artistulŭ care scie să exprime fie-care sentimentŭ prin córda ce i se potrivesce: stilulŭ sĕŭ aci e viŭ şi înfloritŭ, acì e simplu orĭ naivŭ, nobilŭ, elegantŭ în sfîrşitŭ variatŭ după împrejurărĭ şi după personage. Stilulŭ seŭ de multe orĭ aduce cu stilulŭ vechilorŭ poeţĭ francezĭ şi maĭ alesŭ cu alŭ luĭ Clément Marot.

Ceea ce e şi maĭ de admiratŭ în La Fontaine este tecnica dramatică. Fie-care fabulă este o mică comedie în care personagiele principale sunt puse în evidenţă printr'o etopee specială, şi faptele înşirate într'o demonstraţiune neimitabilă. La Fontaine e artistŭ.

Elŭ n'are pretenția de a fi inventatorulŭ subiectelorŭ, căcĭ elŭ spune însușĭ, că le-a luatŭ dela Esopŭ saŭ dela Fedru, etc.; elŭ caută numaĭ să descrie bine faptele și personagele. Elŭ ne pune înainte tablourĭ viĭ, elŭ dramatiséză acțiunile.

S'a discutatŭ multŭ despre morala luĭ La Fontaine. La dînsulŭ morala e scósă din întîmplările ḍilnice, judecate cu bunulŭ simțŭ. Elŭ nu face fabula pentru morală; elŭ arată fapte din carĭ scóte morală. Nu recomandă calea de urmatŭ, ci arată numaĭ cum staŭ lucrurile: ne arată cum sunt fără să arate cum trebue să fie, și le arată cu o naivitate care îĭ este caracteristică, așa că dacă Esopŭ e simplu, dacă Fedru e elegantŭ, La Fontaine e naivŭ. Elŭ e artistŭ și filosofŭ: înțelege viața și scie să ne-o descrie.

Avêndŭ de modelŭ pe Esopŭ, care de obiceiŭ pune morala fabuleĭ la urmă, și pe Fedru care o pune la începutŭ, La Fontaine îĭ imitéză pe amêndoĭ: une-orĭ o pune la începutŭ, alte-orĭ la urmă și alte-orĭ pune și la începutŭ și la urmă, după cum îĭ vine. De multe orĭ însă elŭ face prea pe față aplicarea moraleĭ, și acésta preface prea multŭ fabula în satiră, îĭ perde caracterulŭ eĭ de naivitate și cu acésta chiar atracțiunea saŭ interesulŭ.

Omulŭ de felulŭ sĕŭ este iubitorŭ de sine, îĭ place să aibă calitățĭ alese și maĭ cu sémă îĭ place să fie deșteptŭ. Când te puĭ să esplicĭ prea multŭ și să-ĭ repețĭ explicația, se pare că n'aĭ încredere în deșteptăciunea luĭ, se pare că i-o negĭ și prin acésta îĭ deviĭ neplăcutŭ, saŭ scrierea îșĭ perde farmeculŭ în ochiĭ luĭ. Cam așa este la La Fontaine chiar fabula: *Le renard et le Buste:*

Iată câte-va fabule d'ale luĭ La Fontaine:

Le Renard et le Buste.

Les grands, pour la plupart sont masques de théâtre;
Leur apparence impose au vulgaire idolâtre.
L'âne n'en sait juger que par ce qu'il en voit:
Le Renard, au contraire, à fond les examine,
Les tourne de tout sens; et, quand il s'aperçoit
Que leur fait n'est que bonne mine,

Il leur applique un mot qu'un buste de héros
Lui fit dire fort à propos.
C'était un buste creux, et plus grand que nature.
Le renard, en louant l'effort de la sculpture:
«Belle tête, dit-il, mais de cervelle point.»
Combien de grands seigneurs sont bustes en ce point!

Vulpea şi Bustulŭ.

Ceĭ marĭ, aceĭ maĭ mulţĭ, sânt măscĭ de teatru.
Aparenţa lorŭ impune vulgaruluĭ idolatru.
Măgarulŭ scie să-ĭ judece numaĭ după cea ce vede:
Vulpea, din contra, îĭ examinéză adâncŭ,
Îĭ întórce 'n totŭ felulŭ; şi când bagă de sémă
Că totulŭ la dînşiĭ este numaĭ chipulŭ,
Le aplică o vorbă pe care unŭ bustŭ de eroŭ
O făcù să o spună fórte nemeritŭ:
Era unŭ bustŭ scorburosŭ, şi maĭ mare decât în natură.
Vulpea lăudândŭ meşteşugulŭ sculptureĭ:
«Frumosŭ capŭ, ḑice, dar creerĭ de locŭ.»
Câţĭ dintre mariĭ seniorĭ sunt busturĭ de-aşa felŭ!

La Mort et le Bûcheron.

Un pauvre bûcheron, tout couvert de ramée,
Sous le faix du fagot aussi bien que des ans
Gémissant et courbé, marchait à pas pesants,
Et tâchait de gagner sa chaumine enfumée.
Enfin, n'en pouvant plus d'effort et de douleur
Il met bas son fagot, il songe à son malheur.
Quel plaisir a-t-il eu depuis qu'il est au monde?
En est-il un plus pauvre en la machine ronde?
Point de pain quelque fois, et jamais de repos:
Sa femme, ses enfants, les soldats, les impots,
Le créancier et la corvée
Lui font d'un malheureux la peinture achevée.
Il appelle la mort. Elle vient sans tarder,
Lui demande ce qu'il faut faire.
«C'est, dit-il, afin de m'aider
A recharger ce bois; tu ne tarderas guère.»

Le trépas vient tout guérir;
Mais ne bougeons d'où nous sommes:
Plutôt souffrir que mourir,
C'est la devise des hommes.

Mórtea şi tăetorulŭ de lemne.

Unŭ bietŭ tăetorŭ de lemne, cu o sarcină mare 'n spate, sub greutatea sarcineĭ şi a vîrsteĭ gemêndŭ şi curbatŭ, mergea cu paşĭ greoĭ. Şi se silia să ajungă la bordeiulŭ luĭ celŭ afumatŭ. In sfîrşitŭ, ne maĭ putêndŭ de obosélă şi de durere, pune josŭ sarcina, gândesce la nenorocirea luĭ. Ce plăcere a avutŭ elŭ de când e pe lume? Maĭ e vre unulŭ maĭ sĕracŭ pe rotundimea pămîntuluĭ? Nu-ĭ pâne câte-odată şi nicĭ de felŭ repaosŭ: Femeia luĭ, copiiĭ luĭ, óstea, birulŭ, creditorulŭ şi avalelele îĭ facŭ leitŭ portretulŭ unuĭ nenorocitŭ. Chiamă mórtea. Ea vine fără întârdiere, îlŭ întrébă ce-ĭ trebue să-ĭ facă. «Pentru ca să-mĭ ajuţĭ, dise elŭ, să-mĭ rădicŭ iar aste lemne; nu e mare trébă.»

Mórtea vine să vindece totulŭ; dar nu ne mişcămŭ de unde suntemŭ. Maĭ bine a suferì decât a murì, e devisa ómenilorŭ.

L'âne vêtu de la peau du lion.

De la peau du lion l'âne s'étant vêtu
Était craint partant à la ronde;
Et, bien qu'animal sans vertu,
Il faisait trembler tout le monde.
Un petit bout d'oreille échappé par malheur
Découvrit la fourbe et l'erreur:
Martin fit alors son office.
Ceux qui ne savaient pas la ruse et la malice
S'étonnaient de voir que Martin
Chassât les lions au moulin.

Force gens font du bruit en France
Par qui cet apologue est rendu familier:
Un équipage cavalier
Fait les trois quarts de leur vaillance.

Măgarulŭ îmbrăcatŭ cu pielea leuluĭ.

Cu pielea leuluĭ măgarulŭ îmbrăcându-se, toţĭ de-a rîndulŭ se temeaŭ de elŭ; şi deşi animalŭ fără curajŭ, făcea să tremure tótă lumea. O bucăţică de vîrfŭ de ureche eşindŭ, din nenorocire, descoperi înşelăciunea şi erórea: Martin (cu ciomagulŭ) îşĭ făcù atuncĭ datoria. Ceĭ ce nu cunosceaŭ şiretenia şi rĕutatea se minunaŭ vĕdĕndŭ că Martin mână leiĭ la móră. In Franţia făcŭ vuetŭ mulţĭ ómenĭ prin carĭ acestŭ apologŭ s'a făcutŭ cunoscutŭ: O trăsură la modă face treĭ sferturĭ din meritulŭ lorŭ.

Afară de La Fontaine aŭ maĭ fostŭ fabuliştĭ francezĭ: ***Antoine Houdart de la Motte*** (1672—1731), ***Jean-Pierre Claris, chevalier de Florian*** (1755—1794), ***Dutremblay, Boisard, Viennet, Lachambeaudie*** şi alţiĭ, pentru carĭ n'avemŭ locŭ în studiulŭ de faţă. Totuşĭ trebue să ne oprimŭ unŭ momentŭ asupra cavaleruluĭ de ***Florian,*** pe care l'amŭ amintitŭ maĭ sus, şi care este autorulŭ unuĭ romanŭ a căruĭ traducere s'a făcutŭ şi la noĭ sub titlulŭ *Gonzalv de Cordova.*

Pe noĭ însă ne intereséză fabulele luĭ Florian, pe care La Harpe în ***cursulŭ*** sĕŭ — ***literatura veche şi modernă*** — îlŭ laudă atâtŭ câtŭ se póte lăuda cine-va.

Fabulele luĭ ***Florian*** aŭ ceva caracteristicŭ: poetulŭ, mergêndŭ spre încheere saŭ spre morală, nu merge degéba, saŭ, cum amŭ dice, mergêndŭ pe drumŭ nu perde vremea numaĭ cu mersulŭ, ci maĭ aruncă o înghimpătură într'o parte, o ciupitură în altă parte, aşa că îţĭ face mersulŭ plăcutŭ. Fabulele luĭ Florian aŭ trăsăturĭ satirice fórte fine şi fórte bine găsite ; iar morala lorŭ este maĭ în totŭ-deauna epigramatică. Fabula luĭ Florian o putemŭ numi ***fabula erudită.*** Unŭ exemplu ne va lămuri maĭ bine.

Iată o fabulă de Florian :

Le Hibou, le Chat, l'Oison et le Rat.

De jeunes écoliers avaient pris dans un trou
Un hibou,
Et l'avaient élevé dans la cour du collège.

Un vieux chat, un jeune oison,
Nourris par le portier, étaient en liaison
Avec l'oiseau ; tous trois avaient le privillège
D'aller et de venir par toute la maison.
A force d'être dans la classe,
Ils avaient orné leur esprit:
Savaient par cœur Denys d'Halicarnasse,
Et tout ce qu' Hérodote et Tite-Live ont dit.
Un soir, en disputant (des docteurs c'est l'usage)
Ils comparaient entre eux les peuples anciens.
— Ma foi, disait le Chat, c'est aux Egyptiens
Que je donne le prix: c'était un peuple sage,
Un peuple ami des lois, instruit, discret, pieux,
Rempli de respect pour ses Dieux,
Cela seul à mon gré lui donne l'avantage.
— J'aime mieux les Athéniens,
Répondit le hibou: que d'esprit, que de grâce !
Et dans les combats quelle audace !
Que d'aimables héros parmi leurs citoyens !
A-t-on jamais plus fait avec moins de moyens ?
Des nations c'est la première.
— Parbleu, dit l'oison en colère,
Messieurs, je vous trouve plaisants.
Et les Romains, que vous en semble ?
Est-il un peuple qui rassemble
Plus de grandeur, de gloire, et des faits éclatants ?
Dans les arts, comme dans la guerre,
Ils ont surpassé vos amis.
Pour moi ce sont mes favoris :
Tout doit céder le pas aux vainqueurs de la terre.
Chacun des trois pédants s'obstine en son avis,
Quand un rat, que de loin entendait la dispute,
Rat savant, qui mangeait des thèmes dans sa hutte,
Leur cria : je vois bien d'où viennent vos débats ;
L'Egypte vénérait les chats,
Athènes les hibous, et Rome, au Capitole,
Aux dépens de l'Etat nourissait des oisons :
Ainsi notre intérêt est toujours la boussole
Que suivent nos opinions.

(Cartea III, fabula 17.)

Bufnița, Pisica, Bobocul și Șóricile.

Nisce tinerĭ școlarĭ aŭ fostŭ prinsŭ dintr'o gaură o bufniță, și aŭ crescut'o în curtea colegiuluĭ.

Unŭ pisoiŭ bĕtrânŭ, unŭ bobocŭ tînĕrŭ, hrănițĭ de portarŭ, eraŭ în legătură cu pasĕrea; toțĭ treĭ aveaŭ privilegiulŭ de a se duce și a veni prin tótă clasa.

Prin multă umblare prin clasă, eĭ și-aŭ fostŭ împodobitŭ spiritulŭ, sciaŭ pe din afară pe Dionisie de Halicarnas, și totŭ ce Herodotŭ și Titu-Liviŭ aŭ ḑisŭ. Intr'o séră discutândŭ (cum e obiceiulŭ învĕțațilorŭ) comparaŭ între dînsele popórele vechĭ.

— Pre legea mea, ḑicea pisica, eŭ Egiptenilorŭ le daŭ întâetatea: era unŭ poporŭ înțeleptŭ, unŭ poporŭ iubitorŭ de legĭ, instruitŭ, discretŭ, piosŭ, plinŭ de respectŭ pentru Dumneḑeiĭ sĕĭ, și chiar acésta după părerea mea le face totŭ meritulŭ.

— Mie-mĭ placŭ maĭ multŭ Atenieniĭ, rĕspunse bufnița: ce maĭ spiritŭ! ce grație!... Și în lupte ce îndrăznélă! Ce de eroĭ amabilĭ printre cetățeniĭ lorŭ! Făcutu-s'a vr'odată maĭ multŭ cu maĭ puține mijlóce? E cea întâiŭ dintre națiunĭ.

— Așa! ḑice bobocul supĕratŭ, Domnilorŭ, vĕdŭ că suntețĭ nostimĭ. Și Romaniĭ... ce vi se parŭ? Este unŭ poporŭ care întrunesce maĭ multă măreție, glorie și fapte strălucitóre? In arte ca și în rĕsboiŭ, eĭ aŭ întrecutŭ pe prieteniĭ voștri. Pentru mine eĭ sunt favorițiĭ meĭ: Toțĭ trebue să dea întâetate cuceritorilorŭ lumiĭ.

Fie-care din ceĭ treĭ pedanțĭ stăruescŭ în părerea lorŭ, când unŭ șórice, care de departe auḑia certa, șórice învĕțatŭ, care mânca teme în căsuța sa, le strigă: eŭ vĕdŭ bine de unde vĕ vine certa:

Egiptulŭ venera pisicile, Atena bufnițile, și Roma, în Capitoliŭ, pe cheltueala statuluĭ, nutria gâsce: Astŭ-felŭ interesulŭ nostru e tot-d'a-una busola pe care o urméză părerile nóstre.

5. Fabula la Italienĭ.

Lorenzo Pignotti.

Lorenzo Pignotti, născutŭ în Toscana la Figline, la 1739, a muritŭ la Pisa, la 1812. Elŭ a fostŭ medicŭ, fisicianŭ, profesorŭ și rectorŭ alŭ Universitățiĭ din Pisa, naturalistŭ, istoricŭ și poetŭ.

Fabulele sale aŭ fostŭ cele maĭ gustate de Italienĭ. Poesiile sale formézǎ o colecţiune de şése volume, publicate la Florenţa.

Din fabulele luĭ Pignotti:

I. Progettisti.

Ad onta dei filosofi,
Che l'umana ragione onoran tanto
Di doti sì ammirande,
Il numero de' pazzi è molto grande:
V'han de' pazzi insolenti,
V'han de' pazzi innocenti,
V'han de' pazzi furiosi,
Ch'esser denno legati;
V'han de' pazzi graziosi,
Che vanno accarezzati,
Che senza alzar le mani
Con detti e fatti strani,
E coll'umor giocondo
Diverton tutto il mondo.
Ora fra questo numero
Più piacevoli pazzi io non ho visti
Di quei, che son chiamati i progettisti:
Chi senza uscir di camera,
Dall'agil fantasia portato a volo,
Scorre per l'oceàno
Dall'uno all'atro polo,
Senza timor del vento,
E torna a casa ricco in un momento.
Chi un canal va scavando,
Chi uno stagno asciugando,
Chi stabilisce in queste parti e in quelle
Colonie, arti novelle;
Chi un istmo romper vuole,
E con non altre spese
Che di poche parole,
Arricchisce un paese.
Per costoro sia detta
Questa mia favoletta.

Visse di Constantino
Nella ricca cittade
Un Turco, di cervel non molto fino,
Che per fin dalla culla
Altro non fe' che il placido mestiere
Di mangiare, e di bere, e non far nulla.
Ma morto il di lui padre, fu finita
Così comoda vita,
E bisognò trovare
Qualche via di campare.
Il buon Alì (ch'era così chiamato)
Col denaro assai scarso ritrovato
Nella casa paterna,
Deliberò di divenir mercante;
E tutto il suo contante
In vetri egli impiegò: questi in un' ampia
Paniera tutti pose,
E in vendita li espose.
Davanti a lor s'assise, e mentre intanto
Compratori attendea,
Questi bei sogni entro di sè volgea:
In questi vetri il doppio venderò
Di quel che mi costaro,
Onde il denaro mio raddoppierò:
E nella stessa guisa,
E comprando e vendendo,
Potrò per breve strada e non fallace
Crescere il capital quanto mi piace.
Ricco allor divenuto,
Lascerò di vetrajo il mestier vile;
Un legno mercantile
Io condurrò sin nell' Egitto; e poi
Ritornerò fra noi
Con preziose merci; e già mi sembra
Di mia nave al ritorno
D'esser fatto il più ricco mercatante,
Che si trovi in levante.
Acquistati i tresori,
S'han da cercar gli onori;

Onde lasciata allor la mercatura,
Un Bassà da tre code
Esser creato io voglio:
E se pieno d'orgoglio
Il Visir Mustafà
Negare a me volesse
Sì bella dignità;
Ricordati, direi,
Chi fosti, e non chi sei;
Di me più vil nascesti... e se superbo
Negasse ancor... su quell'indegna faccia
Scaricherei colla sdegnosa mano
Di mia vendetta un culpo,
E in quell'informe ventre smisurato
Un calcio tirerei da disperato.
Il disgraziato Alì cotanto viva
S'era pinta le scena, e così vera,
Che urtò col piè furioso,
E rovesciò sul suol la sua paniera;
E con un calcio solo, in un momento,
Tutte gittò le sue speranze al vento.

(Edițiunea 1853 — *Palermo.*)

Plănuitoriĭ.

Spre rușinea filosofilorŭ carĭ, prin darurile lorŭ sufletescĭ atâtŭ de admirabile, facŭ o mare cinste rațiuneĭ omenescĭ, numĕrulŭ nebunilorŭ este fórte mare: sunt nebunĭ obraznicĭ, sunt nebunĭ nevinovațĭ, sunt nebunĭ furioșĭ carĭ trebuescŭ legațĭ, sunt nebunĭ gingașĭ pe carĭ toțĭ îĭ desmiardă și carĭ, fără să dea din mâinĭ cu gesturĭ și cuvinte desordonate, desfătéză tótă lumea cu voioșia fireĭ lorŭ.

N'am vĕḑutŭ din soiulŭ acesta nebunĭ maĭ cu hazŭ decât aceia carĭ se numescŭ ***plănuitorĭ***: aceștia fără să se misce din casă, dușĭ în zborŭ de fantasia lorŭ ușóră, alérgă pe oceane, dela unŭ polŭ la cel-alaltŭ alŭ globuluĭ, fără témă de furtunĭ, și revinŭ acasă îmbogățițĭ într'o clipélă: care săpândŭ vr'unŭ canalŭ; care secândŭ vr'unŭ lacŭ; care stabilindŭ în vr'o parte óre-care a lumeĭ coloniĭ și arte noue; care vrêndŭ să străpungă vr'unŭ istmŭ și îmbogățindŭ o țéră întrégă, fără de altă cheltuială decât cu puține vorbe.

Acestora li se adreséză fabula mea.

Trăia în orașulŭ bogatŭ alŭ luĭ Constantinŭ unŭ turcŭ, nu tocmaĭ agerŭ la minte, și care din légănŭ încă nu făcuse altŭ meșteșugŭ decât că mâncase, bĕuse și nu făcuse nimicŭ. Dar murindŭ tătă-sĕŭ, acéstă viață plăcută se sfârși, și turculŭ fu nevoitŭ să caute unŭ altŭ mijlocŭ de traiŭ.

Cu puținiĭ baniĭ rĕmașĭ dela tată-sĕŭ, Ali (așa-lŭ chema pe turcŭ) plănuì să se stabiléscă neguțătorŭ și cumpĕră pe toțĭ baniĭ gémurĭ; puse gémurile într'unŭ panerŭ mare și le scóse la vîndare ; s'așéză înaintea lorŭ și în vreme ce-șĭ aștepta mușteriĭ începù să facă planurĭ frumóse :

Am să vîndŭ gémurile îndoitŭ decât le-am plătitŭ, așa dar am să-mĭ îndoescŭ paralele și totŭ în chipulŭ acesta, cumpĕrândŭ și vîndêndŭ, am să potŭ în scurtŭ timpŭ și cu siguranță să-mĭ sporescŭ averea cât mi-o plăcea. Când m'oiŭ îmbogățì, am să mĕ lasŭ de meseria rușinósă de geamgiŭ ; am să cumpĕrŭ o corabie de negoțŭ și am să mergŭ în Egiptŭ și d'acolo am să mĕ întorcŭ cu mărfurĭ scumpe; și par'că mĕ vĕdŭ d'acum chiar, la întórcerea corăbieĭ mele, ajungêndŭ celŭ maĭ bogatŭ neguțătorŭ din totŭ apusulŭ.

După ce voiŭ face avere, voiŭ căuta să capĕtŭ onorurĭ; am să mĕ lasŭ de neguțătorie și vreaŭ să fiŭ făcutŭ pașă cu treĭ tuiurĭ și dacă, îngâmfatŭ de sine, vizirulŭ Mustafa va vrea să-mĭ refuze acéstă demnitate, am să-ĭ ḍicŭ : Adu-țĭ aminte cine aĭ fostŭ și cine eștĭ ; te-aĭ născutŭ din părințĭ maĭ sĕracĭ decât a-ĭ meĭ ... și dacă îngâmfatulŭ totŭ ar refuza ... i-așŭ da o lovitură de palmă peste obrazŭ și în pântecele luĭ enormŭ i-așŭ trage o lovitură desperată de călcâiŭ.

Nenorocitulŭ Ali așa de viŭ îșĭ închipuise acéstă scenă și atâtŭ de adevĕrată i se părea, încât lovì furiosŭ cu piciorulŭ și rĕsturnă panerulŭ și numaĭ cu călcâiulŭ, într'o clipélă, îșĭ risipì tóte speranțele în vêntŭ.

E.

6. Fabula la Germanĭ.

Fridericŭ de Hagedorn.

Fridericŭ de Hagedorn din Hamburg (1708—1754) a fostŭ ambasadorŭ danezŭ la Londra și în urmă, întorcêndu-se în țéră, a fostŭ secretarulŭ uneĭ societățĭ comerciale engleze.

Maĭ întâĭ a studiatŭ dreptulŭ la Iena, apoĭ se dădù la studiĭ literare. Studiè scriitoriĭ francezĭ și englezĭ și se distinse ca poetŭ, maĭ alesŭ în genulŭ ușorŭ alŭ luĭ Chapelle și alŭ Abateluĭ de

Chaulieu Guillaume Amfrye și rĕmase cunoscutŭ ca fabulistŭ, deschiḑêndŭ către acestŭ genŭ de poesie didactică calea, pe care vorŭ veni în urmă și alțĭ fabuliștĭ germanĭ ca Gellert, Lichtwer, Lessing, etc. Renumitulŭ poetŭ germanŭ Chr. Martin Wieland ḑicea că Hagedorn este Horațiŭ alŭ Germanieĭ.

Fabulele sale sunt imitațiunĭ maĭ alesŭ după La Fontaine, dar caracterulŭ sĕŭ de filosofŭ și criticŭ le dă o notă de originalitate.

Hagedorn are o mare ușurință la versŭ, abilitate și chiar sciința ritmuluĭ, care, la dînsulŭ, e fórte variatŭ, contribuindŭ prin acésta la popularisarea fabulelorŭ sale, dar care câte odată este și prea muncitŭ. Stilulŭ sĕŭ e ușorŭ, simplu, corectŭ și armoniosŭ, dar câte odată prea difusŭ.

Din fabulele luĭ Fr. de Hagedorn:

Der Fuchs ohne Schwanz.

Reinike verwirrte sich
In die ihm gelegten Stricke,
Und, wiewohl er selbst entwich,
Liess er doch den Schwanz zurücke.

Um nicht lächerlich zu sein,
Predigt' er den Füchsen ein,
Auch den ihren abzulegen,
Seine Hörer zu bewegen,
Sprach er, als ein Cicero:
Erstlich will's der Wohlstand so,

Um sich zierlicher zu regen:
Denn man trabt damit zu schwer,
Und zu unbequem einher
Zweitens macht ein Schweif zu Kenntlich,
Drittens hält er in dem Lauf
Oft den schnellsten Brandfuchs auf.
Viertens riecht er vielen schändlich.

Stumpfer Redner! schweige du,
Rief ein alter Fuchs ihm zu,

Was du lehrest, wird verlacht,
Nur der Neid ist was dich quält,
Der den Vorzug, der ihm fehlt,
Andern gern zuwider macht.

Vulpea fără códă.

Vulpea păcălindu-se, căcĭ a fostŭ prinsă în laţŭ, vrêndŭ să scape singură, să smuncesce ca să fugă, iar códa îĭ rĕmâne în urmă.

Pentru a nu rĕmâné de rîsŭ, face propagandă printre vulpĭ, ca şi dînsele códa să şi-o smulgă. Şi pentru a le îndupleca, se adreséză (auditoruluĭ) ca unŭ Cicerone:

— Intâĭ progresulŭ cere să fiţĭ maĭ elegantă şi când astă greutate îţĭ atârnă dinapoĭ, rĕmâĭ neîndemânatecă, păşescĭ chiar fórte rĕŭ; alŭ doilea, códa te face prea cunoscută; alŭ treilea, te împiedică chiar dela fugă, alŭ patrulea te duce la multe nenorocirĭ.

— Destulŭ, rĕŭ voitorule oratorŭ, îlŭ întrerupe o vulpe bĕtrână; ceea-ce tu înveţĭ e de rîsŭ. Pisma e ceea-ce te necăjesce, celŭ ce-ĭ lipsesce ceva, învaţă pe alţiĭ să păţéscă totŭ aşa.

Christianŭ Furchtegott Gellert.

Acesta este unŭ ilustru poetŭ germanŭ, care s'a născutŭ în Saxonia la Haynichem, în apropiere de Freyberg, în 4 Iuliŭ 1715, şi a muritŭ în Leipzig la 13 Decembrie 1769. Intre alte poesiĭ a scrisŭ şi fabule.

Din fabulele luĭ Christ. Furchtegott Gellert:

Die Nachtigall und die Lerche.

Die Nachtigall sang einst mit vieler Kunst;
Ihr Lied erwarb der ganzen Gegend Gunst;
Die Blätter in den Gipfeln schwiegen,
Und fühlten ein geheim Vergnügen;
Der Vögel Chor vergass der Ruh,
Und hörte Philomelen zu.
Aurora selbst verzog am Horizonte,
Weil sie die Sängerin nicht g'nug bewundern konnte.

Denn auch die Götter rührt der Schall
Der angenehmen Nachtigall,
Und ihr, der Göttin, ihr zu Ehren,
Liess Philomele sich noch zweimal schöner hören.
Sie schweigt darauf. Die Lerche naht sich ihr,
Und spricht: Du singst viel reizender, als wir;
Dir wird mit Recht der Vorzug zugesprochen;
Doch eins gefällt uns nicht an dir,
Du singst das ganze Jahr nicht mehr, als wenig Wochen.
Doch Philomele lacht und spricht:
Dein bitt'rer Vorwurf kränkt mich nicht,
Und wird mir ewig Ehre bringen.
Ich singe kurze Zeit. Warum? Um schön zu singen.
Ich folg' im Singen der Natur:
So lange sie gebeut, so lange sing' ich nur;
So bald sie nicht gebeut, so hör'ich auf zu singen.
Denn die Natur lässt sich nicht zwingen.

Privighetórea și Ciocârlia.

Privighetórea cântă cu atâta artă, încât prin cântecululŭ eĭ câștigase iubire dela toțĭ din prejurŭ; foile din vîrfulŭ arborilorŭ tăceaŭ și simțiaŭ o plăcere tainică; corulŭ păsĕrilorŭ uita somnulŭ și întindea urechia la vocea dulce a filomeleĭ.

Aurora însĕ-șĭ se suì cu pașĭ micĭ pe orizonŭ, ne-putêndŭ îndestulŭ admira pe cântărețulŭ de nópte; căcĭ înșișĭ ḑeiĭ sunt simțitorĭ la accentulŭ plăcuteĭ privighetorĭ.

Pentru dînsa, pentru ḑeița, în onórea eĭ, Filomela făcea să se audă sunetele cele maĭ plăcute. De odată ea tăcù. Ciocârlia se apropie de ea și-ĭ spune: Cântecululŭ tĕŭ are maĭ multă frumusețe decât alŭ nostru; precăderea care țĭ-o dă e într'adevĕrŭ meritată; cu tóte astea, unŭ lucru alŭ tĕŭ nu ne e plăcutŭ. Intr'unŭ anŭ întregŭ, cânțĭ numaĭ câte-va sĕptĕmânĭ.

Filomela surîde și ḑice: Dojenirea ta puținŭ mĕ atinge, maĭ degrabă îmĭ va face în totŭ-d'a-una gloria mea. Cântŭ puținŭ timpŭ. Pentru ce? Ca să cântŭ maĭ bine. Eŭ urmezŭ în cântŭ natura: Cântŭ numaĭ câtŭ vrea ea. Indată ce încetéză ea a poruncì, încetezŭ și eŭ a cânta. Căcĭ nu putemŭ forța natura.

Magnus-Gottfried Lichtwer.

Lichtwer e totŭ din Saxonia, născutŭ la Würtzen în 1719 și a murită în 7 Iuliŭ 1783 la Halberstadt. Elŭ a fostŭ profesorŭ la Wittemberg. A scrisŭ fabule carĭ aŭ fostŭ destulŭ de gustate; dar, în alegerea și tractarea subiectelorŭ, arată cam multă negligență. E talentatŭ și lucréză pe basa talentuluĭ.

Din fabulele luĭ Lichtwer:

Die Katzen und der Hausherr.

Thier' und Menschen schliefen feste,
Selbst der Hausprophete schwieg,
Als ein Schwarm geschwänzter Gäste
Von den nächsten Dächern stieg.

In dem Vorsaal eines Reichen
Stimmten sie ihr Liedchen an,
So ein Lied, das Stein' erweichen,
Menchen rasend machen kann.

Hinz, des Murners Schwiegervater,
Schlug den Takt erbärmlich schön,
Und zween abgelebte Kater
Quälten sich ihm beizustehen.

Endlich tanzen alle Katzen
Poltern, lärmen, dass es kracht,
Zischen, heulen, sprudeln, kratzen,
Bis der Herr im Haus erwacht.

Dieser springt mit einem Prügel
In dem finstern Saal herum,
Schlägt um sich, zerstösst den Spiegel,
Wirft ein dutzend Schaalen um;

Stolpert über ein'ge Späne,
Stürzt im Falle auf die Uhr,

Und zerbricht zwo Reihen Zähne;
Blinder Eifer schadet nur.

Pisicile și stăpânulŭ caseĭ.

Ómeniĭ și animalele eraŭ cufundațĭ în somnŭ, păzitorulŭ credinciosŭ alŭ locuințeĭ păstra însu-șĭ o tăcere profundă, când de pe acoperemintele vecinilorŭ se scobora o trupă de visitatorĭ cu códă.

In anticamera unuĭ bogătașŭ eĭ întonaŭ cântecululŭ lorŭ, unŭ cântecŭ în stare de a dărâma pietrele și a face să turbure pe ómenĭ.

Șefulŭ bandeĭ, socrulŭ luĭ Pisicescu, bătea mĕsura cu o esactitate admirabilă, și doĭ cotoĭ bĕtrânĭ se întreceaŭ să-lŭ acompanieze.

In curândŭ tóte pisicile se punŭ la jocŭ, facŭ unŭ vuetŭ, o gălăgie care dărâmă casa; suflă, miorlăe, se cértă, se rupŭ cu unghiele, în câtŭ deșteptă pe stăpânulŭ caseĭ.

Acesta, înarmatŭ cu unŭ bastonŭ, se învîrtesce în jurulŭ caseĭ, prin întunericŭ lovesce în drépta și în stânga, strică oglinda, rĕstórnă o duzină de cescĭ.

Se împedică de nisce surcele, cade, în căderea luĭ rĕstórnă césulŭ și-șĭ strică toțĭ dințiĭ. Unŭ curagiŭ orbŭ e bunŭ numaĭ să strice.

Gotthald-Ephraim Lessing.

Lessing este cunoscutulŭ scriitorŭ germanŭ. S'a născutŭ în Lusatia de sus la Kamehz, la 22 Ianuarie 1729 și a muritŭ la Brunswick în 1781, Februarie 15.

Pe lângă romane, piese de teatru și alte felurĭ de scrierĭ, Lessing a scrisŭ și fabule.

Fabulele luĭ nu sunt tóte, așa dicêndŭ, de spiritŭ saŭ de efectŭ, dar sunt însemnate ca cuprinsŭ, ca fondŭ.

Din fabulele luĭ Lessing:

Der Wolf auf dem Todbette.

Der Wolf lag in den letzten Zügen, und schickte einen prüfenden Blick auf sein vergangenes Leben zurück. Ich bin freilich ein Sünder, sagte er; aber doch, hoffe ich, keiner von den grössten. Ich habe Böses gethan; aber auch viel Gutes. Einmals, erinnere ich mich, kam mir ein blökendes Lamm, welches sich von der Heerde verirret hatte, so nahe.

dass ich es gar leicht hätte erwürgen können; und ich that ihm nichts. Zu eben dieser Zeit hörte ich die Spöttereien und Schmähungen eines Schafes mit der bewundernswürdigsten Gleichgültigkeit an, ob ich schon keine schützenden Hunde zu fürchten hatte.

Und das alles kann ich dier bezeugen, fiel ihm Freund Fuchs, der ihn zum Tod bereiten half, in 's Wort. Denn ich erinnere mich noch gar wohl aller Umstände dabei. Es war zu eben der Zeit, als du dich an dem Beine so jämmerlich würgtest, das dir der gutherzige Kranich aus dem Schlunde zog.

Lupulŭ pe patulŭ morțiĭ.

Lupulŭ, vĕḑêndu-se aprópe de mórte, îșĭ revede tóte faptele din viéța sa. Sunt unŭ pĕcătosŭ, ḑice elŭ, e adevĕratŭ; cu tóte astea, credŭ, că sunt alțiĭ și maĭ păcătoșĭ decât mine. Am făcutŭ rĕŭ; dar am făcutŭ și multŭ bine. Intr'o ḑi, îmĭ aducŭ aminte, unŭ bietŭ mielŭ fragedŭ, care se rătăcise, s'apropiè așa de multŭ de mine, că așĭ fi pututŭ fórte ușorŭ să-lŭ gâtuiŭ și n'am făcut'o. In acelașĭ timpŭ mi-am auḑitŭ insulte și batjocure de la unŭ berbecelŭ, și totușĭ, deșì nicĭ unŭ câne nu-lŭ păzia, și nu trebuia să-mĭ fie témă de nimicŭ, am suferitŭ insultele cu o liniște și o răbdare admirabilă.

Și tóte astea, ḑice, întrerupêndu-lŭ, vulpea, care-lŭ ajuta să se gătéscă de mórte, potŭ să le dovedescŭ, căcĭ îmĭ aducŭ aminte încă de tóte împrejurările Era tocmaĭ pe atuncĭ când eraĭ să te înnecĭ, bietŭ, cu osulŭ pe care cocorulŭ ți l'a scosŭ de milă din gâtŭ.

7. Fabula la Englezĭ.

John Gay.

John Gay a fostŭ unŭ poetŭ englezŭ născutŭ în 1688 și mortŭ în 1732. Elŭ începù cariera literelorŭ printr'unŭ felŭ de semi-parodiĭ la carĭ fusese împinsŭ de compatriotulŭ sĕŭ, poetulŭ Pope. Elŭ a lăsatŭ, între altele, și fabule, carĭ cu încetulŭ ajunseră fórte căutate.

Din fabulele luĭ John Gay:

The hare and many friends.

Friendship, like love, is but a name,
Unless to one you stint the flame.

The child whom many fathers share,
Hath seldom known a father's care.
'Tis thus in friendships; who depend
On many, rarely find a friend.

A hare, who in a civil way,
Complied with ev'ry thing, like Gay,
Was known by all the bestial train
Who haunt the wood or graze the plain.
Her care was never to offend;
And ev'ry creature was her friend.
As forth she went at early dawn,
To taste the dew-besprindkled lawn,
Behind she hears the hunter's cries,
And from the deep-mouth'd thunder flies.
She starts, she stops, she pants for breath;
She hears the near advance of death;
She doubles to mislead the hound,
And measures back her mazy round;
Till, fainting in the publick way,
Half dead with fear she gasping lay.
What transport in her bosom grew,
When first the horse appear'd in view!
Let me, says she, your back accend,
And owe my safety to a friend.
You know my feet betray my flight:
To friendship ev'ry burden's light.
The horse replied, poor honest puss,
It grieves my heart to see thee thus.
Be comforted, relief is near;
For all your friends are in the rear.
She next the stately bull implor'd;
And thus replied the mighty lord:
Since ev'ry beast alive can tell
That I sincerely wish you wel,
I may, without offence, pretend
To take the freedom of a friend:
Love calls me hence; a fav'rite cow
Expects me near yon barley-mow;
And when a lady's in the case,

You know all other tings give place.
To leave you thus might seem unkind;
But see, the goat is just behind.
The goat remark'd her pulse was high,
Her languid head, her heavy eye.
My back, says he, may do you harm;
The shdep's at hand, and wool is warm.
The sheep was feeble, and complain'd
His sides a load of wool sustain'd:
Said he was slow, confess'd his fears;
For hounds eat sheep as well as hares.
She now the trotting calf address'd,
To save from death a friend distress'd.
Shall I, says he, of tender age,
In this important care engage?
Older and ables pass'd you by:
How strong are those! how weak am I!
Should I presume to bear you hence,
Those friends of mine may take offence.
Excuse me then; you know my heart:
But dearest friends, alas! must part.
How shall we all lament! Adieu:
For see the hounds are just in view.

Epurele care avea mulţĭ prietenĭ.

Prietenia ca şi amorulŭ nu e decât unŭ cuvîntŭ, afară numaĭ dacă veĭ păstra foculŭ numaĭ pentru unulŭ. Copilulŭ pe care şi-lŭ însuşescŭ maĭ mulţĭ taţĭ rare orĭ a cunoscutŭ îngrijirile de tată. Aşa şi cu prietenia; cine se sprijină pe maĭ mulţĭ, rarŭ găsesce unŭ prietenŭ.

Unŭ epure care gospodăresce îşĭ făcea tóte treburile, ca şi Gay, era cunoscutŭ de totŭ némulŭ animalelorŭ carĭ visitéză pădurile şi pascŭ câmpia. Grija luĭ era de a nu supĕra pe nimenĭ şi tóte făpturile eraŭ prieteniĭ luĭ.

Cum eşì elŭ în zorĭ de ḑiuă ca să guste din iarba umedă de rouă, aude în urma luĭ strigătele unuĭ vĕnătorŭ şi fuge de trăsnitulŭ celŭ cu gura adâncă. S'aruncă, se opresce, pierde rĕsuflarea, aude mórtea care se apropie şi se întórce îndărătŭ ca să înşale cânele, apoĭ se întórce pe drumulŭ luĭ aşa încurcatŭ până când, istovindu-se pe drumŭ, jumĕtate mortŭ de frică,

se întinde fără suflare. Ce bucurie se ridică în inima luĭ, când celŭ întâiŭ calulŭ îĭ vine înainte !

— Lasă-mĕ, ḑice (epurele), să mĕ suiŭ pe spatele tale şi să-mĭ datorescŭ scăparea unuĭ prietenŭ. Sciĭ că picióрele mele n'aŭ doveditŭ să fugă. Pentru prietenie tóte sarcinile sunt uşóre !

Calulŭ rĕspunde : sĕrmane cinstitŭ epure, acésta îmĭ sângeréză inima să te vĕḑŭ ast-felŭ. Fă-ţĭ curajŭ: ajutorulŭ este aprópe, căcĭ toţĭ prieteniĭ tĕĭ îţĭ sunt la spate.

Elŭ rugă apoĭ pe măreţulŭ taurŭ ; şi ast-felŭ îĭ rĕspunse puterniculŭ boerŭ: Fiind-că orĭ-ce animalŭ viŭ póte spune că eŭ sincerŭ îţĭ dorescŭ binele, potŭ, fără supĕrare, să-ţĭ cerŭ ca să-ţĭ vorbescŭ cu libertatea unuĭ prietenŭ. Amorulŭ mĕ chiamă de aice : o vacă favorită mĕ aştéptă lângă acestŭ orzŭ cositŭ, şi când o damă este în jocŭ, sciĭ că orĭ-ce trebue să se supună. Să te părăsescŭ aşa ţi-arŭ fi neplăcutŭ, dar uită-te capra este tocmaĭ aci.

Capra băgă de sémă că pulsulŭ era pornitŭ, capulŭ obositŭ şi ochiĭ îngreuiaţĭ :

Spatele mele, ḑice ea, potŭ să-ţĭ facă rĕŭ, iată berbecele e aci, şi lâna e caldă. Berbecele era slabŭ şi se plânse că spatele luĭ ducea o grea sarcină de lână, spune că-ĭ móle (încetŭ), mărturisesce frica luĭ că pe berbecĭ câniĭ îĭ mănâncă tocmaĭ ca şi pe epurĭ.

Elŭ se îndréptă atuncĭ către viţelulŭ sburdalnicŭ, ca dînsulŭ să scape dela mórte unŭ prietenŭ desperatŭ.

Potŭ eŭ, ḑice (viţelulŭ), la o vîrstă aşa de crudă să-mĭ ieaŭ pe capŭ aşa mare sarcină ? Ceĭ maĭ bĕtrânĭ şi maĭ meşterĭ te-aŭ respinsŭ, ce tarĭ sunt eĭ ! şi ce slabŭ sunt eŭ ! avere-aşŭ eŭ îndrăsnéla să te ieaŭ d'aci ? ceĭ-alţĭ prietenĭ aĭ meĭ s'arŭ supĕra d'acésta. Iartă-mĕ, decĭ, îmĭ cunoscĭ inima dar' ceĭ maĭ scumpĭ prietenĭ, vaĭ trebue a se părăsì ! ! cât de multŭ o să maĭ plângemŭ cu toţiĭ ! Adio, căcĭ uit'te câniĭ sunt dreptŭ în faţă.

(După traducerea franceză a d-neĭ Luisa Ghionis).

8. **Fabula la Ruşĭ.**

Ivan Crilov.

Crilov este renumitulŭ fabulistŭ rusŭ, născutŭ în 13 Februare 1768 la Moscova şi mortŭ la 1844. Elŭ a fostŭ membru alŭ Academieĭ şi conservatorŭ alŭ biblioteceĭ imperiale din Sant-Petersburg.

Dămŭ acĭ un numĕrŭ maĭ însemnatŭ din fabulele sale, fiind-că după dînsulŭ s'a orientatŭ multŭ fabula la noĭ:

Собачяь дружба.

У кухни подъ окномъ
На солнышкѣ Полканъ съ Барбосоиъ лежа грѣлись.
Хоть у воротъ передъ дворомъ
Пристойнѣебъ стеречь имъ было домъ;
Но какъ они ужъ понаѣлисъ,
И вѣжливыежь псы при томъ
Ни на кого не лаютъ днёмъ,
Такъ разсуждать они пустилися въ двоемъ
О всякой всячина: о ихъ собачей службѣ,
О худѣ, о добрѣ, и наконецъ о дружбѣ. —
Что можетъ, говоритъ Полканъ, приятнѣй быть,
Какъ съ другомо сердце къ сердцу жить,
Во всемъ оказывать взаимную услугу;
Ни спить безъ друга и ни съѣсть,
Стоянь горой за дружню шерсть,
И наконецъ въ глаза глядѣтъ другъ другу,
Чтобъ только улучить счастливй часъ,
Нельзя ли друга чѣмъ потѣшить, позабавить,
И въ дружнемъ счастьѣ все свое блаженство отавить,
Вотъ еслибъ, на примѣръ, съ тобой у насъ
Такая дружба завелась,
Скажу я смѣло,
Мыбъ и не видѣли, какъ время бы летѣло. —
А чтожо? это дѣло,
Барбосъ отвѣтствуетъ ему:
Давно Полканушка мнѣ больно самому,
Что бывши одного двора съ тобой собаки,
Мы дня не проживеиъ безъ драки;
И изъ чего? спасибо господамъ,
Ни голодно, ни тѣсно намъ;
При томъ же же право стыдно:
Песъ дружества слыветъ примѣромъ съ давнихъ дней;
А дружбы между псовъ, какъ будцомежъ людей,
Почти совсѣмѣ не видено.

Явимъ же въ ней примѣръ мы въ наши времена,
Вскричалъ Полканъ — дай лапу. — Вотъ она.
И невые друзья ну обниматься,
Ну цаловатьшя;
Не знаютъ съ радости къ кому и пriровняться:
Орестъ мой! мой Пиладъ! прочь свары, завмстъ, злосшь!
Тушъ поваръ на бѣду, изъ кухни кинилъ кость.
Вотъ новые друвья къ ней въ запуски несутся;
Гдѣ дѣлся и совѣтъ и ладъ?
Съ Пиладомъ мой Орестъ грызутся;
Лушь только клочья въ верхъ летятъ.
Насилу наконецъ ихъ розлили водою.

Свѣтъ полонъ дружбою.
Про нынѣшнихъ друзей льза молвить, не граша,
Что въ дружбѣ всѣ они едваль не одинаки;
Послушать, кажется одна у нихъ душа,
А только кинь имъ кость, такъ что твои собаки.

Prietenia Câniloră.

Sub feréstra bucătărieĭ, Cesar şi cu Nero se încălḑiaŭ culcaţĭ la sóre. Măcarŭ că maĭ bine li s'ar cădé să păzéscă casa la pórta curţiĭ; de órece însă tocmaĭ mâncaseră, apoĭ câniĭ politicoşĭ, afară de asta maĭ nu latră la nimenea ḑiua, aŭ începută eĭ amêndoĭ să vorbéscă de una şi de alta, de slujba lorŭ de cânĭ, de rĕŭ, de bine şi în sfîrşitŭ de prietenie.

— Ce póte, ḑice Cesar, să fie maĭ plăcutŭ ca să trăescĭ la sufletŭ cu prietenulŭ tĕŭ; în tóte să-ţĭ facĭ reciprocŭ serviciĭ; nu dormĭ, nu mănâncĭ fără prietenulŭ, să aperĭ pielea prietenuluĭ şi în fine să te uiţĭ în ochiĭ prietenuluĭ, ca să apucĭ momentulŭ fericitŭ, unde poţĭ să maĭ desfaţĭ, să bucurĭ cu ceva pe prietenulŭ, şi să-ţĭ puĭ tótă fericirea în fericirea prietenuluĭ. Aşa de pildă, dacă cu tine ne-amŭ împrieteni în aşa modŭ, afirmŭ fără témă că nicĭ n'amŭ vedé cum arŭ trece timpulŭ.

— Eĭ bine? — Îĭ rĕspunde Nero, — e frumosŭ acésta; de multŭ, Cesare, îmĭ pare rĕŭ şi mie că noĭ cu tine, cânĭ dintr'o curte, nu putemŭ trăi o ḑi fără bătălie; şi pentru ce? — Mulţumită stăpânilorŭ, nicĭ flămânḑĭ, nicĭ strîmtoraţĭ nu suntemŭ. Apoĭ nu e şi ruşine, ḑĕŭ? Din vremurile vechĭ cânele se dă ca simbolŭ de prietenie, iar între cânĭ prietenia ca şi la ómenĭ nu se vede maĭ de locŭ.

— Să servimŭ dar noĭ de exemplu, în vremurile nóstre, strigă Cesar,— dă-mĭ laba.— Iat'o!— şi noiĭ prietenĭ se îmbrăţişa şi se sĕruta! De bucurie nu sciură cum să se numéscă: Orestŭ alŭ meŭ! Piladulŭ meŭ! s'aŭ dusŭ certele, ura, invidia!

Spre nenorocire, în acelŭ momentŭ, bucătarulŭ aruncà unŭ osŭ din bucătărie; iată pe prieteniĭ noştri, cine să-lŭ apuce maĭ iute; în cotro s'a dusŭ prietenia şi dragostea. Orestŭ şi cu Piladŭ alŭ meŭ se batŭ, şi se vĕdŭ numaĭ bucăţĭ de pĕrŭ cum sbóră. De abia în sfîrşitŭ i-aŭ pututŭ despărţi, turnândŭ pe dînşiĭ apă rece.

Lumea e plină de prietenia asta. Potŭ să spuiŭ, fără să greşescŭ, de prieteniĭ de acum că în prietenie toţĭ sunt de unŭ felŭ.

Să-ĭ asculţĭ, credĭ că unŭ sufletŭ aŭ, dar ian aruncă-le unŭ osŭ, întocmaĭ ca şi cânii noştri vorŭ fi.

E. Arbure.

Демъянова уха.

Сосѣдушка, мой свѣтъ!
Пожалуй-ста покушай. —
Сосѣдушка! я сытъ по горло.—Нужды нѣтъ,
Еще тарелочку; послушай;
Ушица ей-же-ей на славу сварена!—
Я три тарелки свѣлъ. — И! полно что за счеты?
Лишъ стало бы охоты;
А шо во здравье! ѣшв до дна.
Что за уха! да какъ жирна!
Какв будто янтаремъ подернулась она.
Потѣшъ же, миленъкой дружочикъ!
Вотъ лещикъ, потрока, вотъ стерляди кусочикъ!
Еще хотъ ложечку! Да кланяйся жена!
Такъ подчивалъ сосѣдъ Демъянъ сосѣда Фоку,
И не давалъ ему ни отдыха, ни сроку;
А съ Фоки ужъ давно катился градомъ потъ.
Однако же еще тарелку онъ беретъ,
Сбирается съ послѣдней силой
И очищаетъ всю.— Вотъ друга я люблю,
Вскричалъ Демъянъ, за то ужъ чванныхъ не терплю.
Ну скушай же еще тарелочку, мой милой.—
Тутъ бѣдной Фока мой,
Схватя въ охабку

Кушакъ у шапку,
Скков́й безъ памяти домой;
И съ той поры къ Демьяну ни ногой.

Писатель! счастливъ ты, коль даръ прямой имѣешь;
Но если помолчать во время не умѣешь;
И ближняго ушей ты не жалѣешь,
То вѣдай, что твои и проза и стихи
Тошнѣе будутъ всѣмъ Демьяновой ухи

Supa de pesce.

— Vecinaşule, dragă! Te rogŭ, maĭ mănâncă.
— Vecine, sunt sătulŭ de crĕpŭ.
— Nu face nimicŭ, înc'o farfurióră; ian ascultă: să mĕ credĭ că-ĭ bună ciorba!
— Amŭ mâncatŭ treĭ farfuriĭ.
— Eĭ, lasă! Ce felŭ de socotélă e asta? Numaĭ poftă să-ţĭ fie; şi fiĭ sănĕtosŭ, mănâncă până'n fundulŭ farfurieĭ.... Bre!!... Dar ce supă!... Şi grasă ce-ĭ! par'că ar fi cu chilibirŭ aşternută!... Mănâncă dar, prea scumpe amice... Iată crapŭ, potrocĭ, uite şi o bucăţică de cegă... Incă o linguriţă măcar!... Maĭ poftesce-lŭ şi tu nevastă!...

Astŭ-felŭ poftea vecinulŭ Ionŭ pe vecinu-sĕŭ Tache, şi nu-ĭ lăsa timpŭ nicĭ măcarŭ de resuflatŭ; iar bietuluĭ Tache de multŭ deja îĭ curgea sudórea şiróie de pe frunte... Dar totuşĭ elŭ maĭ iea o farfurie şi înarmatŭ cu ce-ĭ maĭ rĕmăsese din forţe, o şi golesce tótă.

— Uite, îmĭ place prietenulŭ! — strigă atuncĭ Ionŭ,— în schimbŭ însă nu potŭ răbda pe mofturoşĭ. Aşa dar înc'o farfurie, dragulŭ meŭ.

La aceste vorbe sĕrmanulŭ meŭ Tache, apucându-şĭ în grabă brâulŭ şi căciula o şterge la fugă şi de atuncĭ n'a maĭ trecutŭ nicĭ o dată pragulŭ caseĭ luĭ Ionŭ . . . . . Scriitorule! Ferice de tine dacă aĭ talentŭ adevĕratŭ, dacă însă la timpŭ nu sciĭ să tacĭ şi nu-ţĭ e milă de urechile semenilorŭ tĕĭ, să sciĭ că şi prosa şi versurile tale vorŭ fi tuturora maĭ greţóse decât ciorba luĭ Ionŭ.

E. Arbure.

Слонъ и Моська.

По улицамъ Слона водили,
Какъ видно на показъ.

Извѣстно, что Слоны въ диковинку у насъ;
Такъ за Слономъ толпы зѣвакъ ходили.
Отколѣ ни возмись на встрѣчу Моська имъ.
Увидѣвши Слона, ну на него метаться
И лаять, и визжать, и рваться;
Ну такъ и лѣзитъ въ драку съ нимъ.
Сосѣдка, перестань срамиться,
Ей Шавка говоритъ; тебѣль съ Слономъ возиться?
Смотри, ужь ты хрипишь, а онъ себѣ идетъ Впередъ,
И лаю твоего совсѣмъ не примѣчаетъ. —
Эхъ! эхъ! ей Моська отвѣчаетъ,
Вотъ то-то мнѣ и духу придаетъ,
Что я совсѣмъ безъ драки
Могу попасть въ большіе забіяки.
Пускай же говорятъ собаки:
Ай Моська» знать она сильна,
Что лаетъ на Слона.

Elefantulŭ și cățelușulŭ.

Pe o stradă din orașŭ, nisce ómenĭ conduceaŭ unŭ elefantŭ ca să-lŭ arate cum se vede.

Se scie că la noĭ unŭ elefantŭ e o minune; de aceea o glótă de trândavĭ se luase după elefantulŭ acela. De unde, nu se scie, unŭ cățelușŭ de odată eșì în fața lorŭ.

Vĕḑêndŭ pe elefantulŭ, cățelușulŭ se repede la dînsulŭ și latră și țipă și sare în jurulŭ luĭ; și maĭ, maĭ că vrea să se apuce la bătae cu dînsulŭ.

— Vecine, rușine să-țĭ fie, îĭ ḑice unŭ câne . . . . . Orĭ pentru tine e elefantulŭ? Iea, veḑĭ, tu nu maĭ poțĭ de ostenélă, iar *elŭ* se duce înainte și lătratulŭ tĕŭ nicĭ nu-lŭ aude măcarŭ.

— Eĭ și apoĭ!? — îĭ rĕspunde cățelușulŭ, — tocmaĭ asta mĕ face să fiŭ maĭ îndrăsnețŭ, că fără să mĕ batŭ de locŭ, potŭ fi luatŭ dreptŭ mare vitézŭ. — Să ḑică dar cânïĭ: Bravo! cățelŭ. Se vede că-ĭ tare, de latră și la elefantŭ.

E. Arbure.

Оселъ и Мужикъ.

Мужикъ на лѣто въ огородъ,
Нанявъ Осла, приставилъ

Воронъ и воробьевъ гоонть нахальный родъ.
Оселъ былъ самыхъ честныхъ правил:
Ни съ хищностью, ни съ кражей не знакомъ;
Не поживился онъ хозяйскимъ ни лисикомъ,
И птицамъ, грѣхъ сказать, чтобы давалъ потачку;
Но Мужнку барытъ былъ съ огорода плохъ.
Оселъ гоняя птицъ, со всѣхъ Ослиныхъ ногъ,
По всѣмъ грѣдамъ, и вдоль и поперегъ,
Такую поднялъ скачку,
Что въ огородѣ все примялъ и притопталъ.
Увидя тутъ, что трудъ его пропалъ,
Крестъянинъ на спинѣ Ослиной
Убытокъ выместилъ дубиной.
И ништо! всѣ кричатъ, скотинѣ по дѣломъ;
Съ его ль умомъ
За ето дѣло браться?
А я скажу, не съ тѣмъ, чтобъ за Осла вступаться,
Онъ точно виноватъ (съ нимъ сдѣланъ и расчетъ);
Но кажется, не правъ и тотъ,
Кто поручилъ Ослу сиеречь свой огородъ.

Măgarulŭ și Țĕranulŭ.

Unŭ țĕranŭ într'o vară luă ca păzitorŭ în grădină pe unŭ măgarŭ, ca să-ĭ gonéscă némurile cele obraznice de ciorĭ și de vrăbiĭ.

Măgarulŭ era dintre ceĭ maĭ cinstițĭ; nu cunoscea nicĭ furtulŭ, nicĭ jefuitulŭ; nu lua nicĭ o frunzuliță măcarŭ din grădina stăpânuluĭ sĕŭ, și pĕcatŭ ar fi să spunemŭ că a lăsatŭ să intre vre-o pasĕre odată.

Țĕranulŭ însă avù prea puținŭ câștigŭ din grădina luĭ.

Măgarulŭ, alungândŭ păsĕrile cu tótă repeḑiciunea piciórelorŭ sale de măgarŭ, făcuse atâte sărituri prin grădină încât totŭ ce crescuse strivise și rupsese.

Țĕranulŭ, vĕḑêndŭ atuncĭ că munca sa fusese în zadarŭ, se rĕsbună cu unŭ ciomagŭ pe spinarea măgaruluĭ.

— Trébă mare ! — strigă toțĭ — dobitoculŭ a avutŭ numaĭ ce i se cuvenia ; cu mintea luĭ trebuia óre să se apuce de asemenea lucru.

Iar eŭ voiŭ ḑice, nu ca să fiŭ apĕrătorulŭ măgaruluĭ, — dacă e vinovatŭ (îșĭ are și rĕsplata); mi se pare însă că nu prea are dreptate nicĭ acela, care a însărcinatŭ pe unŭ măgarŭ să-ĭ păzéscă grădina. *E. Arbure.*

Крестьянинъ и Работникъ.

Когда у насъ бѣда надъ голоуой,
То ради мы тому хотя молиться,
Кто вздумаетъ за насъ вступиться;
Но только съ плечь бѣда долой,
То избавишелю отъ насъ же придетъ худо:
Всѣ въ запуски его цѣнятъ,
И если онъ у насъ не виноватъ.
Такъ это чуъо.

Старикъ Крестьнинъ съ батракомъ
Шелъ подъ вечеръ лѣскомъ
Домой въ деревню съ сѣнокосу;
И повстрѣчали вдругъ медвѣдя носомъ къ носу.
Крестьянинъ ахнуть не успѣлъ,
Какъ на него медвѣдь насѣлъ.
Подмялъ Крестьянина, вертитъ его, ломаетъ,
И гдѣбъ его поѣать, лишь мѣсто выбираепъ;
Конецъ приходитъ старику.
Степаиушка родной! не выдй милой!
Изъ подъ медвѣдя онъ взмолился батраку. —
Вотъ новый Геркулесъ собравшись съ силой.
Отнесъ полчерепа медвѣдю топоромъ,
И брюхо прокололъ ему желѣзной вилой.
Медвѣдь взревелъ и замертво упалъ;
Медвѣдь мой издыхаетъ.
Прошла бѣда, Крестьянинъ всталъ
И онъ же батрака ругаетъ.
Опѣшалъ бѣдной мой Степанъ.
Помилуй, говоритъ, за что? — За что! болванъ;
Чему обрадовался съ дуру?
Знай колитъ, — всю испортилъ шкуру.

Țĕranulŭ și Rîndașulŭ.

Când vre-o primejdie ne amenință, suntemŭ gata să ne rugămŭ la cine ar veni să ne scape. Cum amŭ scăpatŭ însă de belea, apoĭ vaĭ de capulŭ

mântuitoruluĭ nostru: toțĭ îlŭ judecă și dacă nu-lŭ învinovățescŭ, apoĭ e o minune.

Unŭ țĕranŭ, moșnégŭ și cu unŭ rîndașŭ se întorceaŭ spre séră prin pădure acasă în satŭ, și de-odată se treziră în fața unuĭ ursŭ.

Țĕranulŭ n'avù timpulŭ nicĭ să deschiḑă gura, când ursulŭ îlŭ apucă, îlŭ strînge, îlŭ strivesc și căuta numaĭ de unde să-lŭ încépă; simte moșnégulŭ că-ĭ cât p'aci să-șĭ curme viața.

«Ștefane, scumpulŭ meŭ! Nu mĕ lăsa!»

Se ruga elŭ de sub ursŭ la rîndașŭ.

Atuncĭ noulŭ Herculŭ, înarmându-se cu tóte puterile sale, sfărâmă cu toporulŭ căpățina ursuluĭ și-ĭ înfige în burtă furca de fierŭ.

Ursulŭ scóse unŭ urletŭ și căḑù mortŭ.

Primejdia a trecutŭ. Țĕranulŭ s'a sculatŭ și iată-lŭ că începe să înjure pe rîndașŭ.

Sĕrmanulŭ meŭ Ștefanŭ încremenì.

— Te rogŭ, îĭ ḑice, dar pentru ce mĕ înjurì?

— Pentru ce? Dobitocule! cu ce m'am alesŭ din neroḑia ta? — Tótă pielea ursuluĭ mi-aĭ stricat'o. *Ecat. Arbure.*

Клеветникъ и Змѣя.

Напрасно про бѣсовъ болтаютъ,
Что справедливости совсѣмъ они не знаютъ,
А правду и они не рѣдко наблюдаютъ;
Я и примѣръ тому здѣсь приведу.
Въ какомъ-то торжествѣ въ аду,
Для дня рожденія Аттилы илъ Нерона,
Илъ можетъ быть Наполеона,
Боюсь сказать,
Чтобъ не солгать;
Да впрочемъ все равно: извѣстно, дни такіе:
У Сатаны
Всѣ въ табелъ включены,
И торжества для нихъ уставлены большіе.
Такъ въ поужествѣ такомъ,
Готовясь въ ходъ змѣя съ Клеветникомъ,
Другъ другу уступить ни мало не хотѣли,
И зашимѣли,
Кому изъ нихъ идти приличнѣй напередъ?
А въ адѣ первенство, извѣстно, потъ беретъ,
Кто ближнему надѣлалъ больше бѣдъ.

Такъ въ спорѣ семъ и жаркомъ и не маломъ,
Передъ Змѣею Клеветникъ
Свой выставлялъ языкъ;
А передъ нимъ Змѣя своимъ хвалилась жаломъ,
Шипѣла, что не льзя обнды ей снести,
И силилась его переползти.
Вотъ Клеветникъ было за ней ужь очутился!
Но Вельзевулъ не потерпѣлъ того;
Онъ самъ, спасибо, за него
Вступился,
И осадилъ назадъ Змѣю
Сказавъ: хоть я твои заслуги признаю,
Но первенство ему по правдѣ отдаю;
Ты зла, твое смертельно жало,
Опасна ты когда близка,
Кусаешь безъ вины, (и то не мало!);
Но можешь ли язвить ты такъ издалека,
Какъ злой языкъ Клеветника,
Отъ коего нельзя спастись ни за горами,
Ни за морями.
Такъ стало онъ тебя вреднѣй!
Ползи же ты за нымъ и будь впередъ смирнѣй.
Съ тѣхъ поръ Клеветники въ аду почетнѣй Змѣй.

Calomniatorulŭ și Șérpele.

Cu nedreptŭ se vorbesce de dracĭ, că dreptatea n'o cunoscŭ de felŭ; adese, însă, caută și eĭ adevĕrulŭ și pentru asta voiŭ aduce și unŭ exempluací.

La o sĕrbare óre-care în iadŭ, la ḑiua nasceriĭ luĭ Atila saŭ a luĭ Neronŭ saŭ póte și a luĭ Napoleon, mi-e témă să spunŭ ca să nu greșescŭ cum-va; în sfîrșitŭ totŭ una-ĭ, e sciutŭ că asemene ḑile sunt tóte înscrise în calendarulŭ luĭ Satana și făcute sĕrbătorĭ marĭ. Eĭ bine, la o asemene serbare, venindŭ șérpele și cu calomniatorulŭ, nu vroiaŭ cât de puținŭ să cedeze pasulŭ unulŭ altuia și s'aŭ pusŭ să facă gălăgie, cuĭ i-ar fi maĭ potrivitŭ să vie înainte.

In iadŭ însă se scie, acela are dreptulŭ întâiŭ, care a făcutŭ maĭ multe rele semenilorŭ sĕĭ. Așa și în discuția acea, calomniatorulŭ mare și tare ḑicea șérpeluĭ de limba luĭ, iar șérpele se fălea cu a luĭ și șuerândŭ țipa că nu va îndura o asemene ofensă și se silia să-ĭ trécă înainte.

Şi calomniatorulŭ maĭ că rĕmăsese în urmă, dar Belzebutŭ nu putù să sufere acésta; mulţumitŭ să-ĭ fie, singurŭ venì în ajutorulŭ calomniatoruluĭ şi respinse pe şérpele înapoĭ, dicêndu-ĭ: «serviciele tale le recunoscŭ, dar ca să fiŭ dreptŭ îĭ daŭ luĭ întâietatea; eştĭ rĕŭ, veninulŭ tĕŭ e omorîtorŭ, eştĭ primejdiosŭ când eştĭ aprópe, muscĭ pe orĭ şi cine fără pricină (şi acésta nu-ĭ puţinŭ!) Dar poţĭ óre să înţepĭ de departe ca limba rĕutăciósă a calomniatoruluĭ, de care nu veĭ scăpa nicĭ peste munţĭ nicĭ peste mărĭ? — Prin urmare elŭ e maĭ păgubitorŭ rĕŭ făcĕtorŭ decât tine, aşa dar târâie-te după dînsulŭ şi fiĭ maĭ modestŭ de-acum înainte.

De acum calomniatoriĭ îsŭ maĭ onoraţĭ decât şerpiĭ în infernŭ.

Ecat. Arbure.

Дерево.

Увидя, что топоръ крестьянинъ несъ :
Голубчикъ! Деревцо сказало молодое,
Пожалуй выруби вокругъ меня ты лѣсъ:
Я не могу рости во погоѣ;
Ни для корней моихъ простору нѣтъ.
Ни вѣтеркамъ вокругъ меня свободы;
Такіе надо мной онъ сплёсть изволилъ своды!
Когдабъ вокругъ меня не этотъ сбродъ.
Я вѣрнобъ выросла до облакъ въ годъ,
И скрасилась бы мной здѣсь цѣлая долина;
Теперь же я какъ хворостина.
Взялся крестьянинъ за топоръ
И Дереву, какъ другу,
Онъ оказалъ услугу :
Вкругъ Деревца большой очистился просторъ.
Но торжество его не долго было!
То солнцемъ Дерево печетъ,
То градомъ, то дождемъ сѣчетъ,
И вѣтромъ наконецъ то Деревцо сломило.—
Безумное! ему сказала тутъ Змѣя,
Не отъ тебяль бѣда твоя?
Когдабъ укрытое въ лѣсу ты возрастало,
Тебѣбъ вредить ни зной, ни вктры не могли,
Тебя бы старые деревья берегли.
А еслибъ нѣкогда деревьевъ тѣхъ не стало,
И время ихъ бы ототло,

То до того ты столкобъ возросло,
Усилилось и упрѣпилось,
Что нынѣшней бѣды съ тобой бы не случилось,
И бурю можетъ быть тыбъ выдержать могло.

Copăcelulŭ.

Unŭ tînĕrŭ copăcelŭ, vĕḑêndŭ pe unŭ ţĕranŭ trecêndŭ cu toporulŭ în mână, îĭ ḑise:

«Dragă! Te rogŭ, taie împrejurulŭ meŭ pădurea; nu potŭ să crescŭ în liniște. Rădĕcinile mele n'aŭ locŭ de felŭ, nicĭ vêntulețulŭ libertatea de a se sbate în jurulŭ meŭ, căcĭ pădurea a împletitŭ ziduri d'imprejurŭ!

«De n'ar fi fostŭ acéstă înghesuială, sigurŭ într'unŭ anŭ așĭ fi crescutŭ câtŭ cerulŭ de mare, și așĭ fi fostŭ podóba întregeĭ văĭ; acum însă nicĭ a copacŭ nu sémĕnŭ.»

Țĕranulŭ îlŭ asculta ca pe unŭ prietenŭ și numaĭ decât, ca să-ĭ facă unŭ serviciŭ, se puse la lucru; și în jurulŭ copaculuĭ fu unŭ maidanŭ mare.

Triumfulŭ luĭ însă nu fu de multă durată!

Acum sórele îlŭ frige, acum îlŭ bate orĭ grindina orĭ plóia, și în sfîșitŭ copăcelulŭ acela cade smulsŭ de vêntŭ.

— Nebune! — îĭ ḑise atuncĭ șérpele, — nenorocirile tale óre nu vinŭ totŭ de la tine? De aĭ fi crescutŭ la adăpostŭ în mijloculŭ pădureĭ, nicĭ căldura, nicĭ vêntulŭ n'ar fi putută să-țĭ facă rĕŭ; copaciĭ ceĭ bĕtrânĭ te-aŭ apĕratŭ; iar dacă odată copaciĭ aceĭa n'arŭ maĭ fi fostŭ, și timpulŭ lorŭ ar fi trecutŭ, pân'atuncĭ și tu aĭ fi crescutŭ într'atâtŭ și te-aĭ fi împuternicitŭ și întăritŭ, încât nenorocirea de astăḑĭ nu țĭ s'ar fi întîmplatŭ, și aĭ fi pututŭ, póte să indurĭ și o furtună.

Ecat. Arbure.

Гуси.

Предлинной хворостиной
Мужикъ Гусей гналъ въ городъ продавать:
И правду истинну сказать,
Не очень вѣжливо честилъ свой гуртъ Гусиной.
На барыши спѣшилъ къ базарному онъ дню.
(А гдѣ до прибыли коснется,
Не только тамъ гусьмъ, и людямъ достается.)
Я мужика и не виню;
Но Гуси иначе объ этомъ толковали,

И встрѣтяся съ прохожимъ на пути,
Вотъ какъ на музика пеняли.
Гдѣ можно насъ Гусей несчастнѣе найти?
Музикъ такъ нами помыкаетъ,
И насъ какъ будто бы простыхъ Гусей гоняетъ;
А этаго не смыслитъ неучь сей,
Что онъ обязанъ намъ почтеньемъ;
Что мы свой знатной родъ ведемъ отъ тѣхъ Гусей,
Которымъ нѣкода былъ долженъ Римъ спасеньемъ.
Тамъ даже праздники имъ въ честь учреждены. ! —
А вы хотите быть за что отличены?
Спросилъ прохожій ихъ. — Да наши предки... Знаю,
И все читалъ; но вѣдать я желаю,
Вы сколько пользы принесли? —
Да наши предки Римъ спасли. —
Все такъ, — да вы что сдѣлали такое? —
Мы? ничего! — Такъ чтожъ и добраго въ васъ есть?
Оставьте предков вы въ покоѣ:
Имъ по дѣламъ была и честь;
А вы, друзья, лишь годны на жаркое.

Базнъ эти можно бы и болѣ пояснитъ;
Да чтобъ Гусей не раздразнить.

Gâscele.

Unŭ ţĕranŭ pe unŭ drumŭ îşĭ ducea cu unŭ bĕţŭ lungŭ în mână gâsce pentru vîndare în oraşŭ; şi, ca să ḑicŭ adevĕrulŭ golŭ, nu prea trata politicosŭ dróia luĭ de gâsce. Se grăbia dór omulŭ, în ḑiua de târgŭ să aibă şi elŭ ceva câştigŭ, şi unde-ĭ vorbă de câştigŭ, acolo nu numaĭ gâscele, ci chiar ómeniĭ o păţescŭ. De aceea nicĭ nu-lŭ învinovăţescŭ pe ţĕranŭ.

Altŭ-felŭ însă judecaŭ gâscele şi, întâlnindu-se cu unŭ trecĕtorŭ în calea lorŭ, se plânseră de ţĕranŭ în modulŭ următorŭ:

— Unde veĭ găsi gâsce maĭ nenorocite decât noĭ? Ţĕranulŭ ne tratéză în unŭ aşa modŭ şi ne alungă ca pe nisce gâsce de rândŭ. Dar prostulŭ nu înţelege că e datorŭ să aibă respectŭ către noĭ; némulŭ nostru nobilŭ se trage din acele gâsce, cărora Roma le-a datoratŭ scăparea eĭ. Acolo sunt chiar sĕrbărĭ instituite în onórea lorŭ.

— Dar voĭ pentru ce vreţĭ să fiţĭ onorate? le întrebă trecĕtorulŭ.

— Dar strămoşiĭ noştri....

— Sciŭ, şi amŭ cetitŭ despre dînşiĭ; vroiŭ însă să sciŭ, voĭ ce folosŭ ațĭ adusŭ?

— Dar strămoşiĭ noştri aŭ scăpatŭ Roma.

— Aşa-ĭ, — dar voĭ înşi-ve ce-ațĭ făcutŭ?

— Noĭ? Nimicŭ!

— Apoĭ atuncĭ la ce sunteţĭ bune? Lăsațĭ în pace pe strămoşĭ: aŭ fostŭ onorațĭ pentru acțiunile lorŭ; voĭ însă, dragile mele, sunteţĭ bune pentru friptură numaĭ.

Acéstă fabulă amŭ puté s'o explicămŭ maĭ bine încă; dar să nu necăjimŭ cum-va pe gâsce. *E. Arbure.*

Любопытнюи.

Приятель дорогой, здорооо, гдѣ ты былъ? —
Въ кунсткамерѣ, мой другъ! Часа тамъ тра ходилъ,
Все видѣлъ, высмотрѣлъ; отъ удивленья,
Повкришь ли, не станетъ ни умѣнья,
Пересказать тебѣ, ни силъ.
Ужь подлинно сто тамъ чудесъ палата;
Када на выдумки природа таровата!
Аакихъ звѣрей, какихъ тамъ пиицъ я не видалъ!
Какія бабочки, букашки,
Козявки, мушки, таракашки!
Однѣ какъ изумруоъ, другія какъ коралъ!
Какія крохотры коровки!
Есть право менѣе буларочной головки!
А видѣлъ ли слона? Ааковъ собой на взглядъ?
Я чай, подумалъ ты, что гору встрѣтилъ! —
Да разоѣ тамъ онъ? — Тамъ. — Ну, братецъ, виноватъ:
Слона-то я и не дримѣнилъ.

Curiosulŭ.

— Prietene scumpŭ, bună ḑiua, unde aĭ fostŭ?

— La museŭ, dragulŭ meŭ! Vre-o treĭ césurĭ am umblatŭ pe acolo; am vĕḑutŭ tóte, m'am uitatŭ; de miratŭ ce sunt, să mĕ creḑĭ, nu voiŭ avé nicĭ forța, nicĭ putința să-țĭ povestescŭ. Cu dreptŭ cuvîntŭ unŭ palatŭ de minunĭ! Ce avută e Natura în invențiile eĭ! Ce animale, ce păsĕrĭ am vĕḑutŭ pe-acolo! Ce fluturĭ, gândacĭ, lighióne, musce, insecte! Unele ca smaragdulŭ, altele ca mărgénulŭ! Ce insecte mititele! Sunt unele, ḑĕŭ! maĭ micĭ decât unŭ capŭ de acŭ cu gămălie!

— Dar aĭ vĕḑutŭ elefantulŭ? Cum e la faţă? De sigurŭ te-aĭ gânditŭ unŭ munte am întâlnitŭ!

— Ore acolo-ĭ? Eĭ frate, vina mea: tocmaĭ pe elefantŭ nu l'am băgatŭ de sémă.

E. Arbure.

9. Fabula la Polonĭ.

Ignaţiu Krasicki.

Ignaţiŭ Krasicki este un literatŭ polonezŭ născutŭ în Galiţia la Dubiecko în 1735 și mortŭ la Berlin în 1801. A fostŭ archiepiscopŭ de Gnesne. Intre altele, elŭ a scrisŭ și fabule, carĭ s'aŭ publicatŭ în 1779.

Din fabulele luĭ Ignaţiu Krasicki:

Słowik w urnie.

Między smutnemi ruiny,
W lasku nad maleńką rzeczką,
Kwilący słowik, pomiędzy krzewiny,
W żałobnéj urnie miał swoje gniazdeczko.
Wesoła pliszka stojąc na kamyku,
«Powiedz mi (rzecze) kochany słowiku,
«Czemu oddawna, i na każdą wiosnę,
«Obierasz za dom to miejsce żałosne?» —
«Zadość się twojéj ciekawości stanie,
(Łagodnie słowik odpowie).
Rodzice moi, i wszyscy przodkowie
Na tem tu drzewie mieli swe mieskanie
Strzaskał je wicher: a ja nieszczęśliwy,
Życząc, by widok dotkliwy,
Pamięci zezłéj dni moich nie smucił,
Osiadłem w urnie i drzewom porzucił.»
Pliszka mu na to: «Jeśli przy korzeniu,
«Drzewo puści latorośl i znowu odżyje?»
Przerwał jéj słowik: Ach! w takim zdarzeniu,
«Z laurowych liści gniazdo me uwije.»

Privighetórea în urnă.

Printre ruine triste, în păduricea, de care se atinge unŭ rîuleţŭ, privighetórea ce ciripia prin stufişe, în urna de p'unŭ monumentŭ avea unŭ cuibuleţŭ. Vesela presură stândŭ pe-o pietricică o întrebă:

— Iea spune-mĭ, iubită privighetóre, de ce, de mulţĭ anĭ încóce, în fiecare primăvară, îţĭ alegĭ dreptŭ cuibŭ acestŭ jalnicŭ locŭ?

— Curiositatea îţĭ voiŭ satisface, îĭ rĕspunse blândŭ privighetórea. Părinţiĭ şi toţĭ aĭ meĭ ceĭ din trecutŭ, pe acestŭ pomŭ şi-aŭ avutŭ cuibulŭ lorŭ. O vijelie l'a ruptŭ şi eŭ, nenorocita, ca să scapŭ de-o amintire durerósă, de-o jale, ce ḑilnicŭ îmĭ întrista gândurile, m'am aşezatŭ în urnă, părăsindŭ acelŭ lugubru locŭ.

— Presura îĭ rĕspunse: dar dacă dela rădăcină pomulŭ ar da lăstarĭ noĭ şi ar reînvia?

— Privighetórea o întrerupse : «Ah! în acestŭ casŭ din frunze de laurŭ mĭ-aşĭ împleti cuibulŭ.»

Bobry.

Przy pięknym dworze, w strugu czystej wody,
Mieszkał bóbr z dziećmi i żoną;
Dom jego chociaż staroświeckiéj mody,
Przez pracę, zmyślność, bobrom przyrodzoną,
Wszystko posiadał; czyste były wniścia,
Pełno w komurkach i kory i liścia.
W cichéj swobodzie pędzili dni całe,
Jejmość, jegomość, i panięta małe.
Szczęśliwi, gdyby w życzeniach nie ślepi.
Zyli jak ojce i dziady.
A będąc dobrze, nie chcieli być lepiéj.
Ale przeciwnie, gdyż obce przykłady
Wszystko są popsuć gotowe,
Nieraz bóbr z wody wyścibiwszy głowę,
Widział co się w zamku działo,
I jak tam wszystko jaśniało.
Jak małe dzieci pomiędzy szpalerem,
Chodząc sobie z guwernerem
Jak gdyby na téj nie zrodzone ziemi,
Gadaly słowy obcemi.
Pilne na wszystko mając uważanie
Rzekła do męża bobrzyca.

«Wiesz-że dla czego tak wielka różnica
Między człekiem a zwierzem? oto wichowanie,
Czyni ją, czemuż i bobrzęta
Nie mają być chowane jak inne panięta?
Niech nad naszemi biegłe jakie zwierze,
Dozór oświecenia bierze.»
Gdy tym zamysłem bobrzyca zajęta,
Papuga kędyś z więzienia wymknięta,
Z pąsowym skrzydłem, a szara na grzbiecie,
Wałęsając się po świecie,
Jak gdyby swoje przeznaczenie zgadła,
Przy budzie bobrów na gałęzi siadła,
I zaczęła szczebiotać różnemi języki.
Podobał się ten głos dziki,
Podobały się pióra pąsowe na szranku,
Wraz więc żona do męża: «Ach! mój ty kochanku,
Wszak to papuga, kiedy dziób otwiera,
Nakształt dworskiego gada guwernera.
Co to za szczęście i przygoda jaka,
Samo je niebo nam nieci,
Weźmy zaraz tego ptaka,
Za dozorcę naszych dzieci.»
Wielka powolność była w naszym bobrze,
Co rzekła żona, wraz powiadał *«dobrze.»*
Nie bez trudności przyszło do ugody,
Z papugą naszą dziwaczną,
Musiano wielkie zapewnić nagrody
I orzechów pensiję znaczną;
Nim się podjęła wykwintnéj usługi!
Nakoniec jeła móczyć niebożęta
Zwierzęta!
Nauczyła ich dosyć przez czas długi,
Wszystkiego tego co znają papugi:
Jak się krzywić, jak głowę na ramie pokladac,
Jak bez sensu głupstwa gadać,
Rozwodzić krzyki i śmiechy;
Wszystko to dobrze, ale niedługie pociechy
Były rodziców; bo gdy z szczeniąt małych,
Doszły bobry lat dojrzałych,
Pokazało się, co za żal, o nieba!

Ze wszystko znały, prócz co bobrom trzeba.
Żadnéj do rzeczy domowéj ochoty,
Same grymasy, a pasz do roboty.
Zestarzeli rodzice, a nie było komu,
Ni drzewa spuścić, ni zawlec do domu,
Ni tamy ubić ogonem,
Ni się w zimę opatrzyć świeżéj kory plonem.
Znędzniał ród cały, dla tego jedynie,
Że w maléj swojéj rodzinie,
Ojciec i matka nie myśląk o głodzie,
Nad pożyteczne, woleli co w modzie.
Póżne na ten czas było narzekanie,
Na tak zdrożne wichowanie,
Próżno ojciec na dzikie patrząc koczkodany,
Skarzył sie łzami zalany;
Biada nędznemu, lecz tak zawsze bywa
Kiedy papuga bobry wychowywa.

Biberiĭ.

In apropiere de unŭ castelŭ, alăturĭ de albia unuĭ limpede rîŭ, locuia o familie, formată dintr'unŭ biberŭ, puĭ şi nevastă. Casa (visuina) lorŭ, deşi după moda veche, prin muncă şi şiretlicŭ, era averea lorŭ proprie. Nu le lipsia nimicŭ, intrările (găurile) eraŭ curate; belşugŭ în cămăruţe de frunze şi cojĭ. Şi, într'o mulţumire completă îşĭ petreceaŭ ḑilele. Domnulŭ, cucóna şi miciĭ coconĭ arŭ fi fostŭ fericiţĭ, dacă s'ar fi mulţumitŭ, ne-cerêndŭ maĭ multŭ în órba lorŭ vanitate, de cum aŭ avutŭ tatălŭ şi buniciĭ; aflându-se în belşugŭ de tóte îndestulaţĭ. Dar eĭ din potrivă, apoĭ esemplele străine sunt orĭ şi când gata a strica totulŭ. Câte o dată Biberulŭ scóte capulŭ afară din apă, uitându-se la totŭ ce se petrecea în castelŭ. Şi cum totulŭ era lucindŭ acolo, cum miciĭ copiĭ printre spaliere se plimbaŭ cu instructorulŭ lorŭ, par'că nu arŭ fi fostŭ născuţĭ în astă ţéră, vorbiaŭ în limbă străină. Atentă fiindŭ cu băgare de sémă la tóte, îĭ ḑise soţuluĭ biberóica: «Sciĭ pentru ce e aşa de mare deosebirea între unŭ omŭ şi animalŭ? uite crescerea acestora; pentru ce adică şi copiiĭ noştri nu arŭ puté fi crescuţĭ ca alţĭ coconaşĭ? De-arŭ fi numaĭ şi aĭ noştri instruiţĭ de vr'unŭ animalŭ maĭ ţeselatŭ!»

Tocmaĭ cum sta aprofundată în ast-felŭ de gândurĭ, iată unŭ papagalŭ scăpatŭ din închisóre (colivie), cu aripĭ stropite roşiaticŭ, cam cenuşiŭ pe spate, rătăcea fără de nicĭ unŭ rostŭ în lume. Şi, ca şi cum şi-ar fi ghicitŭ providenţa se aşéză pe o cracă alăturĭ de vizuina biberilorŭ, începêndŭ a că-

răi în diverse limbĭ. Le plăcù acelŭ crăşnetŭ sĕlbaticŭ; asemenea îĭ încântară şi penele bălţate. Nevasta spune bărbatuluĭ: Ah, iubitulŭ meŭ soţŭ, acesta-ĭ papagalŭ, dar când deschide cioculŭ vorbesce tocmaĭ ca şi guvernorulŭ. Ce norocŭ, ce întîmplare! se vede că chiar cerulŭ ne trimete acéstă pasĕre. S'o luămŭ numaĭ decât ca să îngrijéscă de copiiĭ noştri. Biberulŭ cam bunŭ, cam neplecându-ĭ cérta, ce-ĭ poftia nevesteĭ la nimicŭ nu-ĭ ḑicea «ba;» dar, nu cam fără greutăţĭ convenise cu papagalulŭ nostru, şi elŭ cam curiosŭ. Trebuiră să-lŭ asigure de o mare recompensă şi încă şi unŭ venitŭ cam însemnatŭ; până ce se hotărî să priméscă încredinţata-ĭ slujbă. La urmă începù să căsnéscă bietele animale! i-a învĕţatŭ destulŭ timpŭ îndelungatŭ, totŭ ce posedă ca cunoscinţă papagaliĭ:

Cum să se strâmbe, cum s'aplece capulŭ pe umerĭ, cum făr' de nicĭ unŭ rostŭ se vorbéscă la proştĭ, le împrăscie vorbe şi glume. Totulŭ era bunŭ, dar bucuria fuse cam scurtă, părinţilorŭ; fiind-că prăsila mică crescù, ajunse în vîrstă, la aniĭ înaintaţĭ s'a arĕtatŭ, ce jale, o cerule! aveaŭ cunoscinţă de tóte, dar de cea ce-ĭ trebuinciosŭ biberilorŭ nicĭ o plăcere, de vre-o lucrare casnică nicĭ o iubire, numaĭ grimasurĭ trândave la muncă. Părinţiĭ îmbĕtrâniră şi nu fuse cine s'aducă lemne, să care în casă saŭ să bată parĭ cu códa, nicĭ să s'aprovisioneze pentru iarnă cu cojĭ próspete; se prăpădi întregulŭ cuibŭ numaĭ pentru aceea că în mărginitele lorŭ proporţiĭ, tatălŭ şi muma nu s'aŭ gânditŭ la fómete, la ce-ĭ maĭ nutritorŭ, numaĭ la ce-ĭ în modă. La urmă nu fură cruţate de blesteme acele timpurĭ de aşa crescere greşită; degéba se căi de vanitate, le plânse cu ochiĭ plinĭ de lăcrimĭ. Năpastia sĕracului, de, se întîmplă aşa, când papagalulŭ dă crescere biberilorŭ.

Z. Arbure.

PARTEA II.

I. FABULA LA ROMÂNĬ.

La noĭ, la Românĭ, până pe la 1800 nu găsimŭ fabule scrise.

Dela *Samuelŭ Klein*, născutŭ în Transilvania în Sadu, scaunulŭ săsescŭ alŭ Sibiiuluĭ, la 1745, mortŭ la 1808 la Buda, a rĕmasŭ unŭ manuscrisŭ de ***Viéța și faptele luĭ Esopŭ*** (traducere).

De aci înainte fabulele luĭ Esopŭ intră la modă.

La 1812 întâlnimŭ pentru întâiașĭ dată tipărite ***Viața și fabulele prea înțeleptuluĭ Esopŭ*** — în Transilvania, nu se scie anume loculŭ.

In 1816 întâlnimŭ două edițiunĭ din ***Viața și pildele luĭ Esopŭ*** și anume una la Sibiiŭ și una la Iașĭ.

De aci înainte edițiunile ***Vieței*** și ***pildelorŭ*** saŭ ***fabulelorŭ*** luĭ Esopŭ urméză. Așa la 1843 apare edițiunea întitulată: ***Viața și pildele înțeleptuluĭ Esopŭ,*** la ***Sibiiŭ,*** în tipografia luĭ ***Gheorghie de Klozius***, formatŭ micŭ, 154 paginĭ. La 1857 Aprile 22 apare ediția cu titlulŭ: ***Viața și 183 fabule ale luĭ Esopŭ, precese de câte-va teoriĭ retoricescĭ asupra scrierilorŭ alegorice, și urmate și de alte câte-va fabule dintr'alțĭ autorĭ elinĭ. Date acum în tiparŭ, după cererea prea sfințituluĭ Episcopŭ a sfinteĭ Episcopiĭ Buzĕŭ D. D Filoteiŭ; în tipografia sf. Episcopiĭ Buzĕŭ.***

Traducĕtorulŭ și prelucrătorulŭ acesteĭ cărțĭ iscălesce numaĭ cu inițialele: N. I. D.

Aci, ca și în traducerea din Sibiiŭ din 1843, Viéța și fabulele luĭ Esop sunt traduse după Planude; traducerea însă e maĭ liberă și încărcată cu amĕnunte explicătóre.

Dămŭ aci câte-va fabule de ale luĭ Esopŭ din traducerile românescĭ pe carĭ le avemŭ la îndĕmână:

Din traducerea din Sibiiŭ 1843:

Vulturele și Vulpea.

Vulturulŭ și vulpea, făcêndŭ între sine prieteșugŭ, aŭ rânduitŭ ca să șéḑă aprópe, întărindŭ prieteșugulŭ cu obiceiulŭ. Dreptŭ acea vulturulŭ într'unŭ arbore înaltŭ șĭ-aŭ pusŭ cuibulŭ, iar vulpea în nisce tufe aprópe aŭ născutŭ fiĭ. Decĭ, ducêndu-se odată vulpea după mâncare, vulturulŭ avêndŭ lipsă de bucate: zburândŭ în tufe, și răpindŭ fiĭ vulpiĭ, i-aŭ mâncatŭ împreună cu puiĭ sĕĭ. Iar întorcêndu-se vulpea și cunoscêndŭ ce s'a făcutŭ, nu atâta s'aŭ întristatŭ pentru mórtea fiilorŭ, cât pentru că nu-șĭ putea izbândì, că fiindŭ ea fiară de pămêntŭ, pe pasĕre nu o putea gonì. Decĭ, departe stândŭ, după cum facŭ și ceĭ ce nu potŭ altă, blăstăma pre vrăjmașa. Iară nu după multŭ órecine prinḑêndŭ în câmp o capră, și jertfindu-o, zburândŭ vulturulŭ, aŭ apucatŭ o parte de carne cu cărbunĭ aprinșĭ, și o aŭ dusŭ în cuibŭ, și suflândŭ atuncĭ tare vêntulŭ s'aŭ aprinsŭ flacăra, și neputêndŭ încă zbura puiĭ vulturuluĭ, fripțĭ aŭ căḑutŭ pre pămêntŭ. Iară vulpea, alergândŭ înaintea vulturuluĭ, pre toțĭ i-aŭ mâncatŭ.

Din traducerea din Buzĕŭ 1857:

Vulturulŭ și Vulpea.

Vulturulŭ și vulpea, făcêndŭ între sine prieteșugŭ, aŭ hotărîtŭ să șaḑă aprópe unulŭ de altulŭ, ca să-șĭ întăréscă prieteșugulŭ lorŭ cu deasa vedere. Așa, vulturulŭ șĭ-a pusŭ cuibulŭ într'unŭ arbure înaltŭ, iar vulpea s'a așezatŭ aicĭ aprópe într'o lésă de spinĭ, unde a și născutŭ. Apoĭ odată, când vulpea s'a dusŭ după mâncare, vulturulŭ fiindŭ în lipsă de hrană, zbură spre lésă, și răpindŭ fiiĭ vulpeĭ i-a mâncatŭ împreună cu puiĭ sĕĭ. Întorcêndu-se vulpea și cunoscêndŭ cele ce i-a făcutŭ, nu s'a întristatŭ atâta pentru mórtea puilorŭ eĭ, cât pentru că nu putea să-șĭ rĕzbune; căcĭ fiindŭ ea o fiară de pămêntŭ, nu putea să vêneze o pasere (aeriană). Pentru acea stândŭ departe blestema pre vrăjmașŭ, totŭ lucrulŭ ce póte să facă ceĭ neputincioșĭ. Nu trecù multŭ timpŭ după aceea și vulturulŭ, vĕḑêndŭ că unŭ omŭ ferbea o capră pe care o vênase, zbură și răpì o parte de carne cu cărbunĭ aprinșĭ, și o aduse în cuibulŭ sĕŭ. Vêntulŭ sufla atâtŭ de tare în cât cuibulŭ s'a aprinsŭ și puiĭ, ce nu puteaŭ încă să zbóre, aprinḑêndu-se și eĭ, aŭ că-

Invĕțătură. — Acéstă fabulă însemnéză, că ceĭ ce strică prieteșugulŭ, măcarŭ că celŭ ce i s'aŭ făcutŭ strîmbătate nu póte să-șĭ izbândéscă, însă de pedépsa luĭ Dumneḑeŭ nu vorŭ scăpa.

Vulturulŭ și Rădașca

Epurele, când alérgă după elŭ vulturulŭ, aŭ fugitŭ în cuibulŭ rădașcăĭ, rugându-se ca să-l mântuiască. Iar rădașca se rugă pentru marele Joe de vulturŭ, să nu ucidă pre epure, fiindŭ-că așa se rógă, încaĭ micimea sa să nu o urgiséscă. Iară vulturulŭ mâniindu-se cu aripa bătêndŭ pe rudașca, și apucândŭ pe epure l'a mâncatŭ. Iar rădașca a zburatŭ cu vulturulŭ, ca să scie unde e cuibulŭ luĭ, și mergêndŭ acolo prăvălindŭ ouĕle luĭ le-aŭ spartŭ. Iar elŭ mâniindu-se, că a îndrăznitŭ cine-va să facă acéstă, și în locŭ maĭ înaltŭ a doua óră și-a pusŭ cuibulŭ. Ci rădașca și acolo iar așa i-a făcutŭ. Ce să facă acum vulturulŭ nu scia, s'a suitŭ la Joe (că luĭ se ḑice că este vulturulŭ sfințitŭ) și între genuchiĭ luĭ a treia óră și-aŭ pusŭ ouĕle, comandându-le luĭ Dumneḑeŭ, și rugându-se ca să le păzéscă.

Și rădașca făcêndŭ din gunoĭ purură, s'a suitŭ, și i-a slobozitŭ în sînulŭ luĭ Joe, iar Joe sculânḑutŭ pe pămêntŭ. Atuncĭ vulpea alergândŭ, i-a mâncatŭ pe toțĭ înaintea vulturuluĭ.

Epimit (Epilogulŭ moralŭ alŭ fabuleĭ). — Acéstă fabulă însemnéză, că ceĭ ce calcă prieteșugulŭ și chiar de vorŭ puté să scape de pedépsa prietenilorŭ nedreptățițĭ, însă nu vorŭ puté scăpà de pedépsa luĭ Dumneḑeŭ.

Vulturulŭ și Rădașca (unŭ gândacŭ).

Unŭ epure alergatŭ de unŭ vulturŭ a fugitŭ în cuibulŭ rădasciĭ, rugând-o ca să-lŭ mântuiască. Rădașca se ruga și ea de vulturŭ să nu ucidă pre epure, jurându-lŭ pe Joe celŭ mare să nu-ĭ desprețuiască umilirea sa, vulturulŭ însă lovindŭ furiosŭ cu aripa pre rădașca și apucândŭ pre epure l'a mâncatŭ și a zburatŭ. Atuncĭ rădașca, ca să afle cuibulŭ vulturuluĭ, a zburatŭ și ea împreună cu dînsulŭ, și apropiindu-se de cuibŭ a prăvălitŭ ouĕle ce eraŭ într'însulŭ și le-a spartŭ. Vulturulŭ necăjindu-se fórte multŭ pentru acésta și ḑicêndŭ, cum se póte să-mĭ facă un astŭ-felŭ de lucru și-a mutatŭ cuibulŭ la un locŭ maĭ naltŭ, unde a ooatŭ de a doua óră ca să scóță puĭ; rădașca însă și acolo i-a făcutŭ asemenea. In sfîrșitŭ vulturulŭ, ne-sciindŭ ce să maĭ facă, s'a suitŭ la Joe, pentru că se ḑice că elŭ este pasĕre sfântă a luĭ, și și-a pusŭ alŭ treilea rîndŭ de ouĕ între genuchile luĭ, încredințându-le Ḑeuluĭ, și rugându-lŭ ca să le apere.

du-se, ca să scuture gunoiulŭ, uitându-şĭ a lepĕdatŭ şi ouĕle de spartŭ. Şi înţelegêndŭ că rădaşca a făcutŭ acésta ca să-şĭ isbândéscă pe vulturŭ că nu numaĭ pe rădaşcă vulturulŭ i-aŭ urgisitŭ, ci şi asupra luĭ Joe a fostŭ ne-credinciosŭ. Deci întorcêndu-se vulturulŭ i-a spusŭ Joe, că rădaşca este care i-a făcutŭ supĕrare, şi adevĕratŭ cu dreptate a făcutŭ acésta. Iar Joe ne-vrêndŭ să péră némulŭ vulturilorŭ, a ḑisŭ către rădaşca să se împace, care nevrêndŭ rădaşca să se împace, Joe într'altŭ timpŭ a mutatŭ nascerea vulturilorŭ, când nu se vĕdŭ rădasce.

Invĕţătura.—Acéstă fabulă învaţă, că pre nimenĭ nu se cade a-lŭ nebăga în sémă, socotindŭ că nimenĭ nu este, care de nu îĭ veĭ da pace să nu-şĭ pótă izbândì.

Privighetórea şi Curoulŭ.

Privighetórea, şeḑêndŭ într'unŭ arbure, după obiceiŭ cânta. Iar curoulŭ vĕḑênd'o şi fiindu-ĭ fóme, sburândŭ o aŭ apucatŭ. Şi când acum era să o omóre, rugă pe curoŭ să nu o mănânce, că nu e de ajunsŭ să-şĭ umple cu ea pântecele, ci dacă îĭ trebuie mâncare să cate să se întórcă la maĭ marĭ păsĕrĭ. Iar cu-

Rădaşca însă şi acum făcêndŭ unŭ micŭ cocoloşŭ de băligarŭ, l'a lăsatŭ în sînulŭ luĭ Joe. Atuncĭ Joe sculându-se să scuture gunoiulŭ, s'a uitatŭ că are ouĕ, pentru acésta ouĕle căḑêndŭ jos s'aŭ spartŭ. Joe află dela rădaşca că ea a făcutŭ acésta, ca să-şĭ rĕsbune pe vulturŭ, care n'a atacatŭ numaĭ pe dînsa, ci n'a respectatŭ nicĭ rugăciunea făcută în numele sĕŭ, de mare zĕŭ. Când s'a întorsŭ vulturulŭ, Joe i-a spusŭ că rădaşca este, care i-a făcutŭ nevoia acésta, şi că cu dreptate a făcutŭ acésta. Cu tóte acestea fiind-că elŭ nu voia ca să piară genulŭ vulturilorŭ, a încercatŭ maĭ întâiŭ să facă pe rădaşca să se împace cu vulturulŭ, apoĭ fiind-că rădaşca n'a voitŭ să se împace, a mutatŭ nascerea vulturilorŭ în altŭ timpŭ, când nu se vĕdŭ rădasce.

Epimitŭ (Peroraţia fabuleĭ).— Fabula învaţă a nu despreţui pe nimenĭ, cugetândŭ bine că nu este nicĭ unŭ omŭ (orĭ câtŭ de neputinciosŭ), care, când este atacatŭ, să nu-şĭ pótă rĕsbuna.

Privighetórea şi Uleulŭ.

Privighetórea şeḑêndŭ într'unŭ arbure cânta după obiceiŭ. Uleulŭ vĕḑênd'o şi fiindŭ flămândŭ s'a repeḑitŭ asupră-ĭ şi a prins'o. Privighetórea vĕḑêndŭ că are să móră, rugă pe uleŭ să n'o mănânce, că cu ea nu póte să-şĭ umple pântecele, şi că de are lipsă de mâncare să caute alte păsĕrĭ maĭ marĭ. «Dar eŭ

roulŭ, luând'o, ḑice : Dar eŭ cu adevĕratŭ nebunŭ aşĭ fi de a-şĭ lăsa bucata care o amŭ gata în mânĭ, şi să umblu după care nu se vede.

Invĕţătură.— Acéstă fabulă învaţă ca fórte mulţĭ ómenĭ aşa fără de socotélă sunt, care pentru sperarea alteĭ morĭ, care nu sciŭ putea-le-vorŭ căpĕta, perdŭ cele ce aŭ în mânĭ.

a-şĭ fi unŭ (mare) nebunŭ, ḑice uleulŭ, rĕspunḑêndŭ, de a-şŭ lăsa bucata, care 'mĭ este în mână, şi aşŭ umbla după alte carĭ nicĭ nu se vĕd.

Epimitŭ (Invĕţătura morală) a fabuleĭ. — Fabula arată că mulţĭ ómenĭ sunt atâta fără judecată, încât lasă lucrurile, ce aŭ în mână, în speranţă că vorŭ prinde alte lucrurĭ, ce nicĭ nu le vĕdŭ.

1. Dimitrie Ţichindeal.

Biografia maĭ pe largŭ a luĭ Dimitrie Ţichindeal o face I. Eliade în precuvîntarea ediţiuneĭ a II (din 1838) a fabulelorŭ luĭ Ţichindeal.

Acestŭ fabulistŭ s'a născutŭ în ultimulŭ pătrarŭ alŭ seculuĭ trecutŭ în Banatŭ la Becĭcherecul̆ micŭ. A fostŭ maĭ întâĭ preotŭ în comuna sa, apoĭ între 1812 şi 1813 profesorŭ la scóla normală (preparandia) din Aradŭ; apoĭ până la 1814 adecă până pe la mórtea luĭ, a trăitŭ ca preotŭ în Becĭcherecŭ şi Temişóra.

Dămŭ aci din fabulele luĭ pe cele treĭ dela începutŭ:

Vulturulŭ şi Vulpea.

Vulturulŭ, însoţindu-se cu vulpea, aŭ făcutŭ între sine prieteşugŭ şi, ca să fie acela pururea statornicŭ, s'aŭ vorbitŭ şi s'aŭ împreunatŭ să vieţuiască în vecinătate, ca să pótă ajuta unulŭ altuia în vreme de lipsă; şi spre acestŭ scopŭ şi-aŭ alesŭ loru-şĭ unŭ stejarŭ înaltŭ, întru ale căruia crăngĭ aŭ făcutŭ cuibŭ, întru carele vulturulŭ a ouatŭ ouĕle sale, apoĭ clocindu-le a scosŭ puiĭ, iar vulpea, la rădĕcina aceluiaşĭ copacŭ, într'o gaură, şi-a făcutŭ ei-şĭ aşternutŭ de frunze, şi fiindŭ grea, aci a fĕtatŭ căţeiĭ sĕĭ. Decĭ acésta, după obiceiulŭ eĭ, a eşitŭ odată la vênatŭ. Vulturulŭ în ḑiua aceea ne-avêndŭ ce mânca, nicĭ cu ce-şĭ sătura familia sa cea flămândă, vĕḑêndŭ puişoriĭ vulpeĭ cam graşĭ, a sburatŭ jos, şi luându-ĭ în unghiĭ, i-a dusŭ în cuibulŭ sĕŭ. Nu târḑiŭ după aceea venindŭ şi vulpea dela vênatŭ, a vĕḑutŭ acéstă jalnică privire; căcĭ sângele încă caldŭ curgea din cuibŭ pe lemnŭ în josŭ, şi ticăloşiĭ aceia puişorĭ umilite glasurĭ de vaete şi plân-

gere da. Iar Vulturulŭ cu unghiile sale fólele le spărgea, cu clonțulŭ ochiĭ le scotea. Socotițĭ dreptŭ acea, cum a trebuitŭ să fie vulpeĭ atuncĭ, vĕḑêndŭ acéstă jalnică întîmplare; fiesce-carele póte fórte lesne ghici acésta, ca să pătiméscă dela altulŭ óre-carele, nu i-ar fi eĭ așa jale, ca și când dela prietenulŭ și vecinulŭ sĕŭ pătimesce, după aceia neputêndŭ nimicŭ alta face, făcù aceea, care toțĭ ceĭ slabĭ facŭ, când li se face vre-o supĕrare dela ceĭ maĭ tarĭ: blĕstămă și chiămă judecata și dreptatea, cea ceréscă să-ĭ rĕsplătéscă. Insă după puține ḑile păstoriĭ în câmpŭ frigêndŭ carne, din care vulturulŭ răpindŭ o bucată, de care era lipitŭ unŭ cărbune nestinsŭ cu focŭ, și după întîmplarea suflăreĭ vêntuluĭ, dintr'acea bucată s'a aprinsŭ cuibulŭ vulturuluĭ, decĭ căḑêndŭ vultureiĭ ceĭ micuțĭ jos, jumĕtate fripțĭ, o cu câtă bucurie i-a așteptatŭ vulpea, și cum îndată înaintea ochilorŭ vulturuluĭ i-a isbitŭ de copaciŭ, și inima din eĭ, fiindŭ încă vie, o smulgea și o înghiția. Ficște carele și acésta póte fórte lesne ghici cum îĭ va fi fostŭ atuncĭ vulturuluĭ.

Invĕțătură. — Nu te însoțì cu cine nu eștĭ din destulŭ a te smulge de pĕrŭ, ḑice unŭ cuvîntŭ bĕtrânŭ; că spre cine se plângŭ maĭ multŭ ómeniĭ, decât spre veciniĭ și prieteniĭ lorŭ; căcĭ astăḑĭ se sărută și se prietenescŭ, iar diminéța se sudue și se sfădescŭ. Uniĭ pătimescŭ pentru rĕutatea și nedreptatea lorŭ despre o parte, iar despre alta pentru nesciința și blestemățiile lorŭ.

Nu te însoțì cu cine nu te cunoscĭ, și nu te împrietenì cu ceĭ maĭ puternicĭ decât tine; iar maĭ vîrtosŭ nu primì pe nimenĭ în prietenie maĭ nainte până ce nu-lŭ veĭ cunósce bine cum a trăitŭ cu ceĭ maĭ nainte prietenĭ aĭ sĕĭ. Dreptatea cere ca nimenuĭ câtŭ maĭ mică asuprire să nu-ĭ facemŭ: iar fapta cea bună voesce ca să ajutămŭ altora, și să le facemŭ bine. Mintea cea sănĕtósă tare ne poruncesce nouĕ, ca să ne păzimŭ fórte, să nu ne facă rĕŭ cineva, și tocmaĭ de ar voi, să nu pótă nicĭ-decum; acésta e maĭ fără primejdie și fără de grijă, ca, până când póte să ne facă nouĕ rĕŭ cine-va, de va vré, până atuncĭ nu stămŭ noĭ pre maĭ bunŭ piciorŭ; noĭ vomŭ vedé în multe fabule, că vulpea în multe împrejurărĭ, cu bună pricepere, și înțelepciune s'a purtatŭ; iar aicĭ cu totulŭ s'a rușinatŭ, că ea bine a sciutŭ că vulturulŭ e fórte bucurosŭ și îĭ place epurĭ și vulpĭ a mânca. Apoĭ cine ĭ-a ḑisŭ eĭ cu elŭ să se însoțéscă și să se invecineze? Ce e iubirea cea de mărire deșartă, pre câțĭ din ceĭ cu minte ĭ-a făcutŭ fără minte și pe ceĭ străbătătorĭ și agerĭ la minte și la vedere ĭ-a orbitŭ. Pe vulturulŭ a-lŭ avé în vecinătate nu e glumă, că acésta frumosŭ sună! ci ceea ce ne învață pe noĭ fabula acésta, maĭ frumosŭ e ca să înțelégă celŭ puternicŭ și să nu se nădăjduiască întru puterea sa, căcĭ este ochiulŭ judecățiĭ, carele tóte le vede. Spunŭ că se miră asupritoriĭ, căcĭ multŭ cerŭ

dela dînșiĭ, ci încă de se va cere înapoĭ tóte, câte aŭ luatŭ eĭ dela alțiĭ, puțin óre-ce le va rĕmâné.

Vulturulŭ săgetatŭ.

Unŭ vulturŭ, ședêndŭ într'unŭ locŭ înaltŭ, pândea dóră șĭ-ar vênà ceva de prânzŭ; însă, cum adesea-orĭ se întîmplă, că acela carele vrea pe alțiĭ să vêneze, pe sine însușĭ se vênézä, și carele pornesce după lâna altora nefiindŭ smulsă, elŭ însușĭ vine acù totŭ tunsŭ. Unŭ vênătorŭ, fiindŭ aci óre-unde ascunsŭ, a săgetatŭ pe vulturŭ. — Ah alŭ meŭ amărîtŭ vênatŭ! aŭ pe tine te-amŭ așteptatŭ eŭ aicea? începù, jumĕtate mortŭ fiindŭ, a grăi vulturulŭ șie. Dar când încă vĕḑù la căpĕtulŭ codoriței (suliței) pene de vulturŭ, ḑise: ticălosulŭ de mine! sfârșindu-șĭ viéța, aŭ dóră însușĭ penele mele mĕ omóră? nu mĭ-e atâta de jale pre săgétă, cât îmĭ e pre penele mele.

Învĕțătură. — Omulŭ celŭ nedreptŭ și rece, este asemenea vulturuluĭ fabuleĭ acesteia, căcĭ totŭ gândesce și iscodesce și bate capulŭ cum ar face rĕŭ altuia, până când cade elŭ însușĭ în rĕŭ, apoĭ atuncĭ plânge și se vaetă. Dragiĭ meĭ născĕtorĭ și părințĭ! iertați-mĕ pentru acéstă luare de sémă: dacă tata și mama nu se iubescŭ între sine și nu se cinstescŭ, apoĭ din cine se vor învĕța fiiĭ lorŭ, ca să-ĭ cinstéscă și să-ĭ iubéscă? Socotițĭ, dreptŭ aceea ca să dațĭ pruncilorŭ voștri din pârga tinerețelorŭ modulŭ faptelorŭ bune, dacă poftițĭ să vĕ fie voue bunĭ, iar maĭ vîrtosŭ așa să fiĭ către născĕtoriĭ tĕĭ, cum poftescĭ să-țĭ fie pruncii. Cu dreptulŭ se plânge vulturulŭ spre penele sale, că nimicŭ nu e omuluĭ maĭ cu jale, decât când pătimesce dela aĭ sĕĭ, și dela némulŭ sĕŭ; cine țĭ-a scosŭ ochiĭ? fratele; pentru aceia așa afund, ḑicŭ bĕtrâniĭ. Așa dară dela cine va aștepta ajutorŭ? Decĭ să ne cercămŭ pe noĭ înși-ne, nu cum-va suntemŭ noĭ pricina, că nu ne iubescŭ némurile și prieteniĭ; căcĭ acela carele însușĭ luĭ în lume îșĭ este prietenŭ nu-șĭ va dobândi și credincioșĭ prietenĭ; și carele numaĭ însușĭ luĭ îșĭ place și îșĭ slujesce, acela are domnŭ cu totulŭ nebunŭ.

Leulŭ și Vulpea.

Leulŭ îndelungŭ viețuindŭ și fórte îmbĕtrânindŭ, nu putea nicĭ cu iuțimea, nicĭ cu virtutea sa ca în vremea tinerețelorŭ pre alte vieţuitóre să le supună și să le mănânce; gândì dar și socotì în totŭ chipulŭ, întru acéstă ticălósă circumstanță (stare împrejurŭ) ce va fi de dînsulŭ; maĭ pre urmă, îĭ veni în minte, că de multe orĭ aicĭ pre pămîntŭ, cele ce nu se potŭ cu puterea și virtutea birui, măestria și istețimea lesne le aduce spre acestŭ sfîrșitŭ. Dreptŭ aceia s'a făcutŭ bolnavŭ și intrândŭ în pescera sa s'a întinsŭ

și s'a lungitŭ câtu-e de lungŭ, apoĭ a rĕsunatŭ și a făcutŭ scire în tóte laturile, și pretutindenea s'a dusŭ vorba, că leulŭ celŭ înfricoșatŭ, se muncesce cu sufletulŭ în gură, și trage de mórte, și e aprópe de sfîrșitŭ; numaĭ cât nu ĭ-a eșitŭ sufletulŭ. Adevĕratŭ este, că cine ce poftesce, lesne și crede. Audindŭ acésta vietuitórele, multe dintr'însele, una pre alta neașteptândŭ, s'aŭ înbuldịtŭ care maĭ întâiŭ acele nume de cercetare va intra la leulŭ celŭ ce-șĭ sfîrșesce suflarea, și uitându-se la periciunea luĭ să-șĭ îndulcéscă ochiĭ. Sĕraculŭ bietulŭ elŭ! ce făcea elŭ vĕdêndu-se de atâtea jigăniĭ împresuratŭ, când pe una când pe alta apucă lupișŭ ca bolnavulŭ, spre obiecturĭ și poftele sfinția și le jertfia. Maĭ pe urmă iată și vulpea, care prin ușe privindŭ: noa! cum eștĭ unchiule! rĕŭ, draga mea fiică, rĕspunse leulŭ și-ĭ dise: dar vino maĭ aprópe, de mĕ vedĭ! iartă-mĕ, unchiule, căcĭ nu am vreme, îmĭ este grabă, rĕspunse înțelépta jiganie, și nu sciŭ cum nicĭ îmĭ cam este voia, căcĭ vĕdŭ multe urme de către tine, iar de către mine nicĭ una.

Invĕțătura.— Intru acéstă fabulă póte fiește carele să-șĭ afle învĕțătura șie-șĭ. Ómeniĭ ceĭ asupritorĭ, rĕĭ și nedrepțĭ, ce nu potŭ cu puterea, aceea cu măestria, cu vicleșugulŭ și cu prefacerea facŭ. Spunŭ de acelŭ istețŭ și politicŭ Papa Csist: acesta maĭ înainte, până a nu se pune Papă, a umblatŭ totŭ aplecușatŭ saŭ gârbovŭ; masariŭ de mreje pe masă avêndŭ, prânzia; iar cum îlŭ făcură Papă, îndată se îndreptă și se înțepeni maĭ bine decât fie-carele Cardinalŭ. «Amŭ aflatŭ acum cheile sfântuluĭ Petru, a disŭ unuĭ prietenŭ alŭ sĕŭ, carele se mira de acéstă schimbare; nu ne trebuesce a umbla maĭ multŭ aplecatŭ (gârbovŭ).» Iar cândŭ a vĕdutŭ mréja pe masa sa, a începutŭ a sudui pre sluga sa, pe bĕtrânulŭ Onufrie: «vedĭ că eștĭ fără creerĭ, îĭ dice, ce-țĭ trebuesce maĭ multŭ mréja, dacă sunt toțĭ peștiĭ vênațĭ?» Omulŭ viclénŭ și amăgitorŭ după vreme se pórtă, și se îmbracă când în piele de lupŭ, când de vulpe, iar când sunt de lipsă și de óe, și tocmaĭ și în cea de sfîntŭ. Păzesce greșelele când le spovedesce vulpea, și le povestesce lupulŭ! așa dice unŭ cuvîntŭ a unuĭ înțeleptŭ englezŭ, că noĭ așa suntemŭ întru acéstă piele a nóstră cât nicĭ nouĕ înșișĭ nu trebue cu totulŭ să ne încredemŭ. Nu crede nașule, că câinéscă e gura, și lacomĭ sunt ochiĭ la dînsa; nu lăsa laptele pre sufletulŭ vițeluluĭ, dicŭ bĕtrâniĭ Romanĭ. Acésta noĭ toțĭ, mulțumită luĭ Dumnedeŭ, scimŭ; nu e de lipsă ca eŭ acum maĭ înainte să o spunŭ. Fericită și de Dumnedeŭ bine cuvîntată e inima cea curată și dréptă, eĭ încă lasă să fie iarășĭ cu minte și înțelegere bună, iar maĭ vîrtosŭ cu aceia, pre care nu-ĭ cunóscemŭ; că ce folosŭ îmĭ este, că m'a învĕțatŭ tatălŭ meŭ ca eŭ să nu înșelŭ pre nimenea, dacă nu m'a învĕțatŭ cum voiŭ face ca să nu mĕ înșele și pe

mine alţiĭ, grăesce Gilblas. Vulpea ne dă nouě aice minte, minte şi învĕţătură, să nu grăimŭ nicĭ o dată aşa iute întru lucrările înaintea nóstră. Iartă unchiule că nu amŭ când, urmele mĕ spăimîntéză. Cu greŭ e a cunósce pre omŭ! şi cu cât sunt ale cuĭ-va maĭ dulcĭ şi maĭ netede cuvintele, cu atâta maĭ multŭ trebue a fi în pază, şi bine e a lua sémă cum sunt pre lângă dînsulŭ urmele, adecă: Cine e? şi cum se pórtă şi păşesce în lucrările sale acum? şi cum s'a purtatŭ maĭ nainte, este maĭ multŭ de douě miĭ de anĭ de când se plânge Euripidŭ, că e muncă a cunósce pe omŭ, grăindŭ: Lucrulŭ carele e mincinosŭ, a datŭ Dumneḑeŭ semne ca să-lŭ cunóscă ómeniĭ, iar a bărbatuluĭ cu ce putemŭ rĕulŭ să-lŭ cunóscemŭ? nicĭ unŭ semnŭ pe trupŭ nu i-a datŭ.

2. Gheorghe Asachi.

(Revista Nouă An. I. No. 1.)

Gheorghe Asachi s'a născutŭ la 1788 luna Martie 1, în Herţa, târguşorŭ în judeţulŭ Dorohoiŭ. Familia luĭ era din Basarabia, şi se aşeḑase în Moldova pe la jumĕtatea seculuĭ trecutŭ. Tatălŭ sĕŭ, Leonŭ Asachi, era unŭ preotŭ instruitŭ şi unŭ bunŭ patriotŭ. Acesta, după mórtea soţieĭ sale, se călugări. Când ceĭ doĭ copiĭ aĭ sĕĭ, Gheorghe şi Petru se făcură de şcólă, pentru că la noĭ nu eraŭ şcolĭ (o singură şcólă era în Iaşĭ, şi aceea grecéscă), îĭ luă şi se aşeză cu dînşiĭ la Lemberg.

La 1805, Gheorghe Asachi, în vîrstă de 17 anĭ, a isprăvitŭ cursulŭ studiilorŭ clasice dela academia din Cracovia. Dar în totŭ timpulŭ învĕţătureĭ sale s'a aplicatŭ cu deosebire la studiulŭ matematicelorŭ (inginerie şi architectură).

Reîntorsŭ în ţéră (1805) debută în specialitatea sa de architectŭ prin întocmirea unuĭ planŭ, după care s'aŭ ziditŭ în Iaşĭ casele Principeseĭ Elena Sturdza Păstrăvénu (lângă biserica S-tuluĭ Nicolae celŭ sĕracŭ), aḑĭ proprietatea d-luĭ Vasile Sculi. Dar în acelaşĭ anŭ, pentru motive de sănătate, trebui să plece la Viena. Timpŭ de patru anĭ, cât a statŭ acolo, elŭ s'a îndeletnicitŭ cu studiulŭ matematicelorŭ înalte şi alŭ picturiĭ.

In vremea acésta Moldova era ocupată de armate rusescĭ. Gheorghe Asachi se duse la Roma. Acolo se ocupă cu studiulŭ archeo-

logieĭ și literatureĭ italiane și cu învĕțămîntulŭ clasicŭ. Acolo îșĭ publică cele d'întâiŭ poesiĭ ale sale: «La Tibru» etc.

La 1812 se întórce în țéră și peste unŭ anŭ (1813) începe în Iașĭ unŭ cursŭ de inginerie. Cincĭ anĭ de-a rîndulŭ elŭ întocmì în limba română, spre mirarea tuturora, tractate de Aritmetică, Algebră, Geometrie, Trigonometrie și Geodosie practică.

La 1817 organisă unŭ începutŭ de teatru. Vĕḑêndŭ apoĭ lipsa de profesorĭ pentru o cultură națională, Asachi aduse din Ardélŭ în Iașĭ câțĭ-va profesorĭ ca Vasile Fabianŭ și Vasile Popŭ, carĭ l'aŭ ajutatŭ multŭ în gréua și măréța luĭ muncă.

După restabilirea liniștеĭ dela 1822, Ioanŭ Sturdza, Domnulŭ Moldoveĭ, trămite pe Asachi ca representantŭ alŭ țĕriĭ la Viena, centrulŭ politiceĭ pe timpulŭ acesta; însă după cincĭ anĭ Asachi renunță la acea onóre și se întórce în țéră, unde înființéză la TreĭIerarchĭ o școlă primară, una normală și unŭ gimnasiŭ. In anulŭ acesta, 1828, elŭ este numitŭ referendarŭ, în care funcțiune stă până la 1849 și face să se înființeze Academia Mihailénă la 1835 și la anulŭ 1841 Școla de arte din Iașĭ.

La 1 Iunie 1829 a scosŭ cea d'întâiŭ gazetă românéscă în Moldova «Albina Românéscă» care a ținutŭ 33 de anĭ, până la censură.

Fórte harnicŭ omŭ a fostŭ Asachi și trebue să fi avutŭ o rară înlesnire de a concepe și de așterne pe hârtie, căcĭ din góna viețeĭ luĭ, lasă aprópe o bibliotecă, din ce a scrisŭ și din ce a tradusŭ elŭ. Poesiĭ, nuvele istorice, balade, fabule, tablourĭ istorice, piese de teatru, călindare, cărțĭ de sciință, cosmografie, matematecĭ........ rĕmâĭ uimitŭ când cugețĭ la câte a scrisŭ omulŭ acesta a căruĭ muncă de uriașŭ umple maĭ bine de o jumătate de secolŭ.

In vêrsta de 81 de anĭ, Gheorghe Asachi móre la Iașĭ în 1879.

Din fabulele luĭ Asachi:

Greerulŭ și Furnica.

Săltândŭ greerulŭ la țéră
Șuerat-aŭ tótă vară,

Și când iarna a venitŭ
Cu nemica s'a trezitŭ,

Ne-avêndŭ măcarŭ de dorŭ
Muscă saŭ un vermişorŭ.
Pe furnica sa vecină
A rugatŭ să-lŭ împrumute
Cu unŭ grăunte, c'o neghină,
Să maĭ prindă la vîrtute,
Ḑicêndŭ: — ḑĕŭ, la timpŭ de trierŭ,
Daŭ parola mea de grierŭ,
Inturna-voĭ tótă soma
Şi 'nteresulŭ de 'mprumutŭ.
Dar furnica iconómă
I-a ḑisŭ: — vara ce-aĭ făcutŭ?
— Prin câmpiĭ şi prin grădine
Amŭ cântatŭ până aŭ datŭ bruma.
— Tu cântaĭ, îmĭ pare bine,
Jócă, vere, dar acuma.

Mórtea şi nenorocitulŭ.

Unŭ lemnarŭ din ceĭ sĕrmanĭ,
Plinŭ de grijă şi de anĭ,
Cărândŭ vréscurĭ grele 'n spate
Din pădure pe la sate,
Se 'nturna încetişorŭ
La sĕraculŭ foişorŭ.
Obositŭ, neputinciosŭ,
Pune sarcina sa jos,
Şi-şĭ aduce-aminte-anume
Câte sufere pe lume!
Că, de când elŭ s'a născutŭ,
Rele numaĭ a vĕḑutŭ.
Fără viptŭ de multe orĭ,
Fără somnŭ adese-orĭ,
Tótă nóptea 'n gândurĭ zace,
Ḑiua nicĭ cum n'are pace,
Căcĭ vătavulŭ rĕŭ şi tontŭ,
Boerescul peste pontŭ,
Birulŭ greŭ şi miĭ beilice,
Doĭ feciorĭ şi patru fiice,
O soţie sfădătóre
Viéţa îĭ face-o lingóre!
În cât, vrêndŭ a-şĭ face sémă,
Ca să vie mórtea chiamă!
Nesăţósa decĭ bĕtrână,
Ţiindŭ secerea în mână,
Repede s'a arătatŭ,
Şi ce vrea l'a întrebatŭ?
Vĕḑêndŭ fiorósa mórte,
Spăimîntatŭ lemnarulŭ fórte,
Ḑice: «— Rogŭ, ajut'unŭ picŭ
«Ceste lemne să rădicŭ.»
Mórtea curmă tóte cele,
Omulŭ însă-ĭ maĭ doritŭ
A suferì miĭ de rele,
Decât a fi mântuitŭ!

Bróscele carĭ cerŭ unŭ împĕratŭ.

Nevrêndŭ bróscele s'asculte
De guvernulŭ democratŭ,
Dela Zevs, cu strigărĭ multe,
Aŭ cerutŭ unŭ împĕratŭ.
Zevs, ce-ĭ ḑeŭ îndurătorŭ,
Le-aŭ trimesŭ unŭ domnitorŭ
Pacĭnicŭ, dreptŭ, cu blândă fire,
Incât altulŭ nicăire
Nicĭ odată s'a vĕḑutŭ.
Dar din cerŭ când a căḑutŭ,
A sunatŭ aşa de fórte,
Incât némulŭ celŭ broscosŭ
Bolândŭ multŭ şi maĭ fricosŭ,
Prin coşarŭ, glodóse bórte
Tupilŭ s'a acufundatŭ,
Şi timpŭ multŭ n'a cutezatŭ

De-a scóte capulŭ afară
Să facă concertŭ de séră.
Suveranulŭ însă-acelŭ
Pe care l'aŭ socotitŭ
Că-ĭ vr'unŭ uriaşŭ cumplitŭ,
Ramŭ a fostŭ d'unŭ copăcelŭ.
Despre acéstă mare témă
Avea brósca, care întâĭ
A eşitŭ să iae sémă
Şi să deie semnŭ l'aĭ seĭ.
Dar abia de ramŭ încetŭ
Tremurândŭ s'apropietŭ,
Iată şĭ-alta vine 'n urmă,
După ea întréga turmă.
Apoĭ nu pre târḑiorŭ
Totŭ acelŭ broscosŭ poporŭ,
Aşa bine s'a deprinsŭ
La firésca bunĕtate,
Incât săria înadinsŭ
Impĕratuluĭ pe spate.
Păzindŭ alŭ sĕŭ caractirŭ
Tóte sufere-acelŭ Sirŭ!
Insă bróscele rebele,
Neastîmpĕrate, rele,
Cătră Zevs iar aŭ strigatŭ:
«Să ne daĭ altŭ împĕratŭ
«Care maĭ vioiŭ să fie!»
Zevs atunce în mânie
Le trimete o cucóră
Care 'mpunge, le omóră.
Să arăte-a eĭ putere,
Le înghite, şi'n plăcere
Căpăţinele le sfarmă.
Iată ţipĕtŭ noŭ şi larmă
Bróscele aŭ înălţatŭ!
Atuncĭ Zevs a detunatŭ
Cu aceste aspre ḑise:
«Brósce, haide! pare-vi-se
Că eŭ voiŭ să mĕ supunŭ
Către ţipĕtulŭ nebunŭ?
Dacă aţĭ fi avutŭ minte,
Trebuia să fi ţinutŭ
Pe guvernulŭ de 'nainte.
Dar după ce l'aţĭ perdutŭ,
Vĕ era destulŭ odorŭ
Acelŭ pacĭnicŭ domnitorŭ.
Acuma vĕ daŭ unŭ sfatŭ;
Păstraţĭ p'acestŭ împĕratŭ,
Nu cum-va iar prin schimbare
Să daţĭ peste-unŭ rĕŭ maĭ mare.

Ochiĭ şi Nasulŭ.

Urma cértă dineóre între ochĭ şi unŭ nasŭ vecinŭ,
Cuĭ din doĭ, după dreptate, ochelariĭ se cuvinŭ?
Advocatŭ se făcù limba şi pe nasŭ îlŭ apĕra,
Iar urechea prezidentulŭ, a eĭ ḑicerĭ asculta,
Atuncĭ limba cu talentŭ:
A ḑisŭ către prezidentŭ:
— «Dréptă plécă-ni ureche,
«Să auḑĭ doveḑĭ o mie,
«Prin înscrisŭ şi mărturie,
«Cum din epoca cea veche,
«Némŭ de nasŭ, totŭ necurmatŭ,
«Ochelariĭ aŭ purtatŭ,
«Şi-ĭ se cade ca moşie
«Trecută în paragrafie.
«O comisie de mazîlĭ,
«Rânduită chiar pe nasŭ,
«Aŭ găsitŭ între movilă
«Brazda ce-ochelariĭ aŭ trasŭ.
«Tribunalulŭ va ierta
«Să potŭ pilde arăta;

«Faţa dacă ar fi rĕmasŭ
«De 'ntîmplărĭ să n'aibă nasŭ,
«Cine-arŭ fi acelŭ măgarŭ
«Ca să pórte ochelarĭ?
«Din aceste lămuritŭ
«După legĭ a doveditŭ:
«Cum că pentru nasŭ anume
«Ochelariĭ s'aŭ ursitŭ,
«Ş'ochelarilorŭ în lume
«Postŭ pe nasŭ s'a rânduitŭ!»
La acéstă limbuţie
Bravo 'n sală-a rĕsunatŭ.
Iar nasulŭ de bucurie
De treĭ orĭ a strĕnutatŭ!
Dar ghibacea nóstră limbă
A eĭ sistemă o schimbă,
Şi chiar pentru altă parte
Paragrafurĭ totŭ din carte
Aşa vederate a scosŭ,
Că a doveditŭ pe dosŭ,
Fără nicĭ un picŭ favorŭ,
Nicĭ prepusŭ de strîmbătate,
Cum că ochiĭ aŭ dreptate
Preste ochelariĭ lorŭ.
Dar urechea care 'n faptă
A limbeĭ aŭ înţelesŭ
Mituirea în procesŭ,
Hotărîre 'nchee dréptă:
«Nasulŭ dreptŭ de proprietarŭ
«Aibă preste ochelarĭ,
«Ochiĭ se vorŭ mărgini
«Prin eĭ numaĭ a privì.

Minciunile.

Intr'o séră fórte lină,
In plimbare am eşitŭ
La Copoŭ, lângă grădină,
Să rĕsuflu-aerŭ doritŭ.
Când vĕḑut'am de-odată
La statŭ mare o figură,
După modă îmbrăcată;
Dar precum facŭ ceĭ sĕracĭ,
Purta 'n umere dăsagĭ.
Insă nu amŭ însemnatŭ
De-ĭ femee, saŭ bărbatŭ?
Mĕ mirŭ de-acelŭ veneticŭ,
Şi întrebŭ atuncĭ de nume?
Stahia 'mĭ rĕspunde: «'n lume
«Intrigă ómeniĭ 'mĭ ḑicŭ.»
«In acéstă ţărnă bună
«Straturĭ samĕnŭ de minciună,
«De calumnie, creḑare,
«Greulŭ meŭ amestecŭ are.
«Ne-obosită în lucru suntŭ,
«Dintr'unŭ trecŭ la altŭ pămîntŭ.
«Insă nicăire nu-ĭ
«Ca pe malulŭ de Bahluĭ:
«Pămîntŭ grasŭ pentru minciune
«De se face de-a minune!
«S'apoĭ totŭ aicĭ cu preţŭ
«Fórte bunŭ astŭ-felŭ nutreţŭ
«Se întrébă şi se cată
«Ca o pómă delicată.
«Pentru acestŭ produsŭ mănosŭ
«Orĭ-ce timpŭ e priinciosŭ,
«Săcetă cu umeḑélă.
«Nicĭ odată daŭ smintélă.»
După-acéstă a sa mână
Iute sémĕnă în ţĕrână.
Unŭ grăunte nu se perde
Iată totŭ ogoru-ĭ verde.
O minune! 'ntr'unŭ minutŭ
Erburile aŭ crescutŭ
Infloreseŭ, ş'apoĭ pe locŭ
Amŭ spicele se cocŭ.
Incâtŭ totŭ acea câmpie

A produsŭ minciunĭ o mie.
Cele ce cu ochiĭ vĕdŭ,
Pipăindŭ abia le credŭ,
D'ómenĭ însă atuncĭ o cétă
De minciunĭ nouă însetată,
Case și copiĭ lăsa,
La culesŭ se îndesa.
Mândru-ĭ fie-care spicŭ.
Dar de 'nuntru nu-ĭ nimicŭ.
De-a gusta toțĭ să îmbie,
Altulŭ pune în cutie
Trufandale înfoete,
La ținuturĭ le trimete.
Vĕdŭ colo femeĭ frumóse,
Deșĭ ceva mincinóse,
A culege aŭ mare dorŭ
Minciunele de amorŭ.
Injositulŭ în trufie
Ne-avêndŭ altă meserie
De nuvele care-ĭ placŭ,
Ișĭ culege unŭ plinŭ sacŭ.
Speculanțiĭ de pe locŭ
Pe la bolte marfa cară,
Ca s'o vîndă 'n iarmarocŭ
Și prin têrgurĭ de prin țéră.
Ceĭ ce-ascultă pe la ușă,
Și veninulŭ pórtă 'n gușă,
De bunŭ nume răpitorŭ,
Culegŭ intrigĭ dintre florĭ.
Când prin chipurĭ felurite
Unu 'ncarcă altu 'nghite,
De o dată,
Se arată
Coborându-se din cerŭ:
Luminosulŭ adevĕrŭ.
Nicĭ unŭ vĕlŭ pre elŭ umbria,
Fachie 'n brațulŭ sĕŭ ținea.
Abia sânta cea figură,
Aruncă o căutătură,
Iute, cum a rĕsăritŭ,
Farmeculŭ a și peritŭ.
Ș'ómeniĭ s'aŭ minunatŭ
Cum așa s'a îngânatŭ?...

Adevĕrule Pré-Sfinte!
Audĭ calda rugăminte:
Intre noĭ în vecĭ te-așéză,
Inimele lumineză.
D'aicĭ intriga să piară,
Ce pre noĭ vrea să desbine,
Și poporulŭ de prin țéră
Să se 'ncrédă numa 'n tine!

Momița la balŭ maschè.

Unŭ filosofŭ ce aflase
A sciințelorŭ secretŭ,
De pe'n lume adunase
Pentru publicŭ cabinetŭ,
După sistematicŭ planŭ,
Scoice, pesce din Oceanŭ,
Feare, pasĕrĭ cu verdĭ pene,
Bolovanĭ și buruene,
Crocodolĭ de pe la Nilŭ,
Și tabloŭ de Rafail.
In sfîrșitŭ celŭ învĕțatŭ
De unŭ gustŭ, de o caprița,
Pentru sine-a cumpĕratŭ
Mare tînĕră momiță
Care-ĭ dicŭ orangutanŭ,
Și-ĭ de țĕrmulŭ Africanŭ.
In cărțĭ diua îngropatŭ,
Și'n negrélă împlântatŭ,
După lucru-ostenitorŭ,
Iubea șaga uneorĭ.
Și lăsândŭ de-o parte tomulŭ,
Invĕțatulŭ meŭ, ca omulŭ,

Să se pótă rĕsufla
Cu momița se juca.
Deci voiosŭ, vrêndŭ să petrécă
Séra unuĭ carnavalŭ,
Pus'aŭ strae ca să facă
Cea momiță pentru balŭ.
Ca s'o ducă acolo
Măscuită 'n domino.
In costumŭ înauritŭ
Contrabandu-a mistuitŭ
A eĭ céfă-ĭ învĕlită
Cu o freză încrețită,
Pune 'n capulŭ celŭ flocosŭ
Unŭ beretŭ cu fiongŭ tufosŭ.
Mijloculŭ cu brâŭ încinge
Și în scarpe talpa-ĭ strînge.
Brânca-ascunde în mânușĭ
Nasulŭ roșŭ ca pipărușŭ
Ș'a eĭ botŭ, să nu-lŭ cunóscă,
Se acoperă cu mască.
Așa mergŭ fără ciocoĭ
La teatru amândoĭ.
Filosofulŭ intră 'n sală,
Și momița cu 'ndrăznélă.
Ce cu grație cochetă
Ține în brancă o lornetă.
Aicĭ află adunare
Miĭ luminĭ și vuetŭ mare,
Săriturĭ, cacofonie,
Harurĭ date cu chirie.
Fie-care ca turbatŭ
Intră unde-ĭ îndesatŭ.
Unulŭ altuia în pripă
Sub nasŭ la ureche țipă.
Multe masce sunt frumóse
Dar ca lumea-sŭ mincinóse!
Aicĭ vedĭ pe unŭ nalbanŭ
Avêndŭ portulŭ și organŭ
Unuĭ doftorŭ la consultŭ
Lătinesce vorbindŭ multŭ.
Vedĭ din școlă unŭ băetŭ,
Cu cunună de poetŭ,
Dama care-o lume 'nșală
Vedĭ cu habotŭ de vestală.
Jidovulŭ de podulŭ vechiŭ
Imbrăcatŭ ca eroŭ grecŭ.
Ș'advocatulŭ celŭ limbutŭ
Jócă aice rolŭ de mutŭ.
Prin astŭ-felŭ de iarmarocŭ
Aĭ meĭ óspețĭ îșĭ facŭ locŭ,
Filosofulŭ prin desime
Trece, dară nu-lŭ cată nime;
A momițeĭ pasŭ măritŭ
Și străina eĭ figură
Asupră-ĭ totŭ aŭ țintitŭ
Adunăriĭ căutătură.
Cu zîmbire fie-care
Îĭ șoptia niscaĭ cuvinte,
Dar momița cu 'ngânfare
Trecêndŭ, trece înainte.
O asemenea tăcere
Și măréța eĭ vedere
Pe toțĭ umple de mirare,
Încât suna întrebare
Cine masca cea să fie!
Și ideĭ s'audŭ o mie.
Cu respectŭ uniĭ se 'nchinŭ
Credêndŭ că-ĭ unŭ prințŭ străinŭ.
Unulŭ dice: L'am aflatŭ,
Ilŭ arată a sale-odóre,
A Ungarieĭ magnatŭ.
Altu-apoĭ: O frățióre!
Din tăcere sa nu vedĭ
Că-ĭ unŭ milordŭ irlandez?
Jură însă a luĭ vecinŭ
Că-ĭ de China Mandarin.
Fie-care-a socotitŭ
Că pe mască a ghicitŭ.
Pre ea totŭ în jurŭ uréză
Și i se recomandéză.

Iată pentru randevù
Îĭ dă-actrița unŭ bilè-dù,
Poliță îĭ dă bancherulŭ,
Minunatulŭ hapŭ spițerulŭ.
C'unŭ cuvîntŭ pe cea momiță
Toțĭ o credŭ de-alésă viță.
Iĭ facŭ curte și-ĭ se plécă
Ca protectorŭ să șĭ-o facă.
Iar pe omulŭ învĕțatŭ
Nicĭ în sémă l'a băgatŭ.
Elŭ atuncĭ plinŭ de mânie,
Astă-a lumeĭ nebunie
Ca să rabde nu maĭ póte;
A momițeĭ mască scóte,
Ș'apoĭ ḑice astă vorbă:
«Fără creerŭ turmă órbă!
«Totŭ e bunŭ ce e străinŭ,
«Veḑĭ la cine te închinĭ!
«Sistema țĭ-ĭ părtinire
«Interesulŭ și 'njosire;
«Meritulŭ celŭ învĕțatŭ,
«Cugetulŭ celŭ maĭ curatŭ,
«Sentimentŭ de omenire
«N'aŭ la tine prețuire,
«Și maĭ bine 'țĭ place o vită
«Ce 'n minciunĭ îmbrobodită,
«Nesciința și 'nfoere
«Le ascunde prin tăcere!»

3. Costache Stamati.

«La 1866, într'unŭ studiŭ din *Buletinulŭ Instrucțiuneĭ publice*, d-lŭ G. Misailŭ ḑicea următórele:

«Nobilulŭ Alexandru Hăsdeŭ și cavalerulŭ Costachi Stamati sunt «singuriĭ literațĭ românĭ de peste Prutŭ. Precum doĭ arborĭ verḑĭ «și stufoșĭ, părăsițĭ saŭ uitațĭ de Dumneḑeŭ și de ómenĭ pe întin-«derea cea nemărginită a unuĭ deșertŭ arinosŭ, represintă singura «vegetațiune din partea loculuĭ, de asemenea aceștĭ doĭ Românĭ «represintă viața intelectuală între Basarabienĭ. Vaĭ, durerosŭ lu-«cru este de a mărturi acésta, dar adevĕrulŭ așa e, și nimenĭ «nu-lŭ póte tăgădui!...»

«In adevĕrŭ, aceștĭ doĭ Basarabienĭ, tatălŭ meŭ și prietenulŭ sĕŭ Stamati, pe carĭ în copilăria mea îĭ vĕḑusemŭ de atâtea orĭ în Chișinĕŭ, petrecêndŭ împreună serile în duióse amintirĭ despre fost-aŭ-fostŭ alŭ Românilorŭ, amêndoĭ la unŭ locŭ, caracteriséză de minune întréga Basarabie de la 1812 încóce: Basarabia cea incultă, fără nicĭ o șcólă, păstrândŭ cu sfințenie fondulŭ și forma Moldoveĭ de pe la începutulŭ véculuĭ, și Basarabia cea cultă, simțindŭ românesce, une-orĭ cu multă căldură, dar îmbrăcândŭ acestŭ simțŭ într'o haină străină.

«Părintele meŭ a scrisŭ românesce numaĭ povestea istorică «Dom-

nia Arnăutuluĭ», care şi aceea fusese lucrată d'întâiŭ în rusesce. Cele-lalte scrierĭ ale sale, aprópe tóte despre România, unele publicate, altele inedite, sunt în limba rusă, pe care — în proză şi 'n versurĭ — o mânuia cu multă înlesnire şi cu o rară tărie.

«Şi tótă acéstă însufleţire atâtŭ de românéscă e perdută pentru noĭ, fiind-că poetulŭ a scrisŭ rusesce; şi a scrisŭ rusesce, ba încă într'o ruséscă măiastră, fiind-că se călise prin întréga lungă filieră a şcólelorŭ rusescĭ, cărora — ce-ĭ dreptulŭ — le datoria o sciinţă fórte temeinică şi variată.

«Costache Stamati, născutŭ pe la finea secoluluĭ trecutŭ, înainte de alipirea Basarabieĭ către marea împĕrăţie a Crivĕţuluĭ, elŭ învĕţase ce învĕţase în Iaşĭ fără nicĭ o şcólă.

«Fiŭ alŭ luĭ Toma Stamati, Costache Stamati era nepotŭ de frate bunŭ alŭ aceluĭ celebru mitropolitŭ moldovenescŭ Iacobŭ Stamati, ardelénŭ de viţă, a căruia viaţă, ţesută din lupte pentru luminarea poporuluĭ românescŭ, o descrie doftorulŭ sĕŭ de casă, Némţulŭ Andreas Wolf, apoĭ maĭ târḑiŭ d-lŭ Kogălnicénu.

«Costache Stamati, rĕposatŭ în adâncĭ bĕtrâneţe cam pe la 1870, aparţine ca scriitorŭ unuĭ periodŭ cu multŭ maĭ vechiŭ.

«Costache Stamati a scrisŭ în proză şi în versurĭ.

«Cea maĭ însemnată şi maĭ bine scrisă din bucăţile prozaice este unŭ dialogŭ întitulatŭ: «Cum era educaţia nobililorŭ românĭ în se-«colulŭ trecutŭ, când domniaŭ Fanarioţiĭ în ţéră.»

«Versurile luĭ Costache Stamati se împartŭ în douĕ rubrice: cele rimate şi cele nerimate.

«Poema «Păgânulŭ cu fiicele sale», atât prin energia concepţiuneĭ precum şi prin condiţiunile formeĭ, e cea maĭ nimerită din încercările rimate ale poetuluĭ.

«Proza luĭ Costache Stamati e slabă, deslegată, prolixă.

«Costache Stamati prosaistŭ nu este, ci numaĭ poetŭ; poetŭ însă, în unele privinţe, de prima ordine.

«Din versurile luĭ Costache Stamati, unele sunt mediocre, altele slabe, o sémă nu susţinŭ aceeaşĭ vervă dela începutŭ până la sfârşitŭ; dar ce ne pasă nouĕ de aceste intervalurĭ de cădere, când

le vedemŭ rĕscumpĕrate prin maĭ multe bucățĭ de o adevĕrată poesie.» *(B. P. Hasdeŭ, Revista Nouă, An. I, No. 6)*

Din fabulele luĭ Costache Stamati:

Tabăra de cară.

Mergea odinióră
O tabără de cară,
Intre care era unulŭ, năstrușnicŭ și mare fórte,
Că pe lângă cele-lalte,
Era ca o arătare,
Saŭ ca unŭ armăsarŭ,
Pe lângă unŭ țînțarŭ.
Incât nu avea asemĕnare,
Nicĭ a carŭ, nicĭ cărucénŭ, ce o haraba era,
De orĭ-cine îlŭ vedea se miera,
Cu ce să fie încărcatŭ
Acelŭ carŭ ce mergea așa de îngâmfatŭ!
Dar maĭ târḑiŭ s'a aflatŭ,
Că acelŭ carŭ era plinŭ de bârdane și bĕșicĭ,
In care la căsăpie se pune sĕŭ și cervicĭ,
Și pe care le dusese la pârâŭ de le spĕlară,
Și apoĭ cu vêntŭ le umflară.
Așa vedemŭ nătărăiĭ cu nasulŭ pe sus umblândŭ,
Ca să gândimŭ că eĭ sunt înțelepțĭ saŭ boerĭ marĭ,
Dar să scițĭ că toțĭ ceĭ mândri sunt netoțĭ și gogomanĭ
Și în a lorŭ căpĕțină este curatŭ fumŭ și vêntŭ.

Prieteșugulŭ cânescŭ.

Sub ferêstră la bucătărie
Roșca și cu Tarca la sóre se culcase,
Măcarŭ că după datorie
Eĭ nu trebuia să lase
Pórta făr' de păzitorŭ.
Dar, fiind-că atuncea se săturară,
Și era politicoșĭ cu orĭ-care trecĕtorŭ,
Ḑiua nu iubia să hâmâiască,
Iar nóptea să nu se odihnéscă.
Decĭ începù între dînșiĭ să judece, să vorbéscă,

De unirea cea frăţéscă...
De sórta lorŭ cea cânéscă,
Şi în sfârşitŭ de prieteşugŭ.
«Ah! ce este maĭ plăcutŭ, a ḑisŭ Tarca suspinândŭ,
«Decât doĭ prietenĭ bunĭ şi fără de vicleşugŭ?
«Căcĭ a lorŭ inimĭ legate dela-olaltă fiindŭ,
«Şi-apoĭ fiesce-care vrêndŭ maĭ fragedŭ să se pórte,
«Făr' de alŭ sĕŭ dragŭ consoţŭ nicĭ se mănânce nu póte,
«Şi la nevoĭ stă cu peptulŭ şi pentru dînsulŭ se bate.
«Iar dacă mâhnitŭ îlŭ vede măcarŭ numaĭ o minută,
«In ochĭ dulce i se uită,
«Şi nicĭ că se alinéză,
«Pâră când nu-ĭ uşuréză,
«Sórta ce îlŭ împiléză!
«O aşa felŭ de unire de-amŭ avea noĭ amêndoĭ,
«Atunce, Roşcuţă, amate, pentru noĭ
«S'ar păré că trece timpulŭ repede, şi făr' de veste»...
La aceste Roşca rĕspunde oftândŭ:
«Şi greŭ îţĭ pare că este?
«Dacă noĭ la unŭ stăpânŭ ne aflămŭ servindŭ,
«Şi totŭ de unŭ neamŭ fiindŭ,
«Să facemŭ, amate Tarcă, unŭ prieteşugŭ vestitŭ,
«Căcĭ mĕ aflu prea mâhnitŭ,
«Vĕḑêndŭ că o ḑi nu trece, ca să nu ne clănţănimŭ.
«Şi nu avemŭ pentru ce, stăpânulŭ să ne trăiască,
«Ca totŭ aşa să ne hrănească,
«Şi să ne protegiuească,
«Iar noĭ prietenĭ să fimŭ;
«Măcar că de când îĭ lumea prieteşugulŭ cânescŭ
«Este ca celŭ omenescŭ.»
Atuncĭ Tarca strigă:
«Noĭ însă să fimŭ spre pilda ómenilorŭ pe pămîntŭ!
«Şi dă-mĭ laba! Na-ţ'o frate.» Decĭ îndată apucândŭ,
Unulŭ pe altulŭ să strîngă,
Se sărută cu dulcéţă,
Şi se ţinea strînsŭ în braţă,
Ne sciindŭ de bucurie ce nume să-şĭ potrivéscă,
Orestŭ alŭ meŭ! o Pilade! începŭ să se numéscă,
De acum dintre noĭ lipséscă zavistia, pizmuirea...
. . . .

Dar atuncĭ, din nenorocire,
Bucătarulŭ aruncară
Unŭ ciolanŭ din cuine afară,
După care cu iuțélă amiciĭ sarŭ, se aruncă,
Și iată că dela dînsulŭ la scărmănatŭ se apucă
Pilad cu Orest alŭ nostru, în câtŭ flociĭ le mergea,
Și de-ureche făr' de milă se trăgea,
Amiciția lorŭ uită între eĭ alcătuită,
In câtŭ sărindŭ bucătarulŭ cu ciomagulŭ ĭ-a stâlcitŭ
Păr'ce ĭ-aŭ despărțitŭ.
. . . .
Și prieteșugulŭ nostru întocmaĭ așa se strică
Din pricină de nimică,
Maĭ alesŭ când doĭ amicĭ aŭ să împartă unŭ folosŭ,
De prețŭ măcarŭ câtŭ unŭ osŭ.

Bĕtrânulŭ țĕranŭ și mórtea.

Unŭ bĕtrânŭ prea istovitŭ de nevoĭ și de trudă,
Iarna când era frigŭ mare, saŭ tómna pe vreme udă,
Adunândŭ puține lémne în codru cu depărtare,
Le-aŭ ridicatŭ în spinare,
Și abia stândŭ pe picióre se întorcea tremurândŭ
Către alŭ sĕŭ bordeeșŭ frigurosŭ și plinŭ de fumŭ,
Plângêndŭ și amarŭ oftândŭ.
Apoĭ a stătutŭ în drumŭ,
De s'a odihnitŭ.
Și din spate la pămîntŭ sarcina sa slobodindŭ,
A ședutŭ și elŭ pe dînsa ostenitŭ și gâfuindŭ,
Și așa a grăitŭ:
«O vaĭ mie ticălosulŭ ce să facŭ, cum să trăescŭ,
«Și cum potŭ să împlinescŭ,
«Câte se cerŭ de la mine și când tóte îmĭ lipsescŭ
«Biata babă, copilașiĭ, goĭ, de fóme hemesițĭ,
«Nu amŭ pentru dînșiĭ hrană, nu am cu ce săĭ îmbracŭ.
«Iar zapciiĭ făr' de milă din casa mea nelipsițĭ,
«Cerŭ birulŭ, cerŭ boeresculŭ, și în multe părțĭ mĕ tragŭ,
«Incât de când m'am născutŭ, păr' ce am îmbĕtrânitŭ,
«Nicĭ de-o ḑi de bucurie eŭ nu m'am învrednicitŭ!
«Decĭ, mórte, vinŭ de mĕ scapă de-o viață ticălósă...»

Abia cuvînta aceste, şi mórtea ce nicĭ-odată
De lângă omŭ nu lipsesce, stă dinainte-ĭ îndată,
Cu strălucita sa cósă.
Şi dice: «tu m'aĭ chematŭ, apoĭ iată amŭ venitŭ.»
Bĕtrânulŭ, sciindŭ că mórtea nu iubesce multă şagă,
De totŭ a încremenitŭ,
Dar maĭ viindu-şĭ în fire i-a rĕspunsŭ: «eŭ, soro dragă,
«Te-am chematŭ ca să'mĭ ajuţĭ, să puĭ sarcina în spate,
«Căcĭ mĕ grăbiamŭ se mĕ ducŭ, fiindu-mĭ casa departe,
«Şi atuncĭ
«Poţĭ să te ducĭ
«Dumnéta unde poftescĭ.»
Dintr'acésta noĭ vedemŭ, că de-ĭ urîtŭ se trăimŭ,
Insă când sosesce mórtea, ni-ĭ maĭ urîtŭ se murimŭ.

Gâscele.

Unŭ ţĕranŭ la târgŭ ducêndŭ,
De d'inapoĭ c'o prăjină,
De gâsce unŭ cârdŭ;
Nu potŭ sci din ce pricină,
Făr' cea maĭ mică cruţare,
Le gonia cu defăĭmare!
Se vede că a luĭ grabă era ca să iea preţŭ mare.
Apoĭ noĭ scimŭ fórte bine că interesŭ unde-avemŭ,
Acolo nu numaĭ gâsce, dar nicĭ ómenĭ nu cruţămŭ...
Şi dar pe ţĕranŭ nu învinovăţescŭ.
Gâscele însă altŭ-felŭ acésta înţelegea,
Căcĭ întâlnindŭ pe drumŭ ele unŭ călĕtorŭ ce trecea,
Pe ţĕranŭ aşa pârăscŭ:
«Unde s'aŭ vĕdutŭ în lume gâsce maĭ nefericite,
«Şi de unŭ ţĕranŭ ca acesta maĭ osândite,
«Gonindu-ne cu prăjina ca pe nisce pasĕrĭ próste,
«Şi bătêndu-ne la cóste.
«Şi nu scie elŭ ţĕranulŭ că-ĭ datorŭ să ne cinstécă:
«Căcĭ némulŭ nostru se trage din cârdulŭ acelŭ slăvitŭ,
«Ce Roma odinióră aŭ mântuitŭ.
«Ah! când ar puté elŭ se cetéscă,
«In istoriĭ, şi se vadă Romaniĭ vechĭ cât serba,
«Acele gâsce proslăvite şi câte serbărĭ le da.»

Atuncĭ le-a ḑisŭ călĕtorulŭ: «aŭ şi voĭ să fiţĭ serbate,
«Ca acele gâsce onorate?»
«Dar dumné-ta n'aĭ cetitŭ ce aŭ fostŭ strămoşiĭ noştri?»
«Mie îmĭ este sciutŭ,
«Că Roma s'a mântuitŭ de către strămoşiĭ voştri;
«Insă vreaŭ să sciŭ: voĭ ce-aţĭ făcutŭ?»
— «Noĭ, nimică: dar strămoşiĭ n'aŭ făcutŭ destulă trébă?
Lăsaţĭ pe strămoşĭ în pace, de dînşiĭ nime nu 'ntrébă,
Căcĭ eĭ după a lorŭ fapte şi plata şĭ-aŭ priimitŭ;
Iar voĭ, iubitele mele, sunteţĭ de friptură bune,
Şi pufulŭ vostru de perinĭ, moĭ, trufaşe, de dormitŭ.
Şi nu vĕ maĭ lăudaţĭ cu strămoşiĭ rĕposaţĭ,
Dacă voĭ nimică nu însemnaţĭ.

S'ar puté fabula acésta maĭ pre largŭ a o vĕ spune,
Dar mĕ temŭ gâscele să zădărescŭ,
Şi de totŭ să le mâhnescŭ.

Calulŭ şi Călăreţulŭ.

Unŭ călăreţŭ óre-care avea unŭ calŭ învĕţatŭ,
Atâta de minunatŭ,
Că făr a clăti cu frâulŭ, orĭ ce elŭ îĭ poruncea,
Calulŭ tóte le făcea.
Decĭ, după aşa cercare,
Călăreţulŭ socotise de totŭ netrebuitóre,
Pentru unŭ calŭ ca acesta căpeţală saŭ zebală,
Şi scoţĕndu-ĭ din capŭ frâulŭ aŭ eşitŭ la câmpŭ afară.
Iar calulŭ îndată ce pricepù,
A stăpânuluĭ greşală şi că slobodŭ l'aŭ lăsatŭ,
Maĭ întâiŭ elŭ începù,
Să stea gata de sburdatŭ,
Să mérgă maĭ îngâmfatŭ;
Apoĭ capulŭ rădicândŭ,
Cu nările şuerândŭ,
Şi din cómă scuturândŭ
Aŭ începutŭ maĭ repede să păşască,
Făr a aştepta stăpânulŭ să-ĭ poruncéscă.
Şi în sfârşitŭ, vĕḑĕndŭ că nu póte să-lŭ popréscă,
S'a aprinsŭ sângele 'ntr'însulŭ, ochiĭ luĭ s'aŭ înfocatŭ,
Şi l'a fugă a plecatŭ.

Alérgă pe câmpulŭ netedŭ, svârle, se aruncă iute,
De-a stăpânuluĭ poruncă nicĭ nu vrea sĕ maĭ asculte,
Care în zadarŭ vrea iarăşĭ cu grijă şi cu sfială
Să-ĭ pue în botŭ zăbală.
Dar calulŭ maĭ rĕŭ se 'ntărîtă, şi-lŭ trântesce din spinare,
Şi apoĭ singurŭ ca vêntulŭ, făr cea maĭ mică sfială,
Fuge peste dealŭ în pripă;
Şi a se oprì nu póte, până ce-a căḑutŭ în rîpă,
Şi de mórte s'a stâlcitŭ.
Decĭ călăreţulŭ, aflândŭ de mórtea caluluĭ sĕŭ,
Amarŭ l'aŭ bocitŭ,
Plângêndŭ
Şi ḑicêndŭ:
Iubite calŭ, eŭ sunt vina acestuĭ sfîrşitŭ alŭ tĕŭ,
Căcĭ să nu fi scosŭ eŭ frâulŭ şi zăbala dela tine,
Şi tu nu perdeaĭ viéţa, şi nicĭ mĕ stălceaĭ pe mine.

Orĭ cât de bună să fie libertatea multŭ dorită,
Dar este de stricăciune,
Poporuluĭ ce o are, când nu este îngrădită,
Cu aşezĕmînturĭ bune.

Clevetitorulŭ şi Şérpele.

Pentru dracĭ geaba bârfescŭ,
Că eĭ dreptate şi lege n'ar fi păzindŭ nicĭ ca cum,
Insă şi eĭ adevĕrulŭ câte odată iubescŭ,
Precum dovedesce pilda ce vĕ voiŭ spune acum.
O dată în iadŭ la o serbare,
Când se născuse Atila saŭ Neron,
Saŭ póte şi Napoleon,
Nu potŭ ḑice cu încredinţare,
Dar orĭ-când să se fi întîmplatŭ,
Noĭ scimŭ însă că satana aşa ḑile le-a serbatŭ
Cu deosebită pompă şi nespusă bucurie.
Decĭ la acelŭ mare praznicŭ
Clevetitorulŭ în tovărăşie
Cu şérpele plécă;
Şi cu a lorŭ mersŭ grabnicŭ,
Vrea unulŭ pe altulŭ să întrécă,

Certându-se amândoĭ fierbinte,
Care se cade se mérgă dintre eĭ maĭ înainte.
Decĭ noĭ scimŭ că preferenţa în iadŭ acela o are,
Ce-a făcutŭ maĭ multŭ rĕŭ
Aprópeluĭ sĕŭ.
Aşa dar în a lorŭ sfadă întărîtată şi cumplită,
Clevetitorulŭ fălesce a sa limbă otrăvită,
Iar şérpele dovedesce că a sa îĭ întreită;
Şi neputêndŭ ca să rabde deosebirea ce-ĭ făcea,
Se silia de întrecea
Pe clevetitorŭ.
Decĭ iată clevetitorulŭ cam înapoĭ rĕmâindŭ,
Berlebulŭ însă ce este în tartarŭ stăpânitorŭ
Acésta n'a suferitŭ,
Şi pe şérpe înapoĭ împingêndŭ,
Aşa i-a grăitŭ mâniosŭ:
«Măcarŭ că slujbelorŭ tale eŭ sunt prea îndatoritŭ,
«Multŭ rĕŭ în lume făcêndŭ
«Alŭ tĕŭ muşcatŭ veninosŭ,
«Căcĭ de multe orĭ omorĭ pe ceĭ ce nu-ţĭ daŭ pricină;
«Insă a ta limbă este atuncĭ primejduitóre,
«Când te aflĭ pe aprópe...
«Dar clevetitorulŭ protie are,
«Căcĭ elŭ făr' de nicĭ o milă,
«Pe toţĭ cu a sa limbă veninéză şi împunge,
«Şi nu numaĭ celŭ de aprópe nu póte de elŭ scăpa,
«Dar a luĭ limbă ajunge,
«Peste munţĭ şi peste mare,
«Şi pe omulŭ ce trăesce şi pe acelŭ care móre,
«Şi pe însuşĭ Dumnedeŭ.
«Apoĭ fiind-că elŭ este decât tine multŭ maĭ rĕŭ,
«Tărăsce-te după dînsulŭ, şi să nu-ţĭ trécă prin minte,
«Că decât clevetitorulŭ veĭ avé maĭ multă cinste,
Nu numaĭ în iadŭ fiindŭ,
Dar şi pe pămîntŭ trăindŭ.

4. Alexandru Donicĭ.

(1806—1866)

Alexandru Donicĭ s'a născutŭ în Basarabia la moşia părintéscă Stânca. Işĭ făcù studiile în Rusia într'unŭ institutŭ particularŭ, apoĭ intră în şcóla de cadeţĭ, de unde eşi ofiţerŭ. In urmă veni la Iaşĭ şi intră în magistratură, dar se consacră poesieĭ şi anume fabuleĭ, pe care o cultivă până la 1866, când muri.

Elŭ a scrisŭ în versurĭ fabule, cele maĭ multe imitaţiĭ şi traducerĭ.

Dela d-lŭ Al. Papadopolŭ Calimachŭ, membru alŭ Academieĭ Române, am aflatŭ că ar fi rĕmasŭ dela Donicĭ încă bucăţĭ până acum inedite. D-lŭ Papadopolŭ crede că aceste bucăţĭ trebue să fie originale şi póte cam muşcătóre, de aceea autorulŭ nu le-a publicatŭ pe acele vremurĭ, când unŭ poetŭ trebuia să se adreseze nu la muză ca să-lŭ inspire, ci la stăpânire ca să-ĭ dea voe să cânte.

Din fabulele luĭ Al. Donicĭ

Greerulŭ şi Furnica.

Greerulŭ în desfătare,
Trecêndŭ vara cu cântare,
De odată se trezesce
Că afară viscolesce,
Iar elŭ de mâncatŭ nu are.
La vecina sa furnică,
Alergândŭ cu lacrimĭ pică,
Şi se rógă să-ĭ ajute,
Cu hrană să-lŭ împrumute,
Ca de fóme să nu móră,
Numaĭ pân' la primăvară.
Furnica l'a ascultatŭ,
Dar aşa l'a întrebatŭ :
— «Vara când eŭ adunamŭ,
«Tu ce făceaĭ ?» —«Eŭ cântamŭ
«In petrecere cu toţiĭ.»
«Aĭ cântatŭ ! îmĭ pare bine,
«Acum jócă dacă poţĭ,
«Iar la vară fă ca mine.»

Lupulŭ şi Cuculŭ.

«Rĕmâĭ sănătosŭ vecine!»
A ḑisŭ lupulŭ către cucŭ,
«Aceste ţĕrĭ de rĕŭ pline
«Le părăsescŭ şi mĕ ducŭ,
«Nu maĭ potŭ trăi aice,
«De omŭ, câne prigonitŭ:
«In Arcadia, ferice!
«Este codru de trăitŭ.

«Unde aurita vreme
«Împĕrățesce de plinŭ,
«Unde lupulŭ nu se teme
«De năpastele ce-ĭ vinŭ.
«Acolo nu sunt rĕsbóie,
«Toțĭ în pace viețuescŭ:
«Omulŭ este blândŭ ca óie,
«Iar cânii nicĭ hămăescŭ.»
— «Cale bună mĕĭ vecine !
«Dar te rogŭ să-mĭ spuĭ curatŭ:
«Năravulŭ nu-țĭ ieĭ cu tine?
«Și colțiĭ aĭ lepĕdatŭ!» —
« — Să-ĭ lepĕdŭ! da cum se póte!»
— «Apoĭ ține minte, frate,
«Că la viitórea iarnă,
«Aĭ să rĕmâĭ fără blană.»
Și așa s'a întîmplatŭ,
Precum cuculŭ i-aŭ cântatŭ.
Intre ómenĭ iar sunt uniĭ
Cu colțĭ de lupŭ înzestrațĭ:
Orĭ în care parte-a lumiĭ
Eĭ vorŭ fi totŭ ne'mpăcațĭ.

Gânscele.

Cu o prăjină mare
Țĕranu gânsce de vîndare
Mână la târgŭ
Și dreptŭ să ḑicŭ:
In cârdulŭ gânscelorŭ, spre buna îndemnare,
Grăbindŭ la ḑi de târgŭ, bătea adesŭ cam tare.
(Dar unde de câștigŭ saŭ pagubă s'atinge,
Nu numaĭ gânscele și omenirea plânge).
Eŭ nu vinovățescŭ țĕranu nicĭ de cum;
Iar gânscele altŭ-felŭ acésta judeca,
Și întâlnindu-se cu-unŭ trecĕtorŭ pe drumŭ,
Așa striga:
«A! ce necazŭ, ce osândire!
«Asupra gânscelorŭ, ce crudă prigonire!
«Privesce, unŭ țĕranŭ cum bate jocŭ cu noĭ;
«De astă nópte elŭ ne mână de-napoĭ.
«Luĭ, nătărăuluĭ, nu-ĭ trece nicĭ prin minte,
«Că are datorie a ne arăta cinste;
«Căcĭ noĭ ne tragemŭ dreptŭ din némulŭ celŭ slăvitŭ,
«Ce Capitolia din Rom'aŭ isbăvitŭ!
«Romaniĭ mulțumițĭ aŭ pusŭ și sĕrbătóre,
«Pentru așa a lorŭ prea vrednică urmare.»
— «Și voĭ totŭ cu acésta vrețĭ
«A lumiĭ slavă să avețĭ?»
A ḑisŭ acelŭ drumețŭ.

— «Strămoşiĭ noştri....» — «Sciŭ,
«Darŭ eŭ la vorba mea să viŭ:
«Ce faptă vrednică, voĭ aţĭ făcutŭ în lume?»
« —Nimica, însă noĭ...»
— «Că numaĭ de fripture voĭ
«Sunteţĭ şi bune!
«Lăsaţĭ dar pe strămoşĭ în pace.
«Cu fapta e cinstitŭ acelŭ care o face.»

Acéstă fabulă a lămurì se póte,
Dar gânscele să nu se'ntarte.

Vulpea şi Bursuculŭ.

— «Da din cotro şi unde,
«Alergĭ tu aşa iute?»
Bursuculŭ întâlnindŭ pe vulpe-a întrebatŭ.
— «Oh, dragă cumĕtră, amŭ datŭ peste pĕcatŭ.
«Sunt iată, surgunită!
«Tu sciĭ că eŭ am fostŭ în slujbă rînduită
«La o găinărie,
«Cu trebile ce-aveamŭ, odihna-mĭ am lăsatŭ,
«Şi sănătateamĭ-am stricatŭ.
«Dar totŭ eŭ am cădutŭ în grósnică urgie,
«Pe nisce pârĭ nedovedite,
«Precum că luamŭ mite.
«Tu singurŭ marturŭ eştĭ, în adevĕrŭ să spuĭ
«De m'aĭ vĕdutŭ cum-va, măcar cu vre unŭ puiŭ?»
— «Nu, dragă cumĕtre; dar când ne întâlniamŭ,
«Eŭ cam adesŭ vedeamŭ:
«Că tu pe botişorŭ
«Aveaĭ şi pufuşorŭ». —
Se întîmplă şi la noĭ de vedĭ,
Cum altulŭ, avêndŭ locŭ, aşa se tânguesce,
In cât îţĭ vine maĭ să-lŭ credĭ,
Că abia din léfă se hrănesce.
Dar astădĭ butcă, mâne caĭ,
De unde óre-ĭ vinŭ? şi când ar vré să staĭ,
Să-ĭ facĭ curată socotélă
Pentru venitŭ şi cheltuială,

N'aĭ ḑice ca bursuculŭ: că are pufușorŭ
Pe botișorŭ?

Momița și douĕ Mâțe.

In a momițelorŭ țéră,
(Ce maĭ nu are hotară),
Odată judecătóre
Era o momiță, care
Chibzuia cu scumpĕtate
Cumpĕna cea de dreptate
Și iată că la momițe,
Se arată douĕ mâțe,
Zgâriate, încruntate,
In prigonire de mórte,
Părăsindŭ alŭ sĕŭ locașŭ,
Pentr'unŭ bulgăre de cașŭ.
Una strigă: «Socotesce!
«Cașu eŭ l'amŭ fostŭ ochitŭ.»
Alta țipă: — «hotăresce!
«Cașu eŭ l'amŭ dobânditŭ.»
«Stațĭ!» le ḑise lorŭ momița,
«In cumpĕna de dreptate
«Se va lămuri ființa
«Pricinĭ de cașŭ urmate.»
Apoĭ cașu dreptŭ în douĕ
Rupêndu-lŭ ea prea frumosŭ,
A pusŭ între amêndouĕ
Cumpene câte unŭ boțŭ,
Dar când cumpĕna ridică,
Vede c'o parte-ĭ maĭ mică;
Mușcă, cércă, chibzuesce,
Și bine nu nimeresce.
Acum partea cea mușcată
Nu trăgea ca ceea-laltă.
Mușcândŭ iar din acea grea,
Tocmaĭ dreptŭ nu nimerea.
Și așa pân' în sfîrșitŭ,
Totŭ în cumpene a trasŭ;
Iar mâțele s'aŭ trezitŭ;
Că din cașŭ n'a maĭ rĕmasŭ.

Calulŭ și Călărețulŭ.

Unŭ vrednicŭ călărețŭ
Avea unŭ calŭ prea blândŭ și bine învĕțatŭ;
Iar singurŭ elŭ semețŭ
Și despre calŭ încredințatŭ
A vrutŭ să facă o încercare:
Ca fără frâŭ călare
Să iasă la primblare.
De-odată calulŭ a pornitŭ
La pasŭ încetișorŭ;
Dar când a înțelesŭ, că n'are frâŭ strunitŭ,
A prinsŭ a maĭ juca, a merge maĭ ușorŭ,
Apoĭ luându-șĭ vêntŭ,
Săria, svârlia fugêndŭ,
In cât pe călărețŭ l'a trântitŭ elŭ josŭ;
Iar singurŭ a plecatŭ la fugă maĭ vîrtosŭ

Pe văĭ, pe déluri, prin ponóre,
Și dândŭ de o rîpă mare,
S'a sdruncinatŭ de totŭ.
Stăpânulŭ a aflatŭ în urmă calulŭ mortŭ,
Șĭ-a ḑisŭ: «Sĕrmane calŭ, pe cruda ta peire
«Eŭ însu-mĭ țĭ-amŭ gătitŭ.
«Tu sub povĕțuire
«A frâuluĭ strunitŭ,
«Eraĭ prea blândŭ și bunŭ, și nicĭ nu mĕ trânteaĭ,
«Nicĭ capulŭ nu-țĭ rupeaĭ.»

Și slobodenia, câtŭ e de desfătată,
Dar când la unŭ norodŭ nu are
A sa mĕsură înțeléptă:
Se face primejduitóre.

5. Antonŭ-Pann.

(1797—1854).

Se scie până acuma că elŭ s'a născutŭ la Slidven în Bulgaria, pe la 1797, și că tatălŭ sĕŭ era meseriașŭ — arămarŭ orĭ căldărarŭ. Totușĭ, deși născutŭ în Bulgaria, nu scimŭ cu siguranță dacă era bulgarŭ orĭ românŭ. Se găsescŭ prin scrierile luĭ întorsăturĭ sintactice carĭ nu sunt românescĭ, dar chiar Româniĭ de prin țĕrile străine potŭ să facă asemenea greșelĭ, maĭ alesŭ când maĭ sciŭ și alte limbĭ străine. Antonŭ Pann scia limbile română, slavă, turcă și grécă, așa încât acésta nu póte fi o dovadă că elŭ era bulgarŭ, maĭ vîrtosŭ când veḑĭ câtŭ de multŭ materialŭ limbisticŭ și câtŭ de multe forme cu înțelesurĭ adâncĭ cunósce elŭ: pentru că dînsulŭ nu numaĭ că scie românesce, ci simte chiar greșalele carĭ le facŭ străiniĭ, precum și Româniĭ din alte țĕrĭ: așa elŭ imitéză vorba stricată a némțuluĭ, a grecululuĭ și a românuluĭ ardeleanŭ. Se maĭ póte apoĭ că cele maĭ multe greșelĭ să fie din causa tiparuluĭ, căcĭ din causa tiparuluĭ în multe locurĭ se vĕdŭ versurĭ întregĭ schilodite. Se póte ca pe vremea pe când scria elŭ să fi făcutŭ greșelĭ de rimă, să fi trecutŭ cu vederea hiaturĭ și alte greșelĭ de acele pe

carĭ poeţiĭ le numescŭ licenţe poetice, dar greșelĭ de mĕsură și de ritmŭ atâtŭ de multe câte se găsescŭ în scrierile luĭ, nu se póte să le fi făcutŭ elŭ, care era unŭ fórte bunŭ musicantŭ.

In 1812 Antonŭ Pann (care avea 15 anĭ), fu luatŭ de către Rușĭ în robie împreună cu tótă familia și dușŭ în Rusia sudică, unde fu luatŭ în armată și sluji câțĭ-va anĭ ca musicantŭ, până când într'o ḑi mulţumitŭ de dragostea muscăléscă, apucă drumulŭ Galaţuluĭ și veni în România. Gândulŭ sĕŭ la începutŭ era să se întórcă la Slidven, dar pe de o parte începêndŭ a se deprinde aice în ţéră, iar pe de altă parte auḑindŭ de barbariile Turcilorŭ, se întîmplă cu dînsulŭ ca și cu mulțĭ carĭ vinŭ în România:

Viĭ s'o veḑĭ, să staĭ unŭ ceasŭ
Și rĕmâĭ, ca bunŭ rĕmasŭ.

Antonŭ Pann se statornicesce în Bucurescĭ, unde trăesce dândŭ lecţiĭ de cântărĭ bisericescĭ, de musica orientală și cântândŭ la biserică.

Ca bunŭ musicantŭ începù d'întâĭ a pune pe note diferite cântece populare, pe carĭ le aduna din auḑite, precum este «Sĕrmănica turturea» și altele, iar maĭ pe urmă începù să compună elŭ însușĭ și musică și poesiĭ. Așa începù elŭ a scrie. Activitatea luĭ literară și artistică se desfășură între 1830 și 1854. Contimpuranŭ cu Thiers, cu Daniel O Connel din Anglia, cu Kossuth din Ungaria, pe când uniĭ punŭ la cale revoluţiĭ și schimbărĭ repeḑĭ, Antonŭ Pann lucréză în liniște și ridică cu încetulŭ celŭ maĭ rarŭ și maĭ preţiosŭ monumentŭ, care dovedesce spiritulŭ, puterea de judecată și vitalitate a poporuluĭ românŭ, căcĭ proverbele și anecdotele nu sunt decât resultatulŭ observaţiuniĭ poporuluĭ: în ele se cuprinde filosofia populară.

In 1847, pentru a ușura maĭ multŭ tipărirea scrierilorŭ sale, fundă și o tipografie.

Scrierile luĭ sunt fórte numeróse și fórte variate.

Elŭ muri la 1854 de tifosŭ, și fu înmormîntatŭ la biserica Lucacĭ.

Din fabulele luĭ Anton Pann :

Șórecele.

Unŭ șórece mare anume Gherlanŭ
Peste tótă glóta fiindŭ căpitanŭ,
Atâtŭ se mândrise, precum povestescŭ,
Incât îșĭ uitase némulŭ șoricescŭ.
Și vrêndŭ să se 'nsóre elŭ nu gândea altŭ,
Decât să iea fată de némŭ maĭ înaltŭ.
Cugetândŭ acésta, și totŭ cercetândŭ,
Pe bĕtrâniĭ șórecĭ mereŭ întrebândŭ,
Află că maĭ mare, dintre câte sunt,
E sórele singurŭ slăvitŭ pre pămîntŭ.
Și precum se vede frumosŭ, strălucitŭ,
Și fată întocmaĭ are negreșitŭ.
Audindŭ Gherlanulŭ nu sta nicĭ de cum,
Ci cât maĭ îngrabă s'a gătitŭ de drumŭ.
Luă óste multă, întocmi alaiŭ :
Poruncindŭ să pórte zaherea, mălaiŭ,
Plecă către sóre împompatŭ astŭ-felŭ,
Șórecĭ ca lăcuste sburândŭ după elŭ.
Mergêndŭ di și nópte sfera aŭ pĕtrunsŭ,
Și la naltulŭ sóre s'a vĕdutŭ ajunsŭ.
Sórele îndată pe mândrulŭ Gherlanŭ
L'a priimitŭ tocmaĭ ca pe-unŭ căpitanŭ.
I-a vorbitŭ cu cinste și l'a întrebatŭ
Să vie la dînsulŭ cum s'a întîmplatŭ?
Gherlanulŭ atuncea, complimentŭ făcêndŭ,
Către elŭ rĕspunse în astŭ-felŭ dicêndŭ :
«Luminate sóre alŭ naltuluĭ cerŭ,
«De-țĭ facŭ supĕrare, iertăciune 'mĭ cerŭ.
«Eŭ sunt, cum sciĭ bine, marele Gherlanŭ,
«Care peste șórecĭ sunt adĭ căpitanŭ,
«Și am bogăție, trăescŭ fericitŭ,
«Numaĭ despre una sunt nemulțămitŭ,
«Că nu găsescŭ fată după placulŭ meŭ,
«Cu némŭ de potrivă-mĭ să mĕ 'nsorŭ și eŭ,
«Dorescŭ să am socru de némŭ maĭ de sus,
«Putemicŭ în lume, la alțĭ nesupusŭ.

«D'aceia la tine dintr'atâtŭ locŭ viŭ,
«Că toţĭ de maĭ mare pe tine te sciŭ.»
Sórele rĕspunse la alŭ sĕŭ cuvîntŭ :
«O mare Gherlane! precum ḑiseşĭ sunt
«Inaltŭ şi puternicŭ, de toţĭ mĕ slăvescŭ,
«De nimenĭ n'am frică, precum voiŭ trăescŭ,
«Dar cum se ivesce unŭ norŭ cât de micŭ,
«Eŭ atuncĭ îndată totŭ chiefulŭ îmĭ stricŭ.
«Căcĭ se pune 'ndreptu-mĭ, fără a-ĭ păsa
«Şi mĕ întunecéză cu puterea sa,
«Mĕ face să nu potŭ vedé pre pămîntŭ.
«Luĭ fără de voie-mĭ ca unŭ supusŭ sunt.»
Auḑindŭ Gherlanulŭ pe sóre astŭ-felŭ
Cum că se supune de unŭ norŭ şi elŭ,
De a-ĭ cere fata nicĭ nu pomenì.
De'ndată se'ntórce şi la norŭ venì.
Pe carele norulŭ dacă l'a vĕḑutŭ
Şi îĭ făcù cinste cum i s'a căḑutŭ,
L'a întrebatŭ ḑicêndu-ĭ : cum s'a întîmplatŭ
Să vie la dînsulŭ din locŭ depărtatŭ ?
Gherlanulŭ îĭ ḑice: «O slăvite norŭ!
«Am venitŭ la tine că voiŭ să mĕ 'nsorŭ,
«Şi cautŭ copilă de némŭ maĭ de sus,
«Să nu fie 'n lume nimĕruĭ supusŭ.
«Tu dar maĭ puternicŭ decât alţiĭ eştĭ,
«Că şi chiar pe sóre poţĭ să-lŭ biruescĭ:
«Cum te puĭ îndreptu-ĭ ìlŭ întunecescĭ,
«Pe locŭ îl acoperĭ şi-lŭ nimicnicescĭ.»
«O mare Gherlane! norulŭ a rĕspunsŭ,
«Cea ce se vede nu e de ascunsŭ.
«Dreptŭ eŭ sunt puternicŭ, după cum ḑiseşĭ,
«De stingŭ şi pe sóre cu aburi-mĭ deşĭ
«Dar cum se ivesce unŭ cât de micŭ vêntŭ,
«Eŭ trebuĭ de 'ndată să fugŭ de-unde sunt.
«Suflă, mĕ gonesce, să nu-ĭ staŭ în drumŭ,
«Şi mĕ risipesce tocmaĭ ca pe unŭ fumŭ.»
Auḑindŭ Gherlanulŭ că şi norulŭ chiar
Altuia maĭ mare este supusŭ iar,
Se pogóră 'ndată la marele vêntŭ,
Care atunce gróznicŭ sufla pe pămêntŭ.

Priimindu-lŭ vêntulŭ într'alŭ sĕŭ palatŭ
Și d'a luĭ venire fiindŭ întrebatŭ,
Incepù Gherlanulŭ și la dînsulŭ iar
Să-ĭ ḑică întocmaĭ ca și la norŭ chiar.
Ilŭ făcu că este puternicŭ în duhŭ,
Incât risipesce noriĭ din vĕzduhŭ.
Vêntulŭ îĭ rĕspunse: «așa este, sunt,
«Tare și puternicŭ dup'alŭ tĕŭ cuvîntŭ.
«Eŭ risipescŭ noriĭ în aerŭ când sborŭ,
«Cutremurŭ pămîntulŭ, copaciĭ doborŭ,
«Dar e o cetate lângă ea c'unŭ plopŭ,
«Ce este zidită maĭ dela potopŭ,
«Fiindŭ pustiită de nisce tiranĭ,
«O batŭ și eŭ de sunt douĕ miĭ de anĭ,
«Și nu am ce-ĭ face, nu o potŭ da josŭ,
«Puterea-mĭ supune deși sunt vîrtosŭ.»
Auḑindŭ Gherlanulŭ și pe vêntŭ astŭ-felŭ,
Fără de zăbăvă pleacă dela elŭ,
Ḑicêndŭ întru sine maĭ bine să iea
Pe fata cetățiĭ că-ĭ maĭ tare ea.
Mergêndŭ dar la dînsa fù iar priimitŭ
Ca și pân'acuma întocma cinstitŭ,
Apoĭ între vorbe la 'ntrebărĭ fu pusŭ:
Ce vêntŭ? ce 'ntâmplare aci l'a adusŭ?
Elŭ cu plecăciune pe locŭ a rĕspunsŭ
Și șĭ-a spusŭ totŭ dorulŭ, nimicŭ n'a ascunsŭ.
Maĭ ḑicêndŭ cetățiĭ că ea c'unŭ cuvîntŭ
Este care n'are habarŭ nicĭ de vêntŭ,
Căruia cetatea rĕspunḑêndŭ a ḑisŭ:
«Intr'adevĕrŭ, vêntulŭ de locŭ nu m'a'nvinsŭ,
«Și de acu 'nainte nu-mĭ pasă de elŭ,
«Că pe lângă mine e multŭ mititelŭ,
«Dar se încuibéză pe sub temeliĭ
«O gróză de șórecĭ, vr'o câte-va miĭ,
«Ș'atâtŭ mĕ găŭriră, totŭ săpândŭ de rîndŭ,
«Incât dintr'acésta credŭ să caḑŭ curândŭ.»
Auḑindŭ Gherlanulŭ ḑice: «așa dar
«Tótă-a mea umblare a fostŭ în zadarŭ,
«Cum vĕḑŭ eŭ șóreciĭ într'adevĕrŭ sunt
«Némulŭ celŭ puternicŭ pe acestŭ pămîntŭ.

«O cât făr de minte și prostŭ am fostŭ eŭ!
«Să nu ieaŭ eŭ fată chiar din némulŭ meŭ;
«Ci mě ducŭ la sóre, la norŭ și la vêntŭ,
«Și la cetățĭ slabe, — pe toțĭ să-ĭ descântŭ.»

Calulŭ stătutŭ.

Unŭ calŭ slabŭ, stătutŭ de cale,
Cădutŭ, zăcea într'o vale,
Neavêndŭ nicĭ o putere
Ca sa maĭ stea în picere.
Să sculà câte o dată
Și iar se culcà îndată.
Care vědêndu-lŭ unŭ câne
Leșinatŭ, flămândŭ de pâne,
Ședù lângă elŭ aprópe.
Așteptândŭ ca să-lŭ îngrópe.
Calulŭ gândulŭ pricepêndu-ĭ,
Oftà supěratŭ, dicêndu-ĭ:
«Ce-țĭ pierdĭ vremea lângă mine?
«Nu morŭ, nu, du-te maĭ bine.»
Cânele gura căscându-șĭ
I-a rěspunsŭ, códa, mișcându-șĭ:
«Potŭ ședea eŭ și degébă,
«Că și acasă n'am trébă.»

Cuculŭ și Privighetórea.

Privighetórea micșóră
Stândŭ veselă pe tufșóră
Îșĭ resună cântecelulŭ
Intorcêndu-lŭ în totŭ felulŭ.
Cuculŭ ce abia tăcuse
Și din cucuitŭ stătuse
N'a maĭ pututŭ să-ĭ asculte
Sfărămăturile multe,
Ci necăjindu-se tare
Îĭ dice cu supěrare:
«— N'audĭ tu, pasěre sură,
«Próstă farfară de gură,
«Ce te fărâmĭ într'atâtă
«Cu cântarea-țĭ cea urîtă?
«Astâmpěră-te maĭ bine
«Și stândŭ ascultă la mine,
«S'audĭ odată cântare
«Dulce și cu rěsunare:
«Iar nu supțirĭ gheonghenele,
«Ce n'aŭ nicĭ unŭ hazŭ în ele.»
«— Jupânŭ cucule, ca dise,
«Aeve 'mĭ vorbescĭ orĭ vise?
«De îmĭ totŭ defaimĭ cântarea
«Și îțĭ laudĭ rěsunarea,
«Intr'adevěrŭ aĭ glasŭ mare
«Dar cine la gustŭ îlŭ are?
«Cântarea-țĭ 'e monotónă
«Tótă, tótă o brobónă,
«Cucu, cucu, o scĭĭ una,
«Atâta dicĭ tot-d'a-una.
«Ca să maĭ facĭ vre-o figură
«Nu poțĭ, e datŭ din natură,
«N'aĭ talentŭ în căscătură.
«De cântare nu-țĭ e glasulŭ,
«Eștĭ bun numaĭ să țiĭ basulŭ.»
«— O tu pasěre nerodă!
«Dice elŭ mișcândŭ din códă.
«Nu te ținea 'nfumurată
«Să cânțĭ maĭ bine vr'o dată.
«Ale tale cântecele
«Sunt ca nisce jucărele,
«Că începĭ cu piuita
«Și sfîrșescĭ cu ciripita:

«Piŭ, piŭ, piŭ ciocu-ţĭ deşiră
«Şi cir, cir, cir o ţiĭ şiră,
«Cu aste tu, vaĭ de tine,
«O să mĕ rĕmâĭ pe mine?
«Pĕrerea 'ţĭ este deşartă
«Şi'n zadarŭ te ţiĭ de cértă,
«Ci cere pardonŭ maĭ bine
«Şi te închină la mine.»
— «Eŭ, cucule, nicĭ o-dată,
«Dicea ea ne-supĕrată,
«Nu mĕ lasŭ supusă ţie,
«De o fi dreptulŭ să se ţie.
«Iar cântarea-mĭ de nu-ţĭ place,
«Te rogŭ să mĕ laşĭ în pace.»
— «Ba, dice elŭ, voiŭ acuma
«Să-ţĭ spuĭ că nu voescŭ gluma.
«Voiŭ, dicŭ, acuma îndată
«Să mergemŭ la judecată,
«Ş'acolo spuindŭ pricina,
«Să ni se alégă vina,
«Să vedemŭ care pe care
«Va rĕmânea la cântare,
«Şi din noĭ amêndoĭ cine
«Va lua în nasŭ ruşine.
Dice ea: — «Cucule, dragă,
«Dar cine să ne alégă?
«Cine socotescĭ că are
«Audŭ maĭ bunŭ la cântare?»
Iar elŭ, privindŭ prin totŭ loculŭ,
Dice, arătândŭ cu cioculŭ:
— «Iată acelŭ ce se vede
«Păscêndu-se prin livede
«Cu urechĭ marĭ ardicate
«Şi pórtă samarŭ în spate
«Incărcatŭ cu alte multe;
«Acela să ne asculte.»
Atuncĭ, zburândŭ de odată
Ş'ajungêndŭ la elŭ îndată
L'aŭ făcutŭ să înţelégă
Că este pusŭ să alégă

Pe celŭ ce cântă maĭ bine,
Ascultândŭ cum se cuvine.
Dicêndŭ acésta 'ncepură
Care cum să pricepură,
Cântară, se frămîntară;
Şi sfârşindŭ îlŭ întrebară:
Care din doĭ i se pare
A avé dulce cântare?
Le rĕspunse dobitoculŭ:
— «Cuculuĭ i maĭ bunŭ cioculŭ,
«Elŭ cântă cu rĕsunare
«Şi glasu-ĭ maĭ multŭ gustŭ are.»
Sĕraca privighetóre,
Iĭ venia să se omóre,
Vĕdêndu-se defăimată
Şi de măgarŭ ruşinată.
Dar, însă, ciobanulŭ care
Se afla în ascultare
Stândŭ rezematŭ pe o cóstă
Vĕdêndŭ alegerea próstă
Ce măgarulŭ o făcuse
Şi luĭ cuculŭ îĭ plăcuse,
Incepù cu vorbă mică
Privighetoriĭ să-ĭ dică:
— «O tu pasĕre frumósă
«Cu glăsuire duiósă,
«Inimă rea nu-ţĭ maĭ face,
«Ci cântă veselă în pace,
«Lasă pe cucŭ să rĕmâie
«De măgarŭ să se mângâie;
«Iar tu vin de-mĭ cântă mie,
«Că nu te daŭ pe o mie.
«De multe orĭ în viéţă
«Cântarea-ţĭ cea cu dulcéţă
«M'a făcutŭ să staŭ din fluerŭ,
«Ne-vrêndŭ la oĭ să le şuerŭ,
«Şi nicĭ să mĕ ducŭ nu-mĭ vine
«Numaĭ să ascultŭ la tine.»
Acestea dicêndŭ ciobanulŭ,
Se 'ntristă cuculŭ sĕrmanulŭ;

Iar dulcea privighetóre
N'a maĭ vrutŭ să se omóre,
Ci de ciobanŭ mângâiată
Mulţumindu-ĭ sbură 'ndată.

Iarna, Vêntulŭ şi Cojoculŭ.

Iarna ca mucrea rea,
După cum i se părea,
Cu vêntulŭ se dispută
Şi ḑicêndŭ îlŭ descântă
Că tu eştĭ unŭ ăla micŭ,
Cum am ḑice unŭ nimicŭ,
Cum mĕ veḑĭ începĭ te umfli,
Alergĭ, ostenescĭ îmĭ sufli,
Bombănescĭ şi băăăescĭ,
Te înalţĭ sus, jos te târescĭ.
Ca cine te va vedé
De frică cinste să-ţĭ dea.
Şi 'n zadarŭ aste le facĭ,
Maĭ bine ar fi să tacĭ,
Pentru că eŭ sunt ce sunt,
Eŭ stăpânescŭ pe pămîntŭ.
Vêntulŭ rĕspunḑêndŭ i-a ḑisŭ:
— Ţie asta 'ţĭ este visŭ,
Căcĭ, eŭ nu sunt de nimicŭ,
Ci cum veḑĭ sunt un voinicŭ.
Eŭ cu putere când sborŭ
Gardurĭ, case jos doborŭ.
Eŭ facŭ pe ceĭ lenevoşĭ
Să umble maĭ inimoşĭ,
Facŭ pe toţĭ să-mĭ dea respectŭ
Strângêndu-şĭ haina la pieptŭ,
Pe ḑi de nu se smerescŭ
Eŭ pe locŭ îĭ căciulescŭ,
Şi la orĭ-cine voescŭ
Până la piele-ĭ rĕsbescŭ.
Tremurŭ, tremurŭ c'unŭ cuvîntŭ
Toţĭ de mine pre pămîntŭ.
— Iar unŭ peticŭ de cojocŭ,
Stândŭ asvîrlitŭ într'un locŭ
Şi acestea auḑindŭ,
A rĕspunsŭ pe locŭ zîmbindŭ:
— Ce ḑicĭ? ce ḑicĭ? jupânŭ vêntŭ,
Că aĭ fi tu pre pămîntŭ?
— Elŭ ḑice: ia ce voescŭ,
Eŭ cu tine nu vorbescŭ.

Vulpea şi Lupulŭ.

O vulpe rĕŭ stricătóre
Ducêndu-se 'n vênătóre
Intâlnì în drumŭ p'o vale
Pe cumĕtru lupŭ în cale
Şi-ĭ ḑise, rînjindŭ măsele:
— Cale bună cumetrele.
Dar încotro, până unde?
— Ia pân'aci, îĭ rĕspunde.
Mĕ ducŭ pân' la o vecină
Să 'ngrijescŭ de vr'o găină,
Dar tu ce ţĭ-aĭ lăsatŭ casa?
—Amŭ plecatŭ să daŭ cu plasa
Colea 'n acea cotenéţă
Să vĕḑŭ n'oiŭ vêna vr'o raţă?
Ḑise astă-laltă iară:
— Aideţĭ împreună dară,
Şi gâinĭ raţe orĭ ouĕ
Le vomŭ împărţì în douĕ.
— Bine aide! şi plecară,
Vênară pe cât vênară,
Şi după ce împărţiră
Tóte câte le hoţiră,
Când cu ele se 'ncărcară
Şi pe la casă plecară

Incepură să-șĭ ureze
Sănătoșĭ să ospěteze :
— Nópte bună cumetrele
Feri-te-arŭ sfîntulŭ de rele.
— Îțĭ mulțumescŭ cumetriță,
Domnulŭ bine să-țĭ trimiță,
Ne-am folositŭ astă séră,
Dar unde ne 'ntâlnimŭ iară?
— Dise ea: — fără greșală
La putina cu-argăsélă.

* * *

Dreptŭ este și prea firesce
Că hoțŭ cu hoțŭ se întâlnesce
Maĭ lesne în pușcărie
Decât în negustorie.
Dar bețivŭ cu bețivŭ unde?
Iacă și elŭ ne rĕspunde:
Unde-mĭ tórnă să-mĭ udŭ gâtulŭ
Și îmĭ maĭ petrecŭ urîtulŭ.
Așa și altŭ prin urmare,
Maĭ lesne 'ntâlnirea 'șĭ are
Unde 'lŭ trage pe elŭ ața
Ca să-șĭ petrécă viéța.

Pisicele și Cotoiulŭ.

Douĕ pisicĭ într'o casă, surorĭ, frațĭ veĭ să le dicĭ.
In cămară după masă intrândŭ ca nisce pisicĭ,
Mirosiră, cotoliră din talerŭ în talerașŭ
Și 'ntre altele găsiră și o felie de cașŭ.
Sarŭ amêndouĕ d'odată, asupra-ĭ se grămădescŭ,
Pentru elŭ vorŭ să se bată, facŭ gură, se gâlcevescŭ.
Și una și alta rele, mârîia și miuia,
Să-lŭ împarță între ele nicĭ de cum nu se 'nvoia.
Și ca să nu se maĭ certe, mergŭ la cotoiŭ, cerŭ la elŭ
Ca prin drépta judecată să le 'mpace la unŭ felŭ.
Cotoiulŭ ca unŭ cu minte, le-a disŭ: — nu vĕ maĭ certațĭ,
Ce folosŭ miĭ de cuvinte? eŭ sciŭ cum vĕ împĕcațĭ:
Care le împacă tóte e cumpĕnă pre pămîntŭ,
Și împotriva-ĭ nu póte nimenĭ să dică cuvîntŭ.
Dicêndŭ aceste apucă și cumpenele pe locŭ.
Cerŭ cașulŭ să-ĭ aducă, îlŭ rupe dreptŭ prin mijlocŭ
Pune într'o parte ș'alta cașulŭ celŭ în douĕ frîntŭ,
Inalță cu mâna 'ndată cumpĕna de la pămîntŭ,
Dacă vede că într'o parte atârnă maĭ greŭ nițelŭ,
Iea din ceea-laltă parte și mușcă ceva din elŭ.
Ilŭ pune iar, iar ridică, acum dincócĭ greŭ vĕdêndŭ,
Mușcă și d'aci nițică ca să potrivéscă vrêndŭ.
Apoĭ iar și iar și iară, când aci când colea greŭ,
Vrêndŭ lorŭ rĕŭ să nu le pară elŭ a mușcatŭ totŭ mereŭ,

Pân'se sătură pe sine și lăsă părţile micĭ,
Atuncĭ le potrivì bine și le dete la pisicĭ.
Ele dar silite fură astŭ-felŭ a se mulţămì,
Dacă minte nu avură singure a-lŭ împărţì.

6. Ioanŭ Heliade Rădulescu.

(1802—1872.)

Heliade, fiulŭ unuĭ căpitanŭ de poterașĭ, s'a născutŭ la 1802 în Târgoviștea. La vîrsta de 12 anĭ a fostŭ trimisŭ la unŭ unchiŭ alŭ sĕŭ să învețe negustoria, dar în curândŭ elŭ fuge din prăvălia unchiuluĭ și spune părinților că vrea să învețe carte.

Intră la Sf. Sava, unde e celŭ maĭ bunŭ școlarŭ alŭ luĭ Gh. Lazărŭ, în loculŭ căruia ajunge în urmă și profesorŭ.

Heliade întemeiază societăți politice, culturale, cum e de pildă *Societatea Filarmonică,* pe care a fondat'o împreună cu Câmpineanu. Elŭ deschide în Muntenia celŭ d'întâiŭ diarŭ politicŭ *Curierulŭ Românescŭ,* din care celŭ întâiŭ No. apare la 1 Aprilie 1829, și duréză până la 1848, și apoĭ publicațiunea literară *Curierulŭ de ambe sexe,* care merge dela 1837 până la 1841.

La 1848 iea parte la revoluție.

Lasă în urmă-ĭ scrierĭ multe și diferite, scrie până și fabule și scrie până la mórte (1872).

Corbulŭ și Vulpea.

Jupânŭ corbulŭ câștigase
Din negoţulŭ ce-apucase
Unŭ bunŭ chilipirŭ de cașŭ
Și cu dînsu'n cĭocŭ se duse
P'unŭ copaciŭ, unde se puse
Ca unŭ omŭ l'alŭ sĕŭ sălașŭ.
Vulpea ca o jupânésă
O cam șterge de pe-acasă,
Și eșise la primblare.
Iar bunulŭ mirosŭ ce are
D'icĭ de colo o îndrepta
Sub copaciŭ și'n sus cătà;
«Jupâne Corbŭ, plecăciune!
«O Dómne, ce frumuseţe!
«Ce pasĕre, ce minune!
«Ce dragŭ de pene mărețe!...
«Dar n'are glasŭ; ce pĕcatŭ!»
Corbulŭ îngâmfatŭ în sine,
Nicĭ de cum nu-ĭ venì bine
Ca Vulpea să-lŭ socotéscă

De mutŭ, saŭ să mi-lŭ vorbéscă
Că-ĭ prostŭ la alŭ sĕŭ cântatŭ.
Lungì gâtulŭ, căscă ciloculŭ
Și 'ncepù a croncăì.
Cașulŭ cădêndŭ, Vulpea-aci,
Cântărețulŭ păți joculŭ.
«Jupânŭ Corbŭ, precum se vede,
«Minte nu maĭ îțĭ lipsesce;
«Și fă bine de mĕ crede,
«Și 'nvață, te folosesce;
«Că de multŭ, fórte de multŭ
«Din punga celorŭ ce-ascultŭ
«Lingușitoriĭ trăescŭ.»

Ciόra privighetόre.

O dihanie de ciόră
Ce-ĭ dedese naiba 'n gândŭ!
Să iea fulgĭ de alte pasĕrĭ
Să iasă la sborŭ cântândŭ!

Iat'o împopoțonată
Și mereŭ se gutuesce,
Ulubésna 'mpestrițată
Rățoitŭ bănănăesce.

Ce nume să-șĭ dea acuma?
Că e lucru însemnătorŭ!
De la nume atârnă tóte
Și trecutŭ și viitorŭ.

Dar ciόra de, e totŭ ciόră
Și astŭ-felŭ se socotea
Nu-șĭ maĭ vedea de locŭ ciocul̆
Și trupulŭ nu-șĭ maĭ simția.

Se gândi cum s'o brodéscă
Și să-șĭ cate vr'unŭ nășicŭ,
Dar nașulŭ ĭ-o da vr'unŭ nume
Ce n'o plăti maĭ nimicŭ.

Haide! singură să vadă
In biserică de cașŭ
Ș'alde popa ș'alde nașŭ,
Ca să fie bine pace.
Fără sfadă, fără price
Rĕmâne dișŭ ce șĭ-o dice.

Se numì privighetóre,
Păsĕruică cântăréță,
Unde cântă pe rĕcóre
Sciĭ colea de diminéță.

Și sburà de bucurie
Biata ciόră când gândea
Că cioroiĭ orŭ s'o ție
De poetŭ și păsĕrea.

Iese-acuma îngâmfată
Și la lume se arată
Și-țĭ începe a cântà.
La 'nceputŭ coțofenéșă
Glasulŭ și-lŭ maĭ subțiéză.
Dar ce-ĭ facĭ? că e totŭ ga!

Țipă «ga!» și ga! rĕsună;
Pĕsările se adună,
Ascultă,—aude gagă!
Să uită nu vede ciόră,
Dihania 'nebunesce
Cântă, cine-o maĭ opresce!

«Sunt, dice, privighetóre
«Și Dumnedeŭ mĭ-a datŭ darŭ;
«Sunt pasĕre sburătóre,
«Care după lângă mine
«Va dice că nu cântŭ bine,
«E mare mare măgarŭ.»

Şi echo rĕspunde: «garŭ!»
Paserile audŭ — garŭ.
In tăcere o ascultŭ,
Se apropie maĭ multŭ;
Fie-care o privesce.
Fie-care îşĭ zăresce,
Fulguleţulŭ, pana sa,
Şi încetŭ ţio desbracă,
Scuipă 'n gură şĭ-apoĭ sbóră.—
Poetulŭ rĕmâne cióră.

Foile şi Cărbunele.

Lâng'o lemnărie, unde sta grămadă
Una peste alta rĕŭ amestecate
Surcele şi aşchiĭ, a secureĭ pradă,
Ţăndărĭ şi gătege, dóge rĕsturnate:
Multe ciopliture
Şi sfărămăture
D'orĭ-ce felŭ de lemne, mobile stricate,
Unŭ grosciorŭ cărbune cât nuca de mare,
Dar viŭ, arḑêndŭ bine, căḑù d'întîmplare
Din hîrbulŭ cu spuza saŭ chiar din lulea
Unuĭ sătênŭ care se ducea acasă
Saŭ să-şĭ facă foculŭ, să-şĭ cate de masă,
Saŭ cine maĭ scie ce trébă avea.
Aci prea aprópe, după drumŭ, nevoĭ
Eraŭ nisce foĭ,
Alŭ cărorŭ stăpânŭ
Era unŭ jupânŭ
Meşterŭ spoitorŭ,
Care spre repaosŭ capu 'şĭ rezemase
Chiar pe lemnărie şi somnu-lŭ furase.
— «Ce sórtă te-aştéptă, sĕrmane cărbune!
«Curândŭ te veĭ stinge şi negru tăciune
«In ḑece minute bunŭ n'a să maĭ fiĭ
«Decât pe perete să scrie cu tine
«Şi să mânjeréscă care cum îĭ vine
«Să facă la pozne draciĭ de copiĭ.
«Dar ce maĭ renume când m'aĭ ascultà
«Eŭ să suflu 'n tine şi tu 'n lemnărie
«Să te oprescĭ ţintă şi să 'ncepĭ a dà
«Colea unŭ focŭ ţépĕnŭ!— Ce maĭ bărbăţie!
«Ce nume ţĭ-aĭ face chiar în istorie!
«Gazetele tóte tare-arŭ bucinà!»

Foile ca Naiba astŭ-felŭ îĭ vorbià.
Și bietulŭ cărbune, ce nu se gândià,
Licărià acuma mereŭ de trufie
Și de bucurie.
N'apucă să ḍică fatalulŭ sĕŭ *da*
Și 'ncepù să sară sub iutea suflare,
Ce în șuerare
Dreptŭ între surcele flacăra 'lŭ mânà.
S'aprinser' acestea, ș'apoĭ lemnăria
Luâ focŭ întrégă, vîlvórea se'ncinge,
Satulŭ e 'n pericolŭ și megieșia
Tótă se deștéptă.
Sórta 'ntrégă a Troieĭ în spaimă aștéptă.
Heĭ! acum veĭ ḍice
C'alŭ nostru cărbune a cătatŭ să fie
Fórte mulțumitŭ?
Sĕraculŭ Pârlice!
Plesnitŭ în scânteie l'acea grozăvie
De totŭ împărțitŭ
Cine-lŭ maĭ cunósce în foculŭ celŭ mare,
Care și maĭ tare
Îlŭ făcù cenușe în vre-o 'nghesuire?
Perì fără nume, fără pomenire!...
Și foile iară cuprinse de focŭ
Lăsate în locŭ
D'alŭ lorŭ jupânŭ meșterŭ, care spăimîntatŭ
A fostŭ și tulit'o din somnŭ deșteptatŭ.
Arseră și ele
Cu lemnŭ și cu pele,
Devenindŭ cenușe fără de suflare.
Iată-vĕ exemplu și dațĭ ascultare
Voĭ care suflațĭ certele civile
Foĭ să nu maĭ fițĭ.
Și voĭ june inimĭ, organe docile,
Care dreptŭ cărbune la suflărĭ servițĭ.
După scelerațĭ
Nu vĕ maĭ luațĭ.

Măceșulŭ și Florile.

Unŭ măceșŭ ghimposŭ, sĕlbaticŭ
De prin locurĭ depărtate,
Nodurosŭ, rîiosŭ, iernaticŭ,
Smulsŭ de crivețe turbate,
Aruncatŭ într'o grădină,
Avuțită, roditóre,
Vrea să prindă rădĕcină
Intre florĭ mirositóre.
Pirŭ avea pe lângă sine,
Buruiană blestemată,
Ce se 'ntinde în miĭ de vine
Incleștată, înțesată,
Și țĕranu 'nțelenesce,
Ilŭ usucă și-lŭ stîrpesce,
Stinge némulŭ d'orĭ-ce flóre,
Suge sugulŭ din livede:
Fructŭ, legumă, abia vede
Muncitorulŭ cu sudóre.
Astea toțĭ le sciŭ prea bine,
Dar măceșu-ĭ mărăcine,
Scițĭ că nu e de vr'o mană.
Specula dar întru sine
Să-șĭ dea nume cu pomană,
(Ceea ce la dînsulŭ suvenire,
Va să dică pomenire).
Dise dar că e de vița
Trandafirilorŭ faimoșĭ,
Să se bucure lelița
Și flăcăiĭ năzuroșĭ,
Ingâmfatŭ d'a luĭ mărime,
Ca unŭ semnŭ de nobilime
Că se trage dela nódă
Și că simte, pătimesce,
La folosŭ obștescŭ gândesce,
Ișĭ puse ș'unŭ *of* în códă
Nodurosulŭ mărăcine
Și credù ca-ĭ stă prea bine.

Of! încóce, of! încolo,
Of! grădina resunà.
Floricele curióse
Una p'alta se 'ntreba.
— Trandafirŭ să fie, lele?
— Nu e trandafirŭ, surato.
— Vaĭ de noĭ de floricele!
— Ce-o maĭ fi de noĭ, cumnato!
— E măceșŭ lua-l'ar naiba,
Viorelele strigară,
E semnŭ rĕŭ că scaiulŭ, sgaiba,
E sĕlbătăcia 'n țéră.
— «Surorĭ bune, dumnia-vóstră
Nu vĕ temețĭ, surățele:
Rugiĭ, noĭ, din firea nóstră,
Și noĭ facemŭ floricele!
Sunt d'o lege 'n astă țéră
De domnulŭ blagoslovită,
La sporŭ mare vĕ invită
Vița mea de din afară
— «Mĕĭ măceșe, mĕĭ măceșe,
Măĭ spióne, măĭ ploscașe,
Dă-ne pace și te cară,
Du-te draculuĭ din țéră.
Eștĭ unŭ procletŭ mărăcine,
Nu ne aducĭ tu vre-unŭ bine.
Pirulŭ ăla e rea piesă!
Unde apucă de 'ncuibéză
Bagă nasulŭ, sfredelesce,
Sapă loculŭ, găuresce,
Dă-ne pace și te cară,
Du-te draculuĭ din țéră!»
Intr'acestea, iată vine
Grădinarulŭ, se așéze
Binișorŭ pe mărăcine
Și 'ntre florĭ să-lŭ încuibeze.
— «Nene, tată, grădinare,
Ea gândesce-te maĭ bine,

La primejdia cea mare
Ce-o să facĭ c'unŭ mărăcine?»
Floricelele strigară
Și fierbinte se rugară:
Ia astupă acea grópă!
Vin' maĭ bine de ne-adapă.
Dă la cióre pe roșcatulŭ
Că aĭ să ne tragĭ pĕcatulŭ!
— «N'auḑițĭ? Tacă-vĕ gura!»
Strigă omulŭ supĕratŭ,
Mie-mĭ trebue răsura:
Voĭ nu scițĭ a ține sfatŭ,
E obrăznicie mare
Să-mĭ ḑicețĭ curatŭ șĭ-anume;
«Gróp' astupă, grădinare,
«Dă la draculŭ pe roșcatulŭ!»
Mĭ-e rușine și de lume
Să-mĭ strigațĭ că tragŭ pĕcatulŭ
Când eŭ iarna, tótă vara,
Ḑi și nópte asudezŭ
Să v'adăpŭ, să vĕ lucrezŭ,
Cât m'a obositŭ povara.
Eŭ voescŭ obșteasculŭ bine
Ș'a grădineĭ avuție;
Eŭ sciŭ și din mărăcine
Să scotŭ florĭ cu măiestrie!
Altoi-voiŭ eŭ răsura
Totŭ cu roze franțuzescĭ,
Trandafirĭ împĕrătescĭ,
Să vĕ tacă vouĕ gura!»
— «Nene, tată, grădinare,
Veḑĭ primejdia cea mare.
D'ar fi trandafirŭ totŭ merge,
Ci vedemŭ ghimpóse verge
Ș'acelŭ *of* grozavŭ din códă
Ce cu trandafirĭ se 'nódă!...
Totŭ maĭ multe scie satulŭ;
E sentimentalŭ spurcatulŭ
Ș'oftătura luĭ rĕŭ pute
Ç'omŭ merge din bute 'n bute.
Nu veḑĭ pirulŭ ce ne-aduce?
N'ar maĭ apuca s'apuce!
E o próstă buriană,
Și se'ntinde pe poiană,
Se prăsesce în grădină,
Ne stinge din rădĕcină!
Ce-țĭ vine cu avuția?
Lasă 'ncolo măestria,
Curcitura, altoirea,
Că totŭ lucru-șĭ are firea:
Măceșulŭ e mărăcine
Ciomăgosŭ și plinŭ de spine;
Flórea este iarășĭ flóre,
Că dă spirtŭ, iar nu duhóre,
Pune-o în peptŭ, la capŭ, pe masă;
Mărăcinĭ nu pune 'n casă.
Vorba, sciĭ de la părințĭ,
Lacrime vĕrsămŭ fierbințĭ,
Noĭ scimŭ rîvna înfocată,
Scimŭ sudórea lăudată;
Prețuimŭ sciința mare,
Nene, tată, grădinare;
Că măceșulŭ e ispită,
E sĕmînță de gâlcévă,
De odihna cumplită:
Vaĭ de noĭ și d'a ta slavă!
Țipă-lŭ peste gardŭ afară,
Mérgă draculuĭ din țéră.
— «Florilorŭ, tăcețĭ acolo,
Că vĕ daŭ cu sapa 'n capŭ.
Amŭ făcute odată grópă
Șĭ-acum cinstea voiŭ să-mĭ scapŭ.
Ce-am făcutŭ nu se desface;
Pân'acum nu s'a maĭ datŭ
Grădinarŭ să céră sfatŭ
De la florĭ. Și dați-mĭ pace!»
Grădinarulŭ ostenitŭ
De atâta gură multă,
Sapa iea, nu maĭ ascultă,
Și s'apucă de săditŭ.

Când totŭ vêntulŭ de apusŭ
Face-o vijelie mare,
Unŭ vîrtejŭ rotéză tare,
Și măcașulŭ sbóră sus!
Peste capŭ ți-lŭ învîrtesce
Amețitŭ ți-lŭ rĕsucesce,
In bucățĭ ilŭ împărțesce
Și la draculŭ ți-lŭ trântesce...
Și'n grădină pace bună,
Grădinarulŭ florĭ adună:
Unulŭ sudă și lucréză,
Altulŭ câmpulŭ însmălțéză,
Unulŭ sapă și plivesce,
Altulŭ fructulŭ însutesce.

Grădinare, grădinare,
Vedĭ de pirŭ a te ferì,
Că îțĭ face muncă mare;
Fugĭ de *of* câtŭ veĭ trăì.
Florilorŭ luațĭ aminte:
Florĭ nevinovate fițĭ!
Nu prea cerețĭ iar cuvinte,
Că nu 'n tóte nemerițĭ!

7. Grigorie Alexandrescu.

(1812—1886.)

Grigorie Alexandrescu s'a născutŭ la Tîrgoviște. Avù de profesorŭ pe Eliade, la sf. Sava, și apoĭ intră în armată, pe care o părăsì în curândŭ pentru a îmbrățoșa politica și literatura.

Alexandrescu a fostŭ poetŭ, a scrisŭ și poesiĭ duióse, dar s'a făcutŭ cunoscutŭ prin satire și fabule politice, în carĭ a reușitŭ atât de bine, că a fostŭ trimisŭ și la închisóre.

In Gr. Alexandrescu se pare că numaĭ sufletulŭ a trăitŭ: avea minte și inimă, iar materie, pungă, nu. A trăitŭ și a muritŭ săracŭ.(1)

Din fabulele luĭ Gr. Alexandrescu:

Elefantulŭ.

In vremea de demultŭ dobitócele tóte,
De împĕratulŭ Leŭ sătule, desgustate,
Îșĭ aleseră lorŭ,
Unŭ altŭ stăpânitorŭ,
Pe domnulŭ elefantŭ cu nasulŭ învîrtitŭ,
Puternicŭ îndestulŭ, dar însă necioplitŭ,
Și de capŭ tare, grosŭ, câtŭ vrețĭ să socotițĭ.
Insă ca să putețĭ să vi-lŭ închipuițĭ,

(1) Cf. *De la Vrancea*, biografia luĭ Gr. Alexandrescu, în *Revista Nouă*, An. I, (1888, p. 172—176.)

Më grăbescŭ să vë spuĭ,
O judecată-a luĭ.
Noulŭ stăpânitorŭ,
Câtŭ s'a orânduitŭ,
Puse 'n slujbă pe boĭ,
Iar lupu mâncătorŭ
Se făcù favoritŭ,
Și Ministru la oĭ.
Vë lasŭ să judecațĭ
Câțĭ mieĭ fură mâncațĭ
Și câte oĭ slutite
De fiarele cumplite!
In zadarŭ făcŭ strigare,
Oile împovărate,
Chipŭ nu e de scăpare,
Și plângerĭ necurmate,
Ce vinŭ de pe la turme,
Rĕulŭ nu potŭ să-lŭ curme.
Lupulŭ dar îșĭ urméză
A sa nelegiuire,
Căcĭ de ce se lucréză
Regele n'are scire
Ba, câte lupulŭ spune,
Le iea tóte de bune.
A! când o să ne vie
O ḑi de bucurie,
Ḑi fórte așteptată
Și scumpă în nevoĭ,
Ca să vedemŭ odată,
Și lupĭ mâncațĭ de oĭ?
— O! Asta nu se póte;
Ḑicŭ unia în lume:
— Domniĭ meĭ, se potŭ tóte,
Deși le spuiŭ dreptŭ glume.
Apoĭ scițĭ dumnia-vóstră
Că óia este próstă
Și că nădăjduesce
Aceea ce doresce!
Eŭ cu încredințare
Amŭ auḑitŭ odată,
La o turmă cam mare,
O vorbă așa ciudată.
Dar cum poțĭ sci ce spune
Oile între ele? . . .
Pentru astă minune,
Amŭ cuvintele mele.

Acum să venimŭ iar la vorba începută:
Vĕḑêndŭ bietele oĭ că tóte o să piară,
După lungĭ chibzuirĭ s'aleseră o sută,
Și merse la rege isbăvire să ceară.
Regele sta ocolitŭ d'o numerósă curte:
Cerbiĭ cu córne lungĭ, urșiĭ cu códe scurte,
Alcătuia unŭ sfatŭ vrednicŭ a fi privitŭ.
Unŭ berbece învĕțatŭ, ce scia să citéscă,
Se 'nfățișă smeritŭ, și 'ncepù să vorbéscă:
«Ne rugămŭ să ne ascultĭ Rege strălucitŭ!
Și să întorcĭ spre noĭ mila Măriei tale.
Starea în care ne aflămŭ e vrednică de jale,
Pentru că domnulŭ Lupŭ, Ministru ce ne-aĭ datŭ,
In locŭ de a ne păzi, de totŭ ne-a 'mpuținatŭ.»

Domnulŭ Lupŭ, întrebatŭ,
Rĕspunse cu glasŭ mare:
«Stăpâne luminatŭ!
Nicĭ unŭ cuvîntŭ nu are:

Când le-am năpăstuitŭ?
Când am scosŭ birurĭ grele?
Eŭ iaŭ obicĭnuitŭ,
De oae câte-o piele,

Dar prostimea ciudată
Așa e învĕțată,
Și făr' a sci ce cere
Vrea ne-'ncetatŭ să sbiere.»

Măreţulŭ Elefantŭ, după ce se gândesce,
Dă de treĭ orĭ din capŭ, și lupuluĭ vorbesce:
«Ascultă, dice, și iea aminte
La ale nóstre regescĭ cuvinte.
Câtŭ pentru o piele, trécă și mérgă,
Fiind-că singurŭ spuĭ că aĭ dreptate.
Dar pentru că astădĭ óea alérgă
La mila nóstră, care multŭ póte,
O iertŭ, de dăjdiĭ fie scutită.
Ale eĭ plângerĭ voiŭ să le ascultŭ;
Și de cât pielea obicĭnuită
Să nu poţĭ cere unŭ pĕrŭ maĭ multŭ.

Câinele și Măgarulŭ.

Cu urechile lăsate, cu códa între picióre,
Câinele tristŭ și jalnicŭ, mergea pe o cărare.
După multŭ umbletŭ iată că-lŭ întâlnesce
Unŭ măgarŭ și-lŭ opresce,
—«Unde te ducĭ? îĭ dice,
Ce rĕŭ ţi-s'a 'ntîmplatŭ? sciĭ par'că te-a ploatŭ,
Așa staĭ de mâhnitŭ.»
—«Dar, sunt nemulţămitŭ,
La împĕratulŭ Leŭ în slujbă m'am aflatŭ:
Insă purtarea luĭ,
De e slobodŭ să o spuĭ,
M'a silitŭ în sfîrșitŭ, să fugŭ să-lŭ părăsescŭ.
Acum cautŭ altŭ stăpânŭ, bunŭ, unde să-lŭ găsescŭ?»
— «Numaĭ d'atâtŭ te plângĭ? măgarulŭ întrebă,
Stăpânulŭ l'aĭ găsitŭ, ilŭ vedĭ, de faţă stă.
Vino numaĭ decât la mine să te bagĭ:
Eŭ îţĭ făgăduescŭ
Nu rĕŭ să te hrănescŭ
Nimicŭ n'o să lucrezĭ, nicĭ grijă n'o să tragĭ.»

La propunerea sa câinele ĭ-a rĕspunsŭ:
«Ascultă-mĕ, să-ţĭ spunŭ: E rĕŭ a fi supusŭ
La orĭ-care tiranŭ; dar slugă la măgarŭ
E maĭ umilitorŭ și încă maĭ amarŭ.»

Boulŭ și Vițelulŭ.

Unŭ boŭ ca toţĭ boiĭ, puţinŭ la simţire
In ḑilele nóstre de sórtă-ajutatŭ
Și decât toţĭ fraţiĭ maĭ cu osebire
Dobândì 'n cirédă unŭ postŭ însemnatŭ.

—Unŭ boŭ în postŭ mare? — dreptŭ cam ciudatŭ vine,
Dar asta se 'ntîmplă în orĭ-care locŭ.
Decât multă minte sciŭ că e maĭ bine
Să aĭ tot-d'a'una unŭ dramŭ de norocŭ.

Așa d'a vieţeĭ veselă schimbare,
Cum și de mândrie boulŭ stăpânitŭ,
Se credea că este decât toţĭ maĭ mare
Și cu dînsulŭ nimenĭ nu e potrivitŭ.

Viţelulŭ atuncea plinŭ de bucurie,
Auḑindŭ că unchiulŭ s'a făcutŭ boerŭ,
Că are clăĭ multe și liveḑĭ o mie;
«Mĕ ducŭ, ḑise 'ndată, niţelŭ fînŭ să-ĭ cerŭ.»

Făr'a pierde vreme viţelulŭ pornesce,
Ajunge la unchiulŭ, cércă a intrà;
Dar pe locŭ o slugă vine de-lŭ opresce:
«Acum dórme, ḑise, nu-lŭ potŭ supĕra.»

— «Acum dórme? ce felŭ! pentru 'ntâia dată
După prânḑŭ se dórmă! obiceiulŭ luĭ
Era să nu șéḑă ḑiua nicĭ odată.
Astŭ somnŭ nu-mĭ prea place, și o să ĭ-o spuĭ.»

— «Ba să-ţĭ caŭţĭ tréba, că mănâncĭ trântélă;
S'a schimbatŭ boerulŭ, nu e cum îlŭ sciĭ.
Trebue înainte-ĭ să mergĭ cu sfială,
Priimitŭ în casă dacă vreĭ să fiĭ.»

La o mojicie atâta de mare
Viţelulŭ rĕspunse că va adăsta.

Dar unchiulŭ se scólă, plécă la plimbare,
Pe lângă elŭ trece făr'a se uita.

Cu mâhnire tóte băiatulŭ le vede,
Insă socotesce că unchiu-a orbitŭ;
Căcĭ fără îndoială nu putea a crede
Că buna sa rudă să-lŭ fi ocolitŭ.

A doua ḑi iarăşĭ, prea de diminéţă
Să-ĭ găséscă vreme la dînsulŭ venì;
O slugă ce-afară îlŭ vede că 'nghéţă,
Ca să-ĭ facă bine de elŭ pomenì.

— «Boerule, ḑise, aştéptă afară
Ruda dumi-tale, alŭ dómneĭ vacĭ fiŭ.»
— «Cine, a mea rudă? mergĭ de-lŭ dă pe scară
N'am ast-felŭ de rude şi nicĭ voiŭ să-lŭ sciŭ.»

Şórecile şi Pisica.

Unŭ şórice de némŭ, şĭ-anume Ratonŭ,
Ce fusese crescutŭ sub patŭ la pensionŭ,
Şi care în sfîrşitŭ, după unŭ nobilŭ planŭ,
Petrecea retrasŭ într'unŭ vechiŭ parmezanŭ,
Intâlnì într'o ḑi, pe chirŭ Pisicovicĭ,
Cotoiŭ care avea bunŭ nume 'ntre pisicĭ.
Cum că domnulŭ Ratonŭ îndată s'a gătitŭ
Să o iea la piciorŭ, nu e de îndoitŭ.
Dar smeritulŭ cotoiŭ, cu ochiĭ în pămîntŭ
Cu capu 'ntre urechĭ, cu unŭ aerŭ de sfîntŭ,
Incepù a strigà: — «De ce fugĭ, domnulŭ meŭ?
«Nu cum-va îţĭ facŭ rěŭ? Nu cum-va te gonescŭ?
«Binele şoricescŭ, câtŭ de multŭ îlŭ dorescŭ,
«Şi câtŭ îmĭ eştĭ de scumpŭ, o scie Dumneḑeŭ!
«Cunoscŭ ce rěutăţĭ v'aŭ făcutŭ fraţiĭ meĭ,
«Şi că aveţĭ cuvîntŭ să vě plângeţĭ de eĭ.
«Dar eŭ nu sunt cum creḑĭ; căcĭ chiar asupra lorŭ
«Veniamŭ să vě slujescŭ, de vreţĭ unŭ ajutorŭ.
«Eŭ carne nu mănâncŭ; ba încă socotescŭ
«De va vró Dumneḑeŭ, să mě călugărescŭ.»
La ăstŭ frumosŭ cuvîntŭ, Ratonŭ înduplecatŭ,
Věḑêndŭ că Dumneḑeŭ de marturŭ e luatŭ,

Işĭ cerù iertăciune, şi-lŭ pofti a venì
Cu némulŭ şoricescŭ a se 'nprieteni.
Ilŭ duse pe la toţĭ, şi-lŭ înfăţişă
Ca unŭ prietenŭ bunŭ, ce norocŭ le dă.
Sĕ fi vĕḑutŭ la eĭ jocurĭ de veseliĭ!
Căcĭ şóreciĭ credŭ multŭ la fisionomiĭ.
Ş'acestŭ străinŭ atâtŭ de cinstitŭ
Nu le 'nfăţişa nimicŭ de bănuitŭ.
Dar într'o ḑi, când toţĭ iĭ dederă unŭ balŭ,
După ce refuză şi limbĭ şi caşcavalŭ,
Ḑicêndŭ că e în postŭ şi nu póte mâncà,
Pe prieteniĭ sĕĭ, cerù a-ĭ îmbrăţişà.
Ce felŭ de 'mbrăţişărĭ! ce felŭ de sărutărĭ!
Pe câţĭ gura punea
Indată iĭ jertfia,
In cât abia doĭ treĭ cu fuga aŭ scăpatŭ.

Cotoiulŭ celŭ smeritŭ
Este omulŭ ipocritŭ.

Câinele şi Căţelulŭ.

— «Câtŭ îmĭ sunt de urîte unele dobitóce,
«Cum — lupiĭ, urşiĭ, leiĭ şi alte câte-va,
«Care credŭ despre sine că preţuescŭ ceva !
«De se tragŭ din némŭ mare
«Asta e o 'ntîmplare:
«Şi eŭ póte sunt nobilŭ, dar s'o arătŭ nu-mĭ place.
«Ómeniĭ spunŭ adesea că în ţĕrĭ civilisate
«Este egalitate.
«Tóte iaŭ o schimbare şi lumea se cioplesce,
«Numaĭ pe noĭ mândria nu ne maĭ părăsesce!
«Câtŭ pentru mine unulŭ, fiesce cine scie,
«C'o am de bucurie,
«Când tótă lighióna măcarŭ şi cea maĭ próstă
«Câine sadea, îmĭ ḑice, iar nu domnia-vóstră.»
Aşa vorbia deunăḑĭ cu unŭ boŭ óre-care
Samsonŭ, dulăŭ de curte, ce latră fórte tare.
Căţelulŭ Samurache, ce şedea la o parte
Ca simplu privitorŭ,

Audindŭ vorba lorŭ
Și că nu aŭ mândrie, nicï capriciï deșarte,
Se apropie îndată
Să-șï arate iubirea ce are pentru eï.
— «Gândirea vóstră, dise, îmï pare minunată
«Și simțimîntulŭ vostru îlŭ cinstescŭ, frațiï meï.»
— «Noï frațiï tĕï !? rĕspunse Samsonŭ plinŭ dĕ mânie:
«Noï, frațiï tĕï, potae !
«O să-țï dămŭ o bătae
«Care s'o pomenescï !
«Cunoscï tu cine suntemŭ, și ți se cade ție,
«Lichea nerușinată, astŭ-felŭ să ne vorbescï?»
— «Dar diceațï...» — «Și ce-țï pasă? Te întrebŭ eŭ ce diceamŭ ?
«Adevĕratŭ vorbiamŭ,
«Că nu iubescŭ mândria, și că urăscŭ pe leï,
«Că voiŭ egalitate, dar nu pentru căţeï!»

Acésta între noï adese o vedemŭ,
Și numaï cu ceï marï egalitate vremŭ.

Toporulŭ și Pădurea.

Minunï în vremea nóstră nu vĕdŭ a se maï face,
Dar că vorbia odată lemne și dobitóce,
Nu rĕmâne îndoială; pentru că de nu ar fi,
Nicï nu s'ar povesti.
Și caiï luï Ahil, care proorocea,
Negreșitŭ c'aŭ fostŭ, de vreme ce-lŭ trăgea.
Intîmplarea ce sciŭ și voiŭ s'o povestescŭ,
Mï-a spus'o unŭ bĕtrânŭ pe care îlŭ cinstescŭ,
Și care-mï dicea
Că elŭ-o scia
Dela strămoșiï luï,
Care strĕmoșï aï luï dicea că și eï o sciŭ
Dela unŭ altŭ strămoșŭ ce nu maï este viŭ,
Și p'aï căruï strămoșï, dĕŭ nu potŭ să vi-ï spuï.

Intr'o pădure veche, în ce locŭ nu ne pasă,
Unŭ țĕranŭ se dusese să-șï ia lemne de casă.

Trebue să sciţĭ, însă, şi potŭ să daŭ dovadă
Că pe vremea aceea toporulŭ n'avea códă.
Astŭ-felŭ se începŭ tóte: vremea desĕvêrşasce,
Orĭ-ce inventă omulŭ şi orĭ-ce duhulŭ nasce.
Aşa ţĕranulŭ nostru numaĭ cu fieru 'n mână
Incepù să sluţéscă pădurea cea bĕtrână.
Tufanĭ, paltenĭ, ghindarĭ se îngroziră fórte:
— «Tristă veste, prietenĭ, să ne gătimŭ de mórte,»
Incepură să ḑică; «toporulŭ e aprópe,
In fundulŭ-uneĭ sobe, ţĕranu-o să ne îngrópe!»
— «E vre-unulŭ d'aĭ noştri cu eĭ să le ajute?»
Ḑise-unŭ stejarŭ mare, ce avea anĭ treĭ sute,
Şi care era singurŭ ceva maĭ la o parte,
— «Nu» — «Aşa, fi-ţĭ în pace; astă-dată avemŭ parte:
Toporulŭ şi ţĕranulŭ n'o să isbutéscă,
Decât să ostenéscă.»
Stejarulŭ avù dreptate:
După multă silinţă, cercărĭ îndelungate,
Dând în drépta şi 'n stânga, cu puţină sporire,
Ţĕranulŭ să întórse fără isbutire;
Dar când avù toporulŭ o códă de lemnŭ tare,
Puteţĭ judecà singurĭ ce tristă întîmplare.

Istoria acésta, de-o fi adevĕrată,
Îmĭ pare că arată
Că 'n fie-care ţéră
Cele maĭ multe rele nu vinŭ de pe afară,
Nu le aducŭ străiniĭ; ci ni le face tóte,
Unŭ pămînténŭ d'aĭ noştri, o rudă saŭ unŭ frate.

8. C. V. Carpŭ.

(1838 — 1880.)

Despre Costache Carpŭ nu s'a scrisŭ nimicŭ până acuma, de aceea noĭ vomŭ da ceva maĭ multe amĕnunte decât asupra altorŭ scriitorĭ cunoscuţĭ, pentru că şi Costache Carpŭ merită să fie cunoscutŭ.

Costache Vasile Carpŭ, de némŭ de boerĭ vechĭ din Moldova, fiulŭ luĭ Vasile Costinŭ Carpŭ şi a Ecaterineĭ, născută Enache Dano, s'a născutŭ la 1838, în Iaşĭ.

Pe la 1841 saŭ 1842 Vasile Carpŭ, tatălŭ, face o călĕtorie la Constantinopolŭ, de unde nu se maĭ întórce: se crede că ar fi fostŭ ucisŭ. Vasile Carpŭ a ocupatŭ una din funcțiunile Tribunaluluĭ din Iașĭ.

Costache Carpŭ, fiulŭ, a învĕțatŭ carte maĭ întâĭ cu guvernorĭ francezĭ în familie, apoĭ trecù în pensionatulŭ particularŭ Haivas; în urmă — înaintea plecăriĭ tatăluĭ sĕŭ la Costantinopolŭ — Costache Carpŭ a fostŭ așezatŭ, împreună cu fratele sĕŭ celŭ maĭ mare Anastase, la școla reală din Cernăuțĭ, unde urmă cursulŭ, dar nu putù isprăvì din causa lipseĭ de mijlóce, în care rĕmăsese mama sa după plecarea tatăluĭ.

Se întórse deci împreună cu fratele sĕŭ în țéră, unde elŭ, Constantinŭ, maĭ urmă la învĕțătură la Academia Mihăilénă din Iașĭ și în urmă în pensionatulŭ luĭ Frey totŭ în Iașĭ.

C. V. Carpŭ moștenì, după mórtea mameĭ sale, moșia Brătulesciĭ din jud. Romanŭ, în coproprietate cu fratele sĕŭ Anastase, căruia cu încetulŭ îĭ cedă partea sa pentru valóre în numerarŭ.

După vinderea moșieĭ, și maĭ alesŭ după isprăvirea banilorŭ, care se realisă cu cea maĭ mare ușurință, C. V. Carpŭ ocupă în maĭ multe rîndurĭ funcțiunea de sub-prefectŭ și judecătorŭ de pace.

De talentulŭ sĕŭ de scriitorŭ saŭ fabulistŭ nu prea voia să țină elŭ sémă și scria maĭ cu sémă când n'avea ce face, de pildă când nu era în slujbă, orĭ n'avea banĭ; de aceea nicĭ nu voia să publice nimicŭ, până când nu-lŭ înduplecă fratele sĕŭ Anastase.

C. V. Carpŭ era un omŭ care nu se îngrijia de ḑiua de mâne. Îĭ plăcea să trăiască bine, însă.

Elŭ a muritŭ la 1880, în Iașĭ, și a muritŭ sĕracŭ, lăsândŭ în urmă vr'o patru copiĭ.

Scrierile luĭ sunt:

1. O colecție de fabule tipărite în 1866, în Iașĭ, tipografia Adolf Berman, într'unŭ volumŭ întitulatŭ: *Micĭ încercărĭ de Poesie* care cuprinde fabulele: *Fluturulŭ și Albina, Melulŭ și Edița, Momița și Vulpea, Țințarulŭ și Armăsarulŭ, Cocórele și Cióra, Vulpea înșelată, Nourulŭ și Valea, Leulŭ și miniștriĭ sĕĭ, Bursuculŭ*

avarŭ, Cheia vieții, Timpulŭ și Amorulŭ, Mórtea și Pustniculŭ, Greerulŭ și Furnica (imitație după La Fontaine). *Mórtea și Lemnarulŭ* (imitație după Esopŭ și La Fontaine).

2. *Boerulŭ și Rĕzășulŭ,* scriere pentru teatru, tipărită la 1873, în tipografia Th. Balasan în Iașĭ.

3. *Fabule,* o a doua ediție corectată și adăugită. Tipografia Th. Códrescu. Iașĭ 1880. In acestŭ volumŭ, dedicatŭ luĭ Mih. Kogălniceanu, sunt adaose următórele fabule: *Boiĭ filologĭ, Vullurulŭ căḑutŭ, Chițigoiulŭ și Cocóra, Lăstunul cu códa de Păunŭ, Lupulŭ liberalŭ, Săteniĭ și Cânele, Bivolulŭ prefectŭ, Ceóriciĭ și Mâța, Veverița și Ariciulŭ, Gaița și Bufna, Asinulŭ primarŭ, Păstorulŭ și Oile, Șopârla și Culbeculŭ, Cânele și Șoldanulŭ, Draculŭ și Muerea, Inima și Ochiĭ; Amorulŭ, Zulia și Nebunia; Rĕulŭ și Eternitatea, Omulŭ și Povestea, Brósca și Boulŭ* (imitație din Esopŭ după La Fontaine.)

Din fabulele luĭ Const. V. Carpŭ:

Catârulŭ și Boiĭ.

Unŭ catârŭ fătatŭ pe drumurĭ, crescutŭ în of și în vaĭ,
De lungŭ timpŭ, cu desplăcere, trăia între nisce caĭ.
Respinsŭ de toțĭ cu asprime, fómea, setea îlŭ uscà;
Paele de prin gunóie, le pupà și le mâncà.
Posomorîtŭ ca o bufnă, greoiŭ, necioplitŭ și slutŭ,
Era tótă ḑiulica mereŭ brâncitŭ și bătutŭ.
Une orĭ, curgêndŭ ca plóea, pe biata spinarea sa,
Câte treĭ și patru sute de copite numĕrà.
Altă dată pe sub cumpĕtŭ, făcêndŭ caiĭ toțĭ complotŭ,
Îlŭ lua gonindŭ la vale, până ce cădea în botŭ.
Nu se auḑia în urmă-ĭ decât «jnapŭ» și iară «jnapŭ.»
In fine, sătulŭ o dată, luă și elŭ lumea 'n capŭ.
Pornì dar, în turburare, amenințatŭ cum era,
Peste văĭ, peste ponóre, blestemândŭ ursita sa.
Așa mergêndŭ totŭ o fugă, și cu ochiĭ înapoĭ,
Nimerì din întîmplare în unŭ cârdŭ mare de boĭ.
Aicĭ lucru de mirare! celŭ bătutŭ și alungatŭ
Este primitŭ cu plăcere, găzduitŭ și 'mbrățoșatŭ:

Abia a păşitŭ hotarulŭ, toţĭ îĭ ḑicŭ: «mĕ rogŭ, poftimŭ;
«Suntemŭ boĭ în ţéra nóstră, de lungŭ timpŭ noĭ vĕ dorimŭ.»
Iată cum elŭ de o dată dă chiorîşŭ peste norocŭ:
O pace ne-întreruptă domina în acestŭ locŭ.
De păşunea cea maĭ bună elŭ aicĭ se bucurà,
Cerea una, primia două, şi flămândŭ nu maĭ erà.
Incepù catârulŭ nostru, totŭ nutritŭ şi desmierdatŭ,
Nu sciŭ cum, dar să ghicéscă pe ce pămêntŭ a călcatŭ.
Ce vĕ pare! de o dată, să-lŭ vedeţĭ pretenţiosŭ,
Plinŭ de tóne şi de nazurĭ pe celŭ din gunóie scosŭ:
Nu-ĭ plăcea maĭ multŭ mâncarea: fânulŭ era prea uscatŭ;
Érba îĭ părea amară şi ovĕzulŭ afumatŭ.
Pe boĭ îĭ numià sĕlbatecĭ, mişeĭ, trândavĭ, idioţĭ.
Respingea pe fie-care, şi despreţuià pe toţĭ,
Fantasiĭ ne auḑite, şi ocărĭ peste ocărĭ,
Care se prefacŭ în urmă în brutale maltratărĭ.
A luĭ veche suferinţă pe eĭ acum o vĕrsà;
Cum a fostŭ tratatŭ odată nu putea de locŭ uità.
Eraŭ siliţĭ boiĭ noştri să sufere acestŭ chinŭ,
In a lorŭ proprie ţéră dela unŭ catârŭ străinŭ,
Care abia erĭ venise golŭ, flămândŭ, ameninţatŭ,
Şi astăḑĭ îşĭ însuşise dejà unŭ dreptŭ autocratŭ.
O voce de libertate mereŭ însă le ḑicea:
Daţĭ în brâncĭ din ţéra vóstră, dar curajulŭ le lipsià.
Iată că din întîmplare pe aicĭ trece unŭ calŭ.
Vĕḑêndŭ atâta tristeţă, acestŭ nobilŭ animalŭ
Vroesce să scie caŭsa: — Ce aveţĭ dragilorŭ meĭ?
Îĭ întrébă elŭ îndată. — Ce să avemŭ? rĕspundŭ eĭ:
O fiară cotropitóre, unŭ sugrumătorŭ de boĭ,
Unŭ leŭ cruntŭ, celŭ maĭ teribilŭ s'a aruncatŭ între noĭ.
— Cum se póte! ḑice calulŭ; şi de lungŭ timpŭ acestŭ leŭ
A intratŭ în ţéra vóstră? aşĭ dorì să-lŭ vĕdŭ şi eŭ.
Dar când vede, oh! ce vede! lucru curiosŭ de totŭ!
Pe catârulŭ miserabilŭ! pe catârulŭ idiotŭ!
— «Adevĕrŭ, urméză calulŭ, unŭ proverbŭ a declaratŭ!
«Că în a orbilorŭ ţéră chiorulŭ este împĕratŭ.»

Calulŭ şi Momiţa.

O momiţă ostenită încetŭ la délŭ să suia;
Unŭ calŭ vis-à-vis la vale rĕpede se scobora.

— Ce norocŭ, ḑice momița, stăĭ, te rogŭ, nițelŭ pe locŭ;
Te vĕdŭ june, făcutŭ bine, vioĭŭ, agerŭ, plinŭ de focŭ.
Veḑĭ cât sunt de obosită, am căḑutŭ acum de totŭ:
Ia-mĕ, te rogŭ, în spinare, căcĭ îțĭ jurŭ că nu maĭ potŭ.
— Unde mergĭ? întrébă calulŭ. — Mergŭ în sus, iubitulŭ meŭ,
— Și eŭ mergŭ, în jos, la vale; așa dar cum să te iaŭ?
Dacă am avé o cale, bucurosŭ eŭ te-așŭ luà.
Adio, dragă momiță, te rogŭ nu te supĕrà.
— Sciĭ ce? mergŭ și eŭ la vale, mĭ-am schimbatŭ planulŭ acum;
Maĭ bine mĕ ducŭ orĭ unde decât să rĕmâiŭ în drumŭ.
— Atuncĭ săĭ iute pe mine, căcĭ n'am timpŭ de așteptatŭ.
— Iată-mĕ-sŭ ḑice momița. Dar abia s'a așezatŭ;
Abia pe frîŭ a pusŭ laba: Stânga 'n prejurŭ! strigă ea,
Marș la délŭ spre casa mea!
— Cum! dar eŭ mĕ ducŭ la vale, mi se pare că țĭ-am spusŭ,
Ḑice calulŭ fără voe, ridicândŭ capulŭ în sus.
— Ce mĭ-aĭ spusŭ nu maĭ țiŭ minte: Așa este chefulŭ meŭ.
Iată frîulŭ, iată biciulŭ; mergĭ acum unde-țĭ ḑicŭ eŭ.
Să-țĭ fie de lecțiune, calŭ nebunŭ și dobitocŭ:
«Ce folosŭ că aĭ capŭ mare, dacă n'aĭ creerĭ de locŭ.»

Mulțĭ credulĭ îșĭ punŭ eĭ înșușĭ sub frîŭ capetele lorŭ;
Nu uitațĭ că libertatea este celŭ maĭ scumpŭ odorŭ!

Țĕranulŭ și Vulpea.

Unŭ țĕranŭ odată, umblândŭ prin câmpie,
Zăresce figura unuĭ animalŭ,
Ce abia eșise din o visunie,
Stândŭ, ca o nălucă, singurelŭ pe malŭ:

Puișorŭ de vulpe încă fără dințĭ,
Străinŭ de părințĭ.

Muma luĭ sĕrmana nu de multŭ perise,
Din caŭsa manieĭ unuĭ vênătorŭ:
Și elŭ, rĕmasŭ singurŭ, afară eșise
Cerêndŭ ajutorŭ.

Avea o figură multŭ atrăgĕtóre;
Pĕrulŭ roșŭ ca foculŭ strălucea pe elŭ,

Cu doĭ ochĭ ca două flăcărĭ arḑĕtóre,
Și blândŭ, totŭ odată, ca unŭ melușelŭ.

Ilŭ luă ţĕranulŭ cu scopŭ ca să-lŭ créscă:
Am să-lŭ ducŭ acasă ḑice'n gândulŭ sĕŭ;
Incă-ĭ crudŭ sĕrmanulŭ, póte să trăiască
Fără să cunóscă năravulŭ celŭ rĕŭ.

Copiiĭ, acasă, numaĭ ce-lŭ vĕḑură
Incepù cu dînsulŭ a se desfăta:
Rupea de la gură
Câte-o bucăţică și mereŭ îĭ da.

Dar proverbulŭ ḑice : spinulŭ, pân' nu cresce,
Nu se desvĕlesce.
Abia luna trece; o găină sbóră
Ţipêndŭ din poiată, și maĭ mulţĭ veciniĭ
Se plângŭ, tot-deodată, pentru prima óră,
Că nu daŭ de urma maĭ multorŭ găinĭ.

In nedumerire este fie-care,
Incepŭ să urmeze sfeḑĭ și bătăliĭ;
Nu veḑĭ în totŭ loculŭ decât întristare,
Femeĭ desolate și poieţĭ pustiĭ.

Ce póte să fie?
De locŭ nu se scie
Secretulŭ ca fumulŭ, ca argintulŭ viŭ
Fuge, se strecóră, nevĕḑutŭ se face.

Toţĭ sunt în erórc :
Cele maĭ ghibace,
Babe vrăjitóre,
Nicĭ ele nu sciŭ.

Maĭ deșteptĭ copiiĭ, însă observase,
Că de unŭ timpŭ vulpea se totŭ furișa ;
Că maĭ multŭ cu dînșiĭ nu ședea la masă
Și că totŭ-d'a-una sătulă era.

Umblândŭ, într'o séră, singurŭ prin grădină,
Ţĕranulŭ ochindŭ :
Zĕresce, sub tufe, o mică lumină,
Saŭ, ḑicêndŭ maĭ bine, doĭ ochĭ strălucindŭ.

Merge maĭ aprópe, dar ghicițĭ ce vede?
O ticăloșie! Cine póte crede!
Mica nóstră vulpe, îmbrăcată'n roșŭ,
Pieptănà cu dințiĭ pe unŭ bietŭ cocoșŭ.

Furiosŭ țĕranulŭ, pune pe ea mâna,
De urechĭ începe a o scuturà,
A-ĭ da cu prăjina
Ș'a o blestemà:

Lipsescĭ, dela mine, vĭespe veninósă,
In locŭ să facŭ bine, mĭ-am făcutŭ unŭ rĕŭ.
In zadarŭ sunt tóte
Eștĭ o ticălósă,
Numaĭ mórtea póte
Să te despărțéscă de năravulŭ tĕŭ.

Rana din nascere nu se lecuesce,
Cu încredințare a ḑisŭ cine-va,
Ce ese din mîță totŭ șóricŭ pândesce;
Lupulŭ pĕrulŭ schimbă, dar năravulŭ ba.

Țînțarulŭ și Armăsarulŭ.

Câtŭ a ținutŭ iarna gólă,
Unŭ țînțarŭ slăbitŭ de bólă
Ce se duse în ospitalŭ;
Cum simțì ceva căldura,
Incepù să facă gură
Pe spinarea unuĭ calŭ.

Nu trecù o ḑi deplină
Ca să iasă la lumină
Țînțarulŭ înstrĕinatŭ;
Abia numaĭ apăruse
Și nuvela strĕbătuse
Dejà dincolo de satŭ.

Unŭ cocoșŭ umflatŭ în pene,
Ce din próspĕtŭ, nota-bene,
Acolo primarŭ era —
Rĕŭ de lucru, bunŭ de gură,
Ca să facă o bravură,
Incepù a publicà,

Crăinicindŭ în gura mare,
Ca unŭ lucru de mirare,
Că unŭ țînțarŭ înviatŭ,
In ajunulŭ primăvereĭ,
Serbândŭ ḑiua deșteptăreĭ,
Pe unŭ calŭ l'aŭ sgâriatŭ.

Nuvela încă fierbinte,
Sburândŭ mereŭ înainte,
Domnulŭ câne, sub-prefectŭ,
Auḑindŭ în a sa plasă
Ce scandalŭ se întîmplase,
Acolo merge directŭ.

Și făcêndŭ, în fuga mare,
O formală constatare,

Cu martorĭ și cu doprosŭ;
Numaĭ ce se 'ncredințéză,
Prefectureĭ avanséză
Acestŭ raportŭ fabulosŭ:

Că astădĭ în a mea plasă,
Pe unŭ calŭ celŭ maĭ de rasă,
Unŭ țînțarŭ din cerŭ picatŭ;
Apucându-lŭ de spinare,
Cu furia cea maĭ mare,
In treĭ locurĭ l'a mușcatŭ.

Prefectura întărtată,
Făcêndŭ cunoscutŭ îndată
Ministeruluĭ internŭ;
O depeșă sburătóre
Scurtă și coprindĕtóre
Vîră foculŭ în guvernŭ.

Taurulŭ prefectŭ se plânge
Că unŭ hoțŭ lacomŭ de sânge,
Unŭ țînțarŭ — banditŭ, scăpatŭ
Astădĭ de la închisóre,
Prindêndŭ unŭ calŭ la strîmtóre,
De pele l'a desbrăcatŭ:

Și fiindŭ maltratatŭ fórte
Nu-ĭ departe nicĭ de mórte.

Lupulŭ, patriotŭ fierbinte,
Și ministru președinte,
Fórte s'a scandalisatŭ;
Părăsindŭ loculŭ îndată,
Cu inima tulburată,
Merge repede la sfatŭ.

Iar în urmă decât tóte,
Membriĭ aŭ găsit cu cale
Să vestéscă, cine póte,
Și înalt — Măriei sale:

Lupulŭ, urcândŭ vocea sa,
Leuluĭ dice așa:

— Datoria nóstră cere
Ca ministru cu durere
Pentru țéra ce servimŭ;
După regulele nóstre,
Să spunemŭ Măriei Vóstre
De-a mĕruntulŭ totŭ ce scimŭ.

Iată dar că anarhie
A ajunsŭ la noĭ să fie
Intr'unŭ gradŭ nesuferitŭ!
Mișeliĭ ne audite,
Crudimĭ cele maĭ cumplite
Ne încetatŭ se comitŭ.

Diua mare hoțiĭ pradă:
Precum astădĭ, dreptŭ dovadă,
Unŭ rezbelnicŭ cruntŭ țînțarŭ,
Prebejindŭ la o câmpie
A mâncatŭ din herghelie
Celŭ maĭ mândru armăsarŭ!

— Cum se póte! țéra nóstră?
Strigă leulŭ furiosŭ.
— Chiar așa Măria Vóstră,
Și fățișŭ nu pe din dosŭ.

A lipsitŭ frica din țéră;
Sunteţĭ bunŭ din cale-afară,
Indrăsnescŭ să vĕ spunŭ eŭ:
Și dacă, și astă dată,
Va fi fapta tolerată
Vomŭ păți încă maĭ rĕŭ.

— Miĭ de bombe! leulŭ strigă:
Merită de viŭ să-lŭ frigă.

De când lumea mĕ ascultă,
O asemene insultă
Incă nu am suferitŭ!
Și dar trimete îndată
A nóstră bravă armată
Să-lŭ ridice pe banditŭ.

Un regimentŭ de albine,
Din câmpiile vecine,
Îlŭ aducŭ legatŭ pe susŭ.
Strigă leulŭ înc'odată,
Din piciorŭ pornindŭ să bată,
Încă nu ni l'aŭ adusŭ?

— Iată-lŭ dómne! lupulŭ ḑice.
Leulŭ, cât pe ce să pice,
Plécă capulŭ spre fugariŭ.
Și, privindŭ cu nerăbdare,
După multă căutare,
Abia zărì unŭ țînțarŭ.

Ciudatŭ lucru se ivesce!
N'am vĕḑutŭ, leulŭ gândesce,
Maĭ bicisnicŭ animalŭ;
Și zîmbindŭ pornì să ḑică:
— O ființă așa mică
Póte învinge unŭ calŭ?

— Mĕ iertațĭ, lupulŭ urméză,
Țéra nóstră adoptéză
Diferite semințirĭ:
Deșì micŭ și miserabilŭ,
Este elŭ însă capabilŭ
De maĭ marĭ blestemățiĭ.

Acestŭ soiŭ rarŭ se găsesce,
Aci scade, aci cresce;
Se dă tumba și pe locŭ,
Din țînțarŭ devine taurŭ,
Avêndŭ códă de balaurŭ,
Și gură cu dințĭ de focŭ.

In elŭ stă o greutate
D'unŭ cântarŭ și jumĕtate.
Vĕ pare exorbitantŭ?
Dar acesta când s'aprinde,
Când se umflă și se 'ntinde,
Inghite ș'unŭ elefantŭ!

— Ce rĕspunsŭ îmĭ veĭ da mie?
Strigă Leulŭ cu mânie,
Observândŭ pe acusatŭ,
Deși parĭ o slăbătură,
Dar după căutătură,
Par'că aĭ fi vinovatŭ.

Țînțărașulŭ, mortŭ de frică,
Incepù scîncindŭ să ḑică:

Aŭ greșit, Prea Inălțate,
Sclavulŭ vostru din pĕcate.
O singură mângâere
Alină a sa durere:
Vĕ rogŭ punețĭ în balanță
Pentru ultima-mĭ speranță
Unŭ țînțarŭ celŭ maĭ voinicŭ
Cu o glóbă cea maĭ slabă
Saŭ de lupŭ măcarŭ c'o labă
Saŭ cu unŭ mânzŭ celŭ maĭ micŭ.
Și cu cât a mea ființă
Se va părea maĭ ușóră
Cu aceiașĭ chibzuință
Să-mĭ scădețĭ și din povară,
După care rogŭ plecatŭ
A fi aspru judecatŭ.

De multe orĭ din țînțarĭ
Lumea face armăsarĭ.

Mórtea și Lemnarulŭ.

(Imitație din Esopŭ, după La Fontaine).

Obositŭ de bĕtrânețe, în miseria cea mare,
Unŭ biețŭ lemnarŭ suflândŭ greŭ,

Se tîrîe, în de séră, cu sarcina pe spinare
In spre bietŭ bordeiulŭ sĕŭ.
In fine elŭ nu maĭ póte; aruncă sarcina josŭ:
— De când sunt în astă lume avut'amŭ vre-unŭ folosŭ?
Ce viață ticălósă, ḑice elŭ, ducŭ pe pămîntŭ!
O minută de plăcere nu am gustatŭ de când sunt!
Chinurĭ grele, muncĭ, necazurĭ.... Ce durerĭ n'am suferitŭ!
Lacrămĭ și sudorĭ de sânge: Iată cu ce m'am nutritŭ.
Bĕtrânŭ acum, slabŭ și gârbovŭ, încă trebue să muncescŭ!
Pentru ce dar maĭ trăescŭ?
Vină mórte! vină dragă! vină, te rogŭ, de mĕ iea!
— Iată-mĕ sunt lângă tine: ce poftescĭ? îĭ ḑise ea.
— Ah! Dar ce?... Te rogŭ mĕ iartă: nu poftescŭ alta nimicŭ,
Decât sarcina acésta să-mĭ ajuțĭ să o ridicŭ.
Cât de multŭ să suferimŭ,
Țotŭ ne place să trăimŭ.

9. Gh. Tăutu.

Despre acestŭ scriitorŭ n'am pututŭ până în presentŭ să-mĭ adunŭ încă amĕnunte biografice. Mi s'a spusŭ numaĭ că a fostŭ și elŭ prin funcțiĭ administrative, din carĭ de multe orĭ a fostŭ datŭ afară.

In caracterŭ cam sémenă cu C. V. Carpŭ, și sĕracŭ a fostŭ ca și dînsulŭ. Aŭ fostŭ chiar contimporanĭ amîndoĭ. Dar, când s'a născutŭ, din ce némŭ?...

Din fabulele luĭ Gh. Tăutu:

Brósca și Raculŭ.

Ce aŭ fabuliștiĭ, nu potŭ înțelege,
Că ne daŭ exemple prin măgarĭ și boĭ:
Cu-așa felŭ de vite par'că aŭ o lege,
Ca să compareze pe maĭ mulțĭ din noĭ.

Domnilorŭ! acésta n'o găsescŭ cu cale,
Pe-unŭ boerŭ de frunte de a-lŭ compara
Cu vr'una din aste ambe animale,
E ceva ce póte gróznicŭ supĕrà.

Cât ḑĕŭ, despre mine vre odinióre,
Venindu-vĕ 'n minte ca să-mĭ arĕtaţĭ
Ceea-ce mĕ face ridiculŭ sub sóre,
Vĕ prea rogŭ, cu ele nu m'asemĕnaţĭ.

Fi-aşŭ strĕnepotulŭ unuĭ boerŭ mare,
Dacă Iónŭ Tăutu, vechiulŭ meŭ strĕmoşŭ,
Fu logofĕtŭ mare; Iónŭ Tăutu care
Inchină Moldova Turcilorŭ bărboşĭ,

Şi bĕù caféua dintr'o 'nghiţitură,
In cât diplomatulŭ şĭ-a c'am opăritŭ,
Dacă nu gâtlejulŭ, sigurŭ biata gură;
Prin astŭ-felŭ de vite să fiŭ instruitŭ?

Vĕ maĭ repetŭ încă, a mele defecte,
De-ţĭ vroì vr'odată a le declarà;
Aveţĭ bunĕtate prin alte obiecte
In a vóstre fabulĭ a mi le-arĕtà.

Vedeţĭ dumnia-vóstră cum câte odată,
Şi eŭ scriŭ la fabulĭ, dar fac a vorbì
Alte angărie, precum ş'astă dată,
Cea ce urméză vĕ va lămurì:

— Incotro plecat-aĭ, mĕĭ cumetre race?
— Mĕ ducŭ dreptŭ la Bratişŭ, căcĭ am auḑitŭ
Că'n a sale ape raciĭ avêndŭ pace,
Devinŭ chiar ca urşiĭ marĭ de îngrozitŭ.

— Póte-aşa să fie! dar pe cât îmĭ pare
Pasurile tale nu te ducŭ în jos
Unde laculŭ este, ce spre-apusŭ de sóre.
Îĭ rĕspunde brósca ocăindŭ cam grosŭ.

— Te'nşelĭ de părere, draga mea amică;
Eŭ mĕ ducŭ acolo unde chiar gândescŭ.
— Cale bună dară, însă ḑĕŭ mĭ-e frică,
Căcĭ iară în baltă am să te 'ntâlnescŭ.

Unŭ pasŭ numaĭ raculŭ, sanche, 'naintéză
Şi de-o dată pică, huştiulucŭ în lacŭ,
Totŭ în lacŭlŭ de-unde prea voiosŭ plecasă
Către'acele valurĭ ce din racĭ urşĭ facŭ.

Fabula acésta, după cât îmĭ pare,
Dacă şi eŭ însu-mĭ nu mě amăgescŭ,
N'are trebuinţe de vr'o explicare
Privindŭ cum în ţéră trebile păşescŭ.

Óia şi Ţapulŭ.

O óie bună din întîmplare
Peste-o livadă ajunse-a fi
Autocrată stăpânitóre
Şi cu blândeţe a cârmui.

Insă livada ce o luase
In stăpânire, biata, era
De animale atâtŭ de róse,
In câtŭ privind'o te întristà.

Dreptŭ care, lucrulŭ vroindŭ să 'ndrepte,
A pune 'n funcţiĭ s'a apucatŭ,
Berbecĭ cu rîvnă şi minţĭ deşerte
Şi ţapĭ ce 'n slujbe s'aŭ esersatŭ.

Celorŭ de întâiŭ dândŭ să păzéscă
Muschiulŭ celŭ verde ce maĭ era;
Celorŭ din urmă, să se 'ngrijéscă
De mugurĭ, frunze, le comandà.

Maĭ târḑiŭ însă unŭ ţapŭ maĭ june,
Cu dinte agerŭ şi ascuţitŭ,
Viindŭ, regineĭ curatŭ iĭ spune,
Că pentru dînsa multŭ aŭ urḑitŭ.

C'a luĭ partidă pe tronŭ o puse;
Că are meritŭ şi-ĭ credinciosŭ.
De-aceste frase óia pětrunse,
Să-ĭ rěsplătéscă vru generosŭ:

Pe ţapŭ îndată în trébă pune,
Dându-ĭ pe sémă micĭ copăceĭ,
Să se 'ngrijéscă a-ĭ cresce bine,
Dreptĭ; şi să aibă milă de eĭ.

Ca după vreme acea grădină
Unŭ raiŭ s'o facă a fostŭ gânditŭ;

Bună plecare biata regină
Avea; cu țapulŭ îns'a greșitŭ.

Ce felŭ de sórtă ajunse 'n fine
Copacĭ, grădină nu potŭ să sciŭ!
Dar cum că capra róde cam bine,
Scie orĭ-care cu sufletŭ viŭ.

Orĭ și cât țapulŭ de-onestŭ să fie,
Eŭ însă unulŭ nu l'așĭ lăsà,
Pristavŭ grădineĭ saŭ pe vr'o vie,
Căcĭ de prin ele tóte-arŭ strică!

Găina cântăréță.

O găină tóntă într'o ḑi întrébă
Pe cocoșŭ: — ia spune-mĭ, eŭ de ce nu potŭ,
Ca să cântŭ ca tine când sunt fără trébă,
Căcĭ și mie firea mĭ-a datŭ pliscŭ, nu botŭ.

Orĭ nu totŭ o mamă ne-a născutŭ în fine?...
— Tu cânțĭ ca găina, cucoșulŭ a ḑisŭ.
— Ce felŭ cântŭ? eŭ cârâĭ șĭ-așĭ voì ca tine
Plesnindŭ din aripă să cântŭ versŭ deschisŭ.

O! atunce dragă fără încetare
Eŭ pe pragulŭ ușiĭ una așĭ cântà,
Ca să facŭ stăpâna care aḑĭ ne are
Óspețĭ saŭ amantu-ĭ totŭ a așteptà.

Pe la mieḑulŭ nopțiĭ zorile-aurite
Că sosescŭ așĭ spune cu glasŭ sunătorŭ,
Chiar de către séră le-așĭ vestì, iubite,
Ca puținŭ să dórmă omulŭ muncitorŭ,

Și de sigurŭ, frate, că cu-așa purtare
M'așĭ face plăcută la toțĭ în sfârșitŭ;
Când acum îndată ce cârâĭ cam tare
Sub o oborócă mĕ punŭ la clocitŭ.

De aḑĭ înainte să sciĭ cocoșele,
C'am să punŭ silința ca tine-a cântà.
— Ba-țĭ cată de trébă c'apoĭ ḑĕŭ de piele
Stăpânica nóstră te va despoià;

Căcĭ ea e româncă şi nu vrea pe lume
Găina să cânte ca şi unŭ cocoşŭ,
Şi 'ndată te-a prinde, sĕrmano! te-a pune
Intr'o ólă mare spre-a te face borşŭ.

Insă porombaca sfatulŭ nu ascultă
Şi pe pragulŭ uşiĭ începe-a cântà;
Dar vreme nu trece tocmaĭ aşa multă
Şi lelea o prinde spre-a o descântà:

«De-aĭ cântatŭ de bine cobe-afurisită
«Negreşitŭ că códa îţĭ voiŭ retezà,
«De-aĭ cântatŭ tu însă c'am să fiŭ mâhnită,
«Pe pragŭ cu securea capu-ţĭ voiŭ tăià.»

Decĭ atuncĭ, peste capŭ începe s'oĭdee
Către pragulŭ uşiĭ din alŭ caseĭ fundŭ,
Fatalitatea însă, făcù ca să-ĭ stee
Capu 'ntâiŭ pe pragŭ, unde i l'a frântŭ.

Astă tristă scenă, cocoşu-a prevĕḑutŭ
Şi de'ndată-ĭ ḑice: — Nu ţĭ-am prorocitŭ?
— Cântă totŭ pe limbă-ţĭ, că nu veĭ fi perdutŭ,
Găina murindŭ astŭ-felŭ a rostitŭ.

10. G. N. Nichitachi.

D-lŭ G. N. Nichitachi s'a născutŭ la 1838 în Focşanĭ. E unŭ vechiŭ slujbaşŭ: a fostŭ subprefectŭ, membru în comitetulŭ permanentŭ, directorŭ de prefectură. Astăḑĭ trăesce la Bacăŭ.

Din fabulele luĭ G. N. Nichitachi:

Lupulŭ tînĕrŭ şi Óia.

Către óie, unŭ lupŭ se duce,
Şi ĭ-a ḑisŭ cu vorbă dulce:
— «Totŭ audŭ că frate, tată,
«Şi familia mea tótă
«Sunt de voĭ afurisiţĭ,
«Blestemaţĭ şi urgisiţĭ,
«Şi că voĭ ne-aţĭ ponigri,
«Cum că noĭ v'am prigoni.
«Eŭ sunt tînĕrŭ, nu sciŭ încă,
«Şi 'n plăcerea mea adîncă
«Ca să ştergŭ o pată mare
«De pe spiţa nóstră tare,

«V'aş ruga să fiŭ primitŭ
«Intre voĭ şi sfătuitŭ,
«Ca ce trebue să facŭ
«Să potŭ vouĕ să vĕ placŭ?»
— «Altŭ nimica, óia ḑice,
«Ci să fugĭ acum de-aice,
«Şi să mergĭ apoĭ să-ţĭ scoţĭ
«Din guriţă dinţiĭ toţĭ.»

* * *

Măcarŭ că óia nu-ĭ prea istéţă,
Dar uite bine ce se feresce
De celŭ ce cată s'o iea şi 'n braţă,
Când alt-fel scie că n'o iubesce.

Doĭ Gusganĭ.

Doĭ gusganĭ în góna mare
Se duceaŭ după mâncare,
Dar de-odată unulŭ stă
Şi se pune tupiluşŭ,
C'auḑise-unŭ cărăbuşŭ;
Iară celaltŭ îlŭ întrébă:
— «Ce aĭ frate de te-oprescĭ?»
— «Tacĭ, mĕ rogŭ, să nu vorbescĭ,
«C'auḑiĭ o bâzâială
«Ce mĕ puse 'n bănuială.»
— «Eştĭ unŭ prostŭ, scólă şi vină,
«Că nu-ĭ vespe nicĭ albină
«Ci-ĭ unŭ bietŭ cărăbuşelŭ!»
— «Orĭ şi cât, — mĕ temŭ de elŭ,
«Că ḑeŭ sémĕnă prea bine
«Şi la sborŭ, ba şi la glasŭ,
«Cu celŭ-ce, venindŭ spre tine,
«M'a muşcatŭ tocmaĭ de nasŭ.»

* * *

Dac'odată s'a 'ntîmplatŭ
C'unŭ şiretŭ m'a înşelatŭ,
Eŭ vĕ rogŭ să am dreptate,
Când n'aşĭ crede nicĭ pe frate.

Lupulŭ şi Vulpea.

Nisce câinĭ la căşărie
Aŭ făcutŭ o cumetrie,
Unde iată c'a venitŭ
Şi unŭ lupŭ, dar ne-poftitŭ;
Atuncĭ câiniĭ, toţĭ vĕḑêndu-lŭ,
Sarŭ pe dînsulŭ şi buşindu-lŭ,
Intr'atâta mi l'aŭ smultŭ,
Pân şĭ-urechile ĭ-aŭ ruptŭ.
Şi la urmă când scăpă
O vulpe mi-lŭ întrebă:
—«Mĕĭ cumetre ce-aĭ păţitŭ,
«Par'că eştĭ cam ameţitŭ?»
—«Ia fuseĭ la căşărie
«Poftitŭ la o cumetrie
«Ş'ospĕtaĭ aşa de tare,
«De-abia umblu pe cărare.»
—«Adevĕrŭ! de pe urechĭ,
«Credŭ c'aĭ supt la vinurĭ vechĭ;
«Şi pe pĕrŭ îţĭ daŭ banatŭ
«Că tu chiar aĭ şi jucatŭ!»

* * *

Unde sciĭ tu tare bine
Că nu-ĭ loculŭ pentru tine,
Nu te du, de nu vroescĭ
Ca şi lupulŭ s'o păţescĭ

Șérpele și Șórecele.

Intr'o chelărie, unde polobóce
Eraŭ multe 'n cercurĭ, altele și dóge,
Unŭ polobocŭ mare, sta cu vrana 'n sus,
Și tocmaĭ în fundulŭ chelărieĭ pusŭ.
Unŭ șérpe încă tînĕrŭ ce se deprinsese
Pe la chelărie, că și untŭ linsese
De prin putinele,
Lapte din ulcele,
Câte-odată miere, lingea din știubeie;
Se vede că pĕcatulŭ, l'a făcutŭ să deie
Pe vrană 'n polobocŭ,
De unde ca să iasă pe aiurea n'avea locŭ,
Și pe vrană nu putea,
Era scurtŭ și n'ajungea.
Ci ședea acolo de fóme amețitŭ,
Până când odată la vrană a fostŭ venitŭ
Unŭ șórece, de care móle s'a rugatŭ,
Chipurĭ să găséscă, să pótă fi scăpatŭ.
Șóriculŭ sĕrmanulŭ, s'a și așternutŭ
A róde poloboculŭ, în fundŭ pe dedesubtŭ,
De a pututŭ eși
Șérpele, ș'atunce șóreculŭ veni
Plată d'eĭ cerù.
— «Spune ce vreĭ tu?
«Aŭ nu țiĭ destulă, ție rĕsplătire,
«C'aĭ scăpatŭ
«Ne sugrumatŭ?
«Ș'aĭ face maĭ bine, să fugĭ cu grăbire
«Că-sŭ flămândŭ frățică, de sunt leșinatŭ,
«Și póte să-mĭ vie gustulŭ chiar acu,
«Să te cercŭ pe tine, dulce eștĭ orĭ nu!»

*
* *

De-unŭ târâie brâŭ, dacă poțĭ scăpa
Și cu sufletŭ numaĭ, alta nu căta.

11. Gheorghe Săulescu.

(1798—1860.)

Gheorghe Săulescu e tovarăşulŭ de luptă alŭ luĭ G. Asachi pentru ridicarea învĕţămîntuluĭ. Amêndoĭ înfiinţară şcóla din Treĭ Ierarchĭ. Săulescu a scrisŭ maĭ multe cărţĭ scolastice, dar a scrisŭ şi ceva fabule.

Din fabulele luĭ Gheorghe Săulescu:

Momiţa.

Momiţa, precum se scie,
E din fire prea istéţă.
Cu ageră ghibăcie
Şi nu maĭ puţinŭ măréţă
Orĭ-ce vede precum omulŭ,
Vrea să facă şi ea 'n dată.
Pândesce ce face omulŭ
S'apucă ca să lucreze
Vrea 'ntocmaĭ să-lŭ imiteze.
Şi la asta are dreptate,
Tóte ale eĭ cercetate
Fiindŭ de omŭ maĭ aprópe
Decât bestiile tóte.

In casa unuĭ mare omŭ
Aflându-se o momiţă
Şi 'ntr'o ḑi de sĕrbătóre
Vĕḑêndŭ pe o cuconiţă
Cum face pĕrura sa,
Rĕmâindŭ singură 'n casă
Momiţa pe tépa sa
Nu vrea maĭ jos să se lase:
După ce întâiŭ se unse
Cu parfumurĭ, cu pomadă,
Pe la botŭ şi pe la códă,
Puse 'n capŭ şi o bonetă
Şi la gâtŭ o cordeletă.
Vrêndŭ apoĭ a se şi rade
Cu briciulŭ, rade şi nasulŭ,
Şi voindŭ a fugì, cade
Călcândŭ cordela cu pasulŭ.

Nu ne fie de mirare,
Vĕḑêndŭ pe-o biată momiţă
Avêndŭ astă neputinţă,
Căcĭ ómenĭ cu cuvîntare,
Cu minte, cu 'nţelepciune
Păţescŭ altele maĭ rele
Pentru-a lorŭ deşertăciune,
Căḑêndŭ în miĭ de smintele,
Când nu se cunoscŭ pe sine
Ce sunt, saŭ ce potŭ maĭ bine.

Cu acea ce nu se 'mpacă
Ş'ar vroì ca să se facă
Aceea ce natura nu ĭ-a făcutŭ,
Nicĭ cultura a pututŭ.

12. Constantinŭ Bălăcescu.

(1800—1880.)

Constantinŭ Bălăcescu a ocupatŭ funcțiunĭ administrative. A fostŭ prefectŭ, și a fostŭ și membru în comitetulŭ teatralŭ din Bucurescĭ. Elŭ a fostŭ în generalŭ poetŭ satiricŭ.

Din fabulele luĭ Constantinŭ Bălăcescu:

Țĕranulŭ și Pescarulŭ.

Unŭ țĕranŭ la târgŭ să duse
Pesce vrêndŭ a-șĭ târguì,
Ș'alegêndu-șĭ unŭ crapŭ mare,
Fără altă cercetare,
Seriosŭ pe locŭ se puse
Pe la códă-lŭ mirosì.
Pescarulŭ l'astă vedere,
Răbdarea de totŭ perḑêndŭ,
Ḑise rîḑêndŭ:
— Omŭ ciudatŭ ca tine, vere,
N'am maĭ vĕḑutŭ de când sunt
Pe ăstŭ pămîntŭ.
Nicĭ așa minte neródă,
Să mirosĭ pesciĭ la códă!!
De-ĭ próspĕtŭ, de vreĭ să afli, mirose-lŭ la capŭ, creștine,
Că elŭ dela capŭ se'mpute, și o scie orĭ și cine.
— Despre capŭ, ḑise țĕranulŭ,
Nicĭ maĭ este de vorbitŭ,
Căcĭ o sciŭ, o sciŭ, sĕrmanulŭ,
Prea de multŭ s'a împuțitŭ.
Vreamŭ să vĕḑŭ înca-ĭ la códă, dacă este precum spunŭ,
Că se póte d'întîmplare să rĕmâe ceva bunŭ.

Pe când se scria acésta, era lumea maĭ neródă,
Că totŭ maĭ credea la códă.
Acum pescele cu totulŭ, capŭ și códă, s'a stricatŭ
Și la o parte și la alta, ține-țĭ nasulŭ astupatŭ.

13. Dimitrie Bolintineanu.

(1826 — 1873.)

Dimitrie Bolintineanu e destulŭ de cunoscutŭ ca poetŭ; astŭ-felŭ n'avemŭ nevoe să amintimŭ decât că s'a născutŭ în jud. Ilfovŭ, la satulŭ Bolintinulŭ din vale, și că a scrisŭ câte odată și fabule.

Din fabulele luĭ D. Bolintineanu:

Leulŭ mortŭ și Măgarulŭ.

Abătutŭ de bólă, leulŭ sta pe vale,
Resuflândŭ abia.
Taurulŭ, mistrețulŭ, l'aŭ vĕḑutŭ în cale
Unde elŭ era.
Eĭ resbunŭ asupra-ĭ o insultă veche,
Și 'n picióre calcă corpu-ĭ maestosŭ.
Când vine măgarulŭ falnicŭ în ureche
Vede leulŭ josŭ,
Fără apĕrare, elŭ se sumețesce,
Îĭ lovesce capulŭ cu picioru-ĭ latŭ.
Leulŭ care móre astŭ-felŭ le vorbesce;
— «Când ceĭ tar ĭpe mine aḑĭ m'aŭ înfruntatŭ
«De multe orĭ,
«Am gemutŭ eŭ tare;
«Dar să sufĕrŭ rĕulŭ ce-mĭ facĭ tu, măgare,
«E să morŭ acuma chiar de douĕ orĭ.»
Pe acelŭ ce cade dintr'o demnitate
Astŭ felŭ totŭ mișelulŭ vine și îlŭ bate.

14. Vasile Alecsandri.

(1821 — 1890.)

Vasile Alecsandri s'a născutŭ la Bacăŭ, și a muritŭ la Mircescĭ. Elŭ e destulŭ de bine cunoscutŭ, de aceea ne oprimŭ a spune alta decât că printre poesiĭ a scrisŭ și fabule.

Din fabulele luĭ V. Alecsandri:

Curcile.

Nisce curcĭ îmbĕtrânite,
Gârbovite și sbârlite
Staŭ sub șură tremurândŭ;
Și privindŭ cu pismuire

A porumbilorŭ iubire,
Ḑicea totŭ așa pe rîndŭ:
«Eleĭ, soro ! eleĭ, frate !
«Așa pasĕrĭ desfrânate
«Maĭ vĕḑut'ațĭ încă voĭ ?
«Ian privițĭ, o ! surióre !
«Cum se drăgostescŭ la sóre
«Făr'a le păsa de noĭ !
«Nu le-ĭ frică
«De nimică.
«N'aŭ rușine nicĭ de cum !
«Aŭ nu sciŭ c'alŭ nostru nume
«Onoratŭ de toțĭ e 'n lume,
«Că dreptŭ pilde noĭ acum...
— «Vaĭ acum sunteţĭ bĕtrâne,
Le rĕspuns'atuncĭ unŭ câine,
«Vaĭ, acum sunteţĭ sbârcite
«Gârbovite și slutite
«Voĭ de ciudă, voĭ de ură,
«Stațĭ cobindŭ acum sub șură,
«Clevetindŭ cu pismuire
«A porumbilorŭ iubire,
«Căcĭ de multŭ v'ațĭ trăitŭ traiulŭ
«V'ațĭ mâncatŭ de multŭ mălaiulŭ,
«Ș'acum tóte la unŭ locŭ
«Nu plătițĭ nicĭ unŭ potrocŭ !»

15. Gheorghe Sion.

G. Sion s'a născutŭ pe la 1830 la Hîrșova (Moldova) și a muritŭ la 1 Octobre 1892 în Bucurescĭ. A fostŭ membru alŭ Academieĭ Române. A scrisŭ și fabule. G. Sion a încetatŭ din viéță tocmaĭ în momentulŭ când aceste rîndurĭ se compuneaŭ la tipografie.

Din fabulele luĭ Sion:

Trepte de scară.

Vrabia odată prinde unŭ gândacŭ.
Elŭ atunce strigă: «Nicĭ unŭ rĕŭ nu-țĭ facŭ;
«De ce voescĭ dară a mĕ omorî?»
Vrabia rĕspunde: «Tacĭ, și nu vorbì.
«Nu e trebuință lucrulŭ să-țĭ esplicŭ:
«Veḑĭ, eŭ sunt maĭ mare, iară tu maĭ micŭ.»

Uleulŭ odată prinde-unŭ vrăbioiŭ.
Elŭ atunce strigă: «Nicĭ unŭ rĕŭ nu-țĭ voiŭ.
«De ce voescĭ dară a mĕ sfîșia?»
Uleulŭ rĕspunde: «Asta-ĭ tréba mea.
«Nu e trebuință lucrulŭ să-țĭ esplicŭ:
«Veḑĭ, eŭ sunt maĭ mare, iară tu maĭ micŭ.»

Vulturulŭ apucă uleulŭ din sborŭ.
Elŭ atunce strigă: «De ce vreĭ să morŭ?

«De când sunt pe lume nu ţĭ-am făcutŭ rĕŭ.»
Vulturulŭ rĕspunde: «Asta-ĭ placulŭ meŭ.
«Nu am trebuinţă ca să-ţĭ maĭ esplicŭ:
«Vedĭ, eŭ sunt maĭ mare, iară tu maĭ micŭ.»

Unŭ omŭ dă cu puşca: Vulturulŭ din norĭ
Cade jos şi strigă: «De ce mĕ omorĭ?
«Nicĭ unŭ mielŭ din turmă nu ţĭ-am răpitŭ eŭ.»
Omulŭ îĭ rĕspunde: «Asta-ĭ gustulŭ meŭ.
«Nu e trebuinţă lucrulŭ să-ţĭ esplicŭ:
«Vedĭ, eŭ sunt maĭ mare, iară tu maĭ micŭ.»

Mórtea dă cu cósa într'unŭ muritorŭ.
Elŭ atuncea strigă: «De ce vreĭ să morŭ?
«Ce nu mergĭ la alţiĭ cariĭ te dorescŭ?»
Mórtea îĭ rĕspunde: «Aşa eŭ voescŭ.
«Nu e trebuinţă lucrulŭ să-ţĭ esplicŭ:
«Omulŭ celŭ maĭ mare pentru mine-ĭ micŭ.»

Doĭ Stigleţĭ.

Unŭ bĕtrânŭ stiglete se prinsese 'n plasă,
Celŭ care-lŭ prinsese îlŭ aduce 'n casă.
Îlŭ iea de-aripióre cu chipŭ delicatŭ;
Intr'o colivie îĭ dă de mâncatŭ
Seminţe mĕrunte, inŭ, meĭ, apă bună,
Şi c'unŭ altŭ stiglete june-lŭ împreună.
Iat'o 'n sclavie, biată pĕsărea!
Adio câmpia care îĭ plăcea!
Dintr'unŭ colţŭ într'altulŭ strimta închisóre
Elŭ mereŭ o cércă, vrêndŭ să se strecóre;
Dar dă totŭ de gratiĭ care-lŭ ţinŭ în locŭ!
Şi mereŭ revarsă dorulŭ sĕŭ cu focŭ;
«Aşa dar aicea o să morŭ, vaĭ mie!
«N'o să maĭ am voie să sborŭ pe câmpie!...»
Camaradulŭ june, care-a fostŭ născutŭ
Chiar în colivie şi n'a cunoscutŭ
Viaţa de câmpie, se înduioşază.
Şi maĭ lângă dînsulŭ vine de s'aşéză
«Ce aĭ? îlŭ întrébă. Ce te întristezĭ?
Saŭ nu aĭ de tóte aicĭ unde şedĭ?

Totŭ deauna, dragă, aicĭ ni se pune
Apă şi mâncare, próspete şi bune.
Apoĭ eŭ, din parte-mĭ mĕ voĭ îngrijì
Orĭ şi ce a-ţĭ face spre a mĕ iubì.
Dorulŭ, suferinţa, audŭ că s'alină
Când iubirea dulce inimele 'mbină.
Nu-ţĭ întórce gândulŭ spre câmpiĭ mereŭ,
Audŭ că acolo traiulŭ e maĭ rĕŭ.
Ninsorĭ, ploĭ şi grindinĭ, păsĕrile 'nghéţă;
Vindereĭ şi uleĭ ieaŭ dulcea viéţă.
Linişte nicĭ nóptea nu o potŭ gustà;
Abia închidŭ ochiĭ spre a dormità,
Şi fără de veste chiar din cuibŭ le-apucă
Cucuvéua care umblă ca nălucă.
Astŭ-felŭ de viéţă este chinŭ curatŭ;
Cine o doresce este fermecatŭ.
Crede-mĕ, aicea este multŭ maĭ bine.
Dar de ce tacĭ astŭ-felŭ, scumpulŭ meŭ vecine?
Dac'aĭ sci, cât te adorŭ eŭ!
Cum aş vré totŭ veselŭ să te vĕdŭ mereŭ!»
— «Ah! dice captivulŭ, a mea veselie
S'a dusŭ cu viéţa ce-aveamŭ pe câmpie!
Să maĭ fiŭ ferice eŭ nu voiŭ puté
Fără să recapĕtŭ libertatea mea.»

Ţînţarulŭ şi Taurulŭ.

Pe cornulŭ unuĭ taurŭ, unŭ micŭ ţînţarŭ odată,
Punêndu-se, îĭ dice cu vocea-ĭ îngânată :
«De cum-va corpulŭ meŭ,
Ţi s'o părea prea greŭ,
Sunt gata să te lasŭ,
Aiurea să-mĭ catŭ pasŭ.»
Iarŭ taurulŭ rĕspunde: «Îţĭ fórte mulţămescŭ ;
Dar de a ta povară eŭ nicĭ nu mĕ simţescŭ.»

Când omulŭ îşĭ dă aerŭ de importanţă 'n lume,
Ajunge ca ţînţarulŭ, obiectŭ de rîsŭ şi glume.

Cocoşulŭ şi Rubinulŭ.

Unŭ cocoşŭ scurmândŭ,
Nutrimentŭ cătândŭ,
Află unŭ rubinŭ
Lucitorŭ şi finŭ.
Cércă a-lŭ sfârmà,
Cércă a-lŭ mâncà.
Dar orĭ-cât ciocnià
Totŭ nu reuşià.

Atuncĭ mâniosŭ
Ilŭ trântesce jos,
Ḑicêndŭ : «ce pĕcatŭ,
Că nu-ĭ de mâncatŭ !
Nu sciŭ ce gustŭ aŭ
Ómeniĭ ce daŭ
Banĭ pe lucru aşa
Ce nu-lŭ potŭ mâncà.»

Câţĭ cocoşĭ nemernicĭ în acéstă lume
Lucrurile scumpe le tratéză 'n glume !

Şérpele şi Ariciulŭ.

Unŭ şérpe vênătŭ, bĕtrânŭ şi rece
Pe iarbă verde lungitŭ dormià.
Din întâmplare pe-acolo trece
Unŭ Ariciŭ care nicĭ nu-lŭ zărià.
Dândŭ peste dînsulŭ ţepele sale
Le 'nfige 'n şérpe făr'a voì.
Atuncĭ acesta îĭ sare 'n cale,
Decisŭ cu mórtea a-lŭ pedepsì.
Elŭ se aruncă plinŭ de furóre
Pe adversarulŭ ce l'a rănitŭ:
Limbĭ ascuţite, veninătóre,
Cată s'arunce pe elŭ cumplitŭ.
Ariciulŭ însă se ghemuesce
Cu 'nţelepciune în pielea sa,
Incât duşmanulŭ nu întâlnesce
Decât ţepĭ gata a-lŭ înghimpà.
Şérpele însă, cu cât maĭ tare
Pe-ariciŭ s'aruncă, cu-atât simţià
C'a luĭ lovire putere n'are,
Şi că nimica nu folosià.
Limbele-ĭ rupte de sânge pline
Le vede 'n iarbă cum tremurà;
Atuncĭ decide c'a sa ruşine
Să o ascundă în gura sa.

Când vr'o insultă ne-aşteptată
Vine onórea a ne lovì,
Să nu ne prindă mânia 'ndată,
Ci să scimŭ încă a ne domnì;
Căcĭ nebunia de rĕsbunare
Face scandalurĭ adese-orĭ,
Şi în ruşine cu multŭ maĭ mare
Póte atrage pe muritorĭ.

Greerele şi Furnica.

Pe o iarnă frigurósă,
Sub o talpă scorborósă,
Unŭ bietŭ greerŭ pirotià
Şi tuşindŭ mereŭ zăcea.

Celŭ ce vara cu cântarea
Ameţià tótă suflarea,
Ajunsese leşinatŭ
Şi ca unŭ scheletŭ uscatŭ.

«Fómea o să mĕ omóre!»
Ḑise elŭ, eşindŭ la sóre.
Vaĭ de mine! nu maĭ potŭ!
Vocea mĭ-a peritŭ de totŭ.
Unde să mĕ ducŭ a cere
Măcarŭ vre o mângâere?
Cum o fi, o să mĕ ducŭ
La tulpina celuĭ nucŭ,
La furnica cea avută,
Deşi sciŭ că nu'mprumută.
De mĭ-o dà, de nu mĭ-o dà,
O să-ĭ cerŭ să-mĭ dea cevà.»

Greerele s'opintesce,
Spre nucŭ sare şi sosesce.
«Vecinică, ḑise elŭ,
Sunt unŭ greere mişelŭ.
Inima-mĭ e sfărămată
Şi de fóme leşinată.
Te rogŭ dă-mĭ vr'unŭ ajutorŭ,
Şi nu mĕ lăsa să morŭ.
Sciŭ că lumea-ţĭ pórtă ură
Şi îţĭ ḑice sgârcitură;
Dar eŭ credŭ că lumea-ĭ rea
Şi că vecinica mea
Este bine-făcĕtóre
Cum puţine sunt sub sóre.
— O, vecine aĭ cuvîntŭ
Să mĕ judecĭ precum sunt,
Vino dar de şeḑĭ cu mine
Păr' s'o face caldŭ şi bine.
Critice-mĕ lumea rea,
Căcĭ aşa-ĭ făcută ea.
Calomnieĭ n'aĭ ce-ĭ face,
Când voesce să te-atace.
Calomnia sciŭ c'ar vra
Chiar pe sóre a-lŭ păta.
Dar ascultă-mĕ pe mine,
O iubitulŭ, meŭ vecine!
Pentru anulŭ viitorŭ
Fă-te maĭ prevĕḑĕtorŭ;
Lasă lenea şi-ţĭ adună
O provisie maĭ bună,
Ca să poţĭ a te nutrì
Fără a cerşetorì.»

16. Dimitrie Raletti.

D. Raleti era de némŭ boerescŭ. A fostŭ contimporanŭ cu Săulescu şi a trăitŭ până după 1860.

Din fabulele luĭ D. Raletti:

Cocostârculŭ şi Ciocârlanulŭ.

—Spune-mĭ, te rogŭ, ce-aĭ vĕḑutŭ pe unde aĭ colindatŭ?»
Intrebă unŭ ciocârlanŭ
Mărunţelŭ şi pămînténŭ
Pe-unŭ cocostârcŭ deşiratŭ,
Ce-ĭ rĕspunse cu 'ngâmfare: «Póte mĕ socoţĭ de mutŭ,
«Cum eramŭ între voĭ proştiĭ; acu'sŭ mândru şi limbutŭ.
«Nu sciŭ cum a le începe,
«Çele multe nu-ĭ pricepe.

«Am simţitŭ pădurĭ,
«Amŭ vĕḑutŭ căldurĭ,
«Unŭ sóre multŭ maĭ ferbinte, altă lună maĭ lină,
«Şi o ţéră de sciinţĭ plină.»
«Ascultă-mĕ, tacĭ maĭ bine, că şi limba ţi-aĭ stricatŭ,
«Îĭ ḑise ciocârlanulŭ, de truda ta pĕcatŭ;
«Pe-unde aĭ fostŭ, te-aŭ smulsŭ de pene,
«Şi ce folosŭ ne-aĭ adusŭ?
«A învĕţà ceva 'ţĭ fù lene,
«Viĭ zăludŭ, şi tontŭ te-aĭ dusŭ.

17. V. Alexandrescu Urechiă.

D-lŭ V. A. Urechiă s'a născutŭ la 1834 în Piatra. A învĕţatŭ la Madrid. Astăḑĭ e profesorŭ la Universitatea din Bucurescĭ şi membru alŭ Academieĭ Române.

Din fabulele luĭ V. A. Urechiă:

Orisonulŭ.

— Când bunică, vomŭ ajunge noĭ în loculŭ celŭ frumosŭ,
Unde cerulŭ cu pămîntulŭ par'că vorŭ a se unì?
— Nicĭ odată, băeţele, în zadarŭ chiar ne-amŭ pornì;
Paşiĭ care noĭ i-amŭ face, ḑĕŭ ar fi făr' de folosŭ!
— Dar bine bunicuţă, cum, nu vomŭ ajunge mergêndŭ?
— S'ajungemŭ? dar orisonulŭ nu-lŭ veḑĭ totŭ înapoĭ dândŭ?

Insetatulŭ de mărire, ambiţiosulŭ aşa e:
Elŭ nu vede nicĭ odată, dorulŭ sĕŭ nu se'mplinesce,
Cu cât are, cu atât cere: setea nu-ĭ maĭ poţĭ tăiè,
Aḑĭ doresce-o gloriolă...... I-o daĭ, glorie doresce!

In lume, de-ĭ e supusă, elŭ te crede în prizonŭ,
Şi terminulŭ ce aspiră, terminulŭ de ea visatŭ,
Inapoĭ totŭ dă, mĕ credeţĭ, că şĭ-alŭ lumiĭ orisonŭ,
Şaŭ de-lŭ află elŭ vr'o dată, nu-ĭ acelŭ ce-a aşteptatŭ.

18. Bogdanŭ Petriceicu Hasdeŭ.

D-lŭ B. P. Hasdeŭ, din nobila familie moldovenéscă a Hasdeilorŭ, s'a născutŭ la moşia părintéscă în Basarabia la 1838, în ţinutulŭ Hotinuluĭ. A învĕţatŭ la Charchov în Rusia. Astădĭ e profesorŭ de filologia comparată la Universitatea din Bucurescĭ, Directorŭ generalŭ alŭ Archivelorŭ Statuluĭ, Membru alŭ Academieĭ Române.

Din fabulele luĭ B. P. Hasdeŭ:

Cânii şi Lupii. 1).

Tótă deosebirea de organismŭ
între lupŭ şi câne se mărginesce
în códă.

Duponchel.

Unŭ câne plinŭ de fală,
Numitŭ Buffon,
Celebru libertonŭ,
Sciindŭ istoria ce-ĭ dice naturală
Din cartea luĭ Bĭuffon,
Făcuse o întrunire de cânime,
Dulăĭ, prepelicarĭ, zăvodĭ,
Maĭ toţĭ nerodĭ,
Şi le grăi din înălţime:

«Cânĭ
«Citadinĭ
«Voiŭ să vĕ daŭ unŭ sfatŭ,
«Ca omŭ de statŭ:
«Să ştergemŭ urmele de barbarie,
«De care 'mĭ e ruşine mie,
«Căcĭ sunt civilisatŭ:
«Netoleranţa ruginită,
«Moştenită
«Din timpiĭ primitivĭ,
«Vĕ face esclusivĭ,

(1) Acestŭ felŭ de fabulă este în genulŭ fabulistuluĭ francezŭ Florian. Acesta a fostŭ motivulŭ care m'a făcutŭ să citezŭ pe Florian.

«Uitândŭ că lumea-ĭ adĭ cosmopolită.
«In seculuŭ acesta liberalŭ
«Nu trebue și nu se póte
«A nu primì pe lupĭ la drepturile tóte.
«Căcĭ după codulŭ naturalŭ
«Numitŭ zoologie
«Se scie
«C'aceștĭ jupânĭ
Și eĭ sunt totŭ unŭ felŭ de cânĭ
«Cu noĭ d'o singură tulpină:
«Familia canină
«Avêndŭ strĕmoșŭ pe mopsulŭ celŭ scăpatŭ
«In dilele de potopŭ
«Făcêndŭ unŭ hopŭ
«In Araratŭ!...»
Sensațiune mare
In lătrătórea adunare!
Cățeiĭ maĭ alesŭ
Din spiritŭ de progresŭ
Se distingeaŭ prin gălăgie,
Chemândŭ pe lupĭ la hora de frăție.
Unŭ câne ciobănescŭ atuncĭ a disŭ:
«Frumosŭ e 'n teorie
«Și 'n visŭ;
«Dar vĕ poftescŭ la stânĭ,
«Ca să vedețĭ voĭ armonie
«De lupĭ și cânĭ!»

O fabulă pentru Românĭ,
Cam înrudită
Cu chestia israelită!

II. ANALISA ȘI APRECIAREA FABULELORŬ.

Analisa și apreciarea fabulelorŭ o împărțimŭ în douĕ, după cum și fabulele sunt scrise în prosă saŭ în versurĭ.

1. Fabulele românescĭ în prosă.

Fabule în prosă avemŭ numaĭ dela Țichindealŭ. Vomŭ vorbi, decĭ maĭ întâĭ de fabulele luĭ Țichindealŭ și apoĭ de ale celor-lalțĭ.

In lucrarea de față noĭ avemŭ în vedere maĭ multŭ pe fabuliștiĭ românĭ carĭ aŭ scrisŭ în versurĭ, de aceea asupra luĭ Țichindealŭ ne vomŭ opri puținŭ.

Țichindealŭ este scriitorŭ de apologurĭ și de fabule apologice. Sunt apologice fabulele sale, pentru că tonulŭ e povĕțuitorŭ, părintescŭ. Țichindealŭ vorbesce din inimă și se adreséză la minte și la inimă, pentru ca să convingă.

Este o parte, însă, în fabulele sale, unde tonulŭ se schimbă câte-odată și ajunge până la satiră, adecă sunt locurĭ unde elŭ în calitate de predicatorŭ, de apostolŭ alŭ moraleĭ și alŭ naționalismuluĭ, schimbă tonulŭ, devine judecătorŭ și mustră.

In privința formeĭ, Țichindealŭ, ca și Esopŭ, nu întrebuințéză versulŭ ci prosa, însă o prosă presărată de atâtea ideotisme, saŭ românisme, în cât perde caracterulŭ de traducere și îmbracă haina originalitățeĭ. In cât privesce, însă, limba și stilulŭ, după cum constată și d-lŭ V. A. Urechiă (1), nu putemŭ ḑice că Țichindealŭ are unŭ stilŭ purŭ și corectŭ. «Se simte în multe fabule — ḑice d-lŭ «V. A. Urechiă—obicĭnuința autoruluĭ, de nu de a gândi, celŭ puținŭ «de a se exprima în o limbă cu o sintaxă diferită de acea română. «Așa, întrebuințarea verbuluĭ la finea fraseĭ și în urma complinirilorŭ «acusă celŭ puținŭ cunoscința limbeĭ germane........ In privirea

(1) Despre fabule în genere și în speciale despre Cichindel, Bucurescĭ 1866, pag. 33, 34.

«limbagiuluĭ, elŭ este maĭ purŭ de bună sémă decât era în deobşte «pe la aniĭ edіţionăreĭ fabulelorŭ sale, dar totuşĭ cuprinde încă «multe vorbe, când străine, când provincialisme ardelene, bănă- «ţene, etc.»

Fabulele luĭ Ţichindealŭ sunt de obiceiŭ împărţite în douĕ, şi anume fabula propriŭ ḑisă orĭ naraţiunea şi apoĭ morala, saŭ, după cum arată d-lŭ V. A. Urechiă şi după cum a afirmatŭ şi I. Eliade în prefaţă la a II ediţie a fabulelorŭ luĭ Ţichindealŭ, că fabulele aŭ fostŭ luate numaĭ ca motivŭ pentru a puté desvolta învĕţătura saŭ morala care întovărăşesce fabulele. Aceste învĕţăturĭ câte odată se amestecă chiar în corpulŭ fabuleĭ, iar altă dată sunt urmate de nisce adaosurĭ, unŭ felŭ de corolariĭ, cum ḑice d-lŭ V. A. Urechiă, saŭ observărĭ «în carĭ subiectulŭ apologuluĭ nu există decât prin o slabă asociare de ideĭ.»

Materia fabulelorŭ luĭ Ţichindealŭ este alésă după Esopŭ şi Fedru, dar e călĕuzitŭ în acéstă alegere de fabulele luĭ Dositeiŭ Obradovicĭ (1739—1811), pe care adese-orĭ l'a imitatŭ şi aprópe localisatŭ, adăugêndŭ trăsăturĭ de moravurĭ caracteristice timpuluĭ şi loculuĭ pe unde trăia. Să observămŭ, în parantezŭ, că acestŭ Dositeiŭ Obradovicĭ, deşi una din gloriile literatureĭ sêrbescĭ, totuşĭ scia elŭ însuşĭ perfectŭ românesce, după ce trăise maĭ mult timpŭ în Moldova.

«Ţichindealŭ, ḑice d-lŭ Urechiă, câte-odată nu desparte morala de «fabulă. Aşa, bună-óră este fabula 73 *Privighetórea şi Cobăţulŭ* «fab. 71 *Furnica*, etc.

«Une-orĭ pune morala în lăuntrulŭ fabuleĭ, (veḑĭ fab. 21.)

«In alte daţĭ morala cuprinde, însăşĭ ea vre-o nouă fabulă.

«Maĭ tot-deauna adevĕrulŭ saŭ teza ce sprijină prin ad-fabula «ţiune, o demonstră prin exemple împrumutate dela istorie, prin «istorióre morale, proverbe vechĭ naţionale, prin asiomate cunoscute «şi nepuse de nime în îndoială.

«Aşa, în morala fabuleĭ 70, *Catîra îngrăşată* spre a dovedi că «a se ruşina de némulŭ sĕŭ aceea e dréptă prostie, dă de pildă «pe Agatocles, regele Siracuseĭ carele nu se ruşina că era feciorŭ «de olarŭ, căcĭ pentru bunătăţile, vredniciile, bărbăţia luĭ la ţéra

«și patria sa, s'a învrednicitŭ a ajunge la crăime. Totŭ în morala «acesteĭ fabule vedemŭ întroducêndu-se o istorióră, tindêndŭ a «adăuga o nouă dovadă pentru triumfulŭ teseĭ, că nu se cuvine nes-«cine a se rușina de origina sa.»

Aceste din urmă observațiunĭ le face d-lŭ V. A. Urechiă în monografia sa, în care cetitorulŭ va puté găsì multe amĕnunte asupra luĭ Țichindealŭ.

2. Fabulele românescĭ în versurĭ.

In analisarea și apreciarea fabulelorŭ românescĭ în versurĭ noĭ procedămŭ în modŭ comparativŭ, studiindŭ pe fie-care fabulistŭ:

A. După alegerea subiectuluĭ;

B. După formă { a) Stilulŭ. b) Versulŭ cu { mĕsura, ritmulŭ, rima.

C. După fondŭ.

D. După tecnica literară { Dispoziție, Incheere.

A. Alegerea subiectuluĭ.

1. **G. Asachi.** Intru cât privesce alegerea subiectuluĭ, G. Asachi, ca și La Fontaine, împrumută de unde găsesce, și găsesce maĭ alesŭ la Francezĭ, adecă la La Fontaine. Sunt vr'o câte-va fabule de ale luĭ Asachi în carĭ împrumutulŭ merge până la ***localisare***, așa e ***Greerulŭ și Furnica, Mórtea și nenorocitulŭ***, etc. Imprumutulŭ luĭ Asachi se mărginesce numaĭ la fondŭ; forma o pune elŭ. Personagele luĭ pórtă vestminte românescĭ, vorbescŭ românesce și calcă românesce, orĭ celŭ puținŭ, unde vrea autorulŭ, ele se silescŭ să calce românesce.

După ***edițiunea a treia, adăogită***, întitulată: ***Fabule versuite de G. Asachi, Mădularŭ Academieĭ de Roma și a maĭ multorŭ societățĭ învĕțate (Iașĭ, Institutulŭ Albineĭ 1844),*** fabulele luĭ

Asachi sunt împărţite în două părţĭ. Partea I cuprinde numaĭ 25 fabule imitate după La Fontaine; iar partea II cuprinde 21 fabule cu subiecte originale şi 4 imitaţiunĭ: 1) *Castoriĭ*, 2) *Asinulŭ şi fluerulŭ*, 3) *Pescele şi pescarulŭ*, 4) *Călĕtorulŭ şi câniĭ*.

Trebue să spunemŭ că imitaţiunile sunt maĭ bine reuşite. Asachi e fórte bunŭ elevŭ: când îĭ este datŭ subiectulŭ cu punctele principale şi cu marginile până unde se póte întinde, elŭ execută cu dibăcie. In bucăţile originale se întîmplă să se întindă câte o dată prea multŭ, cum se vede în fabula *Minciunile* (pag. 88) şi în *Momiţa la balŭ maschè* pag. 89). Sunt cu tóte aceste şi unele originale bine reuşite, astŭ-felŭ e *Ochiĭ şi nasulŭ* (pag. 87), *Douĕ spice*, etc.

2. **Const. Stamati.** In *Musa Românéscă — compunerĭ originale şi imitaţiĭ din* autoriĭ Europeĭ de *Cavalerulŭ Const. Stamati*, Tom. I (Ediţia Th. Codrescu, Iaşĭ 1868), avemŭ o colecţiune de 40 fabule de ale luĭ Const. Stamati. După cum spune însuşĭ autorulŭ, subiectele fabulelorŭ sale parte sunt împrumutate, parte originale; şi anume originale sunt: *Tabăra de cară*, *Măgarulŭ împodobitŭ*; şi altele imitaţiunĭ, adecă cu subiectele împrumutate: *Bĕtrânulŭ ţĕranŭ şi Mórtea*, după La Fontaine; *Gâscele*; *Calulŭ şi Călăreţulŭ*; *Clevetitorulŭ şi Şarpele* după Crilov. Fie subiectulŭ împrumutatŭ, fie inventatŭ, adecă originalŭ, fabulele luĭ Const. Stamati séměnă una cu alta; sunt turnate pe acelaşĭ tiparŭ. In felulŭ sĕŭ Const. Stamati este creatorŭ, nu imitatorŭ, şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ traducĕtorŭ.

3. **Antonŭ Pann.** Chiar în cărticica întitulată: *Fabule şi Istoriόre audite şi versificate de Anton Pann* (Bucurescĭ, Tipografia Pitaruluĭ Constantinŭ Pencovicĭ 1841), se găsescŭ numaĭ vre-o cincĭ fabule: *Leulŭ amorezatŭ*, *Şόricele*, *Calulŭ stătutŭ*, *Cuculŭ şi Privighetórea*, *Iarna*, *Vêntulŭ şi Cojoculŭ*. Cele-lalte bucăţĭ sunt *Apologurĭ*, saŭ — după cum le numesce elŭ — *Istoriόre*. Antonŭ Pann nu şi-a luatŭ nicĭ odată subiectulŭ fabulelorŭ sale dela alţĭ scriitorĭ. Dacă întâlnimŭ vre-o dată la dînsulŭ vr'unŭ subiectŭ tratatŭ de altulŭ cine-va, trebue să ştimŭ că fondulŭ era popularŭ saŭ

ajunsese popularŭ: numaĭ dela poporŭ a împrumutatŭ Antonŭ Pann. Altă dată inventează și elŭ însușĭ: maĭ alesŭ subiectele fabulelorŭ parŭ originale.

4. **I. Heliade Rădulescu.** In cartea întitulată: *Cursŭ de poesie generală* — saŭ *Satirile și Fabulele luĭ I. Heliade Rădulescu* (*Craiova, Editura Librărieĭ S. Samitca, 1884*), găsimŭ unŭ numĕrŭ de ḑece bucățĭ sub nume de fabule, deși bucata întitulată: *Ce este Corbulŭ și Vulpea* e o satiră, iară *Orologiulŭ luĭ Carol V*, aprópe unŭ apologŭ saŭ unŭ felŭ de poesie didactică înrudită de aprópe cu apologulŭ. Cele-lalte optŭ bucățĭ sunt fabule. Din acele optŭ însă, *Corbulŭ și Vulpea, Vulturulŭ și Bufa, Areopagulŭ Bestiilorŭ* sunt subiecte împrumutate dela La Fontaine; cele-lalte cincĭ fabule: *Cióra Privighetóre, Foile și Cărbunele, Códa momițelorŭ, Măceșulŭ și Florile, Muscele și Albinele* parŭ a fi originale. Atâtŭ cele originale, însă, cât și cele împrumutate, la Heliade se asémĕnă unele cu altele, sunt croite ca și la Antonŭ Pann, pe acelașĭ calapodŭ, iaŭ caracterul originalitățiĭ.

5. **A. Donicĭ.** Din vr'o șése-ḑecĭ de fabule, câte le-amŭ avutŭ la îndemână, unele publicate a-parte sub titlulŭ : *Fabule de A. Donicĭ* (*Iașĭ, La Cantora Fóeĭ Sătescĭ, 1842*), altele în colecțiunea : *Fabule Române, alese, adunate și publicate de G. Petrini* (Iașĭ), maĭ tóte sunt pe subiecte împrumutate, în cea maĭ mare parte, aprópe vre-o cincĭ-ḑecĭ, dela Crilov, iar din cele-lalte, dela La Fontaine, directŭ saŭ indirectŭ. Imprumutulŭ la Donicĭ e fórte mare; maĭ alesŭ pe Crilov adese-orĭ îlŭ traduce din cuvîntŭ în cuvîntŭ, și de multe orĭ Donicĭ e fórte bunŭ traducĕtorŭ. Maĭ multŭ, ceea ce e de lăudatŭ la dînsulŭ e întâĭ că scie bine rusesce și alŭ doilea bunulŭ simțŭ, căcĭ nu strică ceea-ce găsesce la Crilov. Supunerea prea mare originaluluĭ folosesce, însă, numaĭ literatureĭ nóstre, pentru că elŭ ne dă destulŭ de fidelŭ în românesce fabulele luĭ Crilov, dar elŭ însușĭ e în perdere; căcĭ, deprinḑêndu-se numaĭ a traduce saŭ imita, când se încércă să ne dea ceva originalŭ, ne dă bucățĭ slabe, cum credŭ că e de pildă *Turma și Câinele.*

6. **Gr. Alexandrescu**. Numaĭ vr'o câte-va din subiectele fabulelorŭ scrise de Gr. Alexandrescu le maĭ întâlnimŭ la Crilov, La Fontaine saŭ Fedru. Alexandrescu îșĭ inventéză singurŭ subiectulŭ și chiar acele carĭ parŭ împrumutate sunt tractate astŭ-felŭ că nu maĭ sciĭ dela cine sunt luate și dacă sunt luate saŭ originale.

Alexandrescu n'a scrisŭ multe fabule. Din vre-o douĕ-ḑecĭ și una de bucățĭ, carĭ le-amŭ avutŭ sub ochĭ în: *Eligiĭ și fabule de Gr. Alexandrescu* (Bucurescĭ, Tipogr. Zaharia Carcalechi, 1838), precum și în colecțiunea luĭ G. Petrini, numaĭ vr'o douĕ parŭ a fi împrumutate, ast-felŭ sunt *Elefantulŭ* și *Privighetórea și Măgarulŭ*, cele-lalte sunt scrise pe subiecte inventate de elŭ.

7. **C. V. Carpŭ.** In: *Micĭ încercărĭ* de poesiĭ de C. V. Carpŭ (Iașĭ, Tipografia Adolf Berman, 1866) avemŭ unŭ numĕrŭ de 17 fabule, din carĭ numaĭ douĕ sunt imitațiunĭ. C. V. Carpŭ însă arată elŭ însușĭ chiar sub titlulŭ fabuleĭ după cine e imitată: așa vedemŭ la pagina 60: *Grierulŭ și Furnica* imitațiune din Esopŭ după La Fontaine; și la pagina 62 *Mórtea și Lemnarulŭ*, imitațiune din Esopŭ și La Fontaine. Chiar în imitațiunĭ, C. V. Carpŭ este óre-cum independentŭ; trecêndŭ prin pana luĭ subiectele se româniséză. Materia celorŭ 15 fabule originale e scósă din ḑilnicele întîmplărĭ ale viețeĭ nóstre politice și sociale.

8. **G. Tăutu**. Din nouĕ fabule ale luĭ G. Tăutu niciĭ una nu e traducere saŭ imitațiune, tóte sunt pe subiecte găsite de elŭ în împrejurările traiuluĭ nostru românescŭ. (Veḑĭ aceeașĭ colecțiune: *Fabule române de G. Petrini*, Iașĭ.)

9. **G. N. Nichitachi**. Volumulŭ întitulatŭ: *Fabule de G. N. Nichitachi* (Tipografia H. Goldner, Focșanĭ, 1869.) cuprinde 95 de bucățĭ ale cărorŭ subiecte sunt originale, adecă găsite de autorŭ. Firulŭ de care se ține Nichitachi pentru a găsì subiecte sunt credințele populare despre cea ce potŭ face în bine saŭ în rĕŭ, orĭ la ce potŭ slujì unele animale. Ideia este originală, pĕcatŭ că execuția nu corespunde cu bunĕtatea ideeĭ. Găsimŭ din vorba uneĭ *Coțofene*, de pildă, *că ea e bună de pusă pisată în grăunțe la caĭ*, saŭ că

pielea Nevăstuicăĭ e bună de lécŭ; dar atâta e totŭ. Subiectele în sine, însă, după cum sunt tractate, cu tótă originalitatea lorŭ, perdŭ prin nesuficiența autoruluĭ. Nichitachì schimbă animalele și păstréză împrejurările, saŭ schimbă și unele și altele, fără nicĭ unŭ felŭ de rațiune. Așa de pildă în locŭ de *Lupulŭ și Cocorulŭ* dela Asachi, la dînsulŭ găsimŭ (pag. 119) *Șérpele și Șóricele.* Apoĭ tóte subiectele ducŭ aprópe numaĭ la aceiașĭ morală.

B. *Forma.*

a) *Stilulŭ.*

1. **Gheorghe Asachi.** Stilulŭ luĭ Asachi, ca formă, în generalŭ este simplu și simplu până să se apropie de prosă. Figurĭ n'are obiceiŭ să întrebuințeze. Personagiile luĭ vorbescŭ limba moldovenéscă, a straturuĭ socialŭ din care, după acțiune, se arată că facŭ parte; și vorbescŭ așa cum se vorbesce, fără a căuta să întrebuințeze inversiunĭ orĭ proverbe carĭ să împodobească vorba. Când recurge la inversiunĭ, acésta o face din causa versuluĭ. Iată cum ḑice elŭ, de pildă, în *Greerulŭ și Furnica* (pag. 85):

. . . . . Grierulŭ . . . . .
. . . .
«Pe furnică *a sa vecină*
Aŭ rugatŭ să-lŭ împrumute
«C'unŭ grăunte, c'o neghină,

In *Ochiĭ și Nasulŭ* (pag. 87):

«Urmă cértă *dineóre* între ochĭ șĭ-un nasŭ vecinŭ
«Cuĭ din doĭ, *după* dreptate, ochelariĭ se cuvinŭ?
«Advocatŭ se *făcù* limba și pe nasŭ îlŭ apĕra,
«Iar urechia — presidentulŭ — *a eĭ ḑicerĭ* asculta.»

Construcțiunea din aceste patru versurĭ e aprópe de vorba de tóte ḑilele, afară de *a eĭ ḑicerĭ* în locŭ de *ḑicerile eĭ,* care e în acelașĭ timpŭ inversiune și moldovenismŭ, căcĭ ar fi trebuitŭ ḑisŭ: *ale eĭ ḑicerĭ.* Totŭ moldovenismŭ este și *dineóre.*

2. **C. Stamati.** Despre stilulŭ luĭ Stamati d-lŭ B. P. Hasdeŭ ḑice: (1)

«La dînsulŭ (Stamati) în deșertŭ vețĭ căuta acele transițiunĭ ne-aștep-«tate, acele întorsăturĭ măestrite, acea disperare închipuită, care vĕ «întîmpină la totŭ pasulŭ, cu cale și fără cale, în barḑiĭ noștri ceĭ «crescuțĭ în atmosfera Occidentuluĭ. Poetulŭ basarabianŭ este *naivŭ,* «*simplu, ne-meșteșugitŭ,* întocmaĭ ca Beldimanŭ, Conachi, Bălșucă «și ceĭ-lalțĭ de pe la 1830, de carĭ elŭ se deosibesce, însă, printr'o «maĭ multă rusticitate, printr'o maĭ mare *sĕlbătăcie.*

«Sĕlbătăcia fiindŭ rodulŭ isolăriĭ saŭ alŭ singurătățiĭ, cine óre se «póte numì maĭ sĕlbaticŭ, în tótă puterea cuvîntuluĭ, decât un poetŭ «românescŭ asvîrlitŭ în mijloculŭ uneĭ societățĭ, care nu scie, saŭ «celŭ puținŭ nu cetesce românesce? Se pretinde că într'o situațiune «analogă ar fi fostŭ altă dată Ovidiŭ, surghiunitŭ la Dunăre de urgia «luĭ Augustŭ și scriindŭ sublimele sale «Triste» în cerculŭ unorŭ «barbarĭ, a cărorŭ brutalitate mergea până a amenința sórele și luna «cu fierulŭ săgețilorŭ. Să nu se uite, însă, că poetulŭ muntóseĭ Sul-«mone, până a nu fi fostŭ aruncatŭ în pustietățile Dobrogeĭ, ișĭ «desfășurase deja deplinătatea geniuluĭ în acea Romă, unde străluceaŭ «pe atuncĭ Virgiliĭ și Orațiĭ, Tibuliĭ și Properțiĭ; pe când bietulŭ «Costachi Stamati fost'a urgisitŭ a scrie cea d'ântâiŭ strofă, a face «primulŭ pasŭ în literatură, a începe, a se desvolta și a se stinge acolo, «unde nimenĭ nu putea saŭ nu voia să-lŭ pricépă.

«Tóte defectele, tóte neregularitățile, tóte asprimile, câte ne su-«pĕră în opera acestuĭ fiŭ alŭ desțerăriĭ, se justifică prin starea so-«cială a Basarabieĭ; iar numerósele frumusețĭ ale acesteĭ singuratice «muze ne aparŭ ca nisce minunate sbuciumărĭ ale uneĭ firĭ bogate «și puternice, pe care nicĭ chiar lipsa de resunetŭ n'a pututŭ s'o «năbușéscă.»

Cu tótă sĕlbătĕcia în care trăia Stamati, stilulŭ fabulelorŭ sale este cu multŭ maĭ curgĕtorŭ decât alŭ luĭ Asachi. Iată cum se începe fabula *Bĕtrânulŭ Țĕranŭ și Mórtea:*

---

(1) *Revista Nouă,* I; 1888, pag. 213.

«Unŭ bĕtrânŭ prea istovitŭ de nevoe și de trudă
«Iarna, când era frigŭ mare, saŭ tómna pe vreme udă,
«Adunândŭ puţine lemne în codru cu depărtare,
Le-aŭ ridicatŭ în spinare....

Moldovenisme găsimŭ și la dînsulŭ, dar inversiunĭ multŭ maĭ rarŭ decât chiar la Asachi și decât la alţiĭ, cum vomŭ vedé. Stamati nu se uită că scrie versurĭ, elŭ caută să vorbéscă vorbă curată — moldovenéscă, după cum va fi ḑisŭ elŭ, și dacă se potrivesce rima — bine, dacă nu, nicĭ n'o pune, caută alta. Elŭ nu vrea să facă licenţe poetice, pentru ca să fie poetŭ: maĭ bine și ne-poetŭ, numaĭ să fie înţelesŭ. Și cu tóte aceste era adevĕratŭ poetŭ și numaĭ poetŭ. Talentulŭ poeticŭ alŭ luĭ Stamati străbătù prin tótă sĕlbătăcia și se arătă la lumină.

3. **Antonŭ Pann.** Ca să ne facemŭ o idee de simplitatea stiluluĭ luĭ Ant. Pann, reproducemŭ câte-va rîndurĭ din orĭ-ce bucată a luĭ. Iată, de pildă, cum începe fabula *Șóricele:*

«Unŭ șórice mare a-nume Gherlanŭ,
Peste tótă glóta fiindŭ căpitanŭ,
Atâtŭ se mândrise, *pe cât povestescŭ,*
In cât îșĭ uitase némulŭ *șoricescŭ.*
Și vrêndŭ să se 'nsóre *elŭ nu* gândea *altŭ*
Decât să iea fată de neamŭ maĭ înaltŭ.
Cugetândŭ acésta și totŭ cercetândŭ,
Pe bĕtrâniĭ șóricĭ mereŭ întrebândŭ,
Aflà că maĭ mare dintre câte sunt
E sórele *singurŭ slăvitŭ pe pămîntŭ.*
Și precum se vede frumosŭ, *strălucitŭ*
Și fată întocmaĭ are *negreșitŭ*».…

Stilulŭ luĭ Antonŭ Pann e simplu, dar totușĭ acéstă simplitate e maĭ măestrită decât la Stamati. Elŭ e meșterŭ: ca să-ĭ iasă versulŭ întregŭ și cum îĭ place luĭ, maĭ adauge pe icĭ, pe colea, câte unŭ epitetŭ, care lămuresce și gândirea, dar care maĭ multŭ completéză versulŭ.

Scoţêndŭ din bucata de maĭ sus totŭ ce nu e absolutŭ necesarŭ pentru înţelesŭ amŭ avé:

«Unŭ șórece mare a-nume Gherlanŭ,
. . . .
Atât se mândrise, ...
In cât îșĭ uitase némulŭ . . . .
Și vrêndŭ să se 'nsóre . . . . gândea . . . .
. . . . . . să iea fată de némŭ maĭ înaltŭ.
Cugetând acésta și totŭ cercetândŭ,
. . . .
Află că maĭ mare dintre câte sunt
E sórele . . . .
Și pracum se vede frumosŭ . . . . . .
Și fată întocmaĭ are . . . .

Cuvintele pe carĭ maĭ sus le-amŭ lăsatŭ afară sunt adaose de-Ant. Pann maĭ multŭ pentru a face stilulŭ curgĕtorŭ și a completa versurile, decât pentru a lămurì ințelesulŭ; dar este o înflorirtură de acele, care pare așa de la loculŭ eĭ, în cât nicĭ n'o bagĭ în sémă, ci o socoțĭ ca ceva trebuitorŭ. Altă dovadă de unŭ începutŭ de înflorire a stiluluĭ sunt unele inversiunĭ, iarășĭ mascate cu abilitate.

Antonŭ Pann scrie aprópe cum vorbesce, și vorbesce ca poporulŭ, ca țĕranulŭ, care, când are să-țĭ spue vorbă maĭ lungă, ți-o spune pe asezate și pe cât se póte maĭ plasticŭ.

Iată cum începe fabula *Calulŭ stătutŭ*:

Unŭ calŭ slabŭ, stătutŭ de cale,
Cădutŭ zace într'o vale.
Neavêndŭ nicĭ o putere
Ca să maĭ stea pe picere,
Se sculà câte odată
Si iar se culca îndată,
Care vĕdêndu-lŭ unŭ câne
Leșinatŭ, *flămândŭ de pâne*,
Sedù lângă elŭ aprópe,
Așteptândŭ ca să-lŭ îngrópe...

Iată cum începe *Cuculŭ și Privighetórea*:

Privighetórea *micșóră*
Stândŭ veselă pe tufșóră
Ișĭ rĕsună cântecelulŭ
Intorcêndu-lŭ în totŭ felulŭ...

De o parte și de alta vorbă curată populară și cu tóte acestea înflorită. Popularitatea ne apare maĭ cu sémă în versurile de maĭ sus în diminutivele: ***micșóră, tufșóră, cântecelulŭ*** și în relativulŭ ***care*** necorectŭ întrebuințatŭ în limba literară și prea corectŭ ca limbă populară.

4. **I. Heliade Rădulescu.** Stilulŭ și la Heliade e curgĕtorŭ, întru cât privesce cuvintele saŭ vorbele, dar în privirea ideilorŭ e cam greoiŭ. Stilulŭ luĭ Heliade nu e naivŭ, nu este, dacă nu veselŭ și zîmbitorŭ, celŭ puținŭ stilulŭ celŭ nepĕsătorŭ alŭ fabuleĭ. Heliade e omulŭ pasionatŭ, elŭ scrie din pornire, din emoțiune, din durere și nu gândulŭ stăpânesce inima, ci inima stăpânesce pana. Judecata hotăresce pe Heliade să-șĭ îmbrace gândurile sale în vestmîntulŭ fabuleĭ; pentru a-șĭ arătà însă gândurile, cuvintele se îmbulzescŭ adese-orĭ fără regulă, fără a-șĭ găsì numaĭ decât loculŭ și prefacŭ fabula în satiră. Stilulŭ luĭ Heliade póte fi pusŭ între felurile de stilŭ simplu, dar e stilŭ pornitŭ și satiricŭ.

Naivitatea fabuleĭ nu este o trăsură de prostie; din potrivă arată că celŭ ce povestesce cunósce cum stă lucrulŭ și-lŭ arată într'unŭ modŭ familiarŭ și instantaneŭ. Despre unŭ necazŭ vechiŭ putemŭ vorbì liniștițĭ și chiar zîmbindŭ, iar unŭ necazŭ noŭ ne supĕră, ne indignéză, de nu putemŭ să ne maĭ cumpĕnimŭ cuvintele. In casulŭ dîntâiŭ e fabulistulŭ, în alŭ doilea e poetulŭ satiricŭ, și poetŭ eminamente satiricŭ este Heliade. Fabula *Corbulŭ și Vulpea,* scrisă la 1839, și ***Foile și Cărbunele,*** sunt, dintre bucățile luĭ, acele carĭ se apropie maĭ multŭ de stilulŭ fabuleĭ, cele-lalte trecŭ în partea satireĭ. De pildă *Ciòra privighetóre,* care începe:

O *dihanie* de cióră,
Ce-ĭ dedese naiba 'n gândŭ,
Să ia fulgĭ de alte paserĭ,
Să iasă la sborŭ cântândŭ!

Iat'o împopoțonată
Și mereŭ se gutuesce,
Ulubésna 'mpestrițată
Rățoitŭ bănănăesce.
etc. etc.

Măceșulŭ și Florile.

Unŭ măceșŭ *ghimposŭ*, *sĕlbaticŭ*,
De prin locurĭ depărtate,
Nodurosŭ, *rîiosŭ*, *iernaticŭ*,
Smulsŭ de crivețe turbate.
etc. etc.

Amêndouĕ aceste fabule aŭ tonŭ și stilŭ de satiră.

Maĭ tóte fabulele luĭ Heliade sunt politice, de multe orĭ descriidu-șĭ eroiĭ, elŭ nu se gândesce să facă descriere potrivită cu animalulŭ saŭ planta alŭ căruĭ nume îlŭ pune în jocŭ, ci se gândesce numaĭ la tipulŭ saŭ la persóna pe care indirectŭ caută s'o arate prin fabulă de aceea chiar fabulele sale sunt greŭ de înțelesŭ. Acestŭ lucru se vede maĭ cu osebire în fabula *Măceșulŭ și Florile,* care după dată se pare a fi fostŭ scrisă în contra uneltirilorŭ rusescĭ prin Trandafiroff. Inlocuițĭ *Măceșŭ* prin Trandafiroff, *grădină* prin România, *florĭ* prin *Românĭ, pirŭ* prin Rușĭ și atuncĭ vețĭ vedé exactitatea descrieriĭ.

5. **A. Donicĭ.** Stilulŭ luĭ Donicĭ, e stăpânitŭ de stilulŭ luĭ Crilov. In traducerĭ, ca să nu se depărteze de textŭ, ne dă cam multe inversiunĭ, de pildă în *Calulŭ și Călărețulŭ*:

« . . . . . *Sèrmane calŭ, pre cruda ta peire*
«*Eŭ însu-șĭ ți-am gătitŭ.*
«*Tu sub povĕțuire*
«*A frîuluĭ strunitŭ*
«*Eraĭ prea blândŭ și bunŭ și nicĭ nu mĕ trânteaĭ.*
«*Nicĭ capu nu-țĭ rupeaĭ.*»

Cu o maĭ mică inversiune s'arŭ ḑice:

Sĕrmane calŭ, eŭ însu-mĭ ți-am gătitŭ cruda ta peire. Strunitŭ sub povĕțuirea frîuluĭ eraĭ prea blândŭ și bunŭ . . . . etc.

Stilulŭ luĭ Donicĭ, în versurĭ scurte, și acolo unde nu traduce, adecă în imitațiunĭ și póte și în bucățĭ originale, dacă va fi avêndŭ, e fórte curgĕtorŭ; așa de pildă în imitația *Greerulŭ și Furnica,* și în fabulele *Momița și douĕ mâțe,* care pare a fi originală, dacă nu va fi cum-va o imitațiune după *Pisicele și Cotoiulŭ* luĭ Antonŭ

Pann, lucru de altŭ-felŭ cu putință, după obiceiulŭ luĭ Donicĭ și după data tipărireĭ, căcĭ: *Pisicele și Cotoiulŭ* luĭ Antonŭ Pann se tipărescŭ la 1835 în *Povestea vorbeĭ* și fabulele luĭ Donicĭ cu *Momița și douĕ mâțe* se tipărescŭ în I ediție la 1840 (*Fabule de A. Donicĭ, Iașĭ La Cantora Dacieĭ Litterare 1840.*) De altŭ-felŭ ne sunt destulŭ de cunoscute și fórte ușorŭ de amintitŭ fabulele carĭ pórtă numele luĭ Donicĭ, de pildă:

Greerulŭ și Furnica:

Greerulŭ în desfătare
Trecêndŭ vara cu cântare
. . . .

Lupulŭ și Cuculŭ:

Rĕmâĭ sănătosŭ vecine,
A ḑisŭ lupulŭ către cucŭ,
Aceste țĕrĭ de rĕŭ pline
Le părăsescŭ și mĕ ducŭ.
Nu maĭ potŭ trăi aice . . . . . .

Momița și douĕ mâțe:

In a momițelorŭ țéră
(Ce maĭ nu are hotară)
etc. etc.

6. **Gr. Alexandrescu.** Stilulŭ fabulelorŭ luĭ Alexandrescu este stilulŭ celŭ maĭ potrivitŭ cu fabula: *naivŭ* și *simplu;* dar simplu până unde póte merge simplitatea în versurĭ. Elŭ nu se influențéză de nimenĭ. Scrie așa cum se vorbesce, vorba care o vorbesce elŭ, precum Antonŭ Pann scria în limba luĭ de dascălŭ de biserică, populară și românéscă. La Fontaine, de ar fi scrisŭ fabulele sale în românesce pe vremea luĭ Alexandrescu, și Alexandrescu, dacă ar fi scrisŭ în franțuzesce, nu sciŭ dacă ar fi fostŭ maĭ pe josŭ de La Fontaine. Orĭ-care din fabulele sale, chiar fabula *Elefantulŭ* alŭ căreĭ subiectŭ a maĭ fostŭ tractatŭ și de alțiĭ, e totŭ atâtŭ de originală, totŭ atâtŭ de a luĭ ca și cele-lalte.

7. **Cost. V. Carp.** Cetițĭ fabula *Țĕranulŭ și Vulpea* și de si-

gurŭ veţĭ dice că e a luĭ Gr. Alexandrescu, atâta asemĕnare are cu fabula acestuia *Boulŭ şi Viţelulŭ.* Uniĭ chiar aŭ luat'o ca a luĭ Alexandrescu, şi e maĭ curiosŭ că ceĭ ce credeaŭ că acéstă fabulă este a luĭ Gr. Alexandrescu eraŭ Iăşanĭ ca şi C. V. Carp. Nu multŭ maĭ josŭ sunt şi unele din cele-lalte fabule ale sale, cum e *Catârulŭ şi Boiĭ, Calulŭ şi Momiţa, Ţînţarulŭ şi Armăsarulŭ,* etc. Şi observămŭ că C. V. Carp scrie fabule politice ca şi Heliade, dar scie să-şĭ păstreze linişţea de fabulistŭ ca şi Gr. Alexandrescu. Cost. V. Carp n'a avutŭ cultură ca Gr. Alexandrescu, dar în talentŭ nu sémĕnă de locŭ să fi fostŭ maĭ pe josŭ. Omŭ nepĕsătorŭ nicĭ de dînsulŭ nicĭ de diua de mâne, C. V. Carp nu se gândia nicĭ o dată să facă ceva bunŭ. Dacă a scrisŭ, n'a scrisŭ pentru că era scriitorŭ, a scrisŭ că i-a venitŭ să scrie, saŭ că n'avea ce face când era datŭ afară din slujbă. Dacă ar fi avutŭ cine îlŭ împinge la scrisŭ — precum a avutŭ La Fontaine — Cost. V. Carp ar fi scrisŭ nu numaĭ bine, dar şi multŭ. In sfîrşitŭ în privirea stiluluĭ C. V. Carp se asémĕnă cu Alexandrescu, fără să-lŭ imiteze, ci rămânândŭ originalŭ.

8. **G. Tăutu** este poetŭ liricŭ până şi în fabulele sale, unde lirismulŭ nu se încape. Ca dovadă citiţĭ, de pildă, fabula *Găina cântăréţă:*

O ! Atuncea, dragă, fără încetare
Eŭ pe pragulŭ uşeĭ una aşŭ cântà,
Ca să facŭ stăpâna care adĭ ne are
Óspeţĭ saŭ amantu-ĭ totŭ a aşteptà.
Pe la miedulŭ nopţiĭ zorile-aurite
Că sosescŭ aşĭ spune cu glasŭ sunătorŭ,
Chiar de către séră le-aşĭ vestì, iubite,
Ca puţinŭ să dórmă omulŭ muncitorŭ.
. . . .

9. **G. N. Nichitachi** are stilŭ, dacă aşŭ puté să dicŭ, simplu, şi încă *simplu de totŭ* şi cu tóte acestea cu inversiunĭ, ba de multe orĭ chiar şi cu înfloriturĭ, numaĭ pĕcatŭ că nu sunt la loculŭ lorŭ. Aşa vedemŭ în *Şérpele şi Şóricele;*

. . . .
Unŭ şérpe încă tînĕrŭ, ce se deprinsese
Pe la chelărie, *că şi untŭ linsese*
De prin putinele,
Lapte din ulcele . . . . . etc.

Nu era de locŭ nevoe de atâta motivare aci şi de atâta linsătură. Pe lângă acésta adese-orĭ se întâlnesce la dînsulŭ între timpurile verbelorŭ o nepotrivire care încurcă înţelegerea acţiuneĭ, aşa de pildă în *Lupulŭ şi Óia tînără, presentulŭ* se întrebuinţéză cu unŭ *trecutŭ* şi încă *presentulŭ* precedéză trecutulŭ. Iată versurile:

Cătră óie-unŭ lupŭ *se duce*
Şi ĭ-a ḑisŭ cu vorbă dulce.

După scrierĭ Nichitache sémĕnă tînĕrŭ.

b) V e r s u l ŭ.

1. **G. Asachi**. In fabulele luĭ Asachi versurile aŭ mĕsura plină, sunt sunătóre, armonice chiar şi rima bogată. Mĕsura întrebuinţată de elŭ e maĭ adese-orĭ de opt silabe, variată cu şapte şi de şése-spre-ḑece variată cu cincĭ-spre-ḑece. Singurulŭ defectŭ este neîngrijirea accentuluĭ: adese-orĭ, în locŭ de accente *tonice*, întâlnimŭ accente *ritmice*. Astŭ-felŭ chiar în versurile de maĭ sus din fabula *Nasulŭ şi Ochelariĭ* vedemŭ:

ùrma	în locŭ de	urmă
dupằ	»	dùpă
fà̀cu	»	făcù

In cât privesce *bogăţia rimeĭ* n'avemŭ nimicŭ de ḑisŭ: să ne uitămŭ numaĭ la sfîrşitulŭ versurilorŭ orĭ căreĭ fabule. De pildă în fabula *Bróscele care cerŭ unŭ împĕratŭ.*

. . . . asculte
. . . . democratŭ
. . . . multe
. . . . împĕratŭ
. . . . îndurătorĭ
. . . . domnitorĭ

. . . . fire
. . . . nicăire
. . . . vĕḑutŭ
. . . . căḑutŭ
. . . .
. . . .
. . . . deprinsŭ
. . . . bunĕtate
. . . . înadinsŭ
. . . . pe spate
. . . .
. . . .
. . . . aspre-ḑise
. . . . pare-vi-se
etc. etc.

In aceste douĕ liniĭ din urmă: . . . aspre-ḑise . . . pare-vi-se . . . găsimŭ și felulŭ de rimă, pe care Eminescu l'a înmulțitŭ și care de mulțĭ se crede că ar fi alŭ sĕŭ. Ne aducemŭ bine aminte de rimele luĭ Eminescu:

. . . . pân' la Tisa
. . . . plânsu-mi-s'a

2. **C. Stamati** are versurĭ slabe întru cât privesce ***ritmulŭ*** și ***rima***. In cât privesce mĕsura versurilorŭ nu putemŭ ḑice nimica despre Stamati, cum nu vomŭ ḑice nicĭ despre alțĭ fabuliștĭ, de la carĭ nu vomŭ avé chiar edițiunea I saŭ vre-o èdițiune corectată de mâna lorŭ. Constatŭ că editoriĭ suferŭ de bóla ***îndreptăreĭ***: vorŭ să îndrepteze, și totŭ îndréptă până ce strică. Din Const. Stamati am *edițiunea Codrescu*, care de departe miróse a îndreptărĭ. Unŭ exemplu de îndreptărĭ de ale editorilorŭ vomŭ arătă ceva maĭ departe la Donicĭ.

Stamati întrebuințéză mĕsurĭ de șése, de șépte și de opt silabe, variate cu versurĭ de 16 și de 14 silabe; altă dată versurĭ de 16 cu 15 și de 14 variate cu versurĭ maĭ micĭ.

Ritmulŭ și ***rima*** sunt cu totulŭ neîngrijite la C. Stamati. In cât privesce ritmulŭ, accentele cadŭ unde se întîmplă. Scrie versurile luĭ Stamati totŭ înainte pe aceiașĭ linie, saŭ cetesce-le, nu ca

versurĭ, ci cu pausă de punctŭ și virgulă și veĭ avé adevĕrată prosă, unŭ felŭ de prosă măestrită ca a luĭ Ioanŭ Créngă. Luămŭ, de pildă fabula: *Tabăra de cară*. Iat'o:

«Mergea odinióră o tabără de cară, între care era unulŭ năs-«trușnicŭ și mare fórte, ce pe lângă cele-lalte era ca o arătare, «saŭ ca unŭ armăsarŭ pe lângă unŭ țânțarŭ. . . . . »

Cuĭ i-ar veni în minte că acestea sunt versurĭ?

Rima fórte dese-orĭ este asonantică. Chiar în fabula de maĭ sus, de pildă, rimează:

odinióră cu *cară*
mare fórte » *cele-lalte*
boerĭ marĭ » *gogomanĭ*

3. **Antonŭ Pann**, e meșterŭ de versurĭ, e musicantŭ: *mĕsura* versurilorŭ sale este plină. In fabula *Șóricele:*

Unŭ șórice mare anume Gherlanŭ,
Peste tótă glóta fiindŭ căpitanŭ,
Atâtŭ se mândrise, pre cât povestescŭ,
Incât îșĭ uitase némulŭ șoricescŭ.
. . . .

în: *Iarna, Vêntulŭ și Cojoculŭ:*

Iarna *ca* muerea rea,
După cum i *se* părea,
Cu vêntulŭ se *disputa*
Si ḑicêndŭ îlŭ *descânta*. . . . .

Mĕsura întrebuințată de elŭ e maĭ multŭ cea de 16 și de optŭ silabe.

Ritmulŭ nu e regulatŭ: accentele se încurcă. Avemŭ maĭ multŭ accente ritmice decât tonice:

pestè în locŭ de *pèste*,
neamùlŭ » *neàmulŭ*.
vêntùlŭ » *vèntulŭ*.

Pe lângă aceste, găsimŭ accentuate monosilabele *ca, se, cu, și*, acolo unde nu potŭ să iea accente, și cuvintele: *disputa* și *descânta* avêndŭ câte douĕ accente:

dìsputà în locŭ de *disputà*
dsècântà » *descântà.*

Rime are bogate, dar adese-orĭ amestecate cu asonanțe. De pildă în *Iarna, Vêntulŭ și Cojoculŭ*:

disputa riméză cu *descânta*
umflĭ » *suflĭ*
respectŭ » *pieptŭ.*

Versulŭ luĭ Ant. Pann se apropie de versulŭ popularŭ, în care predomină accentele ritmice și asonanțele.

4. **Heliade Rădulescu** ne dă versurĭ pe diferite mĕsurĭ ca și maĭ toțĭ fabuliștiĭ, și mĕsura e îngrijită și plină, în locurile acele unde nu s'a întâmplatŭ vre-o greșală de tiparŭ, saŭ nepotrivire cu ortografia sa italienisată, orĭ unde n'a ajunsŭ pana vre-unuĭ *editorŭ îndreptătorŭ.* In privirea mĕsureĭ, versurile luĭ ne presintă o mare varietate. In unele bucățĭ găsimŭ mĕsura de optŭ silabe, în altele de optŭ cu șépte, saŭ de douĕ-spre-ḑece variată cu șése, de optŭ variate cu cincĭ-spre-ḑece, și de treĭ-spre-ḑece variate cu șése.

Ritmulŭ nicĭ la Heliade nu e regulatŭ, accentele ritmice abundéză. Așa în «*Foile și Cărbunele*:

Lângă o lemnărie unde sta grămadă
Una peste alta rĕŭ amestecate
Surcele *și așchiĭ* a *secureĭ pradă*
Țăndărĭ și găteje, dóge rĕsturnate.

Surcèle e accentuatŭ *sùrcele, a* (securiĭ) de asemenea accentuatŭ. Maĭ departe în:

Unŭ grăsciorŭ cărbune cât nuca de mare
Dar viŭ *arḑêndŭ* bine, căḑù d'întâmplare,
Din hîrbulŭ cu spuză saŭ chiar din lulea,
Unuĭ sătênŭ care se ducea acasă . . . . . .

avemŭ:

àrḑêndŭ în locŭ de *arḑêndŭ*
hîrbùlŭ » *hìrbulŭ*
sàteanu » *săteànŭ.*

Rima în versurile luĭ Heliade este bogată, de și de multe orĭ crează chiar cuvinte pentru rimă. Ast-felŭ totŭ în acéstă fabulă găsimŭ rimândŭ: *ḑice* cu *pîrlice* (cărbune).

5. **Alex. Donicĭ** ne dă în versurile sale mĕsura regulată și plină. In privirea mĕsureĭ, fabulele luĭ Donicĭ se împartŭ în douĕ grupe: unele în mĕsură mică de șépte saŭ de optŭ silabe și altele în mĕsură mare de ḑece, douĕ-spre-ḑece, saŭ treĭ-spre-ḑece silabe. Bucățile în mĕsură mică păstréză, de obiceiŭ, acelașĭ numĕrŭ până la sfîrșitŭ; acele în mĕsură mare alternéză cu versurĭ micĭ. Multe sunt în versurĭ de mĕsurĭ diferite, marĭ și micĭ. Amestecarea mĕsurilorŭ marĭ cu micĭ câte-odată luĭ Donicĭ îĭ este dictată de Crilov, așa e în *Gânscele, Vulpea și Bursuculŭ, Vulturulŭ și Paingulŭ, Parnasulŭ, Lupulŭ și Lupușorulŭ, Calulŭ și Călărețulŭ, Leulŭ și Epurele, Stiglețulŭ și Ciocârlanulŭ, Douĕ polobóce,* etc. etc.

Neregularitățile de mĕsură carĭ le întâlnimŭ în versurile luĭ Donicĭ, provinŭ maĭ alesŭ din causa editorilorŭ luĭ, carĭ aŭ găsitŭ cu cale să-ĭ îndrepteze versurile. Dămŭ unŭ exemplu de îndreptare din ediția Petrini (Iașĭ), față cu ediția II făcută de însușĭ Donicĭ (1842, Iașĭ). Luămŭ *Calulŭ și Călărețulŭ,* și reproducemŭ numaĭ versurile carĭ sunt în rimă.

In ediția Donicĭ:	*In ediția Petrini:*
Unŭ vrednicŭ călărețŭ	Unŭ vrednicŭ călărețŭ
. . . .	. . . .
Iar singurŭ elŭ semețŭ.	Iar *elŭ* singurŭ *era sumețŭ.*
*	*
Ca fără frîŭ călare	Ca fără frîŭ călare
Să iasă la plimbare	*Se* ésă la *preumblare.*

* * *

Donicĭ:

De o dată calulŭ aŭ pornitŭ
. . . .
Ḑar când aŭ ințelesŭ că n'are frîŭ strunitŭ,

Petrini:

De o dată calulŭ aŭ pornitŭ
. . . .
Dar când aŭ înţelesŭ că *nu are* frîŭ strunitŭ,

* * *

Donicĭ:

În câtŭ pe călăreţŭ l'aŭ trîntitŭ *elŭ* josŭ :
Iar singurŭ aŭ plecatŭ la fugă maĭ vîrtosŭ.

Petrini:

În cât pe călăreţŭ l'aŭ trîntitŭ josŭ ;
Iar *elŭ* singurŭ aŭ plecatŭ la fugă vîrtosŭ.

* * *

Donicĭ:

S'aŭ sdruncinatŭ de totŭ.
Stăpânulŭ aŭ aflatŭ în urmă calulŭ mortŭ.

Petrini:

S'aŭ *stălcitŭ* de totŭ.
Stăpânulŭ aŭ aflatŭ în urmă calulŭ mortŭ.

* * *

Donicĭ:

Şĭ-aŭ ḑisŭ : Sĕrmanulŭ calŭ, *pre* cruda ta peire
Eŭ însu-şĭ ţĭ-amŭ gătitŭ.
Tu sub povĕţuire
A frîuluĭ strunitŭ,
Eraĭ prea blândŭ şi bunŭ, şi *nicĭ* nu mĕ trînteaĭ
Nicĭ capu *nu*-ţĭ rupeaĭ,
Şi slobodenia câtŭ e de desfătată,
Dar când *la* unŭ *norodŭ* nu are
Aşa mĕsură înţeléptă
Se face primejduitóre,

Petrini:

Și aŭ ḑisŭ: Sĕrmane calŭ, cruda ta peire
Eŭ însușĭ ţi-amŭ *pregătitŭ.*
Tu sub povĕţuirea
Frîuluĭ strunitŭ
Eraĭ prea blândŭ și bunŭ, și nu mĕ trânteaĭ
Nicĭ capu-ţĭ rupeaĭ
Și slobozenia câtŭ e de desfătată
Când un *poporŭ* nu are
A sa mĕsură înţeléptă
Devine primejduitóre

Chiar din versurile de maĭ sus se póte vedé că Donicĭ se îngrija de exactitatea ritmuluĭ. Aceleașĭ greșelĭ de accente însă, ca și maĭ la toţĭ ceĭ-lalţĭ fabuliștĭ, facŭ și în versurile luĭ Donicĭ să rĕsară accente ritmice, carĭ ne supĕră auḑulŭ. Vedeţĭ chiar la începutulŭ celeĭ maĭ cunoscute fabule, *Lupulŭ și Cuculŭ*:

Rĕmâĭ sănĕtosŭ, vecine,
Aŭ ḑisŭ lupulŭ către cucŭ,
Aceste ţĕrĭ *de rĕŭ* pline
Le *părăsescŭ* și mĕ ducŭ.

Avemŭ	*rằmâĭ*	în	locŭ	de	*rămắĭ*
»	*Sànătòsŭ*	»	»	»	*sănătòsŭ*
»	*Àŭ*	»	»	»	*au*
»	*Acestè*	»	»	»	*acèste*
»	*Dè*	»	»	»	*de*
»	rèŭ	»	»	»	reŭ
»	pằrăsescŭ	»	»	»	părăsèscŭ

Rima este îngrijită la Donicĭ, dar adese-orĭ e forţată. In versurile din *Lupulŭ și Cuculŭ*:

Acolo nu sunt *rĕsbóie*
Toţĭ în pace vieţuescŭ,
Omulŭ este blândŭ ca *óie*,
Iar câiniĭ nicĭ hămuescŭ;

Rĕsbóie rimatŭ cu *oae* merge, însă în loculŭ unde e pusŭ *óie* nu merge. După firea limbeĭ române în comparaţiunĭ, termenulŭ din urmă se pune articulatŭ cu articolulŭ propriŭ saŭ cu articolulŭ ne-hotărîtorŭ. In casulŭ de faţă ar fi trebuitŭ să se ḑică, saŭ:

Omulŭ este blândŭ ca óia

saŭ:

Omulŭ este blândŭ ca o óie

In casulŭ întâiŭ nu ese rima; în casulŭ alŭ doilea nu merge ritmulŭ.

Acésta ne arată că în românesce Donicĭ nu prea era tare, orĭ celŭ puţinŭ nu era aşa de tare ca în rusesce. Acésta se dovedesce maĭ multŭ, când găsimŭ şi alte greşelĭ de românesce, ca în *Gânscele:*

Privesce unŭ ţĕranŭ cum *bate jocŭ cu noĭ*:
De astă nópte elŭ ne mână dinapoĭ.

Işĭ bate jocŭ de noĭ se ḑice în românesce, dar *bate jocŭ cu noĭ* nicĭ odată.

De multe orĭ rima la Donicĭ este asonantică; aşa totŭ în fabula *Gânscele:*

minte rimatŭ cu *cinste*,
se póte » » *se'ntarte.*

In *Vulpea şi Bursuculŭ*:

unde rimatŭ cu *iute.*

In *Momiţa şi două mîţe*:

judecătóre rimatŭ cu *care*
încruntate » » *de mórte*
momiţa » » *fiinţa*
frumosŭ » » *boţŭ.*

Apoĭ *tîrgŭ* rimatŭ cu *ḑicŭ* în versurile:

Mână la *têrgŭ*
Şi dreptŭ să *ḑicŭ.*

din fabula *Gânscele,* sunt maĭ puţinŭ decât asonanţe.

6. **Gr. Alexandrescu** ne dă în fabulele sale versurĭ marĭ de treĭ-spre-ḍece silabe în carĭ emistihulŭ I e de șase, și alŭ II-lea de șépte silabe. Aceste versurĭ marĭ adese-orĭ sunt amestecate cu versurĭ micĭ de câte șése séŭ șapte silabe. In acéstă categorie intră fabula *Elefantulŭ:*

In vremea de de multŭ, dobitócele tóte
De împĕratulŭ Leŭ, sătule, desgustate,
Ișĭ aleseră lorŭ
Unŭ altŭ stăpânitorŭ.

Alte fabule păstréză în tótă întinderea lorŭ aceeașĭ mĕsură. Așa e *Cânele isgonitŭ,* care are mĕsura de optŭ silabe:

Lupulŭ cu tótă prostia
Cârmuia împĕrăția. . . .
etc.

Orĭ cum ar fi mĕsura, mare saŭ mică, Alexandrescu îngrijesce ca să fie completă saŭ plină.

Ritmulŭ la acestŭ fabulistŭ e maĭ puținŭ îngrijitŭ decât chiar la ceĭ de maĭ sus. La toțĭ întîmpinămŭ accente ritmice în locŭ de accente tonice, dar Alexandrescu se pare că nicĭ nu vrea să țină samă de accentele cuvintelorŭ. De pildă în *Elefantulŭ*:

In vremea dè de multŭ *dobitócèle* tóte
De ìmpĕràtulŭ leŭ sàtule desgustate
Ișĭ alesèră lorŭ. . . . ;

în *Cânele și Măgarulŭ*:

Cù urechilè lăsate, cu códà 'ntre picióre
Cânelè tristŭ și jalnicŭ mergea pe ò cărare;

în *Boulŭ și Vițelulŭ*:

Ùnŭ boŭ cà toțĭ boiĭ, pùținŭ là simțire
Ìn ḍilèle nóstre de sórtă-àjutatŭ;

în *Șóricele și Pisica*:

Unŭ șóricè de neamŭ și-ànumè Raton
Ce fùsese crescutŭ sub patŭ la pension

în *Cânele și Cățelulŭ*:

Câtu-mĭ sunt de urîte unele dobitóce
Cum: lupiĭ, urșiĭ, leiĭ și alte câte-và,
Care credŭ despre sine că prețuescŭ ceva;
De sè tragŭ din némŭ mare
Astà e ò 'ntîmplare;

în *Toporulŭ și Pădurea*:

Minunĭ în vrema nóstră
Nu vĕḑŭ a sè maĭ face
Dar cà vorbea odată
Lemnè și dòbitóce
Nu rèmânè 'ndoială
Pentrù că dè n'ar fi
Nicĭ nù s'ar pòvestì.

Adecă la elŭ găsimŭ de pildă accentuatŭ:

dè	în locŭ de:	*de* (fără accentŭ)
dobitócèle	»	*dobitócele*
ìmpĕràtulŭ	»	*împĕràtulŭ*
alesèră	»	*alèseră*
urechile	»	urèchile
códà	»	còda
cânelè	»	cànele
jalnícŭ	»	jalnicŭ
cà	»	ca
pùținŭ	»	puținŭ
là	»	la
ìn	»	în
șóricèle	»	șòricele
ànume	»	anùme
fùsese	»	fusèse
prèțuescŭ	»	prețuescŭ
astà	»	àsta
lemnè	»	lèmne
rèmâne	»	rĕmàne

maĭ alesŭ se găsescŭ accentuate monasilabe ca: *din, cu, și, o, ca, la, în* etc. în locurĭ unde nu potŭ să aibă accentŭ.

Rima în versurile luĭ Alexandrescu e îngrijită și bogată, totușĭ întâlnimŭ din când în când și rimă asonantică; de pildă:

tóte	rimatŭ	cu	*desgustate*
póte	»	»	*unitate*
rĕspunsŭ	»	»	*supusŭ*
primblă	»	»	*schimbă*
ursŭ	»	»	*pĕtrunsŭ*
nóstră	»	»	*próstă*
mijlóce	»	»	*face*
dobitóce	»	»	*face*
dîntâiŭ	»	»	*fiŭ.*

7. **Const. V. Carpŭ**, în privirea mĕsureĭ, ne dă versurĭ regulate și de diferite mărimĭ: ne dă versurĭ de optŭ silabe variate cu șépte ca în *Fluturulŭ și Albina, Țînțarulŭ și Armăsarulŭ;* versurĭ de cincĭ-spre-ḑece silabe ca în *Catârulŭ și Boiĭ, Calulŭ și Momița;* versurĭ de douĕ-spre-ḑece silabe variate cu versurĭ micĭ de cincĭ, șése, și șépte silabe ca în *Țĕranulŭ și Vulpea, Cucórele și Cióra, Vulpea înșelată, Norulŭ și Valea.* In generalŭ mĕsura e plină și se vede multă ușurință de versificare.

Ritmulŭ e maĭ îngrijitŭ decât la Alexandrescu, dar întâlnimŭ și destule accente ritmice; așa în *Țînțarulŭ și Armăsarulŭ,* cetimŭ:

Taurulŭ prefectŭ se plânge
Că unŭ hoțŭ *lacòmŭ* de sânge,
Unŭ țînțarŭ banditŭ scăpatŭ
Astăḑĭ *dèla* închisóre,
Prìnḑêndŭ ùnŭ calŭ *là* strîmtóre,
De *pelè* l'aŭ desbrăcatŭ;
Și fiindŭ *maltràtatŭ* fórte
Nu-ĭ departe nicĭ de mórte.....

adecă ne dă:

lacòmŭ	în	locŭ de	*làcomŭ*
dèla	»	»	*delà*
prìnḑêndŭ	»	»	*prinḑêndŭ*
ùnŭ	»	»	*unŭ*
pelè	»	»	*pèle*
maltràtatŭ	»	»	*maltratàtŭ.*

Rima în versurile luĭ Carpŭ e bogată și în generalŭ maĭ bogată decât la Alexandrescu, la care versurile se încheie așa desŭ în verbe de acele in *ește* saŭ *escŭ* și în participiĭ în *at*. Rima luĭ Carpŭ e dată fórte adeseorĭ de substantive și de verbe ne amplificate. E ajutatŭ însă în găsirea rimeĭ și de neologisme, pe carĭ le întrebuințéză maĭ desŭ decât Alexandrescu. Vedețĭ în *Mielulŭ și Edița*:

. . . .
O voĭ, *amatorĭ* de *funcțiĭ!* O voĭ flămânḑĭ de *sălare!*
O voĭ, care din pruncie ațĭ *speratŭ* într'unŭ *procesŭ!*
Iată timpulŭ *favorabilŭ*, alergațĭ în fuga mare
Câte cu unŭ mielŭ în brațe și fițĭ *sigurĭ* de *succesŭ*.

Cu tóte aceste Carpŭ nu se îndepărtéză nicĭ de vorba obicinuită în poporŭ. Veḑĭ în *Fluturulŭ și Albina*:

Uf! Ce huetŭ!... Vaĭ de mine!
A-șĭ dorì multŭ să sciŭ cine
Sbârnâie așa frumosŭ?
Bunŭ sositŭ cobză stricată,
Strigă fluturulŭ îndată
Ce zărì albina jos.

8. **G. Tăutu** întrebuințéză în fabulele sale mĕsura de ḑece, douĕ-spre-ḑece, patru-spre-ḑece și mĕsura de optŭ silabe, dar neamestecate: aceeașĭ mĕsură merge dela începutŭ până la sfîrșitŭ. *Ritmulŭ* e regulatŭ, maĭ îngrijitŭ și decât la Carpŭ, și cuvinte cu accentulŭ schimbatŭ se întâlnescŭ maĭ rarŭ. Cetițĭ în *Șarlatanulŭ*, care e o satiră, dar care s'a luatŭ ca fabulă:

De palatŭ nu prea departe
Intr'unŭ unghiŭ odată stà,
Intre multe gurĭ căscate,
Șarlatanulŭ și strigà:

Venițĭ, domnilorŭ, la mine,
Unŭ lécŭ bunŭ a târguì;
Prefăcutŭ în prafurĭ fine
Șĭ-orĭ-ce rĕŭ potŭ lecuì.

Așa prafurĭ de minune
Incă 'n lume nicĭ aŭ fostŭ,
Ele potŭ înțelepciune
A da omuluĭ ce-ĭ prostŭ;

Cinste hoțuluĭ; iertare
Orĭ și căruĭ vinovatŭ,
Babeĭ sure ce dințĭ n'are
Amantŭ june de pupatŭ.
etc.

Rima e totŭ așa de îngrijită ca și la Carpŭ; Tăutu însă întrebuințéză multŭ *încălcarea,* adecă la dînsulŭ, unŭ versŭ calcă adeseorĭ asupra celuĭ-laltŭ, cum vedemŭ chiar maĭ sus:

Cinste hoțuluĭ; iertare
Orĭ și căruĭ . . . . etc.

9. **G. N. Nichitachi** (1).

C. Fondulŭ.

1. **G. Asachi.** In cât privesce fondulŭ, Asachi scie a se ținea strînsŭ de subiectŭ. Se întîmplă câte-odată ca povestirea să se lungéscă, dar atuncĭ povestirea devine descriptivă și capĕtă interesŭ prin descriere.

Descrierea la Asachi e maĭ în totŭ-d'a-una bine reușită. Când face descrierea unuĭ personagiŭ, după cum trece de la arătarea exterioruluĭ la interiorŭ, descrierea, scurtă cum este, din prosopografică devine etopeică; și când ne face tabloulŭ unorŭ împrejurărĭ, ni se pare că-lŭ vedemŭ cu ochiĭ. Iată de pildă descrierea de la începutulŭ fabuleĭ *Mórtea și Nenorocitulŭ*:

Unŭ lemnarŭ din ceĭ sĕrmanĭ,
Plin de grijă și de anĭ,
Cărândŭ *vréscurĭ grele* 'n spate
Din pădure pe la sate,
Se 'nturna încetișorŭ
La sĕraculŭ foișorŭ.
Obositŭ, neputinciosŭ,
Pune sarcina sa jos,
Și-șĭ aduce-aminte-anume
Câte sufere pe lume!
Că de când elŭ s'a născutŭ
Rele numaĭ a vĕḑutŭ.
. . . . etc. . . . .

Trecêndŭ peste expresiunea *vréscurĭ grele,* care s'ar fi pututŭ înlocuì prin *lemne grele,* pentru că vréscurile de ordinarŭ sunt

(1) Asupra luĭ Nichitachi nu maĭ revenimŭ: amŭ începutŭ analisarea fabulelorŭ luĭ înainte de a-ĭ cunósce biografia, și amŭ încetatŭ de îndată ce amŭ aflatŭ că este în viață.

uscate și prin urmare ușóre, aicĭ în privirea descrieriĭ Asachi se asémĕnă cu La Fontaine. Cam aceeașĭ descriere face și La Fontaine în același locŭ și în aceeașĭ fabulă și cu tóte acestea nu sémĕnă a traducere. Asachi, orĭ-ce s'ar dice, e omŭ deșteptŭ și artistŭ: cetesce și înțelege, și înțelege tocmaĭ ce trebue înțelesŭ:

In fabula *Bróscele carĭ cerŭ unŭ împĕratŭ* Asachi descrie fórte bine chipulŭ cum se apropie bróscele de craca de lemnŭ care le căduse din cerŭ, de la Zevs, ca să le fie împĕratŭ:

Suveranulŭ îns'acelŭ
Pe care l'aŭ socotitŭ
Că-ĭ vr'unŭ uriașŭ cumplitŭ,
Ramŭ aŭ fostŭ de-unŭ copăcelŭ.
Despre-acesta mare témă
Avea brósca care 'ntăĭ
Aŭ ieșitŭ să iee sémă
Și să dea semnŭ la aĭ sĕĭ.
Dar abia de ramŭ încetŭ
Tremurândŭ s'aŭ propiatŭ
Iată și-alta vine 'n urmă..
După ea întréga turmă.
Apoĭ nu prea târziorŭ
Totŭ acelŭ broscosŭ poporŭ
Așa bine s'aŭ deprinsŭ
La firésca bunătate,
Incât sărea în adinsŭ
Impĕratuluĭ în spate.

Multŭ maĭ bine încă reușesce Asachi în descrierea de moravurĭ de ale timpuluĭ. Ne-apĕratŭ că asupra moravurilorŭ n'are când să insiste, ci numaĭ încolțesce saŭ împunge în trécĕtŭ, dar cu atâta naivitate, că-țĭ vine a gândi că elŭ crede lucrurile chiar «*vorbă cu vorbă.*»

Fórte dese-orĭ și fórte de multŭ se laudă și s'a lăudatŭ naivitatea în poesie și maĭ alesŭ în fabulă.

De ce?

Din viața de tóte dilele se scie că vederea este maĭ credinciósă decât audulŭ. Când vedĭ, credĭ; când audĭ, poțĭ să credĭ, dar credĭ pe cât poțĭ, saŭ credĭ și nicĭ prea. Ca să credĭ din audite trebue ca martorulŭ să fie unŭ omŭ demnŭ de credință, adecă să-țĭ pară, după vorbă, că și dînsulŭ crede. Tocmaĭ aceste condițiunĭ ale martoruluĭ demnŭ de credință le îndeplinesce povestitorulŭ naivŭ: îlŭ credĭ pe dînsulŭ ca și cum aĭ crede pe unŭ copilŭ care nu scie a se preface. Îlŭ credĭ pentru că-țĭ închipuĭ că elŭ nu are nicĭ unŭ interesŭ ca să falsifice adevĕrulŭ și-țĭ pare că elŭ spune așa cum

a vĕḍutŭ şi cum este în adevĕrŭ, aşa încât îţĭ rĕmâne ţie să judecĭ numaĭ valórea lucruluĭ, iar nu şi valórea mărturieĭ.

Povestirea naivă maĭ are pentru noĭ şi altă pricină de ademenire: când scimŭ că celŭ ce povestesce, departe de a fi copilŭ la minte, este un omŭ deşteptŭ şi pĕtrunḍĕtorŭ, povestirea luĭ naivă saŭ reflexiunile sale naive ne placŭ, pentru că nu le maĭ luămŭ ca naivităţĭ, ci le luămŭ dreptŭ confidenţe saŭ destăinuirĭ. Prin străveḍimea naivităţiĭ luĭ noĭ zărimŭ încrederea ce are elŭ în noĭ, ca să ne destăinuéscă asemenea lucrurĭ. Şi, de óre-ce elŭ se încrede în noĭ, de óre-ce ne spune lucrurĭ carĭ nu s'arŭ puté destăinuì orĭ şi cuĭ, de sigurŭ că şi noĭ suntemŭ ómenĭ de încredere, de sigurŭ că şi noĭ suntemŭ ómenĭ deştepţĭ.

Iată la ce ajunge naivitatea povestitoruluĭ, iată ce şurupŭ alŭ vieţeĭ sufletescĭ atinge în noĭ acéstă naivitate; iată pentru ce ne place acéstă naivitate:

Ne place, pentru că în faţa eĭ suntemŭ ómenĭ de încredere, suntem deştepţĭ, într'unŭ cuvîntŭ suntemŭ ómenĭ. Acéstă naivitate ne place, căcĭ ea este în ochiĭ noştriĭ o dovadă că suntemŭ ómenĭ. *A fi omŭ* este tótă ambiţia nóstră şi întregulŭ nostru idealŭ.

Iată ce este naivitatea şi pentru ce place naivitatea.

Asachi cu sciinţă orĭ cu nesciinţă, şi din talentŭ orĭ povĕţuitŭ numaĭ de bunulŭ simţŭ scia din când în când să se facă naivŭ, şi ca atare să ne facă să-lŭ cetimŭ orĭ să-lŭ ascultămŭ cu celŭ maĭ mare interesŭ.

Când în *Greerulŭ şi Furnica* Asachi ḍice:

. . . . Grecrulŭ . . . .
Pe furnică-a sa vecină
Aŭ rugatŭ să-lŭ împrumute
C'unŭ grăunte, c'o neghină,
Să maĭ prindă la vîrtute,
Ḍicêndŭ : *ḍĕŭ la timpŭ di trierŭ,*
Daŭ parola mea de grierŭ,
Inturna-voiŭ tótă suma
Şi-'nteresulŭ de 'mprumutŭ.

îţĭ pare că elŭ (Asachi) e convinsŭ că legea împrumutuluĭ e atâtŭ de generală, că se întinde până şi la greerĭ şi la furnicĭ. Şi cu acéstă ocasiune ce icónă ne dă elŭ despre moravurile timpuluĭ, în care se dă împrumutŭ numaĭ cu condiţiunea de à se plătì dobândă! Şi apoĭ cuvintele: *daŭ parola mea de grierŭ,* ce frumosŭ şi lămuritŭ arată, pe de o parte că nu tóte *parolele* sunt de sémă, iar pe de altă parte că ceĭ ce aŭ nevoe de împrumuturĭ sunt maĭ alesŭ de ceĭ carĭ umblă cu *parola* pe buze, adecă de ceĭ ce vorbescŭ franţuzesce. Iată cum din naivitate iese ironia. Iată cum, fără să băgămŭ de sémă, Asachi printr'o vorbă ne intră pe sub piele, se arată prietenulŭ nostru şi noĭ ne facemŭ prieteniĭ şi credincioşiĭ luĭ şi rîdemŭ împreună cu dînsulŭ de celŭ ce umblă după împrumutŭ, punêndŭ ca garanţie: *parola luĭ de .... grierŭ.*

Când în fabula *Mórtea şi Nenorocitulŭ,* Asachi ne arată cum bĕtrânulŭ acela, *care de când s'a născutŭ numaĭ rele a vĕdutŭ,* se gândesce că:

«Tótă nóptea 'n gândurĭ zace,
«Ḑiua nicĭ cum n'are pace,
«Căcĭ vătafulŭ rĕŭ şi tontŭ,
«Boerescul peste pontŭ,
«Birulŭ greŭ şi miĭ beĭlice,
«Doĭ ficiorĭ şi patru fiĭce,
«O soţie sfădităre,
«Viaţa-ĭ face o lingóre!....»

ne dă unŭ tabloŭ de moravurĭ care în puţine cuvinte descrie fórte multŭ şi le arată cu atâta siguranţă că există, că sunt, în cât se vede din vorba luĭ că aceste lucrurĭ eraŭ atâtŭ de reale pe acele vremurĭ, şi lumea era aşa de obicĭnuită cu dînsele că numaĭ la mórte dóră, de ar fi maĭ putută apela, dar aiurea, ba. Orĭ-cât s'ar fi inspiratŭ Asachi din La Fontaine, acésta nu e luată dela Francezĭ; acésta e gândită şi simţită românesce şi simţită adâncŭ. Şi când veḑĭ ce-a simţitŭ şi, maĭ multŭ, ce-a scrisŭ Asachi, îţĭ vine în adevĕrŭ să te mirĭ pentru ce «*luĭ i s'aŭ luatŭ în considerare numaĭ defectele?*»

In fabula *Ochiĭ şi Nasulŭ* cetimŭ:

Atuncĭ limba cu talentŭ
Aŭ disŭ către presidentŭ:
«Drcptă plécă-ne ureche,
«Să audĭ dovedĭ o mie,
«Prin înscrisŭ şi mărturie,
«Cum din epoca cea veche,
«*Némŭ de nasŭ, totŭ necurmatŭ*
«*Ochelariĭ aŭ purtatŭ,*
«*Şi-ĭ se cade ca moşie*
«*Trecută 'n paragrafie.*»
O comisĭe de mazilĭ
Rînduită chiar pe nasŭ
Aŭ găsitŭ între movilĭ
Brasda ce-ochelarĭ-aŭ trasŭ.

Aceste rîndurĭ ne daŭ unŭ tabloŭ din întîmplările timpuluĭ, o judecată dintre rĕzaşĭ, carĭ vecĭnicŭ aveaŭ procese şi mereŭ se judecaŭ, în cât lorŭ le eşise vorba de ómeniĭ ceĭ maĭ *cârciogarĭ*, iară rĕzăşieĭ, cântecululŭ:

... «Peticŭ de moşie
«Şĭ-unŭ sacŭ de hârtie...»

In aceste rîndurĭ se maĭ vede încă ce bine scie a personifica Asachi. Limba aci e advocatulŭ în picióre; iar în versurile următóre e şi maĭ advocatŭ când dice:

«Tribunalulŭ va ierta
«Să potŭ pilde arăta:
«Faţa dac'ar fi rĕmasŭ
«De 'ntîmplărĭ să n'aibă nasŭ
«Cine-ar fi acelŭ măgarŭ
«Să maĭ pórte ochelarŭ? ...

Maĭ încolò vine şi rîndulŭ nasuluĭ, care de bucurie că a câştigatŭ procesulŭ se ridică maĭ pre sus de *Limbă* şi face chefŭ.

Fabula urméză:

Din aceste lămuritŭ,
După legĭ aŭ doveditŭ,

Cum că pentru nasŭ anume
Ochelariĭ s'aŭ ursitŭ,
Şĭ-ochelarilorŭ în lume
Postŭ pe nasŭ s'aŭ rînduitŭ!

La acéstă limbuţie
Bravo 'n sală-a rĕsunatŭ,
Iar Nasulŭ de bucurie
De treĭ orĭ a strănutatŭ.

2. **C. Stamati,** în fabulele sale, ne presintă faptele omenescĭ în generalŭ numaĭ ca fapte omenescĭ desbrăcate de orĭ-ce culóre locală, totuşĭ din când în când sub forma uneĭ scurte descrierĭ ne dă admirabile tablourĭ de moravurile timpuluĭ. Aşa în fabula: *Bĕtrânulŭ ţĕranŭ şi mórtea,* iată cum vorbesce bĕtrânulŭ:

«O vaĭ mie ticălosulŭ, ce să facŭ, cum să trăescŭ,
Şi cum potŭ să împlinescŭ
«Câte se cerŭ dela mine şi când tóte îmĭ lipsescŭ!
«Biata babă, copilaşiĭ golĭ, de fóme hămesiţĭ.
«Nu am pentru dînşiĭ hrană, nu am cu ce să-ĭ îmbracŭ,
«Iar zapciiĭ făr de milă din casa mea ne-lipsiţĭ,
«Cerŭ birulŭ, cerŭ boeresculŭ şi în multe părţĭ mĕ tragŭ
«In cât de când m'am născutŭ, pân' ce am îmbĕtrânitŭ
«Nicĭ de-o ḑi de bucurie eŭ nu m'am învrednicitŭ!
«Decĭ, mórte, vinŭ de mĕ scapă . . . .

Subiectulŭ acesteĭ fabule este împrumutatŭ şi chiar acéstă parte este o imitaţiune. Modelulŭ de care s'a inspiratŭ însă Stamati i-a datŭ numaĭ ideea şi i-a lăsatŭ libertatea de a-şĭ alege unŭ bĕtrânŭ nenorocitŭ din aceeaşĭ clasă ca şi alŭ luĭ La Fontaine, trăitŭ în aceleaşĭ împrejurărĭ ca şi alŭ luĭ Asachi, dar fiindŭ de unŭ caracterŭ deosebitŭ. Nenorocitulŭ din fabula luĭ Asachi, pe lângă «*vătafulŭ rĕŭ şi tontŭ*» pe lângă «*boeresculŭ peste pontŭ*», «*birulŭ greŭ*», «*miĭ beilice*» «*doĭ feciorĭ şi patru fiice,*» maĭ are pe capulŭ luĭ şi «*o soţie sfăditóre.*»

Bĕtrânulŭ luĭ Stamati nu póte rĕsufla de *zapciĭ,* carĭ îĭ sunt *ne-lipsiţĭ din casă* şi carĭ îlŭ întindŭ în tóte *părţile* pentru birŭ şi boerescŭ, pe când *biata babă* şi *copilaşiĭ* sunt *golĭ* şi *hămesiţĭ*

de fóme. Acestŭ bĕtrânŭ îșĭ iubesce biata babă și copilașiĭ, dar n'are când să îngrijéscă de eĭ din pricina ***zapciilorŭ,*** așa că maĭ multŭ de mila lorŭ, ca să nu-ĭ maĭ vadă ***golĭ*** și ***hămesițĭ,*** strigă mórtea ca să-lŭ scape. Acestŭ bĕtrânŭ e desperatŭ de viață din causa asupririlorŭ din afară. Nenorocitulŭ luĭ Asachi, pe lângă elementulŭ asupritorŭ venitŭ de din afară, maĭ e chinuitŭ și de unŭ ghimpe domesticŭ, de ***soția sfădítóre,*** căreia nimicŭ nu-ĭ maĭ place și care nu-lŭ crede la nevoie. Bĕtrânulŭ luĭ Stamati este adevĕratŭ țĕranŭ românŭ, căcĭ țĕrannlŭ de ceĭ străinĭ și de zapciĭ, cărora n'are ce le face, se îngrijesce și de mila copiilorŭ desperéză și-șĭ cere mórtea, iar despre femeia sfăditóre nu se îngrijesce așa multŭ. Se supĕră elŭ pe momentŭ, dar supĕrarea și-o descarcă în curîndŭ, căcĭ leaculŭ pentru a tăia gustulŭ de sfadă îlŭ dă proverbulŭ: «*gura bate . . . spatele.*»

Nenorocitulŭ luĭ Asachi e țĕranŭ românŭ după cele ce sufere dela ***vătafŭ*** etc., dar frica de soția sfăditóre i-a dăruit-o Asachi, care cunoscea pe țĕranŭ maĭ puținŭ decât Stamati.

In fabula ***Prieteșugulŭ cânescŭ*** Stamati, după Crilov (vedĭ ***Prietenia Câinilorŭ,*** pag. 59), ne dă în modŭ ironicŭ o trăsătură caracteristică a slujbașilorŭ sătuĭ, carĭ, după ce s'aŭ săturatŭ, îșĭ batŭ jocŭ de slujbă. Iată cum dice Stamati:

Sub feréstră la bucătărie
Roșca și cu Tarca la sóre se culcase,
Măcarŭ că după datorie
Eĭ nu trebuia să lase
«Pórta fără păzitorŭ:
Dar fiindŭ-că atuncĭ se săturase
Și eraŭ politicoșĭ cu orĭ-ce trecĕtorŭ....

Din aceste rîndurĭ, carĭ ne vorbescŭ cu unŭ tonŭ așa de naivŭ, se vede par'că ar fi lege generală, saŭ unŭ lucru fórte obicinuitŭ ca slujbașulŭ, după ce s'a săturatŭ, să nu-șĭ maĭ vadă de slujbă.

Stamati are spiritŭ de observație și de generalisare, și pană de fabulistŭ.

3. **Antonŭ Pann** pune așa de bine acțiunile omenescĭ pe séma

animalelorŭ că, cetindu-lŭ, îţĭ vine să ḑicĭ: cine scie, póte c'o fi fostŭ şi aşa. Citiţĭ de pildă fabula *Pisicile şi Cotoiulŭ.* Intréga acţiune e povestită aşa că-ţĭ vine a crede că s'a petrecutŭ chiar între pisicĭ. Când descrie Antonŭ Pann cum cotoiulŭ cântăresce şi mănâncă totŭ caşulŭ pisicilorŭ, în versurile:

Dacă vede că 'ntr'o parte
Atârnă maĭ greŭ niţelŭ,
Iea din ceea-laltă parte
Şi muşcă ceva din elŭ.
Îlŭ pune iar, iar ridică,
Acum dincócĭ greŭ vĕḑêndŭ,
Muşcă şi d'aci niţică
Ca să potrivéscă vrêndŭ.
Apoĭ iar şi iar şi iară,
Când acì când colea greŭ
Vrêndŭ lorŭ rĕŭ să nu le pară
Elŭ a muşcatŭ totŭ mereŭ......

ţi se pare că Antonŭ Pann crede că numaĭ ca să le facă plăcere pisicilorŭ cotoiulŭ, şi-a datŭ tótă silinţa şi a făcutŭ chiar sacrificiulŭ de a *muşcatŭ totŭ mereŭ* din caşŭ, numaĭ şi numaĭ pentru că vrea ca pisicilorŭ *să nu le pară rĕŭ* că partea celeĭ-lalte ar fi maĭ mare.

De obiceiŭ Antonŭ Pann pune pe animale să facă tocmaĭ acţiunĭ de acele carĭ se potrivescŭ cu ele. Acţiunile cuprinse în fabulele sale sunt acţiunĭ omenescĭ, acţiunĭ carĭ privescŭ omenirea în generalŭ, carĭ se întâlnescŭ la tótă omenirea.

Naivitatea nu-ĭ lipsesce nicĭ luĭ Antonŭ Pann, numaĭ elŭ arată lucrulŭ pe scurtŭ, în forma obicinuită; şi nu ne face *destăinuirĭ naive,* saŭ le face fórte rarŭ şi par'că numaĭ din întîmplare. In fabulele luĭ predomină nu poesia, ci istoria.

4. **I. Heliade Rădulescu** nu păstréză tonulŭ şi naivitatea fabuleĭ. Temperamentŭ sanguinŭ, nerăbdătorŭ, nu se póţe stăpânì să aştepte până ce alţiĭ vorŭ înţelege acţiunea. Atribue faptele ce le descrie unorŭ animale saŭ plante, vrea să le îmbrace în haina modestă a fabuleĭ, dar n'are răbdare s'o acopere cu desăvîrşire, ci se pune

repede a biciuì pe animalulŭ nevinovatŭ, pe care îlŭ luase ca simbolŭ alŭ adevĕratuluĭ agentŭ. Heliade nu se dă ca naivŭ ci tocmaĭ ca prea cunoscĕtorŭ și ți se pare că îșĭ maltratéză simbólele, tocmaĭ pentru ca să se înțelégă că nu este vorba de ele, ci de alțiĭ, cărora le ținŭ loculŭ. Heliade ne dă tablourĭ de moravurĭ, dar tablourĭ vĕḍute nu cu ochiĭ fabulistuluĭ, ci cu ochiĭ poetuluĭ satiricŭ. Heliade îmbracă gândirile sale în haina fabuleĭ, dar după ce și-a pusŭ în minte să le îmbrace, începe a striga: scăpați-mĕ de acéstă haină: n'o potŭ suferì, mĕ înnăbușe, lăsați-mĕ să respirŭ în libertate!

Acéstă nepotrivire între blândețea fabuleĭ și între dorința luĭ Heliade de a biciuì de-a dreptulŭ, adese-orĭ dă locŭ pentru noĭ la neînțelesurĭ; și anume ne face să nu-lŭ înțelegemŭ tocmaĭ acolo unde elŭ voesce să fie maĭ finŭ. De pildă în *Corbulŭ și Vulpea* (1829) ḍice:

Vulpea ca o jupânésă
O *cam șterge* de pe-a casă

Ce va fi voitŭ să înțelégă prin aceste vorbe?

Unŭ fabulistŭ în naivitatea luĭ, voindŭ să facă alusiune la jupânesele carĭ aveaŭ obiceiŭ *s'o cam ștérgă de pe-a casă,* adecă să plece de-acasă fără scirea bărbatuluĭ adecă a jupânuluĭ, ar fi pututŭ să ḍică așa cum a ḍisŭ Heliade, însă atuncĭ ar fi trebuitŭ să se întîmple altă ceva decât ceea ce s'a întîmplatŭ în fabula acésta: ar fi trebuitŭ să se întîmple ceva care să nu-ĭ fie pe placulŭ jupâneseĭ, ar fi trebuitŭ să fi pățitŭ ceva care s'o învețe ca de altădată să *n'o maĭ ștérgă de pe-acasa.* Aicĭ din potrivă jupâneseĭ i-a mersŭ fórte bine, a pututŭ amăgì pe Corbŭ să-ĭ iea *cașulŭ.*

Amŭ puté să ḍicemŭ altŭ-felŭ. Amŭ puté să ḍicemŭ că Heliade prin jupânésă înțelege *negutetorésă* și anume *negutetorésă* în înțelesulŭ de *înșelătóre, de hóță.* In acestŭ casŭ s'ar potrivì cu ceea ce urméză. Cu tóte acestea totŭ nu merge nicĭ așa, pentru că atuncĭ n'avea nevoe s'o *ștérgă* de-acasă.

Lăsândŭ la o parte ne-sintactica întrebuințare a timpurilorŭ, căcĭ ḍice: «Vulpea . . . *o șterge* de pe-acasă și *eșise* la plimbare,» și ferindu-ne cu desĕvêrșire de gândulŭ de a îndrepta ceea ce alțiĭ

aŭ făcutŭ nu' scimŭ cu ce scopŭ, credŭ că dacă era ca prin Vulpe să se înţelégă negoţetorésă ar fi pututŭ maĭ bine să ḑică:

Vulpea ca o jupânésă
O *ştersese* de pe-a casă
Şi eşise la preumblare.

Aşa cum este (în ediţia din 1884, Craiova), de óre-ce dă locŭ la doue înţelesurĭ, nu e bine.

Vorba *îngâmfatŭ* din versurile:

Corbulŭ *îngâmfatŭ* în sine,
Nicĭ de cum nu-ĭ vine bine,

ne arată că haina modestă a fabuleĭ îlŭ supĕra, îlŭ strîngea rĕŭ pe Heliade.

Maĭ bună dovadă, însă, că luĭ îĭ plăcea satira, biciuirea directă, găsimŭ în varianta: *ce este Corbulŭ şi Vulpea* scrisă în 1860. Iată cum începe:

Corbulŭ stă pe locŭ totŭ corbŭ
(Precum orbulŭ e totŭ orbŭ
Şi ciocoiulŭ totŭ ciocoiŭ,
Cât să-lŭ cânţĭ cu usturoiŭ).

Heliade voesce să ne dea câte ceva din moravurile timpuluĭ, dar e prea finŭ. Elŭ e tare în vorbe, dar slabŭ în ideĭ. Ideile, nu sciŭ cum, perŭ înainte de a se zamisli, iară vorbele curgŭ câte odată carĭ de carĭ maĭ tarĭ asupra erouluĭ, pe care caută să ne facă să-lŭ urîmŭ, îlŭ maltratéză într'atâta încât dela o vreme, în locŭ să-lŭ urîmŭ, noue începe să ne fie milă de dînsulŭ. Cam aşa e *Cióra privighetóre*: stilulŭ lipsitŭ de nobléţă şi demnitate; iar unde atinge câte ceva din moravurĭ rĕmâne aprópe neînţelesŭ. De pildă cam ce aĭ puté înţelege din versurile:

Ce nume să-şĭ dea acuma?
Că e lucru 'nsemnătorŭ!
De la nume-atârnă totulŭ
Şi trecutŭ şi viitorŭ.

Pe intriganțĭ și pe înșelătorĭ Heliade îĭ cunósce și îĭ descrie fórte bine:

«Jupâne corbŭ, plecăciune!
«O Dómne, ce frumusețe!
«Ce pasere, ce minune,
«Ce dragŭ de pene mărețe!...
«Dar n'are glasŭ; — ce pĕcatŭ!

Așa vorbesce vulpea către corbŭ.

In *Foile și Cărbunele,* însă, foile sunt și maĭ meștere de întorsŭ vorba. Iată cum vorbescŭ foile:

— Ce sórtă te aștéptă, sĕrmane cărbune,
«Curândŭ te veĭ stinge și negru tăciune,
«In ḑece minute bunŭ n'o să maĭ fiĭ
«Decât pe părete să scrie cu tine,
«Să facă la posne draciĭ de copiĭ;
«Dar ce maĭ renume când m'aĭ ascultà!
«Eŭ să suflu 'n tine și tu 'n lemnărie
«Să te oprescĭ țintă și să începĭ a dà
«Colea unŭ focŭ țapânŭ! Ce maĭ bărbăție!
«Ce nume țĭ-aĭ face chiar în istorie!
«Gazetele tóte tare-ar bucinà!

5. **Alex. Donicĭ** nu ne dă nimicŭ noŭ pe lângă materialulŭ fabuleĭ. Numaĭ într'unŭ locŭ, în *Momița și douĕ mîțe,* a pusŭ o parenteză, dar o parenteză fórte bine găsită, ceea-ce dovedesce că Donicĭ avea talentŭ, dară nu avea îndrăsnélă. Se ținea de povețele luĭ Crilov și nu vrea să se abată dela ele. Parenteza de care vorbimŭ e tocmaĭ la începutŭ:

In a momițelorŭ țéră
(Ce maĭ nu are hotară)
. . . .

Tocmaĭ acéstă fabulă, fără să o putemŭ găsì la vr'unŭ scriitorŭ străinŭ, o găsimŭ și la Antonŭ Pann, numaĭ cu deosebire că în locŭ de maimuță, la Antonŭ Pann, judecătorulŭ este unŭ cotoiŭ. De și Antonŭ Pann a publicat'o maĭ înainte, așa că a fostŭ posibilŭ ca Donicĭ s'o fi vĕḑutŭ saŭ auḑitŭ, totușĭ la Donicĭ e multŭ maĭ bine

arătatŭ faptulŭ, deșì, după cum amŭ vĕḍutŭ maĭ sus, și la Antonŭ Pann e destulŭ de bine. Naivŭ și de bună credință, ca și Antonŭ Pann, Donicĭ arată lucrurile cu maĭ multă limpeḍime decât elŭ. Parenteza în care ḍice că *țéra momițelorŭ maĭ nu are hotare*, adecă *e așa de mare că maĭ nu-ĭ maĭ daĭ de margine*, e spusă așa de nebăgatŭ în sémă, pare că ți-ar fi spus'o la ureche, așa încât nu strică nimicŭ naivităţeĭ povestiriĭ, ți-aĭ închipuì că elŭ crede chiar că țéra maimuțelorŭ e fórte mare.

6. Gr. Alexandrescu ne dă fabulele cele maĭ românescĭ și cele maĭ bogate ca fondŭ. Și prin fondŭ ințelegŭ la fabule nu atâtŭ subiectele, pentru că aceleașĭ subiecte potŭ fi utilisate pentru tóte țĕrile și pentru tóte timpurile. Adevĕratulŭ fondŭ în fabule e formatŭ de modulŭ cum se presintă acțiunea, de reflexiunile și motivările pe carĭ le dă fabulistulŭ. La Fontaine întrece pe Crilov și pe toțĭ fabuliștiĭ vechĭ, pentru ce? Pentru că La Fontaine așa motivéză acțiunile și așa descrie personagele, că le veḍĭ trăindŭ și anume trăindŭ în lumea lorŭ. Crilov cu o fabulă lovesce numaĭ într'unŭ singurŭ vițiŭ; La Fontaine, pe lângă vițiulŭ pe care îlŭ isbesce în specialŭ, lovesce atâtea și atâtea aplecărĭ rele, carĭ forméză óre-cum alaiulŭ satelițilorŭ aceluĭ vițiŭ.

M. Saint-Marc Girardin ḍice că fabula se póte mlădia la tóte sentimentele, la tóte tonurile și póte să fie aci dramatică, aci dogmatică, aci naivă, aci elocuentă aci duiósă, aci ințepĕtóre (1).

Sub pana luĭ La Fontaine fabula se mlădiéză tocmaĭ cum ḍice M. Saint-Marc Girardin, și sub pana luĭ Gr. Alexandrescu alŭ nostru de asemenea. Asupra luĭ Gr. Alexandrescu ar trebuì să facĭ o lucrare specială ca să poțĭ cuprinde tótă bogăția din puținele sale fabule. Aprópe fie-care frasă la Alexandrescu îțĭ descopere câte unŭ colțŭ din lumea în care trăesce ele, așa că, voindŭ să daĭ numaĭ unŭ resumatŭ despre dînsulŭ, maĭ nu sciĭ ce să alegĭ, căcĭ orĭ-ce aĭ alege, îțĭ pare rĕŭ după ceea ce aĭ lăsatŭ. Iată de pildă, în fabula *Elefantulŭ:*

(1) La Fontaine et les fabulistes. 1867. I, pag. 90.

. . . Domnulŭ Elefantŭ, cu nasulŭ învîrtitŭ,
Putericŭ îndestulŭ, dar însă necioplitŭ
Și de capŭ tare, grosŭ . . . . . .

Acesta este, după Alexandrescu, unŭ tipŭ de stăpânitorŭ de care cunósce elŭ, adecă unŭ felŭ de omŭ destulŭ de perfectŭ ca exteriorŭ, cu nasulŭ destulŭ de învîrtitŭ; destulŭ de putericŭ saŭ tare ca forță animală, ca forță brută, dar la minte grosŭ. Și ca dovadă despre acésta:

Noulŭ stăpânitorŭ,
Cât s'a orînduitŭ,
Pus'a 'n slujbă pe boĭ;
Iar lupulŭ mâncătorŭ
Se făcù favoritŭ
Și ministru la oĭ.

Maĭ departe cetițĭ isprăvile acestorŭ sfetnicĭ aĭ tronuluĭ:

Vĕ lasŭ să judecațĭ
Câțĭ mieĭ fură mâncațĭ
Și câte oĭ slutite
De fiarele cumplite!
In zadarŭ facŭ strigare
Oile 'mpovĕrate,
Chipŭ nu e de scăpare.
Și plângerĭ ne-curmate,
Ce vinŭ de pe la turme,
Rĕulŭ nu potŭ să-lŭ curme.
Lupulŭ dar îșĭ urméză
A sa nelegiuire;
Căcĭ de ce se lucréză
Domnulŭ nu are scire,
Ba câte lupulŭ spune
Le ia tóte de bune.

Cetindŭ fabula *Câinele și Măgarulŭ* găsițĭ nu numaĭ faptulŭ că unŭ slujbașŭ caută slujbă, ci vedețĭ chiar unŭ slujbașŭ cinstitŭ, unŭ omŭ cu merite, unŭ omŭ cu caracterŭ, unŭ omŭ care e necăjitŭ nu pentru că n'are slujbă, ci pentru că e nevoitŭ să caute slujbe, și în fața luĭ vedemŭ pe cine? Vedemŭ pe acelŭ pe care fabula îlŭ

înlocuesce printr'unŭ măgarŭ, vedemŭ pe unulŭ care n'a sciutŭ ce vrea să dică cinste. Iată cum începe fabula:

Cu urechile lăsate, cu códa între picióre
Câinele tristŭ și jalnicŭ mergea pe o cărare.
După multŭ umbletŭ iată că-lŭ întâlnesce
Unŭ măgarŭ și-lŭ opresce.
— «Unde te ducĭ, îĭ dice.
«Ce rĕŭ ți s'a 'ntîmplatŭ?
«Sciĭ par'că te-a ploatŭ,
«Așa staĭ de mâhnitŭ.»
— «Dar sunt nemulțumitŭ.
«La împĕratulŭ Leŭ în slujbă m'am aflatŭ;
«Insă purtarea luĭ,
«De e slobodŭ s'o spuĭ,
«M'a silitŭ, în sfîrșitŭ, să fugŭ să-lŭ părăsescŭ.
«Acum cautŭ altŭ stăpânŭ bunŭ, unde să-lŭ găsescŭ?
— «Numaĭ de atâtŭ te plângĭ, măgarulŭ întrebă,
«Stăpânulŭ l'aĭ găsitŭ, îl vedĭ, de fată stă:
«Vino numaĭ decât la mine să te bagĭ. . . . .»

In vorbele prin carĭ cânele își arată îndoiala, *dacă e slobodŭ să vorbéscă despre purtarea stăpânuluĭ*, se arată câtŭ de înlănțuită era pe atuncĭ libertatea cuvîntuluĭ: nicĭ despre fostulŭ stăpânŭ, de la care fugise și cu care nu maĭ avea nicĭ în clinŭ nicĭ în mânecă, nu maĭ avea voie să vorbéscă.

Ce putemŭ dice de *Boulŭ și Vițelulŭ,* saŭ câte amŭ trebui să dicemŭ, ca să putemŭ arăta totŭ ce se cuprinde în acéstă fabulă, care vorbesce maĭ bine decât tóte comentariile:

Unŭ boŭ, ca toțĭ boiĭ, puținŭ la simțire,
In dilele nóstre *de sórtă-ajutatŭ*
Și decât toțĭ frațiĭ maĭ cu osebire
Dobândì 'n cirédă unŭ postŭ însemnatŭ.

— Unŭ boŭ în postŭ mare? — Dreptŭ cam ciudatŭ vine,
Dar asta se 'ntîmplă în orĭ-care locŭ.
Decât multă minte sciŭ că e maĭ bine
Să aĭ totŭ-d'a-una unŭ dramŭ de norocŭ . . . .

Incercațĭ a sublinia din acéstă fabulă numaĭ părțile principale

carĭ privescŭ moravurile timpuluĭ, și vețĭ vedé că vi se va întîmpla acelașĭ lucru ca și mie: Cu încetulŭ vețĭ sublinia tótă fabula, precum eŭ amŭ subliniatŭ aprópe în întregime aceste douĕ strofe.

Unŭ boŭ puținŭ la simțire ca toțĭ boiĭ, fiindŭ ajutatŭ de sórtă, dobândesce în cirédă, adecă în țéra boilorŭ, unŭ postŭ însemnatŭ. Și dacă unŭ boŭ a pututŭ să ajungă într'unŭ postŭ mare, vine lucru cam ciudatŭ pentru cine nu scie cum staŭ lucrurile; lucrulŭ în sine însă nu e de mirare, pentru că așa se face, așa este obiceiulŭ, *așa se întîmplă în orĭ-care locŭ.* Trebue să sciĭ că, pentru ca să ajungĭ mare, nu e nevoie de *multă minte* ci numaĭ de *unŭ dramŭ de norocŭ.*

Iată meritele carĭ se cerŭ în lumea boilorŭ. Iar dacă voescĭ să vedĭ ce póte unŭ boŭ, care a ajunsŭ în postŭ mare numaĭ cu dramulŭ luĭ de norocŭ; dacă voescĭ să vedĭ ce pățescŭ vițeiĭ neîncercațĭ, carĭ credŭ că orĭ-cine e datorŭ să aibă milă și să facă totulŭ ca să-șĭ ajute némulŭ, n'avețĭ decât să cetițĭ fabula întrégă și să vedețĭ ce dice boulŭ despre vițelŭ:

— Cine? A mea rudă?!.. Mergĭ de-lŭ dă pe scară,
N'amŭ ast-felŭ de rude și nicĭ voiŭ să-lŭ sciŭ.

Vedețĭ la Alexandrescu, în fabula *Cânele și Cățelulŭ,* portretulŭ unuĭ ambițiosŭ de rîndŭ, care predică egalitatea, care se arată omŭ înaintatŭ în ideĭ, care nu maĭ ține la mărire, ci ar voì ca să fie și la noĭ ca în țĕrile civilisate, unde tóte prejudițiile de clasă aŭ trecutŭ și s'aŭ schimbatŭ; omŭ, care nicĭ chiar în vorbă nu voesce să i se dică măcarŭ domnule saŭ *domnia-vóstră,* ci orĭ-cine să-ĭ dică curatŭ pe nume; omŭ, care arde de dorința de a vedé realisate reformele din alte țĕrĭ și care e întristatŭ, indignatŭ chiar, în contra acelora pe carĭ *mândria nu-ĭ maĭ părăsesce.* Iată vorbele acestuĭ tipŭ de ambițiosŭ puse de Alexandrescu în gura unuĭ câne *Samsonŭ dulăŭ de curte:*

«Câtŭ îmĭ sunt de urîte unele dobitóce
«Cum Lupiĭ, Urșiĭ, Leiĭ și alte câte-va,
«Care credŭ despre sine că prețuescŭ ceva!

«De se tragŭ din nému mare
«Asta e o 'ntîmplare.
«Și eŭ póte sunt nobilŭ, dar s'o arătŭ nu-mĭ place.
«Ómeniĭ spunŭ adese că 'n țĕrĭ civilisate
Este egalitate:
«Tóte ieaŭ o schimbare și lumea se cioplesce,
«Numaĭ pe noĭ mândria nu ne maĭ părăsesce!
«Câtŭ pentru mine unulŭ fiesce cine scie
«C'o amŭ de bucurie
«Când tótă lighióna, măcar și cea maĭ próstă,
«Câne sadeà îmĭ dice iar nu *Domnia-vóstră!* . . . .

Totŭ în acéstă fabulă, ce bine e schițatŭ și portretulŭ omuluĭ lesne credĕtorŭ și care iea vorba dreptŭ faptă și se bucură înainte de-a ajunge. Cetițĭ maĭ departe ce face cățelulŭ, și vedețĭ în același timpŭ cum iubitorulŭ de egalitate își arată colțiĭ.

Gândirea *vóstră* dise (cățelulŭ), îmĭ pare minunată
Și simțimîntulŭ *vostru* îlŭ cinstescŭ, *frațiĭ meĭ!*
— Noĭ frațiĭ tĕĭ? rĕspunse Samsonŭ plinŭ de mânie.
Noĭ frațiĭ tĕĭ? potae!
O să-țĭ daŭ o bătae
Care s'o pomenescĭ.
Cunoscĭ tu cine suntemŭ, și ți se cade ție,
Lichea nerușinată, astŭ-felŭ să ne vorbescĭ?....
— Dar *diceațĭ*
— Și ce-țĭ pasă, te 'ntrebŭ eŭ ce diceamŭ?. . :

O lume întrégă trăesce în fabulele luĭ Gr. Alexandrescu; și ceea ce intereséză maĭ multŭ e că tóte personagele luĭ potŭ să fie tipurĭ generale saŭ vecĭnice, dar de-ocamdată trăescŭ cu tótele în una și aceeașĭ societate dintr'o anumită vreme.

7. **C. V. Carp** în fabulele sale ne dă, ca și Alexandrescu, tablourĭ de moravurĭ. C. V. Carp însă aseměnéză atâtŭ de multŭ moravurile omenescĭ cu obiceiurile animale, în cât ți se pare, în adevĕrŭ, că lucrurile se petrecŭ chiar între animale. Iată, în fabula *Catârulŭ și Boiĭ,* cum descrie elŭ viéța unuĭ catârŭ între caĭ:

Unŭ catârŭ fătatŭ pe drumurĭ, crescutŭ în of și în vaĭ
De lungŭ timpŭ, cu displăcere, trăia între nisce caĭ.

Respinsŭ de toţĭ cu asprime, fómea setea îlŭ usca:
Paele de prin gunóie le pupà şi le mâncà.
Posomorîtŭ ca o bufnă, greoiŭ, necioplitŭ şi slutŭ,
Era tótă ḑiulica, mereŭ brâncitŭ şi bătutŭ.
Une-orĭ, curgêndŭ ca plóia pe biata spinarea sa,
Câte treĭ şi patru sute de copite numĕrà.
Altă dată, pe sub cumpĕtŭ, făcêndŭ caiĭ toţĭ complotŭ
Ilŭ luaŭ gonindŭ la vale până ce cădea în botŭ;
Nu se auḑia în urmă-ĭ de cât *jnapŭ* şi iară *jnapŭ*.
In fine, sătulŭ, odată luâ şi elŭ lumea 'n capŭ....

Cetiţĭ ***Ţĕranulŭ şi Vulpea*** de C. V. Carp şi vedeţĭ pe de o parte cum se desvoltă şi se arată la lumină instinctele cele rele, năravulŭ din născare, iar pe de altă parte vedeţĭ cum se schimbă la dînsulŭ tonulŭ după felŭ ideilorŭ ce exprimă. La începutŭ, unde sub nume de puiŭ de Vulpe, descrie pe unŭ orfanŭ, tonulŭ este duĭosŭ; maĭ departe, când descrie faptele criminaluluĭ din nascere, tonulŭ devine elocuentŭ, la începutŭ sentenţiosŭ, apoĭ familiarŭ, ironicŭ şi în sfîrşitŭ energicŭ. Iată începutulŭ acesteĭ admirabile fabule, prin care Carp se ridică alăturea cu Alexandrescu şi căreia nimicŭ nu-ĭ lipsesce pentru a fi un capŭ de operă.

«Unŭ ţĕranŭ odată, umblândŭ prin câmpie,
«Zăresce figura unuĭ animalŭ,
«Ce abia eşise din o vizunie,
«Stândŭ ca o nălucă singurelŭ pe malŭ:
«Puişorŭ de vulpe încă fără dinţĭ
«Străinŭ de părinţĭ.

«Mama luĭ, sĕrmana, nu de multŭ perise
«Din caŭsa manieĭ unuĭ vênătorŭ
«Şi elŭ rĕmasŭ singurŭ afară eşise
«Cerêndŭ ajutorŭ.

«Avea o figură multŭ atrăgĕtóre:
«Pĕrulŭ roşŭ ca foculŭ strălucea pe elŭ,
«Cu doĭ ochĭ ca douĕ flacărĭ arḑĕtóre
«Şi blândŭ totŭ odată ca unŭ mĭeluşelŭ.

«Ilŭ luă ţĕranulŭ cu scopŭ ca să-lŭ créscă;
«Am să-lŭ ducu acasă, ḑice 'n gândulŭ sĕŭ:

«Incă-ĭ crudŭ, sĕrmanulŭ, póte să trăiască
«Fără să cunóscă năravulŭ celŭ rĕŭ.

«Copiiĭ acasă numaĭ ce-lŭ vĕḑură
«Incepù cu dînsulŭ a se desfătà
«Rupea dela gură
«Câte-o bucăţică şi mereŭ îĭ dà».....

De acì înainte tonulŭ se schimbă:

«Dar proverbulŭ ḑice: «spinulŭ pân' nu cresce,
«Nu se desvĕlesce.»
Abia luna trece, o găină sbóră
Ţipândŭ din poĭată, şi maĭ mulţĭ veciniĭ
Se plângŭ totŭ-odată pentru prima óră
Că nu daŭ de urma maĭ multorŭ găinĭ.

In nedumerire este fie-care
Incepŭ să urmeze sfeḑĭ şi bătăliĭ;
Nu veḑĭ în totŭ loculŭ decât întristare
Femeĭ desolate şi poieţĭ pustiĭ.

Ce póte să fie?
De locŭ nu se scie,
Secretulŭ ca fumulŭ, ca argintulŭ viŭ
Fuge, se strecóră, nevĕḑutŭ se face:
Toţĭ sunt în eróre;
Cele maĭ ghibace
Babe vrăjitóre
Nicĭ ele nu sciŭ.....

In fabula *Ţînţarulŭ şi Armăsarulŭ* C. V. Carpŭ satiriséză întregulŭ mecanismŭ administrativŭ, dela primarulŭ din satŭ până la primulŭ ministru. O simplă pişcătură de ţînţarŭ, trecêndŭ din gură în gură şi din autoritate în autoritate, se măresce şi se lăţesce întru atâta că ajunge să pună guvernulŭ pe gândurĭ şi chiar să trămiţă armată. Iătă cum începe fabula:

Cât a ţinutŭ iarna gólă,
Unŭ ţînţarŭ slăbitŭ de bólă,
Ce şeḑuse 'n ospitalŭ,
Cum simţi ceva căldură
Incepù să facă cură
Pe spinarea unuĭ calŭ.

Indată, în aceiaşĭ ḑi, vestea veniriĭ ţînţaruluĭ se aude deja dincolo de satŭ:

Unŭ cocoşŭ umflatŭ în pene
Ce, din próspĕtŭ, nota-bene,
Acolo primarŭ era,
Rĕŭ de lucru, bunŭ de gură
Ca să facă o bravură
Incepù a publicà:
Crăinicindŭ în gura mare
. . . .
Că unŭ ţînţarŭ înviatŭ
. . . .
. . . .
Pe unŭ calŭ l'a sgâriatŭ.

Nuvela încă fierbinte
Sburândŭ mereŭ înainte,
Domnulŭ câne sub-prefectŭ,
Auḑindŭ în a sa plasă
Ce scandalŭ se întîmplase
Acolo merge directŭ,
Şi făcêndŭ în fuga mare
O formală constatare
Cu martorĭ şi cu doprosŭ....

Inaintéză prefectureĭ unŭ raportŭ că unŭ ţînţarŭ, apucândŭ unŭ calŭ de spinare, l'a muşcatŭ din *treĭ locurĭ.*

Prefectulŭ dă *ministeruluĭ internŭ* o telegramă că unŭ hoţŭ scăpatŭ din închisóre

Prinḑêndŭ unŭ calŭ la strîmtóre
De piele l'a desbrăcatŭ.
etc. etc.

Afacerea merge până la Leŭ, la capulŭ statuluĭ, şi când acesta se miră cum se póte că:

O ființă aşa mică
Póte învinge unŭ calŭ,

Lupulŭ, ministrulŭ de interne, rĕspunde:

Acestŭ soiŭ rarŭ se găsesce,
Aci scade, aci cresce:

Se dă tumba şi pe locŭ
Din ţînţarŭ devine taurŭ,
Avêndŭ códă de balaurŭ
Şi gură cu dinţĭ de focŭ.
In elŭ stă o greutate
De-unŭ cantarŭ şi jumĕtate.
Vĕ pare exorbitantŭ?
Dar acesta când s'aprinde
Când se umflă şi se 'ntinde
Inghite şĭ-unŭ elefantŭ!

Dacă Carp ar fi avutŭ deprinderea de a scrie, fără să maĭ ḑicŭ şi cultura luĭ Alexandrescu, adecă dacă Carp ar fi sciutŭ în totŭdauna cum să-şĭ rotunjéscă subiectulŭ, n'ar fi fostŭ întrecutŭ nicĭ odată. De altŭ-felŭ chiar cu ceea-ce are este unŭ bunŭ tovarăşŭ alŭ luĭ Alexandrescu. Şi unulŭ şi altulŭ ţintescŭ moravurile politice, dar, pe când Alexandrescu se ocupă şi de moravurile sociale, Carp atinge numaĭ în generalŭ, numaĭ ceea-ce este omenescŭ în aceste părţĭ şi se opresce la moravurile politice.

8. **G. Tăutu** lasă prin fabulele sale numaĭ din când în când a se strecura câte o mică adiere privitóre la moravurile sociale, şi atuncĭ nu ca tablourĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ complete, ci numaĭ ca nisce alusiunĭ adese-orĭ greŭ de priceputŭ. Unŭ exemplu de acestŭ felŭ se póte vedé în *Găina cântărétă*, care e din fabulele luĭ una din cele maĭ bine reuşite.

Iată cum vorbesce găina care are gustŭ să cânte ca şi cocoşiĭ:

. . . . aşŭ vroì ca tine
Plesnindŭ din aripe să cântŭ versŭ *deschisŭ.*
O! atuncea, dragă, fără încetare
Eŭ pe pragulŭ uşeĭ una aşŭ cântà
Ca să facŭ stăpâna care aḑĭ ne are
Óspeţĭ saŭ amantu-ĭ totŭ a aşteptà.

D. Tecnica.

In literatură ca şi în vorbă, pe lângă interesulŭ ce presintă faptele şi pe lângă forma în care faptele sunt povestite saŭ arătate,

valórea uneĭ bucăţĭ literare atârnă şi de modulŭ cum lucrurile sunt puse în evidenţă, atârnă de umbra şi de lumina în care sunt puse unele fapte; de scurtimea cu care sunt expuse unele, de desvoltarea ce se dă altora, precum şi de punctulŭ din care sunt privite, şi de orînduirea saŭ disposiţiunea părţilorŭ naraţiuneĭ saŭ descriereĭ. In scriere ca şi în vorbire sunt două căĭ, două felurĭ de procedărĭ, de carĭ scriitorulŭ se póte servì pentru a ne pune saŭ a ne desfăşurà sub ochiĭ minţiĭ unŭ tabloŭ, o localitate, o totalitate de lucrurĭ saŭ unŭ faptŭ orĭ unŭ complexŭ de fapte. Aceste două procedărĭ saŭ căĭ sunt *descrierea* şi *naraţiunea*.

Descrierea servesce a ne presentà lucrurile din lume ca existândŭ saŭ fiindŭ grupate orĭ înşirate în spaţiŭ. Naraţiunea ne presintă faptele orĭ fenomenele carĭ se desvĕlescŭ şi se succedéză orĭ se întâlnescŭ în timpŭ. Descrierea tinde a ne presentà lucrurile în modŭ sinopticŭ, aşa cum sunt unele faţă de altele. Naraţiunea tinde a ne presentà faptele în modŭ sincronicŭ şi în acelaşĭ timpŭ cronologicŭ. Cu tóte acestea, nicĭ pentru presentarea sinoptică nicĭ pentru cea sincronică şi cronologică, nu se potŭ stabilì dinainte regule fixe. Aceste regule atârnă de lucrurile saŭ faptele ce voimŭ a presenta, de scopulŭ pentru care se presintă şi de felulŭ cum scriitorulŭ saŭ povestitorulŭ vede lucrurile saŭ faptele. Tocmaĭ aci e tótă greutatea. Chiar dacă regule fixe s'ar stabilì, totŭ ar rĕmâné ceva nestabilitŭ, pentru că aceste regule potŭ fi interpretate în modŭ diferitŭ de diferite minţĭ. Pe de altă parte rĕmâne, însă rĕmâne fórte stabilitŭ, că scriitorulŭ trebue să producă în mintea cetitoruluĭ ilusiunea lucrurilorŭ saŭ a faptelorŭ reale. Cum îĭ veĭ produce acéstă ilusiune?

Dacă veĭ descrie unulŭ după altulŭ lucrurile carĭ trebue să formeze unŭ tabloŭ, saŭ împrejurările în carĭ se desvoltă unŭ faptŭ, se póte fórte lesne să fie obositorŭ pentru cetitorŭ; saŭ, dacă veĭ reuşì să-şĭ închipuéscă lucrulŭ, se póte să nu rĕuşescĭ să-lŭ vaḑă în culorile în carĭ voescĭ să-lŭ vaḑă. Unŭ exemplu ne va lămurì maĭ bine.

Voimŭ, de pildă, sĕ descriemŭ lupta dintre indiviḑiĭ A şi B — unŭ

Fĕt-Frumosŭ şi unŭ *Zmeŭ*, şi voimŭ să arătămŭ că acéstă luptă a fostŭ crîncenă şi, maĭ cu sémă, lungă.

Părţile principale ale acesteĭ naraţiunĭ saŭ descrierĭ — căcĭ şi naraţiunea este totŭ o *descriere de fapte* — după cum se obicĭnuesce în generalŭ, sunt: 1) Introducerea, prin care chemămŭ luarea aminte asupra faptuluĭ; 2) Pregătirea în care se arată cine era *A*, cine era *B*; în ce ralaţiunĭ se găsiaŭ şi care a fostŭ causa lupteĭ saŭ a bătăcĭ; 3) Faptulŭ principalŭ care cuprinde: a) încăerarea şi b) lupta; şi 4) Incheerea saŭ resultatulŭ.

Procedându-se în acestŭ modŭ, e firescŭ lucru că partea cea maĭ mare din naraţiune va fi ocupată de introducere şi de pregătire, iar faptulŭ principalŭ cu încăerarea şi lupta vorŭ fi relativŭ scurte, căcĭ nu veĭ puté da decât puţine amĕnunte asupra încăerăriĭ şi ceva maĭ multe asupra lupteĭ: veĭ spune că amêndoĭ s'aŭ încleştatŭ cu braţele lorŭ vênóse, şi apoĭ aŭ începutŭ a se roti unulŭ pe altulŭ când la drépta când la stânga, până ce în sfîrşitŭ Fĕt-Frumosŭ trântesce odată pe Zmeŭ şi-lŭ vîră în pămîntŭ până în genunche, apoĭ a doua óră îlŭ vîră până la brîŭ şi în sfîrşitŭ a treia óră îlŭ vîră până la gâtŭ şi-ĭ taie capulŭ. In totŭ casulŭ în mintea ascultătoruluĭ, lupta va durà aprópe numaĭ atâta timpŭ cât va durà povestirea saŭ, în celŭ maĭ bunŭ casŭ, dacă îĭ veĭ spune că s'aŭ luptatŭ unŭ ceasŭ saŭ o ḑi întrégă saŭ treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ, va durà ceva maĭ multŭ, dar nu aşa de multŭ cât aĭ voì să-lŭ facĭ să-şĭ închipuéscă.

Ce s'ar întîmplà însă dacă s'ar procedà în altŭ modŭ?

Dacă, după întroducere, trecêndŭ numaĭ decât la faptulŭ principalŭ, vomŭ descrie încăerarea, vomŭ arăta că dintr'o vorbă saŭ douĕ amîndoĭ s'aŭ încleştatŭ cu braţele lorŭ vênóse şi aŭ începutŭ a se roti unulŭ pe altulŭ, când la drépta când la stânga, căutândŭ şi unulŭ şi altulŭ să rĕstórne orĭ să biruéscă pe celŭ-altŭ; şi dacă printr'o trecere potrivită, lăsându-ĭ aşa încăeraţĭ, în locŭ de-a trece la descrierea lupteĭ, vomŭ face acum acea parte a naraţiuneĭ pe care am numit'o *pregătire* şi vomŭ arătà cine eraŭ luptătoriĭ, în ce relaţiunĭ se găsia unulŭ cu altulŭ, care era causa lupteĭ, cum s'aŭ întâlnitŭ,

unde s'aŭ întâlnitŭ și alte amĕnunte de felulŭ acesta; și dacă numaĭ după arătarea tuturorŭ acestorŭ împrejurărĭ vomŭ veni la luptă și vomŭ arătà cum îlŭ trântesce pe Zmeŭ în pămîntŭ până la genunchĭ, până la brîŭ, până la gâtŭ etc., efectulŭ va fi altulŭ. In acestŭ casŭ ascultătoruluĭ saŭ cetitoruluĭ lupta îĭ va părea multŭ maĭ lungă, pentru că elŭ sciindu-ĭ încăerațĭ, în totŭ timpulŭ câtŭ amŭ făcutŭ noĭ pregătirea narațiuniĭ, în totŭ timpulŭ câtŭ i-amŭ descrisŭ noĭ luptătoriĭ și împrejurările și causa lupteĭ, în totŭ timpulŭ acesta elŭ și-ĭ închipuia necontenitŭ încăerațĭ și luptându-se; și cu câtŭ descrierile pregătitóre aŭ duratŭ maĭ multŭ, cu atâtŭ a duratŭ maĭ multŭ și lupta, așa încât la urmă, când ajungĭ să-ĭ spuĭ că Fĕt-Frumosŭ a trântitŭ pe Zmeŭ până la genunchĭ și până la brâŭ, cetitorulŭ crede că e și vremea ca să-lŭ trântéscă, orĭ cu alte cuvinte e și vremea ca să se isprăvéscă lupta.

Meșteșugulŭ saŭ priceperea scriitoruluĭ de a orîndui părțile descriereĭ saŭ ale narațiuneĭ în așa modŭ, încât să producă în mintea cetitoruluĭ ilusiunea că ar fi vĕḍutŭ lucrurile saŭ faptele reale, este aceea ce noĭ numimŭ *tecnică literară*.

In tecnica literară a fabuleĭ intră și ceea ce se numesce *încheere*.

Nu numaĭ că orĭ și ce începutŭ trebue să aibă și unŭ sfîrșitŭ saŭ o încheere, dar o dramă trebue maĭ alesŭ să aibă o încheere, și fabula în felulŭ sĕŭ este o dramă.

Fabula nu numaĭ că trebue să aibă o încheere, dar încă e pretențiósă în privirea încheeriĭ.

Sunt unele genurĭ literare carĭ nu cerŭ numaĭ decât încheere. Așa poesia epică, epopea și romanulŭ aŭ și n'aŭ încheere, saŭ amŭ puté ḍice că totŭ se închee și iar se deschee, pentru că e în natura lorŭ de-a se puté prelungi la infinitŭ, precum se prelungesce și viața omenireĭ. Fabula însă, avêndŭ o întindere mărginită, fiindŭ, așa ḍicêndŭ, unŭ felŭ de teoremă de geometrie, cere numaĭ decât o încheere și încă o încheere bine făcută. Satira póte să fie lipsită de încheere saŭ să aibă o încheere maĭ slabă, pentru că poetulŭ satiricŭ fiindŭ stăpânitŭ de pasiune, sub influența acesteĭ pasiunĭ n'a pututŭ răbda până la sfîrșitŭ, ci de demultŭ și-a spusŭ ce

avea de spusŭ, şi-a spusŭ foculŭ; fabulistulŭ însă e omulŭ care vorbesce după ce a gânditŭ, după ce a judecatŭ şi a cumpĕnitŭ lucrurile, de aceea încheerea fabuleĭ trebue să fie tare şi concisă saŭ cuprinḑĕtóre. Acéstă împrejurare a făcutŭ că la fabuliştiĭ ceĭ bunĭ fabula să închee printr'unŭ proverbŭ saŭ încheerea însĕşĭ e aşa de nemerită, că remâne ca proverbŭ. Totŭ de încheere ţine şi morala fabuleĭ.

Morala póte fi şi a nu fi gustată, şi în generalŭ maĭ multŭ nu este decât este. Pentru ce? Pentru că aşa e omulŭ.

Unuĭ omŭ cu mintea cam de mijlocŭ şi póte şi maĭ jos eştĭ nevoitŭ să-ĭ spuĭ şi iar să-ĭ spuĭ până te înţelege; pe când unuĭ omŭ deşteptŭ douĕ treĭ cuvinte saŭ numaĭ o alusiune îĭ ajunge ca să te pricépă, când îĭ spuĭ ceva din sfera cunoscinţelorŭ luĭ.

O fabulă povestită în lungŭ şi latŭ e maĭ multŭ decât o alusiune. Când uneĭ fabule deci îĭ maĭ adaugĭ şi morala, însemnéză că nu aĭ încredere că veĭ fi înţelesŭ şi pentru aceea maĭ repeţĭ odată rĕspicatŭ saŭ deslușitŭ, orĭ în gura mare, ceea ce în fabulă i-aĭ spusŭ la ureche. Cu alte cuvinte, când, după ce i-aĭ spusŭ cuĭ-va o fabulă, maĭ adaogĭ şi morală, însemnéză că nu-lŭ creḑĭ destulŭ de deşteptŭ ca să te înţelégă dintr'odată.

Una dintre slăbiciunile omuluĭ este de a se crede deşteptŭ şi orĭ cine îlŭ atinge în acéstă parte slabă, îlŭ supĕră.

Pe cât de multŭ place naivitatea în fabulă, pe atâtŭ de multŭ displace morala. Cu tóte acestea din vremile vechĭ, din vremurile când ómeniĭ aveaŭ maĭ multă nevoe de explicaţie, s'a luatŭ obiceiulŭ de a se adăuga la fabule şi câte o parte explicativă, care se numesce morală.

Morala însă nu este o parte integrantă a fabuleĭ şi ca dovadă putemŭ să aducemŭ şi vomŭ vedé chiar mulţime de fabule fără morală şi fiindŭ cu tóte acestea destulŭ de bune şi póte maĭ bune decât sunt de cele cu morală.

In maĭ strînsă legătură se găsesce fabula cu proverbulŭ. Adeseorĭ proverbulŭ este întrebuinţatŭ ca să închee fabula, şi o închee aşa de bine, încât îţĭ vine a crede că întréga fabulă a fostŭ snovită

pentru a motivă proverbulŭ, și cine scie dacă nu cum-va multe fabule aŭ fostŭ făcute tocmaĭ în acestŭ scopŭ. Cine scie, însă, pe de altă parte dacă nu cum-va tóte proverbele carĭ le audimŭ necontenitŭ circulândŭ în limbă n'aŭ fostŭ la începutŭ nisce încheerĭ ale unorŭ fabule saŭ ale unorŭ felurĭ de fabule.

Venimŭ la fabuliștiĭ noștri.

1. **G. Asachi** în fabulele sale nu se îngrijesce de formă, nicĭ nu se îngrijesce în deosebĭ cum ar puté să captiveze maĭ multŭ pe cetitorŭ. Interesulŭ fabulelorŭ sale rĕsare nu atâtŭ din măestria cu care sunt înșirate faptele, ci din înșirarea logică a lorŭ, și din exactitatea cu care descrie scene din viéța omenéscă. Elŭ în deobște arată lucrurile în ordinea în care se petrecŭ. La dînsulŭ găsimŭ maĭ multŭ metodă decât artă: arată maĭ întâĭ, în puține cuvinte, despre ce este vorba și apoĭ trece la fapte. Așa, în fabula *Bróscele carĭ cerŭ unŭ împĕratŭ*, dice:

Ne vrêndŭ bróscele s'asculte
De guvernulŭ democratŭ
De la Zevs cu strigărĭ multe
Aŭ cerutŭ unŭ împĕratŭ.
Zevs, ce-ĭ deŭ îndurătorŭ.
Le-aŭ trimisŭ unŭ domnitorŭ
Pacĭnicŭ, dreptŭ, cu blândă fire . . .

Și în *Ochiĭ și Nasulŭ:*

Urma cértă dineóre între ochĭ șĭ-unŭ nasŭ vecinŭ
Cuĭ din doĭ, după dreptate, ochelariĭ se cuvinŭ.
Advocatŭ se făcù limba și pe nasŭ îlŭ apĕrà,
Iar urechia prezidentulŭ a eĭ dicerĭ ascultà.....

Despre tecnica literară a luĭ Asachi putemŭ să ne dămŭ sémă numaĭ cercetândŭ modulŭ cum îșĭ încheie fabulele sale.

Incheerea este o parte de care se intereséză de aprópe; va să dică scie ce însemnătate are încheerea în fabule.

La dînsulŭ:

1) saŭ încheerea *isvoresce din însășĭ desvoltarea* subiectuluĭ, cum e la fabula *Bróscele carĭ cerŭ unŭ împĕratŭ:*

Păstrațĭ p'acestŭ împĕratŭ,
Nu cum-va iar prin schimbare
Să dațĭ peste-unŭ rĕŭ maĭ mare.

Saŭ la *Ochiĭ și Nasulŭ*:

Dar urechia . . . .
. . . .
Hotărîre închee dréptă:
«*Nasulŭ dritŭ de proprietarĭ*
«*Aibă peste ochelarĭ;*
«*Ochiĭ se vorŭ mărginì*
«*Prin eĭ numaĭ a privì.*»

2) saŭ *încheerea este unŭ felŭ de morală pusă în gura unuĭ personagiŭ din fabulă,* și făcêndŭ prin acéstă parte din corpulŭ fabuleĭ, precum de pildă se vede în fabula satirică *Momița la balŭ maschè.*

In mijloculŭ baluluĭ, filosofulŭ, scoțêndŭ masca maimuțeĭ, vorbesce către publicŭ:

«Fără crierŭ turmă órbă!
«Totŭ e bunŭ ce îĭ străinŭ,
«Vedĭ la cine te închinĭ!
«Sistema ți-ĭ părtinire
«Interesulŭ și 'njosire.
«Meritulŭ celŭ învĕțatŭ,
«Cugetulŭ celŭ maĭ curatŭ,
«Sentimentŭ de omenire
«N'aŭ la tine prețuire,
«Și maĭ bine 'țĭ place-o vită
«Ce 'n minciunĭ împodobită
«Nesciință și 'nfoere
«Se ascunde în tăcere.»

Și în fabula *Douĕ spice,* ca încheere spiculŭ plinŭ rĕspunde celuĭ secŭ:

. . . . Spiculŭ plinŭ
«Aŭ rĕspunsŭ la céstă cértă:
«Nu doorescŭ a mĕ schimbà;
«A mea frunte-așĭ ridica
«Când de totŭ ar fi deșartă.

De asemenea în fabula: *Ursulŭ, Paserea, Sérpele și Momița,* când Ursulŭ *«vrea să-și facă o carieră în a curții naltă sferă»* ca încheere:

Șérpele-ĭ dă unŭ altŭ planŭ:
— «Vrêndŭ a fi unŭ curtezanŭ,
«Mergĭ pe pântece vecine,
«Tîrîndu-te ca și mine.»

3) saŭ în sfîrșitŭ Asachi închee fabulele sale printr'o *morală propriŭ disă,* dar de multe orĭ așa de bine potrivită cu subiectulŭ, așa de obiectivă că, departe de a desplăcé, este prea bine gustată. Astŭ-felŭ de morală găsimŭ la fabula *Mórtea și Nenorocitulŭ*:

«Mórtea curmă tóte cele;
«Omulŭ însă-ĭ maĭ doritŭ
«A suferì miĭ de rele
«Decât a fi mântuitŭ.»

Și maĭ bine încă în fabula *Aurulŭ și Ferulŭ,* care fiindŭ scurtă o reproducemŭ în întregulŭ;

Unŭ blancŭ galbănŭ scânteiosŭ
Gemêndŭ sub ciocanŭ vîrtosŭ,
Plângea sórta sa odată:
— «Orĭ se póte să mĕ bată
«Injositulŭ crudŭ metalŭ
«Care-lŭ calcă pân' șĭ-unŭ calŭ?»
Dar ciocanu-ĭ dice:
— «Frate,

«Este vechiŭ istŭ adevĕrŭ
«Că pre aurŭ fierulŭ bate.»

Morala.

Unŭ poporŭ ce n'are fierŭ,
Curajŭ n'are, n'are armă,
Se defaimă și se sfarmă.

Aŭ fostŭ și sunt asupra moraleĭ dela fabule părerĭ deosebite; cele maĭ curióse sunt însă ale luĭ Rousseau, care crede pe *Emile* alŭ sĕŭ atâtŭ de cuminte saŭ atâtŭ de prostŭ, în cât pentru ca

acestŭ copilŭ să trăiască în lume, voesce, nu să-lŭ învețe ce este lumea, ci să confecționeze lumea după dînsulŭ. (Vedĭ Emile, cartea II.)

Lăsămŭ la o parte pe Rousseau, pe care l'amŭ citatŭ numaĭ ca să nu rĕmâe necitatŭ, și amintimŭ numaĭ că orĭ-ce lucru se póte spune în două felurĭ: *directŭ și indirectŭ*. Directŭ atuncĭ când spuĭ tocmaĭ ce trebue să facă, și indirectŭ atuncĭ când spuĭ contrarulŭ. De pildă, voindŭ să oprescĭ pe cine-va de a se duce unde-va, îĭ poțĭ dice directŭ: *nu te duce* saŭ indirectŭ *du-te!* In amêndouĕ casurile înțelesulŭ este acelașĭ.

Care din aceste douĕ felurĭ de exprimare e maĭ potrivitŭ pentru fabulă? Acésta atârnă de modulŭ cum sunt arătate lucrurile, adecă de măestria scriitoruluĭ, dar. pentru fabulă e maĭ potrivitŭ modulŭ *indirectŭ*, pentru că și fabula este genŭ indirectŭ și pentru că modulŭ indirectŭ e maĭ atrăgĕtorŭ, maĭ convingĕtorŭ, căcĭ în formă lasă maĭ multă libertate de alegere saŭ de acțiune, deșì în fondŭ restrînge maĭ multŭ acéstă libertate, deșì în fondŭ e maĭ absolutŭ: Omulŭ de felulŭ luĭ e maĭ credinciosŭ ochilorŭ decât urechilorŭ, ține maĭ multŭ la formă decât la fondŭ, saŭ cu alte cuvinte forma este maĭ atrăgĕtóre, îlŭ orbesce maĭ multŭ.

Paralelŭ cu aceste modurĭ de exprimare sunt și douĕ puncte de vedere din carĭ se potŭ arăta lucrurile, saŭ douĕ fețe pe carĭ lucrururile se potŭ arăta. Și anume: saŭ se arată lucrurile cum sunt, dândŭ a înțelege omuluĭ cum trebue să-șĭ croéscă conduita; saŭ se arată omuluĭ cum arŭ trebuì să fie lucrurile.

Fața întâiŭ a lucrurilorŭ este cea maĭ potrivită pentru fabulă. Arătândŭ cum sunt lucrurile, chiar dela începutŭ capețĭ încrederea omuluĭ, te iea de prietinŭ, te ascultă și se mulțumesce cu acésta, credêndu-se chiar recunoscĕtorŭ și luându-șĭ asupra luĭ grija de a-șĭ croì felulŭ de conduită celŭ maĭ potrivitŭ.

Arătândŭ omuluĭ cum arŭ trebuì să fie lucrurile, chiar din capulŭ loculuĭ te arățĭ prea pretențiosŭ, și anume întâĭ pentru că îĭ daĭ povață, și alŭ doilea pentru că, dându-ĭ povață, aĭ aerulŭ de a-ĭ pretinde că elŭ trebue să facă lucrurile să fie așa cum ar trebuì. Deșì uniĭ, între carĭ și Rousseau și Lessing, credŭ maĭ nemeritŭ

acestŭ modŭ, totușĭ elŭ nu este potrivitŭ pentru fabulă. Acestŭ modŭ va fi maĭ nepotrivitŭ când se va combinà cu modulŭ *directŭ*, despre care am vorbitŭ maĭ sus.

La fabula *Óla de aramă și Óla de lutŭ*, care este o imitațiune după La Fontaine *(Le pot de terre et le pot de fer*, cartea V, fabula II) Asachi, după La Fontaine, ne dă următórea morală:

«Cu acelŭ maĭ tare fórte
«Nu umblà ci cu maĭ móle,
«De nu vreĭ acesteĭ óle
«S'aibĭ în urmă trista sórte.

Acestŭ felŭ de morală e în modulŭ întâiŭ, adecă arată *cum sunt lucrurile* și cu tóte acestea nu merge destulŭ de bine, nu e destulŭ de plăcută orĭ de gustată, pentru că este combinată cu modulŭ directŭ, adecă pentru că dă povață de-a dreptulŭ.

Totŭ în genulŭ indirectŭ este și morala fabuleĭ *Vulpea și Țapulŭ*:

«Orĭ-ce lucru 'nființezĭ
«Resultatulŭ să-ĭ prevedĭ.

Incheindŭ constatămŭ că Asachi întrebuințéză tóte felurile de morală, și anume că acolo unde nu imitéză pe nimenĭ, elŭ dă adese orĭ încheerĭ nimerite.

2. **Const. Stamati**, deși a trăitŭ pe unde a trăitŭ, din fire însă, elŭ a avutŭ talentŭ de scriitorŭ, și în fabulele sale găsimŭ adese orĭ că tecnica literară nu-ĭ lipsesce. Cetimŭ începutulŭ fabuleĭ *Taběra de carě*.

«Mergea odinióră
«O taběră de cară,
«Intre carĭ unulŭ năstrușnicŭ și mare fórte,
«Ce pe lângă cele-lalte
«Era ca o arătare
«Saŭ ca unŭ armăsarŭ
«Pe lângă unŭ țînțarŭ,
«Incât nu avea asemĕnare
«Nicĭ a carŭ nicĭ cărucénŭ, ci o haraba era
«De orĭ-cine îlŭ vedea, se mirà
«Cu ce să fie încărcatŭ
«Acelŭ carŭ de mergea așa de îngîmfatŭ.

Inadinsŭ n'am mersŭ maĭ departe ca să arătŭ cu ce era încărcatŭ acelŭ carŭ, pentru ca cetitorulŭ să-şĭ pótă da sémă de interesulŭ orĭ curiositatea ce deştéptă acéstă fabulă prin începutulŭ eĭ. Sunt convinsŭ că cetindŭ aceste rîndurĭ ale mele cetitorulŭ care nu cunósce fabula se întrébă: cu ce să fi fostŭ încărcatŭ acelŭ carŭ îngîmfatŭ? Iată cum urméză fabula:

«Dar maĭ târḑiŭ s'a aflatŭ
«Că acelŭ carŭ era plinŭ de bârdane şi bĕşicĭ,
«In care la căsăpie se pune seŭ şi cervicĭ,
«Şi pe care le-adusese la pîrăŭ de le spĕlase
«Ş'apoĭ cu vêntŭ le umflase.

Incât privesce încheerea fabuleĭ, Stamati se ţine de vechiulŭ obiceiŭ de a încheià printr'o morală în modŭ directŭ, arătândŭ însă în cele maĭ multe casurĭ lucrurile aşa cum sunt. Dreptŭ dovadă reproducemŭ aicĭ morala de la vr'o câte-va fabule. Aşa morala fabuleĭ *Tabĕra de carĕ* este:

«Aşa vedemŭ nătărăĭ cu nasulŭ pe sus umblândŭ,
«Ca să gândimŭ că eĭ sunt înţelepţĭ saŭ boerĭ marĭ;
«Dar să sciţĭ că toţĭ ceĭ mândri sunt netoţĭ şi gogomanĭ
«Şi în a lorŭ căpĕţînă este curatŭ fumŭ şi vêntŭ.

Morala fabuleĭ *Prieteşugulŭ cânescŭ* imitată după Crilov este:

«Şi prieteşugulŭ nostru întocmaĭ aşa se strică,
«Din pricină de nimică;
«Maĭ alesŭ când doĭ amicĭ aŭ să 'mpartă unŭ folosŭ,
«De preţŭ măcarŭ câtŭ unŭ osŭ.

La fabula *Bogatulŭ şi Sĕraculŭ*:

«Pentru aceea Româniĭ de-a pururea grăescŭ,
«Când pe obrasnicĭ privescŭ,
«Că obrasniculŭ
«Mănâncă prazniculŭ.
«Dar obrazniciĭ cu porciĭ în fire se potrivescŭ
«Şi la sfîrşitŭ totŭ ca dînşiĭ de toţĭ se batjocorescŭ.»

Morala fabuleĭ la Stamati are însă o calitate, şi acéstă calitate stă în aceea că nu arată numaĭ lucrurile cum sunt, ci dă şi óre-

carĭ explicațiunĭ pentru ce sunt așa, saŭ dacă sunt așa, unde saŭ la ce capĕtŭ potŭ să ajungă. Așa de pildă, în fabula *Tabĕra de carĕ,* ḍice:

«Așa vedemŭ nătărăĭ cu nasulŭ pe sus umblândŭ
«Ca să gîndimŭ că eĭ sunt înțelepțĭ saŭ boerĭ marĭ. . . .

Explicațiunile de felulŭ acesteia sunt insinuante și atrăgĕtóre. Precum într'unŭ discursŭ oratoricŭ *moravurile* — așa numite în Retorică — atragŭ bună-voința ascultătorilorŭ, așa și în fabulă aceste explicațiunĭ aŭ óre-cum aerulŭ unorŭ destăinuirĭ și atragŭ bună-voința cetitoruluĭ.

3. **Antonŭ Pann** în fabulele sale ne presintă lucrurile la loculŭ lorŭ și faptele desfășurându-se unele după altele, așa cum se întîmplă în realitate. La dînsulŭ măestrie nu se arată, orĭ celŭ puținŭ tótă măestria, cu care ne pune elŭ lucrurile sub ochiĭ noștri, este acelŭ bunŭ simțŭ popularŭ care povĕțuesce pe unŭ țĕranŭ deșteptŭ să încépă povestirea, în modŭ naturalŭ dela unŭ capĕtŭ și să mérgă până la celŭ-alaltŭ. Cetindŭ orĭ-carĭ din fabulele luĭ nu putemŭ scóte decât acéstă conclusiune.

Incât privesce încheerea fabulelorŭ, Antonŭ Pann procedéză cum îĭ vine la îndemână. La dînsulŭ întâlnimŭ felŭ de felŭ de încheerĭ. Așa, în fabula *Pisicele și Cotoiulŭ* întîlnimŭ morala indirectă.

. . . . . . Când aci când colea greŭ
. . . . . . Elŭ a mușcatŭ totŭ mereŭ, (cotoiulŭ)
«Pân' se sătură pe sine și lăsă părțile micĭ,
«Atuncĭ le potrivi bine și le dete la pisicĭ.

Morala.

«Ele dar silite fură astŭ-felŭ a se mulțumi,
«Dacă minte nu avură singure a-lŭ împărți.

In fabula *Vulpea și Lupulŭ* găsimŭ ceva deosebitŭ: găsimŭ și *încheere literară propriŭ ḍisă* și găsimŭ și *morală propriŭ ḍisă,* dar amestecată cu explicațiunĭ saŭ alte destăinuirĭ ca și la Stamati.

Antonŭ Pann era omŭ din poporŭ de felulŭ luĭ, Stamati era boerŭ, dar devenitŭ omŭ din poporŭ din causa împrejurărilorŭ

în carĭ trăia. Poporulŭ de jos, privitŭ ca colectivitate, a fostŭ dascălulŭ luĭ Stamati ca și alŭ luĭ Ant. Pann. Antonŭ Pann culege bucățĭ din gura poporuluĭ; Stamati nu culege de la poporŭ, dar le spune ca poporulŭ.

Fabula *Vulpea și Lupulŭ*, care are și încheere și morală, este o copie neprețuită a moduluĭ cum povestesce poporulŭ izbândile sale saŭ ale altora, cum închee și ce reflexiunĭ face maĭ pe urmă.

Omuluĭ din poporŭ — alŭ căruĭ tipŭ e țĕranulŭ — nu-ĭ place să vorbéscă multŭ: elŭ spune scurtŭ și cuprindĕtorŭ, dar când este elŭ, cum se dice, în baniĭ luĭ, adecă atuncĭ când are când și când are și interesulŭ de a vorbì saŭ de a explicà, atuncĭ nu se mulțumesce cu o vorbă saŭ două, ci spune totŭ ce are pe inimă. Iată fabula *Vulpea și Lupulŭ* cu încheerea și morala eĭ:

O vulpe rĕŭ stricĕtóre,
Ducêndu-se 'n vênătóre,
Intâlnì în drumŭ pe-o vale
Pe cumĕtrulŭ lupŭ 'n cale
Și-ĭ dise rînjindŭ măsele
—«Cale bună, cumetrele!
«Dar încotro, până unde?
«—Ia pân'aci, îĭ rĕspunde.
«Mĕ ducŭ pân'la o vecină
«Să 'ngrijescŭ de vr'o găină.
—«Dar tu ce țĭ-aĭ lasatŭ casa?
—«Am plecatŭ să daŭ cu plasa
«Colea 'n acea cotinéță
«Să vĕdŭ n'oiŭ vêna vr'o rață.
Dise astălaltă iară:
—«Aidețĭ împreună dară
«Și găinĭ, rațe, orĭ ouĕ
«Le vomŭ împărțì în douĕ.»
—«Bine, aide,» și plecară.
Vênară pe cât vênară
Și după ce împărțiră
Tóte câte le hoțiră,
Când cu ele se 'ncărcară
Și pe la casă-șĭ plecară,
Incepură să-șĭ ureze
Sănătoșĭ să ospeteze:
—«Nópte bună, cumetrele,
«Feri-te-ar sfîntulŭ de rele!

(Incheerea)

«—Ițĭ mulțumescŭ cumetriță,
«Domnulŭ bine să-țĭ trimiță
«Ne-amŭ folositŭ astă séră
«Dar unde ne 'ntâlnimŭ iară?
Dise ea: «Fără greșélă
«La putină 'n argăsélă.»

(Morala)

Dreptŭ este și prea firesce
Că hoțŭ cu hoțŭ se 'ntâlnesce
Maĭ lesne în pușcărie
Decât în negustorie.
Dar bețivŭ cu bețivŭ unde?
Iacă și elŭ ne rĕspunde:
«Unde-mĭ tórnă să-mĭ udŭ gâtulŭ
«Și îmĭ maĭ petrecŭ urîtulŭ.»
Așa și altŭ, prin urmare,
Maĭ lesne 'ntâlnire șĭ-are
Unde-lŭ trage pe elŭ ața,
Ca să-șĭ petrécă viéța.

Iată şi încheerĭ propriŭ ḑise:

In *Calulŭ stătutŭ*:

(Calulŭ ḑice către câne)
«Ce-ţĭ perḑĭ vremea lângă mine?
«Nu morŭ, nu, du-te maĭ bine.
Cânele, gura căscându-şĭ,
I-a rĕspunsŭ códa mişcându-şĭ:
«Pociŭ şedé eŭ şi degébă,
«Că şi acasă n'am trébă

In fabula *Şóricele*:

«O, cât făr de minte şi prostŭ am fostŭ eŭ,
«Să nu iaŭ eŭ fată chiar din némulŭ meŭ;
«Ci mĕ ducŭ la sóre, la norŭ şi la vêntŭ
«Şi la cetăţĭ slabe, — pe toţĭ să-ĭ descântŭ.

4. **I. Heliade Rădulescu** ne dă în fabulele sale atâtŭ încheerea propriŭ ḑisă precum şi morala propriŭ ḑisă.

Exemplu de *încheere* avemŭ în *Corbulŭ* şi *Vulpea*:

Vulpea ḑice:

«Jupânŭ corbŭ, precum se vede,
«Minte numaĭ îţĭ lipsesce;
«Şi fă bine de mĕ crede,
«Şi 'nvaţă, te folosesce:
«Că de multŭ, fórte de multŭ
«Din punga celorŭ ce-ascultŭ
«Linguşitoriĭ trăescŭ.

Ca exemplu de *morală* putemŭ luà încheerea din *Foile si Cărbunele*:

«Iată-vĕ exemplu şi daţĭ ascultare
«Voĭ carĭ suflaţĭ certele civile.
«Foĭ să nu maĭ fiţĭ.
«Şi voĭ june inimĭ, organe docile,
«Care dreptŭ cărbune la suflărĭ serviţĭ,
«După sceleraţĭ
«Nu vĕ maĭ luaţĭ.

5. **Alex. Donicĭ** ne dă unele fabule numaĭ cu încheere, altele cu o mică încheere și cu morală. Iată încheerea dela *Greerulŭ și Furnica*:

«Aĭ cântatŭ ! Imĭ pare bine,
«Acum jócă dacă poțĭ,
«Iar la vară fă ca mine.»

Iată și încheerea cu morala dela *Lupulŭ și Cuculŭ*:

— «Apoĭ ține minte, frate,
«Că la viitórea iarnă
«Aĭ să rĕmâĭ fără blană.»
Și așa s'a întîmplatŭ
Precum cuculŭ i-a cântatŭ.

(Morala).

Intre ómenĭ iar sunt uniĭ
Cu colțĭ de lupŭ înzestrațĭ;
Orĭ în care parte-a lumiĭ
Eĭ vorŭ fi neîmpĕcațĭ.

Incheerea: «*că la viitórea iarnă aĭ să rĕmâĭ fără blană*» e totŭ așa de bună ca și: *Acum jócă dacă poțĭ, iar la vară fă ca mine*. Adausulŭ care îlŭ face Donicĭ: *Și așa s'a întîmplatŭ precum cuculŭ i-a cântatŭ*» nu era de locŭ de nevoe, saŭ maĭ bine dicêndŭ e stricătorŭ.

Incheerea sub formă de prorocie: «*apoĭ ține minte, că o să rĕmâĭ fără blană*» e fórte potrivită, pentru că vine tocmaĭ la vreme ca să închidă gura unuĭ nemulțămitorŭ, căruia tóte relele i se întîmplă din pricina proprielorŭ sale defecte. Adaosulŭ «*așa s'a întîmplatŭ etc.*» e nepotrivitŭ din tóte punctele de vedere: este contra *unităței de timpŭ*, de *spațiŭ* și de *acțiune*.

Dialogulŭ de *rĕmasŭ-bunŭ* între lupŭ și cucŭ ne presintă acțiunea la începutulŭ eĭ și ca petrecêndu-se într'unŭ anumitŭ locŭ, adecă în loculŭ saŭ în țéra din care lupulŭ de-abĭa voesce să plece; iar adaosulŭ: *și așa s'a întîmplatŭ* ne transportă de odată din presentŭ în viitorŭ, din loculŭ de plecare în loculŭ unde trebuia să ajungă și dela o acțiune de abia plănuită la unŭ faptŭ sĕvîrșitŭ

Nu numaĭ că acéstă săritură vine pentru minte greŭ de făcutŭ, dar apoĭ nicĭ nu e de nevoe, fiindŭ-că noĭ nu ne interesămŭ să scimŭ nicĭ dacă lupulŭ a plecatŭ saŭ nu în *Arcadia* luĭ. Noĭ suntemŭ sigurĭ că, orĭ va pleca în Arcadia orĭ va sta pe locŭ, elŭ totŭ va rĕmâné fără blană, și acéstă siguranță ne vine din propria nóstră experiență. Pe de altă parte aci amesteculŭ fabulistuluĭ în dialogulŭ dintre lupŭ și cucŭ este nepotrivitŭ, pentru că nu ne vine să-lŭ credemŭ că elŭ ar fi urmăritŭ acțiunea până la sfîrșitŭ, până când lupulŭ și-a perdutŭ blana. Aci fabulistulŭ pare că se dă ca marturŭ, pare că voesce să ne încredințeze că elŭ chiar acuma vine din Arcadia, unde a fostŭ dusŭ după lupŭ, și rolulŭ celŭ maĭ slabŭ, celŭ maĭ ingratŭ rolŭ pe care fabulistulŭ, ca și orĭ-ce altŭ scriitorŭ póte să și-lŭ iea în scrierile sale, este rolulŭ de marturŭ. Așa e omulŭ din fire: maĭ ușorŭ crede o minciună bine întocmită și arătândŭ lucrurile cum s'ar fi petrecutŭ în realitate, decât unŭ faptŭ numaĭ afirmatŭ.

Subiectulŭ fabuleĭ *Lupulŭ și Cuculŭ* e împrumutatŭ de la Crilov. Crilov însă nu pune acestŭ adaosŭ. Crilov și morala o face multŭ maĭ nimerită: înțelesulŭ moraleĭ la elŭ este: «*în zadarŭ se plânge* cine-va când rĕulŭ ce-lŭ sufere vine chiar din causa luĭ.»

Donicĭ în fabulele sale de treĭ lucrurĭ se îngrijesce: 1) să fie cât maĭ aprópe de Crilov, dela care împrumută saŭ chiar traduce; 2) să fie lucrurile bine expuse și înțelese, și 3) să facă versurĭ bune. Din causă că s'a ținutŭ prea aprópe de Crilov ne-a datŭ la *Lupulŭ și Cuculŭ* morala cam slabă; din causă că doria să facă lucrurile bine înțelese a pusŭ adaosulŭ: «și așa s'a întîmplatŭ precum cuculŭ i-a cântatŭ.» Incât privesce versulŭ, Donicĭ e meșterŭ: cetițĭ de pildă morala dela *Vulpea și Bursuculŭ* și vețĭ vedé ce bine se mistuescŭ versurile luĭ:

Se întîmplă și la noĭ de vedĭ,
Cum altulŭ, avêndŭ locŭ, așa se tînguesce,
Incât îțĭ vine maĭ să-lŭ credĭ
Că abia din léfă se hrănesce.
Dar astădĭ butcă, mâne caĭ,
De unde óre-ĭ vinŭ? Și când ar vré să staĭ

Să-ĭ facĭ curată socotélă
Pentru venitŭ și cheltuială,
N'aĭ ḑice ca bursuculŭ: că are pofușorŭ
Pe botișorŭ?

6. **Gr. Alexandrescu** ne descrie lucrurile cum se întîmplă în realitate, dar ni le descrie așa de exacte și cu amĕnunte atâtŭ de interesante, încât ni se pare că le vedemŭ chiar. Tecnica literară, în fabulele luĭ Alexandrescu se întrevede nu în modulŭ orînduireĭ lucrurilorŭ saŭ faptelorŭ unele față cu altele, ci în modulŭ de a le presenta cu tótă variațiunea de colorĭ, de umbră și lumină, carĭ ne facŭ să le cuprindemŭ cu mintea în întregime, să le vedemŭ existândŭ și reale. Vorba luĭ Alexandrescu este adusă cu atâta libertate și cu atâta măestrie, încât fără voia nóstră ne duce și ne primblă prin tóte colțurile uneĭ lumĭ ascunse și vĕḑute numaĭ de elŭ.

Incât privesce încheerea la dînsulŭ găsimŭ atâtŭ ***morala propriŭ ḑisă directă*** și ***indirectă*** precum și ***încheerea propriŭ ḑisă.***

In generalŭ, fabulele luĭ sunt anecdotice, cu tóte acestea fabulele carĭ se isprăvescŭ cu morală sunt de genulŭ mixtŭ: anecdotico-satirice, fiind-că morala la dînsulŭ e satirică.

Iată câte-va exemple de morală:

In *Vulpea liberală*:

«Cunoscŭ mulțĭ liberalĭ la vorbe și se 'ntrecŭ,
«Dar până în sfîrșitŭ cu óse se înecŭ.»

In *Lupulŭ moralistŭ*:

«Când mantia domnéscă este de pieĭ de óie,
«Atunciĭ judecătoriĭ fițĭ sigurĭ că despóie.

In *Șóricele și Pisica*:

«Cotoiulŭ celŭ smeritŭ
«Este omulŭ ipocritŭ.

In *Cânele și Cățelulŭ*:

«Acésta între noĭ adese o vedemŭ,
«Și numaĭ cu ceĭ marĭ egalitate vremŭ.

In *Uliulŭ și găinele*:

«Uliiĭ sunt cinstiţĭ
«Când sunt nenorociţĭ.

La Alexandrescu maĭ în totŭ-deauna morala este o parte adaosă la fabulă, căcĭ fabula se isprăvesce în totŭ-deauna prin încheerĭ bine potrivite. Morala de obiceiŭ la dînsulŭ e precedată de încheere.

Incheerile propriŭ ḑise, adecă încheerile fabulelorŭ fără morală, sunt încă și maĭ bine nemerite. Cetițĭ de pildă încheerea de la *Cânele și Măgarulŭ*:

«La propunerea sa cânele i-a rĕspunsŭ:
—«Ascultă-mĕ să-ţĭ spunŭ! E rĕŭ a fi supusŭ
«La orĭ-care tiranŭ, dar slugă la măgarŭ
«E maĭ umilitorŭ și încă maĭ amarŭ.»

La *Boulŭ și Vițelulŭ*:

—«Boerule, ḑise, aştéptă afară
«Ruda dumi-tale, alŭ Dómneĭ vacĭ fiŭ.
—«Cine? A mea rudă?! Mergĭ de-lŭ dă pe scară:
«N'am astŭ-felŭ de rude şi nicĭ voiŭ să-lŭ sciŭ.

Alexandrescu adaogă morala numaĭ de obiceiŭ, căcĭ maĭ în generalŭ nu e nevoe de dînsa. De pildă ce nevoe maĭ este de morală la fabula *Cânele* și *Cățelulŭ*, care se închee astŭ-felŭ:

«Adevĕratŭ, vorbiamŭ
«Că nu iubescŭ mândria și că urĕscŭ pe leĭ,
«Că voiŭ egalitatea, dar nu pentru căţeĭ.»

7. **C. V. Carp**, în ceea-ce privesce tecnica, în unele fabule și anume în cele maĭ bune este unŭ altŭ Gr. Alexandrescu. Ḑicemŭ în cele maĭ bune, pentru că în privirea talentuluĭ noĭ judecămŭ pe ómenĭ, până unde s'aŭ înălțatŭ, nu până unde s'aŭ pogorîtŭ. Acésta întru câtŭ privesce tecnica generală.

Intru cât privesce încheerea fabulelorŭ la Carp găsimŭ:

1) Morala propriŭ ḑisă, de pildă:

în *Mielulŭ și Edița*:

«Așa pățescŭ trădătoriĭ și ceĭ cu inima rea:
«Nu săpa altuia grópa, să nu cadĭ însușĭ în ea.

In *Calulŭ şi Momiţa*:

«Mulţĭ creduli îşĭ punŭ eĭ înşişĭ sub frîŭ capetele lorŭ:
«Nu uitaţĭ că libertatea este celŭ maĭ scumpŭ odorŭ!

In *Ţînţarulŭ şi Armăsarulŭ*:

«De multe orĭ din ţînţarŭ
«Lumea face armăsarŭ.

In *Bursuculŭ avarŭ*:

«De multe orĭ egoistulŭ pe sine se amăgesce:
«Leneşulŭ maĭ multŭ alérgă; scumpulŭ maĭ multŭ păgubesce.

In *Fluturulŭ şi Albina*:

«Nu te îmgâmfa, nu te gurguţa,
«Că veĭ lunecà.

Observămŭ aci că Carp, în morala fabulelorŭ sale, vîră în totŭ-deauna câte unŭ proverbŭ. Acésta este unŭ caracterŭ particularŭ alŭ luĭ: nicĭ la unulŭ din fabuliştiĭ noştri nu găsimŭ aşa de strînsŭ legată fabula de proverbŭ. Despre legătura între proverbŭ şi fabulă amŭ vorbitŭ maĭ sus aci, însă voimŭ să ne punemŭ numaĭ întrebarea dacă nu cum-va celŭ întâiŭ punctŭ luminosŭ care deschidea luĭ Carp calea către găsirea subiectelorŭ de fabule era unŭ proverbŭ?

E fórte probabilŭ pentru noĭ că Carp scria fabulele pentru a dovedì proverbele. In acéstă credinţă ne întăresce faptulŭ că maĭ tóte fabulele luĭ se închee prin proverbe, fie acéstă încheere o încheere propriŭ ḑisă, fie o morală. Acestŭ lucru noĭ voimŭ nu maĭ să-lŭ constatămŭ, căcĭ fie că ar plecà dela proverbŭ şi ar creà subiectulŭ, fie că ar plecà dela subiectŭ şi ar căutà să ajungă la unŭ proverbŭ, meritulŭ este acelaşĭ, dar şi într'unŭ casŭ şi într'altulŭ avemŭ dovadă de existenţa unuĭ talentŭ incontestabilŭ.

2) Incheere propriŭ ḑisă avemŭ:

în *Catârulŭ şi Boiĭ*:

«Adevĕrŭ, urméză calulŭ, unŭ proverbŭ a declaratŭ,
«Că în a orbilorŭ ţéră chiorulŭ este împĕratŭ.

In *Țĕranulŭ și Vulpea*:

«Rana din născare nu se lecuesce
«Cu încredințare a ḑisŭ cine-va:
«Ce ese din mîță totŭ șórecŭ pândesce;
«Lupulŭ pĕrulŭ schimbă, dar năravulŭ ba.

In *Cucórele și Cióra*, o cucóră ḑice cióreĭ:

«Caută-țĭ maĭ bine o altă frăție,
«Căcĭ la noĭ de astăḑĭ maĭ multŭ nu aĭ locŭ:
«Celŭ ce fură jură, acésta se scie,
«Și fumulŭ nu ese până nu facĭ focŭ.

8. **G. Tăutu** par'că ar fi învĕțatŭ la aceiașĭ scólă cu Carp și cu Alexandrescu. Naturalulŭ narațiuneĭ saŭ alŭ descripțiuneĭ este calitatea, care face fabulele sale atrăgĕtóre. Ca dovada cetițĭ de pildă fabula *Óiea și Țapulŭ*, care începe astŭ-felŭ:

O óie bună, din întîmplare,
Peste o livadă ajunse-a fi
Autocrată stăpânitóre
Și cu blândețe a cârmuì.

Insă livada ce o luase
In stăpânire, biata, era
De animale atâtŭ de rósă
In câtŭ privind'o te întristà.

Dreptŭ care lucrulŭ voind să 'ndrepte,
A pune 'n funcțiĭ s'a apucatŭ
Berbecĭ cu rîvnă și mințĭ deșerte
Și țapĭ ce 'n slujbe s'aŭ exersatŭ.
etc. etc.

In ce privesce încheerea, la Tăutu găsimŭ *morala propriŭ ḑisă*, de pildă:

în *Brósca și Raculŭ*:

«Fabula acéstă, după cât îmĭ pare,
«Dacă și eŭ însu-mĭ nu mĕ amăgescŭ,
«N'are trebuință de vr'o explicare,
«Privindŭ cum în țéră trebile pășescŭ.

In *Omulŭ și calulŭ*;

Ce-ți ḍice dumnia-vóstră, nu sciŭ, dar mie-mĭ pare
Că, de aş fi vr'o dată în loculŭ ăstuĭ calŭ,
Nu aş luà de sigurŭ pe nime în spinare,
Fiindŭ-că frîulŭ este ceva de totŭ fatalŭ.

In *Óia și Puiulŭ de lupŭ*:

«Oițelorŭ duióse luațĭ voĭ séma bine,
«(Chiar vĕ şi rogŭ, iubite) orfanĭ când adoptațĭ,
«Esemplu-avețĭ de față, oița mea în fine:
«De lupiĭ ținci de-acuma nicĭ cum vĕ îndurațĭ.

Găsimŭ de asemenea și încheere propriŭ ḍisă:
în *Găina cântăréță*:

«Cântă totŭ pe limbă-țĭ că nu veĭ fi perdutŭ,
«Găina murindŭ astŭ-felŭ a rostitŭ.

In *Para și Vermele*, Para și vermele închee:

— «Inima mĕ dóre, ea ḍice cu vóce.
— «Nu aĭ nicĭ o frică ne vomŭ rĕsbunà.
— «Pân'atunce, însă, lasă-mĕ în pace!
— «Nu-ĭ chipŭ cât din miedu-țĭ va fi ce mâncà.

Incheerile luĭ Tăutu sunt multŭ maĭ generale saŭ maĭ abstracte decât ale luĭ Carp saŭ ale luĭ Alexandrescu. Acéstă abstracțiune se pare că' ar fi venindŭ din lipsă de experiență proprie îndestulătóre: copiiĭ și ómeniĭ neexperimentațĭ vorbescŭ numaĭ după cele ce audŭ saŭ după cele ce aŭ învĕțatŭ dela alțiĭ. Tăutu, saŭ n'a avutŭ puterea de observațiune saŭ n'a avutŭ cultură ca Carp, dar talentŭ a avutŭ ca și dînsulŭ.

Ca să dămŭ unŭ exemplu despre tendința către obstracțiunĭ a mințilorŭ sĕrace, amŭ puté să ne adresămŭ la fapte din cerculŭ de acțiunĭ alŭ copiilorŭ; noĭ, însă, vomŭ aduce ca dovadă diferența între doĭ scriitorĭ latinĭ între Juvenalŭ și Persiu. Amândoĭ poețĭ satiricĭ, însă Juvenalŭ pe lângă altele e și omŭ cu experiență, de aceea aprópe în fie-care propozițiune din satirele luĭ găsescĭ câte

unŭ tabloŭ de moravurĭ, descrise cu o plasticitate uimitóre, pe când în fabula luĭ Persiu umbli în lungŭ și în latŭ fără să poțĭ găsì ceva, pentru că Persiu, în privirea experiențeĭ proprie, este unŭ copilŭ.

INCHEERE.

Scimŭ că după tonŭ fabulele potŭ să fie de treĭ felurĭ: satirice, anecdotice saŭ apologice.

Dintre fabuliștiĭ românĭ, tipurĭ de fabule *satirice* ne dă *I. Heliade Rădulescu;* tipurĭ de fabule *apologice* ne dă *G. Asachi* și tipurĭ de fabule *anecdotice* ne dă *Gr. Alexandrescu.*

Din punctŭ de vedere alŭ scopuluĭ ce urmărescŭ, fabulele se împărțescŭ în două grupe: fabule *politice* și *sociale.*

1) Ca exemplu de fabule politice putemŭ da:

Bróscele carĭ cerŭ un împĕratŭ	. de G. Asachi.
Calulŭ și Călărețulŭ	» Const. Stamati / Alex. Donicĭ
Vulpea și Bursuculŭ	» Al. Donicĭ
Calulŭ stătutŭ	» Ant. Pann
Cióra și Prívighetórea	» I. Heliade Rădulescu
Toporulŭ și pădurea	» Gr. Alexandrescu
Țînțarŭ și Armăsarŭ	» C. V. Carp.
Brósca și Raculŭ	» G. Tăutu

2) Ca exemple de fabule sociale avemŭ:

Mórtea și Nenorocitulŭ	de G. Asachi.
Gâscele	» Const. Stamati / Al. Donicĭ
Lupulŭ și Cuculŭ	» Al. Donicĭ
Pisicele și Cotoiulŭ	» Antonŭ Pann
Cióra și Privighetórea	» I. Heliade Rădulescu
Cânele și Cățelulŭ	» Gr. Alexandrescu
Țĕranulŭ și Vulpea	» C. V. Carp.
Găina cântărĕță	» G. Tăutu.

* * *

Fabula este unŭ genŭ literarŭ destulŭ de cultivatŭ la Românĭ. Aci imitândŭ, aci creândŭ, s'a scrisŭ mereŭ la fabule în tóte genurile și în tóte felurile și s'a scrisŭ cu atâta talentŭ, încât cu totŭ cultulŭ ce trebue să avemŭ pentru modestie, fără să punemŭ la socotélă că activitatea nóstră literară, de abea dacă ajunge la cincĭ-ḑecĭ de anĭ, ne vine să afirmămŭ că orĭ-ce critică imparțială nu ne va găsì maĭ pe jos de alte națiunĭ, și nicĭ chiar de Francezĭ.

O reușită, însă, atâtŭ de completă pe o cale atâtŭ de necunoscută și într'unŭ timpŭ așa de scurtŭ pentru noĭ Româniĭ este unŭ lucru fórte prețiosŭ; nu atâtŭ ca reușită, ci ca dovadă că chiar atuncĭ când a fostŭ lipsitŭ și de șcólă și de orĭ-ce mijlóce de cultură, poporulŭ nostru a pututŭ să dea dovadă că e deșteptŭ, că e talentatŭ, că la nevoe scie să creeze și din nimicŭ, în sfîrșitŭ că are dreptulŭ de a trăì și póte să trăiască.

Dacă despre fabula la Românĭ s'a pututŭ vorbì așa de multŭ, negreșitŭ nu trebue să ne plângemŭ. Ar fi bine să se pótă vorbì totŭ atâta despre orĭ-care altă ramură a literatureĭ naționale.

CUPRINSULŬ

STRATŬ ŞI SUBSTRATŬ

GENEALOGIA POPÓRELORŬ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŬ

Membru alŭ Academieĭ Române,

Ședința solemnă din 27 Martie 1892.

<table>
<tr><td>Dela secolulŭ VII până astădĭ</td><td rowspan="3">G R E C I Ĭ</td><td>SERBIĬ</td><td>BULGARIĬ</td><td rowspan="2">ROMÂNIĬ</td><td rowspan="3">ALBANESIĬ</td></tr>
<tr><td>Dela secolulŭ III până la secolulŭ VII</td><td colspan="2">L A T I N I Ĭ</td></tr>
<tr><td>Dela 1500 înainte de Cr. până la sec. III</td><td colspan="3">T R A C I Ĭ</td></tr>
<tr><td>Circa 2000 anĭ înainte de Cristŭ</td><td colspan="5">P E L A S G I Ĭ</td></tr>
</table>

Cine sunt Greciĭ de astădĭ?

De unde vinŭ Albanesiĭ?

Bulgariĭ și Serbiĭ sunt eĭ óre în adevĕrŭ înrudițĭ maĭ de aprópe cu Rușiĭ decât cu ceĭ-lalțĭ Slavĭ?

Româniĭ din Carpațĭ venit'aŭ eĭ de peste Dunăre în véculŭ de mijlocŭ, după cum ne asigură uniĭ? și dacă n'aŭ venitŭ de acolo, atuncĭ carĭ anume să fie legăturile lorŭ de némŭ cu Macedo-Româniĭ și cu Istriano-Româniĭ?

In fine, Greciĭ, Albanesiĭ, Serbiĭ, Bulgariĭ și Româniĭ, grămădițĭ toțĭ pe aceeașĭ Peninsulă Balcanică, sunt eĭ óre în realitate nisce deosebite naționalitățĭ străine una alteia, după cum s'ar păré a fi la prima vedere?

Acestea sunt problemele cele marĭ de limpeḑitŭ în studiulŭ de faţă, probleme pe carĭ de de-multŭ le-ar fi deslegatŭ sciinţa, dacă într'una, pe felŭ de felŭ de căĭ piezişe, nu s'ar fi silitŭ să le totŭ încurce politica.

Negreşitŭ, politica unuĭ statŭ póte şi chiar trebue să se foloséscă de istorie la aşezarea instituţiunilorŭ interne şi a raporturilorŭ externe ale naţiuniĭ, totŭ aşa precum profită de astronomie pentru marină saŭ de geometrie pentru cadastru; dar o politică uneltindŭ falsificarea veritățiĭ istorice este ca şi când ar cere să dispară din spaţiŭ planeta Marte saŭ să se schimbe proprietăţile triunghiuluĭ.

Eŭ unulŭ, dacă aşĭ sci că Româniĭ sunt Ţiganĭ saŭ că Unguriĭ aŭ descoperitŭ America, mĭ-ar păré rĕŭ, fórte rĕŭ, din punctulŭ de vedere alŭ simpatiilorŭ şi antipatiilorŭ mele personale; totuşĭ nu m'aşĭ sfii o singură clipă de a spune adevĕrulŭ în faţa tuturorŭ.

După acéstă profesiune de credinţă, care nu e de prisosŭ, intru d'a-dreptulŭ în materie.

Orĭ-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinicŭ aşezată, pretutindenea sub acéstă ginte ea ne lasă a vedé, saŭ măcar a zări pe furişŭ, nisce rĕmăşiţe maĭ multŭ saŭ puţinŭ stăruitóre dintr'o altă ginte maĭ veche, cucerită saŭ cotropită. Orĭ-ce ginte se compune, ca terenurile în geologie, dintr'unŭ stratŭ actualŭ şi din substraturĭ succesive anterióre.

Pe Peninsula Balcanică, întru cât ne putemŭ urca ceva maĭ sigurŭ pe scara timpuluĭ cu ajutorulŭ scriitorilorŭ şi alŭ monumentelorŭ, cincĭ-şése-şépte vécurĭ înainte de Cristŭ, ne întâmpină două straturĭ etnice învecinate: gintea grécă şi gintea tracică, ambele suprapuse unuĭ substratŭ comunŭ pelasgicŭ.

Cine anume să fi fostŭ Pelasgiĭ, aceĭ autoctonĭ între Marea-Négră şi Marea-Adriatică, maĭ presărațĭ óre-când în Italia, póte şi în Spania, şi din carĭ în epoca luĭ Herodotŭ abia maĭ rĕmânea licărindŭ o urmă? Acéstă întrebare este, fără îndoială, maĭ întunecósă decât aceea despre originea Bascilorŭ de astăḑĭ; dar cum-că Pelasgiĭ aŭ

existatŭ într'o vreme, e totŭ așa de positivŭ ca și existența în timpulŭ nostru propriŭ a enigmaticuluĭ elementŭ bascicŭ.

Este probabilŭ că Pelasgiĭ n'aŭ fostŭ nicĭ Indo-Europeĭ, nicĭ Semițĭ, ci maĭ curêndŭ Hamițĭ. Așezămintele lorŭ în Asia-mică și apoĭ în Europa sudică sunt în dreptulŭ continentuluĭ africanŭ, unde Egiptulŭ strălucia ca centru alŭ hamitismuluĭ. Zidurile ciclopice ale Pelasgilorŭ parŭ a fi surorĭ piramidelorŭ egiptene, cu carĭ le și asemĕna în vechime Pausanias, pe când Semițilorŭ, și chiar Indo-Europeilorŭ, nu le plăceaŭ nicĭ odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgiĭ aŭ fostŭ Hamițĭ, după cum credemŭ noĭ, atuncĭ o personificațiune mitică a lorŭ pe Peninsula Balcanică ar fi Egipténulŭ Danaos, fratele luĭ Aegyptos, cu vr'o 1500 de anĭ înainte de Cristŭ, — să ḑicemŭ cu 2000 de anĭ, — acelŭ Danaos alŭ căruia némŭ clădì minunata cetate ciclopică de la Tiryns.

Orĭ-cum, fie Hamițĭ, fie Semițĭ, fie Indo-Europeĭ, Pelasgiĭ n'aŭ fostŭ Grecĭ și n'aŭ fostŭ Tracĭ; însă Traciĭ și Greciĭ, descălecândŭ în Europa, găsiseră pretutindenĭ o grósă pătură pelasgică și pretutindenĭ s'aŭ amestecatŭ cu ea, astŭ-felŭ că eĭ sciaŭ că nu sunt Pelasgĭ, dar sciaŭ totŭ-odată că se tragŭ din Pelasgĭ, de unde asertiunile cele contraḑicĕtóre în aparență la scriitoriĭ anticĭ, carĭ deosebescŭ fórte lămuritŭ pe Pelasgĭ, pe Grecĭ și pe Tracĭ uniĭ de alțiĭ, și totușĭ adesea îĭ împleticescŭ la olaltă.

Cu acestŭ primŭ raportŭ de stratŭ și substratŭ se începe istoria Peninsuleĭ Balcanice, și se desfășóră apoĭ de atuncĭ, la intervalurĭ depărtate, prin alte două raporturĭ analóge:

1) peste cea maĭ mare parte din stratulŭ tracicŭ, devenitŭ la rêndulŭ sĕŭ substratŭ, se așéză Latiniĭ, dândŭ nascere naționalitățiĭ traco-latine a Românilorŭ;

2) peste cea maĭ mare parte din stratulŭ românŭ, devenitŭ la rêndulŭ sĕŭ substratŭ, se așéză Slaviĭ, dândŭ nascere naționalitățiĭ româno-slavice a Serbilorŭ și naționalitățiĭ româno-slavice a Bulgarilorŭ.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilorŭ — se sustrage numaĭ némulŭ Albanesŭ, uniculŭ supraviețuitorŭ nemijlocitŭ alŭ stra-

tuluĭ ante-latinŭ și acela mulțumită căruia noĭ putemŭ scì astădĭ cam ce felŭ de ginte a fostŭ acea tracică, ceea ce n'amŭ scì aprópe de locŭ după puținele date linguistice și etice împrăștiate pe icĭ-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua — slavisarea Latinilorŭ — s'aŭ sustrasŭ numaĭ Româniĭ din Dacia. Repetămŭ încă odată: ***numaĭ Româniĭ din Dacia***, căcĭ așa numițiĭ Macedo-Românĭ și Istriano-Românĭ, ***Armâniĭ*** din Pindŭ și ***Rumeriĭ*** din Dalmația, după cum ne vomŭ încredința maĭ la vale, nu se pogóră din Latiniĭ de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se tragŭ din numeróse cete de Daco-Românĭ din Carpațĭ, trecute peste Dunăre abia în secolulŭ X.

Pe Grecĭ, din causa înalteĭ lorŭ culturĭ literare, de'naintea căreia se închinaŭ cu entusiasmŭ Scipioniĭ și Cesariĭ, Romaniĭ n'aŭ pututŭ și chiar n'aŭ vrutŭ să-ĭ latiniseze. Din ce în ce maĭ scăpătațĭ sub raportulŭ moralŭ și intelectualŭ, Greciĭ totușĭ și-aŭ păstratŭ astŭ-felŭ străvechea lorŭ naționalitate, o păstréză și o vorŭ păstra și de acum înainte. Amesteculŭ medievalŭ cu Slavĭ, cu Albanesĭ, cu Românĭ, cu cine maĭ scie cine, — unŭ amestecŭ care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgăduéscă elenismulŭ palicarilorŭ de astădĭ, — acelŭ amestecŭ grecisà pe ceĭ ce se însoțiaŭ cu dînșiĭ, dar pe dînșiĭ nu ĭ-a românisatŭ, nicĭ albanisatŭ, nicĭ slavisatŭ. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptulŭ din Leonidĭ și din Aristotelĭ, din Temistocli și din Platonĭ, din acea pleiadă de capete sublime și de inimĭ uriașe, a cărora rĕsărire pe unŭ peticuțŭ de spațiŭ într'unŭ peticuțŭ de timpŭ este unŭ fenomenŭ fără pereche în istoria omeniriĭ. Greciĭ actualĭ sunt o continuitate directă a vechilorŭ Elinĭ, totŭ așa precum Copțiĭ actualĭ, fără graiulŭ cărora nu s'arŭ fi pututŭ descifra hieroglifele, sunt o continuitate directă a vechilorŭ Egiptenĭ.

Numaĭ și numaĭ legionariĭ romanĭ ar fi fostŭ în stare să desnaționaliseze pe Grecĭ, și eĭ n'aŭ făcut'o. In Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V. 249) — se învĕță maĭ puținŭ latinesce, decum se învĕță grecesce în Roma cea cuceritóre. Maĭ multŭ decât atâta: Romaniĭ îngăduiaŭ de bună voe Grecilorŭ să gre-

ciseze întréga parte meridională a Peninsuleĭ Balcanice, în care de altmintrelea procesulŭ de grecisare se începuse deja sub Filipŭ și sub Alexandru celŭ Mare. La umbra aquileĭ capitoline, acéstă propagandă grecéscă se întindea până la Balcanĭ. In Tracia propriŭ ḍisă, devenită provincie romană cu unŭ secolŭ înainte de cucerirea Dacieĭ, inscripțiunile până la Traianŭ, sub Traianŭ și după Traianŭ sunt aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionariĭ ceĭ maĭ curațĭ Romanĭ, bună-óră unŭ *Aurelius Mucianus*, cum s'ar ḍice la noĭ unŭ «Aurelŭ Mucénu,» îșĭ făceaŭ fală de a nu scrie în latinesce, ci: *Αὐρελιὸς Μουκιανὸς πρετωριανὸς κωόρτης τρίτης πρετωρίου*, etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. Антонинъ Поѣздка въ Румелію, Petersb. 1880). Este archeologicesce absurdŭ de a crede că Româniĭ de astăḍĭ din Macedonia, din Epirŭ, din Tesalia, s'aŭ formatŭ acolo în acea epocă, și vomŭ vedé maĭ jos că acésta este absurdŭ nu numaĭ archeologicesce. La nordŭ însă, între Balcanĭ și între Dunăre, apoĭ pe întregulŭ teritoriŭ iliricŭ ocupatŭ astăḍĭ de elementulŭ serbo-croatŭ, cu atâta și maĭ vîrtosŭ în Dalmația cea pe atuncĭ privită ca o parte a Italieĭ, cultura latină și numaĭ latină se lăția fără nicĭ o pedecă de-asupra substratuluĭ tracicŭ, pe care-lŭ metamorfosà și prin care se metamorfosà ea însășĭ într'o naționalitate românéscă trans-danubiană, paralelă cu naționalitatea românéscă cis-danubiană din Carpațĭ, născêndă ceva maĭ târḍiŭ din aceleașĭ douĕ ingrediente — din Latinĭ și din ramura tracică a Dacilorŭ. In Epirŭ, grație unorŭ fericite împrejurărĭ topice excepționale, Traciĭ scăpaŭ și de Grecĭ și de Romanĭ, însă numaĭ acolo.

Româniĭ și Greciĭ împărțiaŭ dar atuncĭ, între seculiĭ III—VII, în douĕ jumĕtățĭ aprópe d'o potrivă întinderea Peninsuleĭ Balcanice: uniĭ la nordŭ de Balcanĭ, ceĭ-lalțĭ la sudŭ. Greciĭ maĭ aveaŭ pe de-asupra insulele și fășiĭ grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Româniĭ, pe lângă Oltenia, Banatŭ și o parte din Ardélŭ, îșĭ tindeaŭ ramure peste Panonia, unde maĭ în urmă îĭ găsì năvala maghiară. Câtŭ se atinge de Muntenia propriŭ ḍisă și de Moldova, să nu căutămŭ acolo pe

Românĭ în acea epocă, în care vîjia pe ţĕrmulŭ nordicŭ alŭ Măriĭ negre rostogolirea hórdelorŭ rĕsăritene spre gurile Dunăriĭ. Dela Nistru şi până la Oltŭ era o adevĕrată vale a plângeriĭ, de unde nu scăpaĭ decât numaĭ dóră înfundându-te în creeriĭ Carpaţilorŭ.

E comicŭ, şi totuşĭ este fórte adevĕratŭ, că celŭ maĭ vechiŭ monumentŭ alŭ limbeĭ române, unŭ monumentŭ istoricesce maĭ preţiosŭ pentru noĭ decât însuşĭ Columna luĭ Traianŭ, se datoréză unuĭ catârŭ „*τῷ ἡμιόνῳ*“, despre care vorbescŭ pe largŭ doĭ scriitorĭ bizantinĭ din secolulŭ VI : Theophanes în *Ἱστοριῶν βίβλοι δέκα*, şi Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οἰκουμενική*. Incepêndŭ dela Thunmann şi până la Cipariŭ, începêndŭ dela Cipariŭ şi până la mine, toţĭ pe rêndŭ suntemŭ nevoiţĭ a încăleca pe acelŭ năsdrăvanŭ catârŭ, fără care n'amŭ fi în stare astădĭ a dovedi printr'unŭ textŭ neîndoiosŭ vechea latinisare a Traciiorŭ între Balcanĭ şi între Dunăre. Era pe la anulŭ 580, sunt acum treĭ-spre-dece vécurĭ. Chaganulŭ Avarilorŭ pustià Imperiuluĭ Orientalŭ. Doĭ hatmanĭ romanĭ, Comenţiolŭ şi Martinŭ, ascunşĭ în codriĭ Balcanilorŭ, aŭ năvălitŭ de acolo pe neaşteptate asupra barbarilorŭ. Isbânda era sigură, să nu se fi întîmplatŭ catârulŭ de maĭ sus, care purta o povară. Povara alunecândŭ şi cădêndŭ de pe catârŭ, fără s'o bage de sémă stăpânulŭ dobitoculuĭ, unŭ altŭ ostaşŭ strigă, câtŭ îĭ ţinea gura, să se întórcă ca s'o rădice: *τόρνα τόρνα φράτρε*=tórnă, tórnă, fratre! Aşa dice Teofane, şi totŭ aşa povestesce Teofilactŭ, la care însă este forma retórnă: *ῥετόρνα*, şi se maĭ adaugă că aceste cuvinte eraŭ în limba ţĕreĭ, adecă în graiulŭ locuitorilorŭ din regiunea Balcanilorŭ : „*ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ*“. Intrégă óstea luĭ Comenţiolŭ şi a luĭ Martinŭ fiindŭ compusă din Românĭ, ţipĕtulŭ «tórnă, fratre!» produse între dînşiĭ o mişcare de spaimă, căcĭ elŭ însemna retragere: înturnare saŭ re'nturnare. Româniĭ dar aŭ fugitŭ, însă «tórnă, tórnă, fratre» ne-a rămasŭ, încât istoriculŭ trebue să binecuvinteze acea fugă, datorită unuĭ catârŭ.

Acésta se petrecea, încă o dată, în a doua jumĕtate a seculuĭ alŭ VI-lea.

Precum la nordŭ în Dacia peste substratulŭ tracicŭ se așternuse stratulŭ latinŭ, totŭ așa dar aŭ dispărutŭ Tracii sub latinĭ la sudŭ în antica Mesie, iar cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ nu puteaŭ să nu dispară în regiunea Ilirieĭ, unde elementulŭ tracicŭ fusese celŭ d'întâĭ ceceritŭ și latinisatŭ.

In loculŭ numeróselorŭ dialecte tracice de altă dată, trebuiaŭ să se formeze treĭ marĭ dialecte traco-latine: dialectulŭ daco-latinŭ în Carpațĭ, dialectulŭ meso-latinŭ în Balcanĭ și dialectulŭ iliro-latinŭ spre Adriatica; treĭ dialecte carĭ, dela apusŭ spre rĕsăritŭ, alcătuiaŭ o prelungire organică a grupuluĭ dialectelorŭ italiene.

Afară din Epirŭ, Tracĭ nu maĭ eraŭ nicăirĭ, adecă nicăirĭ nu se maĭ vedeaŭ pe de-asupra.

Acum, în seculiĭ VI și VII, se arată unŭ noŭ stratŭ: stratulŭ slavicŭ. Intr'unŭ modŭ sporadicŭ și fără a remâné pe locŭ, ci numaĭ năvălindŭ, prădândŭ, învărtindu-se și apoĭ întorcêndu-se, Slaviĭ făcuseră cunoscință cu Peninsula Balcanică deja cu multŭ maĭ dinainte, maĭ alesŭ amestecațĭ printre Goțĭ, printre Hunĭ, printre Avarĭ. In deșertŭ însă slaviștiĭ de altă dată cu generalulŭ Čertkow în frunte, și d. Drinow maĭ încóce (Заселеніе Балканскаго полуострова Славянами, Moscva 1873), și-aŭ bătutŭ și-șĭ batŭ capulŭ de a găsì locuințe compacte statornice de Slavĭ în Dacia până la secolulŭ VI, iar peste Dunăre până cu unŭ secolŭ maĭ târḑiŭ.

Pentru a ajunge la scopulŭ lorŭ, Čertkowiĭ și Drinowiĭ sunt silițĭ a alerga la următórele mijlóce:

1. dînșiĭ ieaŭ invasiunile momentane de Slavĭ, și chiar aparițiunile individuale de câte unŭ Slavŭ, dreptŭ așezăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susținé cine-va că România a fostŭ colonisată de Germanĭ, fiind-că armate austriace aŭ trecutŭ pe la noĭ nu o dată, saŭ fiindŭ-că unŭ Winterhalder a fostŭ subministru la Finance, iar unŭ Van Saanen la Externe;

2. dînșiĭ restălmăcescŭ prin lexiconulŭ slavicŭ vechea nomenclatură topică și personală a Peninsuleĭ Balcanice, adecă nesce cuvinte alŭ cărora sensŭ nu se scie și, prin urmare, e lesne orĭ-și-cuĭ, când

apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufixŭ și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-ĭ dea totŭ felulŭ de sensurĭ cu ajutorulŭ unorŭ asemĕnărĭ curatŭ materiale, de exemplu unŭ *Hasdeŭ* prin cele treĭ sonurĭ *h-s-d* póte să devină latinulŭ *Hosidius* saŭ evreulŭ *Khisdaï* saŭ olandesulŭ *Heusde*;

3. în fine, dînșiĭ respingŭ mărturia contrarie a texturilorŭ celorŭ maĭ necontestabile, bună-óră a împĕratuluĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ, și se întemeiază pe vre-o interpolațiune posterióră dintr'unŭ textŭ indiferentŭ, bună-óră pe pasagiulŭ despre cele «șépte némurĭ slavice» în Tracia la Arménulŭ Moïse de Choren, scriitorŭ din secolulŭ V, dar a căruia cronică a fostŭ refăcută în secolulŭ X, când s'a și intercalatŭ în ea pasagiulŭ în cestiune, luatŭ din Anastasius Bibliothecarius, scriitorŭ din secolulŭ IX.

Nicĭ o dovadă seriósă despre așezarea Slavilorŭ pe Peninsula Balcanică înainte de secolulŭ VII, nu există.

Cele «șépte némurĭ slavice» ne întîmpină pentru prima óră la Bizantinulŭ Teofane sub anulŭ 678, o sută de anĭ după «tórnă, tórnă, fratre.»

Pe când Româniĭ din Balcanĭ strigaŭ: tórnă, tórnă, fratre,— totŭ atuncĭ trăia Gotulŭ Iornande, ajunsŭ episcopŭ alŭ Ravenneĭ în Italia, și trăia Greculŭ Procopiŭ, devenitŭ prefectŭ alŭ Bizanțuluĭ, cele maĭ sigure douĕ isvóre despre începuturile Slavilorŭ pe Peninsula Balcanică, cele maĭ sigure nu numaĭ prin aceea că eraŭ contimpuranĭ, dar maĭ alesŭ prin călĕtoriile lorŭ și prin înalta posițiune politică a amîndurora. Pe timpulŭ luĭ Procopiŭ și alŭ luĭ Iornande, adecă în secolulŭ VI, la méḍă-ḍi de Dunăre nu se afla încă nicăirĭ nicĭ unŭ așezămîntŭ slavicŭ, ci numaĭ la nordŭ, și anume în sus dela gurele Dunăriĭ. Iornande, maĭ alesŭ, descrie pe cât se póte de limpede marginile topografice ale celorŭ douĕ marĭ ramure slavice orientale de atuncĭ: Anțiĭ și Slaviniĭ. Slaviniĭ — ḍice elŭ — se întindŭ dela Dunăre până la Nistru și apoĭ spre nordŭ până la Vistula, iar Anțiĭ dela Nistru spre rĕsăritŭ până la Nipru.

Noĭ amŭ tradusŭ din textulŭ luĭ Iornande numaĭ partea care se

cuprinde în tóte edițiunile și în tóte manuscriptele. Am lăsatŭ fără traducere pasagiulŭ, pe care slaviștiĭ, cu Schaffarik în capŭ, îlŭ tăgăduescŭ sub cuvîntŭ că n'are nicĭ unŭ înțelesŭ: «sinnlos» (Abkunft d. Slawen, 115.) Acelŭ pasagiŭ însă se găsesce atâtŭ într'unŭ manuscriptŭ fórte importantŭ, precum și în primele edițiunĭ, și dacă elŭ nu avea nicĭ unŭ înțelesŭ pentru Schaffarik, l'a căpĕtatŭ totușĭ pentru Zeuss, iar dela Zeuss încóce se maĭ întăresce printr'o descoperire archeologică. Pasagiulŭ în cestiune sună într'unŭ manuscriptŭ: «a civitate novi et Sclavino rumunnense et lacu qui appellatur Musianus»; în primele edițiunĭ, începêndŭ dela a luĭ Bonaventura Vulcanius: «a civitate nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus.» «Lacus Musianus» se scie că este lacul Ramsin din Dobrogea. Aci se împacă toțĭ comentatoriĭ. Ceea ce nu plăcea luĭ Schaffarik este anume: «Sclavinum Rumunnense». Zeuss, unŭ capŭ genialŭ ca linguistŭ și ca istoricŭ totŭ-odată, acela care — după expresiunea luĭ Rösler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, în Sitzungsb. d. Wien. Akad., phil-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunéză cu atâtŭ maĭ multŭ cu câtŭ maĭ bine îlŭ cunóscemŭ: «ein Forscher den wir desto mehr bewundern, je mehr wir ihn studiren;» Zeuss, reproducêndŭ pasagiulŭ de maĭ sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constată că «Civitas Nova» se numia la Bizantinĭ orașulŭ Nicopole, iar «Sclavinum Rumunnense» — ḍice elŭ — ar puté să fie actualulŭ satŭ Slăvenĭ din districtulŭ Romanațĭ, astŭ-felŭ că textulŭ întregŭ din Iornande însemnéză că locuințele Slavinilorŭ se întindeaŭ în jos până la gurile Dunăriĭ și până la Oltŭ: «die nördlichen Grenzen der Sklawenen lägen so am Dniester und an der Weichsel, die südlichen an der Donaumündung und der Aluta.»

Și când ḍicea acestea pe ghicite prin puterea geniuluĭ sĕŭ, Zeuss nu scia că satulŭ Slăveniĭ de lângă Oltŭ a fostŭ în adevĕrŭ unŭ punctŭ fórte însemnatŭ deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre Slăvenĭ d-lŭ A. Odobescu bună-óră, când — profitândŭ de săpăturile altora de maĭ înainte — ne dă în studiulŭ sĕŭ despre «Antichitățile din Romanațĭ»

(Scrierĭ t. II, p. 414, 447) următórea notiță: «Maĭ spre nordŭ la Slă-«venĭ, alăturĭ cu calea luĭ Traianŭ, este o cetate pătrată cu șanțŭ «întreitŭ și cu unŭ turnŭ lângă dînsa, așezate dreptŭ pe malulŭ «înălțatŭ alŭ Oltuluĭ. In rîpa de sub cetate și sub curtea d-luĭ Mur-«gășénu s'a deschisŭ la 1837 o boltă subterană, din care s'aŭ scosŭ «maĭ multe tăblițe de pétră sculptate cu icónele ḑeuluĭ Mitra și cu «inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITHRAE., și unŭ altarŭ purtândŭ «cuvintele: ARA. SOLIS.. ..» Și apoĭ maĭ jos adaugă: «Iată acum «informațiunile ce ne veniră dela Slăvenĭ (plasa Ocoluluĭ): în acéstă «comună Slăveniĭ se află în centrulŭ sĕŭ ruinele uneĭ *vechĭ cetățuĭ*, «care, după cercetările făcute prin bĕtrâniĭ comuneĭ, nu se scie de «când și de cine este zidită, ale căreĭ șanțurĭ se vĕdŭ a fi fostŭ «numaĭ de pămîntŭ, iar nu de pétră saŭ de cărămidă. *Bănuțĭ cu «inscripțiunĭ* fórte vechĭ s'aŭ găsitŭ adesea de locuitorĭ pe ruinele «acesteĭ cetățĭ. Se maĭ află încă prin acéstă comună, ruinatŭ, unŭ «*drumŭ așternutŭ cu piétră* mĕruntă, avêndŭ direcțiune dela «miéḑă-nópte spre miéḑă-ḑi prin comună, care se ḑice a fi fostŭ «făcutŭ de împĕratulŭ Traianŭ (subscr. P. Ionescu.....).»

In România sunt maĭ multe sate numite «Slăvescĭ», dar — afară de acelŭ satŭ de lângă Oltŭ — nicĭ o localitate nu pórtă numele de S l ă v e n ĭ, în care se păstréză atâtŭ de viŭ «S c l a v i n u m» alŭ luĭ Iornande, «S l a v i n u m R u m u n n e n s e», adică S l ă v i n u l ŭ R o m â n e s c ŭ, marginea cea apusénă a stăpâniriĭ slavice la noĭ în secolulŭ VI. Sufixațiunea românéscă cea maĭ obicĭnuită a no-menclatureĭ de sate fiindŭ în «-escĭ» și în «-enĭ», *Slăvenĭ* este o formă posterióră analogică în locŭ de vechĭulŭ *Slăvinŭ*, «Sclavi-num», în care ne întîmpină sufixulŭ -in, unŭ sufixŭ multŭ mai rarŭ dar fórte caracteristicŭ în numirĭ topice oltene: Severinŭ, Marotinŭ, Potopinŭ, Scorcodinŭ, Robotinŭ, Sânbotinŭ etc., și în cele perso-nale ca: Tudorinŭ, Florinŭ, Sorinŭ și altele. Fie topicŭ, fie perso-nalŭ, sufixulŭ nostru -in este vechiulŭ latinŭ onomasticŭ -īnus, -īna, -īnum, maĭ adesea numaĭ amplificativŭ ca în «Severinus» din «Se-verus», «Justinus» din «Justus», «Constantinus» din «Constans»

«Paulinus» din «Paulus» etc. Topiculŭ «Slăvinŭ» cată dar să se fi născutŭ din personalulŭ «Slăvinŭ», o amplificațiune printr'unŭ sufixŭ curatŭ românescŭ din numele «Slavŭ» fórte întrebuințatŭ altă dată la toțĭ Slaviĭ: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Морошкинъ, Именословъ, p. 179—80; cfr. Вснелинъ, Граматы p. 348). Româniĭ, ca și alte popóre, împrumutaŭ nume personale de pe la toțĭ veciniĭ, adesea fără nicĭ o schimbare; pe «Slav» însă eĭ l'aŭ românisatŭ în «Slăvìnŭ» printr'o sufixațiune de totŭ romanică. Maĭ este de observatŭ că *v* între douĕ vocale s'a conservatŭ în «Slăvinŭ» ca și 'n «Severinŭ», căcĭ fonetica numirilorŭ topice și personale diferă în acéstă privință de fonetica vorbelorŭ comune, în carĭ unŭ asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în «calŭ=ital. cavallo». Identificarea între Slăveniĭ de astădĭ și între «Sclavinum» din secolulŭ VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusivŭ istorică a textuluĭ luĭ Iornande, se confirmă dar pe deplinŭ prin archeologie și prin linguistică totŭ-odată.

Intregulŭ pasagiŭ: «Sclavini a Civitate Nova et Sclavino Rumun«nensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et «in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro «civitatibus habent» însemnéză astŭ-felŭ: «Hotarele Slavilorŭ se «începŭ în centru dela Dunăre în fața Nicopoleĭ, apoĭ la stânga «dela Oltŭ în dreptulŭ Slăvinuluĭ românescŭ, iar la drépta dela «laculŭ Ramsinŭ în Dobrogea, mergêndŭ de aci spre nordŭ și spre «rĕsăritŭ până la Vistula și până la Nistru, pe unde nu sunt orașe, «ci numaĭ bălțĭ și pădurĭ.»

Cele treĭ puncturĭ sudice, Iornande le înșiră în ordinea importanțeĭ lorŭ relative: Nicopole, Slăvinŭ, Ramsinŭ; iar la «Sclavinum» elŭ adaogă epitetulŭ «rumunnense,» «românescŭ,» tocmaĭ pentru a se feri de confusiune, de óre-ce în pasagiulŭ întregŭ e vorba de poporulŭ Slavinilorŭ, cărora «Sclavinum» nu le aparținea, ci aparținea Românilorŭ.

Acestŭ «rumunnensis» ne aduce aminte că sufixulŭ -ensis devenise așa ḑicêndŭ specificŭ pentru numirile etnice din Dacia: *Ἀλβοκήνσιοι, Πιαρήνσιοι, Τρικορνήνσιοι, Ποτουλατήνσιοι, Σαλδήνσιοι, Καυκοήνσιοι,*

Κιτήνσιοι, ʽΡατακήνσιοι, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeŭ, la Dione Cassiŭ, la Ammian Marcellin și la alțiĭ. Către aceste numirĭ etnice din Dacia, «Namen dakischer Völkerschaften» după expresiunea luĭ Pott (Personennamen, p. 459), se maĭ adaogă acum: Rumunnenses, — prima mențiune textuală a formeĭ Română saŭ Rumână.

Pe când d-lŭ Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașulŭ romanŭ Tropaeum, despre existența căruia nu maĭ e chipŭ a ne îndoì, îmĭ pare bine de a descoperì și eŭ, la unŭ altŭ capĕtŭ alŭ lumiĭ românescĭ, orașulŭ oltenescŭ «Sclavinum rumunnense;» totușĭ, maĭ puținŭ norocosŭ decât vechiulŭ meŭ elevŭ și acum iubitŭ colegŭ, acéstă descoperire eŭ cată s'o împărțescŭ cu rĕposatulŭ Zeuss, ba încă trebue să-ĭ lasŭ luĭ partea cea maĭ frumósă. Mergŭ cu altruismulŭ și maĭ departe: îmĭ pare rĕŭ că împărțéla nu s'a făcutŭ maĭ de 'nainte între Zeuss și între d-lŭ A. Odobescu, căruia unŭ Zeuss ar fi trebuitŭ să nu-ĭ scape din vedere, când scria tocmaĭ despre Slăvenĭ.

La Iornande ramura Slavinilorŭ se întindea dela Dunăre în sus până la Vistula, pe când la rĕsăritŭ de dînșiĭ locuia ramura Anțilorŭ dela Nistru până la Nipru. Acéstă prețiósă indicațiune «Vistula» ar fi ea singură de ajunsŭ pentru a ne arĕta că Slaviniĭ eraŭ anume Polonĭ, iar Anțiĭ eraŭ Rușĭ saŭ maĭ bine Rutenĭ. Poloniĭ dar aŭ fostŭ aceia carĭ în secolulŭ VI ocupaseră întréga Moldovă cu Muntenia până la Oltŭ și carĭ — cu câte-va ḑecimĭ de anĭ maĭ în urmă — s'aŭ revĕrsatŭ peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalitățiĭ bulgare. La acestŭ polonismŭ alŭ Bulgarilorŭ noĭ vomŭ revenì maĭ jos. De-o-cam-dată să trecemŭ la Sêrbĭ.

Ceca ce Procopiŭ și Iornande sunt pentru începuturile Bulgarilorŭ, pentru începuturile Serbilorŭ este Impĕratulŭ Constantinŭ Porfirogenetŭ. Nimenĭ nu era maĭ în posițiune decât dînsulŭ de a cunósce totŭ ce se petrecea saŭ ceea ce se petrecuse într'o epocă destulŭ de apropiată în marginile și la hotarele imperiuluĭ. Eĭ bine, elŭ ne spune fórte limpede că întréga ginte sêrbéscă, Sêrbiĭ propriŭ ḑișĭ și Croațiĭ cu diferitele lorŭ subdivisiunĭ, s'aŭ așezatŭ pe

teritoriulŭ spre Adriatică în secolulŭ VII, sub împĕratulŭ Eracliŭ, adecă ceva înainte de anulŭ 640, și că se pogorîse acolo din părțile Bavariciĭ *(Βαγιβαρεία)* învecinate cu Franconia (*Φραγγία* = Francia orientalis), decĭ nicĭ decum din Rusia, și nicĭ din Galiția, după cum unulŭ după altulŭ și unulŭ dela altulŭ totŭ repetă slaviștiĭ, ci anume din ramura cea maĭ occidentală a Slavilorŭ, adecă din ramura bohemă.

Se pare că însușĭ cuvîntulŭ Serb a fostŭ într'o vreme óre-care unŭ nume genericŭ pentru întréga ramură bohemă. Așa ḑișiĭ Sorabĭ din Lusația, carĭ ișĭ daŭ eĭ înșiĭ numele de «Serbĭ» întocmaĭ ca și Serbiĭ din Peninsula Balcanică, vorbescŭ unŭ dialectŭ bohemŭ, amestecatŭ cu elemente polone. Nu e apoĭ fără însemnătate, că în cronica bohemă rimată a luĭ Dalimil, scrisă pe la anulŭ 1300 pe basa legendelorŭ poporane, ne întîmpină următorulŭ pasagiŭ despre «Ceh», fabulosulŭ părinte alŭ naționalitățiĭ boheme:

«W srbském jazyku jest zemie
«Jejžto Charwati jest imie,
«W tej zemi bieše lech
«Jemuž imie bieše Čech . . . »

Adecă: «In gintea serbă este o țéră, care se numesce Croația; în «acea țéră era unŭ boierŭ, care se numia Ceh . . . »

Scriindŭ acestea pe la finea secoluluĭ XIII, Dalimil nu putea avé în vedere vre-o altă Serbie saŭ vre-o altă Croație decât singurele carĭ existaŭ atuncĭ și carĭ există până astăḑĭ. Prin urmare, uniculŭ sensŭ legendarŭ, care se póte da într'unŭ modŭ firescŭ pasagiuluĭ de maĭ sus, este că la Bohemĭ era încă próspĕtă în secolulŭ XIII tradițiunea despre strînsa lorŭ legătură de némŭ cu Serbiĭ și cu Croațiĭ și despre vechea respândire a numeluĭ de Serbĭ peste întréga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplinŭ în acéstă privință cu aceea ce ne spune Constantinŭ Porfirogenetŭ

Bulgariĭ privițĭ ca o colonie polonă și Serbiĭ ca o colonie bohemă, iată ceva cu totulŭ noŭ, deși resultă d'a-dreptulŭ din mărturia fântânelorŭ istorice celorŭ maĭ temeĭnice.

Acéstă mărturie atâtŭ de positivă n'o vedeaŭ óre predécesoriĭ meĭ, aceia carĭ citéză mereŭ pe Iornande și pe Constantinŭ Porfirogenetŭ? Negreșitŭ că eĭ o vedeaŭ, dar se sbucĭumaŭ a n'o vedé, adecă a o încungiura saŭ a o restălmăcì prin felŭ de felŭ de tertipurĭ, numaĭ și numaĭ fiindŭ-că pe ceĭ tendențioșĭ îĭ nemulțumĭa că Slaviĭ nu sunt destulŭ de vechĭ pe Peninsula Balcanică, iar pe ceĭ nepărtenitorĭ îĭ încurca o teorie linguistică cu desĕvêrșire falsă, pe care dînșiĭ o îmbrățișară fără s'o fi cercetatŭ maĭ de aprópe. Vomŭ vorbì numaĭ cu aceștĭ din urmă, a cărora retăcire e de bună credință.

Dobrowsky împărția pe toțĭ Slaviĭ în două ramure: o ramură orientală, în care elŭ bagă pe Rușĭ, pe Bulgarĭ și pe Serbĭ, și o ramură occidentală, în care elŭ pune pe Polonĭ și pe Bohemĭ. Criteriele acesteĭ clasificațiunĭ, așa cum ni le dă Dobrowsky (Institutiones linguae slavicae, Vindob. 1822, p. I), sunt tóte fără nicĭ o greutate. Primulŭ criteriŭ este că Slaviĭ orientalĭ dicŭ «razum», pe când ceĭ occidentalĭ «rozum»; ultimulŭ criteriŭ este că Slaviĭ orientalĭ dicŭ «desnitza», pe când ceĭ occidentalĭ «pravitza»; și totŭ așa sunt cele-lalte optŭ din numĕrulŭ totalŭ de dece criterie. După nesce asemenea criterie, Ruteniĭ trebuescŭ despărțițĭ de Slaviĭ orientalĭ, căcĭ eĭ dicŭ «rozum», nu «razum».

Nu după deosebirĭ lexice și nu după forme rare saŭ isolate se clasifică dialectele uneĭ familie linguistice, ci ele trebuescŭ clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Astŭ-felŭ, de exemplu, ceea ce caracterisă graiulŭ rusescŭ și pe celŭ rutenescŭ după tóte dialectele și în tóte monumentele literare, întru câtŭ nu s'a furișatŭ în ele limba bisericéscă, paleo-slavică, este așa numitulŭ p l e n i s o n, rusesce полногласіе, adecă sonurile liquide *l* și *r* provócă o reduplicare vocalică a silabeĭ, de ex. «golovà» în locŭ de «glòva» saŭ «glàva», «gòrod» în locŭ de «grod» saŭ «grad», «koròlĭ» în locŭ de «krolĭ» saŭ «kralĭ» etc. Acestŭ pleni-son, cu care s'aŭ bălăbănitŭ toțĭ slaviștiĭ, începêndŭ dela Vostokov și până la Potebnia, este atâtŭ de esențialŭ și atâtŭ de circulatorŭ în graiulŭ Rușilorŭ și alŭ Rutenilorŭ, în câtŭ isbesce dela cea d'întâĭ clipă urechea orĭ-căruĭ ne-Rusŭ saŭ ne-Rutenŭ. Nicĭ Poloniĭ, nicĭ Bohe-

miĭ, dar nicĭ Serbiĭ, nicĭ Bulgariĭ, nu cunoscŭ câtușĭ de puținŭ acestŭ fenomenŭ foneticŭ, de ajunsŭ elŭ singurŭ pentru a construì o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este acea pe care Iornande o numia Anțĭ, «Antes», spunêndu-ne că eĭ stăpânescŭ dincolo de Nistru și că sunt ramura cea maĭ puternică a ginteĭ slavice: «fortissimi eorum», ceea ce e adevĕratŭ până astădĭ.

Alăturĭ cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbimŭ aci despre dialecte micĭ, carĭ lesne îșĭ potŭ găsì loculŭ internŭ saŭ intermediarŭ din dată ce se va stabilì o adevĕrată clasificațiune a dialectelorŭ celorŭ marĭ, ne întîmpină alte două unitățĭ slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemo-serbă.

Pe Polono-bulgarĭ îĭ caracterisă:

1. Vocala nasală. In vechea bulgară, adecă în așa numita paleoslavică, acéstă vocală se representà prin literele cirilice ѫ și ѧ, rostite ca *on* și *en* în francesulŭ «b*on*» și «f*in*»; la Polonĭ ea se scrie astădĭ prin *a* și *e* cu cedilă: ą, ę. La Bulgariĭ actualĭ vocala nasală s'a păstratŭ numaĭ în unele localitățĭ saŭ în unele vorbe, dar totușĭ s'a păstratŭ cu o deplină certitudine. Fenomenulŭ a fostŭ indicatŭ de multŭ de Grigorovič, apoĭ studiatŭ de Miklosich (Die Sprache d. Bulgaren, Wien, 1858) și urmăritŭ de Hattala (Knijževnik, t. II, p. 461 sqq.) Intre vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea maĭ mică diferență. Nicĭ Ruteno-Rușiĭ, nicĭ Bohemo-Serbiĭ nu cunoscŭ acéstă particularitate atâtŭ de caracteristică pentru fonetismulŭ polono-bulgarŭ. Luândŭ exemple din textulŭ publicatŭ de Hattala, noĭ vedemŭ bulgăresce «*en*zik» = polonulŭ«język (ĭ*en*zyk)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvîntulŭ sună «ĭazyk» saŭ «ĭezik» fără nicĭ o nasală; bulgăresce «r*ăn*kă» = polonulŭ «ręka (r*en*ka)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: «ruka». Vorbele nóstre «por*un*că», «r*ân*d», m*un*că», rĕsp*in*tie», ogl*in*dă» etc., noĭ le-amŭ împrumutatŭ anume din vechea bulgară, și sub aceeașĭ formă nasală le-amŭ fi pututŭ împrumutà dela Polonĭ, numaĭ dela Bulgarĭ

și dela Polonĭ, nicĭ-odată dela ceĭ-lalțĭ Slavĭ. La ceĭ-lalțĭ Slavĭ vocala *on* și *en* nu ne întîmpină nicĭ în graiulŭ de astădĭ, nicĭ în monumentele lorŭ cele maĭ vechĭ, afară numaĭ de dialectulŭ slovenŭ, despre care vomŭ vorbi maĭ jos.

2. Sonulŭ *dz* pe lângă *z* nu există nicĭ la Ruteno-Rușĭ, nicĭ la Bohemo-Serbĭ, ci numaĭ la Polono-Bulgarĭ. In grafica cirilică *z* se scria з și se numia «zemlĭa», iar *dz* se scriea ѕ și se numia «dzĭalo», fie-care sonŭ posedândŭ câte unŭ semnŭ graficŭ deosebitŭ. Câte unŭ semnŭ graficŭ deosebitŭ aŭ ambele sonurĭ și în alfabetulŭ slavicŭ celŭ numitŭ glagolița. Miklosich a doveditŭ de multŭ că litera ѕ și cea corespundĕtóre din glagolița exprimă totŭ-d'a-una anume sonulŭ *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16.) Totŭ așa în texturile cirilice românescĭ ѕ se rostesce totŭ-d'a-una *dz*, și este maĭ cu sémă desŭ în cele moldovenescĭ: раѕѫ = ra*dz*â, брѫнѕѫ = brân*dz*â etc., dar зълог = *z*ălog. Polonesce se scrie *z* și *dz*: «ziemia» și «dzień». La Bulgariĭ de astădĭ sonulŭ *dz*, ca și vocala nasală, nu se maĭ aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstratŭ, acolo sună curatŭ polonesce, și frațiĭ Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu dreptŭ cuvîntŭ: «das *z* in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische *dz* ausgesprochen.» In bulgarulŭ «*dzvăneț*» «clopoțelŭ» *dz* sună întocmaĭ ca în polonulŭ *dzwónek* «clopoțelŭ», rusesce *zvonok*, bohemesce *zwonec*. Nemicŭ analogŭ la toțĭ ceĭ-lalțĭ Slavĭ, afară de Slovacĭ, la carĭ către elementulŭ bohemŭ s'a adaosŭ celŭ polonŭ. Belo-Rușiĭ sunt pe jumĕtate Polonĭ prin consonantismulŭ lorŭ. La Rutenĭ *dz* sună numaĭ în cuvintele împrumutate dela Polonĭ saŭ dela Moldovenĭ; iar la Muntenegrenĭ este unŭ italienismŭ «*z* dolce» ca în «razzo» saŭ «pranzo».

3. In fine, Poloniĭ și Bulgariĭ se întîlnescŭ în sonulŭ *ĭa*, pe care Ruteno-Rușiĭ și Bohemo-Serbiĭ îlŭ rostescŭ *ĭe*. In alfabetulŭ cirilicŭ acestŭ *ĭa* e representatŭ prin litera ѣ numită «ĭatĭ». Imprumutândŭ cirilica dela vechiĭ Bulgarĭ, Româniĭ aŭ conservatŭ luĭ ѣ valórea-ĭ cea adevĕrată, pe care Rușiĭ și Serbiĭ aŭ schimbat'o în *ĭe*. Numaĭ Bulgariĭ și Poloniĭ dicŭ: «v*ĭa*ra (вѣра)» nu «v*ĭe*ra», «gn*ĭa*zdo (гнѣздо)» nu «gn*ĭe*zdo», «nev*ĭa*sta (невѣста)» nu «nev*ĭe*sta».

In acestŭ modŭ, treĭ particularitățĭ fonetice de cea maĭ mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (ѫ, ѧ), duplulŭ *z* și *dz* (з, ѕ) și ĭatismulŭ în locŭ de ĭetismŭ, stabilescŭ o unitate dialectală polono-bulgară în oposițiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1. Funcțiunea vocalică a luĭ *r*. Bohemesce și serbesce se dice de o potrivă *trn, prst, krk* etc., acolo unde toțĭ cei-lalțĭ Slavĭ trebue să recurgă la o vocală propriŭ disă: *tern, perst.* Nicĭ Ruteno-Rușiĭ, nicĭ Polono-Bulgariĭ nu cunoscŭ acestŭ fenomenŭ.

2. Din tóte dialectele slavice, numaĭ Bohemiĭ și Serbiĭ posedă cantitatea prosodică: vocale lungĭ și vocale scurte în sensulŭ celŭ clasicŭ musicalŭ alŭ cuvîntuluĭ. O vocală lungă la Bohemĭ póte fi scurtă la Serbĭ și vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme saŭ serbescĭ, dar fenomenulŭ în sine e acelașĭ, și elŭ deosebesce cu totulŭ unitatea bohemo-serbă de cele-lalte două unitățĭ: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară. Compare orĭ-cine:

Rusulŭ:	*Polonulŭ*:	*Bohemulŭ*:	*Serbulŭ*:
boloto	błoto	bláto	blàto
soloma	słoma	sláma	slàma
zdorov	zdrów	zdráv	zdràv
čerešńa	czereszńia	třešně	trèšńa etc.

Despre accentuațiunea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noĭ vomŭ vorbì maĭ jos.

A pretinde că Ruteniĭ și Rușiĭ aŭ avutŭ și eĭ odată vocala nasală saŭ vocala liquidă și le-aŭ perdutŭ maĭ în urmă, saŭ că Poloniĭ nu avuseseră dintru 'ntâĭ pe *dz* și l'aŭ căpĕtatŭ maĭ târdiŭ, este a confunda noțiunea concretă de unŭ dialectŭ naționalŭ cu noțiunea abstractă de o limbă primitivă comună uneĭ ginţĭ. E vorba de Rutenĭ, de Rușĭ, de Polonĭ, de Bohemĭ, de când Ruteniĭ sunt Rutenĭ, de când Rușiĭ sunt Rușĭ, Poloniĭ Polonĭ și Bohemiĭ Bohemĭ, iar nicĭ decum nu e vorba de o teoretică epocă anterióră unitară.

Eĭ bine, de când Ruteniĭ sunt Rutenĭ și Rușiĭ Rușĭ, adecă dintr'o

periódă cu mult maĭ veche decât secolulŭ VI, — și numaĭ acestŭ secolŭ ne interesă pe noĭ în studiulŭ de față, — eĭ n'aŭ nicĭ o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgarilorŭ, de vocala liquidă a Bohemo-Serbilorŭ, de *dz*, de cantitate prosodică, etc.

Orĭ-care ar fi fostŭ, sub raportulŭ fonetismuluĭ, ipotetica «limbă primitivă comună» a Slavilorŭ, ea se diferențiase în câte-va dialecte marĭ dintr'unŭ timpŭ immemorialŭ, fie-care mare dialectŭ dobândindŭ unŭ caracterŭ propriŭ prin acelașĭ procesŭ prin care s'aŭ caracterisatŭ maĭ încóce Bulgariĭ și Serbiĭ: stratificațiune. Acéstă lucrare a substraturilorŭ eterogene asupra diferențieriĭ Slavilorŭ era cât p'aci s'o ghicéscă eminentulŭ linguistŭ rusescŭ Baudouin de Courtenay, elevŭ alŭ luĭ Ascoli, dar a trecutŭ iute pe d'asupra-ĭ cu următórea observațiune nedesvoltată și neaplicată: «Probabilŭ «o înrîurire străină, de altŭ némŭ, a comunicatŭ deosebitelorŭ gru-«purĭ de dialecte și sub-dialecte slavice caracterulŭ celŭ distinctivŭ «alu fie-căruĭ grupŭ.» (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: «Вѣроятное чужое, иностранное вліяніе, сообщившее отдѣльным группам словянских нарѣчій и говоров своебразный характер.»)

Treĭ straturĭ de o potrivă slavice așezându-se fie-care în treĭ regiunĭ diferite peste câte unŭ altŭ felŭ de substratŭ etnicŭ, unulŭ a devenitŭ bohemŭ pe Elba, celŭ-laltŭ polonŭ pe Vistula, celŭ de alŭ treilea ruteno-rusŭ pe Nipru saŭ pe aiurea, și din acelașĭ momentŭ fonetismulŭ fie-căruia din ele este unŭ fonetismŭ a-parte. Substratulŭ Bohemilorŭ va fi fostŭ celticŭ saŭ germanŭ, substratulŭ Ruteno-Rușilorŭ va fi fostŭ tătărescŭ saŭ finesŭ, nu se scie; cu maĭ multă siguranță se póte crede că substratulŭ Polonilorŭ a fostŭ anume litvanŭ, și numaĭ asupra acestuia din urmă noĭ ne vomŭ oprì o clipă.

Litvaniĭ nu sunt Slavĭ, după cum nu sunt nicĭ Germanĭ, ci o ginte indo-europee separată. Prin încălcărĭ succesive din partea altorŭ némurĭ, eĭ aŭ ajunsŭ a fi puținŭ numeroșĭ, dar totușĭ se împărțescŭ în douĕ marĭ dialecte: celŭ litvanŭ propriŭ ḑisŭ și celŭ leticŭ, după ce unŭ alŭ treilea dialectŭ, celŭ prusicŭ, a dispărutŭ cu desĕvêrșire. Lețiĭ saŭ Latîșiĭ sunt ramura cea maĭ nordică, lângă

Marea-Baltică; Litvaniĭ propriŭ ḑişĭ, ramura cea sudică, sunt din veciĭ vecilorŭ la cósta Polonilorŭ, în acelaşĭ chipŭ în care Basciĭ sunt la cósta Spaniolilorŭ saŭ Bretoniĭ la cósta Francezilorŭ, adecă: înghiţindŭ Spanioliĭ substratulŭ ibericŭ, aŭ rĕmasŭ neînghiţiţĭ numaĭ Basciĭ; înghiţindŭ Franceziĭ substratulŭ galicŭ, aŭ rĕmasŭ neînghiţiţĭ numaĭ Bretoniĭ; înghiţindŭ Poloniĭ substratulŭ litvanŭ, pe care-lŭ cotropiseră la aşezarea lorŭ în regiunea Vistuleĭ, numaĭ o parte din acelŭ substratŭ a rĕmasŭ neînghiţită.

Acea vocală nasală pe care n'o aŭ Ruteno-Ruşiĭ şi Bohemo-Serbiĭ, pe care n'o are nicĭ chiar ramura cea letică a Litvanilorŭ, Litvaniĭ propriŭ ḑişĭ o aŭ pe deplinŭ desvoltată, de unde dînşiĭ, ca substratŭ, aŭ dat'o stratuluĭ polonŭ.

Comparaţĭ:

Vechi bulgarŭ:	**Polonŭ:**	**Litvanŭ:**	**Rusŭ:**	**Rutenŭ:**	**Bohemŭ:**	**Serbŭ:**
des*en*tĭ	dziesi*enć*	déši*m*tis	desĭatĭ	desĭatĭ	deset	deset
p*en*ta	pi*en*ta	pé*n*tis	pĭata	pĭata	peta	peta (p*i*ntene)
m*en*kŭkŭ	mi*en*kki	mè*n*kas	mĭagkiĭ	mĭahkyĭ	měkky	mek
*zen*tĭ	zi*enć*	ge*n*tis	zĭatĭ	zĭatĭ	zet′	zet
*zon*bŭ	*zon*b	ža*m*bas	zub	zub	zub	zub (*zîm*bescŭ)
m*on*drŭ	m*on*dry	ma*n*drùs	mudryĭ	mudryĭ	moudrý	mudr (m*ân*dru)
r*on*ka	r*en*ka	ra*n*kà	ruka	ruka	ruka	ruka (por*un*că)
bl*on*ditĭ	bł*on*dzić	bla*n*sti	bluditĭ	bluditi	blouditi	bluditi (bl*ân*dă)
*on*glĭ	w*en*giel	a*n*glis	ugolĭ	uholĭ	uhel	ugalĭ...

Lăsămŭ ca alţiĭ să urmăréscă maĭ departe ceea ce noĭ ne mărginimŭ aci de a indica pe scurtŭ, căcĭ nouĕ ne ajunge a constata conformitatea faptuluĭ istoricŭ cu faptulŭ linguisticŭ. Când Iornande aduce pe Bulgarĭ dela Vistula, iar Constantinŭ Porfirogenetŭ pe Serbĭ din Bohemia, mărturia lorŭ, atâtŭ de ponderósă prin sine însăşĭ, nu numaĭ că nu e în contraḑicere cu adevĕrata clasificaţiune a dialectelorŭ slavice, ci tocmaĭ se controléză şi se întăresce prin acéstă clasificaţiune.

In invasiunile Polonilorŭ peste Dunăre, înainte de aşezarea lorŭ acolo, aŭ participatŭ une-orĭ şi cete vecine de Rutenĭ de peste Nistru, adecă — în graiulŭ luĭ Procopiŭ şi alŭ luĭ Iornande — pe lângă

«Slavinĭ» aŭ fostŭ și «Anțĭ», din carĭ uniĭ n'aŭ pututŭ să nu rĕmână și eĭ peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilorŭ în laturea superióră apusénă a Peninsuleĭ Balcanice, ĭ-aŭ însoțitŭ o sémă de cete învecinate de Polonĭ, după cum ne dă a înțelege însușĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ, când ne spune că unulŭ din principiĭ sĕrbescĭ era venitŭ din regiunea Vistuleĭ: *„εἰς τὸν ποταμὸν Βίσλας.“* Dar grosulŭ naționalitățiĭ bulgare s'a formatŭ din Polonĭ, cu unŭ amestecŭ prea micŭ de Rutenĭ, iar grosulŭ naționalitățiĭ serbe s'a formatŭ din Bohemĭ cu unŭ amestecŭ prea micŭ de Polonĭ, în ambele casurĭ fără nicĭ unŭ ingredientŭ de Rușĭ propriŭ ḍișĭ.

Aceste două straturĭ slavice, celŭ polonŭ de o parte și celŭ bohemŭ de alta, s'aŭ suprapusŭ d'o potrivă stratuluĭ anteriorŭ românescŭ, așezatŭ elŭ însușĭ dela Marea-Négră până la Marea Adriatică peste substratulŭ primitivŭ tracicŭ, adecă s'aŭ suprapusŭ celorŭ două dialecte latine transdanubiane dispărute: celŭ meso-latinŭ și celŭ iliro-latinŭ. Româniĭ de peste Dunăre aŭ fostŭ slavisațĭ astŭ-felŭ pe de-asupra, ceea ce vrea să ḍică că Slaviĭ de peste Dunăre aŭ fostŭ românisațĭ astŭ-felŭ pe de de-subt: raportŭ de stratŭ și de substratŭ.

Inainte de a trece maĭ departe, unŭ cuvîntŭ despre Sloveniĭ ceĭ din Carintia și din Stiria, cărora șcóla luĭ Miklosich, saŭ maĭ bine a luĭ Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându-ĭ numele de paleo-slovenică.

Strînsa înrudire dialectală a Slovenilorŭ cu Serbiĭ este maĭ pe sus de orĭ-ce îndoială, și totușĭ eĭ posedă până astăḍĭ pe a-locurĭ vocala nasală ca Poloniĭ și aŭ avut'o deja în secululŭ X, judecândŭ după textulŭ așa numitŭ frisingianŭ. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care-ĭ unesce cu Poloniĭ. In acelașĭ textŭ frisingianŭ, bună-óră, ne întîmpină contracțiunile *tva, me* pentru *tvoia, moie,* întocmaĭ ca polonesce, și până astăḍĭ la Slovenĭ, ca și la Polonĭ, circuléză de o potrivă *člek* și *človek*=*czlek* și *czlowiek*. Numele lorŭ medievalŭ «Sclavini», identicŭ cu numele medievalŭ «Sclavini» alŭ Bulgarilorŭ, indică iarășĭ unŭ singurŭ dialectŭ polonŭ,

despărțitŭ în douĕ ramure. Epoca despărțiriĭ cată să fi fostŭ secoluluĭ VI, póte chiar secoluluĭ V, când dintr'unŭ punctŭ comunŭ la nordŭ-ostŭ de Carpațĭ, adecă din Galiția actuală, ramura cea maĭ orientală s'a pogorîtŭ spre gurile Dunăriĭ, unde nĭ-o arată Procopiŭ și Iornande. Cea-laltă ramură, maĭ occidentală rĕmasă dintâĭ în Galiția, a începutŭ apoĭ, prin trecĕtorile munțilorŭ Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secoluluĭ VII, după ce adecă o ramură a Bohemilorŭ ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din aceștĭ Polonĭ cătră Carintia și cătră Stiria, unde eĭ s'aŭ amestecatŭ cu Serbiĭ.

Sloveniĭ fomézǎ astŭ-felŭ unŭ dialectŭ intermediarŭ între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. In timpulŭ petreceriĭ lorŭ în Pannonia — o vomŭ vedé maĭ jos — Sloveniĭ s'aŭ întâlnitŭ cu elementulŭ românescŭ. Dela aceștĭ Slovenĭ, iar nu dela Bulgarĭ, aŭ căpĕtatŭ Unguriĭ cuvintele lorŭ cu vocala nasală: p*én*tek = **пѧтькъ**, r*en*d = **рѧдъ**, szer*en*tse = **сърѧща**, par*an*cs = **порѫчѧ**, etc. Aceștĭ Slovenĭ, la rêndulŭ lorŭ, dela Româniĭ din Pannonia, iar nu dela ceĭ din Dacia, aŭ căpĕtatŭ unele particularitățĭ linguistice, bună-óră diftongulŭ nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228.)

Este de observatŭ că, după cum trecerea Polonilorŭ din Moldova în Bulgaria în secolulŭ VII a permisŭ Rutenilorŭ a se așeza în urmă pe malulŭ nordicŭ alŭ Dunăriĭ, totŭ așa Ruteniĭ aŭ profitatŭ de pogorîrea celorŭ-lalțĭ Polonĭ în Pannonia pentru a urmà și acolo după dînșiĭ, prin aceeașĭ cale a Tatreĭ și a Beskiduluĭ, așezându-se în unele părțĭ nordŭ-ostice ale Ungarieĭ, unde-ĭ găsimŭ până astădĭ.

Câtŭ se atinge de cestiunea, dacă limba paleo-slavică este vechea bulgară saŭ dacă e vechea slovenă, apoĭ pe noĭ — întru câtŭ vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă unŭ dialectŭ paleo-polonŭ — ea ne preocupă fórte puținŭ în casulŭ de fațǎ: lăsămŭ pe slaviștĭ să se certe eĭ-înde-eĭ.

Raportulŭ de s t r a t ŭ și de s u b s t r a t ŭ constitue substanța uneĭ naționalitățĭ. Cătră acéstă substanță se adaogă pretutindenĭ din când în când a c c i d e n t e, adecă o intervenire superficială a

unorŭ elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă a uneĭ naționalitățĭ. Fenicieniĭ aŭ fostŭ unŭ accidentŭ la vechiĭ Elenĭ. In Tracia occidentală a fostŭ unŭ accidentŭ elementulŭ celticŭ alŭ Scordiscilorŭ saŭ alŭ Tauriscilorŭ; în Tracia orientală, elementulŭ germanŭ alŭ Bastarnilorŭ. Goțiĭ, Gepidiĭ, Longobardiĭ, apoĭ Huniĭ, Avariĭ și câțĭ alțiĭ, aŭ fostŭ accidente pe întréga Peninsulă Balcanică. La Neo-latiniĭ din Apusŭ n'a fostŭ decât unŭ accidentŭ revĕrsarea elementuluĭ germanicŭ peste stratulŭ latinŭ celŭ suprapusŭ acolo substratuluĭ celticŭ, ibericŭ, etruscŭ, pe a-locurĭ chiar pelasgicŭ. Din stratŭ și substratŭ se nasce organismulŭ uneĭ naționalitățĭ; prin accidente se preînnoescŭ moleculele acestuĭ organismŭ, se activéză circulațiunea, dar organismulŭ remâne acelașĭ.

In desvoltările de maĭ sus noĭ n'amŭ vorbitŭ nimicŭ despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemiĭ găsiră în Iliria stolurĭ de Avarĭ, carĭ aŭ peritŭ fără a lăsa maĭ nimicŭ fino-tătărescŭ în naționalitatea serbă. Asupra Polonilorŭ, abia așezațĭ în Balcanĭ, năvăliră alte stolurĭ fino-tătărescĭ, așa numițiĭ Bulgarĭ din părțile rîuluĭ Volga, carĭ se arĕtaseră din când în când și maĭ înainte în imperiulŭ bizantinŭ, atârnațĭ la hórdele cele cotropitóre ale Hunilorŭ (Zeuss, op. cit. 710—727), și carĭ de astă dată, devenindŭ stăpânĭ, deteră «Slavinilorŭ» luĭ Iornande și aĭ luĭ Procopiŭ până și numele de «Bulgarĭ». Unŭ nume și nimicŭ maĭ multŭ. Bulgariĭ sunt Tătarĭ numaĭ prin nume, după cum numaĭ prin nume sunt Germanĭ Francesiĭ: «Franken»; după cum numaĭ prin nume «Anțiĭ» luĭ Procopiŭ și aĭ luĭ Iornande sunt Scandinavĭ, căcĭ «Rus» era numele Varegilorŭ celorŭ venițĭ în Rusia din Svedia. De aceeașĭ natură ne-reală este numele de «Romanĭ», «Ῥωμαῖοι», pe care și-lŭ daŭ Greciĭ modernĭ.

Tătărescŭ între Grècĭ, Slavĭ și Românĭ nu e aprópe nimicŭ pe Peninsula Balcanică, afară numaĭ dóră de unele figurĭ cu nasurĭ turtite saŭ de unele căpĕțîne brachy-cephalice, pe carĭ le studiază antropologiștiĭ, dar carĭ nu dovedescŭ nimicŭ, chiar dacă ele s'arŭ puté supune unuĭ seriosŭ controlŭ statisticŭ. La Serbĭ, la Bulgarĭ, la Românĭ, pretutindenĭ némurile turanice se desnaționalisaŭ din

dată ce se vedeaŭ isolate de restulŭ Tătărimiĭ. Óre unde maĭ sunt astădĭ Cumaniĭ din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întrégă, Tătariĭ aŭ fostŭ ca o vijelie care trece înainte, iar Slaviĭ — Polonĭ spre resăritŭ, Bohemĭ spre apusŭ — aŭ fostŭ o mănósă plóie care, intrândŭ adâncŭ în pământulŭ celŭ românescŭ de maĭ înainte, a făcutŭ să rodéscă acolo două naționalitățĭ nouĕ pline de viitorŭ: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fiindŭ vorba despre numele «Bulgarŭ», pe care și l'aŭ însușitŭ maĭ târdiŭ Slaviniĭ luĭ Iornande și aĭ luĭ Procopiŭ, aci este loculŭ de a observa în trécĕtŭ că până în timpiĭ de totŭ noĭ elŭ era cu desĕvêrșire necunoscutŭ Românilorŭ. Moșiĭ și strămoșiĭ noștri numiaŭ totŭ-d'a-una pe Bulgarĭ Ș c h ĭ a ĭ. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgarieĭ de către Turcĭ cronicarulŭ olténŭ Moxa (Hasdeŭ, Cuv. d. bĕtrânĭ, I, 402) dice: «Baĭazitŭ prinse pre Șușmanŭ domnulŭ Ș c h ĭ a i l o r ŭ de-lŭ tăè, ani 1395, atunce luarâ Turcii țara Ș c h ĭ a i l o r ŭ cu totulŭ . . .» Cuvîntulŭ «șchĭaŭ», ca simplu epitetŭ, căpĕtase în gura poporuluĭ românŭ ințelesulŭ de «naivŭ» saŭ «rusticŭ.» Mitropolitulŭ Dosofteiŭ dice într'unŭ locŭ (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): «omŭ prostacŭ și ș c h ĭ a u și cu totulŭ țĕrănatecŭ.» Să se bage de sémă că în «Șchĭaŭ», nefiindŭ unŭ nume personalŭ saŭ topicŭ, ci unŭ termenŭ comunŭ, s'aŭ păzitŭ cu rigóre legile fonetice: «Șchĭaŭ» derivă din «Sclavum» prin aceeașĭ trecere a luĭ *cl* în *chĭ* și prin aceeașĭ vocalisare a luĭ *v* între vocale ca în «chee» vechiŭ «chĭae» din «clavem», «chĭamă» din «clamat», «rîŭ» din «rivum», etc. Româniĭ dar nu cunosceaŭ decât numele celŭ primitivŭ alŭ ramurcĭ polone așezate în secolulŭ VII peste substratulŭ meso-latinŭ: «Sclavini» la Iornande, „*Σκλαβηνοὶ*“ la Procopiŭ. Albanesiĭ, alŭ cărora fonetismŭ se apropie în acéstă privință și în altele multe de celŭ românescŭ, nicĭ dînșiĭ nu numescŭ pe Bulgarĭ altŭ-felŭ decât Ș t ĭ a, Bulgaria — Ș t ĭ i n i c ă.

Despre rolulŭ substratuluĭ românescŭ în nascerea și în desvoltarea Slavilorŭ transdanubianĭ aŭ vorbitŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ uniĭ și alțiĭ, maĭ alesŭ rĕposatulŭ Miklosich, și eŭ însumĭ în studiulŭ meŭ: «O pagină din sintaxa româno-albanesă» (Cuv. d. bĕtr., II p. 611 — 687.) Va fi multŭ, multŭ, fórte multŭ de vorbitŭ de acum înainte. Aci noĭ vomŭ atinge unŭ singurŭ punctŭ, care va întregì cele ḑise maĭ sus despre polonismulŭ Bulgarilorŭ și bohemismulŭ Serbilorŭ.

Cele treĭ unitățĭ dialectale slavice se deosebescŭ una de alta nu numaĭ prin fonetismŭ, dar și prin accentuațiune. Ruteno-Rușiĭ aŭ o accentuațiune de totŭ liberă: accentulŭ póte să caḑă pe orĭ-care silabă a cuvîntuluĭ. La Polonĭ și la Bohemĭ, din contra, accentulŭ este nestrămutatŭ, și anume: la Polonĭ totŭ-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemĭ totŭ-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele rîuluĭ Ialomița póte să fie accentatŭ rusesce în patru felurĭ: Iàlomița, Ialòmița, Ialomìța și Ialomițà; polonesce numaĭ: Ialomìța; bohemesce numaĭ: Iàlomița; — treĭ sisteme de accentuațiune cu desĕvêrșire deosebite.

De aci urméză că la Bulgarĭ, după cum este la Polonĭ, accentulŭ ar trebuì să caḑă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbĭ, după cum este la Bohemĭ, tot-d'a-una pe prima; și întocmaĭ așa ar fi fostŭ, dacă substratulŭ românescŭ celŭ transdanubianŭ n'ar fi sguduitŭ accentuațiunea celorŭ două straturĭ slavice de acolo. Româniĭ, ca și Italieniĭ, avêndŭ o accentuațiune pe deplinŭ liberă, aŭ altoit'o Serbilorŭ și Bulgarilorŭ. Acéstă libertate de accentuațiune s'a socotitŭ până acuma la Serbĭ și la Bulgarĭ ca unŭ semnŭ de unitate dialectală cu Rușiĭ, pe când în faptă Rușiĭ, precum amŭ vĕḑutŭ, n'aŭ avutŭ de locŭ a face nicĭ cu Bulgariĭ, nicĭ cu Serbiĭ Insă accentuațiunea românéscă n'a pututŭ să distrugă peste totŭ la Serbĭ și la Bulgarĭ cele două sisteme anterióre, astŭ-felŭ că sistema penultimară, cea polonă, se maĭ recunósce până astăḑĭ la Bulgarĭ, iar sistema primară, cea bohemă, se maĭ recunósce până astăḑĭ la Serbĭ. Și iată cum:

1. Unele sub-dialecte bulgare, bună-óră Zagoriceniĭ și Costureniĭ,

accentuéză tot-d'a-una pe penultima întocmaĭ ca Poloniĭ: èdno, mòmče, râkă, žènă, dète, òvčar, ùmrel, galèno, četìri, zatvorèni, napravìla, mesečìna, babìčkă, golèmo, kralìță etc. etc., mutândŭ accentulŭ în flexiune ĭarășĭ întocmaĭ ca Poloniĭ, de exemplu: din *òvčar* «ciobanŭ» *ovčàrkă* «ciobancă» = polonesce din «*òwczarz* — *owczarka*» (Tzonev, Za udarenieto v bălgarski ezik, în Sbornik t. 6, Sofia 1891, p. 23.)

2. La Serbĭ, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înrîurirea substratuluĭ românescŭ, a rĕmasŭ totușĭ tendința de a accentà pe cât se póte maĭ sus, astŭ-felŭ că la audŭ se pare ca și când àccentulŭ ar fi totŭ-d'a-una pe prima silabă Din acéstă causă, ca o dovadă de tendința cea generală, când unŭ nume se construesce cu o prepositiune, numele póte să devină atonicŭ, urcându-se accentulŭ pe preposițiune, bună-óră: nà ranu, nà vodu, prèko brda etc. (Miklosich, Lautl. I, 320), întocmaĭ ca bohemesce: òb den, pòd nohou etc., ceea ce la nume disilabice saŭ polisilabice e peste putință în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutulŭ profesorŭ dela Belgradŭ, d-lŭ Stoian Bošković, actualulŭ ministru alŭ Serbieĭ în România, mĭ-a observatŭ într'o di că din toțĭ străiniĭ, Slavĭ și ne-Slavĭ, Bohemiĭ sunt aceia carĭ învață maĭ lesne și vorbescŭ maĭ bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numaĭ pe Bohemĭ nu-ĭ póte încurca vocala *r*, quantitatea prosodică și accentuațiunea sêrbéscă.

In acestŭ chipŭ băgarea Sêrbilorŭ și Bulgarilorŭ în unitatea ruteno-rusă a fostŭ până acum ca unŭ felŭ de ilusiune optică, datorită împrejurăriĭ că Rușiĭ, Serbiĭ și Bulgariĭ aŭ acelașĭ alfabetŭ și aceeașĭ limbă bisericéscă.

Limba bisericéscă maĭ cu deosebire, adecă vechea bulgară, a servitŭ a formà limba rusécă cea literară, dându-ĭ unŭ aspectŭ fórte depărtatŭ de graiulŭ rusescŭ poporanŭ și apropiând'o într'unŭ modŭ artificialŭ de graiurile slavice transdanubiane; și aceeașĭ limbă bisericéscă a fostŭ în cursŭ de secolĭ limba oficială și literară a Sêrbilorŭ, astŭ-felŭ că — la prima vedere — rusesce, serbesce și bul-

gĕresce se pare a fi maĭ-maĭ totŭ una, deşi în realitate aceste treĭ graiurĭ aparţinŭ la treĭ unităţĭ dialectale diferite.

Prin fonetismŭ, până şi prin accentuaţiune, întru câtŭ nu s'a amestecatŭ în ele substratulŭ celŭ românescŭ, bulgara este unŭ vechiŭ dialectŭ polonŭ, serba unŭ vechiŭ dialectŭ bohemŭ.

La Bulgarĭ, fără îndoială, înrîurirea românéscă se resimte maĭ puternicŭ decât la Sêrbĭ, ceea ce însemnéză una din treĭ:

1. Saŭ că stratulŭ serbescŭ a fostŭ, în provinciile pe carĭ le-a ocupatŭ, maĭ numerosŭ decât stratulŭ bulgarŭ în cele-lalte provinciĭ;

2. Saŭ că Meso-Latiniĭ aŭ fostŭ maĭ compacţĭ şi maĭ energicĭ sub Bulgarĭ decât Iliro-Latiniĭ sub Sêrbĭ;

3. Saŭ că Serbiĭ n'aŭ încetatŭ multŭ timpŭ de a fi în contactŭ cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus până la Bohemia, pe când Bulgariĭ s'aŭ vĕdutŭ de odată despărţiţĭ de trunchiulŭ Polonilorŭ, aşa că ceĭ dintâĭ aŭ putută să resiste maĭ bine decât ceĭ-lalţĭ acţiuniĭ substratuluĭ românescŭ.

Câte trele causele aŭ putută să concurgă la producerea efectuluĭ; causa a treia însă ni se pare a fi fostŭ cea maĭ decisivă: grabnica isolare a Bulgarilorŭ de elementulŭ polonŭ şi prelungita comunitate a Sêrbilorŭ cu elementulŭ Bohemŭ.

Indată după trecerea şi aşezarea Slavinilorŭ peste Dunăre, fóstele lorŭ locuinţe dintre Oltŭ şi Nistru aŭ fostŭ ocupate de către porţiunea cea maĭ apusénă a Anţilorŭ, anume de către Rutenĭ, carĭ s'aŭ grăbitŭ a apuca Moldova, unde aŭ şi rĕmasŭ în cursŭ de maĭ mulţĭ secolĭ, luptându-se saŭ înfrăţindu-se acolo cu Pecenegiĭ, cu Cumaniĭ, apoĭ cu Româniĭ. Pe lângă Rutenĭ, cată să fi fostŭ şi stolurĭ de vechiĭ vecinĭ aĭ Polonilorŭ Litvanĭ, polonesce «Litwa», unŭ némŭ multŭ maĭ sĕlbaticŭ decât Slaviĭ şi a cărora atingere de atuncĭ cu Româniĭ, deşi fórte scurtă, totuşĭ ne-a lăsatŭ o amintire supĕrăciósă în cuvîntulŭ «litfă» saŭ «liftă»: «litfă rea», «liftă spurcată». Acéstă «litfă» saŭ «liftă» la Moldovenĭ şi la Muntenĭ nu se póte trage decât numaĭ din acea epocă, de óre-ce cu Litvania propriŭ disă

Românii dela Dunăre n'aŭ fostŭ nicĭ odată în vecinătate. Prin Rutenĭ dar și prin ceĭ-lalțĭ, continuitatea între Slavinĭ, adecă vechiĭ Bulgarĭ, și între Polonĭ a fostŭ astŭ-felŭ ruptă pentru totŭ-d'a-una. Substratulŭ românescŭ a pututŭ să lucreze fără nicĭ o pedică asupra stratuluĭ bulgărescŭ, și a lucratŭ atât de vigurosŭ, încât nu numaĭ a modificatŭ gramatica și a sguduitŭ accentuațiunea, dar încă a transmisŭ Bulgarilorŭ trăsurile cele maĭ caracteristice ale vocalismuluĭ românescŭ: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgarĭ noĭ nu vomŭ vorbì aci; despre vocala obscură mobilă vomŭ constata numaĭ că Bulgariĭ, întocmaĭ ca Româniĭ și contra tuturorŭ legilorŭ foneticeĭ slavice, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte orĭ *a* perde accentulŭ: *slàtkă* și *slătkà*, ca la noĭ *bàrbă* și *bărbàtŭ*.

Incepêndŭ de pe la finea seculu1uĭ VII și până pe la începutulŭ secoluluĭ X, adecă într'unŭ intervalŭ de celŭ puținŭ două sute de anĭ, s'aŭ cristalisatŭ naționalitatea polono-română a Bulgarilorŭ și naționalitatea bohemo-română a Sêrbilorŭ, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba aceleĭ traducerĭ nu se recunósce încă puternica lucrare a substratuluĭ românescŭ asupra stratuluĭ slavicŭ. In acestŭ intervalŭ de timpŭ, la finea secoluluĭ IX, cade năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia, — unŭ evenimentŭ care a datŭ nascere Moravo-Românilorŭ pe de-o-parte, pe de alta Macedo-Românilorŭ și Istriano-Românilorŭ.

Noĭ înlăturămŭ cu totulŭ pe făĭmosulŭ *Notarius anonymus Belae regis* și cele-lalte fântânĭ, în carĭ se afirmă că Maghiariĭ la intrarea lorŭ în Pannonia aŭ găsitŭ acolo pe Slavĭ, maĭ corectŭ pe Slovenĭ, și pe Românĭ. Acele fântânĭ potŭ fi criticate, potŭ fi bănuite, potŭ fi spulberate, potŭ fi hunfalvisate, — puținŭ ne pasă. Ca punctŭ de plecare noue ne ajunge unŭ textŭ istoricŭ maĭ pe sus de tóte texturile: existența Românilorŭ în Moravia. Este unŭ textŭ, pe care o mie de Röslerĭ nu vorŭ fi în stare să-lŭ rĕstórne, și nicĭ măcarŭ să-lŭ restălmăcéscă în felulŭ lorŭ. Aceĭ Românĭ cum

óre ar fi pututŭ eĭ să nemerescă în Moravia, dacă nu ĭ-ar fi împinsŭ într'acolo din Pannonia năvălirea Ungurilorŭ?

Astăḑĭ, în urma cercetărilorŭ luĭ Miklosich și ale luĭ Bartoš (Moravské Valašsko, în Osvěta, 1880, p. 369—386), nimenea nu se maĭ îndoesce că Valachiĭ din Moravia sunt adevĕrațĭ Românĭ, cu desĕvêrșire slavisațĭ de nu se maĭ scie de când, dar maĭ păstrândŭ încă multe cuvinte românescĭ, unele sub forma românéscă cea maĭ veche, de exemplu «glag = chiagŭ,» din latinulŭ rusticŭ «clagum = coagulum,» cu nemuiarea luĭ *cl* în *chĭ*, saŭ «merenda = merindă,» latinulŭ «merenda,» cu netrecerea luĭ *e* în *i*. Moravo-Româniĭ aŭ conservatŭ chiar unele vorbe romanice dispărute din graiulŭ românescŭ, bună-óră «tropa» = francesulŭ «troupe» = spaniolulŭ «tropa». Unŭ Moravo-românŭ, Beneš Kulda, a publicatŭ în douĕ tomurĭ basmele româno-morave (Morawské národní pohádky, Praha, 1874—75), în carĭ cetitorulŭ se isbesce mereŭ de asemenĭ românisme. Epoca slavisăriĭ acestorŭ Românĭ din Moravia este așa de veche, încât nicĭ unŭ documentŭ moravŭ nu-ĭ deosebesce de ceĭ-lalțĭ Slavĭ de acolo. In actele morave din secolulŭ XI abia se maĭ găsescŭ câte-va nume personale românescĭ, precum «Crisan,» «Bukan filius Neg» și «Kokor» într'unŭ actŭ din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), carĭ însă nicĭ acelea nu sunt pe deplinŭ sigure. Așezarea dar a acelorŭ Românĭ în Moravia trebue urcată cu vr'o doĭ secolĭ maĭ sus, întâlnindu-se astŭ-felŭ din punctŭ în punctŭ cu năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia.

Năvălindŭ în Pannonia despre nordŭ și orientŭ, Ungurii aŭ trebuitŭ firesce să împingă pe Româniĭ de acolo în cele douĕ direcțiunĭ opuse puncturilorŭ de intrare, adecă spre occidentŭ și spre sudŭ. Spre occidentŭ aŭ fostŭ împinșĭ Româniĭ pe carĭ ĭĭ găsimŭ apoĭ în Moravia, cu totulŭ despărțițĭ de restulŭ Românimiĭ și slavisațĭ fără nicĭ o greutate; spre sudŭ, adecă peste Dunăre, aŭ fostŭ împinse alte cete de Românĭ, din carĭ uniĭ, ceĭ din Bosnia maĭ alesŭ, șĭ-aŭ păstratŭ multŭ timpŭ naționalitatea și s'aŭ serbisatŭ d'abia după secolulŭ XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3—6), alțiĭ — Istriano-

Românii—aŭ nemeritŭ tocmaĭ pe la Triestŭ, unde aŭ pututŭ să resiste bine-reŭ serbisăriĭ, mulțumită stăpâniriĭ italiene de acolo; în fine o sémă, numĕrulŭ celŭ maĭ mare, trecêndŭ prin elementulŭ sêrbescŭ și prin celŭ bulgărescŭ, s'aŭ străcuratŭ în Macedonia, în Epirŭ și în Tesalia, unde nu s'aŭ desnaționalisatŭ din causă că acolo se începuse deja lupta între Grecĭ și între Slavĭ, astŭ-felŭ că nicĭ Greciĭ nu maĭ eraŭ tarĭ, nicĭ Slaviĭ nu se întăriseră încă. Profitândŭ de acestŭ antagonismŭ, Româniĭ sciură cu dibăcie a se însoți: când cu Greciĭ contra Slavilorŭ, când cu Slaviĭ contra Grecilorŭ, căutândŭ maĭ pre sus de tóte a se consolidà eĭ înșișĭ, iar după ce se consolidară, peste vr'o doĭ secolĭ și maĭ bine, eĭ aŭ isbutitŭ a fundà imperiulŭ româno-bulgarŭ alŭ Asanilorŭ.

Așa dar nascerea Macedo-Românilorŭ, a Istriano-Românilorŭ și a Moravo-Românilorŭ datéză de o potrivă din secolulŭ X, nefiindŭ eĭ toțĭ altŭ ceva decât nisce Daco-Românĭ împinșĭ din Pannonia spre sudŭ și spre apusŭ prin năvălirea maghiară. Tocmaĭ acésta resultă și din cronica ruséscă a luĭ Nestorŭ, scriitorŭ din secolulŭ XI, care ḑice sub aniĭ 886—898 (ed. Miklosich p. 12): «aŭ trecutŭ «lângă Kiew Unguriĭ, pe délulŭ ce se numesce celŭ ungurescŭ, și «ajungêndŭ la Nipru aŭ așezatŭ corturile lorŭ, căcĭ umblă și eĭ «cu corturĭ ca Cumaniĭ, și venindŭ din părțile rĕsărituluĭ s'aŭ re-«peḑitŭ peste munțĭ marĭ și aŭ începutŭ a face resboiŭ cu Româniĭ «și cu Sloveniĭ carĭ locuiaŭ acolo, fiindŭ-că dintâiŭ locuiseră «acolo Sloveniĭ, apoĭ Româniĭ aŭ cuprinsŭ pămîntulŭ Slovenilorŭ, «de aci Unguriĭ aŭ gonitŭ pe Românĭ și aŭ rĕmasŭ cu «Sloveniĭ, pe carĭ i-aŭ supusŭ, și de atuncĭ se chiamă Ţéra-«Unguréscă, și aŭ începutŭ Unguriĭ a face răsboiŭ Grecilorŭ, «predândŭ Tracia și Macedonia până la Tesalonica, și aŭ începutŭ «a face răsboiŭ cu Moraviĭ și cu Bohemiĭ . . .» In acestŭ prețiosŭ textŭ nu numaĭ se constată că Unguriĭ aŭ găsitŭ pe Românĭ în Pannonia: «počaša voĭevati na živuščaĭa tu Vlahy» și că ĭ-aŭ alungatŭ de acolo: «Ugri prognaša Vlahy i naslĕdiša zemlĭu,» dar se maĭ constată totŭ-odată că mișcarea cea centrifugă a Ungurilorŭ s'a făcutŭ anume în cele doué direcțiunĭ: spre sudŭ către Balcanĭ și

spre apusŭ către Moravia: prima mișcare ne-a explicatŭ deja maĭ sus originea Românilorŭ transdanubianĭ de astădĭ, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-Românilorŭ.

In cronica luĭ Nestorŭ trebue despărțită cu stăruință partea cea dela începutŭ, în care nu se aflā nicĭ o indicațiune cronologică, de partea cea următóre, unde evenimentele sunt înșirate anŭ după anŭ, anume de la anulŭ 852 încóce. Prima parte, o stângace țesĕtură de legende, n'are aprópe nicĭ o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestorŭ ne spune dintâĭ că «Vlachiĭ» aŭ alungatŭ pe toțĭ Slaviĭ din regiunea Dunăriĭ, făcêndu-ĭ să plece spre nordŭ; apoĭ maĭ jos ne povestesce că apostolulŭ Andreiŭ a găsitŭ pe Slavĭ tocmaĭ la Novgorodŭ, de unde resultă că acea alungare a tuturorŭ Slavilorŭ din regiunea Dunăriĭ se întêmplase cu multŭ timpŭ înainte de Cristŭ, de vreme ce pe timpulŭ apostolilorŭ eĭ eraŭ deja așezațĭ la Novgorodŭ, iar prin urmare numele «Vlachilorŭ» nu se maĭ póte aplica nicĭ chiar la vechiĭ Romanĭ, astŭ-felŭ că șcóla luĭ Schaffarik se vĕdù silită a preface pe aceĭ «Vlachĭ» în Galĭ și a născoci o fantasmagorie a unorŭ lupte preistorice între Slavĭ și Celțĭ. Incă odată, prima parte a croniceĭ luĭ Nestorŭ e aprópe o galimatie. Cu totulŭ altŭ ceva este partea cea cronologică. Aci călugărulŭ dela Kiew, înșirândŭ lucrurĭ apropiate de timpulŭ sĕŭ și despre carĭ elŭ avea informațiunĭ precise, devine unulŭ din isvórele cele maĭ prețióse pentru istoria medievală a Europeĭ orientale. De acéstă natură este și relațiunea de maĭ sus a luĭ Nestorŭ despre mersulŭ Ungurilorŭ pe lângă Kiew, despre trecerea lorŭ prin Carpațĭ, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Sloveniĭ și cu Româniĭ, despre gonirea Românilorŭ. Acéstă relațiune resistă orĭ-căreĭ restălmăcirĭ rösleriane.

Primulŭ textŭ, care menționéză pe Macedo-Românĭ, este din anulŭ 976, adecă numaĭ vr'o opt-decĭ de anĭ după năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia. Acelŭ textŭ se cuprinde anume la Bizantinulŭ Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atuncĭ unŭ principe bulgarŭ a fostŭ ucisŭ de «nesce drumașĭ românĭ»: „*παρά τινων Βλάχων ὁδιτῶν*“. Româniĭ ceĭ fugărițĭ din Pannonia nu eraŭ încă așezațĭ nicăirĭ în-

tr'unŭ modŭ statornicŭ, ci alcătuiaŭ d'o-cam-dată cete de bejenarĭ fără adăpostŭ.

Peste unŭ secolŭ lucrurile se schimbă. La Bizantinulŭ Kekaumenos, scriitorŭ de pe la 1070, alŭ căruia textŭ s'a descoperitŭ abia de vr'o ḑece anĭ, ne întîmpină următorulŭ pasagiŭ:

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς (ἐστι) καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ· ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὅρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρός τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἑάλωσαν,, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκοι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐληΐζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων· ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ

Să sciţĭ dela mine, voĭ şi aĭ voştri, că alŭ Vlachilorŭ némŭ e necredinciosŭ la culme şi stricatŭ, nicĭ luĭ Dumneḑeŭ ţinêndŭ credinţă dréptă, nicĭ împĕratuluĭ, nicĭ rudeĭ saŭ amiculuĭ, ci silindu-se a-ĭ amăgì pe toţĭ. Marĭ minciunoşĭ şi tâlharĭ vestiţĭ, eĭ sunt pururea gata a jurà prietenilorŭ cele maĭ grozave jurăminte, şi a le călcà apoĭ cu uşurinţă, făcêndŭ frăţiĭ de cruce şi cumetriĭ, meşterĭ de a înşelà prin ele pe ceĭ proştĭ. Nicĭ o dată n'aŭ fostŭ eĭ cuĭ-va cu credinţă, nicĭ chiar vechilorŭ împĕraţĭ aĭ Romanilorŭ. Impĕratulŭ Traianŭ îĭ atacase, ĭ-a strivitŭ de totŭ şi ĭ-a robitŭ, ucigêndŭ pe împĕratulŭ lorŭ Decebalŭ, alŭ căruia capŭ a fostŭ înfiptŭ într'o suliţă în mijloculŭ oraşuluĭ Roma. Eĭ sunt aşa numiţiĭ Dacĭ şi Bessĭ. De 'ntâĭ locuiseră ***în vecinătatea Dunăriĭ şi a fluviuluĭ Saŭ numitŭ astăḑĭ Sava, unde acum locuescŭ Serbiĭ,*** în locurĭ tarĭ, grele de străbătutŭ, pe carĭ rezemându-se, fătăriaŭ iubire şi supunere către vechiĭ împĕraţĭ, pe când din întăririle lorŭ năvăliaŭ şi pustiiaŭ provinciile Romanilorŭ, încât aceştia, perḑêndŭ răbdarea, precum am spus'o, ĭ-aŭ strivitŭ. Atuncĭ ***fugindŭ de acolo,*** eĭ s'aŭ rĕspânditŭ în totŭ Epirulŭ

καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα.... (1)

şi Macedonia, ceĭ maĭ mulţĭ s'aŭ aşezatŭ în Elada....

In acestŭ pasagiŭ, este o parte pe care Kekaumenos a luat'o din lecturile sale clasice, bună-óră despre Bessĭ din Strabone (VII, 5 § 12) şi despre lupta luĭ Traianŭ cu Decebalŭ din Dione Cassiŭ (ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privinţa căreĭa elŭ nu putea să aibă decât informaţiunĭ personale, şi anume:

1. în secolulŭ XI Româniĭ locuiaŭ în Epirŭ, în Macedonia, şi fórte mulţĭ în Elada;

2. aceĭ Românĭ sciaŭ să ameţéscă şi să înşele prin viclenie pe toţĭ duşmaniĭ lorŭ;

3. eĭ veniră acolo, fugindŭ dintr'o regiune învecinată cu rîulŭ Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De către cine fuseseră alungaţĭ Româniĭ din Pannonia? Acésta Kekaumenos n'o scia, şi de aceea elŭ o atribue într'unŭ modŭ vagŭ «vechilorŭ împĕraţĭ», cădêndŭ astŭ-felŭ în două nepotrivelĭ:

1. ar fi fostŭ absurdŭ ca «vechiĭ împĕraţĭ» să fugăréscă pe Românĭ din Pannonia tocmaĭ în interiorulŭ imperiuluĭ, adecă să-ĭ adăpostéscă în locŭ de a-ĭ gonì;

2. din causa aceleĭ fugărirĭ Româniĭ veniseră a se aşezà pênă în Elada, unde iarăşĭ ar fi absurdŭ de a-ĭ căutà sub «vechiĭ împĕraţĭ».

Pasagiulŭ din Kekaumenos se póte înţelege pe deplinŭ numaĭ întregindu-se prin cronica luĭ Nestorŭ: invasiunea maghiară a fostŭ acea care alungase pe Românĭ din Pannonia.

Tuturorŭ istoricilorŭ noştri a rĕmasŭ necunoscutŭ unŭ preţiosŭ chrisovŭ dela împĕratulŭ bizantinŭ Basiliŭ Bulgaroctonulŭ, care—după ce nimicise primulŭ imperiŭ bulgărescŭ—ne spune în anulŭ 1020 că «în întréga Bulgarie se află împrăştiaţĭ Românĭ, iar lângă rîulŭ «Var-

(1) Vasilievski, Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, Petersburg 1881, pag. 106—2, 169.

«dari», adecă în Rumelia, locuescŭ o sémă de Ungurĭ»: *τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάριον Τούρκων.* (Голубинскiй, Исторія церквей, Moskva 1871, p. 263).

Aceĭ Românĭ din 1020 nu eraŭ Meso-Latiniĭ ceĭ găsițĭ de Slavinĭ în Balcanĭ în secolulŭ VII și dispăruțĭ apoĭ prin amestecŭ cu dînșiĭ, ci eraŭ Româniĭ ceĭ alungațĭ de către Ungurĭ din Pannonia pe la 900 — 950, pe carĭ gonindu-ĭ Maghiariĭ, *„Τοῦρκοι“* în cronicele bizantine, o sémă din aceștĭ Maghiarĭ aŭ remasŭ și eĭ în Rumelia.

Mențiunea Ungurilorŭ la unŭ locŭ cu Româniĭ în chrisovulŭ împĕratuluĭ Basiliŭ Bulgaroctonulŭ e fórte caracteristică. Pretinde-va unŭ Hunfalvy, pentru a nu-șĭ perde procesulŭ cu Româniĭ, cum că și aceĭ Ungurĭ locuiaŭ peste Dunăre totŭ din epoca luĭ Aurelianŭ, ca și colonia cea unguréscă de lângă Ochrida, pe care o menționéză Anna Comnena: *οἱ περὶ τὴν ’Αχρίδα οἰκοῦντες Τοῦρκοι?*

Despre aceștĭ Ungurĭ vorbesce și Anonimulŭ regeluĭ Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perḑêndŭ pe căpitanulŭ lorŭ, eĭ din prostie nu s'aŭ maĭ întorsŭ în Ungaria: «stultus popu«lus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam «suam.» Dînșiĭ aŭ rĕmasŭ dincolo de Balcanĭ din prostie, fie și așa, de óre-ce nu avemŭ nicĭ o probă contrarie; Româniĭ însă, alungațĭ din Pannonia de némulŭ acestuĭ «stultus populus», aŭ trebuitŭ să rĕmână peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilorŭ a avutŭ o importanță extremă pentru istoria Peninsuleĭ Balcanice în véculŭ de mijlocŭ. Pe Româniĭ din Dacia, tarĭ prin cetatea munțilorŭ, Arpad și urmașiĭ sĕĭ n'aŭ fostŭ în stare să-ĭ sfărame saŭ să-ĭ gonéscă, ci chiar din contra aŭ fostŭ aprópe tot-dea-una bătuțĭ de dînșiĭ; pe Româniĭ însă ceĭ de pe șesulŭ Pannonieĭ, rĕŭ adăpostițĭ și póte și rĕŭ organisațĭ, Maghiariĭ ĭ-aŭ alungatŭ, șĭ de aci următórele douĕ consecințe:

dintâĭ, către naționaiitatea serbă, plămădită din amesteculŭ Bohemilorŭ cu Iliro-Latiniĭ, s'a maĭ altoitŭ acuma unŭ elementŭ dacolatinŭ, de astă dată nu ca substratŭ, ci numaĭ ca accidentŭ, dar accidentŭ fórte însemnatŭ prin înrudirea sa cu substratulŭ;

alŭ doilea, s'a născutŭ naționalitatea macedo-română, care în

cursŭ de vr'o douĕ sute de anĭ, dela secolulŭ X până la secolulŭ XII, n'a încetatŭ de a se totŭ lățì, de o parte până la pólele Balcanilorŭ, de alta până la nordulŭ Eladeĭ.

Calea fiindŭ odată deschisă, din când în când puteaŭ a se maĭ adăuga către aceĭ Macedo-Românĭ cete nouĕ de Românĭ din Dacia, saŭ din ceĭ eșițĭ cu dînșiĭ totŭ din Pannonia și carĭ se opriseră printre Sêrbĭ.

Să nu fi fostŭ năvălirea Ungurilorŭ, nu s'ar fi născutŭ acelŭ puternicŭ imperiŭ româno-bulgarŭ alŭ luĭ Ioniță Asénŭ, care dete Bizanțiuluĭ prima adevĕrată lovitură de mórte.

Când alăturéză cine-va dialectulŭ daco-românŭ saŭ alŭ ***Românilorŭ*** propriŭ ḍișĭ cu dialectulŭ macedo-românŭ alŭ ***Armânilorŭ*** și cu celŭ istriano-românŭ alŭ ***Rumerilorŭ***, nu póte să nu constate următórele:

1. Aceste treĭ dialecte diferă între ele maĭ puținŭ decât dialectele provinciale din Italia și din Franța, iar prin urmare e peste putință ca rumperea continuităţiĭ între ele să fie veche. Separațiunea s'a operatŭ fórte târḍiŭ, după ce totalitatea uneĭ singure limbĭ românescĭ fusese deja pe deplinŭ formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întîmplatŭ anume între secoliĭ III — IX, în cursŭ de șése sute de anĭ, în țéra unde Traianŭ își pusese piciorulŭ trecêndŭ podulŭ dela Severinŭ și de unde apoĭ elementulŭ românescŭ s'a întinsŭ treptatŭ în Ardélŭ, în Banatŭ, în Pannonia.

2. Dialectulŭ daco-românŭ presintă o desvoltare liniștită organică, în care nu ne întîmpină contrastulŭ între unŭ prea mare conservatismŭ pe de o parte și între o prea mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-Românĭ și cu atâtŭ maĭ multŭ la Istriano-Românĭ. Unŭ asemenea contrastŭ este resultatulŭ uneĭ sguduirĭ. Orĭ-ce sguduire desequilibréză. Dialectulŭ macedo-românŭ și celŭ istriano-românŭ s'aŭ sdruncinatŭ prin colindările lorŭ, pe când celŭ daco-românŭ s'a mișcatŭ simetricesce, rĕmânêndŭ nestrămutatŭ în aceleașĭ condițiunĭ teritoriale, climaterice și etnice.

Faĭmósa teorie a luĭ Rösler este o ipotesă anti-linguistică și anti-

istorică tot-odată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilorŭ de formaţiunea dialectelorŭ. Anti-istorică, fiindŭ-că ea uită în genere că popórele din veculŭ de mijlocŭ se împingeaŭ dela nordŭ spre sudŭ, nicĭ odată dela sudŭ spre nordŭ, şi uită în specie că Româniĭ eraŭ atuncĭ ciobanĭ, iar migraţiunile ciobanilorŭ sunt tot-dea-una iarăşĭ dela nordŭ spre sudŭ, nicĭ-odată dela sudŭ spre nordŭ.

Când e vorba de începutulŭ popórelorŭ şi de epoce întunecóse din viéţa lorŭ, orĭ-ce studiŭ exclusivŭ istoricŭ duce la încheerĭ greşite; la încheerĭ greşite, nu maĭ puţinŭ, duce orĭ-ce studiŭ exclusivŭ linguisticŭ. Pentru a nemeri adevĕrulŭ, saŭ încaĭ a ne apropià de adevĕrŭ, trebue neapĕratŭ unŭ studiŭ paralelŭ istorico-linguisticŭ. Când unŭ textŭ istoricŭ se întăresce printr'unŭ faptŭ linguisticŭ saŭ vice-versa, ambele urmărite pe o cale strînsŭ metodică, atuncĭ şi numaĭ atuncĭ adevĕrulŭ e găsitŭ.

Isprăvindŭ, mĕ întrebŭ acum : isbutit'am óre a limpeḑi problemele cele marĭ, puse în capulŭ studiuluĭ de faţă?

Primulŭ stratŭ etnicŭ cunoscutŭ alŭ Peninsuleĭ Balcanice întregĭ aŭ fostŭ Pelasgiĭ, o ginte ne-semitică şi ne-indo-europee, semĕnândŭ la apucăturĭ maĭ alesŭ cu vechiĭ Egiptenĭ.

Peste substratulŭ pelasgicŭ, amestecându-se cu elŭ, s'aŭ aşezatŭ, cu vr'o 2000 de anĭ înainte de Cristŭ, douĕ ginţĭ indo-europee deosebite: Eleniĭ şi Traciĭ.

Greciĭ de astăḑĭ, cu tóte ingredientele străine primite în cursulŭ vécurilorŭ, sunt o continuitate directă a anticilorŭ Elenĭ; iar o continuitate directă a anticilorŭ Tracĭ sunt Albanesiĭ de astăḑĭ, carĭ însă represintă numaĭ unulŭ din numerósele dialecte tracice.

Afară de Albanesĭ, toţĭ ceĭ-lalţĭ Tracĭ, împărţiţĭ într'o mulţime de popóre marĭ şi micĭ, aŭ fostŭ desnaţionalisaţĭ sub dominaţiunea română; şi anume Traciĭ ceĭ sudicĭ dela Balcanĭ în jos până la Elada aŭ fostŭ grecisaţĭ, Traciĭ ceĭ nordicĭ aŭ fostŭ latinisaţĭ.

Latinisarea Tracilorŭ nordicĭ, făptuită între secoliĭ III—VI, a

produsŭ treĭ dialecte traco-latine: dialectulŭ meso-latinŭ între Dunăre și între Balcanĭ, dialectulŭ iliro-latinŭ între Balcanĭ și între Adriatica, dialectulŭ daco-latinŭ în Carpațĭ.

In secolulŭ VII, aprópe în acelașĭ timpŭ unŭ poporŭ slavicŭ de ramura polonă s'a așezatŭ peste Meso-Latinĭ, cu carĭ amestecâudu-se, a datŭ nascere națiuniĭ româno-slavice numite maĭ târḑiŭ Bulgarĭ; iar unŭ poporŭ slavicŭ de ramura bohemă s'a așezatŭ peste Iliro-Latinĭ, cu carĭ amestecându-se, a datŭ nascere némuluĭ româno-slavicŭ alŭ Sêrbilorŭ.

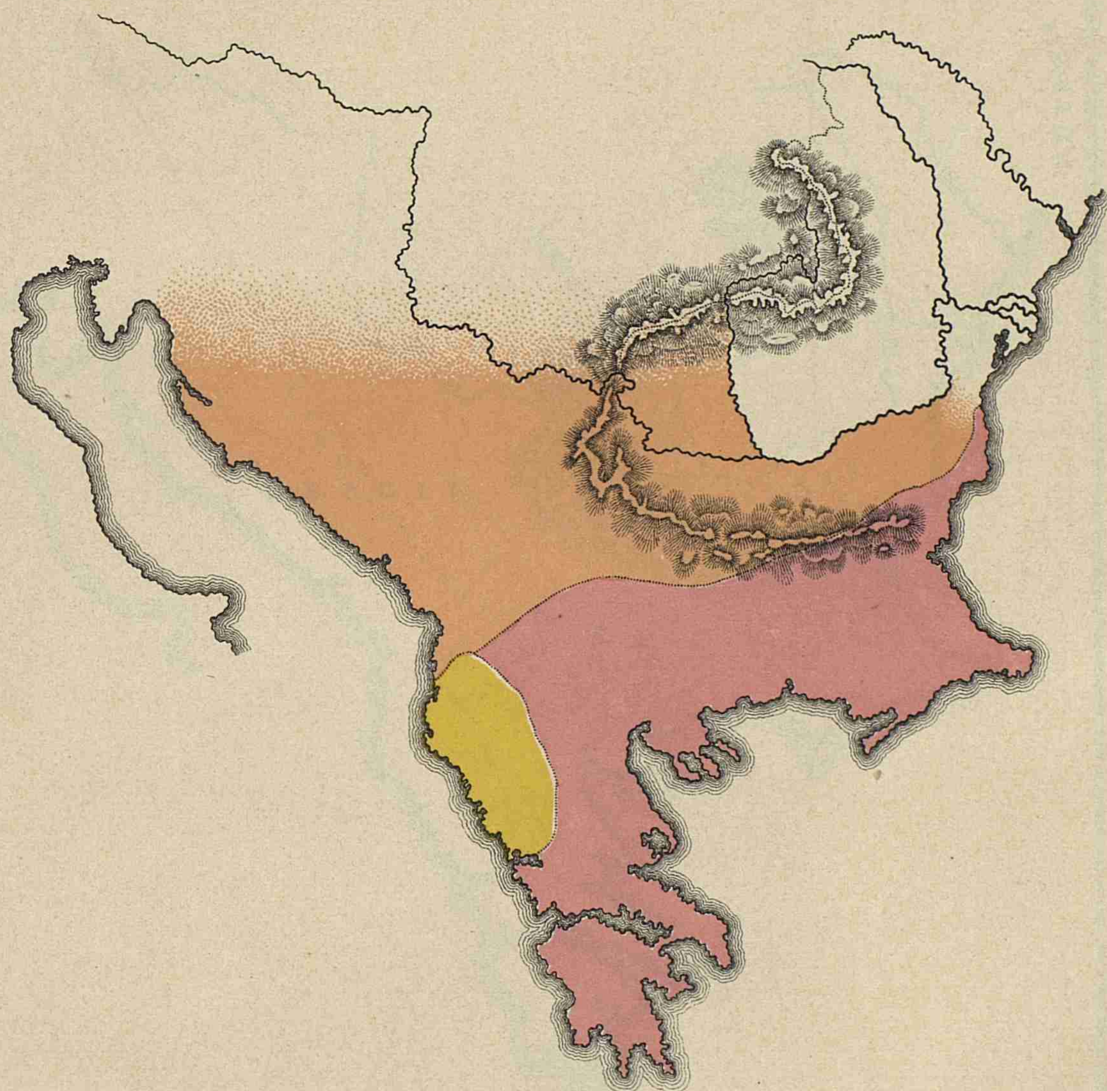
Inainte și în totŭ timpulŭ acelorŭ mișcărĭ polono-boheme, Daco-Latiniĭ locuiaŭ netulburațĭ în Oltenia, în Banatŭ și într'o parte a Ardéluluĭ, de unde cu încetulŭ îșĭ întinseră crengile asupra Pannonieĭ, pe când în Moldova și până la Oltŭ se învêrtiaŭ — parte Tătarĭ, parte Slavĭ — Pecenegiĭ, Comaniĭ, Ruteniĭ și chiar Litvaniĭ.

Năvălirea Ungurilorŭ în secolulŭ X n'a pututŭ să nimicéscă saŭ să alunge pe Româniĭ ceĭ din părțile Dacieĭ propriŭ ḑise, dar a reușitŭ să împingă o sémă de Românĭ din Panonia spre Moravia, unde eĭ n'aŭ întârḑiatŭ a fi slavisațĭ; iar pe ceĭ-lalțĭ Românĭ totŭ din Pannonia i-a gonitŭ peste Dunăre, unde dînșiĭ parte s'aŭ slavisatŭ, parte s'aŭ păstratŭ în Istria, partea cea maĭ mare a alcătuitŭ sîmburele Macedo-Românilorŭ de astăḑĭ.

In acestŭ modŭ, după secolulŭ X, afară de Daco-Latiniĭ ceĭ vechĭ rĕmașĭ în Carpațĭ, carĭ aŭ păstratŭ numele de *Românĭ,* menționatŭ deja la Iornande, s'aŭ ivitŭ două odrasle ale lorŭ peste Dunăre: *Armâniĭ* la sud de Balcanĭ și *Rumeriĭ* lângă Triest.

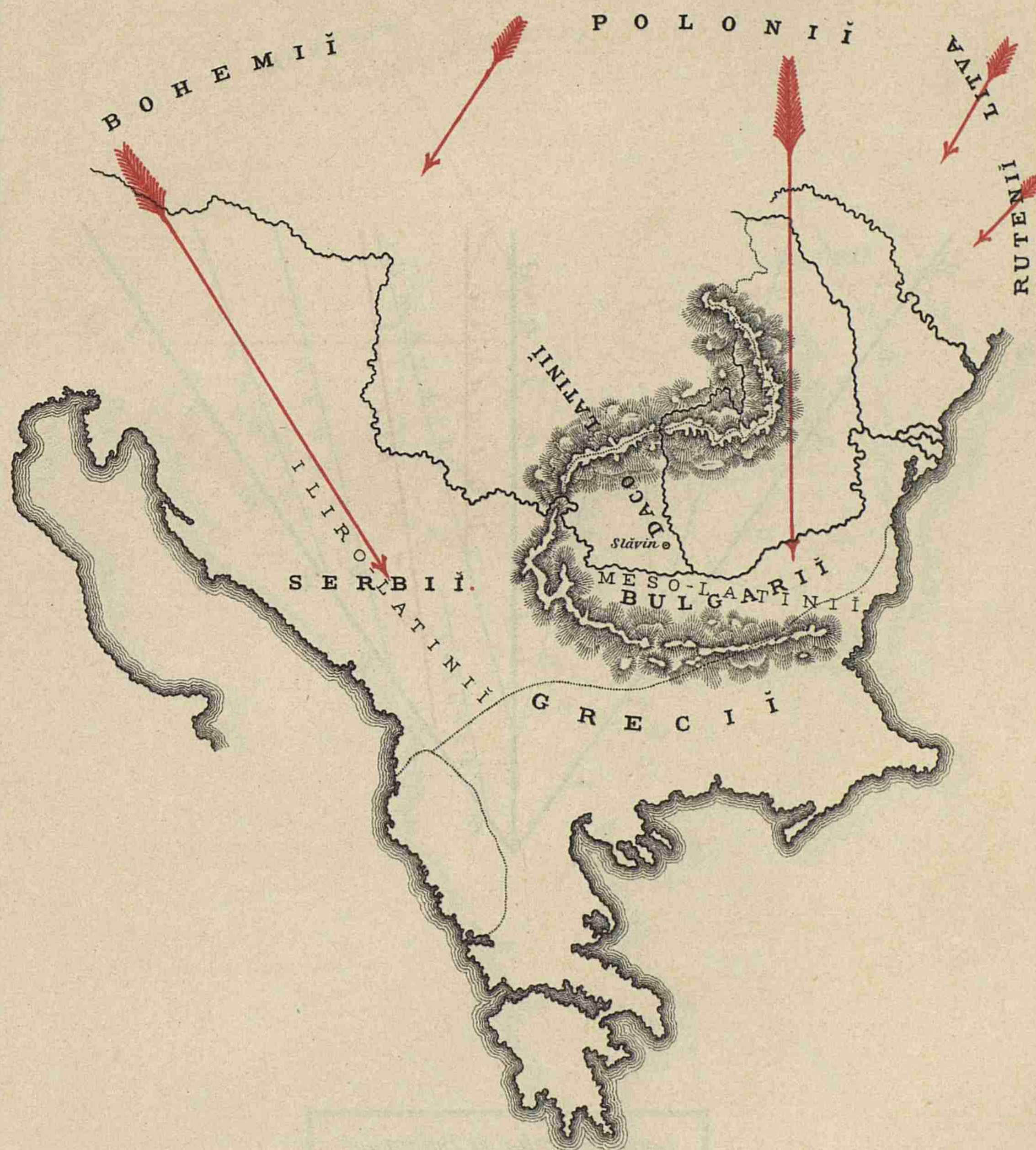
Sunt acum treĭ-ḑecĭ de anĭ și maĭ bine de când, printr'o monografiă despre *Io* în titlulŭ Domnilorŭ românĭ și bulgarĭ și printr'unŭ studiŭ întitulatŭ «*Perit'aŭ Daciĭ?*» eŭ începusemŭ unŭ șirŭ ne'ntreruptŭ de cercetărĭ analitice asupra istorieĭ române. Lucrarea de fațā, o scurtă sintesă a aceleĭ lungĭ analise, este ultimulŭ cuvîntŭ alŭ meŭ asupra unorŭ mărețe nedumerirĭ, carĭ m'aŭ sbuciumatŭ peste unŭ pătrarŭ de secolŭ. Căutândŭ totŭ-deauna adevĕrulŭ numaĭ pentru adevĕrŭ, fără nicĭ unŭ folosŭ egoistŭ și fără nicĭ o

tendință șovinistă, sunt fericitŭ de a constata că nu m'am contradisŭ nicĭ-odată în trăsurile cele fundamentale, deși mĭ-a plăcutŭ tot-dea-una a mĕ completa și une-orĭ a mĕ rectifica cŭ însu-mĭ în amĕrunte. Dar fericirea mea cea maĭ mare este, că resultatulŭ definitivŭ alŭ munceĭ mele nu împinge la desbinare, ci îndémnă la înfrățire. Tóte popórele balcanice, Românii, Grecii, Albanesii, Sêrbii și Bulgarii, ne aparŭ acum ca o singură familie strînsŭ înrudită, ca unŭ *συμπόσιον* de frațĭ, de verĭ și de cumnațĭ.

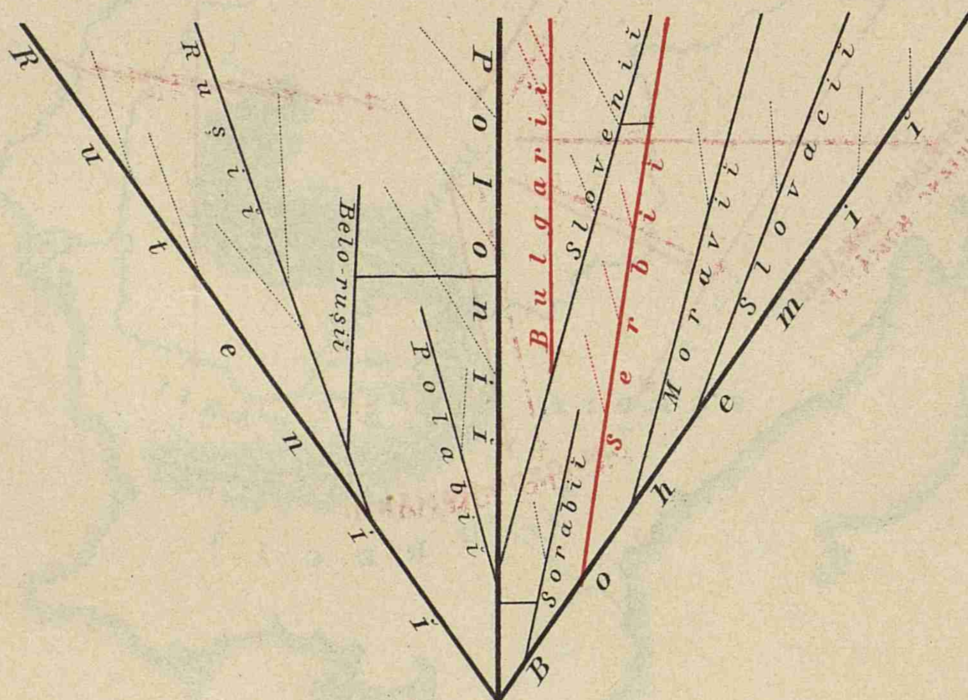
Peninsula Balcanică intre secolii III-VII.

Lito-Tipogr. Carol Göbl, Bucuresci

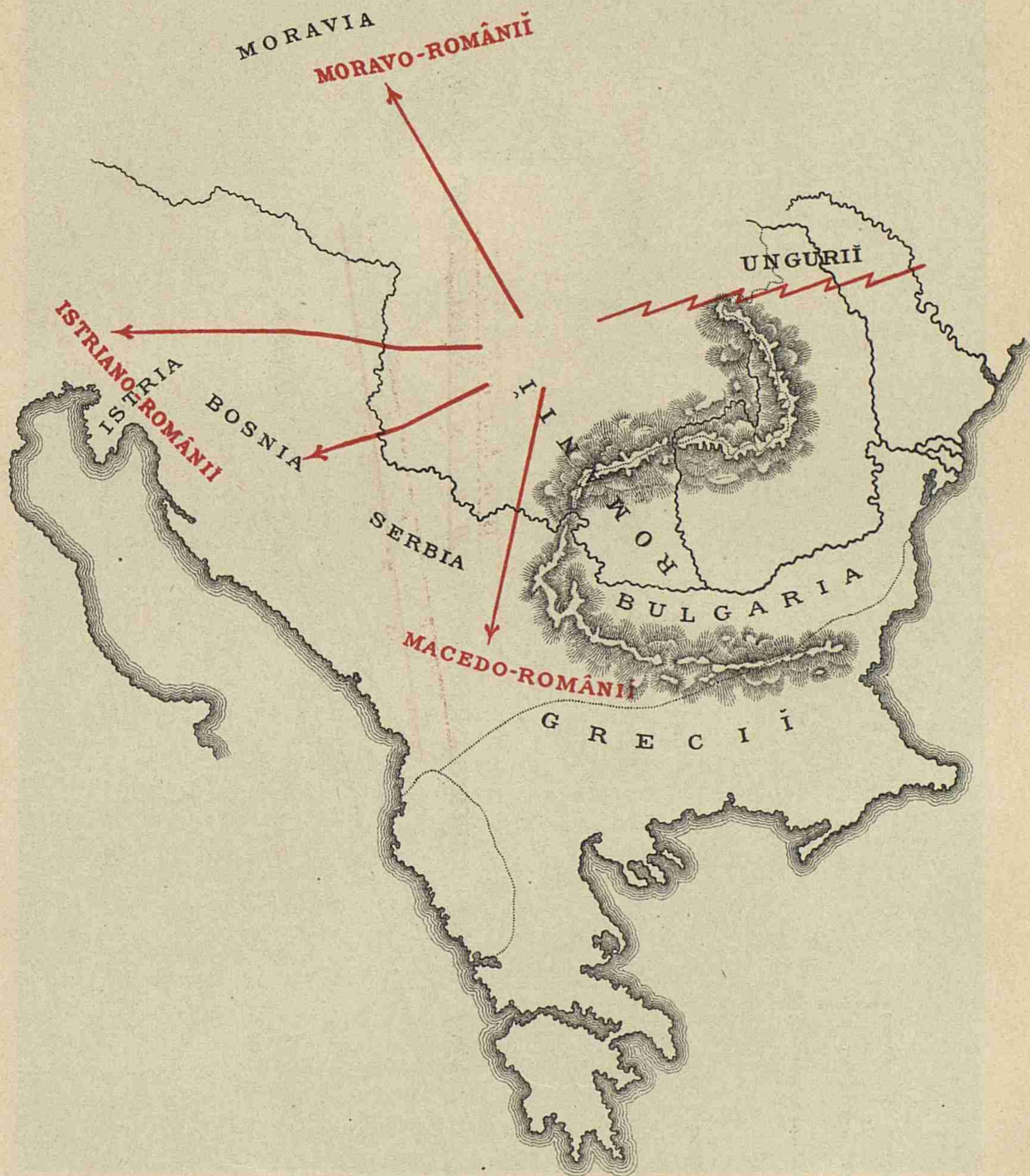
Descălecarea Serbilor și Bulgarilor in secolul VII.

Lito-Tipogr. Carol Göbl, Bucurescĭ

Locul Serbilor și Bulgarilor între Slavĭ.

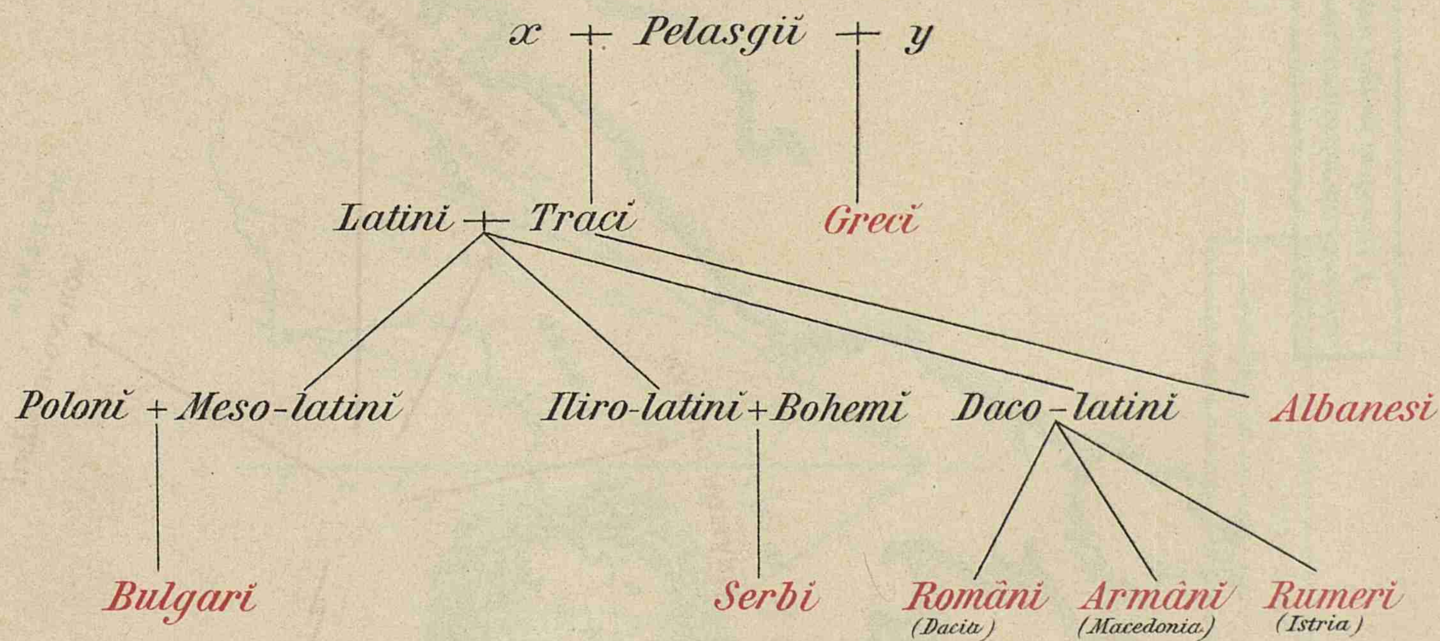
Lito-Tipogr. Carol Göbl, Bucurescĭ

Gonirea Românilor din Pannonia de către Unguri în Secolul X.

Lito-Tipogr. Carol Göbl, Bucurescĭ

Pl.V.

Genealogia popórelor balcanice.

Lito-Tipogr. Carol Göbl, Bucuresci

STAB. GRAF. I. V. SOCECŬ, BUCURESCĬ

DIMITRIE CICHINDEAL

(După portretulŭ originalŭ de Sawa Petrovicĭ, 1815, Temişóra)

DIMITRIE CICHINDEAL

DATE NOUE DESPRE VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI

DISCURSŬ DE RECEPŢIUNE

DE

IOSIFŬ VULCANŬ
Membru alŭ Academieĭ Române

Şedinţa solemnă din 29 Martie 1892.

> Intre bărbaţiĭ ce aŭ slujitŭ naţieĭ române şi s'aŭ jertfitŭ pe sineşĭ folosuluĭ obştescŭ, precum Iorgovicĭ, Maior, Şincai şi alţiĭ, Cichindeal a fostŭ unulŭ din ceĭ maĭ însemnaţĭ.
>
> *I. Eliad* (1).

N'avemŭ încă o istorie sistematică și critică a literatureĭ nóstre. Nu o putemŭ avé, pentru că nu este adunatŭ totŭ materialulŭ trebuinciosŭ ; ne lipsescŭ multe date. Adunarea acestora întîmpină marĭ greutățĭ, căcĭ în cursulŭ vécurilorŭ ele s'aŭ resfiratŭ în câte părțĭ a lumeĭ și căutarea lorŭ reclamă timpŭ îndelungŭ și muncă stăruitóre.

Academia Română șĭ-a îndreptatŭ direcțiunea de frunte a activitățiĭ sale întru adunarea și publicarea documentelorŭ nóstre istorice și literare. Stăruințele eĭ aŭ produsŭ o colecțiune bogată și fórte prețiósă, dar maĭ sunt multe lacune de întregitŭ, relative la afirmarea și clarificarea idiomuluĭ nostru naționalŭ.

(1) Precuvîntare la a doua ediție a Fabulelorŭ luĭ Cichindeal. Bucurescĭ, 1838, pag. VII.

Conformându-mĕ îndatoririĭ statutelorŭ Academieĭ nóstre, care ordonă ca noŭ-alesulŭ membru alŭ eĭ să-șĭ ocupe loculŭ prin unŭ discursŭ de recepțiune, m'am credutŭ datorŭ să urmezŭ direcțiunea stabilită și să vinŭ cu niște acte încă nescóse la publicitate, care varsă óreșĭ-care lumină asupra uneĭ epoce și asupra unuĭ bărbatŭ, care în epoca aceea a avutŭ unŭ rolŭ de frunte în desvoltarea istorieĭ nóstre naționale și culturale-literare, tocmaĭ în părțile acelea de unde mi s'a făcutŭ marea onóre d'a fi poftitŭ între d-vóstră.

Dimitrie Cichindeal, bărbatulŭ despre care mi-am propusŭ a vorbi, este o figură însemnată în istoria literatureĭ nóstre. Numele luĭ a devenitŭ cunoscutŭ și chiar nemuritorŭ maĭ cu sémă prin «Fabulele» ce a publicatŭ. Se scie că acelea aŭ stîrnitŭ unŭ succesŭ covêrșitorŭ, că i-aŭ produsŭ glorie și în urmă prigonirĭ și suferințe; dar încă nu cunóscemŭ deplinŭ viața și activitatea sa; n'avemŭ biografia luĭ completă, care să ne înfățișeze tóte fasele viețiĭ sale sdruncinate, peripețiile sufletuluĭ sĕŭ nedomiritŭ, stăruințele luĭ pentru deșteptarea némuluĭ sĕŭ, mișcările conduse de dînsulŭ pentru rĕspândirea cultureĭ naționale, cumplitele pedicĭ și înverșunatele prigonirĭ ce a înduratŭ, aprópe desperatele dar neobositele lupte ce neclintitŭ a susținutŭ, triumfurile ce une-orĭ a serbatŭ, și lacrimile ce în sfîrșitŭ a vĕrsatŭ.

Scopulŭ meŭ este să aducŭ la cunoscință câte-va date, menite și ele a contribui la completarea biografieĭ luĭ; date carĭ se întemeiéză pe acte autentice, și anume pe corespondența sa cu episcopulŭ Orădiĭ-marĭ, Samuilŭ Vulcanŭ, unulŭ din bărbațiĭ noștri de frunte aĭ aceleĭ epoce, care a adăpostitŭ și pe Gheorghe Șincai și a fostŭ unŭ zelosŭ sprijinitorŭ alŭ tuturorŭ stăruințelorŭ culturale române de pe atuncĭ, cu care și Cichindeal a avutŭ cele maĭ intime legăturĭ.

Acéstă corespondență prea interesantă și de mare valóre istorică culturală, dar pân'acum nepublicată și nestudiată, ba în mare parte necunoscută de locŭ, se păstréză, dimpreună cu multe alte docu-

mente prețióse privitóre la renascerea nóstră literară, în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare (1).

*

Marea revoluțiune francesă dela sfîrșitulŭ secoluluĭ trecutŭ, întocmaĭ ca o vijelie înfricoșată, a curățitŭ aerulŭ infectatŭ alŭ Europeĭ. Așezămintele putrede aŭ începutŭ să pîrăiéscă, popórele subjugate s'aŭ deșteptatŭ din letargia sclavieĭ, nimenĭ nu maĭ voia să rĕmână la discrețiunea unuĭ regimŭ absolutisticŭ și toțĭ îșĭ pretindeaŭ drepturile confiscate.

Elementulŭ românŭ, împărțitŭ în maĭ multe state și țĕrĭ, maĭ întâĭ în Transilvania a resimțitŭ aerulŭ dătătorŭ de viață alŭ deșteptăriĭ. De aicĭ s'aŭ pornitŭ primele mișcărĭ naționale și culturale. Dacă întunereculŭ secolilorŭ ne-a ascunsŭ maĭ cu sémă pe noĭ în umbra amorțiriĭ, a trebuitŭ ca tocmaĭ din nopțile nóstre să rĕsară primele stele, carĭ să reverse lumină și să anunțe românismuluĭ amorțitŭ: «Deștéptă-te, căcĭ zorile aŭ sositŭ!»

«Fundamentele cultureĭ naționale moderne a némuluĭ românescŭ, dice d-lŭ D. A. Sturdza, s'aŭ pusŭ pe la sfîrșitulŭ secoluluĭ trecutŭ de către mariĭ învĕțațĭ și scriitorĭ din Transilvania (2).»

Iar Eliad a esclamatŭ : «Dar, frațilorŭ Românĭ, marĭ bărbațĭ aŭ eșitŭ dintre voĭ dincolo de Carpațĭ, și de acolo aŭ venitŭ și în zidurile derăpănate din Sf. Sava nemuritorulŭ nostru Gheorghe Lazărŭ, care . . . s'a pusŭ s'arunce semințele naționalitățiĭ într'unŭ pămîntŭ nelucratŭ și plinŭ de rodnicie (3).»

---

(1) Celŭ ce maĭ întâiŭ mĭ-a atrasŭ luarea aminte asupra acestorŭ documente, este d-lŭ Nic. Densușianu, care le signalase în raportulŭ sĕŭ către Academia Română, anunțândŭ că a găsitŭ 15 bucățĭ. (Vedĭ: Raportulŭ d-luĭ Nic. Densușianu despre misiunea sa istorică în Ungaria și Transilvania, în Analele Academieĭ Române, seria II, tomulŭ II, secț. I, pag. 113). Cu permisiunea îndatoritóre a Prea Sf. sale părinteluĭ episcopŭ diecesanŭ Michailŭ Pavelŭ, maĭ făcêndu-se cercetărĭ în archivulŭ acesta, s'aŭ găsitŭ și alte scrisorĭ și hârtiĭ relative la cestiunea asta. La căutare și decopiare mĭ-a datŭ mână de ajutorŭ d-lŭ Teodorŭ Roșiu, fostŭ profesorŭ la gimnasiulŭ din Beiuș.

(2) Raportŭ asupra activitățiĭ Academieĭ Române cu ocasiunea serbăriĭ de XXV anĭ a esistențeĭ sale, 1866—1891, de D. A. Sturdza, secretarŭ generalŭ. Bucurescĭ, 1891, pag. 6.

(3) Eliad, în precuvîntarea edițieĭ II a fabulelorŭ luĭ Cichindeal. Bucurescĭ, 1838, pag. XII.

Eŭ însă nu insistŭ asupra acestuĭ faptŭ, căcĭ nu mi-ĭ scopulŭ să vě întreţinŭ despre rolulŭ elementuluĭ românŭ de peste munţĭ în marea mişcare a redeşteptăriĭ naţionale şi să-ĭ fixezŭ partea ce-ĭ compete din succesele urmate maĭ târdiŭ. O ast-felŭ de lucrare ar trece marginile unuĭ discursŭ de recepţiune, căcĭ ea ar trebuì să fie tot-odată şi istoria naţională şi culturală a întregeĭ naţiunĭ române timpŭ de unŭ pătrarŭ de secolŭ şi maĭ bine.

Nicĭ chiar la schiţarea primilorŭ factorĭ aĭ renasceriĭ nu mě voiŭ oprì. Şincai, Clain şi Petru Maior sunt apreciaţĭ. Rěposatulŭ A. Papiŭ Illarian (1) şi d-niĭ Ioanŭ Bianu (2) şi At. M. Marienescu (3) ne-aŭ presentatŭ de multŭ portretele activităţiĭ acelora.

Influenţa lorŭ a datŭ avêntulŭ şcolilorŭ din Blaş. Invěţăceiĭ lorŭ aŭ devenitŭ totŭ atâţia apostolĭ. Gheorghe Lazărŭ a trecutŭ munţiĭ şi a arboratŭ în România stindardulŭ cultureĭ naţionale; Timoteiŭ Cipariŭ a întemeiatŭ filologia română; Gheorghe Bariţiŭ a creatŭ presa periodică; Andreiŭ Mureşianu a încordatŭ lira şi a scosŭ strigătulŭ «Deşteptă-te Române!»; Simeonŭ Bărnuţiŭ a esprimatŭ credulŭ politicŭ românŭ de peste munţĭ şi Aronŭ Pumnulŭ a regeneratŭ Buco vina.

O schînteie din acea influenţă sbură de acolo şi în reşedinţa episcopéscă din Oradea-Mare, unde ajunse episcopŭ ardelénulŭ Samuilŭ Vulcanŭ, care aprinse la Beiuş unŭ noŭ focularŭ de cultură, înfiinţândŭ unŭ gimnasiŭ, de unde a eşitŭ aprópe tótă generaţiunea română actuală sciutóre de carte dintre cele treĭ Crişurĭ.

Pe când acestea se petreceaŭ în Transilvania şi în o parte a Ungarieĭ, în Banatŭ şi în părţile aradane asemenea s'a pornitŭ o mişcare de deşteptare naţională şi culturală. Pe acolo situaţiunea era însă şi maĭ grea. Îndelungatele rěsbóie cu Turciĭ şi dominaţiunea acestora aŭ răritŭ rîndurile Românilorŭ. Scădêndŭ numěrulŭ popo-

(1) Viéţa, operele şi ideile luĭ Georgiu Şincai din Şinca. Bucurescĭ 1869.

(2) Viéţa şi activitatea luĭ Samoil Micul alias Clain de Sadu. Bucurescĭ 1876.

(3) Viéţa şi operele luĭ Petru Maiorŭ, în Analele Academieĭ Române, seria II, tom. V, 1882—1883, secţ. II., pag. 31.

rațiunii autochtone, locurile deșerte s'aŭ împoporatŭ cu totŭ felulŭ de seminții; chineziatele române s'aŭ ștersŭ și rolulŭ elementuluĭ românŭ s'a redusŭ fórte.

Afară de acestea, pe câtă vreme Româniĭ din Ardealŭ și ceĭ din părțile ungurene eraŭ amenințațĭ numaĭ politicesce, Bănățeniĭ și ceĭ din comitatele mărginașe ale Ungarieĭ maĭ aveaŭ să supórte și apăsarea ierarchieĭ bisericescĭ. Sufletulŭ lorŭ amărîtŭ de nedreptățile ḑilnice nu maĭ avea nicĭ măcar loculŭ unde totŭ creștinulŭ se duce cu evlavie, să-șĭ caute mângăere și curagiŭ: li se răpise locașulŭ luĭ Dumneḑeŭ, biserica, și în loculŭ eĭ li se impuse o biserică cu limbă străină: ierarchia sêrbéscă cu tóte șicanele sale.

Eraŭ grele sarcinele administrațieĭ politice, dar apăsarea ierarchieĭ sêrbescĭ le întrecea, căcĭ acésta ataca simțirile cele maĭ intime ale omuluĭ, sanctuarulŭ religiosŭ.

Mitropolitulŭ sêrbŭ din Carlovĕțŭ și vlădiciĭ sĕĭ, asemenea toțĭ sêrbĭ, stăpâniaŭ turma credinciósă română. Și o stăpâniaŭ cu atâta netoleranță, nedreptate și cruḑime, încât generațiunea actuală trebue să se mire de îndelunga răbdare a înaintașilorŭ sĕĭ. Mitropolitulŭ era unŭ despotŭ necontrolatŭ, iar vlădiciĭ vrednicĭ sateliţĭ aĭ luĭ. În órba lorŭ cutezare, eĭ îșĭ propuseseră a face din Românĭ, Sêrbĭ. Dreptŭ aceea confiscară tóte averile mânăstirescĭ și alte multe fondurĭ bisericescĭ române; de altă parte, nu toleraŭ nicĭ unŭ episcopŭ românŭ, nicĭ chiar în părțile locuite esclusivŭ de Românĭ; pretutindenĭ impuneaŭ protopresviterĭ sêrbĭ; prin comunele curatŭ române numiaŭ popĭ sêrboteĭ; nu admiteaŭ la cursulŭ teologicŭ nicĭ unŭ tînĕrŭ românŭ până ce nu-șĭ adăogà la nume terminațiunea «vicĭ» și prigoniaŭ cu furie pe toțĭ ceĭ ce cutezaŭ a-șĭ manifestà simțirile naționale.

Acéstă tiranie revoltătóre, ce-ĭ dreptulŭ, a pusŭ stavilă progresuluĭ culturalŭ românŭ, căcĭ aprópe tótă clasa inteligentă română se compunea din preoțime și învĕțătorime, dar n'a pututŭ ucide spiritulŭ naționalŭ, ci a întăritŭ și maĭ multŭ puterea de resistență.

Și încetulŭ cu încetulŭ, ca unŭ frémĕtŭ alŭ frunzelorŭ, care precedéză viscolulŭ din pădure; ca unŭ murmurŭ ce străbate din fun-

dulŭ pămîntuluĭ și în cele din urmă cutremură globulŭ, s'a pornitŭ o mișcare, la începutŭ cam sfiósă și fricósă, apoĭ din ce în ce maĭ pe față și maĭ curagiósă, iar în sfîrșitŭ cu tótă puterea. Mișcarea a produsŭ luptă, o luptă înfricoșată contra usurpăriĭ ierarchieĭ sêrbescĭ, o luptă care le-a consumatŭ Românilorŭ cele maĭ bune puterĭ și le-a făcutŭ mulțĭ martirĭ.

Paulŭ Iorgovicĭ, după elŭ Dimitrie Cichindeal și alțiĭ aŭ fostŭ ceĭ d'întâĭ carĭ aŭ cutezatŭ să-șĭ ridice glasulŭ și să arboreze stindardulŭ deșteptăriĭ.

*

Primulŭ, născutŭ la 28 Aprilie 1764, în comuna Varàdia, comitatulŭ Timișoriĭ, unde părintele sĕŭ a fostŭ preotŭ, — făcêndŭ studiĭ de dreptŭ, obținù diplomă de advocatŭ. Apoĭ se duse la Viena și de acolo, ademenitŭ de esemplulŭ luĭ Șincai, la Roma, unde a statŭ treĭ anĭ de ḑile, studiândŭ prin bibliotecĭ și decopiândŭ o mulțime de documente și inscripțiunĭ relative la istoria și limba română. Din Roma s'a dusŭ la Paris și de aci la Londra, iar de acolo s'a întorsŭ la Viena, de unde episcopulŭ din Vêrșețŭ Șaçabent l'a numitŭ advocatŭ consistorialŭ.

Aicĭ în orele sale libere a scrisŭ «Observațiile de limba română», care apoĭ s'aŭ tipăritŭ la 1799 în Buda. Totŭ aci a tradusŭ maĭ multe documente adunate la Roma, a scrisŭ unŭ glosarŭ în patru limbĭ: română, germană, latină și francesă.

Activitatea luĭ literară însă deșteptă nedomirirea Sêrbilorŭ. Iară când eĭ vĕḑură că elŭ începe a scrie cu litere latine, fură cuprinșĭ de spaimă grozavă, pare că arŭ fi zăritŭ pe Necuratulŭ. Aŭ începutŭ a striga că Iorgovicĭ se slujesce de slove păgâne, pe carĭ le-a adusŭ din Roma; apoĭ îlŭ acusară la autoritățile politice, că acésta are să producă turburărĭ printre Românĭ. Iar ungurulŭ Zsiday s'a creḑutŭ în dreptŭ a-lŭ infrunta, că cum cutéză elŭ a susține că Româniĭ aŭ venitŭ în țĕrile acestea sub conducerea luĭ Traianŭ și că sunt aicĭ locuitorĭ maĭ vechĭ decât Unguriĭ?!

In urma intrigilorŭ și acusațiunilorŭ, Iorgovicĭ fu lipsitŭ de postulŭ sĕŭ și aruncatŭ în temniță. Și, ca să nu maĭ pótă lucrà

nicĭ după ce va eşì, pe timpulŭ închisoriĭ sale, i-aŭ confiscatŭ tóte cărţile şi scrisorile pe câte aŭ pututŭ pune mâna, şi le-aŭ arsŭ. Negăsindu-i-se nicĭ o vină, fu eliberatŭ. Atuncĭ elŭ începù din noŭ să-şĭ facă glosarulŭ. Incă înainte dea-lŭ terminà, fu numitŭ inspectorŭ peste şcólele din graniţa militară. Dar se bolnăvì şi a doua ḑi, la 21 Martie 1808, murì. Mórtea luĭ grabnică Românilorŭ le părù suspectă; de aceea tradiţiunea crede că ar fi fostŭ otrăvitŭ. Manuscriptele-ĭ rĕmase încă nu sunt publicate (1).

*

Paulŭ Iorgovicĭ a muritŭ ca martirŭ, dar idea naţională nu s'a stinsŭ. Stégulŭ eĭ fu ridicatŭ de Dimitrie Cichindeal, care încă pe vremea luĭ Iorgovicĭ apucase a se distinge în arena publică. Nicĭ elŭ n'a fostŭ maĭ norocosŭ; viaţa luĭ asemenea a devenitŭ unŭ şirŭ de lupte şi suferinţe, carĭ s'aŭ încheiatŭ printr'unŭ martiriŭ; dar dînsulŭ a lăsatŭ după sine o pleiadă de luptătorĭ, carĭ în cele din urmă s'aŭ pututŭ bucura de triumfulŭ lorŭ.

Publiculŭ celŭ mare cunósce pe Cichindeal numaĭ ca fabulistŭ. Dar condeiulŭ a fostŭ numaĭ una din armele luĭ, de carĭ s'a servitŭ. Amvonulŭ, şi maĭ cu sémă catedra, adică graiulŭ viŭ, i-aŭ datŭ mijlócele cele maĭ bogate pentru luminarea poporuluĭ şi pentru rĕspândirea ideilorŭ sale de deşteptare.

Nicĭ n'a fostŭ elŭ vr'unŭ mare talentŭ literarŭ, căcĭ aprópe tóte scrierile sale sunt traduse, şi a produsŭ fórte puţinŭ originalŭ. Dacă însă lucrările sale totuşĭ aŭ stîrnitŭ succesŭ şi i-aŭ făcutŭ unŭ nume nemuritorŭ, causa este că le-a sciutŭ potrivì situaţiuniĭ politice-bisericescĭ şi sociale în care se aflaŭ aceia la carĭ se adresase; cunoscea prea bine pulsaţiunea opiniuniĭ publice române, scia ce trebue să esprime, ce avea să laude saŭ să condamne.

Asta probéză că nu rîvna d'a figura ca omŭ de litere l'a îndemnatŭ să calce pe terenulŭ acesta, ci că numaĭ s'a servitŭ de literatură ca de unŭ organŭ pentru divulgarea principiilorŭ sale.

(1) «Familia», anulŭ 1870, nr. 1.

Elŭ n'a fostŭ unŭ literatŭ de profesiune, saŭ maĭ bine n'a fostŭ numaĭ literatŭ, precum n'a fostŭ numaĭ preotŭ și învĕțătorŭ; ci maĭ pre sus de tóte a fostŭ unŭ bărbatŭ, care, cunoscêndŭ prea bine suferințele și aspirațiunile națiuniĭ sale, voia să lucreze pe tóte terenele de carĭ se credea capabilŭ pentru rădicarea némuluĭ sĕŭ.

Elŭ a fostŭ o adevĕrată espresiune a consimțemîntuluĭ generalŭ, unŭ luptaciŭ de frunte alŭ deșteptăriĭ naționale, unŭ conducĕtorŭ alŭ mișcărilorŭ pentru renascerea nóstră.

De pe catedră, din amvonŭ, cu graiulŭ viŭ și cu condeiulŭ, pretutindenea și tot-deauna, elŭ a propoveduitŭ necontenitŭ și neclintitŭ idea națională, deșteptândŭ și îmbărbătândŭ pe aĭ sĕĭ, combătêndŭ și strivindŭ pe adversarĭ. Pentru acéstă idee și-a trăitŭ tótă viața, pentru acésta a stăruitŭ orĭ unde și orĭ și când, pentru acésta a suferitŭ, pentru acésta a muritŭ!

E vrednicŭ s'aprindemŭ memorieĭ luĭ făclia amintiriĭ și să-ĭ aducemŭ prinosulŭ recunoscințeĭ și alŭ stimeĭ nóstre!

*

Biografiĭ de pân'acuma aĭ luĭ Cichindeal ne spunŭ că dînsulŭ s'a născutŭ în Becĭcherecŭlŭ-micŭ, comună rurală aprópe de Timișóra.

Mi-am datŭ silința să verificŭ acésta, însă n'am pututŭ, căcĭ biserica de acolo n'are matriculă decât numaĭ începêndŭ din 1780, pe când elŭ a trebuitŭ să aibă 5—10 anĭ; iar ómeniĭ bĕtrânĭ din vremea aceea aŭ muritŭ și singurulŭ care maĭ trăesce, unŭ moșŭ de peste 90 anĭ, nu scie nimicŭ relativŭ la nascerea fabulistuluĭ nostru (1).

In firulŭ cercetărilorŭ mele mi s'a comunicatŭ suposițiunea că dînsulŭ s'a născutŭ în comuna Bulza (2). Acéstă părere se înte-

(1) Comunicatŭ prin scrisóre de preotulŭ sêrbŭ Petru Agrima din Becĭcherecŭlŭ-micŭ

(2) Comunicațiunea mi s'a făcutŭ prin scrisóre de către Vicariulŭ protopopescŭ Svetoniŭ Petrovicĭ din Sf. Nicolae-mare, carele, petrecêndŭ douĕ sĕptĕmânĭ la Becĭcherecŭlŭ-micŭ, a studiatŭ matriculele bisericeĭ și a consultatŭ pe ómeniĭ bĕtrânĭ de acolo.

meiéză pe faptulŭ, că în matricula bisericeĭ din Becĭcherecŭlŭ-micŭ se află în treĭ locurĭ (la 2 Novembre 1813, la 20 și 22 Septembre 1814) însemnatŭ numele Gheorghe Cichindeal, ca îndeplinindŭ nisce funcțiunĭ bisericescĭ, într'unŭ locŭ cu adausulŭ «parochŭ în Bulza». Acestŭ Gheorghe, dice-se să fi fostŭ părintele luĭ Dimitrie, care venià adese orĭ la Becĭcherecŭlŭ-micŭ să-șĭ vadă cuscrulŭ și nora, pe timpulŭ când fiulŭ sĕŭ Dimitrie erà profesorŭ la Aradŭ; cu ocasiunĭ de acestea îndeplinià și unele funcțiunĭ bisericescĭ. Prin urmare loculŭ nasceriĭ luĭ Dimitrie Cichindeal este a se căutà la Bulza.

L'am și căutatŭ. Din Bulza mi s'a rĕspunsŭ, că în adevĕrŭ în comuna aceea a fostŭ unŭ preotŭ cu numele Gheorghe Cichindeal, care s'a mutatŭ acolo din Becĭcherecŭlŭ-micŭ și a servitŭ ca preotŭ, începêndŭ din 18 Decembre 1813 și până la 24 Decembre 1816, când a muritŭ totŭ acolo. Dar acesta, fiindŭ trimisŭ acolo din pedépsă de către episcopulŭ sêrbescŭ de la Timișóra, și sperândŭ că acela are să-lŭ ĭerte în curêndŭ, n'a dusŭ cu sine și soția și familia sa, ci a trăitŭ singurŭ. Acolo elŭ n'a avutŭ nicĭ unŭ pruncŭ; nicĭ ómeniĭ bĕtrânĭ din partea loculuĭ nu spunŭ că arŭ fi avutŭ, dar nicĭ matriculele bisericeĭ nu arată să i se fi botezatŭ vr'unulŭ (1).

Insă chiar și dacă ar fi avutŭ, acela n'a pututŭ fi Dimitrie, căcĭ Gheorghe Cichindeal a statŭ la Bulza numaĭ începêndŭ de la 1813, pe când Dimitrie erà deja profesorŭ-catechetŭ la Aradŭ.

Prin urmare, dacă am și admite ca acelŭ Gheorghe să fi fostŭ părintele luĭ Dimitrie, putemŭ constatà că acesta nu s'a născutŭ la Bulza.

Dar nu putemŭ admite nicĭ supozițiunea că Gheorghe arŭ fi fostŭ părintele luĭ Dimitrie, căcĭ după informațiunile tradiționale din Bulza, preotulŭ Gheorghe n'a fostŭ atâtŭ de bĕtrânŭ; de altă parte, acelŭ moșŭ bĕtrânŭ din Becĭcherecŭlŭ-micŭ spune că tatălŭ luĭ Dimitrie s'a numitŭ Zacharie (mamă-sa Elena) și că a fostŭ preotŭ, însă nu

(1) Comunicatŭ prin scrisóre de preotulŭ Panteleimonŭ Popovicĭ din Bulza, comună curatŭ română, în comitatulŭ Caraș-Severinŭ, diecesa Aradŭ, protopopiatulŭ Lipova.

scie unde (1), de sigurŭ însă nu la Becĭchereculŭ-micŭ, căcĭ atuncea ar sci.

Totŭ moșulŭ acela maĭ ḑice, ceea ce mi s'a întăritŭ și din altă parte (2), că Dimitrie a avutŭ unŭ frate, Gheorghe, dar acesta, spune moșulŭ, a fostŭ plugarŭ (3). Óre nu acestŭ Gheorghe a ajunsŭ maĭ apoĭ preotŭ la Bulza? Se póte. Căcĭ pe vremile acelea, ba până și în timpulŭ maĭ noŭ, s'aŭ pututŭ face preoțĭ și individiĭ cu maĭ puțină carte, une orĭ și ómeniĭ din poporŭ. Mie mi se pare maĭ de creḑutŭ că preotulŭ din Bulza a fostŭ fratele, decât părintele luĭ Dimitrie Cichindeal. Și dacă acela câte odată mergea din Bulza la Becĭchereculŭ-micŭ, nu se ducea acolo să-șĭ cerceteze cuscrulŭ și nora, ci să-șĭ vaḑă nevasta și copiiĭ ce póte va fi avutŭ.

Relativŭ la loculŭ nascereĭ luĭ Dimitrie Cichindeal, mi s'a comunicatŭ, după scrierea acestorŭ rêndurĭ, o afirmațiune, care dacă s'ar puté verificà, ar decide cu desĕvêrșire acéstă întrebare. Iată-o:

D-lŭ Iuliŭ Vuia, scriindŭ și d-sa în lucrarea sa despre istoria șcóleĭ pedagogice din Aradŭ, că Dimitrie Cichindeal s'a născutŭ la Becĭchereculŭ-micŭ (4), la întrebarea mea deslușitóre mĭ-a rĕspunsŭ că șĭ-a întemeiatŭ afirmațiunea pe unŭ actŭ autenticŭ. Anume studiândŭ d-sa la 1880—81 în Timișóra, a aflatŭ la fiulŭ preotuluĭ Secoșanŭ o carte vechiă din biblioteca luĭ Cichindeal, pe care acesta scrisese însușĭ loculŭ nascereĭ sale (5). Am căutatŭ să aflu și eŭ cartea aceea, însă n'am reușitŭ.

Neputêndu-se constatà loculŭ nasceriĭ luĭ Dimitrie Cichindeal, aceeașĭ greutate ne întîmpină și la fixarea anuluĭ în care s'a născutŭ. Numaĭ d-lŭ Iuliŭ Vuia scrie, în lucrarea sa citată, că s'ar

(1) Comunicatŭ prin scrisóre de preotulŭ Petru Agrima. Și preotulŭ Emilianŭ Micu din Chișoda îmĭ scrie, după spusa rĕposatuluĭ învĕțătorŭ Gheorghe Rachicĭ din Febelŭ, că părințiĭ luĭ Dimitrie Cichindeal s'aŭ numitŭ ast-felŭ, fără însă d'a indicà starea și locuința lorŭ.

(2) Comunicatŭ prin scrisóre de preotulŭ Emilianŭ Micu din Chișoda, pe temeiulŭ informațiuniĭ aceluiașĭ învĕțătorŭ.

(3) Comunicatŭ prin scrisóre de preotulŭ Petru Agrima.

(4) Fragmente din istoriculŭ pedagogiculuĭ gr. or. românŭ din Aradŭ, de Iuliŭ Vuia, învĕțătorŭ. Panciova, 1887, pag. 31.

(5) Comunicatŭ prin scrisóre.

fi născutŭ la 1755 (1), dar întrebându-lŭ, nicĭ d-sa nu mĭ-a pututŭ indicà unŭ isvorŭ autenticŭ.

Ceea ce privesce studiile sale, este positivŭ că a făcutŭ cursulŭ teologicŭ la Timișóra în 1801. Însușĭ elŭ ne spune acésta în una din lucrările sale. (2) Iar în alta ne ḑice, că aicĭ i-aŭ fostŭ profesorĭ Pavelŭ Chengelațŭ și Mihailŭ Martinovicĭ (3). Dar s'a calificatŭ multŭ și pe cale privată, căcĭ a fostŭ unŭ bărbatŭ inteligentŭ și cultŭ, carele a sciutŭ maĭ multe limbĭ.

Despre viéța luĭ privată, tradițiunea din Becĭcherecülŭ-micŭ susține, că dînsulŭ a fostŭ însuratŭ cu fata paroculuĭ sêrbŭ Nadașchi de acolo; căsătoria-ĭ n'a fostŭ fericită, căcĭ soția ĭ-a zăcutŭ mulțĭ anĭológă, din care causă nicĭ la Aradŭ n'a dus'o pe timpulŭ câtŭ a fostŭ acolo ca profesorŭ. Copiĭ n'a avutŭ (4).

*

Incepêndŭ a-ĭ schiță activitatea publică, maĭ întâĭ îlŭ aflămŭ învĕțătorŭ la Belințŭ în 1794. Acésta se adeveresce prin propria sa descoperire, făcută în una din cărțile sale (5). Totŭ în acéstă lucrare maĭ scrie că a fostŭ învĕțătorŭ și la Beregseŭ (6). Am cerutŭ informațiunĭ din ambele locurĭ, dar nu mi's'a pututŭ da nimicŭ.

La 1802 a funcționatŭ ca învĕțătorŭ în Becĭcherecülŭ-micŭ, ceea ce probéză «Înainte cuvîntarea» cărțiĭ acum indicate (7).

Se vede că a fostŭ unŭ învĕțătorŭ harnicŭ, căcĭ introducerea aceleĭ cărțĭ, în capitolulŭ «Patroniĭ», ne arată că direcția r. l'a fostŭ trimisŭ să visiteze școlele (8).

(1) Iuliŭ Vuia, opulŭ citatŭ, pag. 31.
(2) Epitomulŭ, tradusŭ de D. Cichindeal. Buda, 1808. Inainte cuvîntare, pag. 3 («Când eramŭ la anulŭ 1801 în școla clericală, la teologie în Timișóra...»)
(3) Sfaturile ințelegereĭ ceĭ sănătóse, trad de D. Cichindeal. Buda, 1802. Înainte cuvîntare, pag. XIV. («Și pre aceștĭ doĭ învĕțătorĭ luminațĭ, cu cât maĭ multŭ iĭ ascultamŭ.») Veḑĭ și «Lumina», fóie bisericéscă-școlastică. Aradŭ, 1873, pag. 198, colóna a doua.
(4) Comunicatŭ prin scrisóre de preoțiĭ Svetoniŭ Petrovicĭ și Petru Agrima.
(5) Sfaturile ințelegeriĭ ceĭ sănătóse, pag. 38.
(6) Totŭ acolo, capitolulŭ «Patroniĭ», pag. 2.
(7) Opulŭ citatŭ, Inainte-cuvîntare, pag. XVI, unde se subscrie: «Învĕțătorŭ naționalnicŭ în Becĭcherecülŭ celŭ micŭ.»
(8) Opulŭ citatŭ, cap. «Patroniĭ», pag. 4.

La 1805 a făcutŭ serviciŭ de preotŭ militarŭ, precum se vede din petiția ce-a adresatŭ împĕratuluĭ Franciscŭ I (1). Nu sciŭ câtŭ timpŭ a petrecutŭ la óste; dar din 3 Septembre acelașĭ anŭ numele luĭ începe a figurà ca parochŭ în matriculele biisericeĭ din Becĭcherecŭlŭ-micŭ (2). Și din ḑiua aceea și până la mórte, esceptândŭ timpulŭ câtŭ a statŭ ca profesorŭ de preparandie la Aradŭ, elŭ a rĕmasŭ totŭ parochŭ în acea comună.

Becĭcherecŭlŭ-micŭ este o comună mixtă. Pe timpulŭ luĭ Cichindeal poporațiunea se compunea din Sêrbĭ și Românĭ, carĭ aveaŭ treĭ parochĭ; dar de atuncĭ, scoțêndŭ Șvabiĭ, pe Sêrbĭ și pe Românĭ, numĕrulŭ ortodoxilorŭ a scăḑutŭ, și aḑĭ aŭ numaĭ o parochie cu unŭ preotŭ, care însă trebue să scie și romănesce. Cichindeal a fostŭ acolo celŭ din urmă parochŭ românŭ (3).

La 1807 îlŭ vedemŭ semnatŭ la o petiție adresată împĕratuluĭ pentru a dobândì loculŭ de directorŭ școlarŭ românescŭ în Banatŭ. Acesta e primulŭ actŭ publicŭ, care ni-lŭ arată stăruindŭ pentru întemeiarea cultureĭ naționale (4).

Pe acele vremurĭ instrucțiunea poporală prin Banatŭ se aflà în stare fórte deplorabilă. Insușĭ Cichindeal ne face tabloulŭ posomorîtŭ alŭ eĭ în broșura sa «Arĕtare», tipărită la 1813 în Buda, unde ḑice: «De voescĭ să sciĭ în satŭ unde e școla? nu întrebà pe nimenĭ, ci du-te, apoĭ veĭ aflà o casă nu departe de biserică, desgrădită, descoperită, cu fereștile sparte și cu hârtie lipite; să sciĭ că aceea e școla! (5).»

Iar în altŭ locŭ spune: «Și pentru aceea tinerimea nóstră întru învĕțăturile cele de lipsă spre buna educație nu prea multŭ sporŭ face, și starea cea bună a poporuluĭ prin acésta pătimesce, de unde și învĕțătoriĭ saŭ crescĕtoriĭ pruncilorŭ până întru atâta urîciune pe la noĭ aŭ ajunsŭ, câtŭ pre multe locurĭ nu maĭ multŭ,

(1) A se vedé maĭ jos în corespondența cu Vulcanŭ, documentulŭ XXIII.
(2) Comunicatŭ de preotulŭ Sv. Petrovicĭ.
(3) Comunicatŭ de acelașĭ.
(4) Veḑĭ documentele introducĕtóre, nr. I.
(5) Veḑĭ: «Arĕtare despre starea acestorŭ noue introduse scolasticescĭ instituturĭ ale națieĭ românescĭ, sêrbescĭ și grecescĭ.» Buda, 1813, pag. 19.

fără numaĭ ca pre crisniculŭ saŭ sfĕtul bisericeĭ îĭ socotesc (1).»

Spre a ridicà instrucțiunea poporală și spre a-ĭ da o direcțiune națională, s'a stîrnitŭ în clasa inteligentă română dorința generală să se înființeze la Aradŭ o școlă pedagogică, care să crescă pe viitoriĭ învĕțătorĭ aĭ poporuluĭ. Tendință fórte îndrăznéță acésta pe vremile acelea, iar ceĭ ce cutezaŭ s'o propage, eraŭ timbrațĭ dreptŭ revoluționarĭ. Dar pedecile, amenințările și prigonirile nu i-aŭ speriatŭ; pentru că toțĭ eraŭ inspirațĭ de entusiasmulŭ cu cȧre Cichindeal scria episcopuluĭ Samuilŭ Vulcanŭ: «Ce nu așŭ îndrăzni eŭ pentru binele némuluĭ meŭ?!» (2).

Stăruințele lorŭ aŭ și avutŭ resultatulŭ doritŭ. După rĕsboiulŭ cu Francia, împĕratulŭ Franciscŭ I a datŭ ordinŭ consilieruluĭ Uroșŭ Ștefanŭ Nestorovicĭ, inspectorŭ alŭ tuturorŭ școlelorŭ gr. or. din Ungaria, să le visiteze. Acesta, îndeplinindŭ ordinulŭ și cercândŭ cu de-amĕruntulŭ, a aflatŭ și a raportatŭ că cea maĭ mare parte a poporuluĭ zace în întunericŭ, din lipsa educațiuniĭ cuviinciόse. La 9 Februarie 1811 monarchulŭ a ordonatŭ să se înființeze treĭ școlĭ pedagogice, dintre acestea una la Aradŭ pentru Românĭ; fie-care cu treĭ cursurĭ de câte 5 lunĭ, fixândŭ și studiile ce aveaŭ să se propună și hotărîndŭ ca la fie-care școlă să fie câte treĭ profesorĭ și unŭ catechetŭ (3), și numindŭ directorŭ al acestorŭ treĭ școlĭ pedagogice pe ḑisulŭ consilierŭ și inspectorŭ școlarŭ gr. or. (4).

Pentru ca noŭ-înființata școlă pedagogică să se pótă susținé, împĕratulŭ a maĭ datŭ ordinŭ ca, afară de alte isvóre de venitŭ ce se vorŭ introduce, prin tóte bisericele să se pórte unŭ tasŭ anume pentru acestŭ scopŭ, tasulŭ școleĭ, și din ofertele adunate să se creeze unŭ fondŭ, care să se administreze în centrulŭ dieceseĭ de către o comisiune, și din care să se plătéscă profesoriĭ,

---

(1) Opulŭ citatŭ, pag. 6.
(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VI.
(3) «Arĕtare» etc. pag. 7, 8.
(4) Totŭ acolo, pag. 12, 13.

să se dea stipendiĭ tinerilorŭ maĭ escelențĭ din școla pedagogică și să se tipărescă cărțĭ morale (1).

De altă parte, constatându-se că directoriĭ districtualĭ gr. or. aŭ unŭ teritoriŭ prea mare, încât nu potŭ să facă visitațiunĭ în fie-care anŭ prin tóte școlele, ci trebue să-șĭ substitue visitatorĭ pentru vr'o câte-va școle (2), monarchulŭ a ordonatŭ să se creeze maĭ multe districte. Ast-felŭ din alŭ Timișoriĭ s'a maĭ făcutŭ alŭ Caransebeșuluĭ, iar alŭ Orădiĭ-marĭ a rĕmasŭ încă nedespărțitŭ. Directorĭ aĭ districtelorŭ s'aŭ numitŭ: în districtulŭ Timișoriĭ, senatorulŭ din Chichinda Luca Kengelatz; în alŭ Caransebeșuluĭ, Moise Arsicĭ (3); iară la Oradea mare a fostŭ numitŭ întâĭ advocatulŭ Constantinovicĭ și după renunțarea acestuia advocatulŭ oradanŭ Ioanŭ Püspöky (4).

Mare bucurie aŭ produsŭ aceste în Românĭ, căcĭ prin îmbunătățirile introduse și în deosebĭ prin înființarea școleĭ pedagogice române la Aradŭ, eĭ vedeaŭ acum ivindu-se zorile unuĭ viitorŭ strălucitŭ.

Cichindeal, pe vremea aceea parochŭ în Becĭcherecul-micŭ, care prin traducțiunile sale îșĭ creă unŭ nume literarŭ bine cunoscutŭ, apucă lira și în o caldă prosă rimată dă espresiune entusiasmuluĭ generalŭ, și tot-odată face și programulŭ culturalŭ, dicêndŭ:

Ce voĭ proștilorŭ ațĭ adormitŭ,
Și ce v'amŭ disŭ nu ațĭ urzitŭ?
Din somnŭ sculați-vĕ
Și odată deșteptați-vĕ.
Póte că nu de multŭ dormițĭ?
Din nesciință necăjițĭ,
De pe ochiĭ voștri lepădațĭ negura,
Că acuma aŭ sositŭ diua.
Aŭ nu milostivulŭ împĕratŭ

(1) Totŭ acolo, pag. 15, 16, 17.

(2) Precum însemnarămŭ maĭ sus, și Cichindeal a fostŭ însărcinatŭ să visiteze școlĭ; de sigurŭ ast-felŭ de visitatorŭ o fi fostŭ și elŭ.

(3) «Arĕtare» etc. pag. 18—21.

(4) «Fragmente» etc. de Iuliu Vuia, pag. 11.

Șcólă pedagogicéscă aŭ ridicatŭ,
Carea e în vechiulŭ Aradŭ așezată,
Românilorŭ să se învețe e dată?
Multe vécurĭ aŭ trecutŭ,
Și încă așa școlă Românu nu aŭ avutŭ.
De aci vorŭ eși ómenĭ slăvițĭ
Cu bune năravurĭ împodobițĭ.
Vorŭ cunósce legea luĭ Dumnedeŭ
Și vorŭ fi credincioșĭ împěratuluĭ sěŭ,
Crescětorĭ bunĭ pruncilorŭ eĭ vorŭ fi,
Mulțĭ dintr'inșiĭ se vorŭ și preoțĭ.
De unŭ Seminarium încă trebue gânditŭ,
Și pre lângă elŭ unŭ mare Convictŭ.
Ba și de o Academie,
Care trebue să și fie.
Unde Româniĭ se vorŭ învěțà,
Pre Franciscŭ I-iulŭ vorŭ lăudà,
Dumnedeŭ să-lŭ trăiéscă,
La mulțĭ anĭ să-lŭ fericéscă.
Vedĭ așà Române, frate,
Mâncă și de-aceste bucate,
De care și alte noróde s'aŭ săturatŭ,
Și tare s'aŭ luminatŭ.
Duhulŭ luĭ Dumnedeŭ să învie în voĭ,
Să védă și alte noróde, că Dumnezeŭ este cu noĭ (1).

Realisarea sublimelorŭ visurĭ atêrnà însě prea firesce de la indivídiĭ carĭ aveaŭ să fie profesorĭ în acea școlă pedagogică. Cichindeal, unulŭ din bărbațiĭ doririlorŭ, aspirà și elŭ a fi numitŭ, decĭ de sigurŭ rugase pe episcopulŭ Samuilŭ Vulcanŭ să-lŭ recomande la locurile maĭ înalte, căcĭ acesta îĭ rěspunde la 31 Octombre st. v. 1812, că primindu-ĭ scrisórea, n'a lipsitŭ să scrie îndată pentru elŭ și pentru Trăila (?), care asemenea îlŭ rugase, unde a socotitŭ. «Însă, încheie episcopulŭ, puțină nădejde am, ca să puteți óre-care-va dorita profesorie dobândi, Sêrbimea împotriva vóstră lucrândŭ» (2).

(1) «Arětare» etc. pag. 55—57.
(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. I.

Dar și de astă-dată aŭ învinsŭ Românii. Profesorĭ aŭ fostŭ numițĭ : parochulŭ Becĭcherecululuĭ-micŭ, Dimitrie Cichindeal, catechet; Ioanŭ Mihuțiu, pentru pedagogie, metodică și istoria țěreĭ unguresci; Iosifŭ Iorgovicĭ, doctorŭ de filosofie, pentru matematică și geografie; Constantinŭ Diaconovicĭ Loga, pentru gramatică și limba română (1).

Intre toțĭ, celŭ maĭ cunoscutŭ și maĭ cu autoritate pare că erà Cichindeal, atâtŭ prin activitatea sa literară, despre care voiŭ vorbì maĭ la vale, câtŭ și prin faptulŭ că, precum însemnaĭ maĭ sus, a subscrisŭ și elŭ la 1807 în numele Românilorŭ din Banatulŭ timișanŭ, dimpreună cu protopresviteriĭ Ștefanŭ Atanasievicĭ din Lugoșŭ, Gheorghe Petrovicĭ din Belințŭ și parochulŭ Petru Popovicĭ, petiția dată Împěratuluĭ pentru numirea unuĭ directorŭ școlarŭ românŭ în Banatŭ (2). Acestŭ actŭ arată învederatŭ că dînsulŭ a fostŭ încă unulŭ din fruntașiĭ preoțilorŭ românĭ din Banatŭ.

Iosifŭ Iorgovicĭ, nepotŭ de frate alŭ luĭ Paulŭ Iorgovicĭ, a fostŭ unulŭ din ceĭ maĭ învěțațĭ Românĭ din vremurile acele. Gradulŭ de doctorŭ în filosofie l'a obținutŭ la universitatea din Pesta. S'a născutŭ în comuna Varàdia și a muritŭ la Aradŭ în 1821 (3).

Constantinŭ Diaconovicĭ Loga s'a născutŭ la Caransabeșŭ în 1 Novembre 1770. A studiatŭ gimnasiulŭ la Lugoșŭ, legile la universitatea din Pesta. Aicĭ a fostŭ primulŭ învěțătorŭ-cantorŭ românŭ, de aicĭ s'a numitŭ apoĭ profesorŭ la noua școlă pedagogică română din Aradŭ. Maĭ târḑiŭ a publicatŭ șepte lucrărĭ, dintre carĭ cea maĭ însemnată este «Gramatica Română», tipărită la Buda în în 1822 și 1823, care până la 1852 s'a întrebuințatŭ ca manualŭ pentru tinerimea pedagogică din Aradŭ. Intre toțĭ colegiĭ sěĭ a fostŭ celŭ maĭ învěțatŭ; ca autorŭ, superiorŭ luĭ Cichindeal. La 1830 s'a numitŭ directorŭ alŭ școlelorŭ naționale din regimentulŭ românescŭ banaticŭ și din districtulŭ batalionuluĭ sêrbescŭ banaticŭ

(1) «Arětare» etc. pag. 13, 14.
(2) Documente introducětóre, nr. I.
(3) Fragmente etc. de Iuliŭ Vuia, pag. 38.

de graniță până la Dunăre. A muritŭ la Caransebeșŭ în 12 Novembre 1850 (1).

Ioanŭ Mihuțiŭ, după cum ne spune Cichindeal (2), s'a născutŭ în comuna Șiclău, comitatulŭ Aradŭ. Elŭ cu Cichindeal a venitŭ adese-orĭ la episcopulŭ Vulcanŭ (3). A servitŭ până la 1816, când s'a numitŭ directorŭ regescŭ alŭ șcólelorŭ naționale din districtulŭ Caransebeș-Lugoșŭ (4).

Fiindŭ numițĭ profesoriĭ, maĭ lipsià localulŭ de șcólă; însă banĭ nu eraŭ cu ce să se cumpere. Decĭ, la îndemnulŭ consilieruluĭ Uroșŭ Stefanŭ Nestorovicĭ, căpitanulŭ orașuluĭ Aradŭ Saba Arsicĭ a datŭ casa sa numită Rekopf pentru șcólă pe 15 lunĭ. Acesta, ajunsŭ în anulŭ viitorŭ primarŭ alŭ Araduluĭ, a fostŭ totŭ odată numitŭ «și localnicŭ directorŭ pentru trebile cele din afară ale șcólelorŭ preparande românescĭ» (5).

Ḑiua pentru deschiderea șcóleĭ noue s'a fixatŭ prin intimatulŭ consiliuluĭ de locotenență din Buda, cu data de 20 Octobre 1812 și numĕrulŭ 26.854, adresatŭ episcopuluĭ Paulŭ Avacumovicĭ din Aradŭ, pe 3 (15) Novembre 1812 (6).

Acelașĭ intimatŭ poftesce pe episcopulŭ ca în ḑiua de deschidere să țină însușĭ în catedrală liturghie solemnă cu Te-Deum, cu care ocasiune să rostéscă și o cuvîntare, prin care să esplice însemnătatea acestuĭ institutŭ; totŭ odată să ordone și cleruluĭ diecesanŭ din tóte locurile, ca în ḑiua aceea pretutindenĭ să se servéscă ast-felŭ de liturghie și să se rostéscă poporuluĭ cuvîntare, arĕtândŭ scopulŭ și folosulŭ nouelorŭ șcóle de sciințe la Aradŭ, îndemnându-lŭ să facă darurĭ de bună voie pentru înființarea unuĭ fondŭ școlarŭ în folosulŭ aceluĭ așezămîntŭ culturalŭ.

(1) Aceeașĭ lucrare, pag. 34—38.
(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. X.
(3) Totŭ acolo, nr. XIX și XX.
(4) Fragmente etc. de Vuia, pag. 39.
(5) «Arĕtare» etc., pag. 9.
(6) Documente introducĕtóre, nr. II. Documentele introducĕtóre nr. II, III și IV le-am decopiatŭ cu permisiunea și ajutorulŭ d-luĭ Iosifŭ Ioanŭ Goldiș, vicariu episcopescŭ gr. or. în Oradea-mare.

Episcopulŭ Paulŭ Avacumovicĭ a și îndreptatŭ la 27 Octobre 1812 clerulu̇ĭ sĕŭ eparchialŭ unŭ cercularŭ, prin care aduce la cunoscință că «șcólele Preparanșilorŭ» în Aradŭ se vorŭ deschide la 3 (15) Novembre 1812; și poruncesce ca pentru serbarea acesteĭ ḑile în tóte bisericile să se țină liturghie cu obicĭnuita cântare: «Pre tine te lăudămŭ!» Totŭ odată a trimisŭ unŭ «Cuvîntŭ» alŭ sĕŭ episcopescŭ ca să se cetéscă poporuluĭ în biserică, stăruindŭ să se îndemne credincioșiĭ a contribui pentru susținerea șcóleĭ și ordonândŭ să se facă de scire, ca «dascăliĭ tuturorŭ locurilorŭ» și alțiĭ, carĭ vreaŭ să studieze în acele școlĭ, să grăbéscă a se presentà, «pentru că de aci înainte nicĭ în cinulŭ preoțescŭ nu se vorŭ priimì, nicĭ diaconĭ și preoțĭ a fi nu vorŭ puté» decât numaĭ aceia carĭ aŭ studiatŭ acolo (1).

Ce însemnătate mare se dădea acesteĭ școlĭ se vede din «Cuvîntulŭ» episcopescŭ, care ḑice: «Astăḑĭ se începŭ șcólele preparanșilorŭ, astăḑĭ este ḑiua de prăznuire a némuluĭ nostru, pentru că astăḑĭ începutulŭ închipuiriĭ norociriĭ și fericiriĭ noroduluĭ și iubițilorŭ următorilorŭ noștri se începe.» (2)

In sfîrșitŭ șcóla pedagogică s'a deschisŭ în casa Rekopf a luĭ Saba Arsicĭ «în 3 Novembre 1812 cu mare solemnitate înaintea multorŭ fețe nobile și cinstite» și eleviĭ și-aŭ începutŭ studiile în limba română (3).

Româniĭ setoșĭ de cultură întîmpinară cu entusiasmŭ deschiderea acesteĭ șcóle. Și cu dreptŭ cuvêntŭ, căcĭ de aicĭ datéză renascerea națională în părțile acelea. Intocmaĭ ca șcólele din Blajŭ, așà și preparandia (șcóla pedagogică) din Aradŭ are pagine strălucite în istoria cultureĭ nóstre. Ea a devenitŭ focularulŭ de cultură alŭ Românilorŭ aradanĭ și bănățenĭ. Indată la începutŭ 212 tinerĭ s'aŭ înscrisŭ (4).

Cichindeal plinŭ de fericire a însciințatŭ despre aceste pe pro-

(1) Documente introducĕtóre, III.
(2) Aceleașĭ, nr. IV.
(3) «Arĕtare» etc., pag. 9, 10.
(4) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VI, VIII.

tectorulŭ sĕŭ din Oradea. Acesta iĭ rĕspunde la 12 Decembre 1812: «Eŭ încă mĕ bucurŭ de școla vóstră și cum-că între învĕțătorĭ și tu eștĭ, căcĭ amêndouĕ aceste am doritŭ și întru amêndouĕ și eŭ m'am ostenitŭ.» Totŭ odată iĭ promite, că-ĭ va trimite maĭ multe cărțĭ de catechisație și catechismurĭ, pe carĭ în anulŭ precedentŭ tocmaĭ spre acestŭ sfîrșitŭ le-a adusŭ din Viena. Ilŭ maĭ rógă să-ĭ scrie ce trebue să învețe ceĭ-lalțĭ profesorĭ, să-ĭ ajute și pe aceia cu cărțĭ (1).

*

Abea s'a deschisŭ școla pedagogică, s'a simțitŭ trebuința de unŭ internatŭ (convictŭ), ceea ce a anunciatŭ și Cichindeal în versurile sale pe care le citarămŭ, pentru întreținerea tinerilorŭ săracĭ la școlă.

Cichindeal spune (2) că inițiativa s'a luat de către consilierulŭ și directorulŭ Uroșŭ Ștefanŭ Nestorovicĭ, care a făcutŭ apelŭ la protopopĭ să adune darurĭ pentru scopulŭ acesta. E faptŭ că și autoritățile publice aŭ sprijinitŭ ideea. Vulcanŭ scrie luĭ Cichindeal la 7 Februarie 1813, că și administratorulŭ Réday lucréză ca acelŭ institutŭ să se ridice (3).

Protopopiĭ aŭ și rĕspunsŭ cu zelŭ, colectarea s'a începutŭ în tóte părțile. Ast-felŭ la Oradea-mare, la îndemnulŭ protopresbiteruluĭ negutătoriĭ aŭ contribuitŭ 200 fl.; iar la sfatulŭ celuĭ din Șiria s'aŭ adunatŭ asemenea 200 fl. (4), fără d'a aminti de alte contribuirĭ.

Dar în scrisorile sale adresate luĭ Vulcanŭ, Cichindeal nu s'a simțitŭ de locŭ îndemnatŭ s'aducă laude consilieruluĭ și directoruluĭ Nestorovicĭ. Causa va fi fostŭ că prin tiparŭ nu putea să publice decât ceea ce aprobà revisorulŭ sêrbŭ din Buda, George Petrovicĭ (5); iar în corespondențele sale particulare ișĭ putea destăinuì liberŭ tóte amărăciunile sufletuluĭ sĕŭ.

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. II
(2) «Arĕtare» etc., pag. 36.
(3) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. III.
(4) «Arĕtare» etc., pag. 36, 37.
(5) «Arĕtare» etc., pag. 21.

Relativŭ la colectele pentru internatŭ, elŭ scrie luĭ Vulcanŭ în 19 Decembre 1813 acestea: «Despre Nestorovicĭu nostru potŭ atâta să vĕ scriŭ, că a strînsŭ și de la Sêrbĭ și de la Românĭ din Pesta și din alte orașe, precum și din Banatŭ, banĭ și hrănesce Sêrbiĭ în convictulŭ lorŭ, iară nouĕ ne-a scosŭ ochiĭ du cele 252 fl. v. v. de la protopopulŭ Orădiĭ-marĭ, și acésta încă nu credŭ că nu de frică noue ne-a îndreptatŭ. Bine de s'ar face vr'o întrebare de la Kanzler despre acésta (vre-o întrebare), că și noĭ avemŭ destuĭ săracĭ aicea și nu e dreptŭ cu baniĭ noștri să se hrănéscă Sêrbiĭ domnesce, iar aĭ noștriĭ cu bietulŭ mălaiŭ. *Scóte-ne din pămîntulŭ Egipetuluĭ și din casa robieĭ!*» (1)

*

Acestŭ apelŭ plinŭ de durere arată totŭ odată câtă încredere avea elŭ în influența episcopuluĭ Samuilŭ Vulcanŭ. Spre a înțelege maĭ bine acésta, trebue să schițămŭ și biografia acestuĭ bărbatŭ.

Samuilŭ Vulcanŭ a fostŭ descendintele uneĭ familiĭ din România, alŭ căreĭ înaintașŭ, Mihailŭ Vulcanŭ, de gróza luĭ Șerbanŭ Cantacuzénulŭ, ca să nu pățéscă și elŭ ca vorniculŭ Vulcanŭ, s'a refugiatŭ în Ardealŭ și s'a așezatŭ acolo (2). S'a născutŭ la Blajŭ în 1758. Studiândŭ acolo gimnasiulŭ, episcopulŭ Dragoșŭ alŭ Orădiĭ-marĭ, ardelénŭ și elŭ, l'a primitŭ în teologie și l'a trimisŭ la Viena, unde a făcutŭ cursulŭ teologicŭ în seminariulŭ S-ta Barbara și unde și-a atrasŭ atențiunea împĕratuluĭ Iosifŭ II, care îlŭ și numì prefectŭ alŭ studiilorŭ; strămutându-se cu seminariulŭ întâĭ la Agria, apoĭ la Lemberg, acolo fu numitŭ vice-rectorŭ, și în anulŭ alŭ patrulea alŭ preoțieĭ sale, la 1788, canonicŭ la catedrala oradană; aicĭ la 1792 fu alesŭ vicarŭ generalŭ, iar dupĕ mórtea episcopuluĭ Darabant, la 1806, împĕratulŭ Franciscŭ I l'a numitŭ episcopŭ românŭ gr. c. la Oradea-mare.

De aci încolo, tótă viéța luĭ fù unŭ șirŭ lungŭ de acte filantropice și naționale culturale. Reședința luĭ a devenitŭ unŭ asilŭ alŭ

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VI.
(2) Chronica luĭ Șincai, anulŭ 1614.

tuturorŭ ce aveaŭ trebuință de ajutorŭ. Nicĭ o mișcare culturală națională nu s'a inițiatŭ fără scirea și conlucrarea luĭ. Nicĭ o carte românéscă nu s'a tipăritŭ fără contribuirea luĭ. Nicĭ unŭ scriitorŭ românŭ n'a rĕmasŭ, pe care să nu-lŭ fi încuragiatŭ și sprijinitŭ.

La elŭ a mersŭ să se odihnéscă Șincai și să-șĭ urmeze Cronica. La ajutorulŭ luĭ s'aŭ adresatŭ Petru Maiorŭ, Cichindeal și toțĭ ceĭ ce luptaŭ pentru ideea națională, căcĭ îlŭ sciaŭ bunŭ, rîvnitorŭ și cu influență (1).

Influența luĭ mare se esplică și prin faptulŭ, că pe timpulŭ petrecerii sale în Viena a instruitŭ în limba română pe principele moștenitorŭ Ferdinand, care în urmă ajunse împĕratŭ ; iar la 1807, când curtea din Viena s'a refugiatŭ dinaintea cuceritoruluĭ Napoleon, împĕrătésa Beatrice a venitŭ la Oradea-mare și s'a întreținutŭ timpŭ maĭ lungŭ în reședința episcopuluĭ Vulcanŭ, care cu aĭ sĕĭ s'a retrasŭ în grădina de la «Măiăriște», grădină devenită istorică și prin faptulŭ că în casa cu turnurĭ din ea a ședutŭ și Șincai, câtă vreme a fostŭ în Oradea-mare, lucrândŭ la Cronica sa (2).

Multe fapte i-aŭ făcutŭ numele nemuritorŭ, dar opera sa monumentală este fondarea gimnasiuluĭ în Beiușŭ, până astădĭ singurulŭ gimnasiŭ românescŭ în Ungaria proprie (3).

Ast-felŭ a fostŭ bărbatulŭ cu care Cichindeal întreținea cele maĭ intime legăturĭ. Nu numaĭ îĭ scria, dar, precum arĕtaĭ maĭ sus, se și ducea la elŭ ; decĭ este fórte ușorŭ de credutŭ că la Vulcanŭ s'a întîlnitŭ și cu Șincai.

*

Și avea bietulŭ Cichindeal ce să comunice luĭ Vulcanŭ, căcĭ sufletulŭ luĭ simțitorŭ tânjia de multe loviturĭ.

In broșura «Arĕtare», tipărită la 1813, scrie: «De bunŭ némŭ

(1) Vedĭ biografia luĭ S. Vulcanŭ, în «Fóia pentru minte, inimă și literatură» din Brașovŭ, anulŭ 1854, nr. 20-21.

(2) Tradițiunĭ păstrate în Oradea-mare.

(3) Actulŭ fondaționalŭ se păstrézā în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.

născutulŭ d-nŭ Sabba Arsicĭ, burgermaistorulŭ Araduluĭ și localnicŭ directorŭ, carele, deșĭ la începutŭ casa sa pentru șcóle numaĭ pe 15 lunĭ o făgăduise, însă după sfîrșitulŭ esamenuluĭ d'întâiŭ de 5 lunĭ, vĕḑêndŭ sporulŭ preparanḑilorŭ celorŭ iubitorĭ de ostenélă, casele sale Rehkopf în vecĭ le-aŭ cinstitŭ, ba încă în declarație, îndată după esamenŭ s'aŭ legatŭ, că va zidi școlĭ de iznovŭ, după planulŭ ce i se va pune înainte de la locurile cele înalte.» (1)

Dar în scrisórea sa din 19 Decembre 1813 către episcopulŭ Vulcanŭ, se plânge amarŭ că primarulŭ Sabba Arsicĭ «nu a făcutŭ după declarația luĭ, și Dumneḑeŭ scie face-va aŭ ba» — și ḑice: «elŭ ne-a băgatŭ aicĭ cu atâta omŭ în nisce cocióbe» — iar maĭ josŭ adaogă: «în Rehkopf e birt, dar noĭ ne tragem 212 preparanḑĭ prin alte case, care Arsicĭ pentru șcólă pe o vreme în arendă le-aŭ luatŭ, fiind-că plătesce numaĭ 300 fl., iară de pe Rehkopf care l'a numitŭ șcólă, trage 400 fl. Aceste tóte bine le scie Nestorovicĭ și póte că ar fi și făcutŭ elŭ ceva, însă are la sine unŭ actuariușŭ sêrbŭ, acesta îlŭ pórtă de nasŭ și acesta multe le împedecă. Vitregĭ și pace!» (2)

La 3 Ianuarie 1814 iarășĭ scrie Cichindeal luĭ Vulcanŭ, alăturându-ĭ și relația ce a trimisŭ luĭ Nestorovicĭ, ca să véḑă și Vulcanŭ ce facŭ Sêrbiĭ cu eĭ. «Toțĭ ne otrăvimŭ, scrie dînsulŭ, în șcóla acésta de aburile mirosŭ care acum, încălḑindu-se soba, ese din părete.» Apoĭ spune, că s'a plânsŭ și luĭ Nestorovicĭ de localŭ-directorulŭ Sabba Arsicĭ, care nu-ĭ de nicĭ o trébă,căcĭ nu scie nimicŭ, fiindŭ neguțătorŭ cu rifu, cu vinŭ și cu rachiŭ, unŭ speculantŭ; că acesta a începutŭ a ferbe miere în șcólă și că de acolo vine mirosulŭ stricăciosŭ sănătățiĭ, ceea ce a constatatŭ și mediculŭ comitatuluĭ, dar în zadarŭ: «Nu-ĭ pasă de noĭ și pace.» Apoĭ esclamă: *«O de ar puté cum-va să ne descățămŭ de sêrbesciĭ maĭ-marilorŭ noștri!»* (3)

(1) «Arĕtare» etc., pag. 33, 34.

(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VI. La acéstă scrisóre se află alăturată și copia declarațiuniĭ luĭ Sabba Arsicĭ, însă cu iscălitura N. N., pe care n'am reprodus'o.

(3) Corespondența cu Vulcanŭ, VIII.

Acéstă esclamațiune mě îndémnă să nu ne maĭ ocupămŭ la loculŭ acesta și de acele părțĭ ale scrisorilorŭ luĭ Cichindeal, în carĭ dînsulŭ vorbesce despre Moise Arsicĭ, directorulŭ școlarŭ alŭ districtuluĭ Caransebeșŭ, pe care se vede că-lŭ urà grozavŭ, căcĭ îlŭ descrie cu colorĭ câtŭ se póte de negre (1), ci să luămŭ firulŭ uneĭ mișcărĭ marĭ, mișcare pentru dobândirea unuĭ episcopŭ românŭ la Aradŭ, în care și Cichindeal a avutŭ unŭ rolŭ de frunte.

*

Suferințele multe ce Româniĭ bănățenĭ și ungurenĭ aŭ înduratŭ din partea Sêrbilorŭ chiar și după înființarea școleĭ pedagogice din Aradŭ, stîrnindŭ o consternațiune nesuportabilă, acésta a eruptŭ într'o dorință unanimă d'a stăruì să pótă avé unŭ episcopŭ românŭ la Aradŭ.

«Se istorisesce din acele timpurĭ, scrie Nicolae Tincu Velea în istoria sa, cum că poporulŭ și clerulŭ românŭ din Ungaria și Banatŭ în anulŭ 1812 aŭ formatŭ unŭ comitetŭ, compusŭ din ceĭ patru profesorĭ aĭ institutuluĭ pedagogicŭ, de unŭ deputatŭ civilŭ și de câțĭ-va protopopĭ, care comitetŭ a procesŭ a cere de la guvernŭ a fi eliberată biserica română de usurpațiunile mitropolieĭ sêrbescĭ.» (2)

Nu sciŭ formatu-s'a anume ast-felŭ acestŭ comitetŭ, este însă constatatŭ că profesoriĭ de la școla pedagogică din Aradŭ, cu Moise Nicóră și cu câțĭ-va protopopĭ aŭ statŭ în fruntea mișcăriĭ pentru dobândirea unuĭ episcopŭ românŭ, ceea ce nicĭ nu putea fi alt-felŭ, căcĭ eĭ eraŭ ramura claseĭ inteligente române din vremile acele pe acolo.

Dar Tincu Velea se înșélă în credința sa, dicêndŭ totŭ acolo : «Credemŭ că totŭ aceștĭ profesorĭ (Cichindeal și Iorgovicĭ) cu ceĭlalțĭ colegĭ aĭ sěĭ și cu alțĭ inteligențĭ vorŭ fi fostŭ autoriĭ rugămîntuluĭ (petițiuniĭ), care clerulŭ și poporulŭ românŭ din diecesa

(1) Totŭ acolo, nr. VIII și X.

(2) Nicolae Tincu Velca, Istoria bisericéscă politico-națională a Românilorŭ preste totŭ. Sibiiŭ, 1865, pag. 300.

Araduluĭ în an. 1812 Iulie 30 l'a suşternutŭ la împĕratulŭ pentru a dobândì episcopŭ românŭ» (1), căcĭ şcóla pedagogică din Aradŭ s'a deschisŭ numaĭ la 3 (15) Novembre 1812, iar profesoriĭ numiţĭ pentru acea şcólă pân'atuncĭ n'aŭ avutŭ domiciliulŭ la Aradŭ; prin urmare mişcarea pentru episcopatulŭ românŭ condusă de eĭ trebue să aibă o dată maĭ târḑie, şi petiţia atribuită lorŭ numaĭ după înfiinţarea şcóleĭ pedagogice din Aradŭ s'a pututŭ înaintà la tronŭ.

In privinţa acésta găsimŭ următórele desluşirĭ în corespondenţa luĭ Cichindeal cu episcopulŭ Samuilŭ Vulcanŭ:

La 9 Septembre 1813, episcopulŭ Vulcanŭ însciinţéză pe Cichindeal, că «scrisórea cea de deunăḑĭ, acuma e gata» şi dacă n'ar venì după ea protopopulŭ de la G. (2), de va afla cu bine, i-o va trimite cu părintele Farcaş (3).

La 19 Septembre (însemnarea anuluĭ lipsesce), Vulcanŭ trimite luĭ Cichindeal unŭ conceptŭ de petiţie şi-ĭ scrie: «De veĭ căpătà vr'unŭ scriitorŭ bunŭ între preoţĭ, care să scrie maĭ frumosŭ decât este acésta scrisă, dă să o scrie, că eŭ voindŭ ca nu cum-va să vină lucru la ivélă, n'amŭ cutezatŭ a-lŭ da să-lŭ scrie altulŭ, fără numaĭ la nepotulŭ meŭ (4), însă şi aşa precum este scrisă póte să mérgă.» Totŭ în acea scrisóre Vulcanŭ spune că ar fi bine de arŭ puté să mérgă cu dênsa doĭ din clerŭ şi s'o deie împĕratuluĭ şi altora. Adaogă apoĭ, că arŭ fi bine ca clerulŭ, care va iscăli *instanţia* acésta, să-ĭ scrie şi luĭ o rugăminte cât de scurtă *şi în limba românéscă* «ca întru acésta — încheie dînsulŭ — şi eŭ să vĕ ajutŭ, că avêndŭ eŭ o scrisóre ca acésta, cu maĭ mare cutezare oiŭ puté lucrà, ce voescŭ a face tocma de nu-mĭ vorŭ scrie.» (5)

Acésta arată învederatŭ, că aicĭ este vorba de o cerere pe care clerulŭ aradanŭ avea s'o înainteze la împĕratulŭ.

(1) Totŭ acolo, pag. 300.

(2) De sigurŭ protopopulŭ de la Galşa-Şiria, Chirilovicĭ.

(3) Preotŭ gr. c. la Beiuşŭ.

(4) Părintele meŭ Nicolaŭ Vulcanŭ, care s'a crescutŭ în curtea episcopuluĭ Samuilŭ Vulcanŭ şi care mi-a spusŭ maĭ de multe orĭ că episcopulŭ l'a întrebuinţatŭ adese-orĭ la decopiarea actelorŭ secrete.

(5) Corespondenţa cu Vulcanŭ, nr. V.

La 19 Decembre 1813, Cichindeal rĕspunde luĭ Vulcanŭ că instanția s'a datŭ la unŭ încredutŭ prietenŭ alŭ sĕŭ și anume asesoruluĭ din comitatuluĭ Timișoriĭ Szánto, care a lucratŭ alta iarășĭ amĕsuratŭ scopuluĭ celeĭ d'întâiŭ, una pentru împĕratuluĭ, alta împĕrăteseĭ, cardinaluluĭ Hohenwarth, prințuluĭ de corónă și altora, iar una pentru episcopulŭ Vulcanŭ. Tóte aceste acum se decopiézǎ și la serbătorile Crăciunuluĭ va îngriji de subscrierea cleruluĭ și apoĭ se va trimite fieșe-care la loculŭ eĭ. «Insă, adaogă Cichindeal, maĭ nainte de acésta uniĭ din protopopĭ voescŭ a avé parola preosfințieĭ tale, nu cumva pentru dragostea protopopuluĭ Orădiĭ-marĭ veĭ face pe egumenulŭ, fratele luĭ, episcopŭ la Aradŭ, *(căcĭ acésta se scie, că acela va fi episcopŭ pe care veĭ volì preosfinția ta, aibă nu aibă multe votumurĭ)*; și aceștia, deșì arată că-sŭ Românĭ din Ardealŭ, nu e adevĕratŭ, căcĭ muma lorŭ spune aicea că eĭ sunt de viță Muscalĭ saŭ Rușĭ, și eŭ potŭ crede, că egumenulŭ e cu pĕrulŭ tare roșu. Și maĭ pre urmă și acésta cerŭ ca să arățĭ pre cine aĭ avé voie a fi episcopŭ la Aradŭ, nu cum-va uniĭ să se ostenéscă și alțiĭ de-a gata bucuria episcopieĭ, despre acésta avêndŭ eŭ ceva la mână vre-unŭ semnŭ, îĭ voiŭ puté încredință și maĭ lesne aduce la subscriere. Eŭ am îndrăsnitŭ acésta a spune și mĕ rogŭ de iertăciune, că ce nu aș îndrăsni eŭ pentru binele némuluĭ meŭ dice orĭ-cuĭ-va ceva!» (1)

Nu maĭ încape dar îndoială că scrisórea pe care episcopulŭ Vulcanŭ a anunțat-o luĭ Cichindeal la 9 Septembre 1813, și pe care i-a trimis-o la 19 Septembre aceluiașĭ anŭ, a fostŭ conceptulŭ petițieĭ Românilorŭ aradanĭ pentru dobândirea de episcopŭ românŭ la Aradŭ; prin urmare autorulŭ aceleia a fostŭ episcopulŭ Samuilŭ Vulcanŭ.

Totŭ odată putemŭ constată că persóna care în causa acésta a avutŭ în mână tóte firele porniriĭ Românilorŭ din părțile aradane, care a întreținutŭ în numele acelora legăturele cu episcopulŭ Vulcanŭ, care a îngrijitŭ să se decopieze și să se subscrie petiția către

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VI.

împĕratulŭ, care a condusŭ tóte ca unŭ adevĕratŭ capŭ alŭ mișcăriĭ, a fost Cichindeal.

La 3 Ianuarie 1814, elŭ scrie luĭ Vulcanŭ: «Instanția e gata, și acum e în mâna mea; curînd va venì la mâna prea sființiei tale, că vlădica e betégŭ de picióre, elŭ nicĭ póte acum mânânca ca maĭ înainte, și e de lipsă să se grăbéscă; însă maĭ acésta am a vĕ spune că uniĭ din preoțĭ ḑicŭ, că nu va fi bine acum până ce-ĭ episcopulŭ la Aradŭ încă viŭ, căcĭ mitropolitulŭ înțelegêndŭ, va întrebuințà tóte puterile, să împedice lucrulŭ, așà cât când va murì episc. nu vomŭ dobândì cererea. Și maĭ bine va fi să o trimitemŭ când va murì vlădica, că nu va avé mitropolitulŭ timpŭ de a stricà; iar maĭ pe urmă așà s'a lăsatŭ *să-mĭ scriĭ cum vomŭ face ca să fie maĭ bine.*» (1)

La o sĕptĕmână, în 10 Ianuarie 1814, iarășĭ scrie Cichindeal luĭ Vulcanŭ în causa petițieĭ, întrebându-lŭ: «Fi-va bine uniĭ dintre preoțĭ și protopopĭ să-șĭ subscrie în instanția care va să se trimită la împĕratulŭ, numele lorŭ cu literele obicĭnuite sêrbescĭ, fiind-că nu sciŭ altmintrelea, aŭ alțiĭ să se subscrie cu litere latinescĭ, și cum va fi maĭ bine?» (2)

Totŭ în acéstă scrisóre elŭ îșĭ exprimă temerea, ca nu cum-va Moise Arsicĭ, directorulŭ școlarŭ de la Caransebeșŭ să fie transferatŭ la Giula, căcĭ în casulŭ dacă s'ar da preoțilorŭ dreptulŭ d'a alege episcopŭ, acesta arŭ face tulburărĭ între preoțĭ, să alégă episcopŭ sêrbŭ și nu românŭ, speriându-ĭ că prin românŭ se vorŭ face unițĭ.

Se pare că pe nime n'a urîtŭ Cichindeal ca pe omulŭ acesta, căcĭ iată ce a scrisŭ încă la 3 Ianuarie 1814 luĭ Vulcanŭ: «Pré sfințite! Și dacă nu te voiŭ fi rugatŭ în lumea acésta vre-odată, acuma te rogŭ: întrebuințéză mijlocirĭ să caḑă din directorie cu totulŭ Arsicĭ Moisi director. Caransebeșuluĭ ; că ce face omulŭ acesta, nu e de spusŭ, și acesta e spre mare uciderea nóstră Românilorŭ, imposturile sunt vrednice de a fi fostŭ elŭ spînzuratŭ. . .» (3)

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. VIII.
(2) Totŭ acolo, nr. X.
(3) Tótŭ acolo, nr. VIII.

Iar la 10 Ianuarie 1814, revine dicêndŭ: «Pré sfinţite! Moisi Arsicĭ, director. Caran. e unŭ omŭ smintitŭ aş dice la creerŭ, însă îlŭ vĕdŭ înţeleptŭ pentru punga sa. Omulŭ acesta e viclénŭ, prefăcutŭ, făţarnicŭ, scurtŭ — Sêrbŭ, de călugărĭ, otrava ómenilorŭ, adăpatŭ, şi este astădĭ spre mare stricăciune Românilorŭ; de e cu putinţă, jos cu omulŭ acesta fără de nicĭ unŭ păcatŭ!» (1)

Spune apoĭ totŭ acolo, că pentru directoratulŭ Giuleĭ a recomandatŭ pe colegulŭ sĕŭ Ioanŭ Mihuţŭ, dar în zadarŭ, şi încheie: «Decĭ, precum eŭ, aşà şi ceia-lalţĭ profesorĭ stămŭ gata orĭ să resigniruimŭ, orĭ să ne prindemŭ cu Nestorovicĭ, că altmintrelea nu voimŭ să fimŭ instrumentŭ stricăciuniĭ Românilorŭ.»

La 21 Ianuarie 1814, Vulcanŭ rĕspunde la scrisórea luĭ Cichindeal din 19 Decembre 1813, mirându-se cum aŭ pututŭ eĭ gândi că dînsulŭ ar lucrà să fie episcopŭ la Aradŭ fratele protopopuluĭ din Oradea-mare, căcĭ din scrisórea latinéscă adresată împĕratuluĭ şi trimisă luĭ Cichindeal în 3 Septembre 1813, s'arŭ fi pututŭ convinge că elŭ doresce ca episcopulŭ să se alégă, precum se face şi în Ardealŭ, şi ceĭ treĭ carĭ vorŭ căpătà maĭ multe voturĭ, să se propună corónei, ca apoĭ aceea să denuméscă pe unulŭ. «Dreptŭ aceea, încheie episcopulŭ, de la acésta a mea părere, care şi până acum împĕratuluĭ o amŭ arĕtatŭ, nicĭ cum nu mĕ voiŭ despărţi.» (2)

La 27 Maiŭ 1814, scrie Vulcanŭ luĭ Cichindeal că a înaintatŭ la locurile înalte cererea profesorilorŭ din Aradŭ. Dar îĭ pare rĕŭ că Cichindeal a arĕtatŭ instanţia cleruluĭ şi asesoruluĭ Vörös, căcĭ acum va fi cunoscêndu-o şi mitropolitulŭ şi totŭ clerulŭ sêrbescŭ. Apoĭ încheie cu următórele rêndurĭ interesante: «Iar nu potŭ să nu laudŭ cum că pe preparandu-şĭ îĭ învĕţaţĭ a scrie cu slove latinescĭ, fiindŭ acésta începutulŭ cultureĭ.» (3)

La 10 Iunie 1814 Vulcanŭ rĕspunde la scrisórea luĭ Cichindeal, care-lŭ întrebase dacă va fi acasă orĭ la Beiuşŭ până la 30 Maiŭ, ca să se pótă repedi la dînsulŭ. Totŭ odată îlŭ însciinţéză că

(1) Corespondenţa cu Vulcanŭ, nr. X.
(2) Totŭ acolo, nr. XII.
(3) Totŭ acolo, nr. XIII.

scrisórea ce a adresatŭ în interesulŭ profesorilorŭ din Aradŭ palatinuluĭ, a ajunsŭ la cunoscința luĭ Nestorovicĭ, căcĭ nefiindŭ palatinulŭ acasă, prin nebăgare de sémă a rătăcitŭ în sfatulŭ consiliuluĭ.» (1)

La 1 (13) Iunie, Vulcanŭ scrie luĭ Cichindeal că peste două ḑile va pleca la Viena, făcêndŭ parte din deputația regnicolară care se duce la împĕratulŭ (2).

*

Aicĭ trebue să facemŭ o pausă lungă, căcĭ amŭ ajunsŭ la unŭ punctŭ care a pricinuitŭ o mare schimbare în viața luĭ Cichindeal. De aicĭ începe martiriulŭ luĭ.

Activitatea luĭ neobosită nu l'a opritŭ să-șĭ urmeze lucrările și pe terenulŭ literarŭ. La 1813, a încheiatŭ opera sa de căpetenie, fabulele, care în urmă i-aŭ făcutŭ unŭ nume atâtŭ de mare. In acelașĭ anŭ a și trimisŭ luĭ Vulcanŭ prospectulŭ pagineĭ prime, cu titlulŭ «Fabule și învĕțăturĭ morale» și avêndŭ dreptŭ motto versurile:

Din loculŭ de subt sóre
Din cetatea Bonaveste
S'aŭ adusŭ cu sudóre
Românuluĭ fără veste.

Anunțândŭ că acéstă carte va cuprinde 30 de cóle (2).

Cartea însă a apărutŭ în anulŭ următorŭ și a avutŭ unŭ succesŭ ne maĭ pomenitŭ pân'atuncĭ.

Stăruințele luĭ necurmate și succesulŭ fabulelorŭ publicate aŭ stîrnitŭ nedomirire și frică grozavă în Sêrbĭ. A depărtà pe Cichindeal de la catedră și a confisca fabulele, iată ce gândiră eĭ că trebue să facă numaĭ decât.

Așa și făcură. Ierarchia sêrbéscă îlŭ denunță că este unŭ res-

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XIV.
(2) Totŭ acolo, nr. XV.
(3) Totŭ acolo, nr. VII.

vrătitorŭ, iar autoritatea politică îlŭ suspendă și-ĭ confiscă la rêndulŭ sĕŭ cartea.

Ioanŭ Russu afirmă în cartea sa, publicată la Aradŭ în 1885, că «nu fanatismulŭ, după cum credŭ uniĭ, l'a amovatŭ, după ce a edatŭ «Fabulele» pe românie, de la catedra de catechetŭ a institutuluĭ pedagogicŭ gr. or. românŭ, ci datorința superiorităţiĭ bisericescĭ și școlare, căcĭ a primitŭ învĕțăturile luĭ Dositeĭ despre icóne, religie, tradițiune, sinóde și păcatulŭ strămoșescŭ de ale sale și le-a publicatŭ prin tiparŭ sub numele sĕŭ.» (1)

Dar s'audimŭ pe Cichindeal cum istorisesce dînsulŭ causa suspendăriĭ și amovăriĭ sale.

La 6 (18) 1814 elŭ scrie luĭ Vulcanŭ o informațiune lungă. Spune în ea că, dilele nu de multŭ trecute, a sositŭ de la episcopulŭ Timișoriĭ la alŭ Araduluĭ o scrisóre, care cuprinde ridicarea luĭ din postulŭ de catechetŭ. In acea scrisóre, episcopulŭ Timișoriĭ rógă pe alŭ Araduluĭ să caute prin diecesa sa unŭ preotŭ vrednicŭ a puté fi catachetŭ în școla pedagogică din Aradŭ și să-lŭ propună. Episcopulŭ Araduluĭ a și căutatŭ, însă n'a aflatŭ; dar Cichindeal aude că alŭ Timișoriĭ ar fi aflatŭ unulŭ de la Lipova, și pe acela l'ar fi propusŭ mitropolituluĭ din Carlovĕțŭ. Informându-se din adinsŭ de cuprinsulŭ aceleĭ scrisorĭ, a aflatŭ că mitropolitulŭ ar dice în ea să i se propună unŭ preotŭ vrednicŭ a fi catechetŭ în școlele românescĭ din Aradŭ, în loculŭ luĭ Dimitrie Cichindeal, care are să se ridice. Din acésta elŭ face conclusiunea, că episcopulŭ Timișoriĭ prin mitropolitulŭ din Carlovĕțŭ a mijlocitŭ la curte ridicarea luĭ din postulŭ de catechetŭ.

Scrie că a întrebatŭ în privința asta și pe Nestorovicĭ în Aradŭ, dar acela a rĕspunsŭ că elŭ numaĭ a audítŭ, însă în scrisŭ n'a primitŭ nimicŭ. Totŭ odată acesta l'a asiguratŭ că mitropolitulŭ din Carlovĕțŭ, fără scirea luĭ, nicĭ nu va destituì, nicĭ nu va pune catechetŭ. Cichindeal crede acésta, nu crede însă ceea ce Nestorovicĭ tare i-a făgăduitŭ cu gura, că adecă îlŭ va apăra înadinsŭ,

(1) Fabulele luĭ Demetriu Cichindeal, în traducere nouă, din originalulŭ sêrbescŭ alŭ luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, de Ioanŭ Russu, parochulŭ Araduluĭ. Aradŭ 1885, pag. LXVIII.

căcĭ e Sêrbŭ. Nestorovicĭ însă i-a făcutŭ și destăinuirĭ importante, și anume i-a spusŭ că episcopulŭ Timișoriĭ a denunțatŭ pe Cichindeal la mitropolitulŭ că corespunde că episcopulŭ Samuilŭ Vulcanŭ, că vrea să facă pe Românĭ unițĭ și că prin acésta va pune împĕrăția în primejdie. I-a maĭ ḑisŭ Nestorovicĭ: «Voĭ Româniĭ ațĭ făcutŭ o instanție, prin care voițĭ de Sêrbĭ a vĕ despărți.» Unele ca aceste, urméză Cichindeal, îmĭ pricinuescŭ mutarea din acéstă diregătorie catecheticéscă.»

Scrie apoĭ, că din unele pricinĭ, după ce arŭ fi datŭ esamenulŭ de tóte treĭ cursurile, precum l'a și datŭ cu mare laudă, a avutŭ de gândŭ să se retragă de bună voie; însă acuma, ca nu cum-va cine-va să-lŭ crédă vinovatŭ, va sta loculuĭ; decĭ cere sprijinulŭ luĭ Vulcanŭ la locurile înalte, asigurându-lŭ că n'are să se rușineze pentru elŭ, numaĭ să se facă cercetare.

Apoĭ arată pentru ce s'a pornitŭ góna în potriva luĭ și anume:

1) «Că instanția cleruluĭ din Aradŭ e cunoscută din auḑŭ mitropolituluĭ și episcopilorŭ sêrbescĭ;

2) «Că eŭ aicea la Aradŭ nu am îngăduitŭ ca preparanḑiĭ în biserică slaveno-muscalŭ-sêrbesce tótă slujba, precum a poftitŭ vlădicu, să o cânte;

3) «Că clerulŭ celŭ maĭ mare sêrbescŭ socotesce că de voiŭ fi eŭ de aicea ridicatŭ încă la bună vreme, vorŭ puté lesne aduce preoțimea dieceseĭ Araduluĭ să se retragă de la cererea lorŭ în rêndulŭ vlădicieĭ românescĭ;

4) «Nu vorŭ Sêrbiĭ să se lumineze Româniĭ și eĭ socotescŭ că, de nu voiŭ fi eŭ aicĭ în școle, maĭ lesne aŭ o vorŭ sêrbì, aŭ strică.»

Apoĭ urméză că nu e dreptŭ ca fără vină și fără procesŭ, nesciindŭ elŭ nimicŭ, să fie scosŭ cu rușine și să i se negréscă astfelŭ cinstea. Și constatândŭ cu mândrie, că din institutŭ aŭ eșitŭ 60 de învĕțătorĭ cu duhulŭ românescŭ și peste treĭ lunĭ iarășĭ vorŭ eșì atâția, punêndu-le în capŭ la toțĭ să céră vlădică românŭ, adaogă: «Că de s'ar întîmpla să móră vlădiculŭ Araduluĭ și eŭ fiindŭ catechetŭ aicea, am nădejde, de vreme ce sunt în creditŭ bunŭ la protopopĭ și la preoțĭ, că se va scóte lucrulŭ bine cu cale.»

Incă odată cere sprijinulŭ episcopuluĭ Vulcanŭ, să se purcédă cu

elŭ după legile țĕriĭ: «Iar nu după voia cleruluĭ maĭ mare sêrbescŭ, de care mie nicĭ cât îmĭ este frică, deși *elŭ oțelŭ și eŭ voiŭ fi o cremene.*»

Incheie că a rugatŭ pe Nestorovicĭ să-lŭ lase să se ducă la Viena, acolo ar fi pututŭ să védă și de instanția cleruluĭ dieceseĭ Araduluĭ, dar acela nicĭ decât nu i-a datŭ voie să mérgă (1).

Care va să dică, relațiunea luĭ Cichindeal e contrariă afirmațiuniĭ luĭ Ioanŭ Russu.

Dar să audimŭ și pe unŭ martorŭ clasicŭ, pe care nimenĭ nu-lŭ póte acusà că ar fi fostŭ interesatŭ în favorulŭ luĭ Cichindeal. Acestŭ martorŭ este însușĭ mitropolitulŭ din Carlovĕțŭ.

In representațiunea ce mitropolitulŭ Stratimirovicĭ din Carlovĕțŭ a făcutŭ către cancelarulŭ aulicŭ Iosifŭ Erdödy, la 13 Iulie 1815, în causa petițiuniĭ Românilorŭ pentru episcopatulŭ Araduluĭ, elŭ spune apriatŭ că încă în anulŭ trecutŭ i s'a relatatŭ din diecesa Timișoriĭ și a Vêrșețuluĭ, că cunoscutulŭ catechetŭ Cichindeal și profesorulŭ Diaconovicĭ de la șcóla pedagogică din Aradŭ stîrnescŭ și propagă naționalismulŭ românŭ, și că eĭ sunt autoriĭ cereriĭ care s'a datŭ Maj. Sale prin preoțĭ în numele cleruluĭ și alŭ poporuluĭ românŭ din părțile acele, ca după mórtea actualuluĭ episcopŭ din Aradŭ, viitorulŭ episcopŭ să nu se maĭ impună prin sinodulŭ sêrbescŭ din Carlovĕțŭ, căcĭ acela iarăși arŭ alege unŭ Sêrbŭ, ci să se numéscă de către Maj. Sa dintre Românĭ, căcĭ cea maĭ mare parte a dieceseĭ e română (2).

După acéstă mărturie, nu maĭ încape dar nicĭ o îndoială că nu motivele indicate de Ioanŭ Russu aŭ produsŭ destituirea luĭ Cichindeal, căcĭ mitropolitulŭ în tótă representația sa, din care noĭ între documente reproducemŭ numaĭ partea privitóre la Cichindeal, nu amintesce de locŭ să i se fi relatat din Timișóra și de la Vêrșețŭ nicĭ unulŭ din acele, ci stîrnirea și propagarea naționalismuluĭ românŭ, de care Sêrbiĭ s'aŭ speriatŭ grozavŭ, și în

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XVI.
(2) Totŭ acolo, nr. XXV.

contra căruia a fostŭ ușorŭ a câștigà și ajutorulŭ de prigonire din partea puternicilorŭ ḑileĭ.

La 18 Iulie 1814, Cichindeal iarășĭ scrie luĭ Vulcanŭ și-ĭ spune că i-a fostŭ trimisŭ la Viena cererea cleruluĭ și rugămintea sa proprie, și-ĭ cere sprijinulŭ «câtŭ pentru clerulŭ eparhieĭ Aradŭ necășitŭ» atâtŭ și pentru sine.

Din acéstă scrisóre maĭ aflămŭ că episcopulŭ Timișoriĭ l'a pîrîtŭ la comitatulŭ Timișoriĭ, precum și la mitropolitulŭ din Carlovĕțŭ; dar elŭ scrie că este convinsŭ, că în adunarea comitatensă care se va ținé la 8 Augustŭ, denunciarea se va aflà neîntemeiată.

Totŭ cu acéstă ocasiune rógă pe Vulcanŭ să mijlocéscă la Buda censorŭ românŭ gr. or., «că almintrelea cărțile românescĭ și literatura rabdă mare scădere.» (1)

Petru Maiorŭ adecă era censorŭ pentru Româniĭ greco-catolicĭ; iar Româniĭ gr. or. aveaŭ revisorŭ împreună cu Slavoniĭ-Sêrbiĭ pe Sêrbulŭ George Petrovicĭ (2).

*

In acelașĭ anŭ o nouă lovitură isbì pe Cichindeal. I se confiscase «Fabulele» ce a publicatŭ în anulŭ acela.

Urzitorul acesteĭ loviturĭ a fostŭ iarășĭ episcopulŭ de la Timișóra Stefan Avacumovicĭ, cu vredniculŭ sĕŭ tovarășŭ directorulŭ Nestorovicĭ, care s'a întrecutŭ în ură și viclenie față cu Cichindeal.

Faptulŭ acesta ni se adeveresce prin o scrisóre a luĭ Vulcanŭ, care la 21 Novem. 1816 ìlŭ însciințéză din Viena pe Cichindeal ast-felŭ: «Despre fabulele tale mi-a spusŭ referendarulŭ Lányi, că episcopulŭ de la Timișóra și directorulŭ Nestorovicĭ să fi scrisŭ că sunt împotriva constituțieĭ împĕrățieĭ și pentru aceea să se fi opritŭ. A adaosŭ că le poțĭ iarășĭ tipărì, dându-le de noŭ maĭ întâiŭ la censură.» (3)

Confiscarea s'a esecutatŭ în luna luĭ Decembre, la ordinulŭ co-

(1) Totŭ acolo, nr. XVII.
(2) «Arĕtare» etc., pag. 21.
(3) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XXVIII.

mitatelorŭ Timișóra, Torontalŭ și Aradŭ (1). Va să dică, treĭ comitate marĭ s'aŭ întrunitŭ ca să sugrume glasulŭ unuĭ bietŭ fabulistŭ românŭ.

Cichindeal a recursŭ la palatinulŭ, și se vede că a cerutŭ și acum sprijinulŭ luĭ Vulcanŭ, căcĭ acesta la 1 Ianuarie 1815, provocându-se la o scrisóre precedentă a sa în causa «fabulelorŭ», iĭ maĭ cere informațiunĭ, «dar cu tótă adeverința, ca nu cum-va după tine și eŭ să smintescŭ și să daŭ de ocară.» (2)

Palatinulŭ într'atâta a sprijinitŭ pe Cichindeal, încât l'a scutitŭ de niște urmărirĭ maĭ de jositóre, pe care i le-aŭ cerutŭ denunciațiĭ luĭ. Insușĭ persecutatulŭ fabulistŭ ne spune acésta în o suplică ce a înaintatŭ palatinuluĭ în 4 Iulie 1815 (3).

Dar «fabulele» totŭ nu s'aŭ maĭ eliberatŭ de sub secuestru.

*

Intr'aceste Cichindeal părăsesce Aradulŭ (4), și la 15 Aprilie 1815 începe a funcționà din noŭ ca parochŭ în Becĭcherecul-micŭ, unde pân'atuncĭ îlŭ suplinia administratorulŭ M. Tomicĭ, după cum arată matriculele bisericeĭ de acolo (5).

Strămutatŭ aicĭ, totŭ nu se póte stâmpĕra. Pornesce la Viena și la 21 Iunie 1815 scrie din Buda luĭ Vulcanŭ, că în diua aceea plécă de acolo cu diligența spre Viena. Acolo i-a spusŭ Nestorovicĭ că consiliulŭ a hotărîtŭ, că până la sfîrșitulŭ luĭ Augustŭ totŭ elŭ va fi catechetŭ, apoĭ va urma altulŭ. Și adaogă satiricŭ: «Acum slobodŭ pentru mine la Viena», unde are să vorbéscă în interesulŭ vlădicieĭ, alŭ directoratuluĭ și pentru sine. Și încheie: «Scrie, ușile îmĭ deschide, eŭ voiŭ fi la biserica unită saŭ la Boiagì dascălulŭ grecescŭ în cuartirŭ.» (6)

---

(1) Totŭ acolo, nr. XXIII.
(2) Totŭ acolo, nr. XVIII.
(3) Totŭ acolo, nr. XXIV.
(4) D. I. Vuia spune in lucrarea sa citată (pag. 13), că Cichindeal a părăsitŭ postulŭ seŭ la 21 Novem. 1814.
(5) Comunicatŭ de preoțiĭ Svetoniu Petrovicĭ și Petru Agrima.
(6) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XXI.

Ajunsŭ la Viena, în 4 Iulie 1815 a fostŭ primitŭ în audiență de către archiducele Rainer. Cu bucurie însciințéză încă în ḑiua aceea pe Vulcanŭ, că a fostŭ primitŭ la unŭ-spre-ḑece ceasurĭ și că a predatŭ archiduceluĭ rugarea în scrisŭ pentru «fabule», comentându-o și cu gura. Intre altele a spusŭ că vlădiciĭ fiindŭ Sêrbĭ, nu sciŭ nimicŭ românesce, decĭ aŭ creḑutŭ neprietenilorŭ sĕĭ carĭ aŭ tâlcuitŭ rĕŭ cartea. Româniĭ rĕmașĭ înapoĭ în cultură, vĕḑêndŭ ce se întîmplă acum cu fabulele luĭ, și-orŭ perde plăcerea a maĭ scrie. Archiducele a rĕspunsŭ, că va cerceta lucrulŭ, recomandându-ĭ ca să mérgă și la palatinulŭ, care a sositŭ aséră.

In privința postuluĭ de catechetŭ, a spusŭ archiduceluĭ că nu-lŭ maĭ cere, ci se rógă ca să se considere meritele luĭ de capelanŭ la regimentŭ și de catechetŭ în treĭ anĭ, și să fie dimisŭ cu cinste, ca următoriĭ luĭ să petrécă cu rîvnă în acéstă diregătorie. Archiducele i-a rĕspunsŭ: «Das in recht und billig!» și i-a făgăduitŭ că va face rênduială.

A maĭ rugatŭ pe archiducele și pentru novele (ḑiare). Și când i-a spusŭ că Româniĭ sunt maĭ numerosĭ decât Greciĭ și Sêrbiĭ, și că aceștia aŭ novele iar Româniĭ n'aŭ, archiducele a zîmbitŭ a rîde, ḑicêndu-ĭ: «Aceea se scie că Româniĭ sunt maĭ mulțĭ decât Sêrbiĭ și Greciĭ.» Apoĭ l'a îndreptatŭ să mérgă la unŭ Grofŭ, ḑicêndu-ĭ: «Acésta vețĭ dobândì.»

Spune apoĭ că în ḑiua următóre are să mérgă la palatinulŭ și că instanția i-a făcut-o d. Stoica, clericulŭ Aronŭ (1) încă multŭ l'a ajutatŭ în tréba acésta; amêndoĭ intr'atâta l'aŭ sprijinitŭ, încât nu le póte mulțumi ; cei-lalțĭ clericĭ încă i-aŭ ajutatŭ, prescriindŭ instanțiile, dar aceștĭ doĭ maĭ cu sémă (2).

Rugămintea ce Cichindeal atuncĭ va fi predatŭ archiduceluĭ Rainer, va fi fostŭ cererea îndreptată monarchuluĭ, a căreĭ copie alăturată la acéstă scrisóre adresată episcopuluĭ Vulcanŭ, se păstréză și astăḑĭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Ora-

(1) Teodorŭ Aronŭ, maĭ târḑiŭ următorulŭ luĭ Petru Maiorŭ ca censorŭ la tipografia universitățiĭ din Buda.

(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XXII.

dea-mare între actele corespondenţiale ale luĭ Cichindeal cu Vulcanŭ, şi de unde o reproducŭ între documentele ce publicŭ la sfîrşitulŭ acestuĭ studiŭ (1).

Cuprinsulŭ eĭ este cam acelaşĭ ce a spusŭ şi cu gura, dar descoperă şi unele date necunoscute din viéţa sa, de carĭ ne-amŭ şi servitŭ în firulŭ acesteĭ scrierĭ. Tonulŭ întreguluĭ rĕvarsă o reverinţă bărbătéscă, iar sfîrşitulŭ este plinŭ de demnitate.

După o introducere omagială, spune că, doritorŭ d'a înainta luminarea naţiuniĭ sale române, rĕmasă înapoia altorŭ popóre maĭ culte, a scrisŭ în anulŭ trecutŭ 1814 o carte în românesce şi întitulată «Invĕţăturĭ filosofice, politice şi morale — prin fabule,» care s'a examinatŭ de censura regéscă din Buda şi s'a găsitŭ vrednică de tiparŭ, apoĭ s'a datŭ la lumină cu cheltuiala luĭ în tipografia universităţiĭ din Pesta şi s'a vîndutŭ amatorilorŭ; nu peste multŭ însă, în luna luĭ Decembre 1814, comitatele Timişóra, Torontalŭ şi Aradŭ aŭ ordonatŭ să se confisce tóte esemplarele.

Decĭ, fiind-că la compunerea acesteĭ lucrărĭ a ţinutŭ contŭ de datoriile sale de omŭ, de cetăţeanŭ, preotŭ şi supusŭ şi n'a căutatŭ altŭ ceva decât numaĭ moralulŭ, s'a feritŭ s'atingă s-ta religiune, legile politice şi ocârmuirea înţeléptă, ceea ce a constatatŭ şi censura reg. a cărţilorŭ prin admiterea opuluĭ pentru tiparŭ; nu póte pricepe că pe ce temeiŭ aŭ pututŭ obţiné acusatoriĭ luĭ la locurile maĭ înalte confiscarea, cu tóte că elŭ nicĭ odată n'a fostŭ trasŭ la rĕspundere; contrarŭ, primulŭ vice-comite alŭ Araduluĭ, consilierulŭ r. Stanislovicĭ l'a informatŭ că Alteţa Sa imperială archiducele palatinŭ alŭ ţĕriĭ, după ordonata examinare a acesteĭ cărţĭ, n'a găsit-o ast-felŭ cum a fostŭ denunciată în detrimentulŭ luĭ, ci a constatatŭ că este o lucrare folositóre pentru publicŭ, care face laudă autoruluĭ.

De aceea rógă pe Maj. Sa să bine-voiéscă a ordonà, ca, de cum-va în lucrarea luĭ s'ar aflà vr'o abatere, aceea să se ştérgă şi cartea să se dea cumpĕrătorilorŭ, orĭ să se înapoieze tipografieĭ reg., declarându-se elŭ nevinovatŭ.

(1) Totŭ acolo, nr. XXIII.

Cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ cere grația acésta, căcĭ ea corespunde, atâtŭ dreptățiĭ, câtŭ și înalteĭ și părintesciĭ îngrijirĭ de cultura poporuluĭ românŭ, care numaĭ în regatulŭ Ungaria se urcă peste unŭ milionŭ și jumĕtate. In casulŭ contrarŭ s'ar produce acea tristă urmare, că în viitorŭ orĭ-care românŭ loialŭ s'arŭ sperià de esemplulŭ sĕŭ și ast-felŭ s'ar împedecà cultura poporuluĭ românŭ, maĭ alesŭ în situațiunea actuală a Românilorŭ gr. or. din Ungaria, carĭ n'aŭ unŭ singurŭ episcopŭ din mijloculŭ națiuniĭ, ci numaĭ nisce străinĭ, carĭ nicĭ nu sciŭ românesce, și sunt supușĭ la asemenea capĭ bisericescĭ și școlarĭ.

A doua rugare a sa este următórea: A servitŭ treĭ anĭ ca și catechetŭ la preparandia din Aradŭ, și cu stăruință grea și cu sîrguință neobosită a instruitŭ maĭ bine de 300 de tinerĭ; în timpulŭ acestuĭ greŭ serviciŭ, a edatŭ în limba română și unŭ catechismŭ teologicŭ, de care Româniĭ încă nicĭ odată n'aŭ avutŭ; și totușĭ, desconsiderându-se silințele luĭ, în Iunie 1814 consilierulŭ r. Nestorovicĭ, la ordinulŭ consiliuluĭ de locotenență, l'a dimisŭ din oficiulŭ sĕŭ, cu însărcinarea însă ca până la hotărîrea maĭ înaltă să pórte și maĭ departe agendele, ceea ce îndeplinesce și acum cu aceeașĭ sîrguință și rîvnă, dar până în ḑiua aceea nu i s'a făcutŭ cunoscutŭ prin nicĭ un comunicatŭ, că ce i se impută și cu ce s'a făcutŭ vrednicŭ de acéstă disgrație.

Apoĭ încheie:

«Majestate! Dreptulŭ sfîntŭ alŭ apĕrăriĭ și dreptulŭ de a nu fi condamnatŭ neascultatŭ, nu se refusă nicĭ celuĭ maĭ mare făcĕtorŭ de rele; acestŭ dreptŭ mi-lŭ cerŭ și eŭ la tronulŭ Maj. Vóstre, și nu pentru ca să fiŭ restituitŭ în funcțiunea mea, ci să vĕ îndurațĭ a ordonà ca tóte punctele cu care sunt acusatŭ să mi se comunice în scrisŭ, ca eŭ, conseiŭ de nevinovăția mea, să mĕ potŭ apĕra în contra invinuirilorŭ fără de nicĭ unŭ temeiŭ alŭ acusatorilorŭ meĭ, și ast-felŭ să potŭ părăsì cu cinste oficiulŭ pe care treĭ anĭ de ḑile l'amŭ purtatŭ; acésta pretinde onórea mea și posiția-mĭ de preotŭ, precum și instituirea unuĭ exemplu pentru individiĭ carĭ în viitorŭ vorŭ îndeplinì acestŭ postŭ, chiar și dacă nu s'arŭ considerà neînsemnatele mele merite, pe care le-amŭ câștigatŭ ca și capelanŭ în resbelulŭ din 1805, ca autorŭ a cincĭ scrierĭ românescĭ, în o epocă în

care puține de aceste aŭ apărutŭ, și ca și catechetŭ alŭ preparanḑilorŭ, pe carĭ i-amŭ cultivatŭ cu atâta stăruință și rîvnă.

«Alŭ Maj. vóstre, etc.»

Dusu-s'a orĭ ba Cichindeal a doua ḑi la palatinulŭ, nu sciŭ, căcĭ n'amŭ vĕḑutŭ nicĭ o scrisóre a luĭ despre acéstă audiență, printre hârtiile episcopuluĭ Vulcanŭ.

Gândescŭ însă că s'a dusŭ, căcĭ totŭ între aceleașĭ hârtiĭ se maĭ află copia uneĭ rugărĭ care, după cuprinsulŭ eĭ, a fostŭ adresată palatinuluĭ.

In acésta adecă Cichindeal aduce mulțumirĭ Alteţeĭ Sale imperiale, că l'a sprijinitŭ când a fostŭ acusatŭ nevinovatŭ pentru fabulele sale, încât deși acusatoriĭ luĭ aŭ obținutŭ chiar confiscarea aceleĭ cărțĭ, grația părintéscă a archiduceluĭ l'a scutitŭ de nisce urmărirĭ desonărătóre pentru persóna și posiția luĭ preoțéscă, puse la cale de dușmaniĭ luĭ. Dar celŭ ce a apĕratŭ intru cât-va pe Cichindeal, precum vĕḑurămŭ din suplica luĭ înaintată împĕratuluĭ, a fostŭ palatinulŭ; prin urmare, rugarea acésta de sigurŭ a fostŭ adresată palatinuluĭ.

In acéstă rugare, elŭ cere de la palatinulŭ, ca, de óre-ce cartea luĭ a trecutŭ prin censură și la ordinulŭ Alteţeĭ Sale s'a constatatŭ că aceea este o lucrare folositóre, să se redea luĭ saŭ cumpĕrătorilorŭ exemplarele confiscate; iar dacă s'ar fi strecuratŭ în ea nisce greșelĭ, acelea să se ștérgă. Dacă Curtea și Alteța Sa imperială arŭ refusa sprijinulŭ, luĭ saŭ orĭ-căruĭ Românŭ, ar fi o mare nenorocire pentru cultura bieteĭ națiunĭ române; în casulŭ contrarŭ, națiunea română, care numĕră peste treĭ milióne de suflete, ar fi pururea recunoscĕtóre Caseĭ austriace (1).

Dreptate a cerutŭ, satisfacție a reclamatŭ Cichindeal, dar nicĭ una nu i s'a datŭ.

*

Intr'aceste móre episcopulŭ sêrbŭ Paulŭ Avacumovicĭ dela Aradŭ,

(1) Totŭ acolo, nr. XXIV.

Din incidentulŭ acesta, Vulcanŭ scrie luĭ Cichindeal în 17 Augustŭ 1815, că de n'aŭ avutŭ grije pân'acum să se trimită o deputație la Viena, ca acolo să céră dela împĕratulŭ în numele cleruluĭ și alŭ némuluĭ din eparchia Araduluĭ ca archiepiscopulŭ dela Carlovĕțŭ să nu maĭ numéscă episcopŭ la Aradŭ, acum să stăruiască la protopopĭ să se alégă o deputație de treĭ preoțĭ și treĭ mirenĭ, carĭ să mérgă la Viena cu cererea ca să se dea voie cleruluĭ a se adunà spre a candidà preoțĭ vrednicĭ de episcopie.

Totŭ odată le și propune persónele carĭ arŭ trebuì să facă parte din acea deputație, și anume din clerŭ: protopopulŭ dela Galșa (Chirilovicĭ), Dimitrie Cichindeal și altulŭ; iar dintre mirenĭ, directorulŭ Püspöky dela Oradea-mare, Moise Nicóră dela Giula și altŭ cine-va.

Și adaoge, fórte semnificativŭ pentru timpulŭ acela: *„Și aceștia pentru cheltuială să vină pe la mine!“*

Apoĭ dice ca mandatulŭ acesteĭ deputațiunĭ să se întărescă și de autoritățile publice ale comitatuluĭ Aradŭ.

Și urméză: «Eŭ cu poșta cea maĭ de curînd voiŭ scrie la Rainer prințulŭ, la Loreant consiliarișulŭ, la archiepiscopulŭ din Viena și la episcopulŭ Rudnyánszky. Iar încât pentru cheltuială, cerețĭ și de la egumenulŭ din Bezdin (1) și umblațĭ cu grabă, să nu *ne* taie Sêrbiĭ pe dinainte.»

Cichindeal și colegulŭ sĕŭ profesorulŭ Mihuțŭ, fiindŭ în primăvara acestuĭ anŭ la Orade, Mihuțŭ a cerutŭ dela Vulcanŭ unŭ formularŭ de mandatŭ, ce ar trebui să se dea aceleĭ deputațiunĭ, care se proiectase încă de atuncĭ și maĭ de multŭ. Vulcanŭ i-a și datŭ. Invită dar acum pe Cichindeal să caute scrisórea aceea, să o decopieze și protopopiĭ s'o iscălescă. Apoĭ repetéză că între persónele carĭ vorŭ merge la Viena, trebue să fie și protopopulŭ de la Galșa și Cichindeal; dar încât pentru directorulŭ Püspöky, n'are încredere, de aceea îĭ scrie să se alégă altulŭ.

In urmă îlŭ poftesce să se sfătuiască pe cine vreŭ să fie epis-

(1) Isaia Mihailovicĭ. — «Arĕtare» etc., pag. 31.

copŭ la Aradŭ, căcĭ se póte întîmplà ca împĕratulŭ să nu le dea voie a candidà, ci să numéscă elŭ persóna care i se va cere (1).

*

Scopulŭ acestorŭ rêndurĭ nefiindŭ a face istoriculŭ renasceriĭ diecesei Araduluĭ, n'avemŭ să intrămŭ în amĕnunţimile acesteĭ cestiunĭ, le atingemŭ şi le desluşimŭ numaĭ în cât privescŭ viaţa şi activitatea luĭ Cichindeal. Făcêndŭ acésta însă, trebue să luămŭ actŭ şi de aceia carĭ aŭ lucratŭ alăturea de elŭ.

Aceştia aŭ fostŭ, după cum arată corespondenţa luĭ cu Vulcanŭ şi scrierile sale, întâiŭ colegiĭ sĕĭ profesorĭ, iar dintre aceştia maĭ cu sémă Ioanŭ Mihuţŭ, protopopiĭ printre carĭ esceléză celŭ dela Galşa-Şiria Gheorghe Chirilovicĭ, egumenulŭ mănăstireĭ Bezdinuluĭ Isaia Mihailovicĭ; iar dintre mirenĭ, în fruntea tuturora, Moise Nicóră, pe care şi Vulcanŭ îlŭ recomandă să se alégă în deputaţiunea care avea să mérgă la Viena.

Fiind-că dintre toţĭ tovarăşiĭ de luptă aĭ luĭ Cichindeal, acestŭ din urmă a avutŭ rolulŭ celŭ maĭ mare, vomŭ schiţà şi biografia acestuia.

Moise Nicóră s'a născutŭ la 17 Ianuarie 1784 în oraşulŭ Giula, comitetulŭ Bichiş în Ungaria, din părinţĭ nobilĭ. A studiatŭ la Oradea-mare, Timişóra, Pesta şi Poşonŭ, unde la 1808 a terminatŭ cursulŭ de dreptŭ. Servindŭ timpŭ scurtŭ la tribunalulŭ din Bichiş, la 10 Iulie 1809 fu alesŭ locotenentŭ în óstea voluntară contra Francesilorŭ; după aşà numita «insurecţiune», a făcutŭ o călĕtorie lungă prin străinătate, sciindŭ limbile română, maghiară, latină, germană şi francesă.

Reîntorcêndu-se la 1814, a luatŭ parte în mişcările pentru dobândirea unuĭ episcopŭ românŭ la Aradŭ, petrecêndŭ aprópe doĭ anĭ la Viena în causa acésta, ca deputatŭ alŭ cleruluĭ şi poporuluĭ românŭ din diecesa Araduluĭ.

Ingrijirile Sêrbilorŭ cu mare trecere la locurile decidĕtóre însă

(1) Corespondenţa cu Vulcanŭ, nr. XIX.

nu numaĭ aŭ zădărnicitŭ succesulŭ stăruinţelorŭ luĭ şi ale soţilorŭ sĕĭ de principiĭ, dar încă la 19 Septembrie 1819 elŭ fù declaratŭ hypocondricŭ, şi mintea cea maĭ luminată s'a timbratŭ ca întunecată. Elŭ fù transportatŭ în închisorile dela Aradŭ, apoĭ în cele din Giula, îndurândŭ în ele doĭ anĭ de ḑile suferinţele unuĭ martiriŭ naţionalŭ.

Eşindŭ din închisóre cu inimă frântă şi vĕḑêndŭ că în lupta desperată nu póte rĕsbì, la 1825 şi-a părăsitŭ patria şi a trecutŭ în România.

Tradiţiunea a păstratŭ din timpulŭ acela o poesie atribuită luĭ şi cântată multŭ prin Banatŭ şi părţile aradane, prin care dînsulŭ cu multă durere şi sub impresiunea uneĭ decepţiunĭ amare îşĭ ĭea rĕmasŭ bunŭ dela patria sa, esclamândŭ:

Deputatŭ Românilorŭ
Când-va eŭ amŭ fostŭ;
Să arătŭ nebunilorŭ
Ce rĕŭ le-am făcutŭ.

Să scie mişeletatea
Lorŭ şi împĕratu,
Că pe mine nicĭ unŭ frate
Nu m'a apĕratŭ.

Că amarŭ ḑilelorŭ mele
In totŭ clerulŭ nostŭ,
Inşelăciunĭ numaĭ grele,
Credinţe n'aŭ fostŭ.

Până ce eramŭ vĕḑutŭ,
Cinstea-mĭ totŭ crescea;
Hula, dacă amŭ căḑutŭ,
Nu se maĭ oprià! (1)

In România elŭ a ocupatŭ felurite funcţiunĭ, apoĭ s'a retrasŭ

(1) Veḑĭ întréga poesie, interesantă şi din punctŭ de vedere limbisticŭ, în Apendice.

la Bucurescĭ, căcĭ din causa multelorŭ sale suferințe și-a perdutŭ vederea ochilorŭ.

Provedința Dumnedeéscă însă, póte pentru ca să-lŭ mângăe de durerile sufletescĭ consumătóre și ca să-ĭ însenineze dilele din urmă ale vieții sale sdruncinate, i-a redatŭ vederea perdută, ca să védă triumfulŭ ideilorŭ sale pentru care a luptatŭ, ca să védă renascerea națiunii sale.

A muritŭ în 1 Octombre 1861 la Bucurescĭ. Dar memoria luĭ va trăì vecĭnicŭ, din generațiune în generațiune, în poporulŭ românŭ din părțile aradane (1).

*

Cichindeal, póte desgustatŭ de prigonirile îndurate, n'a făcutŭ parte din deputațiunea care s'a dusŭ la Viena în causa episcopieĭ dela Aradŭ.

Asta se probéză prin scrisórea episcopuluĭ Vulcanŭ, care la 16 (28) Decembrie 1815 îlŭ mângăe, că pentru depărtarea luĭ dela catedră și pentru oprirea fabulelorŭ sale, numele luĭ nu s'a pătatŭ la nația română, căcĭ tinerimea îĭ cunósce viața și intențiunile bune și póte să pricépă că acestea s'aŭ făcutŭ prin meșteșugirile mitropolituluĭ și ale episcopuluĭ dela Timișóra. «Totușĭ, urméză Vulcanŭ, socotescŭ că n'ar fi stricatŭ să mergĭ și tu deputatŭ la Viena, să fi arĕtatŭ nevinovăția ta și la Consilium și la Cancelarie, și precum cartea să se fie slobodităŭ, așà și tu să fi fostŭ pusŭ înapoĭ să învețĭ.»

Apoĭ îlŭ invită, ca dacă pe Crăciunŭ n'ar puté merge la elŭ cu profesorulŭ Mihuțŭ, să-ĭ scrie îndată că pentru ce nu s'a dusŭ ca deputatŭ la Viena? Și-ĭ cere informațiunĭ privitóre la destituirea sa din postulŭ de catechetŭ și la confiscarea cărții sale (2).

Ce a rĕspunsŭ Cichindeal nu scimŭ, căcĭ în archivulŭ de unde

(1) Panteonulŭ Românŭ, de Iosifŭ Vulcanŭ. Budapesta, 1869, pag. 101.
(2) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XX.

decopiarămŭ aceste și care acum se aranjéză, nu s'a găsitŭ altă scrisóre dela Cichíndeal.

Dar din o hârtie a episcopuluĭ Vulcanŭ, cu data de 9 (21) Iunie 1816, aflăm că în aceeașĭ lună Cichindeal i-a scrisŭ de două orĭ.

In acésta, Vulcanŭ vorbesce despre deputația eparchieĭ Araduluĭ trimisă la sinodulŭ din Carlovĕțŭ, și spune că elŭ a sfătuitŭ și pe Ambrușŭ și pe maĭ mulțĭ protopopĭ carĭ l'aŭ întrebatŭ în causa aceea, că n'aŭ ce trimite deputație la sinodŭ; că a scrisŭ și luĭ Nicóră maĭ de multe orĭ să vină dela Viena, că póte să strice, dar nu l'a ascultatŭ. Și încheie: «Eŭ nu sciŭ puté-voiŭ merge la Viena saŭ ba, dar după ce oiŭ și merge, după ce și tótă nădejdea ca să *căpătămŭ* românŭ amŭ perdut-o, ce oiŭ puté să facŭ?» (1)

«Fabulele» luĭ Cichindeal nicĭ în tómna anuluĭ 1816 n'aŭ fostŭ eliberate.

Acésta se probéză prin o hârtie găsită între actele episcopuluĭ Vulcanŭ. Este conceptulŭ unuĭ recursŭ către împĕratulŭ și regele Francisc I, cu data de 19 Septembre 1816, și scrisŭ de însașĭ mâna luĭ Vulcanŭ, prin care acesta cere ascultarea luĭ Cichindeal asupra faptelorŭ ce i se impută, examinarea fabulelorŭ sale prin ómenĭ pricepĕtorĭ, și în urmă eliberarea acelora (2).

Actulŭ celŭ din urmă pe care se întemeiază lucrarea acésta, este scrisórea ce episcopulŭ Vulcanŭ la 21 Novembre 1816 a îndreptatŭ luĭ Cichindeal.

Ca formă exterióră, este de observatŭ că, pe când tótă corespondența de până acum a lorŭ e scrisă cu slove cirilice, spre sfîrșitulŭ aceste scrisorĭ Vulcanŭ începe a se servì de litere latine, pe carĭ apoĭ le și conservă până în capĕtŭ.

In acésta, elŭ însciințéză pe Cichindeal că din Viena s'a întorsŭ numaĭ cu nădejdea. «Despre tine, urméză elŭ, amŭ datŭ că neîntrebându-te ce-aĭ făcutŭ, te-aŭ lipsitŭ de diregătoria catechetiĭ,

(1) Totŭ acolo, nr. XXVI.
(2) Totŭ acolo, nr. XXVII.

căcĭ te-aĭ nevoitŭ a învĕţa pre învĕţătorĭ bine, şi fabulele, care aŭ fostŭ pentru Românĭ multŭ folositóre, aŭ făcutŭ de s'aŭ opritŭ. Socotescŭ, că încaĭ despre fabule ţi se va face dreptate.»

Apoĭ spune că, fiindŭ la Viena, a datŭ împĕratuluĭ cererea profesorilorŭ din Aradŭ, ce a primitŭ de la aceştia cu ocasiunea treceriĭ sale prin Aradŭ, şi aude că şi aceea va fi luată la socotélă. «Precum şi despre Episcopie, despre care încă putemŭ să aşteptămŭ bine. Ce amŭ pututŭ, tóte le-am făcutŭ. Dar eŭ audŭ acum dupĕ întórcere despre Nestorŭ Ioanovicĭ nişte fapte, din care culegŭ că nu e omŭ cu socotélă şi vrednicŭ să povăţuéscă pe Românĭ la cele bune şi dorite. Rĕŭ îmĭ pare, că şi despre elŭ amŭ grăitŭ la locurĭ unde s'aŭ cuvenitŭ şi încă cu scrisórea.» (1)

*

Aicĭ se întrerupe firulŭ nostru.

Inainte d'a încheià, maĭ avemŭ să schiţămŭ şi activitatea literară a luĭ Cichindeal.

Din rugarea luĭ adresată împĕratuluĭ la 1815 se constată, căcĭ o spune elŭ însuşĭ, că a datŭ la lumină cincĭ cărţĭ. (2)

Le voiŭ înşirà pe rêndŭ, conformŭ apariţiuniĭ lorŭ.

Prima sa lucrare este: «*Sfaturile a înţelegeriĭ ceĭ sănătóse,* prin bine înţeleptulŭ Doziteĭ Obradovicĭ întocmite, iar acuma întâia-dată întórse despre limba sêrbéscă şi întru acestŭ chipŭ în limba dacoromânéscă aşezate. In Buda, s'aŭ tipăritŭ în crăiésca tipografie orientalicéscă a Universităţiĭ Peştiĭ. 1802.»

Cartea — ca tóte lucrările luĭ Cichindeal — tipărită cu slove chirilice, are 168 pagine in-8°. După unŭ motto, scosŭ din Dositeĭ Obradovicĭ şi altulŭ în versurĭ, alŭ căruĭ autorŭ pare a fi însuşĭ Cichindeal, urméză unŭ capitolŭ introducĕtorŭ sub titlulŭ «Patroniĭ», în care Cichindeal mulţumesce acelora carĭ l'aŭ aju-

(1) Totŭ acolo, nr. XXVIII.
(2) Totŭ acolo, nr. XXIII.

tatŭ la tipărirea acesteĭ cărţĭ. Aceştia aŭ fostŭ Gheorghe Petrovicĭ, protopresbiterulŭ Hasiaşuluĭ, Petru Murgulovicĭ, parochŭ în Beregsĕŭ, lângă care fusese şi Cichindeal învĕţătorŭ în aceeaşĭ comună, Vasile Gheorghievicĭ, parochŭ în Ţernithaz, alŭ căruĭ zelŭ îlŭ cunoscea maĭ cu sémă din timpulŭ când elŭ (prelucrătorulŭ cărţiĭ) fu rênduitŭ dela direcţia r. pentru visitarea şcólelorŭ, Rista Duca neguţătorŭ în Grabaţ. Capitolul acesta este subscrisŭ cu vorba: «Prefăcătoriu.»

Urméză o «Inainte cuvîntare» semnată : «In Becĭcherecul̆-micŭ, în 2 Iunie 1802, Dimitrie Cichindeal învĕţătorŭ naţionalnicŭ.» In acésta elŭ expune scopulŭ lucrăriĭ şi face elogiĭ archimandrituluĭ Pavelŭ Chengelaţŭ, din reşedinţa episcopéscă a Timişoriĭ, precum şi luĭ Mihailŭ Martinovicĭ tâlcuitorulŭ teologieĭ în aceeaşĭ reşedinţă, pe carĭ Dumnedeŭ i-a trimisŭ preoţimeĭ române pentru luminarea trebuincióśă. Tot-odată ne spune că acestŭ din urmă «iubitorŭ de folosulŭ naţieĭ sale la anulŭ 1776 a prefăcutŭ normalulŭ de pe limba sêrbéscă în limba daco-românéscă», care a fostŭ introdusŭ prin cele maĭ multe şcolĭ din Banatŭ. Iar la anulŭ 1784 i s'aŭ tipăritŭ două cărţĭ cu cheltuiala protopresbiteruluĭ C. Şuboni, carele atuncĭ a fostŭ parochŭ în Timişóra

După cum arătaĭ maĭ sus, aceştia amêndoĭ i-aŭ fostŭ profesorĭ de teologie, decĭ aicĭ le şi aduce tributulŭ devotamentuluĭ.

In sfîrşitŭ spune că în prelucrarea acesteĭ cărţĭ urméză luĭ Grigorie Obradovicĭ, directorulŭ şcólelorŭ militărescĭ de prin Banatŭ, «carele multŭ se ostenesce cu o negrăită rîvnă pentru luminarea némuluĭ daco-românescŭ.»

La pag. 76 spune că a tradusŭ în românesce cartea luĭ I. Muşcatirovicĭ despre sĕrbătorĭ şi, îndată ce se va găsì vr'unŭ patronŭ care să dea cheltuiala tiparuluĭ, va trimite-o să se tipăréscă. Insă ast-felŭ de patronŭ nu s'a găsitŭ şi cartea a rĕmasŭ netipărită. (Vedĭ «Fabule» pag. 337.)

Ceea-ce privesce limba, scrie că Paulŭ Iorgovicĭ, în «Observaţiile» sale despre limba daco-românéscă, fórte înţeleptŭ a descoperitŭ cuvintele limbeĭ nóstre, arĕtândŭ cum amŭ puté aduce limba acésta

la originalulŭ eĭ celŭ adevĕratŭ. Și urméză ast-felŭ : «Fiindŭ dar că materiile carĭ se cuprindŭ în cărticica acésta sunt pentru totŭ omulŭ care poftesce să-șĭ înfrumusețeze năravurile sale, pentru aceea eŭ amŭ rĕmasŭ la cuvintele acele tuturorŭ cunoscute, pentru ca să pótă desĕvêrșitŭ înțelege aceia cari nu sunt desĕvêrșitŭ procopsițĭ întru adevĕrurĭ.»

Dînsulŭ s'a servitŭ de limba vorbită de obște. Și a rĕușitŭ bine. Limba acésta, curățită binișorŭ de slavisme și ferită cu totulŭ de neologisme, are scăderĭ sintactice, dar ne rĕspândesce unŭ aerŭ anticŭ, care ne încăldesce și acum.

Dreptŭ specimenŭ, iată pagina primă, începutulŭ capitoluluĭ *Pentru dragoste :* «Dragostea nu este nimica alta, ci numaĭ o bucurie pentru cea desĕvêrșitŭ buna norocire a altora ; saŭ cu alte cuvinte: Dragostea este neîncetata poftă și îndemnare cu buna norocire cea desĕvêrșitŭ altora, pe care îĭ iubimŭ, să le pricinuimŭ. Cu câtŭ maĭ multŭ ne bucurămŭ de binele lorŭ celŭ cu dreptate, cu atata maĭ multŭ îĭ iubimŭ. Iar dragostea este cea maĭ d'întâiŭ șĭ cea maĭ de căpetenie osebire a luĭ Dumnedeŭ. Bunătatea și mila se nascŭ din dragoste. Tóte cele-lalte osebirĭ ale luĭ Dumnedeŭ, fără dragoste și bunătate nicĭ spre unŭ folosŭ nu vorŭ fi nouĕ.»

Cartea însașĭ se împarte în următórele capitole: Pentru dragoste, cu sub-împărțirile : Nu-țĭ pară rĕŭ, făcêndŭ bine; Di ce e dreptŭ, apoĭ caută de veĭ puté să scapĭ ; Rĕspunsulŭ, adresatŭ cinstituluĭ părinte și frate Serafimŭ ; Mĕ întrebĭ cine sunt eŭ și cine mi-a datŭ putere să ieaŭ eŭ tonulŭ celŭ învĕțătorescŭ ; Imbĕtrânescŭ totdeauna învĕțându-mĕ; Prea înalta înțelepciune în cerŭ să stea deasupra de stele ; Ca să desrădĕcinezŭ rĕutatea din lumea acésta sunt ostenelele mele. — Pentru faptele bune, cu următórele titlurĭ: Faptele cele bune a le alege este maĭ bine ; Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.

Precum arată și titlurile aceste, cartea cuprinde unŭ șirŭ de învĕțăturĭ morale, naționale și patriotice fórte instructive; nu e tradusă verbalŭ, ci întocmită pentru Românĭ. Unde Dositeĭ Obradovicĭ produce obiceiurĭ de ale Sêrbilorŭ, Cichindeal le înlocuesce

cu datine de ale Romanilorŭ, comparându-le cu cele de ale poporuluĭ românŭ. Insuşĭ elŭ ne spune acésta la pag. 34, ḑicêndŭ: «Lucrătorulŭ cărţeĭ acesteia d. Dositeĭ Obradovicĭ aduce aicĭ nisce obiceiurĭ ale Sêrbilorŭ, însă eŭ nu voiŭ să punŭ acele, ci tocmaĭ ale nóstre, carĭ stăpânescŭ până acum între noĭ, şi din cele multe numaĭ vr'o câte-va voiŭ arĕtà; căcĭ a sositŭ acum vremea ca cu ochiĭ cu care amŭ vĕḑutŭ paiu în ochiulŭ altora, tocmaĭ cu aceia să vedemŭ bîrna în ochiulŭ nostru.»

Apoĭ începe a comparà obiceiurile şi spune că Romaniĭ ţineaŭ sĕrbătórea Lupercalia pentru ca lupiĭ să nu le mânânce oile; totŭ ast-felŭ ţinŭ şi Româniĭ la 12—17 Novembre sĕrbătorile lupilorŭ, când nu cutéză să taie nimica cu fórfecile, ca lupiĭ să nu le prăpădéscă oile. Romaniĭ serbaŭ la 22 Februarie ḑiua ḑeiţeĭ Formicalia saŭ Fornicas, aprinḑêndŭ în onórea eĭ grâŭ cu paie neîmblătite; ast-felŭ şi la Românĭ, feciorii din poporŭ la lăsatulŭ de carne a Pascilorŭ facŭ séra focŭ şi aprindŭ hodaiţe făcute de paie, ceea ce însă ocârmuirea a opritŭ. La 1 Maiŭ Romaniĭ ţineaŭ serbătórea Umbracolarum, făcêndu-şĭ umbră cu ramurĭ verḑĭ înaintea caselorŭ; iar Româniĭ în ḑiua de 1 Maiŭ punŭ armindenĭ înaintea caselorŭ. Romaniĭ aveaŭ în onórea luĭ Joe serbătorile holdelorŭ, ca grindina să nu le bată; intocmaĭ şi Româniĭ serbéză Joile dintre Pascĭ şi Rusaliĭ ca piétra să nu le strice holdele. La 24 Iunie Romaniĭ aveaŭ serbătórea Noroculuĭ; iar Româniĭ totŭ în ḑiua aceea facŭ cununĭ de florĭ de Sânziene, le aruncă pe acoperişulŭ caselorŭ, creḑêndŭ că acela e norocosŭ a căruĭ cunună rĕmâne sus, şi nenorocosŭ a căruĭ cade jos. Romaniĭ strigaŭ în jocŭ, Româniĭ asemenea; Romaniĭ duceaŭ cu stégŭ mirésa acasă la casa mireluĭ, întocmaĭ ca Româniĭ în ḑiua de astăḑĭ. Romaniĭ puneaŭ în mâna mortuluĭ unŭ banŭ şi rudele îlŭ petreceaŭ cu capulŭ golŭ şi făceaŭ ospĕţulŭ mortuluĭ, chiar ca şi aḑĭ Româniĭ.

Inşirândŭ aceste, Cichindeal constată că suntemŭ strănepoţiĭ Romanilorŭ, dar ḑice că totuşĭ n'ar trebui să păstrămŭ tóte datinele, căcĭ multe sunt contrarie religiuneĭ creştine şi umplu tótă viaţa Românuluĭ cu vrăjiturĭ.

Admitŭ că scopulŭ luĭ va fi fostŭ a ștergе din superstițiunile poporuluĭ, dar nu încape îndoială că s'a servitŭ bucurosŭ de aceste comparațiunĭ, căcĭ prin ele afirmà latinitatea elementuluĭ românescŭ.

Intrégă lucrarea, în textŭ și printre rândurĭ, are o vĕdită tendință d'a deșteptà poporulŭ românŭ, d'a-lŭ încuragià și de a-lŭ îndemnà la lucru și de a inspirà tuturorŭ încredere și tărie în vitalitatea némuluĭ românŭ.

O lectură acésta, care pe vremile acele, la 1802, a trebuitŭ să fie cetită cu multă plăcere și de sigurŭ a avutŭ un succesŭ mare!

Altă lucrare a sa a fostŭ volumulŭ intitulatŭ «*Adunare de lucrurĭ moralicescĭ*», publicatŭ la anulŭ 1808 în Buda, dedicatŭ luĭ Grigore Obradovicĭ, directorulŭ reg. alŭ școlelorŭ din districtulŭ Timișoriĭ, nepotulŭ de frate alŭ luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, după care a tradusŭ și acéstă lucrare.

In dedicația sa, Cichindeal aduce laude marĭ directoruluĭ școlarŭ Grigore Obradovicĭ, «căruia s'a împlinitŭ pofta luĭ cea maĭ ferbinte a se maĭ adăoge câmpulŭ activitățiĭ către dilecta nația sa românéscă,» ceea ce ar însemnà că și Obradovicĭ a fostŭ românŭ.

După dedicația plină de sentimente naționale și semnată numaĭ cu numele «Cichindeal», urméză o «Inainte cuvîntare», care de sigurŭ e tradusă, și apoĭ unŭ capitolŭ intitulatŭ «Către cetitorĭ,» care este scrisŭ de Cichindeal și în care face omagiĭ luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, mulțămindŭ în sfîrșitŭ luĭ Christoforŭ Duca, neguțătorŭ în Grabațŭ, care a plătitŭ cheltuelile tiparuluĭ.

Cartea se imparte în următórele capitole: Pentru dragostea către învĕțătură; Pentru chiline istorieĭ pe scurtŭ; Pentru lucrurile de maĭ multe feliurĭ saŭ speciĭ; Ibdala și Balsora, o istorie prețiósă; O pereche de papucĭ saŭ călciunĭ; Pentru modru cu mare folosŭ a ceti; Pentru prietenĭ și prieteșugŭ.

Cuprinsulŭ este o culegere de felurite învĕțăturĭ și istorióre instructive. De astă dată Cichindeal a rĕmasŭ maĭ multŭ traducĕtorŭ decât localisatorŭ, căcĭ afară de unele alusiunĭ n'a prea făcutŭ aplicațiunĭ la Românĭ.

Volumulŭ are 104 pagine in-8⁰ și se încheie cu acéstă însemnare: «Sfîrșitulŭ părții întâiŭ». Nu sciŭ, dacă a apărutŭ partea a doua.

În câtŭ pentru limbă, aicĭ nu s'a maĭ ținutŭ de principiulŭ enunciatŭ în prefața primeĭ sale lucrărĭ. A introdusŭ o mulțime de neologisme, care schimosescŭ limba-ĭ de maĭ nainte. Ast-felŭ găsimŭ între altele și următórele vorbe pe carĭ nu le vedemŭ în scrierea sa primă: honorată, patrie, publicŭ, comunŭ, informație, activitate, dilectă, abusurĭ, realitate, libertate, manuducere, satisfacție, exemplu, neglectŭ, dedicație, honestate, magnimitatulŭ, naturalŭ, ba într'unŭ locŭ (pag. 47) scrie homotemperatŭ saŭ omulŭ cu mĕsură etc. Și latiniséză forma exterióră a unorŭ cuvinte, ca «pone» în locŭ de pune, «bon» în locŭ de bunŭ, «dopă» în locŭ de după, «nome» în locŭ de nume, «spone» în locŭ de spune, etc.

O lucrare maĭ importantă a sa este «Epitomulŭ saŭ Scurte arĕtărĭ pentru sfânta biserică, pentru vesmintéle eĭ și pentru Dumnezeésca Liturghie, care se sĕvêrșesce într'însa. Așișderea și pentru preotulŭ și slogitoriulŭ luĭ Dumnedeŭ. Prin scurte întrebărĭ și rĕspunsurĭ, de folosŭ și de trebuințe slujitorilorŭ de cele sfinte, preoților și diaconilorŭ, și tuturorŭ celorŭ ce gândescŭ aceste deregătoriĭ pre sine a luà. Prin părintele Cichindeal parochulŭ Becĭchereculuĭ micŭ traduse. In Buda, la crăésca tipografie a Universitățiĭ unguresci. 1808.»

Cartea are 80 de pagine in-8⁰ și e dedicată episcopuluĭ Ștefanŭ Avacumovicĭ din Timișóra, pe care îlŭ numesce «patronŭ» și «făcĕtorŭ de bine» alŭ sĕŭ. Acésta a fostŭ la 1808; dar maĭ târdiŭ — precum vĕdurămŭ — patronulŭ și bine-făcĕtorulŭ acesta a devenitŭ celŭ maĭ aprigŭ prigonitorŭ alŭ luĭ.

Urméză apoĭ o «Inainte cuvîntare», probabilŭ prelucrată după Obradovicĭ, ce lămuresce trebuința acesteĭ lucrărĭ, care prin întrebărĭ și rĕspunsurĭ scurte arată ce este biserica și ce putere și însemnătate are liturghia sĕvêrșită într'însa. Spune că preoțimea n'are încă cunoscință despre mărturisirea creștinéscă, de óre-ce,

afară de catechismŭ, până acum nu s'aŭ publicatŭ în limba română cărțĭ despre luminarea rêndueleĭ preoțescĭ. «E vremea odată, pentru Dumnedeŭ, esclamă elŭ, să deschidemŭ ochiĭ mințiĭ și aĭ inimeĭ nóstre ! Să nu rĕmână tot-deauna numaĭ la catechismŭ și la povățuirea cu mâna, căcĭ pân'atuncĭ nu se vorŭ întinde cu vîrsta maĭ departe.»

Cărțile cele maĭ trebuinciόse celorŭ ce se gătescŭ pentru rênduiala preoțéscă, după vederile sale, sùnt : «Dogmaticésca Teologie» saŭ Cuvîntarea de Dumnedeŭ a pravoslavniceĭ mărturisirĭ a Resărituluĭ; «Păstorésca Teologie» saŭ Învĕțătură pentru datoriile preoțescĭ; «Istoria Bisericéscă» saŭ Poveștĭ a Bisericeĭ de mărturisirea Rĕsărituluĭ.

Și declară că, îndată ce se vorŭ arĕtà atâția preoțĭ doritorĭ de a avé în limba română, ca să se pótă da la tiparŭ, le vorŭ puté avé.

Din acéstă declarațiune a luĭ Cichindeal, biografiĭ luĭ de până acum facŭ conclusiunea că operele înșirate aŭ și fostŭ gata ; dar din cuvintele acele încă nu se lămuresce cestiunea dacă le-a și scrisŭ, orĭ că le-arŭ fi lucratŭ numaĭ după ce le-arŭ fi cerutŭ unŭ numĕrŭ îndestulătorŭ de preoțĭ.

Apoĭ adaugă că maĭ trebuescŭ următórele lucrărĭ: Tâlculŭ fap-telorŭ Apostolilorŭ, Măestria în cuvîntarea mințiĭ saŭ Filosofia, adică regulĭ a sci bine judecà și dreptŭ a gândì, Istoria firéscă, Homulia, Canónele sobórelorŭ a tótă lumea.

În sfîrșitŭ face unŭ apelŭ la preoțime și spune că nu este de ajunsŭ ca preoțiĭ să se arate lumiĭ numaĭ cu vestmintele și cu numele; nu este destulŭ să sĕvêrșéscă liturghia numaĭ prin îmbrăcare și desbrăcare, prin dicerea evangheliilorŭ, deschiderea și închiderea dverilorŭ, eșirea la ómenĭ, arĕtarea și intrarea în altarŭ și prin alte ceremoniĭ, nesciindŭ ce însemnéză și pentru ce se facŭ și — ceea-ce e de jale vrednicŭ — a lăsa sfânta liturghie fără de predicație, căcĭ liturghia fără învĕțătură este ca mâncarea fără sare.

Și încheie, îndemnândŭ preoțiĭ să țină cu ocasiunea liturghieĭ și cuvîntărĭ.

Lucrarea acésta, tipărită asemenea cu cheltuiala negustătoruluĭ

Christoforŭ Duca din Grabațŭ, are treĭ părțĭ: Partea primă e întitulată «Pentru domneḑeésca Biserică și sântele vase și pentru veștmintele eĭ;» partea a doua «Pentru domneḑeésca liturghiă;» partea a treia «Pentru preotŭ.»

Cuprinsulŭ se indică prin titlulŭ lungŭ pe care-lŭ reproduserămŭ maĭ sus. Este unŭ felŭ de catechismŭ în întrebărĭ și rěspunsurĭ relative la biserică și la serviciulŭ dumneḑeescŭ ce aŭ să facă preoțiĭ.

Limba e și maĭ mestecată cu neologisme decât în scrierea precedentă. Aci găsimŭ cuvinte ca: grație, traducție, lingvă, gratitudine, cualitet, protecție, sanctă, experiență, predicație, natură, sanctificație, proprietate, circumstanțiĭ, cause etc. Dar trebue să constatămŭ că vorbele acestea obvinŭ maĭ cu sémă în prefață, parcă altulŭ ar fi scrisŭ acésta și nu aceeașĭ mână care a tradusŭ Epitomulŭ. Forma latinisătóre însă apare atâtŭ acolo, câtŭ și aicea; ast-felŭ cetimŭ D*o*mneḑeŭ, c*o*noscutŭ, p*o*tință, p*o*té, p*o*temŭ, s*o*nt, f*o*rmos, b*o*nětate, c*o*prinde, resp*o*nd, ba până și «n*i*gre» în locŭ de «negre.»

A' patra publicațiune literară nu pórtă semnătura luĭ în frontispiciŭ, dar acrosticonulŭ de pe pagina 42 arată că autorulŭ este Cichindeal.

Titlulŭ acesteĭ broșurele de 62 pag. in-8° este următorulŭ: «Arětare despre starea acestorŭ, noue introduse școlaticescĭ Instituturĭ ale națieĭ românescĭ, sêrbescĭ și grecescĭ. In Buda, cu tiparulŭ crăesciĭ tipografiĭ a Universitățiĭ unguresci din Peșta, 1813.»

Ea cuprinde istoriculŭ înființăriĭ școlelorŭ pedagogice pentru Grecĭ la Pesta, pentru Sêrbĭ la St. Andreĭ și pentru Românĭ la Aradŭ, ocupându-se în deosebĭ de acésta din urmă, de care m'am servitŭ și eŭ multŭ la scrierea acestorŭ schițe.

La sfîrșitŭ se află câte-va versurĭ. Primulŭ este adresatŭ protopresbiterilorŭ. Alŭ doilea e dedicatŭ Imperatuluĭ Franciscŭ I, făcêndu-ĭ elogiĭ pentru měsurile luate în interesulŭ instrucțiuniĭ poporale române și acusândŭ pe ceĭ ce avuseră menirea să facă acésta, însă:

De aceste tóte
Puţinŭ s'aŭ grijitŭ eĭ fórte;
Numaĭ carnea, laptele aŭ mâncatŭ,
Pentru turmă nimicŭ n'aŭ lucratŭ !

Şi se încheie printr'unŭ epilogŭ întitulatŭ: «Iubiţilorŭ cititorĭ», invitându-ĭ a contribui pentru şcóla de la Aradŭ, dicêndŭ: «Care cunósce cum se cade starea nóstră, îmĭ va da dreptŭ, că sórtea nóstră e ticălósă, aşa câtŭ nu cutezămŭ să spunemŭ totŭ necazulŭ nostru la nimenĭ, lasŭ să mărturiséscă lacrămile şi suspinările starea nóstră!»

Ceea-ce privesce limba, acéstă lucrare, singura scriere cu totulŭ originală a luĭ Cichindeal, iarăşĭ e maĭ curatŭ scrisă românesce. Se pare că încercarea luĭ de purificare radicală din cele douĕ scrierĭ precedente, n'a fostŭ bine primită din partea publiculuĭ cititorŭ, de aceea s'a întorsŭ la «limba de obşte» de maĭ nainte.

Lucrarea cea din urmă şi tot-odată cea maĭ importantă, care i-a făcutŭ numele cunoscutŭ şi nemuritorŭ, este volumulŭ de fabule, care a apărutŭ sub titlulŭ:

Filosoficeştĭ şi politiceştĭ prin ***FABULE*** *moralnice învăţăturĭ. Acum întâĭa oară culese, şi întru acest chip pre limba Românéscă întocmite de* **Dimitrie Cichindeal,** *Parohul Becĭcherecului-mic şi al shoalelor Preparunde Româneştĭ din Aradulŭ-vechiŭ catechetŭ. In Buda, cu tiparĭulŭ Crăeşteĭ Typografiĭ a Universităţeĭ ungurescĭ din Peşta. 1814.*

Precum se vede, titlulŭ difere de celŭ comunicatŭ luĭ Vulcanŭ în 1813, despre care vorbiĭ maĭ sus şi pe care îlŭ reproducŭ maĭ la vale în corespondeţa luĭ cu Vulcanŭ. Versurile din frunte lipsescŭ cu totulŭ, iar titlulŭ scurtŭ a fostŭ înlocuitŭ cu nisce parafrase lungĭ.

Cartea are 484 pagine in-8°; este dar şi ca estensiune cea maĭ voluminósă lucrare a luĭ Cichindeal. Incepe cu o prefaţă, după care urméză fabulele, alŭ cărorŭ numĕrŭ este 154.

Acéstă lucrare a avutŭ unŭ succesŭ fórte mare, căcĭ pân'atuncĭ încă nu se publicaseră fabule în limba română; dar maĭ cu sémă pentru că sub modestulŭ titlu de «fabule» s'a ocupatŭ de cestiunile carĭ agitaŭ atuncĭ societatea și națiunea română, a destăinuitŭ o sumedenie de durerĭ ale poporuluĭ românŭ, a propovĕduitŭ deșteptarea națională, combătêndŭ desbinarea și îndemnândŭ pe frațĭ la iubire, stăruindŭ a stîrnì în toțĭ rîvna de lucru, invocândŭ descendența nóstră latină și inspirândŭ tuturora credința neclintită a triumfuluĭ în viitorŭ.

Tendința acésta se indică numaĭ decât și pe față prin unŭ motto scosŭ din psalmĭ, care precedéză prefața și care sună astfelŭ: «Deschide-voiŭ în pilde gura mea și voiŭ arĕtà cele *ascunse.*»

Și maĭ la vale, între fabule, începe a spune cu mândrie că: «A se rușinà de némulŭ sĕŭ, aceea e dréptă prostie.» (1)

Apoĭ esclamă încuragiătorŭ: «Dóră va venì și acea fericită vreme, când și Româniĭ vorŭ dobândì odată învĕțătură și cărțĭ folositóre în limba lor!» (2)

Și nu peste multŭ enunță acestea: «Iară acuma a sositŭ vremea ca numele și pomenirea acelora, carĭ însemnéză ceva în obște, saŭ spre vecĭnica cinste și mărire, dacă sunt bunĭ, saŭ dacă suntŭ rĕĭ și netrebnicĭ, spre vecĭnica batjocură să rĕmână.» (3)

Și urméză cu convingere încuragiătóre: «Maĭ voescŭ în Becĭcherecŭlŭ-micŭ saŭ în satŭ la Berecsĕŭ să fiŭ preotŭ săracŭ, cu mintea luminată și cu cugetŭ curatŭ, decât în Bucurescĭ unŭ mitropolitŭ cu mintea întunecată și cu cugetŭ fără de pace.» (4)

In altŭ locŭ face acestŭ apelŭ: «Pentru aceea, o! prea cinstitŭ comunitatulŭ a némuluĭ omenescŭ, iar maĭ vêrtosŭ voĭ Românilorŭ, pentru carĭ scriŭ, ascultațĭ glasulŭ omeniriĭ, sfântulŭ glasŭ alŭ naturiĭ, și aceea va să ḑicŭ glasulŭ luĭ Dumneḑeŭ! Nu vĕ despărțițĭ, nu vĕ urîțĭ între voĭ înșivĕ pentru desclinirea legilorŭ nă-

(1) Fabule, pag. 161.
(2) Totŭ acolo, pag. 222.
(3) Totŭ acolo, pag. 452.
(4) Totŭ acolo, pag. 453.

lucite; biserica e a luĭ Christosŭ, ci numaĭ mândria, pizma și rĕutatea aŭ adusŭ acéstă deosebire și urîciune între atâția ómenĭ de omenie și bunĭ la inimă.» (1)

Și totŭ sub impresiunea acésta spune la sfîrșitŭ: «Să punemŭ nouĕ înainte, ce dulcéță și fericire ar fi, a vedé așà mare numĕrŭ de Românĭ că se iubescŭ ca frațiĭ și se omenescŭ!.... Nu e aicea Grecŭ, nicĭ Latinŭ, unitŭ și neunitŭ. Să fimŭ noĭ Româniĭ toțĭ una drepțĭ și adevĕrațĭ creștinĭ și credincioșĭ supușĭ aĭ împĕratuluĭ; apoĭ vomŭ fi aicea pre pămêntŭ, în câtŭ va fi cu putință, bunĭ, norocoșĭ, și după aceea în vecĭ fericițĭ!» (2)

Iar conclusiunea tuturora pare a fi esclamațiunea profetică: «Mintea! Mărită nație daco-românéscă în Banatŭ, în Téra-Românéscă, în Moldova, în Ardealŭ, în Téra-Unguréscă, mintea! când te veĭ luminà cu învĕțătura, cu luminatele fapte bune te veĭ unì, maĭ alésă nație nu va fi pre pămîntŭ înaintea ta. . . . Că faptele bune sunt ție firéscă omenie, mărirea, însuflețirea cea mare, bărbăția, aceste sunt faptele cele bune ale strămoșilorŭ tĕĭ, adecă ale Romanilorŭ celorŭ bĕtrânĭ!» (3)

Cuvintele aceste pe vremile acelea vorŭ fi sunatŭ ca tunetulŭ care strivesce totŭ ce-ĭ stă în cale și curăță atmosfera înnădușită, stîrnindŭ viață din culcușurile amorțiriĭ.

Româniĭ din părțile acelea, carĭ încă nu cetiseră Chronica luĭ Șincai, nicĭ Istoria luĭ Petru Maiorŭ, se treziră ca dintr'unŭ somnŭ de mórte ; ascultară uimițĭ versulŭ care cu atâta tragere de inimă le tâlcuià necazurile și dorințele.... Iar cartea cu fabule devenì evanghelia lorŭ, din care toțĭ citiaŭ cu lăcomiă evlaviósă învĕțăturile pline de dragoste și de încuragiare, carĭ descoperindŭ greșelile trecutuluĭ, arĕtaŭ calea mântuințeĭ pentru viitorŭ.

Câtŭ de sguduitóre a pututŭ să fie vibrațiunea ce pĕtrunse tóte

(1) Totŭ acolo, pag. 258—259.
(2) Totŭ acolo, pag. 479—484.
(3) Totŭ acolo, pag. 274—275.

spiritele, se vede din lapidarele cuvinte ale luĭ I. Eliad, care cu douĕ-ḑecĭ și patru de anĭ maĭ târḑiŭ, a scrisŭ aceste : «Fabulele luĭ Cichindeal, pot fi pentru Românĭ, pentru totŭ-deauna, tablele legiĭ aduse din pustie.» (1)

Vĕḑêndŭ acestŭ succesŭ covêrșitorŭ, nu ne putemŭ mirà că toțĭ ceĭ ce priviaŭ cu gelosie deșteptarea națională română, s'aŭ speriatŭ... Fabulele s'aŭ confiscatŭ; autorulŭ lorŭ, destituitŭ dela catedră, a fostŭ prigonitŭ până la mórte.

*

Dar se ḑice, că fabulele acele nu sunt originale.

Așa este. Ele, ba și «Inainte-cuvîntarea» ce le precede, sunt lucrate după Dositeĭ Obradovicĭ. Rĕposatulŭ Ioanŭ Russu a probatŭ acésta cu desĕvêrșire, traducêndŭ fabulele luĭ Obradovicĭ și publicându-le într'unŭ volumŭ (2). Prin traducerea acésta dînsulŭ a făcutŭ serviciŭ bunŭ literatureĭ române, căcĭ a aprinsŭ lumină în întunericulŭ ce împresurà până atuncĭ figura literară a luĭ Cichindeal.

Acéstă traducțiune nouă arată necontestabilŭ că Cichindeal a făcutŭ după Obradovicĭ nu numaĭ fabulele, ci și învĕțăturile carĭ le însoțescŭ, și că totŭ meritulŭ luĭ consistă în faptulŭ că le-a cam localisatŭ, aplicândŭ la Românĭ cele ce fabulistulŭ sêrbŭ a scrisŭ despre Sêrbĭ și despre Albanezĭ. (3)

Păcatŭ că prin traducerea luĭ Russu nu se póte constatà deplinŭ: câtŭ și unde a schimbatŭ Cichindeal, căcĭ singurŭ spune că, în ceea-ce privesce aplicarea la Românĭ a celorŭ ce scrie Dositeĭ Obradovicĭ despre Sêrbĭ, a urmatŭ și dînsulŭ luĭ Cichindeal. (4)

Scopulŭ luĭ, precum ne spune în prefață, a fostŭ să facă cunoscutŭ prin traducerea acésta pe adevĕratulŭ autorŭ alŭ fabule-

(1) I. Eliad, precuvintare la edițiunea a II a Fabulelorŭ luĭ Cichindeal, Bucurescĭ, 1838, pag. XI.

(2) Fabulele luĭ Dimitrie Cichindeal in traducerea nouă, din originalulŭ sêrbescŭ alŭ luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, de Ioan Russu, Aradŭ, 1885.

(3) Totŭ acolo, pag. XLIII.

(4) Totŭ acolo, pag. XLVII.

lorŭ (1). E bine, dar atuncĭ n'ar fi trebuitŭ să schimbe nimicŭ, ci să traducă fidelŭ numaĭ ceea ce a scrisŭ Obradovicĭ.

Dacă Russu ar fi tradusŭ purŭ și simplu pe fabulistulŭ sêrbŭ, fără nicĭ o aplicațiune la Românĭ scósă din Cichindeal, ar fi făcutŭ literatureĭ unŭ serviciŭ maĭ mare, unŭ serviciŭ completŭ, căcĭ atuncĭ prin traducerea sa amŭ puté stabilì cum a scrisŭ Obradovicĭ și ce felŭ a modificatŭ Cichindeal, pe când ast-felŭ numaĭ ne-a indicatŭ originalulŭ, la care trebue să ne reîntórcemŭ.

Dar și de traducerea luĭ Russu putemŭ profità multŭ. Din cele ce dînsulŭ a tradusŭ fidelŭ, vedemŭ că Cichindeal a făcutŭ schimbărĭ maĭ marĭ și maĭ micĭ în unele învĕțăturĭ de ale fabulelorŭ; cea maĭ mare în învĕțătura fabuleĭ din urmă, unde a adăogatŭ vre-o două pagine.

Aceste schimbărĭ consistă maĭ cu sémă în înlocuirea numirilorŭ de Sêrbĭ, Albanezĭ saŭ Grecĭ, prin numele de «Românĭ». Une-orĭ ele sunt ceva maĭ lungĭ.

Dreptŭ exemple voiŭ pune aicĭ în comparațiune citațiunile de maĭ sus cu originalulŭ luĭ Obradovicĭ tradusŭ de Russu. Am alesŭ anume aceste, căcĭ tocmaĭ unele din ele aŭ fostŭ citate până acum la cele maĭ multe ocasiunĭ ca nisce enunciațiunĭ originale, carĭ facŭ gloria literară a luĭ Cichindeal.

Vorbele: «A se rușinà de némulŭ sĕŭ aceea e dréptă prostie» sunt adăogate de Cichindeal, căcĭ în traducerea luĭ Russu nu le găsimŭ. (2)

Pasagiulŭ citatŭ maĭ sus din Cichindeal: «Dóră va venì și acea fericită vreme, când și Românii vorŭ dobândì odată învĕțătură și cărțĭ folositóre în limba lorŭ» — la Obradovicĭ se află ast-felŭ: «Va venì timpulŭ celŭ fericitŭ când vorŭ avé și Albanezii cărțĭ în limba lorŭ.» (3)

Cichindeal a ḑis: «Iară acuma a sositŭ vremea ca numele și pomenirea acelora, carĭ însemnéză ceva în obște, saŭ spre vecĭnica

(1) Totŭ acolo, pag. XLVIII.
(2) Totŭ acolo, pag. 60.
(3) Totŭ acolo, pag. 85.

cinste și mărire, dacă sunt bunĭ, saŭ dacă sunt rĕĭ și netrebnicĭ, spre vecĭnica batjocură să rĕmână.» Obradovicĭ spune așà : «Dar acum dejà a ajunsŭ timpulŭ ca numele și pomenirea acelora, carĭ însemnéză ceva în comună, să se predeie, dacă sunt bunĭ, vecĭnicei stime și glorie ; iară dacă sunt rĕĭ și netrebnicĭ, vecĭnicei deonestărĭ și batjocurĭ.» (1)

Bărbătésca hotărîre a luĭ Cichindeal: «Măĭ voescŭ în Becĭcherecŭlŭ-micŭ saŭ în satŭ la Berecsĕu să fiŭ preotŭ săracŭ cu mintea luminată și cu cugetŭ curatŭ, decât în Bucurescĭ unŭ mitropolitŭ cu mintea întunecată și cu cugetŭ fără de pace,» — este imitată totŭ după Obradovicĭ, care ḑice: «Maĭ voescŭ să fiŭ în Semartonŭ saŭ în Voitegŭ preotŭ săracŭ cu mintea luminată și cu cugetŭ curatŭ, decât mitropolitŭ în Belgradŭ cu mintea întunecată de nesciință și cu consciință nepacĭnică.» (2)

Cichindeal scrie: «Pentru aceea, o! prea cinstitŭ comunitatulŭ a némuluĭ omenescŭ, iar maĭ vîrtosŭ voĭ Românilorŭ, pentru carĭ scriŭ, ascultațĭ glasulŭ omeniriĭ, sfântulŭ glasŭ alŭ naturiĭ și ceea ce va să ḑicŭ glasulŭ luĭ Dumneḑeŭ! Nu vĕ despărțițĭ, nu vĕ urîțĭ între voĭ înșivĕ pentru desclinirea legilorŭ nălucite ; biserica e a luĭ Christosŭ, ci numaĭ mândria, pizma și rĕutatea aŭ adusŭ acéstă deosebire și urîciune între atâția ómenĭ de omenie și bunĭ la inimă.» Iară Obradovicĭ a scrisŭ: «Pentru aceea, o prea onorată comunitate a némuluĭ omenescŭ, ascultă tu glasulŭ umanitățiĭ, sântulŭ glasŭ alŭ naturiĭ, iar acésta va să ḑică glasulŭ luĭ Dumneḑeŭ! Nu vĕ desbinațĭ, nicĭ vĕ urîțĭ între voĭ pentru biserica grécă și latină. Biserica este a luĭ Christosŭ, și nu e nicĭ grécă, nicĭ latină; numaĭ aroganța, disputa și rĕința aŭ introdusŭ numirile aceste, aŭ despărțitŭ și aŭ pusŭ în ură atâtea inimĭ oneste și bune ale ómenilorŭ.» (3)

Cichindeal: «Intre Românĭ, precum în Banatŭ, Ţéra-Unguréscă, Ardealŭ, Ţéra-Românéscă, Moldavia și în Bucovina, pretutindenea

(1) Totŭ acolo, pag. 198
(2) Totŭ acolo, pag. 198.
(3) Totŭ acolo, pag. 101.

se află ómenĭ avuțĭ, aŭ bărbăție și sunt iubitorĭ de străinĭ, bărbațĭ agerĭ, de cinste, spre bine aplecațĭ și sănătoșĭ, adecă cu cea de comunŭ înțelegere omenéscă dăruițĭ, și lângă aceea iubitorĭ de ostenélă. Și orĭ unde se și află, de se urĕscŭ între sine în vecinătate, pricina cea maĭ mare de acolo vine, că uniĭ sunt de legea grecéscă unită, iară alțiĭ de legea grecéscă neunită. Ceĭ d'întâĭ numescŭ pre ceĭ de alŭ doilea neunițĭ, iar aĭ doilea pre ceĭ d'întâĭ unițĭ. Iară numele celŭ cinstitŭ, frățescŭ și sfântŭ, creștinĭ, fiesce-carele pentru sine îlŭ ține, și acésta e între Româniĭ ceĭ pre la orașe, carĭ aŭ gustatŭ puțintea învĕțătură, arsenicum, aceștia sunt vulpile școliĭ.» (1)

Obradovicĭ: «In Serbia, Bosnia, în Slavonia, Dalmația și Herțegovina caracterulŭ sătenilorŭ regatelorŭ acestora pretutindenea e asemenea, ca și când arŭ fi, precum și sunt, o familie. In totŭ loculŭ unde staŭ bine, sunt marinimoșĭ, iubitorĭ de străinĭ, plinĭ de bărbăție, oneștĭ, plecațĭ spre bine și dăruițĭ cu înțelegere sănătósă, adecă de comunŭ omenéscă; pe lângă acésta și iubitorĭ de ostenélă. Și orĭ unde se urĕscŭ în vecinătate, acésta în partea cea maĭ mare provine de acolo, că uniĭ sunt de legea rĕsăriténă, iar alțiĭ de cea apusénă și se numescŭ uniĭ pe alțiĭ cu nisce numirĭ urîte și desprețuitóre; ceĭ d'întâĭ numescŭ pe ceĭ de aĭ doilea șocațĭ saŭ buniĕvațĭ, râmlenĭ saŭ latinĭ; iar aceștia pe aceia românĭ, rkațĭ și șismaticĭ, ținêndŭ fiesce-carele numele celŭ onoratŭ, sfântŭ, frățescŭ, de creștinŭ, pentru sine; saŭ când numesce o parte pe cea-laltă de creștinĭ, aceea se face din deschilinită grație și modestie; dar din nenorocire rarŭ se întîmplă.» (2)

Cichindeal: «Să punemŭ nouĕ înainte, ce dulcéță și fericire ar fi a vedé așa mare numĕrŭ de Românĭ că se iubescŭ ca frațiĭ și se omenescŭ! Noĭ vedemŭ cu ochiĭ mila purtăriĭ de grije ceĭ vecĭnice! Că stăpânirea Turculuĭ scade și se împuținéză; iară cea creștinéscă de tóte părțile cresce și se înalță. Ţéra-Românéscă și Moldova cu totulŭ se va scăpà cu vreme de Turcĭ; însă de nu va începe norodulŭ în pămînturile aceste a scuturà de pre sine cre-

(1) Fabulele luĭ Cichindeal, pag. 478, 479.

(2) Fabulele traduse după Obradovicĭ de I. Russu, pag. 209, 210.

dinţa deşértă, şi de nu va desrădĕcinà acea bĕtrână şi de de multŭ de Dumneḑeŭ urîciósă vrajbă pentru lege, eĭ înşişĭ îşĭ vorŭ fi lorŭ Turcĭ şi muncitorĭ.» (1)

Obradovicĭ: «Să ne presintăm, ce dulcéţă şi fericire ar fi de a vedé atâta poporŭ onestŭ, că se iubescŭ şi se stiméză ca fraţiĭ. Noĭ vedemŭ acum limpede mila provedinţeĭ ceĭ vecĭnice. Stăpânirea şi puterea turcéscă scade şi se împuţinéză, iar cea creştină cresce şi se înalţă din tóte părţile. Serbia, Bosnia şi Herţegovina se vorŭ mântuì şi se vorŭ eliberà cu timpulŭ de Turcĭ; însă dacă poporulŭ în ţĕrile aceste nu va începe a scuturà de pe sine superstiţiunea, nu va desrădĕcinà acea vechiă şi de Dumneḑeŭ urîtă cértă şi ură pentru lege, eĭ de sine îşĭ vorŭ fi Turcĭ şi tiranĭ.» (2)

Nicĭ chiar memorabilulŭ apelŭ de înfrăţire: «Nu e aicea Grecŭ nicĭ Latinŭ! etc.» citatŭ atâtŭ de multe orĭ în felurite lucrărĭ, nu este alŭ luĭ Cichindeal.

Iată cum sună acesta la elŭ: «Nu e aicea Grecŭ, nicĭ Latinŭ, unitŭ şi neunitŭ. Să fimŭ noĭ Româniĭ toţĭ una drepţĭ şi adevĕraţĭ creştinĭ şi credincioşĭ supuşĭ aĭ împĕratuluĭ; apoĭ vomŭ fi aicea pre pămîntŭ, în câtŭ va fi cu putinţă, bunĭ, norocoşĭ şi după aceea în vecĭ fericiţĭ.» (3)

Şi acum iată cum l'a scrisŭ Obradovicĭ: «Nu este aicĭ Grecŭ, nicĭ Latinŭ, unitŭ şi neunitŭ. Să fimŭ numaĭ adevĕraţĭ creştinĭ, apoĭ vomŭ fi şi aicĭ, în câtŭ e cu putinţă pre pămîntŭ, bine norocoşĭ şi după aceea în vecĭ, Amin!» (4)

Ar maĭ urmà să constatămŭ paternitatea renumiteĭ esclamaţiunĭ: «Mintea! Mărită naţie daco-românéscă! etc.» Dar asta e identică şi în traducerea luĭ Russu. Se vede că în loculŭ acesta a adoptatŭ şi dînsulŭ aplicaţiunea luĭ Cichindeal; cu mica deosebire numaĭ că elŭ cu Obradovicĭ încheie prin vorbele: «Onestitatea, gloria, mărinimia, bărbăţia sunt virtuţile tale strămoşescĭ;» (5) iar

(1) Fabulele luĭ Cichindeal, pag. 479.
(2) Fabulele luĭ Obradovicĭ traduse de Russu, pag. 210.
(3) Fabulele luĭ Cichindeal, pag. 484.
(4) Fabulele luĭ Obradovicĭ, traduse de Russu, pag. 213.
(5) Totŭ acolo, pag. 110.

Cichindeal termină așà: «Aceste sunt faptele cele bune ale strămoșilorŭ tĕĭ, adecă ale Romanilorŭ celorŭ bêtrânĭ.» (1)

*

Ioanŭ Russu, care n'are o vorbă bună pentru Cichindeal, scrie că acesta de aceea n'a numitŭ pe adevĕratulŭ autorŭ, cum făcuse la traducerile sale de maĭ înainte, căcĭ la 1814 — când apărură Fabulele — Dositeĭ Obrabovicĭ erà mortŭ și ast-felŭ putea să crédă că va trece dreptŭ autorŭ alŭ acelora. (2)

Totŭ elŭ maĭ spune că Cichindeal de aceea n'a tradusŭ verbalŭ pe Obradovicĭ, ca nu cum-va cetitorulŭ să afle, că nu elŭ, ci Obradovicĭ a compusŭ cartea fabulelorŭ. (3)

Este adevĕratŭ că Cichindeal nu arată în fruntea cărțiĭ sale numele autoruluĭ după care a prelucratŭ fabulele; dar elŭ nu se afișéză nicĭ ca autorŭ, ci spune că fabulele sunt întocmite — adică prelucrate — pe limba românéscă. (4)

Dacă n'a numitŭ pe Obradovicĭ, causa va fi fostŭ că nu l'a pututŭ considerà dreptŭ autorŭ, de óre-ce chiar titlulŭ cărțiĭ aceluia spunea că fabulele acele sunt traduse. Acelŭ titlu sună ast-felŭ: «Fabulele luĭ Esop și ale celorŭ-lalțĭ felurițĭ scriitorĭ de fabule din diferite limbĭ *traduse* etc.» (5)

Cichindeal s'a servitŭ de traducerea luĭ Obradovicĭ, dar n'a transplantat'o tótă și pretutindene întocmaĭ, ci numaĭ cele ce i-aŭ părutŭ potrivite pentru cetitoriĭ sĕĭ; a ștersŭ, a modificatŭ și a aplicatŭ după chibzuiala sa. Și tocmaĭ acesta-ĭ meritulŭ sĕŭ de frunte.

Cetitoriĭ din vremile acelea, carĭ sciaŭ că tóte cărțile publicate de dînsulŭ aŭ fostŭ traduse și dintre carĭ celŭ puținŭ ceĭ maĭ culțĭ

---

(1) Vedĭ tótă citațiunea maĭ sus.

(2) Fabulele luĭ Obradovicĭ, trad. de Russu, pag. XXXIX.

(3) Totŭ acolo, pag. XL.

(4) Vedĭ maĭ sus (pag. 313) titlulŭ întregŭ alŭ fabulelorŭ luĭ Cichindeal.

(5) Fabulele luĭ Obradovicĭ traduse de Russu, pag. XXXVIII. Dositeĭ Obradovicĭ s'a născutŭ la Ciacova în Banatŭ, la anulŭ 1739, din părințĭ Sêrbĭ, dar a sciutŭ și românesce. A fostŭ unŭ călugărŭ fórte învĕțatŭ, carele a cutreeratŭ lumea și a muritŭ la Belgradŭ în 1811. (Ioanŭ Russu, opulŭ citatŭ, pag. III și XXXIX.)

cunosceaŭ genulŭ literarŭ alŭ luĭ Esop, nicĭ eĭ n'aŭ avutŭ convingerea că fabulele aceste sunt originale. Episcopulŭ Vulcanŭ îlŭ întrébă la 1 Ianuarie 1815: «Intórse sunt fabulele acestea de pre altă carte saŭ ba? Și de sunt, de pre ce carte sunt întórse? Aŭ tóte sunt întórse saŭ numaĭ unele; adaus'aĭ tu multŭ într'însele și în carĭ, saŭ nu?» (1)

N'am pututŭ să daŭ de rĕspunsulŭ luĭ Cichindeal la acéstă scrisóre, și ast-felŭ nu sunt în posițiunea d'a puté constatà, dacă dînsulŭ a susținutŭ orĭ ba că fabulele sunt originale ale luĭ, saŭ prelucrate și traduse după altulŭ.

Dar din scrisórea ce episcopulŭ Vulcanŭ a adresatŭ la 21 Novembre 1816 luĭ Cichindeal, putemŭ să tragemŭ conclusiunea, că acesta a rĕspunsŭ că fabulele sunt traduse, căcĭ în acea scrisóre Vulcanŭ dice: «Fiind-că te îndeletnicescĭ cu întórcerea cărților, câtŭ maĭ în grabă avêndŭ prilegiŭ ți-oiŭ trimite pe celŭ ce ț'amŭ fostŭ făgăduitŭ. . . .» (2)

D-lŭ V. A. Urechiă, în studiulŭ sĕŭ analiticŭ asupra luĭ Cichindeal, scrisŭ la 1865, dice: «Inspirațiunile luĭ Cichindeal, după noĭ, sunt pe de o parte Esop și pe altă parte marea luĭ iubire de adevĕrŭ, de frumosŭ, de bine, cu deosebire de românismŭ.» (3)

Da, așà este. Insă, în câtŭ pentru inspirațiunea directă a luĭ Esop, trebue să facemŭ o modificare. Cele desfășurate maĭ sus arată că Cichindeal nu s'a servitŭ directŭ de Esop, ci numaĭ de traducĕtorulŭ saŭ maĭ bine de prelucrătorulŭ aceluia, adică de Obradovicĭ, carele însușĭ a întrodusŭ multe schimbărĭ în formă, adoptate tóte și de Cichindeal. Prin urmare, Cichindeal póte fi comparatŭ cu Esop numaĭ în ceea ce privesce sîmburele fabulelorŭ; dar în câtŭ pentru esecutare și formă, deosebirile între elŭ și între Esop, arĕtate cu atâta pĕtrundere de d-lŭ V. A. Urechiă în studiulŭ sĕŭ citatŭ, sunt a se declinà în favorulŭ luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, de la care le-a primitŭ și Cichindeal.

(1) Corespondența cu Vulcanŭ, nr. XVIII.
(2) Totŭ acolo, nr. XXVIII.
(3) V. A. Urechiă, Opere complecte, Conferințe și discursurĭ, seria B, tom. I, pag. 107.

Insă originalitatea, prelucrarea orĭ traducerea acestorŭ fabule, pentru noĭ este o cestiune secundară; căcĭ nu fabulele înseșĭ aŭ produsŭ succesulŭ mare, nu ele aŭ făcutŭ numele luĭ Cichindeal atâtŭ de popularŭ, ci aplicațiunea pentru Românĭ a învĕțăturilorŭ carĭ urméză fabulelorŭ, aplicațiunĭ alŭ cărorŭ autorŭ incontestabilŭ este elŭ.

După ce amŭ probatŭ că fabulele n'aŭ fostŭ lucrările propriĭ ale luĭ Cichindeal, ci numaĭ întocmite pe românesce după Obradovicĭ, se înțelege că nu maĭ e cuvîntŭ pentru care să facemŭ analisa lorŭ, ceea ce compete numaĭ autorilorŭ originalĭ. O comparațiune cu originalulŭ, spre a se puté constată câtŭ a tradusŭ și câtŭ a schimbatŭ, iată datoria ce aveamŭ de făcutŭ. Eŭ credŭ că prin comparațiunile indicate maĭ sus m'am achitatŭ și în privirea acésta.

Rĕmâne să mĕ pronunțŭ asupra limbeĭ. Aicĭ potŭ să citezŭ două opiniunĭ competente :

Eliad scrie : «Nu e carte din vremile acestea și până astădĭ să nu fie plină de barbarismurĭ, ca că dicŭ așa; și fabulele luĭ Cichindeal cuprindŭ o limbă câtŭ se póte pe acele vremĭ maĭ corectă și maĭ românéscă generală, în câtŭ fabula Cobățuluĭ cu Cuculŭ și a Rîndunelеĭ cu cele-lalte paserĭ, cu învĕțăturile lorŭ potŭ fi unŭ modelŭ și de gramatică și de moralŭ sănĕtosŭ.» (1)

Iar d-lŭ V. A. Urechiă ne dă următórea aprețiare: «Póte n'amŭ puté dice despre stilulŭ sĕŭ că este de-apururea corectŭ și de o sintaxă de-apururea românéscă. In adevĕrŭ, se simte în multe fabule obicĭnuința autoruluĭ, dacă nu a gândi, celŭ puținŭ de a se exprimă în o limbă cu o sintaxă diferită de aceea a limbeĭ române. Așa întrebuințarea verbuluĭ la finea fraseĭ și în urma complinirilorŭ, acusă deprinderea, cunoscința limbeĭ germane... In privirea limbagiuluĭ, elŭ este maĭ purŭ de bună sémă decât era în de obște pe la aniĭ edităriĭ fabulelorŭ, dară totușĭ cuprinde încă multe vorbe, când străine, când provincialismĭ ardelenĭ, bănățenĭ, etc.» (2)

(1) Eliad, precuvîntare la ediția II a Fabulelorŭ luĭ Cichindeal, pag. X, XI.
(2) V. A. Urechiă, lucrarea citată, pag. 106.

Care va să ḑică, amândoĭ constată că limba luĭ Cichindeal este cea maĭ posibilă corectă în vremile acelea. Defectele de sintaxă, resultatŭ alŭ studiilorŭ făcute în limbĭ străine opuse geniuluĭ limbeĭ române, sunt unŭ timbru alŭ epoceĭ în care limba română nu era formată de locŭ și scriitoriĭ n'aveaŭ modele dinaintea lorŭ. In câtŭ pentru provincialismĭ, aceia daŭ lucrăriĭ unŭ felŭ de coloritŭ poporalŭ, care a contribuitŭ multŭ ca ea să fie cetită cu atâta plăcere până și de clasele maĭ puținŭ culte.

*

Maĭ avemŭ a lămuri o cestiune.

Prin Banatŭ există credința, care mi s'a comunicatŭ și mie în firulŭ scrieriĭ acestorŭ rênduri și care maĭ de multŭ a fostŭ discutată și în publicitate (1), că adică nu Cichindeal a tradusŭ și lucratŭ aceste fabule, căcĭ elŭ nicĭ n'a sciutŭ bine sêrbesce, — ci Mihaiŭ Roșu alias Martinovicĭ, fostulŭ sĕŭ profesorŭ, carele însă n'a cutezatŭ să le publice sub numele sĕŭ.

Maĭ întâĭ voiŭ constată, că Cichindeal a sciutŭ sêrbesce.

Insușĭ elŭ ne spune acésta în prefața «Către cetitoriŭ» din «Adunarea de lucrărĭ moralicescĭ», care începe cu aceste cuvinte:

«Eŭ mĕ bucurŭ, iubite cetitoriŭ, că sciŭ sêrbesce, maĭ tare pentru că pociŭ înțelege cărțile d-luĭ Dositeĭ Obradovicĭ, și mulțămescŭ luĭ Dumneḑeŭ că sunt născutŭ în timpurile cărțilorŭ luĭ.»

Admitŭ însă că moșŭ Mihaiŭ Roșu i-a ajutatŭ la traducere. Așà mĕ informase și colegulŭ nostru d-lŭ Vinc. Babeșŭ, carele petrecêndu-șĭ copilăria aprópe de comuna Jădanĭ, unde Mihaiŭ Roșu s'a născutŭ și a petrecutŭ aniĭ din urmă aĭ viețiĭ sale, a auḑitŭ din părințĭ că acesta și Cichindeal aŭ lucratŭ împreună fabulele, căcĭ «Moșŭ Mihaiŭ» scia carte sêrbéscă încă maĭ perfectŭ decât Cichindeal.

Orĭ-cine i-a ajutatŭ, fabulele glorifică numaĭ numele luĭ Cichindeal. La 24 de anĭ după eșirea cărțiĭ sale, la 1838, I. Eliad, părintele literatureĭ române, i-a făcutŭ monumentulŭ neperitorŭ prin precuvîntarea ce a scrisŭ la edițiunea a doua.

*

(1) «Lumina», fóie bisericéscă, scolastică, etc., Aradŭ, 1873, Nr. 36 și 42.

Ş'acum încheiămŭ.

Firulŭ trebue să-lŭ căutămŭ în Becĭcherecul-micŭ. Matricula bisericeĭ de acolo arată că Cichindeal a funcţionatŭ ca parochŭ până la 19 Augustŭ 1817. Atuncĭ s'a bolnăvitŭ greŭ; dar neavêndŭ cine să-lŭ grijéscă, cu voinţa proprie a fostŭ dusŭ într'unŭ spitalŭ din Timişóra. (1) Aicĭ a rĕposatŭ la 19 Ianuarie 1818; însă, conformŭ ultimeĭ sale voinţe, cadavrulŭ luĭ a fostŭ transportatŭ la Becĭcherecululŭ-micŭ, unde s'a înmormîntatŭ la 22 Ianuarie 1818. (2)

Uniĭ susţinŭ că elŭ n'a muritŭ în Timişóra, ci simţindu-şĭ sfîrşitulŭ, la dorinţa luĭ, a fostŭ dusŭ încă viŭ, cu unŭ carŭ cu boĭ, la Becĭcherecululŭ-micŭ, unde apoĭ a şi încetatŭ din viaţă.

E indusŭ în matriculă pe pagina 121, nr. 623, data 22 Ianuarie 1818, cu textŭ sêrbescŭ: «Robulŭ luĭ Dumneḑeŭ Dimitrie Cichindeal, locuitorŭ alŭ Becĭcherecululuĭ-micŭ, înmormîntatŭ prin mine preotulŭ gr. orient. Pavel Nadaşchi.» (3)

Trebue să notămŭ aicĭ şi tradiţiunea, care spune că mórtea-ĭ n'a fostŭ naturală. Uniĭ ḑicŭ că elŭ s'ar fi otrăvitŭ (4) ; iar alţiĭ susţinŭ că l'ar fi înveninatŭ Sêrbiĭ. (5) Care va fi adevĕratulŭ adevĕrŭ şi dacă aceste tradiţiunĭ opuse aŭ óre-care basă reală, numaĭ a Totŭ-sciutorulŭ Dumneḑeŭ póte să scie.

Noĭ vĕḑurămŭ desfăşurându-se înaintea nóstră o tragedie, alŭ căreĭ actŭ finalŭ a fostŭ mórtea luĭ. Cortina a căḑutŭ şi noĭ stămŭ emoţionaţĭ, cu lacrămĭ în ochĭ.

Dar la mormîntulŭ luĭ să ne revocămŭ în memorie cuvintele luĭ Eliad: «Cetiţĭ, tinerilorŭ, pe Paulŭ Iorgovicĭ, Petru Maiorŭ, Cichindeal, Şincai. . . . şi veţĭ învĕţă într'înşiĭ şi limba vóstră şi ceea ce aŭ fostŭ moşiĭ voştri şi ceea ce veţĭ puté fi, de veţĭ urmà învĕţăturile lorŭ!» (6)

---

(1) Comunicatŭ de preotulŭ Svetoniŭ Petrovicĭ.
(2) Comunicatŭ de Petrovicĭ şi Agrima.
(3) Comunicatŭ de Svet. Petrovicĭ.
(4) Comunicatŭ prin Petru Agrima.
(5) Panteonulŭ Românŭ, Dim. Cichindeal.
(6) I. Eliad, Precuvîntare la a doua ediţie a fabulelorŭ luĭ Cichindeal, pag. XII.

DOCUMENTE INTRODUCETÓRE

I

Recursŭ majestaticŭ.

Sacratissima Majestas! Non tam exrecta Juventutis Institutione promanans nostra cum Reipublicæ emolumento indissolubili vinculo conjuncta felicitas svasit, quam paterna erga æqualem cum reliquis congremialibus Nationibus prolium nostrorum educationem obligatio sub gravi coram Divino Tribunali dandæ Responsionis onere, ultro citraque exegit, ut per oportuna hac cum Demetrii Stephanovits Nationalium Scholarum nostrarum Directoris morte die 7-a hujus mensis interventa, affulgente occasione genuinas causas rectæ Juventutis nostræ educationi ab ipsa saluberrimi hujus Instituti Introductione pertinaciter obstantes, fine tandem ponendæ necessariæ medelæ Sacratissimæ Majestati Vestræ in homagiali submissione de genu substernere non itermitteremus.

Nos Romanarum Coloniarum per Trajanum Imperatorem anno Christi, ad huc 105 Daciæ illocatarum indubii posteri, cum Hungaris longe tardius horsum advenientibus, ex que Daciæ parte cum Tibisco conterminante, et vicina Pannonia novum Regnum a nomine suo Hungaria dictum efformantibus Christianam fidem amplexi communem hanc Patriam adversus quasvis ex terras impetitiones unitis semper viribus tutati sumus, tutamurque de præsenti etiam.

Magna Theresia Majestatis Vestræ Sacratisimæ avia probe statuens: neminem bonum esse posse sine Deo, sine Religione, ut sedatio tantisper Bellorum turbinibus perpetuo duraturum fundamentalem futuræ suæ, ac subjectarum Nationum felicitatis, publicueque securitatis poneret lapidem, erectionem Nationalium ubique Scholarum in quibus sine discrimine cujusvis Nationis Juventuti, ex qua Reipublicæ consistentia paratur, mox cum

prima ætate veræ Religionis principia per rectam educationem instillentur, clementer resolvere dignata est.

Ast a quo Rascianica Natio Anno 1690 primo per Patriarcham Arzenium Csernovich e vicinis Turcicis Provinciis horsum adducta prædominium Religionale, quod supra tota nostra gremiali Natione habere volebat, cum Nationis scissione in partem sibi adhærentem, prout arrogavit, ita etiam sensim sine sensu stabilivisset, Deus novit, utrum nostrum fatum, vel vero [quia absque ullo derogamine dictum sit] antelatæ nationis livor secum ita ferat, sufficit, quod etiamsi Natio nostra Banaticæ hujus Provinciæ duas puras, Rascianica autem non nisi unam mixtam efficeret Tertiam, attamen quemadmodum Episcopos, qui cum Gremialibus Parochis, et Plebe, ita Directores quoque Nationalium Scholarum, qui cum pædagogis, et suis alummis sine interprete sensa sua communicare voluissent, nullos hucusque potuerimus habere.

Imo cum Juventus illarum communitatum in quarum gremio una alterave Rascianica familia residet, talibus qualibus Rascianicis imbuerentur Litteris aliarum vero pure Romanarum, vulgo valachicarum communitatum Juventus ob Rascianorum Directorum, non ejusdem Institutionem, sed indiscretum solummodo quæstum pro suo fine habentium imperitiam, penitus negligeretur, ipsa res viva quasi voce loquitur nostram Religionalem cum antelata Natione connexionem ob praeclusum nobis commune nationalium scholarum beneficium in Mityleneis unice principiis fundatam esse.

Mitylenei quidem Populi Jure victricum armorum devictis pro pœna per se Nationibus Literariam Liberorum educationem inhibuerunt, verum congremialis Rascianica Natio summo Terræ principi æqualem omnium subjectarum Nationum educationem habere volenti pari obligamine subjecta in nostram Nationem, nec ex defixæ sedis prioritate, nec ex Religionis connexione, nec ex animarum pluralitate, nec ex alio quocumque respectu cum gravi nostro præjudicio, graviorique publici emolumenti detrimento tale Jus sibi arrogare potest.

Ut igitur hic abusus in obversum Divini, humanique Juris directus tandem eradicetur, Divinumque summi Terræ Principis quoad Juventutis educationem Institutum nobis quoque commune, et efficax reddatur, Majestatem Vestram Sacratissiman, tamquam communem omnium subjectarum Nationum Patrem, per omme id, quod sacrum, sanctumque esse potest, de genu oramus, atque obsecramus, dignetur respectivis Dicasteriis idclementer impingere, ut pro nationalium Scholarum nostrarum Directore talem nationalem virum stabiliendum proponant, cujus moralis character, et necessariæ ad hoc officium scientiæ, ex dato desuper praevie specimine notæ sint; facto hoc suo removebit Majestas Vestra Sacratissima quæstuaria Ju-

ventutis nostræ educationi opposita impedimenta, et ad constitutionalem Religionem, quæ est fæcundissima Radix, et solidissimum fundamentum Regum, et nationum consistentiæ felicitatis, et securitatis Publicæ, viam aperiet, qua Liberi nostri malam de nobis communiter conceptam opinionem brevi evertent, data que inde adaltiora quæque studia occasione, si quidem avitæ virtutis igniculi in nostra natione nequaquam extincti, sed per neglectam educationem tantum suppresi essent, ostendent se cum summa Publici utilitate veros Romanos esse Posteros. Sacratissimæ Majestatis Vestræ. Temesvarini die 29 Junii 1807. Humillimi, perpetuoque fideles subditi: *Stephanus Athanassievits* m. p., Lugosiensis, *Georgius Petrovits* m. p., Belinczensis Protopresbiteri, *Petrus Popovits* m. p., Bogsániensis, *Demetrius Czikingyal* m. p., Kis Becskerekensis Parochi, Universæ Banatus Temesiensis Valachicæ Nationis Requisiti.

(Din archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

II.

Copia
26,854.

Intimatulŭ Locotenenţeĭ din Buda
către episcopulŭ Paulŭ Avacumovicĭ, relativŭ la deschiderea preparandieĭ din Aradŭ.

Illustris plurimum Reverende Amice, Illrme ac Rrdme Domine Episcope nobis abservandissime!

Cum Sua Mattas Ssma Populos Graeco non unito ritui addictos paterna Clementia jugiter Complecti, cunctaque institutionis litterariæ et educationis publice ac ita felicitatis Civilis Consequendæ Medio Eisdem indesinenti Sollicitudine ultro clementer elargiri, atque ad benignas catenus dispositiones suas ociori effectui mancipandas, Scholas Præparandorum Nationales initio futuri Mensis 9-bris Termino quippe stylo quidem Gregoriano in Diem 15-am stylo autem Iuliano in 3-tiam eiusdem Mensis incidente infallibiliter aperiandas jubere dignata sit, oportunum omnino ad altissime præfixum Scopum Petitio etiam Altissime renunciati Superioris Regii Scholarom Græco non Unitarum Inspectoris sufragante, assequendum et promovendum adinventum est; ut, Cum universi huius ritus populi benignam, Altefatæ Suæ Mattis Ssm̃æ munificentiam homagiali in submissione noscere, indeque ad implenentum fidelium, prout Subditos decet Officiorum, quæ Conflandum, Fundum Scholasticum, adeoque promotionem altissimarum intentionum respiciunt, sponte perduci, sinistras vero de hanc Instituto subortas Ideas abiicere, positaque impedimenta superare ex eorum

ipsorum liberalioris Culturæ Commodo sit, Eisdem in Templo Dei Collectis Clementia hæc Cæsareo Regia in Consolationem propriarum, quibus perfruentur, Scholarum et educationis publicæ directa efficaciter denuo explanetur incolecturque.

Quo proinde fidem de positiva paterna Suæ Mattis Ssm̃æ clementissima mente plenarie Convincantur, perspectaque promanatura exinde felicitate Institutum *hocce* litterarium et educationis pronius amplectantur, atque ad Dotationem illius fundum scholasticum mediantibus benevolis oblatis ultro Conflare pergant, Prastæ DVræ præsentibus Committendum duxit Consilium hoc Lttle Regium, ut eadem die, qua juxta inalterabilam Suæ Mattis Ssmæ benignam voluntatem Præparandorum Scholæ huius ritus et populationum Nationales solenniter aperientur, die utpote Dominica tam Præta Dvra personaliter in Loco residentionali sacram Lyturgiam Celebrare, pias de incolumitate Summi Terræ Principis, more in Ecclesiis suis ritu orientali Usitato in Congressu Populi fundere Sermonemque sacrum, quo ad Stantes Fideles de Clementia Cæsareo Regia cum Scholis Præparandorum in effectum deducta plenarie informentur, tenere, atque fundum Scholasticum oblatis dotandum, amplificandumque impensius Commendare non intermittat, quam et in id ipsum per subordinatum quoque Clerum ubique Locorum institui et sic dictum Blagodenstive servari faciat unaque illis, e subordinato Clero suo, qui ex se accomodo sermone Ecclesiastico populum excitare nequirent, scriptam et totalem rei Complexum exhaurientem Orationem seu Dictionem velut occasione nativitatis et Resurrectionis Christi fieri assolet, Transmittas, Præmissorum et effectum procuratura et acceleratura Eadem Prætta Dvřa.

Datum ex Consilio Reo Lttli Hngro Budae die 20 Oct. anno millesimo octingentesimo duodecimo Celebrato.

Prættae Dvřae

ad officia paratus
paratissimi
Josephus Comes Brunsvik m. p.
Joannes Latinovics m. p.
Baro Josephus Barkoczy m. p.

Illustri plurimum Rñdo, Illm̃o ac Rñdmo Dño Paulo Avacumovicĭ Gr. n. u. r. Episcopo Aradiensi, Amico, nobis observandissimo.

Aradinum.

(De pe copia din archivulŭ consistoriuluĭ gr. or. românŭ din Oradea-mare.)

III.

Cercularulŭ episcopuluĭ Paulŭ Avacumovicĭ către clerulŭ diecesanŭ, cu ocasiunea deschideriĭ preparandieĭ din Aradŭ.

Cinstite Domnule Preses Consistorialnicŭ, şi Protoprosviterŭ

mie iubite!

Fiind-că a Sa Prea sfinţită Chesaro-Crăiéscă Mărire, ca a totŭ prea înaltŭ alŭ sĕŭ gândŭ, pentru luminarea şi norocirea noroduluĭ nostru, către sîrşitŭ să-lŭ aducă, bine aŭ voitŭ prin milostivulŭ a Înălţatuluĭ Ţiitorŭ de locŭ Sfatŭ Crăescŭ Unguerescŭ, către mine sub nro 26854 slobodịtŭ Intimatŭ prea milostivesce a însciinţà, cum că scólele preparanşilorŭ, în a 3-a ḑi luniĭ Noemvrie după vechiulŭ callendarŭ, iar în 15 ḑile Noemvrie după noulŭ callendarŭ acestuia anŭ curgĕtorŭ de a bună sémă şi neschimbatŭ se vorŭ deschide, şi se vorŭ începe, dreptŭ aceea se poruncesce, ca şi totŭ norodulŭ nostru în Bisericĭ despre accea să se însciinţeze, precum ca însuşĭ acela chiarŭ să véḑă, ce felŭ îndurare a totŭ prea milostivulŭ alŭ nostru Monarchŭ, spre norodulŭ nostru varsă, şi aşà de niscarĭ nestatornice, şi neîntemeiate gândurĭ pentru aceste şcóle să înceteze, însă de acolo şi aceca să véḑă, cum-că dintr'altă parte a noroduluĭ nostru, ca şi a credincioşilorŭ supuşĭ datorinţeĭ este în totŭ modulŭ acésta a totŭ prea înaltă Voie, prin îndurătóre dăruinţe de bună voie spre funduşulŭ şcólelorŭ dimpreună a ajutà.

Insă ca norodulŭ despre aceea, cum că de a bună sémă, în ḑiua cea maĭ sus numită curgerea şcólelorŭ preparanşilorŭ se va începe deplinŭ a se încrede, şi aceleaşĭ şcóle maĭ bunŭ sporŭ a avé să pótă, iar norodulŭ dăruinţe pe funduşulŭ şcólelorŭ şi maĭ departe cu tótă rîvna a face să nu înceteze, se poruncesce ca în numita ḑi în alŭ 3-le Noemvrie după callendarulŭ nostru, iar în 15 Noemvrie după callendarulŭ noŭ an. c., în care ḑi fără de îndoială şcólele preparanşilorŭ se vorŭ deschide, în tóte bisericile după Dumneḑeésca Liturghie, cuvîntŭ noroduluĭ să se spună, întru care cuvîntŭ însciinţare trebue să se facă, precum a totŭ milostivulŭ Monarchŭ a totŭ prea înaltulŭ gândŭ alŭ sĕŭ, pentru şcólele preparanşilorŭ întru împlinire a-lŭ aduce, şi în acea ḑi, acelea şcóle cu prăznuire a le deschide prea înduratŭ bine aŭ voitŭ, şi cu acestŭ prilegiŭ şi norodulŭ să se chieme ca pe acelŭ funduşŭ alŭ şcólelorŭ dăruinţe de bună voie şi maĭ departe, cu multă îndurare să facă şi să deie, şi după aceea, cea obicĭnuită mulţămire să se facă.

Acésta dar C. Domnieĭ Tale însciinţândŭ preporuncescŭ, ca C. Domnia Ta în 3/15 Noemvrie în persónă Dumneḑeéscă Liturghie să sĕvêrşescĭ, şi după sĕvêrşirea aceeaşĭ, aicĭ sub adăogatulŭ *Cuvîntŭ* noroduluĭ să spuĭ, apoĭ după aceea cea obicĭnuită mulţămire a săvêrşì să facĭ. Pe lângă acésta datorinţeĭ să aibĭ mintonŭ după primirea acesteia, şi aşà nicĭ în câtŭ maĭ puţinŭ zăbăvindŭ acésta pe la toţĭ parochialniciĭ preoţĭ după acolo obicĭnuitulŭ modŭ, a curentăluì, ca şi Eĭ totŭ însulŭ în Biserica sa după spusulŭ maĭ nainte modŭ în 3 (15) ḑile Noemvrie a. c. după ce se va sĕvêrşì Dumneḑeésca Liturghie, adăugatulŭ Cuvêntŭ noroduluĭ cu înfiertată rîvnă, şi bucurie să procitéscă, şi după aceea cea obicĭnuită mulţămire cu cântare *Pre tine Dumneḑeule Te lăudămŭ* să facă, pentru că întru una şi aceeaşĭ ḑi în tóte Eparchiile, şi în tóte locurile a noroduluĭ nostru aceea se poruncesce să se facă. Insă la care locurĭ acestŭ circulariŭ până în a 3-a ḑi a luneĭ Noemvrie după alŭ nostru, iar 15 ḑile a luĭ Noemvrie după noulŭ callendarŭ nu va venì, în acelea locurĭ a doua saŭ a treia Duminecă, adecă în 10 saŭ 17 ḑile luniĭ Noemvrie a. c. după callendarulŭ nostru, precum adecă acestŭ circulariŭ acolo maĭ de vreme saŭ maĭ târḑiŭ va sosì, aceea mulţămire după prescrisŭ maĭ susŭ modru nelăsatŭ, sub greumentulŭ rĕspunsuluĭ să facă, şi la dascăliĭ tuturorŭ locurilorŭ şi la alţiĭ carĭ vorŭ avé voie să umble la şcóla preparanşilorŭ, să se arate ca să nu întârḑieze încóce la învĕţătură întru aceea şcólă a venì, pentru că de aci înainte nicĭ în cinulŭ preoţoscŭ nu se vorŭ primi, nicĭ Diaconĭ şi Preoţĭ a fi nu vorŭ puté, fără numaĭ aceia cariĭ învĕţăturile întru aceea şcólă vorŭ sevêrşì. Apoĭ maĭ pe urmă pentru împlinirea acestuĭ a totŭ prea înaltŭ lucru să nu leşĭ cu vreme relaţia C. Domnieĭ Tale încóce a trimite. Intru altele preaporuncindu-te acoperĕmîntuluĭ luĭ Dumneḑeŭ, rĕmâiŭ

Al. C. Domnieĭ Tale.

In Aradŭ în 27 Oct. 1812.

voitorŭ de bine
P. A. Epp. m. p.

D-sale Pr. Pr. al Orăḑiĭ-marĭ.

Din afară:

Cinstituluĭ Domnŭ Mihailŭ Manuilovicĭ Preses Consistoriumuluĭ din V. Velencze de l. g. n. u. şi Protopresviterŭ Orăḑiĭ-marĭ, iar a slăvitelorŭ Varmegiĭ Araduluĭ şi Bihăriĭ asessorŭ mie iubitŭ să se deie.

M. V. Velencze.

(Originalulŭ în archivulŭ consistoriuluĭ gr. or românŭ din Oradea-mare.)

IV.

Cuvîntŭ trimisŭ de episcopulŭ Paulŭ Avacumovicĭ din Aradŭ preşedintelui consistoriuluĭ gr. or. din Oradea-mare şi tuturorŭ protopopilorŭ spre a se cetì în Bisericĭ în ḑiua deschiderii preparandieĭ din Aradŭ.

Cinstite Domnule Preses şi Proto-Presbiterŭ, Bine cucernicilorŭ Kir Administratorĭ, Cucernicilorŭ Parochialnicĭ Preoţĭ, Capelanĭ şi Diaconĭ, De bunŭ némŭ născuţilorŭ Nemeşĭ, De cinstitŭ némŭ născuţilorŭ Biraie, Juraţĭ, şi de obşte tuturorŭ carĭ vĕ aflaţĭ în păzita de Dumneḑeŭ Eparchia nóstră a Aradului, Pravoslavnicilorŭ Creştinĭ, noue între Christosŭ Iubiţilorŭ Fiĭ, Darŭ, Milă, Pace şi Totŭ Binele de la Dumneḑeŭ!

Maĭ de multe orĭ dimpreună fiind Voĭ în biserică adunaţĭ, s'aŭ vestitŭ voue, precum a Sa Prea Sfinţită Chesaro-Crăiéscă Mărire, pentru norocirea noroduluĭ nostru prea milostivesce a rêndui bine aŭ voitŭ, ca şcólele pentru preparanşĭ să se rênduéscă, unde să vorŭ aceia ómenĭ, carĭ chiemarea învĕţătorilorŭ a primì vorŭ avé, a închipuì, precum ca prin mijlocirea lorŭ tinerimea nóstră întru luminare a se aduce să pótă. Socotiţĭ Pravoslavnicilorŭ creştinĭ, care altulŭ, folosŭ de acésta a totŭ Prea Înaltă gândire a aşteptà are, fără numaĭ norodulŭ nostru, pentru că maĭ vîrtosŭ pentru a nóstră tinerime aceste şcóle se ridică, de unde bărbaţĭ, şi pentru némulŭ nostru, şi pentru patrie spre folosŭ a eşi, însuşĭ pre sine, pre Dumneḑeŭ, şi sfîrşitulŭ vederiĭ sale a cunósce, şi aşà nu numaĭ întru acéstă lume pe sine norocoşĭ, ce şi întru cea-laltă lume fericiţĭ se potŭ face.

Fieşte-care dintre Voĭ poftesce ca să fie norocosŭ, fieşte-care dintre Voĭ poftesce ca să fie şi întru ceea-laltă lume fericitŭ, totŭ părintele, ḑicŭ tóte aceste bunătăţĭ următorilorŭ sĕĭ din tótă inima poftesce, însă nu-ĭ destulŭ numaĭ poftă a avé, ce de lipsă este şi trudă şi jertfe a face, ca acestŭ sfîrşitŭ, şi împlinirea pofteĭ a ajunge să pótă, aşà dar de lipsă este ca acestŭ sfîrşitŭ noue însuşĭ şi următorilorŭ noştri a dobândi să putemŭ, îndreptărilorŭ şi învĕţăturilorŭ celorŭ de lipsă pre sine să predămŭ, şi să ne supunemŭ.

Mărirea Sa a nostru a Totŭ prea milostivulŭ Monarchŭ din acea dragoste a Totŭ prea înnaltă, care către norodulŭ nostru bine aŭ voitŭ tot-deauna a o avé, şi întru acéstă întîmplare folositóre sa a totŭ prea milostivesce nouă a cinsti nu s'a lăpĕdatŭ, ci tóte orênduelile prea înduratŭ le-a făcutŭ, pre maĭ marele Inspectorŭ, a şcólelorŭ directorĭ, caticheţĭ, şi învĕţătorĭ

preparanşilorŭ, carĭ pentru şcólele cele sêrbescĭ a preparanşilorŭ treĭ şi unŭ catechetŭ, atâţia pentru cele românescĭ, şi unŭ catechetŭ, şi pentru cea grecéscă unŭ învĕţătorŭ şi unŭ catechetŭ rênduiţĭ sunt, i-aŭ anumitŭ şi ḑiua de astăḑĭ a Totŭ prea înnaltŭ aŭ rênduitŭ, întru care şcólele preparanşilorŭ cu prăznuire a se deschide, şi curgerea sa, adecă cele sêrbescĭ în st. Andreĭ, cele românescĭ în Aradulŭ-vechiŭ, iar cea grecéscă în Peşta, a avé aŭ începutŭ; astăḑĭ dar se începŭ şcólele preparanşilorŭ, astăḑĭ este ḑiua de prăznuire némuluĭ nostru, pentru că astăḑĭ începutulŭ închipuiriĭ norociriĭ şi fericiriĭ noroduluĭ şi iubiţilorŭ următorilorŭ noştri se începe.

Insă fiindŭ că blagoslovenia luĭ Dumneḑeŭ în totŭ lucrulŭ celŭ bunŭ de lipsă este şi fără de aceea blagoslovenie nicĭ unŭ sporŭ nu vomŭ dobândi, pentru aceea, precum jertfa de astăḑĭ, şi rugăciunile nóstre către Dumneḑeŭ amŭ adusŭ pentru norocirea, îndelungŭ de ḑile a Totŭ prea milostivuluĭ Monarchŭ şi Părinteluluĭ nostru, aşà şi pentru aceea pre Făcĕtorulŭ celŭ de sus acum iarăşĭ îlŭ vomŭ rugà, ca luarea acésta înainte să o blagoslovéscă, celorŭ ce vorŭ să se înveţe, în ajutorŭ să le fie şi lorŭ darŭ să le dăruéscă, ca bunŭ sporŭ învĕţăturile a primi să le pótă.

Folosulŭ acestora şcóle vedé-veţĭ Pravoslavnicilorŭ Creştinĭ, când după vr'o câtă-va vreme, şi după săvĕrşirea curgeriĭ şcólelorŭ, fraţiĭ, feciorïĭ şi nepoţiĭ voştriĭ cu învĕţăturĭ şi cu luminare înfrumseţaţĭ în sînulŭ vostru înapoĭ se vorŭ întórce, şi tinerimeĭ vóstre, plăcute luĭ Dumneḑeŭ, împĕrăţieĭ, şi patrieĭ de lipsă, şi lorŭ pre de folosŭ învĕţăturĭ vorŭ împărtăşi. O ! Pravoslavnicilorŭ Creştinĭ de abia aşteptŭ a ajunge acea vreme, ca despre acésta întru vederea tuturora, şi cu ruşinea acelora, carĭ într'altŭ chipŭ aŭ socotitŭ, să vĕ încredinţaţĭ.

Din sufletŭ, şi din trupŭ cum că-ĭ alcătuitŭ omulŭ nimenea nu se va îndoì, aşişderea şi acésta cum că-ĭ sufletulŭ maĭ frumósă fiinţă decât trupulŭ, fiesce-cine cunósce. Ce folosŭ darŭ este nouĕ avuţie a strînge şi fórte a ne îngriji acésta următorilorŭ noştri a lăsà, décă puterile cele sufletescĭ înfrumseţate nu sunt, când noĭ numaĭ pre lângă bună crescere şi pre lângă bună închipuire a puterilorŭ sufletescĭ întru cunóscerea datorinţelorŭ nóstre credinţeĭ şi a legiĭ, şi norocoşĭ a fi, şi a ne mântuì putemŭ. Insă fiind-că acuma modrulŭ şi prilegiulŭ nouĕ ni se dă închipuire a dobândì, pentru aceea atâta maĭ mare dorinţă ne stă nouĕ înainte spre acestŭ sfîrşitŭ mijlocirĭ a pune, jertfe, şi aducerĭ a face, precum că sfîrşitulŭ acesta cu atâta maĭ uşorŭ şi maĭ curîndŭ a ajunge să putemŭ.

Cu ce faţă între alte noróde a ne arĕtà vomŭ puté, dacă întru acéstă rîvnă vomŭ slăbì, cum vomŭ a luĭ Dumneḑeŭ şi a Totŭ prea înaltă Chesaro-Crăiéscă neplăcere şi mânie a înconjurà, şi de aceea a scăpà, dacă Dumneḑeŭ poftesce ca pre sine totŭ-dauna în maĭ mare sĕvêrşire să ne

aducemŭ, şi aşà sfîrşitulŭ zidiriĭ nóstre să cunóscemŭ, dacă a Totŭ prea milostivulŭ Monarchŭ şi patria dela noĭ aştéptă, ca dorinţele nóstre cele supuşesticescĭ să le cunóscemŭ şi celora-lalţĭ a patrieĭ fiilorŭ pre sine să ne asemĕnămŭ.

Pentru aceea, ca şi mânia luĭ Dumneḑeŭ, atotŭ Prea înalta neplăcere, şi a patrieĭ urgie, pre sine să nu o tragemŭ, să alergămŭ mijlocirĭ a da spre închipuire acésta, să dămŭ după putinţa nóstră, din averile nóstre pe şcólele preparanşilorŭ, şi pe funduşurile directorilorŭ, celorŭ ce cu şcólele ocârmuiescŭ, să nu aşteptămŭ ca cu atâta trudă şi de atâte orĭ dela noĭ să se céră, ci ingrabă, şi singurĭ, maĭ înainte decât ce ni se aduce aminte aceea să facemŭ, şi acésta orĭ de vomŭ da pe aceste şcóle slugì-va nouĕ spre mângăerea nóstră, pentru că cu acésta pe următoriĭ noştri, carĭ nouĕ ne sunt maĭ dragĭ, din întunereculŭ, şi din nenorocire îĭ vomŭ mântui, şi în norocirea lumiĭ acesteia, iar în ceea-lalte lumĭ mântuire îĭ vomŭ aduce. Aminŭ.

Pravoslavnicŭ Episcopŭ Araduluĭ, Enopolieĭ, Orăḑiĭ-marĭ, Halmagiuluĭ şi acestora părţilorŭ.

In Aradŭ în 3 ḑile Noembrie 1812 după vechiulŭ Callendarŭ.

D-luĭ Pr. Pr. alŭ Orăḑiĭ-marĭ.

P. A. Epp. m. p.

(Originalulŭ în archivulŭ consistoruluĭ gr. or. românŭ din Oradea-mare.)

DIN CORESPONDENŢA LUI CICHINDEAL

CU EPISCOPULŬ

SAMUILŬ VULCANŬ.

I

Vulcanŭ către Cichindeal.

Frate!

Luândŭ dela tine şi dela Traila scrisóre din Peşcĭ, n'am lipsitŭ îndată pentru amêndoĭ a scrie, unde am socotitŭ, despre care şi pe Traila să-lŭ însciinţezĭ; însă puţină nădejde am, ca să puteţĭ óre-care-va dorita profesorie dobândi, sêrbimea împotriva vóstră lucrândŭ.

Poftescŭ să fiţĭ sănătoşĭ.

Oradie 12 Noembre, (31 Oct. st. v.) 1812. Episcopŭ *Samoilă*, m. p.

Din afară:

M. Varadino. Admodum Reverendo Domino Demetrio Czikindeal Parocho Kissbecskerekiensi.

p. Aradinum.

Temesvarinum.

Kis Becskerek.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

II.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Fiule!

Eŭ încă mĕ bucurŭ de şcóla vóstră, şi cum-că între învĕţătorĭ şi tu eştĭ, căcĭ amêndouĕ aceste am doritŭ şi întru amêndouĕ şi eŭ m'am ostenitŭ, şi în sĕptĕmâna ce vine de arŭ aduce dela Aradŭ aicia făină, prin aceia ómenĭ îţĭ voiŭ trimite despre catechisaţie şi catechismurĭ maĭ multe cărţĭ, carĭ eŭ tocma spre acestŭ sfîrşitŭ le-am fostŭ adusŭ dela Beciŭ aŭ

trecutŭ unŭ anŭ, așișderea îțĭ voĭ trimite despre tâlcuirea evangheliĭ, numaĭ te rogŭ să ieĭ séma, ca nicĭ de cum să nu te depărtăzĭ dela învĕțătura cea de obște catolicéscă, și să nu socotescĭ, că de veĭ grăi numaĭ în școlă, nu vor sci și Episcopiĭ învĕțătura ta, căcĭ a tale învĕțăturĭ s'or nevoi Episcopiĭ a le avé, ca dintr'însele să pótă arĕtà, cum-că îțĭ este învĕțătura străină. Așișderea mĕ rogŭ să-mĭ scriĭ ce trebue să învețe și ceĭa-lalțĭ profesorĭ, ca și pe dînșiĭ după a mea putință să-ĭ ajutŭ cu cărțĭ. Iar cărțile acestea ți-le voĭ trimite până ce ți-le veĭ puté cumpĕrà, poftescŭ să fiĭ sănĕtosŭ.

Oradie, 12 Decembre 1812. *Samoilŭ*, m. s.

Episcopŭ.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

III.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Iubite!

Domnulŭ Administratorŭ Redai a fostŭ pornitŭ către Aradŭ, când ți-am luatŭ scrisórea din 21 Ianuarie. Insă nu mĕ îndoescŭ, cum-că după a sa bunătate nu te va primi și cuprinde cu bucurie și pre tine și pre ceĭa-lalțĭ profesorĭ, și elŭ întru aceea lucrândŭ, ca acelŭ institutumŭ alŭ vostru să se ridice.

In câtŭ este pentru cartea, care prin mânile tale am îndreptatŭ către archimandritulŭ Kengelaț, ca cu atâta să fiŭ maĭ încredințatŭ, cum că aŭ primit'o, cum aĭ pututŭ să socotescĭ, cum că eŭ am înțelegere cu elŭ despre episcopiile vóstre? In scrisórea acésta este învĕluită altă scrisóre deschisă a unuĭ omŭ, care nice n'aŭ visatŭ despre Episcopie. Pentru aceea grăbesce a o trimite luĭ Kengelaț, și o trimite cu prilegiŭ ca acela, câtŭ chiar să poțĭ crede, cum-că îĭ va da-o în mână. Dumneḑeŭ îțĭ deie totŭ binele.

Alŭ tĕŭ

Oradie, 7 Febr. 1813.

Ca unŭ frate
Samoilŭ Vulcanŭ, m. p.
Episcopŭ.

Din afară :

Admodum Reverendo Domino Demetrio Czikindeal Instituti Literarii Valachici Catechetæ.

p. Szalontam. *Aradini.*

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare).

IV.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Iubite fiule!

Scrisórea cea de dĕunădĭ — acuma e gata, pentru aceea de cum-va părintele protopopŭ dela G. nu póte să vină după ea, scrie-mĭ, ca așișderea prin părintele Farcaș de veĭ socoti a fi bine să ţi-o trimitŭ. Poftescŭ să fiĭ sănĕtosŭ. Oradia, 9 Septembrie 813.

Episcopŭ, *Samoilă*, m. p.

Din afară:

Admodum Reverendo Domino Demetrio Tzikindeal in Literario Instituto Aradinensi catechetae.

Aradini.

Totŭ din afară pe partea sigiluluĭ:

Literas has illico consignari curet intitulato.

(Sigilulŭ monogramŭ.) *S. V.*

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

V.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Fiule!

De veĭ căpătà vre unŭ scriitorŭ bunŭ între preoţĭ, care să scrie maĭ frumosŭ decât este acésta scrisă, dă să o scrie, că eŭ voindŭ ca nu cum-va să vină lucru la ivélă, n'amŭ cutezatŭ a-lŭ da să-lŭ scrie la altulŭ, fără numaĭ la nepotulŭ meŭ, însă și așà precum este scrisă póte să mérgă. Bine ar fi de ar puté doĭ din clerŭ să mérgă cu dînsa, să o deie la Impĕratulŭ în mână, și apoĭ și la alţĭ domnĭ să o comendăluéscă cerere. Maĭ alesŭ prinţuluĭ Karl, prinţuluĭ Maximilian, sfetniculuĭ conferenţialŭ Loreanţĭ, Archiepiscopuluĭ Hohenwart, în cancelarie la Predeșu, și la referentu și la alţiĭ, Palatinușuluĭ și altora cărora veţĭ socotì a fi de trebuinţă. Eŭ așŭ socotì, cum-că mie încă ar trebui ca clerulŭ, care se va iscălì în instanţia acésta să-mĭ scrie batĕrŭ câtŭ de scurtă, și în limba românéscă, o rugăminte ca aceea, ca întru acésta și eŭ să vĕ ajutŭ, că avêndŭ eŭ o

scrisóre ca acésta cu maĭ mare cutezare oĭ puté lucrà, ce voescŭ a face tocmaĭ de nu-mĭ vorŭ scrie.

Despre tóte ce veţĭ lucrà de amĕruntulŭ să-mĭ scriĭ. Poftescŭ să fiĭ sănătosŭ.

19 Sept. cal. noŭ (anulŭ lipsesce) (1813 (?).

Episcopŭ *Samoilŭ* m. p.

Primit-aĭ scrisórea acésta, însciinţéză-mĕ aşişderea pentru ducere, plătesce părinteluĭ Farcaş, bucurosŭ aşŭ plătì eŭ, dar amŭ socotitŭ că maĭ adeveritŭ şi curĕndŭ va venì de nu voĭ plătì.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.

VI.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Preosfinţite D. Episcope!

Instanţia s'aŭ datŭ la unŭ încreḑutŭ prietenŭ alŭ meŭ asesorŭ alŭ Varmegiĭ Timişoriĭ cu numele Szantoo şi elŭ alta menunatŭ iarăşĭ scopuluĭ ceĭ d'întâiŭ asemenea a lucratŭ. Una pentru Inălţatulŭ Impĕratŭ, alta Impĕrătesiĭ, Cardinaluluĭ Hohenwart, Kronprinzuluĭ, luĭ Lorenz con. Ministr. Kanzleruluĭ, Palatin : şi Preosfinţii Tale, tóte aceste în maĭ multe originalurĭ curatŭ se prescriŭ, şi acuma pre sĕrbătorile céste viitóre mĕ voĭ grijà de subscrierea cleruluĭ, şi apoĭ fieşte-care la loculŭ eĭ se va trimite

Insă maĭ nainte de acésta uniĭ din Protopopĭ voescŭ a avé parola Preosfinţii Tale, nu cum-va pentru dragostea protopopuluĭ Orăḑiĭ-marĭ veĭ face pre Igumenulŭ fratele luĭ Episcopŭ la Aradŭ, (căcĭ acésta se scie, că acela va fi Episcopŭ pre care veĭ voì Preosfinţia Ta, aibă nu aibă multe votumurĭ) şi aceştia de şi arată că sunt românĭ din Ardealŭ, nu e adevĕratŭ, căcĭ muma lorŭ spune aicea că eĭ sunt de viţă de muscalŭ saŭ ruşĭ, şi eŭ potŭ crede, că Igumenulŭ e cu pĕrulŭ tare roşu. Şi maĭ pre urmă şi acésta cerŭ ca să arĕţĭ pre cine aĭ avé voie a fi Episcopŭ la Aradŭ, nu cum-va uniĭ să se ostenéscă, şi alţiĭ de-a gata să intre întru bucuria Episcopieĭ, despre aceste avĕndŭ eŭ ceva la mână vre-unŭ semnŭ îĭ voĭ puté încredinţà, şi maĭ lesne aduce la subscriere. Eŭ am îndrăsnitŭ acésta a spune, şi mĕ rogŭ de iertăciune, că ce nu aşĭ îndrăsnì eŭ pentru binele némuluĭ meŭ ḑice orĭcuĭ-va ceva.

Despre Nestoroviciu nostru pociŭ atâta să vĕ scriŭ că aŭ strînsŭ şi dela Sêrbĭ şi dela Românĭ din Peşta şi din alte oraşe, precum şi din Banatŭ banĭ, şi hrănesce Sêrbĭ în convictulŭ lor, iară nouĕ ne-a scosŭ ochiĭ cu

cele 252 f. v. v. dela protopopulŭ Orăḑiĭ-marĭ, şi aceste încă nu credŭ că nu de frică nouĕ i-a îndreptatŭ. Bine ar fi de s'ar face vre-o întrebare dela Kanzler despre acésta vre-o întrebare, că şi noĭ avemŭ destuĭ sĕracĭ aicea, şi nu e dreptŭ cu baniĭ nostri să se hrănéscă Sêrbiĭ domnesce iar aĭ noştri cu bietulŭ mălaiŭ.

Scóte-ne din pămêntulŭ Egipetuluĭ şi din casa robieĭ.

Acésta subt *A,* aŭ dat-o după sĕvêrşirea Egsament: de 5 lunĭ, ne îmbucurasemŭ şi am mulţămitŭ acestuĭ neguţiitorŭ iară alta vulpie cu acésta subt *B,* aŭ împedecatŭ cea d'întâiŭ, căcĭ elŭ ne-aŭ băgatŭ aicea cu atâta omŭ în nisce cocióbe, şi nu aŭ făcutŭ după declaraţia luĭ şi Dumneḑeŭ scie face-va aŭ ba. Eŭ am ḑisŭ luĭ Nestorovicĭ să primimŭ pre 5 annĭ dela celŭ d'întâiŭ, şi Rekopfu (care e datŭ acuma în arendă cu 400 f.) să-lŭ dămŭ noĭ în a rendă şi baniĭ să vie la fundaţie până ce va face stăpânulŭ Rekopfuluĭ Arsicĭ burgermaisterulŭ şcólă precum s'a făgăduitŭ, însă ḑicerea mea nu a folositŭ nimica că căsile pre 5 anĭ 9 sobe le-amŭ perdutŭ atuncia, în Rekopfŭ e birtŭ, dar noĭ ne tragemŭ 212 preparanḑĭ prin alte case care Arsicĭ pentru scólă pre o vreme în arendă le-a luatŭ, fiindŭ că plătesce numaĭ 300 f: iară de pre Rekopfŭ care l'a anumitŭ şcólă, trage 400 f. Acéste tóte bine le scie Nestorovicĭ şi póte că ar fi şi făcutŭ elŭ ceva, însă are la sine pe unŭ actuarius de sêrbŭ acesta îlŭ pórtă de nasŭ şi acestŭ multe le împedecă. Vitregĭ şi paace.

Prin Banatŭ s'aŭ resfiratŭ mulţĭ Servienĭ, acésta e sciutŭ de Turcŭ fugindŭ, însă tare se vorbesce prin Banatŭ că ómeniĭ aceştia aşà varvarĭ fiindŭ, lotri şi sĕlbaticĭ vorŭ aţîţa în primăvéră vre-o rescólă maĭ vîrtosŭ pre lângă marginea Dunăriĭ, şi prin locurile unde sunt eĭ; întâiŭ pentru că şi eĭ şi aĭ noştri sunt în mare lipsă de bucate, a doua mulţĭ şi de aĭ nóstre împĕrăţiĭ ómenĭ fiindŭ tare asupriţĭ de domniĭ, cine scie ce gândescŭ; destulŭ că mulţĭ se temŭ căcĭ primăvéra e tufósă şi Serviemiĭ sunt dedaţĭ, ş-acuma facŭ destule snóbe, că maĭ deunăḑĭ aŭ omorîtŭ pre unŭ căprarŭ în mijloculŭ Timişoriĭ. Decĭ ar fi bine să se facă arĕtare în sus despre Servienĭ maĭ timpuriŭ, ca nu cum-va în urmă să fie târḑiŭ, eŭ nu pociŭ prinde omu de mână şi să-lŭ arĕtŭ care mi-aŭ spusŭ acésta, ci auḑŭ de tóte laturile şi aşà sună vorba de comunŭ prin Bănatŭ. Acésta o potŭ maĭ mulţĭ adeveri. Scrisorile îmĭ vinŭ bine prin Farcaş. Intru altele me comendo în mila părintéscă, şi sunt

Alŭ Preosfinţ. Tale

In 19 Decembre, 1813. *Cunoscutulŭ,* m. p.

(Originalulŭ, manuscrisŭ alŭ luĭ Cichindeal, în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

VII.

TITULA CĂRŢII CARE O INTIPĂRESCŬ

Din loculŭ de subt sóre
Din cetatea Bonaveste
S'aŭ adusŭ cu sudóre
Românuluĭ fără veste.

FABULE

ȘI

INVĔȚĂTURI MORALE

1813.

Va fi cartea acéstа grósă de 30 de cóle.

(Originalulŭ, manuscrisŭ alŭ luĭ Cichindeal, în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

VIII.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Preosfinţite Domnule Episcópe!
Alŭ meŭ milostive Patróne!

Aicea sub A, trimitŭ relaţia care o amŭ trimis-o consilier: Nestorovicĭ, ca să veḑĭ ce facŭ Sêrbiĭ de noĭ, toţĭ ne otrăvimŭ în şcóla acésta de aburile mierosŭ care acuma încălḑindu-se soba ese din părete, în tómna trecută am spusŭ luĭ Nestorovicĭ că localŭ directoru care e fără de nicĭ o trébă, de vreme ce nimica scie, e neguţiitorŭ cu rifu, cu vinŭ şi cu răchie, speculantŭ, Sava Arsicĭ, aŭ începutŭ a fierbe mierea în şcólă, şi aceea va fi spre marea vătămare sănătăţiĭ nóstre, care acuma le simţescŭ şi profesoriĭ, şi toţĭ preparanḑiĭ; şi nimica nu aŭ ajutatŭ. Pre Nestorovicĭ îlŭ interesiruesce tare Arsicĭ, că i-aŭ făgăduitŭ că îlŭ va face nemeşŭ, şi Arsicĭ numaĭ cu gura, şi cu péna pre hârtie face, iară întru lucrare să aducă ceva ba. Mĕ rogŭ fă o întrebuinţare din relaţia nóstră, că sciŭ că Nestorovicĭ va tăcé, ci arŭ fi bine să-lŭ întrebe cine-va pentru ce nu aŭ luatŭ casele luĭ George Popovicĭ pre 5 anĭ de şcólă, numaĭ otrăvesce atâta norodŭ. Prepar: sunt 212 în tóte treĭ şcolĭ, ci ne ţine în aşà puturósă şcólă, doctoru Varmegiĭ aŭ cercatŭ, şi aŭ aflatŭ mierea pricina, aicea adevĕratŭ aŭ făcutŭ Nestorovicĭ în potriva cugetuluĭ, nu-ĭ pasă de noĭ şi pace, o de ar puté cum-va să ne descăţămŭ de sêrbesciĭ maĭ marilorŭ noştri. Preosfinţite! şi dacă nu te voĭ fi rugatŭ în lumea acésta vre-odată acuma te rogŭ întrebuinţéză mijlocirĭ să caḑă din directorie cu totulŭ Arsicĭ Moisi director: Caransebeşŭ, că ce face omulŭ acesta nu e de spusŭ, şi acesta e spre mare uciderea nóstră Românilorŭ, imposturile sunt vrednice de a fi fostŭ elŭ spânzuratŭ, iarŭ acuma încă transferiruéscă la Giula de directorŭ şi în loculŭ luĭ pune pe Radovanovicĭ care nu scie românesce directorŭ la Românĭ, nu sciŭ ce gândesce Nestorovicĭ.

Instanţia e gata, şi acuma e în mâna mea, curândŭ va venì la mâna Preosfinţieĭ Tale că Vlădica e beteagŭ de picióre, elŭ nicĭ póte acuma mănâncà ca maĭ nainte, şi e de lipsă să se grăbéscă, însă maĭ acésta am a vĕ spune, că uniĭ din preoţĭ ḑicŭ că nu va fi bine acuma până ce-ĭ Episcopu al Arad. încă viŭ, căcĭ Mitropolitu înţelegêndŭ va întrebuinţà tóte puterile, să împedice lucru aşà cât când va murì Episc. nu vomŭ dobândì cererea. Şi maĭ bine va fi să o trimitemŭ când va murì Vlădica că nu va avé Mitropoli: timpŭ de a stricà, iar maĭ pre urmă aşà s'a lă-

satŭ să-mĭ scriĭ cum vomŭ face ca să fie maĭ bine. Cu aceste rĕmânŭ:
Alŭ Preosfinţieĭ Tale.
In Aradŭ bĕtrânŭ în 3 Ianuarie 1814.

Maĭ micŭ servŭ
Dimitrie Cichindeal m. p.
catech. şi senior.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

A. IX.

Relaţiunea profesorilorŭ din Aradŭ către consilierulŭ Nestorovicĭ.

Magnifice Domine Regie Consiliarie
Domine nobis Gratiosissime!

Quamquam a Perillustri D. Sabba Arsics ædificium Scholasticum tempore Vacationum, quo illud repurgari debuisset, in suos proprios usus conversum et quidem magnum cubile in quo duo torcularia pro exprimendo mele reliquaque vasa et alia instrumenta pro hoc labore necessaria erant, in illo gradu coloris, quem destilatio puri melis exigit, obstructis fenestris et januis calefactum, et adhuc usque 1-am Novemb. a. c. necdum perpurgatum necessario talem melis putorem et parietes madorem contrahere debuerunt, ut prælectiones cum Juventute 2-æ et 3-æ Classis, quæ iam illud usque tempus confluxerat usque 10-am cum 1-a vero ob defectum cubiculi et Scholasticorum requisitorum usque 24-tam eiusdem mensis regulariter ut ex humillima Consessus huius 25-æ eiusdem mensis Magnificentiæ vestræ submissa relatione patet, studia inchoari non poterant: nihilominus tamen Consessus hic litterarius ad consulendum honori D. Sabbæ Arsics, hæc omnia silentio præterivit spe ductus nihil tale in futurum expertum iri.

Cum vero 17-a Decemb. (in cubiculo Scholæ) a. c. 1-am Classem, quæ ab 24-a Novemb. usque 17-a Decemb. in cubiculo Scholæ Illyricæ vernaculæ servata fuit, ad aliud ab ædificio scholastico remoti ædificii tam angustum tenebricosum et usui Prælectionum tam ineptum cubiculum transferri curasset, ut Prælectiones a die 17-a Decemb. cum 1 a Classe servari non possint. D. vero Localis Director aliud Cubiculum in eodem ædificio ad repetitas nostras præces ad hodiernum diem quod intra spatium unius diei antequam ad hoc ædificium intravissemus reparari et po-

tuisset et debuisset necdum reparari curavit; sicque Juventus non absque magno sui detrimento interea temporis gratis hærere cogitur.

In cubiculo vero pro 3-ia Classe destinato ne in hodiernum quidem fornax existit quo fit ut tam nos Professores quam vero ipsa Juventus pro subsistentibus huius anni lutosis temporibus refrigeratis pedibus vix tempus prælectionum exigere possumus, et D. Localis Director cui hæc concredita sunt nec semel scholas ut defectibus externis medelam adferat invisit: Id circo Consessus hic Litterarius per officiose atque humillime alto Magnificentiæ Vestræ Judicio substernere, atque Magnificentiam Vestram summa cum humilitate rogare, ut sustinet gratiosam huic malo medelam adferre dignaretur.

Qui in reliquo Gratiis atque Favoribus Magnificentiæ Vestræ devoti, profundissimo venerationis cum Cultu perseveramus.

Datum e consessu scholarum Præparatoriarum Valachicæ Nationis Litterario V. Aradini die 23-a Decemb. 1813 celebrato.

Magnificentiæ Vestræ.

humillimi servi.

Demetrius Czikingyall Scholæ Præpar. Cathechet. et senior m. p. *Joannes Mihutz* Paedagogiæ Professor m. p. *Josephus Iorgovics* A.A. L.L. Phi. Doctor et Geograph. et Matesis Professor m. p. *Constantin Diaconovics Loga* Gram. Prf. m. p.

(De pe copia din archivulŭ episcopescŭ gr. c. român de la Oradea-mare.)

X.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Preosfinţite Domnule Episcope
Milostive Patronŭ !

In novelele sêrbescĭ sub nr. 119 faţa 526 am cetitŭ că la Oradia-mare e directorŭ Ioanŭ de Püspöky ; iară de partea céstă laltă a Giuliĭ se tace, ci numaĭ ḑice: că *a Lorŭ Mărire* a poruncitŭ acestŭ proinspectoratŭ în două districturĭ să se împarţă; şi nu e precum mi-a spusŭ mie în tómna trecută Nestorovicĭ, că va fi Moisi Arsici transferiruitŭ la Giula, se vede că este împedicare din novelele maĭ sus numite despre dînsulŭ, o de s'ar împedecà omulŭ acesta, ca să nu pótă fi în partea césta directorŭ, şi dintre tóte alte, şi maĭ tare pentru acéstă pricină; că aicea preoţimea se teme că după ce s'arŭ resolvirui preoţilorŭ să-şĭ alégă Vlădică, acesta fiindŭ directorŭ,

va face turburare între preoţĭ, nu Românŭ, ci iarăşĭ Sêrbŭ loru-şĭ episcopŭ să céră, puindŭ înainte că prin Românŭ se vorŭ face unițĭ; fantastulŭ acesta va aflà mijlocirĭ de turbare de a împedecà, ba am înţelesŭ că va metropolitulŭ Cârlověţuluĭ să-lŭ facă archimandritŭ, nu cum-va dóră prin acésta socotesce să-lŭ pue episcopŭ la Aradŭ, apoĭ atuncia ferice de Românĭ!

Preosfinţite! Moisi Arsicĭ director. Caran: e unŭ omŭ smintitŭ, aşŭ ḑice, la crierŭ, însă îlŭ vĕḑŭ înţeleptŭ pentru punga sa. Omulŭ acesta e viclénŭ, prefăcutŭ, făţarnicŭ, scurtŭ Sêrbŭ de călugărĭ, otrava ómenilorŭ, adăpatŭ, şi iaste astăḑĭ spre mare stricăciune a Românilorŭ, de e cu putinţă jos cu omulŭ acesta fără de nicĭ unŭ pĕcatŭ. Destule am spusŭ luĭ Nestorovicĭ, însă elŭ ḑice că Arsicĭ e Dumneḑeu Românilorŭ. Pentru cestŭ alŭ Giuliĭ directoratŭ amŭ îndemnatŭ pre unŭ colegŭ alŭ meŭ născutŭ din Şiclăŭ anume Ioanŭ Mihuţŭ, care e aicĭ pedagogiæ profesorŭ, să caute a-lŭ dobândi, şi domnia luĭ s'a resolviruitŭ şi de vreme ce astă tómnă mi-a spusŭ Nestorovicĭ că e târḑiŭ, fiindŭ că e Arsicĭ anumitŭ directorŭ alŭ Giuliĭ şi acuma se vede că încă nu e. Nu sciŭ ce e de a face ca să dobândéscă a fi directorŭ pomenit: D. profesorŭ; pentru aceea rogŭ, de e cu putinţă a face îndreptare întru acéstă trébă, maĭ bine Mihuţŭ care înţelege lucrulŭ scolasticescŭ cestŭ noŭ, şi e cu totulŭ întru tóte de Arsicĭ deschilinitŭ a fi directorŭ, decât nebunulŭ Arsicĭ. Aicia sub *a.*, trimitŭ în copie ce am datŭ luĭ Nestorovicĭ, ca să nu pună nouĕ localŭ directorŭ pre unŭ neguţiitorŭ care nu înţelege literatura, ci numaĭ caută cu speculaţiĭ viclene să capete nemeşagu; sĕracĭ noĭ profesorĭ noĭ lucrămŭ, şi totŭ lucru şi folosu de noĭ pricinuitŭ, va să se prescrie localdirectoruluĭ, care nimica meretire ş-a numaĭ decât să capete nemeşugu, acésta e speculaţie, de iaste de lipsă localdirectorŭ, cu tótă inima fie, numaĭ aşa care cu rifu şi alte neguţătoriĭ mincinóse, ci învĕţăturile, să pótă îndreptà şi suplini la vreme de lipsă, să înţelégă. Aşa se îndréptă lucrurile, câtŭ acuma cunoscŭ şi eŭ şi ceia-lalţĭ profesorĭ că Nestorovicĭ va să-ĭ fimŭ noĭ sculele prin care elŭ să se îmbogăţéscă de banĭ, ordenŭ şi alte mile împĕrătescĭ; iară nu să foloséscă némuluĭ românescŭ, de aceea nu-ĭ pasă din lăuntru, ci numaĭ le sleesce pre dinafară. Decĭ precum eŭ aşà şi ceştia-lalţĭ profesorĭ stămŭ gata orĭ să resigniruimŭ, orĭ să ne prindemŭ cu Nestorovicĭ, că almintrelea nu vomŭ să fimŭ înstrumentŭ stricăciuniĭ Românilorŭ. Cu care remânŭ totŭdeauna.

Alŭ Preosfinţ. Vóstre

In Aradŭ, bĕtr. în 10 Ianu., 1814.

maĭ micŭ

Cichindeal, m. p.

P. S. Fi-va bine uniĭ dintre preoţĭ, şi protopopĭ să-şĭ subscrie în instan

ţia care va să se trimiţă la Impĕratu, nomele lorŭ, cu literile obicĭnuite sêrbescĭ, fiindŭ că nu sciŭ almintrelea, aŭ alţiĭ să le subscrie cu litere latinescĭ, şi cum va fi maĭ bine?

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

a. XI.

Rugarea profesorilorŭ din Aradŭ către cons. Nestorovicĭ.

Magnifice Domine Regie Consiliarie,
Domine nobis Gratiosissime!

Inefabili Magnificentiæ Vestræ huic Instituto Litterario opera et Vigiliis Magnificentiæ Vestræ erecto (ob quod in omnem perpetuitatem est perenatura) vigorem, conspicuitatem, dignitatemque, conciliandi conatu permoti Magnificentiæ Vestræ in omnifiliali et clientelari submissione supplices accedere præsumimus, ut consessui vigorem quem hactenus juxta gratiosam Magnificentiæ Vestræ d-to 1-a Iulii 1813 dispositionem habuimus, relinquere dignaretur; Nam cum Dnus Sabbas Arsics Localis Director omnibus consultationibus Litterariis pro ratione necessitatum rem Litterariam tangentium, quae crebro obveniunt, partim rebus œconomicis, partim vero negotiis magistratualibus Intentus interesse rarissime potest, quod absque impedimento rei Litterariæ esse haud potest; et posito eo quod Dnus Localis Director semper adesse posset, ob defectum sublimiorum scientiarum exiguo aut plane nullo emolumento Consessui esse potest, qui reipsa necessitatem influxus alicujus scientiis conspicui viri, cujus opera et consiliis in omni re Litteraria uti posset, sentit, consequenter tales consultationnes Litterariæ ubi ille tanquam consessus Præses primus opinionem suam depromere objecta Litteraria dirigere atque emendare debet tediosæ absque omni dubio illi erunt; Præter haec veremur, ne major ejus in rem quam non intelligit influxus Inpugnationibus Instituti ansam saltem det, ad varias vilipendiosas oppiniones, sermotinationesque de Instituto.

Hæc dum a Magnificentia Vestra non ex aliquo rancore erga Dnum Sabbam Arsics, cui nos omnem aestimationem et honorem tribuimus, sed studio promotioni et honori Instituti consulendi aducti, humillime exoramus, Gratiis atque Favoribus Magnificentiæ Vestræ devoti profundissimo Venerationis cum cultu perseveramus.

Datum e Consessu Scholarum Pædagogicorum Valachicæ Nationis Litterario V. Aradini die 1-a Ianuarii 1814 o celebrato.

Magnificentiæ Vestræ. humillimi servi

Demetrius Czikindyal m. p.
catecheta et senior.
Joannes Mihutz m. p., Pædagogiæ
et Historiæ Pragmaticæ Proffessor.
I. Iorgovici m. p., Phæ Doctor
Gographiæ et Arithmeces Profess.
Constantinus Diaconovics Loga m. p.
stili vernaculi et Cantus Ritualis
Professor.

(De pe copia din archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XII.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Fiule!

Despre scrisórea, care mi-aĭ trimis-o prin fainăriță, cu care voescĭ ca să vĕ daŭ cuvîntŭ, cum-că n'oĭ lucrà, ca să fie Episcopŭ fratele Predeșuluĭ. Consistoriuluĭ de aicea, nu sciŭ ce să gândescŭ, putêndŭ voĭ din scrisórea cea latinéscă la Impĕratulŭ scrisă, și în 3 dile Septemvre ție trimisă, cunósce, cum-că eŭ dorescŭ, ca să dobândițĭ cu cererea vóstră acelŭ privilegium din Ardealŭ alŭ cleruluĭ unitŭ din vremĭ nesciute, iară aceluĭ neunitŭ când s'a alesŭ acuma maĭ de curêndŭ Episcopŭ Moga, ca prin voturĭ să alegețĭ 3 fețe bisericescĭ, carĭ să-ĭ arĕtațĭ la înnalta Curte, ca pre una din acele să o alégă Episcopŭ. Căcĭ clerulŭ maĭ bine cunósce care sunt vrednicĭ, și întru alegere ca acésta și strînsóre clerulŭ arare orĭ se amăgesce. Dreptŭ aceea eŭ dela acésta a mea părere, care și până acuma Impĕratuluĭ o am arĕtat nice cum nu mĕ voĭ depărtà.

Canoniculŭ Branŭ acuma nu e acasă, poftescŭ ca Domnulŭ să vĕ deie ce dorițĭ. Oradie, 21 Ianuarie 1814. Episcopŭ, *Samoilŭ,* m. p.

Din afară:

Dilecto filio Demetrio Czikindeal in Valachico Literario Instituto Aradinensi Catechetae.

(Sigiliulŭ, monogram S. V.) *Aradini.*

In dosŭ din afară:

17 (29), Ianuar. 1814.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XIII.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Iubite!

Mĕ întrebĭ prin cartea din 9 ḑile a luniĭ aceştia despre scrisórea cinstiţilorŭ profesorĭ din 13 Februarie a. c. primitu-am saŭ ba, la care întrebare am a-ţĭ rĕspunde, cum-că o am primitŭ, şi nu numaĭ o am întrebuinţatŭ, scriindŭ eŭ în sus pe unde am socotitŭ a fi de trebuinţă, ci şi Profesorilorŭ în 29 Martie le-am respunsŭ cum-că cererea lorŭ la Înnalte locurĭ o am arĕtatŭ. Nu sciŭ pentru ce pricină respunsulŭ acesta alŭ meŭ nu le-aŭ mersŭ la mână şi unde aŭ rătăcitŭ.

Bine aĭ făcutŭ saŭ ba, că aĭ datŭ instanţia cleruluĭ dela Aradŭ asesoruluĭ Vörös, ca să o comendeluéscă vicespanilorŭ, şi aceştia maĭ încolo, nu potŭ să sciŭ necunoscêndu-lŭ şi nesciindu-ĭ cugetele către Clerŭ şi către némulŭ românescŭ. Dar aceea credŭ, cum-că lucrulŭ şi cererea acésta acuma va fi cunoscută Metropolituluĭ, şi la totŭ clerulŭ sêrbescŭ, însă la mine nice Vörös, nice Szántó n'aŭ venitŭ încă. De orŭ veni bucurosŭ îĭ voĭ vedé, şi de mi-arŭ fi adusŭ cererea cleruluĭ despre Episcopulŭ Araduluĭ, şi eŭ aşŭ fi pututŭ grăi şi Impĕratuluĭ şi altora pentru lucrulŭ acesta, şi eŭ fiindŭ despre partea varmegiĭ aceştia ablegatŭ la Impĕratu după ce se va întórce la Viena.

Iar nu potŭ să nu laudŭ, cum-că pe Preparanduşĭ îĭ învĕţaţĭ a scrie cu slove latinescĭ, fiindŭ acésta începutulŭ cultureĭ. Poftescŭ să-ţĭ deie Dumneḑeŭ totŭ binele. Orade, 27 Maiŭ, 1814. *Samoil*, Episcopŭ, m. p.

Din afară:

Admodum Reverendo Domino Demetrio Czikindeal Instituti Literarii Valachici Catechetæ.

(Sigiliulŭ: monogramŭ întregŭ S. V.) *ad manus.*

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XIV.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Iubite Fiule!

Imĭ scriĭ să te însciinţezŭ până în 30 a luniĭ luĭ Maiŭ, fi-voĭ aicea în Orade, orĭ merge-voĭ la Beiuşŭ, până ce te veĭ puté repeḑi până la Orade la

mine? Decĭ cu acésta numaĭ am a-ţĭ scrie, cum-că până ce nu se va întórce Înnălţatulŭ Impĕratŭ la Viena, şi Palatinulŭ nu va scrie la Administratorulŭ de aicea Réday, ca deputaţia să mérgă la Viena, eŭ totŭ aicea în Oradie oĭ remâné. Iară scrisórea mea pentru cererea Profesorilorŭ de acolo la Înnaltulŭ Palatinus trimisă, a venitŭ la cunoscinţa d. Nestorovicĭ, pentru că nefiindŭ Palatinusulŭ acasă prin nebăgare de séma s'aŭ luatŭ în svatulŭ Înnaltuluĭ Consilium. Poftindu-ţĭ dela Dumneḑeŭ sânătate, remânŭ Oradie, 10 Iunie 1814. *Samoilŭ Vulcanŭ*, m. p.

Episcop. Oradieĭ marĭ.

Din afară :

Admodum Reverendo Domino Demetrio Czikindeal Literarii Aradinensis Instituti Valachici Catechetæ.

Aradini.

(Sigilulŭ monogramŭ întregŭ : S. V.)

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XV.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Fiule !

Alaltăerĭ Administratorulŭ Réday a luatŭ poruncă dela Palatinulŭ, ca deputaţia despre care ţ-amŭ scrisŭ, până la sfîrşitulŭ luneĭ aceştia după călindarulŭ celŭ noŭ să fie la Viena, care a hotărîtŭ ca toţĭ deputaţiĭ în 23 să fie acolo. Eŭ decĭ poĭmâne cu ajutorulŭ luĭ Dumneḑeŭ oĭ porni către Viena. Despre care lucru însciinţându-te totŭ binele îţĭ poftescŭ. Oradie 13 (1) Iunie, 1814.

Samoilŭ, Episcopŭ, m. p.

Din afară:

Admodum Reverendo Domino Demetrio Czikindeal Literarii Aradinensis Valachici Instituti Catechetæ.

franco. *Aradini.*

Pe reversŭ:

In 6 Iunie după căr. vechiŭ am primitŭ.

(Sigilŭ monogramŭ : S. V.)

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XVI.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Preosfinţite Domnule Episcope
Milostive Patrone!

In ḑilele aceste nu de multŭ trecute, s'aŭ adusŭ dela Episcopulŭ Timişoriĭ la alŭ Araduluĭ o scrisóre, a căreia cuprindere ar fi rădicarea mea din acéstă diregătorie caticheticéscă, Episcopulŭ Timişoriĭ într'însa cere dela alŭ Araduluĭ Episcopŭ, ca să cerce prin a sa diecesă preotŭ vrednicŭ a puté de a fi în şcólele preparande român. catechetă, şi să-lŭ propună: acésta aŭ şi făcutŭ alŭ Araduluĭ însă nu aŭ aflatŭ, auḑŭ că alŭ Timişoriĭ ar fi aflatŭ unulŭ dela Lipova şi pre acela l'ar fi propusŭ metropoli: dela Carlovĕţŭ.

Eŭ înadinsŭ despre aceea scrisóre m'am însciinţatŭ ar ḑice Metropolitulŭ aşà într'însa «să-mĭ propuneţĭ preotŭ vrednicŭ de catechetă în şcólele românescĭ din Aradulŭ vechiŭ, în loculŭ celuĭ *ce are de a se ridicà* Dimitr. Cichindeal.»

Acésta eŭ cred că episcopulŭ Timişoriĭ prin Metropol. Carlov. aŭ mijlocitŭ la Curte să fiŭ eŭ din acéstă diregătorie rădicatŭ, şi nu e almintrelea.

Mie îmĭ spone şi Nestorovicĭ aicia la Aradŭ încă fiind-că numaĭ din sunetŭ aude, însă d-sa în scrisŭ nimicŭ despre acestŭ lucru nu aŭ primitŭ, elŭ spone că Metropolitulŭ Carlovĕţuluĭ, fără de scirea Domnieĭ sale catechetă nicĭ va lăpĕdà nicĭ va pune, acésta îĭ credŭ, însă că se va interponirui elŭ, şi în adinsŭ mĕ va apĕrà ca să rĕmânŭ catechetă, tare mi s'aŭ făgăduitŭ cu gura şi m'am încredinţatŭ, fiind-că e Sêrbŭ nu-ĭ credŭ.

Nestorovicĭ îmĭ spone că ar fi scriatŭ Episcopulŭ Timişoriĭ Metropolituluĭ, că eŭ corespondiruescŭ cu Preosfinţia Ta, şi amŭ principiulŭ de a face pre Românĭ uniţĭ, şi prin acésta voiŭ pune împĕrăţia în primejdie. A doua ḑice: Voĭ Românĭ aţĭ făcutŭ o instanţie prin care voiţĭ de Sêrbĭ a vĕ despărţi, şi unele ca aceste îmĭ pricinuescŭ mutarea din acéstă diregătorie catecheticéscă.

Preosfinţite Domnule Episcope! Aşteptamŭ să daŭ egsamenulŭ de tóte treĭ cursurĭ precum l'am şi datŭ cu mare laudă cu preparanḑiĭ noştri, şi apoĭ socotiamŭ din multe pricinĭ de bună voie să rezegnelueseŭ. Insă acuma ca să nu daŭ povaţă la mulţĭ rĕŭ de mine să socotéscă am încetatŭ; şi în aşà circumstanţiĭ mĕ rogŭ de Preosfinţia Ta părintesce să-ţĭ

placă pentru mine la locurile cele înnalte a Te prinde, fi încredinţatŭ că defendiruindu-mĕ pre mine, nu te veĭ ruşinà, că despre mine să se facă prin varmeghia Timişoriĭ, în Becĭcherecului-micŭ şi orĭ unde-ĭ place, şi aicea la Aradŭ în adinsŭ cercărĭ nu mĕ voiŭ învinovăţì; nicĭ e cu potinţă mie cu modŭ dreptŭ a-mĭ face cine-va rĕŭ.

Tóte asupra mea de acolo vinŭ saŭ purcedŭ:

1) că instanţia Clerului din Aradŭ conoscută din auḑŭ, Metropol. şi episcopilorŭ sêrbescĭ;

2) că eŭ aicea la Aradŭ nu amŭ îngăduitŭ ca preparanḑiĭ în biserică slaveno-muscalŭ-sêrbesce, tótă slujba precum a poftitŭ Vlădica să o cânte;

3) că clerulŭ celŭ maĭ mare sêrbescŭ socotesce că de voiŭ fi eŭ de aicea ridicatŭ încă la bonă vreme, vorŭ poté lesne aduce preoţimea dieceseĭ Arad. să se retragă dela cererea lorŭ în rîndulŭ Vlădicieĭ românescĭ;

4) nu vorŭ Sêrbiĭ să se lumineze Româniĭ, şi eĭ socotescŭ că de nu voiŭ fi eŭ aicea în şcóle, maĭ lesne aŭ o vorŭ sêrbì, aŭ strică.

Aceste şi maĭ multe, care bine vede clerulŭ celŭ maĭ mare sêrbescŭ, şi îşĭ nălucesce că eŭ îĭ sunt mare piedică, a nu poté supune preoţimea şi nému românescŭ neunitŭ întunereculuĭ şi credinţeĭ deşarte, dopă datina luĭ.

Ba aievea în cărticica nu de multŭ întipărită am arĕtatŭ la lume ce face elŭ cu noĭ.

Pre mine alta nu mĕ interesiruesce de a maĭ rĕmâné încă o vreme aicea în institutulŭ românescŭ catechetă fără

1) Nu e dreptŭ fără vină, şi procesŭ, şi neştiindŭ eŭ nimica cu ruşinea să fiŭ slobodḑitŭ, şi cinstea mea întru acestŭ chipŭ să se înnegrésca.

2) 60 de preparanḑĭ acuma la lume învĕţătorĭ din institutumulŭ nostru cu duhulŭ românescŭ — în nomele Domnuluĭ i-amŭ slobodḑitŭ şi preste treĭ lunĭ iarăşĭ atâţia se vorŭ slobodḑi, dela care am nădejde că va avé împĕrăţia mare interesŭ, puindu-le în capŭ la toţĭ vlădică de românŭ să céră şi întru acestŭ chipŭ cu câtŭ maĭ îndelungŭ voiŭ fi eŭ aicĭ acéstă şi alta aurită poftă în maĭ mulţĭ se va înrădĕcinà.

3) Că de s'ar întîmplà să móră vlădicu Aradulul, şi eŭ fiind catechetă aicea am nădejde de vreme ce sunt în creditŭ bonŭ la Protopopĭ, şi la Preoţĭ, că se va scóte lucru bine la cale

Scurtŭ, binele némuluĭ mieŭ mĕ interesiruesce cu aplecăciune pre Preosfinţ. Ta a Te rugà fiţĭ pentru, şi îmĭ ajută ca să se păşéscă cu mine dopă dreptulŭ legile ţĕriĭ, iarŭ nu dopă voia cleruluĭ maĭ mare sêrbescŭ, de care mie nicĭ câtŭ îmĭ este frică, deşi elŭ oţelŭ, şi eŭ voĭ fi o cremene.

Eŭ m'am rugatŭ de con. Nestorovicĭ să mĕ lase să mergŭ acuma la Viena (socotiamŭ în sine fórte bine pentru instanţia cleruluĭ dieceseĭ Ara-

dului) însă Domnia Sa nicĭ decum nu va să-mĭ deie slobodenie, până ce nu va avé ceva în scrisŭ dela curte despre acestŭ lucru în rêndulŭ mutăriĭ mele, eŭ aşŭ fi venitŭ la Oradia-mare precum amŭ scrisŭ, însă până în 8/20 Iunie con. Nestorovicĭ de aicea nu plécă.

Preparandiĭ noştri ducêndu-se de aicea la ale sale prin Nestorovicĭ date staţiĭ de învĕţătorĭ, aŭ făgăduitŭ în scrisŭ unŭ tritelŭ din simbria şi deputatu lorŭ care ilŭ vorŭ avé de pre unŭ anŭ, pe séma Alumneuluĭ, care are de a se ridică aicea, a da.

Alŭ Preosfi.

Aradŭ, 6(18)814.

Sărutândŭ drépta
slugă aplecată
D. Cichindeal m. p.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XVII.

Cichindeal către Vulcanŭ

Preosfinţite Domnule Episcope
Domnule mie milostive!

Şépte sĕptĕmânĭ se petrecură, de când cu duo pachetur̆ĭ, unulŭ maĭ micŭ de aicea îndreptŭ, iară altulŭ maĭ mare preste Oradia-mare, amânduo de o cuprindere, adecă rugăciunea cleruluĭ alŭ dieceseĭ Aradulŭ maĭ adăogândŭ osebitŭ o rugăciune şi pentru mine întru luarea de sémă a strămutăriĭ mele din acéstă diregătorie la Vienna în curtea sfin. Varvariĭ, în mâna Preaosfinţieĭ Tale să se déie, amŭ trimisŭ.

Venit-aŭ unele ca acele la loculŭ lorŭ, aŭ rătăcescŭ în vre-unŭ labirintŭ de odată trezîndu-se în mâna Metropolituluĭ din Carlovĕţŭ, până astădĭ nicĭ maĭ mică înştiinţare, cu care să pociŭ şi eŭ pe aceĭ care aŭ lipsă a sti înştiinţă, nu amŭ, nicĭ ştiŭ. De şi prea bine ştiŭ, şi cu trupulŭ şi sufletulŭ sunt încredinţatŭ, că ostenéla care pentru ridicarea căduluĭ, şi de Sêrbĭ sugrumatuluĭ némŭ românescŭ, la Vienna o poni, e numaĭ umbra aceia care o pociŭ mie închipuì, şi nicĭ se póte spone nicĭ scrià, totuşĭ rogŭ la vremea sa, şi de va fi de lipsă, cât pentru clerulŭ Eparchieĭ Aradŭ necăjitŭ, atâta şi pentru mine, în ce stă lucru, de înştiinţare; ca să ştiŭ unorŭ din clerŭ ce spone, şi eŭ cum şi în ce-mĭ stă a mea de Sêrbĭ fiartă păpară, că pre mine nu mĕ pociŭ zeuità stiindŭ să mĕ pociŭ din vreme fără scădere orândui.

Tóte ce a datŭ Vlădiculŭ Timişoriĭ la varmeghia Timişoriĭ, care apoĭ

întrebuințândŭ și la Metropolit. Carlověț. sub nomele comunitet. Becĭchereculuĭ micŭ, spre ocara Vlăd. în 8 Augustŭ la congregaț. de mincinóse se va publicălui, și apoĭ voiŭ ști și eŭ din aceea face întrebuințare spre a mea laudă.

Fórte bucurosŭ așĭ fi acelŭ catechetŭ pe care l'a propusŭ Metropolit. la împěrăție să poe cu mine de față egsamenŭ.

Și să mi se déie pricina pentru care sunt din acésta ridicat diregětor. că întru acésta sunt fără vină tare vătămatŭ.

Eŭ amŭ căutatŭ, și cautŭ și prin Nestorovicĭ, însă elŭ îmĭ va ajută cât póte și din totŭ suflet. și inima, numaĭ sêrbesce — din buze, și așà precum s'a obicĭnuitŭ a ajutorà Româniĭ.

Nu mě lasŭ a nu rugà și de acésta ca să mijloceștĭ censorŭ neunitŭ Românŭ la cr. tipograf. din Buda, că almintrelea cărțile românescĭ, și literatura rabdă mare scădere.

Cu fiésca înnaltă cinstire sărutândŭ drépta, mě comendăluescŭ și sunt Alŭ Preosfinț. Tale.

In Aradŭ în 18 Iulie 1814.

Serv aplecatŭ
Dimitrie Cichindeal m. p.
catechetŭ.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XVIII.

Vulcanŭ către Cichindeal

Fiule!

Scriindu-țĭ în Vinerea trecută despre fabulele tale, încât îmĭ aducŭ aminte, nu te-amŭ întrebatŭ: întórse sunt fabulele acestea de pre altă carte saŭ ba? Și de sunt, de pre ce carte sunt întórse? Aŭ tóte sunt întórse saŭ numaĭ unele, adaus-aĭ tu multŭ într'însele și în carĭ, saŭ nu? Oprită-ĭ cartea aceea, de pre care aĭ scosŭ tu fabulele tale, saŭ nu e oprită și se citește de toțĭ. Dreptŭ aceea, de nu te-amŭ întrebatŭ și de acestea, și de nu veĭ puté veni întocmindu-se calea câtŭ maĭ îngrabă la mine, și să aducĭ și scrisórea care ți-amŭ trimisŭ acum Vinerĭ, rĕspunde-mĭ așișderea pe largŭ și la întrebările acestea, dar cu tótă adeverința, ca nu cum-va după tine și eŭ să smintescŭ, și să daŭ de ocară. Fiĭ sănătosŭ. Oradie 1 Ianuarie 1815.

Episcopŭ Samoilŭ m. p.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XIX.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Fiule!

Murindŭ episcopulŭ dela Aradŭ, de n'aţĭ avutŭ grije până acuma să deputăluiţĭ treĭ preoţĭ şi treĭ mirenĭ, carii cu numele Cleruluĭ şi a némuluĭ din Eparchia Araduluĭ să mérgă la Vienna, şi să céră dela Impĕrăţie, ca Archiepiscopulŭ dela Carlovĕţŭ, să nu numéscă Episcopŭ la Aradŭ şi să poruncéscă ca Clerulŭ să se strîngă, şi să candidăluéscă împĕrăţii preoţĭ vrednicĭ de Episcopie, acuma alergaţĭ la Protopopĭ şi deputăluéscă. Eŭ credŭ că din Clerŭ s'arŭ puté deputăluì Protopopulŭ dela Galşa, tu şi încă unulŭ, care ar vrea să mérgă, iarŭ dintre Mirenĭ arŭ puté să se trimită Directorulŭ Püspöky, Nicóră, şi încă altulŭ óre-careva. Şi aceştia pentru cheltuială să vină pela mine. Scrisórea prin care s'arŭ deputăluì să fie întărită şi dela tisturile varmegiĭ Araduluĭ. Eŭ cu poşta cea maĭ de curândŭ oĭ scrie la Rainer prinţulŭ, la Lorenţ consiliarişulŭ, la Archiepiscopulŭ din Vienna, şi la Episcopulŭ Rudnay. Iar încâtŭ e pentru cheltuială cereţĭ şi dela Egumenulŭ din Bezdin şi umblaţĭ cu grabă, să nu ne taie Sêrbiĭ pe dinnainte. Poftescŭ să fiĭ sănătosŭ. Beiuş, 17 Augustŭ 1815 după cal. noŭ. Episcopŭ *Samoilŭ* m. p.

Astă primă-véră fiind tu cu Mihuţŭ la Oradie şi ducêndu-te tu dela Oradie aŭ rĕmasŭ Mihuţŭ înapoĭ, şi aŭ cerutŭ dela noĭ formă saŭ scrisóre, cu care arŭ trebuì acele persóne care orŭ merge la Vienna să se deputăluiéscă. Acésta decĭ o cautâ şi scriind-o bine de noŭ, întru aceea Protopopiĭ să se iscăléscă. Intre persónele acele care orŭ merge la Vienna trebue să fie şi Protopopulŭ dela Galşa şi tu, iară despre Directorulŭ *Püspöky mĕ îndoescŭ*, pentru aceea aflaţĭ altulŭ în loculŭ luĭ. Maĭ pre urmă şi despre aceea vĕ vorbiţĭ cine ar trebuì să fie la Aradŭ Episcopŭ, că se póte întîmplà ca Împĕrăţia să nu voiéscă a poruncì, ca Clerulŭ să candidăluiéscă, şi într'o întîmplare ca acésta trebue acuma încă să vĕ învoiţĭ pe cine ar trebuì să cereţĭ ca să fie Episcopŭ şi la Impĕrăţie să spuneţĭ.

Din afară:

Admodum Reverendo ac Clarissimo Domino Demetrio Czikindeal Literarii Instituti Valachici Aradinensis Catechetae. *Aradini.*

(Sigilulŭ, monogramŭ S. V.)

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XX.

Vulcanŭ luĭ Cichindeal.

Fiule Dimitrie!

Deşì nu ţ-aŭ pătimitŭ la Naţia românéscă numele, pentru că eştĭ depărtatŭ dela Catedră şi pentru că ţi s'aŭ opritŭ Fabulele, căcĭ eŭ credŭ că tinerimea îţĭ cunósce viaţa şi voia cea bună de a-ĭ folosì, şi póte să pricépă cum că numaĭ prin meşteşugirile Metropolituluĭ şi a Episcopuluĭ dela Timişóra s'aŭ făcutŭ aceste, totuşĭ, socotescŭ că n'ar fi stricatŭ să mergĭ şi tu Deputatŭ la Vienna, să fi arĕtatŭ nevinovăţia ta şi la Consilium şi la Cancelarie, şi precum Cartea să se fie slobodṭitŭ aşà şi tu să fi fostŭ pusŭ înapoĭ să înveţĭ. Insă fiind-că n'aĭ voitŭ a merge, de nu-ĭ puté acuma în sĕrbătorile Crăciunuluĭ să viĭ până la mine cu Profesorulŭ Mihuţŭ, ce mi-ar fórte plăcé, îndată şi fără de întârḑiere să-mĭ scriĭ, dar adevĕratŭ şi fără de tăinuire, pentru ce n'aĭ mersŭ Deputatŭ? De ce nu eştĭ acuma profesorŭ? Cine te-aŭ pîrîtŭ, cu ce şi pentru ce? Impărtăşit-aŭ cu tine pîra aceea cine-va, făcutu-s'aŭ cercare cu jurămîntŭ despre partea mărturiilorŭ, rĕspuns-aĭ la ea după cum e datina, cine te-aŭ judecatŭ, şi cine ţi-aŭ spusŭ sentenţia şi unde? Aşişderea despre Carte: cine aŭ ţensurăluit-o, cine aŭ datŭ lucru la Consilium, şi ce aŭ datŭ? Ce poruncă aŭ eşitŭ dela Consilium şi ce aĭ lucratŭ tu, ca să se slobódă iarăşĭ, la tóte acestea îmĭ rĕspunde de amĕnuntulŭ câtŭ veĭ puté maĭ ingrabă. Dumneḑeŭ îţĭ dea totŭ binele. Oradie, 28 (16) Decembrie 1815.

Episcopŭ *Samoilŭ* m. p.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXI.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Părinte!

Astăḑĭ şi acum îndată în 21 Iunie după căr. noŭ Miercurĭ cu dilijanţu plecŭ la Vienna. Imĭ spone Nestorovicĭ că aŭ venitŭ la Consilium pentru mine să fiŭ până la sĕvêrşitulŭ Augustŭ încă catechetă, apoĭ va fi altu, care Ilirarchia l'aŭ alesŭ şi acela pe unŭ annŭ.

Acuma slobodŭ pentru mine la Vienna unde se cuvine mie a vorbì în

rêndu vlădic. direc. și alŭ mieŭ, scrie, ușile îmĭ deschide, eŭ voĭ fi la beserica unită saŭ la Boiagi dascălu grecescŭ în cvartirŭ.

Cichindeal m. p.

(Din afară.)

v̄ Ofen

Dem Hochwürdigsten H. Bischof

Samuel Vulcanŭ.

zu

Groszwardein.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXII.

Cichindeal către Vulcanŭ.

Preosfinţite Domnule Episcope.

Milostive Patrone!

Astădĭ la 11 césurĭ am avutŭ audenţie la a sa împĕrătéscă mărire Rainer, încă fiindu-mĭ în mână Instanţia am posuĭ înainte cu gura a me rogăciune despre cartea confișcăluită, pre lângă altele și acésta am adăogatŭ că vlădiciĭ noștri fiind Sêrbĭ nimica românesce înţelegêndŭ și eĭ neprietinilorŭ mieĭ care rĕŭ aŭ tâlcuitŭ cartea aŭ credutŭ, ba cu atâta maĭ nenorocoșĭ în cultură vorŭ fi Româniĭ și vorŭ pierde voia a maĭ scria vĕdêndŭ ce s'aŭ făcutŭ cu ale mele fabule, și alte maĭ multe pre rêndŭ i le-amŭ posŭ, la acésta mi-aŭ rĕsponsŭ că va cercà lucru, adăogêndŭ fiind-că palatinusulŭ aséră aŭ sositŭ să mergŭ și la a sa mărire.

La a doua rogăciune, pentru catecheticie, despre care am sposŭ că nu o cerŭ înapoĭ, ci să-ĭ placă ale mele merite care eŭ ca unŭ caplanŭ la Regimentŭ, ca unŭ catechetă treĭ annĭ le-am făcutŭ la inimă a le luà, și cu cinste să fiŭ slobodițŭ ca următoriĭ în acéstă Diregătorie cu rêvnă să petrécă și altele. Mi-aŭ rĕsponsŭ Das ist recht und billig făgăduindu-mi-se că va face rênduială, la a treia pentru novele, când am sposŭ că Româniĭ cu mulţimea întrecŭ Greciĭ și pre Sêrbĭ, și aceștia aŭ în limba lorŭ novele iar noĭ Româniĭ nu, aicia aŭ jimbitŭ a rîde dicêndu-mĭ «aceea se știe că Româniĭ isŭ maĭ mulţĭ de câtŭ Sêrbiĭ și Greciĭ», și m'aŭ îndreptatŭ la unŭ Grof să mergŭ dicêndu-mĭ acésta veţĭ dobândi.

Dopĕ acéstă aŭ luatŭ Instanţia dela mine şi s'aŭ uitatŭ la subscriere. Eŭ mi-am făcutŭ complementumulŭ, şi am eşitŭ afară.

Mâne voiŭ merge la Palatinusulŭ, că e aicea. Lorenţ nu-ĭ acasă ci îĭ la Baaden.

Instanţia mi-aŭ făcut-o d. Stoica, şi clericuşu Aaron multŭ mi-aŭ ajutoratŭ întru acéstă trébă, ómeniĭ aceştĭ doĭ atâta pentru ale mele trebĭ aŭ statŭ câtŭ nu le pociŭ mulţemì, şi ceia-l'alţĭ clericĭ încă mi-aŭ ajutatŭ prescriindŭ Instenţiile, dar aceştĭ doĭ maĭ multŭ.

Cu aceste înstiinţându-te sunt

Alŭ Măriĭ Tale.

Vienna în $\frac{4 \text{ Iulie}}{815}$

Slugă plecată

D. Cichindeal m. p.

cathec.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare)

XXIII.

Rugarea luĭ Cichindeal către Impĕratulŭ.

Euer Majestät!

Die angeborne Milde und allerhöchst väterliche Liebe, womit Euer Majestät allen, unter Ihren gloreichen Scepter lebenden Unterthanen Gerechtigkeit wiederfahren lassen, flösst auch mir Endesallerunterthänigst Gefertigtem den Muth ein, mich vor dem geheiligten Throne meines Monarchen mit gebeugtem Knie zu wagen und meine gehorsamsten Bitten Euerer Majestät zu Füssen zu legen, in folgenden:

1-tens. Stets von dem brennensten Wunsche beseelt zur Bildung und Kultur meiner, hierin allen Völkern Euer Majestät weit zurückstehenden, walachischen Nation nach Hinreichung meiner Fähigkeiten beizusteuern, habe ich im nächst verflossenen Jahre 814 ein Werk unter dem Titel *Philosophisch-Politisch-Moralische Lehren durch Fabeln* in walachischer Sprache geschrieben, welches von der königli. Zensur-Bücher zu Ofen geprüft und des Druckes werth befunden, allda in der könig. Pester Universitäts-Buchdruckerei auf meine eigenen Kosten auch gedruckt und in der Folge an Liebhaber verkauft wurde; bald darauf aber, im Dezember 1814 gefiel es den Löb. Temesvarer-Torontaler und Arader-Komitaten aus irgend einem mir unbekannten Anlasse alle Exemplare den Käufern mittels Konfiskation abnehmen zu lassen.

Da ich bei Veranstaltung dieses Werkes die Pflichten als Mensch, Bürger, Priester und Unterthan stets vor Augen habend, die blosse Moral beabsichtigte, habe ich mich auf das sorgfältigste gehütet, die heilige Religion, die politischen Gesetze und die weise Regierung, pflichtwidrig zu berühren, wie auch solches die könig. Bücherzensur durch die ertheilte Druckfreiheit selbst anerkannt hat; so ist es mir ganz fremd, aus was für einem Grunde meine Ankläger diese Konfiskation höheren Orts bewirkt haben, indem ich zur diessfälligen Rechenschaftgebung nie aufgefordert worden bin; im Gegentheil habe ich von dem ersten Vice-Gespan des Arader-Komitats könig. Rath v. Stanislovitsch, in Erfahrung gebracht, dass Seine kaiser. Hoheit der Erz-Herzog Reichs Palatin nach gnädigst veranstalteter Untersuchung dieses Werk, nicht so, wie es die Ankläger zu meinem Nachtheile auslegten, sondern für eins dem Publikum nützliches und des Verfassers lobenswerthes Buch gefunden habe.

Ich unterfange mich demnach, Euer Majestät fussfällig zu bitten, geruhen Euer Majestät allergnädigst anordnen zu lassen: Dass im Falle in diesem Werke irgend ein Anstoss sich findet, dessen ich zwar mir noch immer unbewusst bin, solcher ausgestrichen und sodann die konfiszirten Bücher entweder den Käufern zurückgegeben oder aber der könig. Buchdruckerei gegen meine Schadloshaltung zurückgestellt werden.

Um so dreister Euer Majestät wage ich es um diese allerhöchste Gnade anzuflehen, als solche der Gerechtigkeit sowohl allerhöchst dero väterlichen Bestreben um die Kultur Ihres nur im Königreiche Ungarn über anderthalb Million zahlreichen walachischen Volkes angemessen ist; im widrigen Falle dürfte sonst die Höchsttraurige 'Folge eintreten, dass künftighin ein jeder gutgesinnte Walach durch mein Beispiel abgeschreckt den Muth, für seine Nation zu schreiben, verlieren und die allerhöchst beabsichtigte Kultur der Walachen ganz gehemmt wird, und besonders bei dem dermahligen Umstande wo wir Nichtunirte Walachen in Ungarn keinen einzigen Bischof aus der Mitte unserer Nation haben, sondern lauter Fremden, der Walachischen Sprache sogar unkundigen Bischöfen und sonstigen Kirchen und National-Schul-Vorstehern untergeordnet sind.

Mein zweites allerunterthänigstes Anflehen ist folgendes: Ich habe durch drei Jahre als Katechet der Praeparanden zu Arad mit schwerer Mühe und ununterbrochenem Fleisse über dreihundert Lehrer gebildet; während dieser besonders im Anfange sehr mühsamen und mit grossen Beschwerlichkeiten verbundenen Dienstzeit habe ich auch einen *theologischen* Katechismus in der walachischen Sprache, welchen die Walachen noch nie hatten, herausgegeben, und habe mich immer bemüht, meinen Dienst den mir obliegenden Pflichten gemäss zu besorgen; allein ungeachtet meines Bestrebens wurde

mir im Juni 1814 durch den königlichen Rath v. Nestorovics auf höheren Befehl der königl. Statthalterei die Entlassung des Dienstes mit dem weiteren Auftrage zwar zugestellt, dass ich solchen bis zu einer weiteren höheren Entschliessung zu versehen habe, welchen ich noch immer mit dem nämlichen Fleisse und Eifer versorge, und man hat mich noch bis heutigen Tages durch keine Zuschrift in Kentniss gesetzt, von allen dem was man mir zu Schulden kommen lässt, und wodurch ich mich dieser Ungnade schuldig gemacht habe.

Euer Majestät! Das geheiligte Recht der Selbstvertheidigung und das Recht nicht ungehört bestraft zu werden wird auch dem grössten Verbrecher nicht versagt, um dieses Recht flehe ich auch bei dem gerechten Throne Euer Majestät, und nicht um die Beibehaltung des Dienstes Geruhen Euer Majestät, allergnädigst zu verordnen, dass man mir jene Punkte die mir zur Last gelegt werden schriftlich mittheile, damit ich meiner Unschuld bewusst, mich vertheidigen, von der durch meine Kläger mir ungegründeter Weise auferlegten Schuld reinigen und sodann den während drei Jahren versehenen Dienst in Ehren verlassen könne; dies fordert meine Ehre und mein geistlicher Stand so auch die Exemplification für die in der Zukunft in dies Amt eintretenden Individuen, wenn auch gleich meine geringen Verdienst nicht in Anspruch genommen werden sollten, die ich mir als Regiments-Caplan bei dem Feldzuge 1805; als Verfasser fünf walachischer Werke in einem Zeitpunkte wo noch deren sehr wenige erschienen und als Katechet der Praeparanden, deren ich schon so viele mit grosser Mühe und Eifer gebildet habe, erumgen zu haben glaube.

Euer Majestät treugehorsamster Unterthan

Demetrius Czikindeal

G. n. u. r. Pfahrer zu Klein-Becskerek, und Katechet der Praeparanden zu Alt-Arad.

(De pe copia care se află în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXIV.

Rugarea luĭ Cichindeal cătră Palatinulŭ.

Euer Kaiserliche Hoheit!

Euere Kaiserliche Hoheit geruhten mich gehorsamst Gefertigten in Hoch dero gnädigsten Schutze zu nehmen, als ich im Anfange dieses Jahres wegen Verfassung eines Werkes in walachischer Sprache unter dem Titel: *Phi-*

losophisch-Politisch Moralische Lehren durch Fabeln unschuldig angeklagt wurde; denn obschon meine Ankläger es so weit gebracht hatten, dass man mir auf höhern Befehl alle Exemplare konfiszirt hatte: so hat mich doch Eurer Kaiserlichen Hoheit väterlichen Gnade vor einer fernern von meinen Anklägern mir vorbereiteten, meine Person und meinen Geistlichen Stand entehrenden strengern Behandlung gnädigst geschützt. Indem ich für diese Hohe Gnade Euer Kaiserlichen Hoheit meinen allerunterthänigsten Dank als dem gnädigsten Beschützer meiner Unschuld zu Füssen lege, unterfange ich mich zugleich Euere Kaiserliche Hoheit gehorsamst zu bitten, gnädigst verordnen zu geruhen, dass nachdem schon die König. Bücher Zensur das oberwähnte Werk des Druckes werth befunden, und Kaiserl. Hoheit selbst nach gnädigst veranstalteter Untersuchung solches nicht so, wie es die der walachischer Sprache unkundigen Ankläger zu meinem Nachtheil auslegten, sondern als ein dem Publikum nützliches Buch zu finden geruhet haben, die mittelst Konfiskation abgenommenen Exemplarien mir und respective den betreffenden Käufern zurück gegeben werden; sollte aber in diesem Werke doch irgendwo ein Anstoss sich finden lassen, so könnte solcher leicht ausgestrichen werden, obwohl ich mir eines gleichen noch immer unbewusst bin, denn ich habe bei der Herausgabe dieses und noch vier anderer nützlichen Werke bloss und allein die Kultur und Ausbildung meiner so zahlreichen Nation zur Absicht gehabt; und wenn der Allerhöchste Hof, und Euere Kaiserliche Hoheit, denen die Kultur Ihres hierin noch weit zurückstehenden walachischen Volkes am Herzen liegt mir und einem jedem andern biedern Walachen in dieser Angelegenheit die allergnädigste Unterstützung versagen sollten, so wird zum grössten Unglücke dieser armen Nation die Kultur der Walachen immer nur ein frommer Wunsch bleiben, dessen Realisirung schwerlich zu stande kommen können, und folglich die diesfällige Allerhöchste Absicht nie erreicht werde. Im Gegentheile aber welcher beruhigende Freunden-Genuss dürfte es für ein Vater-Hertz nicht sein, wenn bald die über drei Millionen Seelen zählende walachische Nation und ihre späteste Nachkommenschaft ihr glücklicheren Wohlstand und die Emporhebung aus der Tiefe einer schon so viele Jahrhunderte wärenden düsteren Unwissenheit, bloss den Alerhöchst väterlichen Sorgen des glorreich regierenden Haus Österreich ewig verdanken wird.

Euer Kaiserliche Hoheit

allerunterthänigster Knecht
Demetrius Czikindeal.
Pfahrer zu Klein-Becskerek und
Katechet der Praeparanden-
Schule zu Alt-Arad.

(De pe copia din archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ dela Oradea-mare.)

XXV.

Din representaţiunea metropolitului de Carlověţŭ către cancelarulŭ aulicŭ Iosifŭ Erdödy, cu data Carlověţŭ în 13 Iulie 1815, în causa petiţiuniĭ Româniloră pentru episcopatulŭ Araduluĭ :

. . . .

. . . .

«Fide digno omnino mihi jam Anno præterito ex Temesiensi et Verseczìensi Diœcesi relatum est individua quædam Scholæ Præparandorum Aradiensis Instantiam nomine Cleri et Populi Valachici ad suam Majestatem appositam per Sacerdotes et quoque an Populo Valachico in iis partibus circumferre ejus tenoris ut Sua Majestas Sacratisima exoretur ad casum mortis moderni Episcopi Aradiensis Eundem Episcopatum non per Synodum serbicam Carloviczii quæ ipsa serbico Episcopo provideret, sed per propriam altissimam Denominationem ex Gentente Valachicam Idem Epptus maxima parte ex Valachis consistat — suplere dignaretur. Notum illum Catechetam Czikingyal et Docentem ejusdem Scolæ Diakonovics Nationalizmum Valachicum excitare, et promovere studentes atque alios quotdam, ex Clero Valachico præcipue viduos Protopresbyteros uti est ille Vilagosiensis, qui ut et in Parochia manere, et Archimandrita Hodosiensis Simul esse possit haud pridem petere non erubit, et Sacerdotes quosdm principales factores et promotores Instantiæ et talium principiorum esse nomine tenus mihi relatum erat, atque in his aliquot individuis consistit Clerus ille et Populus Valachicus cujus nomine Instantia ad Suam Majestatem Sacratissimam pro ut comunis est oppinio medio Consiliarii Nestorovics Calumniis in Clerum superiorem ea Illirica Gente et suarum Eclesiasticarum rerum ignorantia referta promota extitit.

Noto indagare utrum pro Statu publico utile et proficuum sit, ut Individua Iuventutis pro educatione destinata adque unicum pro scopo habentia totius Cleri et Nationis absque omni Legali auctoritatione nomen et Caracterem libere in se assumere, et sub hoc quasi Classico quæcumque sibi libuerit contra suæ Religionis Auctoritatem immpune projectare Instantias compilatas per Populum circum ferre et principia diversa curcum semenare prosumant. . . . etc. etc.

(De pe copia din archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXVI.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Părinte Dimitrie!

Amêndouě scrisorile din 4 ḑile a luneĭ aceştia, mie trimise, le-am primitŭ. Cele ce-mĭ scriĭ despre deputaţia Eparchieĭ Araduluĭ la Sinodŭ le-am vĕḑutŭ maĭ înainte, şi nu numaĭ la Ambruşŭ aicea le-am ḑisŭ să nu mérgă, ci şi la vre-o câţĭ-va Protopopĭ, carĭ m'aŭ fostŭ întrebatŭ despre rêndulŭ deputăţiĭ le-am scrisŭ, că n'aŭ ce trimite deputaţie la Sinodŭ. Luĭ Nicóră încă nu odată ci în maĭ multe rêndurĭ i-am scrisŭ, să vină dela Viena, că póte să strice, nu sciŭ ce aŭ isprăvitŭ, dar nu m'aŭ ascultatŭ. Acuma aŭ venitŭ şi aŭ pornitŭ să mérgă la Sinodŭ care precum scriĭ aŭ maĭ avutŭ sfîrşitulŭ sĕŭ. Eŭ nu sciŭ puté-vo merge la Viena saŭ ba, dar după ce oĭ şi mere, după ce tótă şi nădejdea, ca să căpătămŭ românŭ am perdut-o, ce-oĭ puté să facŭ? Scrie-mĭ despre Sinodŭ tóte ce veĭ auḑì şi fiì sănătosŭ. Oradie, 21 (9) Iunie 816.

Dedesubt (scrisŭ de Cichindealŭ.) *Samoilŭ* m. p.

Am primitŭ 18 (30) Iunie.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXVII.

Recursulŭ episcopuluĭ Vulcanŭ către Impĕratulŭ şi Regele Franciscŭ I, în favorulŭ luĭ Dimitrie Cichindeal.

Din afară:

Ad Ssm̃am Cæsaream et Regio-Apostolicam Mattem Franciscum I-mum etc. etc. Dnŭm Dnŭm Benignissimum Clementissimum

Supplex Libellus

Samuelis Vulcan Eppi MVaradinensis Græci Ritus Catholicorum de genu rogantis ut Demetrius Czikindel amotus Cathecheta Scholæ Aradinensis quoad factam ei imputationem audiatur, ejusque Libellus per viros dexteros censuretur et venumdari admittar.

Din lăuntru:

Ad Suam Mattem Ssm̃am
Franciscum I-mum Viennæ sub 19 Septembris 1816.

Schola Præparatoria Aradinensi Græci Ritus non uniti Clementer resoluta dignabatur Majestas V͞ra munus cathechetæ Demetrio Czikindal Parocho Kis-Betskeřiensi benigne conferre, qui etiam officio huic diligentissime, et cum fructu per aliquot annos præfuit, donec tandem delatus, et ab eo, quin vel causam noverit amotus fuisset.

Cum autem idem hic cathecheta ideo odium Eppos non unitos incurrisse, et ab iis nescio cujus prætexti reatus accusatus fuisse videat, quod in Prælectionibus suis, pariterque Libello sub Titulo: Fabulæ Morales ab se concinnato loco, ut more solito in unitos invehatur, de iis eorumque cum Romana Ecclesia Unione revera sapienter et omnino bene locutus fuerit, cum item Libellum hunc nationi Valachicæ certo proficuum fore observaverim et non nisi cum Damno penes Aradinensem Cottum confiscatus hæreat, Matti Vre flexo poplite præsumo supplicare, ut suprafactum amotum cathechetam super factis ei imputationibus audiri, ejusque Librum per viros dexteros censurari, et in quantum meruerit approbari distractionemque ipsius admitti Clementissime præcipere dignetur.

(Originalulŭ acestuĭ conceptŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

XXVIII.

Vulcanŭ către Cichindeal.

Părinte Dimitrie!

In 31 a luniĭ trecute după călindarulŭ celŭ noŭ dela Viena am sositŭ la Oradie. De am şi fostŭ acolo vĕḑutŭ, m'am întorsŭ totuşĭ numaĭ cu nădejdea. Adevĕratŭ că unŭ lucru, care l'am datŭ avêndŭ în 19 zile Audienţie la Impĕratu s'aŭ isprăvitŭ bine, căcĭ clericu pentru care m'am rugatŭ să-lŭ priméscă în Institutu, care s'a ridicatŭ acuma în Viena sub titula «Die höhere Bildungs Anstalt» precum însuşĭ Impĕratu mi-a scrisŭ, s'aŭ priimitŭ.

Despre tine am datŭ, că neîntrebându-te ce-aĭ făcutŭ, te-aŭ lipsitŭ de Deregătoria Catecheti̇ĭ, căcĭ te-aĭ nevoitŭ a învĕţà pre învĕţătorĭ bine, şi Fabulele, care aŭ fost pentru românĭ multŭ folositóre aŭ făcutŭ de s'aŭ opritŭ. Socotescŭ că încaĭ despre fabule ţi se va face dreptate.

Scrisórea, carea profesoriĭ din Aradŭ românesce trecêndŭ eŭ pe acolo

mi-aŭ fostŭ dat-o, dimpreună cu tóte provocatele Documenturĭ încă am dat-o atuncĭ Împĕratuluĭ, şi audŭ că şi aceea să fie luată la socotélă. Precum şi despre Episcopie, despre care încă putemŭ să aşteptămŭ bine. — Ce am pututŭ, tóte le-am făcutŭ. Dar eŭ audŭ acuma după întórcere despre Nestorŭ Ioannovicĭ neşte fapte, din care culegŭ, că nu e omŭ cu socotélă, şi vrednicŭ ca să povĕţuiéscă pe Românĭ la cele bune şi dorite. Rĕŭ îmĭ pare, că şi despre elŭ am grăitŭ la locurĭ unde s'aŭ cuvinitŭ şi încă cu scrisórea. Despre fabulele tale mi-aŭ spusŭ referendarulŭ Lányi, că Episcopulŭ dela Timişóra, şi Directorulŭ Nestorovicĭ să fie scrisŭ, că sunt înpotriva Constituţieĭ Impĕrăţieĭ, şi pentru aceea să se fie opritŭ. Aŭ adausŭ, că le poţĭ iarăşĭ tipări dându-le de noŭ maĭ întâiŭ la censură. Fiind-că te îndeletniceştĭ cu întórcerea cărţilorŭ, câtŭ maĭ în grabă avêndŭ prilegiŭ, ţi-oĭ trimite pre ceea-ce ţi-am fostŭ făgăduitŭ, pe Becker «Noth und Hilfsbuch, welches lehret, wie man vergnügt leben, mit Ehren reich werden und sich und andern in allerhand Fällen helfen kann.» Ba încă şi altă carte ţi-oĭ trimite, ca să o ceteştĭ, fiind-că este pentru poporŭ. Adecă «Volksbuch: Ein fasstlicher Unterricht in nützlichen Erkenntnissen, und Sachen mittelst einer zusammenhängenden Erzählung für Landleute um Sie verständig gut wohlhabend etc. zu machen. von Zerener 2 Bände (1).

Mi se pare, che ar fi bine, cha şi Professori de in Arad acea de ântei, ba si cea de a doa Carte se o cetescá. Dále de scire despre lucrul, quare mai sus ti lam scrisu despre ei. Fi sánîtosu. Orade 21. Noemv. 816

Samóil m. p.

Preotul d'in Guirok Chrsta nau trebuit se se silcascá, cha Credintia se o márturisesca in Bisericá la Auditul tuturor si de obste, che aceia nu se poftesce. Nice nar fi trebuit il se se cêrá dela preotul nostru d'in Temisiora, se sufere qua se se invetie in 6 septimâni, nescriindune anche pone acuma nóá nice o scrisore. Ci au trebuit se fie remas statornic in lege, quare au luato nesilit fiind si dupe aceia despre vietiurea lui am fi vediut.

(Originalulŭ în archivulŭ episcopescŭ gr. c. românŭ din Oradea-mare.)

---

(1) De aicĭ încolo scrisórea se continuă cu litere latine.

APENDICE

DESPĂRŢIREA LUI MOISE NICÓRĂ DE NAŢIUNEA ŞI PATRIA SA

trecêndŭ — după eşirea sa din închisóre la 1825 — în România (1)

Am avutŭ eŭ maĭ nainte,
Ca şi nişte florĭ,
Cariĭ mĕ iubiaŭ ferbinte:
Fraţĭ, părinţĭ, surorĭ.

Eŭ în tóte casurile
Multŭ răritŭ eram;
Unde şi cu lucrurile
Cinste-mĭ trieramŭ.

Fuĭ de frunte în a mele
Fapte şi cuvinte;
In a mele căicele
Slobodŭ maĭ nainte.

Acum triste turturele
Pe căile mele
Umblă numaĭ singurele,
Eŭ opritŭ de ele.

Deputatŭ Româniloŭ
Cândŭ-va eŭ am fostŭ;
Să arĕtŭ nebuniloŭ
Ce rĕŭ le-am făcutŭ,

Să scie mişeletatea
Lorŭ şi Impĕratu,
Că pe mine nicĭ unŭ frate
Nu m'a apĕratu.

Că amarŭ ḑilelorŭ mele,
In totŭ clerulŭ nostŭ,
Inşelăciunĭ numaĭ grele,
Credinţe n'aŭ fostŭ.

Până ce eram vĕḑutŭ,
Cinstea-mĭ totŭ crescea;
Hula dacă am căḑutŭ
Nu se maĭ opriă.

Multe florĭ am fostŭ culesŭ
Eŭ din tinĕreţe,
In tinĕreţe alese,
Decĭ s'orŭ uscatŭ tóte.

Numeram în visŭ eŭ numaĭ
Prietenĭ câţĭ eraŭ?
Visurile că trecură,
Toţĭ mĕ amăgiră.

(1) «Familia» 1871, nr. 14, pag. 163.

Singura statornicie,
Scie sfântulŭ sóre;
Măcar că e vrednicie,
M'a pusŭ în prinsóre.

Că am fostŭ totŭ cu credinţă
Némuluĭ, cu lanţurĭ
De ferŭ suferŭ în temniţă
Gróznice necasurĭ;

Pentru ceĭ ce iubiamŭ fórte!
Să rabdŭ gonire,
Fóme acum păn' la mórte.
Bunŭ nu am pe nime.

Acum vĕrsŭ de lacremĭ vale,
Neavêndŭ în ţéră
Scutŭ, numaĭ suspinŭ şi jale,
Voiŭ să iesŭ afară.

Câţĭ sunt toţĭ se veselescŭ.
Eŭ vre-o ḑi de véră
Nu maĭ am, numaĭ jelescŭ
Intr'acéstă ţéră.

Dómne, din acéstă ţéră,
Rogu-te mĕ auḑĭ,
Şi mĕ scóte din ocară,
Dă-mĭ unŭ calauzŭ.

Calauzŭ să-mĭ fiĭ lumină
Nóptea pe recóre!
Arĕtându-mĭ cale lină
Nainte de sóre.

Să mĕ trécă de părinţĭ
Peste mărĭ departe,
Peste munţĭ neînfloriţĭ
Ca pe Bonaparte.

Să mĕ trécă de surorĭ,
Peste nalte dealurĭ,
Infrumseţate cu florĭ
Maĭ de multe feliurĭ

De fraţĭ! unde nicĭ albină
De acì nu este!
Maĭ multŭ veste să nu-mĭ vină!
Unde de poveste!

RESPUNSULŬ D-LUI V. A. URECHIĂ

LA

DISCURSULŬ DE RECEPŢIUNE ALŬ D-LUI IOSIFŬ VULCANŬ

Domnilorŭ Colegĭ,

D-lŭ Iosifŭ Vulcanŭ nu a păşitŭ astădĭ pentru prima dată în acéstă incintă culturală : încă de la 1879 d-sa este colegulŭ nostru ca membru corespondentŭ. Aşa că nu se află nimenĭ între noĭ, care să nu scie maĭ bine decât mine, carĭ sunt titlurile, în puterea cărora membrulŭ corespondentŭ din 1879 a devenitŭ, în 1891, membru activŭ alŭ Academieĭ Române.

Aşa daŭ eŭ cu gândulŭ, că dacă cunoscutŭ cum eştĭ, Domnule Vulcanŭ, şi apreciatŭ de fie-care dintre vechiĭ membri aĭ Academieĭ, aĭ ţinutŭ totuşĭ, ca celŭ maĭ neînsemnatŭ şi maĭ puţinŭ înzestratŭ de însuşirĭ, adecă eŭ, să primescŭ, acum doue-treĭ dile, misiunea de a-ţĭ eşi întru întîmpinare şi a te salutá de bună-venire ca membru activŭ, acésta aĭ făcut'o amintindu-ţĭ că, după marele Eliad, sunt unulŭ din ceĭ maĭ vechĭ apologiştĭ aĭ luĭ D. Cichindeal, care face obiectulŭ frumóseĭ şi bogateĭ de informaţiunĭ cuvîntărĭ ce ne-aĭ adusŭ, şi că mĕ mândrescŭ a fi dintre ceĭ numeroşĭ, fórte numeroşĭ, carĭ te stimă şi te iubescŭ.

Numaĭ aceste sunt óre de ajunsŭ titlurĭ, ca eŭ să nu mĕ sfiescŭ a-ţĭ împlini dorinţa şi să mĕ încumetŭ a mĕ urca, — eŭ căruntitulŭ, înaintea d-tale care aĭ piciorulŭ agerŭ şi ochiulŭ sigurŭ — pe

suișulŭ de colțŭ de cremene alŭ mințeĭ și să te urmezŭ, fără să te perdŭ din vederea mea obosită, prin luminișurile sufletescĭ și intelectuale, pe unde sciĭ să umbli?

Nu cautŭ, Domnule Vulcanŭ, să adăpostescŭ, nedestoinicia mea la lucrărĭ de felulŭ celeĭ ce aștepțĭ dela mine, pe cuvîntulŭ că nu mi-aĭ datŭ decât treĭ ḑile de lucrare. Dacă mănunchiulŭ de florĭ ce am plăcuta sarcină din partea Academieĭ, a culege și a-țĭ oferì, la pragulŭ acesteĭ incinte, nu va fi celŭ visatŭ de d-ta, celŭ cuvenitŭ meritelorŭ d-tale, apoĭ scuză-mĭ scăderile și amintesce-țĭ că: *d-ta aĭ voitŭ!*

* * *

In pervazŭ măestritŭ și cu bogate colorĭ ne aduseșĭ, Domnule Vulcanŭ, la priveliștea mințeĭ înduioșate, icóna unuĭ mare bărbatŭ, acea a luĭ *D. Cichindeal.*

Póte că, avêndŭ a luà între noĭ loculŭ gloriosuluĭ Timoteiŭ Cipariu, s'arŭ fi așteptatŭ unia să asculte dela d-ta apologia aceluĭ pre care l'aĭ înlocuitŭ. Sunt sigurŭ însă, că toțĭ colegiĭ noștri din Academie și totŭ publiculŭ românŭ aprobă alegerea d-tale de obiectŭ, nu numaĭ pe temeiulŭ art. din reg. care-țĭ dă acestŭ dreptŭ de alegere, ci și din convingerea că avemŭ datorie maĭ urgentă: acea de a întrețině vie și recunoscĕtóre în sînulŭ națiuneĭ, memoria bărbațilorŭ, carĭ în trecutulŭ maĭ vechiŭ aŭ lucratŭ pentru țéră, pentru cultură, pentru românismŭ..... In Walhala națiuneĭ Cipariu va ocupà asemenea locŭ de onóre, orĭ cât i se va pune la pasivulŭ teoriilorŭ sale unele erorĭ grave de directivă în cultura limbeĭ române; dar d-ta, Domnule Vulcanŭ, nu puteaĭ să uițĭ, că asemenea conservatoruluĭ abilŭ de pinacotecă, aveaĭ chiămarea a restaurà maĭ întâĭ pînzele vechĭ și a le da tótă vioiciunea coloritu luĭ și deplinătatea conturelorŭ, iar nu să preumbli unŭ penelŭ cu colorĭ inutile peste o zugrăvitură cu totulŭ recentă, modernă și întrégă.

Ș'apoĭ de cine maĭ cu dreptate decât de Cichindeal puteaĭ să ne grăescĭ aḑĭ d-ta, d-ta care în Academie represințĭ Banatulŭ, mândrulŭ colțŭ de țéră românéscă, patria nemuritoruluĭ parochŭ din

Becĭcherecul̆u-micŭ, care preferia să fie unŭ bietŭ parochŭ, dar omŭ cărturarŭ la Becĭcherecul̆u-micŭ, decât mitropolitŭ ignorantŭ la Bucurescĭ? Descindĕtorŭ însuțĭ din ilustra familie a episcopuluĭ Vulcanŭ, amiculŭ și patronulŭ luĭ D. Cichindeal, bine aĭ făcutŭ că în maestrita-țĭ cuvîntare ne-aĭ redatŭ amintirea gloriósă a ambilorŭ bărbațĭ, neînserațĭ sorĭ, în jurulŭ cărora aŭ gravitatŭ faptele și ómeniĭ Banatuluĭ din primiĭ patru lustri aĭ secoluluĭ presentŭ.

Când unŭ colegŭ aduce Academieĭ o culegere de informațiunĭ și de documente inedite, ca cele ce am ascultatŭ astădĭ despre Cichindeal, îĭ era permisŭ să considere drept cantitățĭ negligeabile la resolverea problemeĭ sale scrierĭ, ca ceea ce eŭ însumĭ am făcutŭ despre Cichindeal la anulŭ 1865... Destulă mulțămire simțit'am eŭ, când am auditŭ cum d-lŭ Vulcanŭ apĕră pe Cichindeal contra acusăreĭ ce i-a adusŭ d-lŭ Ioanŭ Rusu, că n'a făcutŭ, în fabulele luĭ, decât a plagià scrierile luĭ *Obradovicĭ*. Acéstă teză am susținut'o acum 27 anĭ cu tótă ardórea tinerețeĭ de condeiŭ, și mĕ mândrescŭ a vedé că acéstașĭ conclusiune a aflat'o astădĭ ochiulŭ ce nu primesce impulsiune numaĭ dela inimă, ci maĭ alesŭ dela înțelegere.

La 1860, în unŭ studiŭ alŭ meŭ despre poesia română dintre 1800—1860, am recunoscutŭ și demonstratŭ că, în literatura orĭ-căruĭ poporŭ, se potŭ găsì scriitorĭ despre carĭ unŭ Ioanŭ Rusu, bunăóră, să pótă dice că aŭ copiatŭ, că aŭ plagiatŭ pe alțiĭ. Dar am deosebitŭ adevĕratele *împrumuturĭ* dela autorŭ la autorŭ, din *asemĕnările fortuite*, orĭ numaĭ câtŭ resultândŭ din împărtășirea omenireĭ la unŭ fondŭ comunŭ culturalŭ.

Diceamŭ și maĭ deunădĭ (1885):

«Nu este bine să maĭ lăsămŭ nefăcută răfuiala dréptă, adecă istorică, a orĭ-căruia din factoriĭ externĭ, carĭ în diverse mĕsurĭ aŭ avutŭ o înrîurire la desvoltarea, orĭ cultura nóstră proprie, căcĭ nime nu póte negà că cultura orĭ-căreĭ națiunĭ este pururea în mare parte resultanta relațiunilorŭ internaționale.

«De multe orĭ bagagiulŭ culturalŭ alŭ unuĭ poporŭ nicĭ nu maĭ păstréză eticheta loculuĭ de proveninţă. In «*Măriόra Floriόra*» luĭ Alecsandri, câte cugetărĭ și forme de întîlnitŭ în cărțĭ vechĭ, de

carĭ iubitulŭ nostru poetŭ nicĭ o scire n'a avutŭ!.... *Alchimus Avitus*, archiepiscopŭ de Viena, în „*Paradisulŭ sĕŭ perdutŭ*" descrie, în secolulŭ alŭ V-lea după Christŭ, primulŭ amorŭ alŭ luĭ Adam cu Eva și pune pre sóre, lună și stele să fie martore voióse ale primuluĭ matrimoniŭ: «*Et letis gaudebant cum sidera flammis.*»

«Măriόra se da și ea în dragoste cu voiniculŭ călĕtorŭ și atuncĭ:

Luna stelelorŭ semnŭ făcea
Și stelele viŭ strălucea....

Urméză din marea asemĕnare a cugetăreĭ și a formeĭ, că *Alchimus Avitus* a fostŭ inspiratorulŭ luĭ Alecsandri? Nu, ci că există unŭ bagagiŭ literarŭ comunŭ, o ereditate comună tuturorŭ popórelorŭ, și că de acea *clironomie* universală s'a folositŭ și Alecsandri.»

Maĭ ḑiceamŭ aiurea :

«Caracterele generale ale poesieĭ române de la 1800—1848 aŭ fostŭ 1) *generalulŭ* și alŭ 2) *spiritulŭ imitătorŭ.*

«Generalulŭ este tendința de a se ocupà cu ideĭ *clironomite*, adecă comune omenireĭ întregĭ, iar nu *individualisate*, timbrate cu timbrulŭ *particularismuluĭ naționalŭ. Venerea* și *Bachus* sunt nu numaĭ aĭ Văcăresculuĭ și aĭ luĭ Conachi, ci aĭ Europeĭ întregĭ.

«Fabula este și ea de felulŭ acesta. Ea urmăresce în genere manifestărĭ sufletescĭ umanitare.

«Nu eŭ mĕ opunŭ, orĭ așĭ voi să împedecŭ desvoltarea uneĭ literaturĭ care să urmăréscă *generalulŭ*, decât găsescŭ că de marĭ și adese adâncĭ ponóre și prăpăstióse orățiĭ dă piciorulŭ scriitoruluĭ, care urmăresce, în limba națiuneĭ sale, literatura de caracterŭ purŭ generalŭ, omenescŭ.

«Spre a se vedé cum nu ridică nescine măciuca luĭ Ercule, decât dacă are musculatură de Ercule, vadă-se cum o literatură care trăesce din *generalŭ*, din *omenescŭ*, cade în mânile cele neabile ale unorŭ scriitorĭ de alŭ doilea și alŭ treilea șirŭ.

«C. A. Rosetti a scrisŭ altă dată unŭ cântecŭ sub titlulŭ: «*Dorințe*». De sigurŭ că neuitatulŭ omŭ de statŭ, atrasŭ în curentulŭ literarŭ

alŭ timpuluĭ, a *imitatŭ* în *Dorințe* pe *Les Souhaits* de Riboutté (musica de Pergolèse).

Dorințe

De ce nu sunt dumbrava, ce séra pe rĕcóre
De brațe c'unŭ prietenŭ ți-e dragŭ a visità!
De ce nu sunt o rosă, de ce nu sunt o flóre,
C'atuncĭ gândescŭ, o dragă, că tu nu m'aĭ uità!
De ce nu sunt zefirulŭ, ce sînu-țĭ rĕcoresce,
De ce nu sunt parfumulŭ ce puĭ pe haina ta:
De ce nu sunt eŭ valsulŭ, ce șópta îțĭ lesnesce,
C'atuncĭ așĭ crede lesne că tu nu m'aĭ uità!

De ce nu sunt eŭ lucrulŭ ce sufletu-țĭ iubesce!
De ce nu sunt podóba ce puĭ pe fruntea ta!
De ce nu sunt eŭ slava ce inima-țĭ doresce!
C'atuncĭ așĭ fi prea sigurŭ cu tu nu m'aĭ uità!
Dar vaĭ! nu sunt nimica! sunt simplu o ființă,
Ce-a te iubì din sufletŭ, amorulŭ m'a 'nvĕțatŭ.
Eŭ nu am alte darurĭ decât a mea credință,
Și de aceea, crudo, mĕ temŭ că m'aĭ uitatŭ.

Les Souhaits.

Que ne suis-je la fougère
Où, sur le soir d'un beau jour,
Se repose ma bergère
Sous la garde de l'amour!

Que ne suis-je le zéphire
Qui rafraichit ses appas,
L'air que sa bouche respire,
La fleur qui naît sous ses pas!

Que ne suis-je l'onde pure
Qui la reçoit dans son sein!
Que ne suis-je la parure
Qui la couvre après le bain!

Que ne suis-je cette glace,
Où son portrait répété,
Offre à vos yeux une grâce
Qui sourit à la beauté!

Que ne puis-je par un songe
Tenir son cœur enchanté !
Que ne puis-je du mensonge
Passer à la vérité !

Les dieux qui m'ont donné l'être
M'ont fait trop ambitieux,
Car enfin je voudrais être
Tout ce qui plaît à ses yeux.

«Din comparaţiunea acésta a originaluluĭ şi a imitaţiuneĭ, ne grăbimŭ a declară că acésta de pe urmă nu remâne fără de însemnate avantage asupra chiar originaluluĭ. Nenorocirea pentru litere nu este căcĭ C. A. Rosetti a imitatŭ pe Riboutté, ci căcĭ s'aŭ găsitŭ alţĭ *poeţĭ* ce aŭ vrutŭ să imite pre C. A. Rosetti, aşa în câtŭ din pénă în pénă, ideea mergêndŭ, a ajunsŭ a nu avé nicĭ caracterulŭ poeticŭ primitivŭ şi nicĭ acelŭ originalŭ de care din capulŭ loculuĭ era lipsită. Lesne se va înţelege aceea ce vremŭ se susţinemŭ, din următórele strofe din o romanţă «Aşŭ vrea să fiŭ» de d-lŭ I. F.:

Aşĭ vrea să fiŭ.

Aşĭ vrea să fiŭ *claviru-ţĭ* cu córda aurită;
Când degetele tale pe dînsa arŭ jucà,
Atuncĭ inima-mĭ tristă, ce suferă sdrobită,
Arŭ scóte-o melodie care te-arŭ încântà.

Aşĭ vrea să fiŭ *telulŭ* ce trece lângă casă,
Telegrafulŭ electricŭ feréstra traversândŭ,
Căcĭ atuncea, iubito, *suflarea-mĭ durerósă*,
La tine arŭ străbate pe aripe de vêntŭ.

Așĭ vrea să fiŭ *canarulŭ ce cântă* 'n colivie,
Prin cântecĭ variate plăcutŭ a mĕ făcea.
Așĭ vrea să fiŭ *panglica* ce legĭ pe subt bărbie,
C'atuncĭ printre cosițe mereŭ m'așĭ strecurà.

Așĭ vrea să fiŭ ghirlanda de florĭ de iasomie,
Pe fruntea ta de angelŭ cu dragŭ m'așĭ așezà,
Așĭ vrea să fiŭ pantofu-țĭ de stofă vișinie,
C'atuncĭ picioru-țĭ fragedŭ mereŭ l'așĭ contemplà.

Așĭ vrea să fiŭ grădină, etc., etc., etc.

«Póte-se scoborî maĭ jos poesia! Ar vrea tînĕrulŭ poetŭ să fie *papuculŭ, pantofulŭ, panglica, telegrafulŭ*... Ar fi putută merge și maĭ departe în asemine dorințĭ; să-ĭ mulțămimŭ că n'aŭ voitŭ să fie și . . . . . altŭ ceva.

«Dacă pe de o parte ideile poetice ale luĭ Riboutté aŭ degeneratŭ, grație spirituluĭ imitatorŭ, Riboutté, ca și în Francia Victor Hugo, aŭ găsitŭ în Moldova pre Alecsandri, care a țesutŭ pe o urzélă vechiă, strofe cu multŭ maĭ poetice. Victor Hugo în balada a 9-a «Ecoute-moi Madeleine» dice:

Si j'étais, ô Madeleine, etc.
Si j'étais l'oiseau qui passe,
Et que poursuit dans l'espace
Un doux appel de ta voix! etc. etc.

«Alecsandri cântă:

De-așĭ fi, iubito, pasĕrea mică,
Ce printre frunze saltă ușorŭ,
Pe-a tale brațe stândŭ fără frică,
N'așĭ vrea în lume ca să maĭ sborŭ!»

* * *

Totŭ așà cu Cichindeal. Elŭ a imitatŭ fabule deja scrise de altulŭ, fie și de Obradovicĭ; dar ce? Obradovicĭ nu le-a luatŭ însușĭ dela vechiĭ fabuliștĭ?

Inspirațiunile luĭ Cichindeal, după noĭ, sunt pe de o parte *Esopŭ*, și pe de altă parte marea luĭ iubire de *adevĕrŭ, de frumosŭ, de bine*, cu deosebire de *românismŭ*.

Cum-că părintele Cichindeal, scriindu-șĭ fabulele sale, avea sub ochĭ pre ale luĭ Esopŭ, nu rĕmâne nicĭ o îndoială încă de la prima sa fabulă. In adevĕrŭ, prima fabulă a luĭ Esopŭ e, după edițiunile cele maĭ vechĭ, Ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ (Aquila et Vulpes), cu care începe și Cichindeal edițiunea sa din 1814 (1). Dară ceea ce se demonstră cu acéstă primă fabulă se demonstră și de tóte cele-lalte. Așa fabulele 4, 5, 6, 10, 18, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 37, 41, 50, 51, 53, 55, 59, 64, 65 etc., corespundŭ fabulelorŭ luĭ Esopŭ, după edițiunea aci adnotată, 72, 3, 110, 227, 106, 7, 11, 29, 93, etc. Cichindeal a luatŭ de la Esopŭ numaĭ titlurile, subiectele fabulelorŭ sale. Nimicŭ maĭ propriŭ de a arĕtà modulŭ cum acesta a urmatŭ luĭ Esop, decât de a pune față în față una din fabulele lorŭ asupra aceleiașĭ materiĭ. Asemenea comparațiune ne va puté luminà asupra metodeĭ, asupra procedureĭ fabulistuluĭ nostru.

Să luămŭ bună-óră pre a 19-a (corespundĕtóre la a 234-a în Esopŭ.)

234

Lupus et Capella

Lupus Capram in prærupto pascentem antro intuitus, cum ea potiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur, aiens sibi pratum melius esse, et gramine maxime floridum. Cui illa respondit: me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges.

19

Lupulŭ și Capra

Lupulŭ a vĕḑutŭ pe unŭ munte înaltŭ și petrosŭ pe o capră păscêndu-se, pe care nu se nădĕjduia că o va puté prinde, decĭ a gânditŭ să o moméscă la sine, ḑicêndu-ĭ: o soruică, sorióră! vino-mi-țĭ la moșu, că acì nu e prea bine la tine, că e primejdiosŭ loculŭ, și surpăciosŭ, de unde poțĭ lesne cădé și a-țĭ scurtà viața; încă către aceea, precum mi se vede, nicĭ pășune nu aĭ destulă, ci pogóră-te aicĭ în vale, că maĭ bine îțĭ va fi.

(1) Fabulæ variorum auctorum, nempe Aesopi fabulae Graeco-latinae CCXCVII etc. Haec omnia ex bibliotheca Palatina, opera et studio Isaaci Nicolai Neveleti. Francoforti M.DC.LX.

— Este! tocmaĭ așà va fi! cum ḑicĭ tu, crépe-mi-țĭ inima în tine, slutule și netrebnicule, rĕspunde capra: eŭ nu sciŭ de când sunt pre lume, că să fie fostŭ lupiĭ frațĭ cu caprele, și acum nu pricepŭ de când s'aŭ făcutŭ lupiĭ așà de bunĭ și așà milostivĭ. Du-te, du-te slutule! că aicea nu ți se ascultă minciunile, și te uită într'o apă unde-va, apoĭ veĭ vedé, óre-țĭ stă frumos să te prefacĭ că eștĭ bunŭ, urgia fiarelorŭ și motântaniă!

Din fabula maĭ sus reprodusă, se póte lesne vedé că, dacă Cichindeal a cerutŭ luĭ Esopŭ subiectele fabulelorŭ sale, elŭ a reușitŭ a le îmbrăcà în vesminte iubite, naționale, celŭ puținŭ a le maĭ desbărà de marea severitate și prea sacăla precisiune, în care ari dulŭ pămîntŭ alŭ Suduluĭ le inspirase apologistuluĭ frigianŭ. In „*Lupulŭ și Capra*" este, nime nu póte negà, *Lupus et Capella* luĭ Esopŭ. Dar mulțămită simțuluĭ naționalŭ, originalŭ alŭ luĭ Cichindeal, fabula sa nu maĭ este, nu se maĭ póte ḑice o imitațiune. *Imitațiune* este *decopiare*, și Cichindeal nu decopiéză, ci creéză și *corige* și *perfecționéză*. Dacă asemenea procedeŭ de a scrie se póte calificà de imitare, atuncĭ ceĭ maĭ marĭ scriitorĭ aĭ lumeĭ, atuncĭ Virgiliŭ, Dante, Milton, Voltaire, Racine, Molière, aŭ imitatŭ numaĭ, sunt numaĭ nisce palide icóne ale geniilorŭ precedente. Dar acésta nu este! Dacă Rafael nemuritorulŭ, Murillo și Van Dyck aŭ făcutŭ fie-care câte una saŭ maĭ multe sacre familiĭ, nu urméză că eĭ s'aŭ imitatŭ. Geniulŭ lorŭ nu stă decât în deosebita expresiune ce fie-care a datŭ aceleașĭ cugetărĭ, aceluiașĭ fondŭ. Geniulŭ artisticŭ nu totŭ-deauna crează materialulŭ opereĭ sale, ci numaĭ ordinarea și expresiunea ce i-o dă. Sant-Petru dela Roma nu e creată din alte materiale decât acele de carĭ și alțĭ architecțĭ se serviaŭ: geniulŭ artisticŭ însă făcù din materiĭ comune pe St. Petru, adecă o operă, o creațiune superióră a minteĭ omenescĭ.

Dovedĭ că Cichindeal imitând pe Esopŭ a sciutŭ remâné originalŭ, avemŭ la fie-ce frasă din fabulele sale. Cum exprimă elŭ în „*Lupulu și Capra*“ pe: «cum ea potiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur»....?

— «Pe care nu se nădĕjduia că o va puté prinde, decĭ a gânditŭ să o moméscă la sine, ḑicêndŭ: *o soruică, sorióră, vino-mi-țĭ la moșu*, că acì nu-ĭ prea bine de tine, că-ĭ primejdiosŭ loculŭ și surpăciosŭ, de unde poțĭ lesne cădé și a-țĭ scurtà viața. Incă cătro aceea, precum mi se vede, nu aĭ nicĭ pășune destulă,» etc.

Unde Esopŭ naréză, și prin urmare lasă să subsiste pe lângă persónele miceĭ drame a fabuleĭ și pe autorŭ, Cichindeal lasă să vorbéscă însĕșĭ persónele. Ce aerŭ de blândețe, de bună-voință nu iea „*Lupulŭ*“ luĭ Cichindeal sfătuindŭ pe capră, căreia, ca să-lŭ créḑă maĭ amicŭ, maĭ voitorŭ de bine, i se și dă de rudă. «Vino la *moșu*, dragă sorióră, că-ĭ pĕcatŭ de tine să-țĭ scurtezĭ dragile de ḑile, căḑêndŭ de pe prăpastiă,» ḑice cu *bonomiă* lupulŭ, suriḑêndŭ în sine la gândulŭ că ast-felŭ o va puté momì. Lupulŭ luĭ Esopŭ nu represintă așa de bine pe înșelătorŭ cu vocea dulce, ca lupulŭ luĭ Cichindeal. Dară nicĭ capra luĭ Esopŭ nu e așa de naturală ca acea a luĭ Cichindeal.

«Me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges», ḑice capra celuĭ întâiŭ.

— «Tocmaĭ așà va fi, cum ḑicĭ tu, crépe-mi-țĭ inima în tine, slutule și netrebnicule!.... Eŭ nu sciŭ, de când sunt pe lume, ca să fie fostŭ lupiĭ frațĭ cu caprele și acum nu mĕ pricepŭ de când s'aŭ făcutŭ lupiĭ așa de bunĭ și așa de milostivĭ! Du-te! du-te! slutule! că aicĭ nu ți se ascultă minciunile, și te uită într'o apă unde-va, apoĭ veĭ vedé, óre îțĭ stă frumosŭ să te prefacĭ că eștĭ bunŭ, urgia fiarelorŭ și motântaniă?»

Dacă capra fabulistuluĭ românŭ nu este așa de gravă și scumpă la rĕspunsŭ ca aceea a fabulistuluĭ *grecŭ*, ea ḑice însă nisce vorbe așa de cumințĭ, cu judecată și totŭ odată atâtŭ de naturale, în câtŭ nu i se póte imputà nicĭ unŭ momentŭ *loquacitatea*. Ce? Să nu-ĭ ḑică și ea odată lupuluĭ, ceea ce-ĭ stă pe inimă, ea care, dela înălți-

mea prăpastieĭ, este astă dată sigură că lupulŭ nu-șĭ va puté rĕsbunà? Póte ca să nu fie generósă purtarea capreĭ, să nu fie *cavaleréscă,* dară e *omenéscă,* de mĕ potŭ esprimà cu așa cuvîntŭ pentru a arĕtà simțirea uneĭ capre; e în fine naturală!.... Și o dice acésta pentru că înțelépta capră e plină de esperiență; ea scie *de când e pe lume* (admirabilă naivitate!) că lupiĭ n'aŭ fostŭ nicĭ odată frațĭ cu caprele.... Ce mĕ maĭ chemĭ surióră, surióră! slutule, că la mine (care bine te cunoscŭ) nu ți se trecŭ minciunile.... De géba vreĭ să-țĭ daĭ aerŭ de lupŭ de trébă, uită-te în vre-o apă și veĭ vedé că eștĭ totŭ cine eștĭ, adică unŭ lupŭ, urgia fiarelorŭ și motântanie.

Dar unde Cichindeal este cu totulŭ *sui generis,* e în moralitățile fabulelorŭ sale. Dacă prin forma acestorŭ moralitățĭ saŭ adfabulațiunĭ, elŭ s'a deosebitŭ de Esopŭ, deosebirea vine cu multŭ maĭ simțibilă prin fondulŭ lorŭ și dovedesce în unŭ modŭ nerefutabilŭ ceea ce s'a maĭ disŭ, că Cichindeal nu se servesce de fabulă spre a satisface o vocațiune naturală de scriitorŭ, ci ca de nisce simple *preteste* la convorbirĭ pline de patriotismŭ, la adevĕrate apelurĭ la înfrățire, la pace între Românĭ, la civilitare și progresŭ naționalŭ.

Cine caută în adfabulațiunile luĭ Cichideal, adevĕrata, regulata temă a fabuleĭ, nu cunósce pe Cichindeal, nu scie prețui pe nemuritorulŭ *Catichetŭ* alŭ șcóleĭ preparandiale din Aradŭ. Altele sunt isvórele adfabulațiunilorŭ luĭ Cichindeal decât la fabulele Esopiane. Aceste isvóre sunt, cum deja le indicarămŭ:

a) Patria și românismulŭ,

b) Politica română în față cu națiunile rivale și neamice,

c) Dorința de a da lecțiunĭ sociale Românilorŭ,

în fine *d)* Lupta contra superstițiunilorŭ, a prejudețelorŭ și a unorŭ viciĭ la carĭ s'ar fi putêndŭ crede Românulŭ maĭ adese dedatŭ.

Sub asemenea nobile și marĭ sentimente și aspirațiunĭ scria «*învĕțăturile*» fabulelorŭ sale părintele catichetŭ Cichindeal.

Acelașĭ lucru, Domnilorŭ Colegĭ, v'a spusŭ adineaore d-lŭ Vulcanŭ,

negreşitŭ cu maĭ multă competinţă decât eŭ, tînĕrulŭ dela 1865. D-sa ne-a ḑisŭ că:

«Nicĭ fabulele publicate de Obradovicĭ nu sunt composiţiile luĭ originale, căcĭ şi dînsulŭ le-a prelucratŭ după Esopŭ şi alţĭ autorĭ. Şi să ne însemnămŭ bine: Cichindeal nicĭ n'a tradusŭ pe Obradovicĭ din vorbă în vorbă, ci a întrebuinţatŭ numaĭ ceea ce i-a părutŭ potrivitŭ pentru cetitoriĭ sĕĭ, modificândŭ moralulŭ din fabule şi înlocuindu-lŭ cu învĕţăturĭ de ale sale, relative la situaţiunea Românilorŭ. . . .

«Insă originalitatea în traducerea fabulelorŭ pentru noĭ e o cestiune secundară, căcĭ nu fabulele înseşĭ aŭ produsŭ succesulŭ mare, nu ele aŭ făcutŭ numele luĭ Cichindeal cunoscutŭ şi nemuritorŭ, ci morala fabulelorŭ, alŭ cărorŭ autorŭ necontestabilŭ este elŭ.

«Dînsulŭ a primitŭ din Esopŭ-Obradovicĭ numaĭ subiectulŭ fabulelorŭ, întrebuinţându-lŭ dreptŭ temelie pe care a clăditŭ neperitórele şi cuvîrşitórele sale învĕţăturĭ întocmite stăreĭ Românilorŭ.»

* * *

Dar, Domnilorŭ Colegĭ, nu este chiamarea mea de a reluà sub condeiŭ obiectulŭ atâtŭ de bine şi de completŭ respicatŭ şi desluşitŭ de d-lŭ Iosifŭ Vulcanŭ. Ce voiţĭ? E vina d-tale, Colege, dacă m'am opritŭ în cale... Porniamŭ să esŭ întru întîmpinarea d-tale, şi d-ta, modestŭ ca adevĕratele talente, ne scoţĭ înaintea d-tale o icónă, pe care némulŭ românescŭ n'o póte întîlnì fără de a îngenuchià şi a o adorà, căcĭ Cichindeal i-a ḑisŭ acestuĭ némŭ: «Ce dulcéţă şi fericire ar fi a vedé aşà mare numĕrŭ de Românĭ (din Banatŭ, ţéra Unguréscă, Ardélŭ, Ţéra-Românéscă, Moldova, Bucovina, Basarabia) *ce se iubescŭ ca fraţiĭ şi se omenescŭ!*»

Icónă în micŭ a mareluĭ visŭ alŭ luĭ Cichindeal, Academia Română a adunatŭ aci representanţĭ din tóte ţĕrile române.... şi eată-ĭ, eĭ se iubescŭ — cum voia elŭ, ca fraţĭ, şi se *omenescŭ*, adică se onoră.

Şi noĭ iubimŭ şi onorămŭ pre fratele nostru din Banatŭ, nu numaĭ căcĭ este Românŭ şi că, asemenea preotuluĭ la ḑiua Nascereĭ şi a

Invierei, vine între noi ținêndŭ pe peptu-i icóna ta, o mare Cichendeal, apostolŭ alŭ națiunei, ci și pentru că Vulcanŭ este cu adevĕratŭ preotŭ alŭ culturei naționale.

* * *

Născutŭ la 1841 în Holod, aprópe de Beiușŭ, în Ungaria, Onor. nostru recipiendarŭ a fostŭ crescutŭ la bună șcólă, pe de o parte pentru că l'a îngrijitŭ tatălŭ sĕŭ Nicolae Vulcanŭ, mai apoi parochŭ protopopŭ, nepotŭ alŭ Episcopului Iosifŭ Vulcanŭ, care acela a fostŭ crescutŭ în casa Episcopiei, în Oradea-Mare, și pe de alta, căci a urmatŭ cu frumosŭ succesŭ gimnasiulŭ de 8 clase din Oradea-Mare și în urmă dreptulŭ la Universitatea din Pesta. D-lŭ Iosifŭ Vulcanŭ este advocatŭ alŭ Curței de Apelŭ din Capitala Ungariei, dar desinteresatŭ, a preferitŭ să pledeze altă causă mai mare și mai nobilă decât procese private: causa națională a Româniloŭ!

De timpuriŭ, Domnule Vulcanŭ, abia fiind de 18 ani, te-ai dedicatŭ cu pasiune — fără de pasiune nimicŭ nu se face cu isbândă! — la studiile literare, și la lupta pentru Românismŭ. «Telegrafulŭ românŭ» din Sibiiŭ, apoi «Fóia pentru minte, animă și literatură» din Brașovŭ, mai apoi «Concordia» din Buda-Pesta, aŭ fostŭ arenele în cari mai întâi ai luptatŭ și învinsŭ, Domnule Vulcanŭ. Erai la bună șcólă, căci la ambele foi periodice erai la șcóla multŭ iubitului și pe atâtŭ veneratŭ colegŭ alŭ nostru d-lŭ G. Barițiŭ și alŭ multŭ meritosului profesorŭ și colegŭ d-lŭ A. Romanŭ.

Urmărite-voiŭ, Domnule Vulcanŭ, în rodnica d-tale muncă, în ogórele literaturei naționale peste munți? In «Aurora Română» la 1862, ai atrasŭ atențiunea nóstră a bĕtrânilorŭ, prin o colaborare de prima ordine. In «Umoristulŭ» împreună cu d-lŭ Gheorghe Ardeleanu, la 1863 și apoi în «Gura Satului», cu care ai înlocuitŭ pre «Umoristulŭ», până la 1870, ai biciuitŭ voinicesce ómeni și fapte și ai începutŭ o minunată luptă, greŭ de susținutŭ pe atunci peste munți, pentru îndreptarea limbei române vorbite.

Și în același timpŭ în care «*rîdêndŭ castigai moravurile*», la 1865

fundașĭ revista «Familieĭ». Este neîndoiosŭ unŭ mare meritŭ pentru d-ta de a fi pututŭ ține cu propriile d-tale mijlóce, în ființă, peste unŭ pătrarŭ de secolŭ, o fóie beletristică, în mijloculŭ indeferentismuluĭ totŭ maĭ ucidĕtorŭ pentru cultura națională, care a copleșitŭ și mereŭ se întinde greŭ asupra societățeĭ nóstre.

Dar acestŭ meritŭ este în mare sporire, când ne amintimŭ că «Familia» d-tale a devenitŭ sub direcțiunea d-tale, nu maĭ multŭ o fóiă de peste munțĭ, ci că în ea aŭ scrisŭ toțĭ bărbațiĭ ceĭ maĭ eminențĭ aĭ Românilorŭ. Alecsandri, Barițiŭ, Cipariu, Hasdeŭ, Papiŭ Ilarianŭ, Tocilescu aŭ fostŭ alăturea cu d-ta în «Familia», înainte cu multŭ de ce să te cheme eĭ aci, alăturea cu dînșiĭ, ca membru corespondentŭ. Să nu uitŭ a spune și aceea, că debutulŭ sĕŭ în arta în care s'a innemuritŭ, Eminescu l'a făcutŭ totŭ în «Familia»......

Cu acéstă fóiă d-lŭ Vulcanŭ, Domnilorŭ Colegĭ, legă strînsŭ și nedespărțitŭ, lângă bărbațiĭ din Principate și Regatŭ, pre toțĭ cărturariĭ de peste munțĭ..., cum a făcutŭ și prin «Panteonulŭ românŭ.» In altă foie, ce o redactă dela 1875—1882 cu titlulŭ «Șeḑĕtórea», a deschisŭ o binefăcĕtóre șcólă pentru poporulŭ necărturarŭ.

In tótă frumósa d-tale carieră de scriítorŭ, dela 1859—1891, d-ta, scumpe Colege, aĭ făcutŭ în Ardealŭ, ceea ce generațiunea dela 1840 încóce, în penurie de specialiștĭ, până maĭ deunăḑĭ, silită fu să facă în Principate. Domnia-ta aĭ îmbrățișatŭ cu egală ardóre și fórte adesea cu succesŭ, aprópe tóte genurile literare, în proză și în versurĭ. Aĭ scrisŭ romane ca «Sclavulŭ amoruluĭ» (3 tomurĭ), ca «Rănile Națiuneĭ» (3 tomurĭ), «Fata Popeĭ» (2 tomurĭ), căutândŭ prin ele să însinuezĭ în sufletulŭ națiuneĭ cugetarea română, simțemintele regeneratoriĭ și să combațĭ curentulŭ destructorŭ alŭ neîncredereĭ în viitorŭ, alŭ pesimismuluĭ. In «Snóvele» d-tale, în volumele d-tale de versurĭ și maĭ alesŭ în volumele d-tale cu titlulŭ «Dela sate», te-aĭ impusŭ atențiuneĭ contimporanilorŭ d-tale cărturarĭ și maĭ marĭ prin vîrstă.

Cercat'aĭ să mănuescĭ și péna grea a dramaturguluĭ. De sigurŭ, ca toțĭ ceĭ dintre noĭ carĭ amŭ scrisŭ ceva pentru scenă, și Domnia-ta n'aĭ pretențiunea să fiĭ scrisŭ cap-de-opere în «Mireasă pentru Mi-

reasă» (3 acte), în «Ruga dela Chiseteŭ» (farsă populară în 1 actŭ); dar iată că în anulŭ din urmă, Comitetulŭ teatruluĭ naționalŭ din Bucurescĭ a premiatŭ ultima d-tale lucrare «Ștefanŭ Vodă celŭ tênĕrŭ» tragedie în 5 acte, în versurĭ. Nu va fi acéstă lucrare celŭ maĭ mare titlu alŭ d-tale la recunoscința teatruluĭ românŭ, căcĭ după inițiativa d-tale s'a organisatŭ, acum câțĭ-va anĭ, peste munțĭ, o asociațiune, care adună, anŭ după anŭ, fondulŭ necesarŭ pentru înființarea unuĭ teatru naționalŭ în Ardélŭ. Uneĭ puternice și neîntrecute școle veĭ fi devenitŭ Domnia-ta fondatorulŭ, când societatea pre care o prezidezĭ acum va fi datŭ Românilorŭ de peste munțĭ doritulŭ teatru...

Aprețuite sunt, Domnule Vulcanŭ, de națiune tóte aceste lucrărĭ ale d-tale; frumosŭ serviciŭ aĭ adusŭ literelorŭ nóstre, traducêndŭ în limba maghiară unele din frumósele nóstre balade și doine populare și făcêndŭ să le publice sub titlulŭ «*Román népdalok*» însășĭ societatea maghiară *Kisfaludyana* din Buda-Pesta (1870); dar maĭ presus de tóte meritele acestea, permite-mĭ a o spune, acela care ți-a deschisŭ porțile Academieĭ Române, întâĭ ca corespondentŭ, apoĭ ca membru activŭ, a fostŭ escelenta școlă de care te țiĭ în mănuirea limbeĭ române.

Nu se póte, nicĭ nu trebue să negămŭ, că pentru motive în fondŭ fórte generóse și eminentŭ naționale, cărturariĭ de peste munțĭ, în marea majoritate, aŭ fostŭ ajunsŭ a creà, între 1840—1860, o limbă a cărțeĭ, care pe tótă ḑiua se depărtà de limba vorbită de poporŭ. Aceĭ cărturarĭ uitaseră frumósa învĕțătură a Mitropolituluĭ Belgraduluĭ Simeonŭ Ștefanŭ, că: «cuvintele trebue să fie ca baniĭ, că baniĭ aceĭa sunt bunĭ, carĭ ămblă în tóte țĕrile; căcĭ și cuvintele acelea sunt bune, câte le înțelege toțĭ. Noĭ dreptŭ aceea ne-amŭ silitŭ de în câtŭ amŭ putŭtŭ să isvodimŭ așà, cum să înțelégă toțĭ. Iară, de nu vorŭ înțelege toțĭ, nu-ĭ de vina nóstră, ci e de vina celuia ce aŭ resfiratŭ Româniĭ printr'alte țĕrĭ de și-aŭ mestecatŭ cuvintele cu alte limbĭ, de nu grăescŭ toțĭ întru unŭ chipŭ (1)».

---

(1) Noulŭ Testamentŭ. Belgradŭ 1648.

Uitaseră de asemenea frumosulŭ exemplu alŭ luĭ Cichindeal, care declară că «a rĕmasŭ la cuvintele acele tuturorŭ cunoscute, pentru ca să pótă desevĕrșitŭ înțelege aceia carĭ nu sunt desevĕrșitŭ procopsițĭ.»

Și uitândŭ marile învĕțăturĭ, se scriea adese-orĭ în Ardealŭ așà:

Juventute Romanésca alele-ntindí tu Victrice,
Spre-alma mater dela Tibru, al agendelor motrice,
Al agendelor humane, que nu pot indegeta
Dintr'aquest convict de pauperĭ, unde semper voiŭ custa.

E unŭ june *poetŭ*, care, într'unŭ internatŭ școlarŭ de școlarĭ sĕracĭ, ḑice că acolo pururea va rĕmâné, de nu va puté înșirà în versurile sale faptele omenescĭ, provenite din impulsiunea Romeĭ dela Tibru, spre care Romă junimea română învingĕtóre îșĭ întinde aripele...

Deslegat'am enigma? Nu sunt sigurŭ... Dar nu unŭ exemplu de asemenea limbă, ci multe potŭ aduce de peste munțĭ, maĭ alesŭ după 1848.

Pericolulŭ imensŭ ce decurgea din desbinarea, în Ardélŭ, a limbeĭ române, în limbă de carte și limba poporuluĭ, este cunoscutŭ fie-cuĭ.

Acestŭ pericolŭ amenințâ unŭ momentŭ și în Principate. Ne salvâ de pericolŭ salutara reacțiune începută la 1855 în Iașĭ de Kogălniceanu, Alecsandri, N. Rusu, Ralet etc. continuată apoĭ cu o energie și o competință rară în Bucurescĭ de d-niĭ Odobescu, Ion Ghica etc., și în presă representată acéstă reacțiune prin «Convorbirile literare» din Iașĭ. Mișcarea acésta avù repercutare peste munțĭ. Domnia-ta, Domnule Vulcanŭ, din generațiunea care succedâ imediatŭ generațiuneĭ ilustrilorŭ Mureșenĭ și Barnuțĭ, Domnia-ta aĭ luatŭ în Ardélŭ drapelulŭ salvatorŭ unitățiĭ limbeĭ române. *„Familia“* a urmăritŭ cu energie și înțelepciune toțĭ pașiĭ limbeĭ literare din Principate și a căutatŭ să înlăture din cartea ardelénă-bănățénă totŭ ce putea deosebi limba de acolo de cea din România liberă.

Nu, nu se póte face, în starea de față politică a națiuneĭ ro-

mâne, unŭ serviciŭ maĭ mare, maĭ rodnicŭ, decât celŭ ce i se aduce conlucrândŭ la menţinerea şi desăvîrşirea totŭ maĭ multŭ a unităţeĭ de limbă...«

Academia Română, maĭ presus de tóte cele-lalte necontestate merite ale Domnieĭ-tale, Onorate Colegŭ, apreciândŭ acestŭ mare serviciŭ ce aĭ adusŭ şi aducĭ naţiuneĭ române, te-a îmbiatŭ să te bucurĭ de maximele onorurĭ ce le póte acorda luptătorilorŭ pentru limba şi cultura naţională.

Frumósa limbă a cuvîntăreĭ Domnieĭ-tale a probatŭ odată maĭ multŭ, că bine a făcutŭ Academia. Domnia-ta ḑicĭ de Cichendeal că avêndŭ o limbă neaoşă, curăţită bine de slavisme parasite şi ferită totŭ atâtŭ de bine de latinisme inutile, acea limbă a nemuritoruluĭ parochŭ dela Becĭchereculŭ-micŭ era plină de farmecŭ, care ne încântă şi acum. Laudele Domnieĭ-tale despre limba luĭ Cichindeal le aplicămŭ noĭ limbeĭ Domnieĭ-tale, sub farmeculŭ cuvîntăreĭ de adineaore.

Şi eŭ potŭ terminà ca Domnia-ta: *Noĭ stămŭ emoţionaţĭ şi cu lacrimĭ în ochĭ,* ascultându-ţĭ duiósa povestire despre marele nostru apostolŭ naţionalŭ...«; dar nu vomŭ ḑice ca şi Domnia-ta: *Cortina acum să cadă!,* ci vomŭ strigà: *sus cortina!* Căcĭ de aḑĭ înainte pre mulţĭ anĭ şi totŭ cu maĭ multŭ sporŭ, naţiunea vrea să-ĭ daĭ priveliştea activităţeĭ tale, muncindŭ fără pregetŭ, ḑi şi nópte, pentru ea, pentru românismŭ.

ERRATA

Pagina	rêndulŭ	în locŭ de	se îndreptéză
269	4	dea-lŭ	de a-lŭ
272	nota (1)	Febelŭ	Jebelŭ
274	15	a dobândì loculŭ de directorŭ	a dobândì directorŭ
284	2	deşĭ	deşì
»	23	mirosŭ	mierosŭ
285	25	ramură	lamură
289	27	preparandu-şĭ	preparanduşĭ
313	21	*shoalelor*	*şcoalelor*
322	15	celŭ ce	ceea ce

Пъринте !

Асеаръ, ши акум ѫдатъ ѫ 21 Іюнїе (мїеркури дупъ Кърчоу) ну демалт плек ла Віена. ѫмї спуне нешторовал къ аў чемат ла Конзілиум пентру мине се фіу пънъ ла Сеандрамиргъ ла Аугуст ѫкъ Катехет, апой ва фи алт каре Хірархія аў алес ши ачела пе ун Ан.

Акума слобод пентру мине ла Віенна ѫнде се кунуне ме аво-
бъ ѫтру Вредин. Диреж. ши алтиу
скріе, унии се ѫмї дескиде, еу гот
фи ла Осеврии ѫнит, еу ла Боязи
Даскъл Іреческ ѫкъдир:

Ціхиндел

Scrisórea luĭ Cichindeal către Episcopulŭ Vulcanŭ

v Ofen

Dem Hochwürdigsten H:
Bischof Samuel
Vulcan
zu Grosz
Vardein